

ÜÇÜNCÜ
TÜRK DİL KURULTAYI
1936

TEZLER
MÜZAKERE ZABITLARI

TÜRK TARİH KURUMU
KÜTÜPANESİ

KAYIT No. 17723

YER No. A/I. 2908

17723
A/I. 2908

TÜRK DİL KURUMU

1578

ÜÇÜNCÜ
TÜRK DİL KURULTAYI
1936

TEZLER
MÜZAKERE ZABITLAR

DEVLET BASIMEVİ, İSTANBUL, 1937

TÜRK TARİHİ KURUMU

BEŞİNCİ
TÜRK DİL KURULTAYI
1988

TEZLER
MİZAKERE ZARFLARI

Devlet Basım İşhanı

TÜRK TARİHİ KURUMU

B A Ş L A R K E N

Üçüncü Türk Dil Kurultayı, Türk Dil Kurumunu kuran ve koruyan Ulu Önder KAMÂL ATATÜRK'ün yüksek patronajı altında ve kendi yüce huzurlarıyla Doimabahçe Sarayında 24 Ağustos 1936 pazartesi günü saat 14 te açılmış, 31 Ağustos 1936 pazartesi günü akşamı da kapanmıştır.

Bu Kurultayın mihveri, Türk dehasının lengüistik dünyası önüne koyduğu yepyeni bir dilcilik ekolü yani «Güneş - Dil Teorisi» olmuştur. Bu bakımdan Kurultayın önemi, yalnız bir dil ve bir ülke sınırlarıyla çevrilmiş değil, bütün yüreyer bilgisine yaygın olarak düşünülebilir. Türk Dil Kurumunun davetiyle on bir memleketten on beş ecnebi dil bilgininin Kurultayda bulunması da, bu önemi arttırmış ve toplantıya arsulusal bir renk vermiştir. Bu memleketler Almanya, Avusturya, Bulgaristan, Fransa, İngiltere, İtalya, Japonya, Macaristan, Polonya, Sovyet Rusya ve Yunanistandır.

Üçüncü Türk Dil Kurultayını, Türk Dilciliğinin hızlı ilerliyişinde çok değerli bir dönüm noktası saymak haksız değildir.

Ulu Önder KAMÂL ATATÜRK'ün kutsal bakışı Türk Dili üzerinde durduğu gündenberi, Türk dilciliğinin attığı adımlar, hızlı olduğu kadar da özlü olmuştur:

9 Ağustos 1928 de KAMÂL ATATÜRK, Sarayburnu parkında yeni Türk alfabesini Türklüğe tanıttı. Bu ilk adım, o yılın içinde Kamutayca kanunlaştırılarak Türk çocuklarına okuma yazma yolları geniş geniş açıldı. 1929 da kurulan «Dil Encümeni» lûgat, Gramer, Derleme, Terim kolları üzerinde çalışmalara koyuldu.

12 Temmuz 1932 de KAMÂL ATATÜRK, Türk Dil Kurumunu yarattı. Bu yaratış, bütün dil tarihimize tek ve çok büyük bir noktadır. Çünkü, o zamana kadar dilimiz üzerine ileri sürülen düşünceler, daima tek cephe üzerinde düşünülmüş, dünya ölçüsünde ilmî bir çalışma hedefi ortaya konulmamıştır.

Türk dilini bütün varlığı, bütün tarihi ve hattâ bütün tarihten öncesiyle kavrayarak incelemek ve böylece dilimizi «bugünkü ve yarımkı en güzel medeniyeti ke-

maliyle kavrayabilecek şiveli ve abenkli bir ifade vasıtası haline getirmek» prensipini düşünen ve çalışma esası olarak veren, yalnız KAMÂL ATATÜRK olmuştur.

İşte bu yüksek prensip üzerinde işe başlayan Türk Dil Kurumu, ülke içinde halk ağzından, ülke içinde ve dışında bütün lûgat kitaplarıyla başka eserlerden Türk Dili hazinelerini toplayıp ortaya koymak, bunlara ve dil bilgisi üzerindeki araştırmalara dayanarak Türk dilinin dünya dilleri arasındaki yüksek yerini belirtmek, Hind - Avrupa dilleriyle Semitik dillere Türkçenin anakaynak olduğunu meydana çıkarmak gibi birçok yollarda çalışmaya koyulmuştur.

26 Eylül 1932 de toplanan Birinci Türk Dil Kurultayı, Kurum çalışmalarının anahatlarını çizmiş; 18 Ağustos 1934 te toplanan İkinci Kurultay, ilk iki yıllık çalışmalarını gözden geçirerek hedefleri daha çok belirtmişti. 24 Ağustos 1936 da açılan Üçüncü Kurultay da Türk dilciliğinin yeni ve yüksek buluşunu karşılamış bulunuyor.

Üçüncü Türk Dil Kurultayında bu eşsiz ödevi yapmak mutluluğuna erenlerin sayısı - 498 i Türk Dil Kurumu üyesi, 54 ü Halkevleri delegeesi, 285 i Türk Dil Kurumunun davetlisi, 15 i ecnebi dil bilgini, 15 i Ankara Tarih - Dil - Coğrafya Fakültesi Türkoloji talebesi, 39 u yerli ve yabancı gazeteci, 192 si de dinleyici olarak - 1098 kişiye varmıştır.

İşte bu kitap, onların dinledikleri sözleri, verdikleri kararları herkesin gözü önüne koymak üzere basılmıştır.

Bunu ortaya koyarken Türk Dil Kurumunun yüreği tek bir duygu ile çarpmaktadır: O da, dört yıl içinde bu kadar ileri adımları atmak kuvvetini bağışlayan KAMÂL ATATÜRK'e sonsuz şükran, saygı ve sevgi duygusudur.

Türk Dil Kurumu

ÜÇÜNCÜ TÜRK DİL KURULTAYI BAŞKANLIK KURU

Kurultay Başkanı:

SAFFET ARIKAN
Kültür Bakanı, Erzincan Saylavı

Kurultay Asbaşkanı:

BAYAN ÂFET
Türk Tarih Kurumu Asbaşkanı

Kurultay Asbaşkanı:

NURİ CONKER
Kamutay Asbaşkanı

Kurum Genel Sekreteri:

İ. NECMİ DİLMEN
Burdur Saylavı

Kurultay Sekreteri:

Bn. ESMA NAYMAN
Seyhan Saylavı

Kurultay Sekreteri:

İ. MÜŞTAK MAYAKON
Siirt Saylavı

Kurultay Sekreteri:

Bn. ZERRİN DİLMEN

Kurultay Sekreteri:

FAİK REŞİT UNAT
Kültür Bakanlığı Yayın Direktörü

**ÜÇÜNCÜ TÜRK DİL KURULTAYINA TÜRK DİL KURUMUNUN
DAVETİYLE GELEN ECNEBİ BİLGİNLER**

PROF. ANAGNASTOPULOS	Atina Üniversitesi Filoloji Profesörü
DR. BARTALINI	İstanbul Üniversitesi Lâtin ve İtalyanca Lektörü
DR. BOMBAÇI	Napoli aŞrk Enstitüsü Profesörlerinden
SİR DENİSON ROSS	Londra Şark Dilleri Okulu Direktörü
PROF. GABİDULLİN	Moskova Üniversitesi Şark tarihi Profesörlerinden
DR. GIESE	Prusya Akademisi Üyelerinden
PÈRE HILAIRE DE BARENTON	Fransız Sumerologlarından
PROF. JEAN DENY	Paris Şark Dilleri Okulu Profesörlerinden
DR. KIVERGİÇ	Viyana Şark Filolojisi Doktorlarından
PROF. KOJİ OKUBO	Japonya Türk İslâm Enstitüsü Direktörü
PROF. MEŞÇENİNOF	Sovyet Birliği İlimler Akademisi Üyelerinden
DR. MİATEF	Sofya Kral Kütüphanesi Uzmanlarından
PROF. NÉMETH GYULA	Budapeşte Üniversitesi Felsefe Fakültesi Dekanı
PROF. SAMOİLOVIÇ	Sovyet Birliği İlimler Akademisi Üyelerinden, Türkiye ile İlmî Münasebetler Komisyonu Başkanı
PROF. ZAYANÇKOVSKI	Varşova Üniversitesi Profesörlerinden

HALKEVLERİ DELEGELERİ LİSTESİ

ABDİ AĞABEYOĞLU	Balıkesir Halkevi
AHMET BİLGEN	Öğretmen, Diyarbakir Halkevi
AHMET GÖZE	Sivas Halkevi
AKÇAKOCA	Denizli Halkevi
ALİ ULVİ	Bursa Halkevi
BEDRİ AHISHALI	Erzincan Halkevi
BEHİÇ ENVER	Bolu Halkevi
CELÂL BAYAR	Yozgat Halkevi
CEMAL ATAÇ	Elâziz Halkevi
CEVAT BEZİRCİ	Kastamonu Halkevi
CEVAT BAYKAL	Urfa Halkevi
EMİN	Aydın Halkevi
EMİN OKTAY	Maraş Halkevi
ETEM KADRİ	Aydın Halkevi
FAİZ DEMİR	Van Halkevi
FEHMİ AKSU	Isparta Halkevi
FERİT ECER	Niğde Halkevi
HALİT BAYRI	Şef, Eminönü Halkevi
HAMDİ ATADEMİR	Konya Halkevi
HASAN BARLAS	Burdur Halkevi
İBRAHİM AKDOĞA N	Sinop Halkevi
İBRAHİM RAHMİ YAYLÂ	Başkan (C. H. P.) İzmir Halkevi
İLHAN	Tekirdağ Halkevi
İSMAİL OĞUZ	Çankırı Halkevi
İSMAİL YAVER	Kars Halkevi
KADRİ CANGAL	Artvin Halkevi
KEMAL	Ağrı (Bayazıt) Halkevi
MAHMUT KOÇAK	Çorum Halkevi
MAHMUT ÖZAY	Siirt Halkevi
MİTHAT OKSANCAK	İzmir Halkevi
NECİP NAMIK	Amasya Halkevi

NİHAT ARIF ASYA
OSMAN PEREMECİ
ÖMER AVNİ
ÖMER AYDIN GENÇ
REFET
REAT OĞUZ
REAT ÜÇOK
SAFFET TEKİNALP
SAİM SAĞIN
SALİM GÖKSAN
SAMİH
SEYFETTİN
SEYFETTİN TUNAY
SIRRI
SITKI CAN
SÜHEYL BEKAN
SEKKURİ ATAMAN
ŞEREF ERGENEKON
SÜKRÜ ATAMAN
TALÂT MÜMTAZ
T FİKRET AKSÖZER
VEHBİ OKAY
ZİYA KILIÇ ÖZLÜ

Adana Halkevi
Edirne Halkevi
Başöğretmen, G. Antep Halkevi
Kırşehir Halkevi
Doktor, Trabzon Halkevi
Antalya Halkevi
Muhasip, Diyarbakir Halkevi
Muğla Halkevi
Ordu Halkevi
Gireson Halkevi
Eskişehir Halkevi
Bitlis Halkevi
Tokat Halkevi
Erzurum Halkevi
Rize Halkevi
Diyarbakir Halkevi
Mersin Halkevi
Çanakkale Halkevi
Muş Saylavı, Muş Halkevi
Başöğretmen, Kastamonu Halkevi
Bilecik Halkevi
Gümüşane Halkevi
Mardin Halkevi

ÜÇÜNCÜ TÜRK DİL KURULTAYINA ÜYE OLARAK İŞTİRAK EDENLER

ABDİ TEVFİK YEĞÜL	Orta Öğretim Öğretmeni
ABDULLAH TAYMAS	Hariciye Vekâleti, Matbuat Mü- dürlüğü Memurlarından
ABDÜLBAKİ FEVZİ ULUBAY	Kabataş Lisesi Türkçe Öğretmeni
ABDÜLBAKİ GÖLPINARLI	Gazi Osmanpaşa Ortaokul Öğretmeni
ABDÜLHAK HÂMİT TARHAN	İstanbul Saylavı
ABDÜLKADİR	Askerî Liseler Tedrisat Müfettişi
ABDÜLKADİR İNAN	Profesör
ABDÜLKADİR KARAHAN	Talebe
ABDÜLMUTTALİP ÖKER	Malatya Saylavı
ABİDİN ÖZGER	Gelenbevi Ortaokul Öğretmeni
A. CAFEROĞLU	Edebiyat Fakültesi Doçenti
A. CEBBAR MOSER	Boğaziçi Lisesi Türkçe Öğretmeni
ADİL ERTORAN	Tarih, Dil, Coğrafya F. Direktörü
AFET	Profesör
AGÂH SIRRI	Direktör
AGOP DİLAÇAR	Üniversite Lektörü
AHMET AĞAOĞLU	Profesör
AHMET CEVAT EMRE	Çanakkale Saylavı
AHMET ESEN	Yargutay Raportörü
AHMET HALİT	Öğretmen ve Kitapçı
AHMET İHSAN TOKGÖZ	Ordu Saylavı
AHMET REFİK	Profesör
AHMET ÜNAL	Isparta Saylavı
AHTER ONAN	Edebiyat öğretmeni
AKA GÜNDÜZ	Ankara Saylavı
AKIN KARAUĞUZ	Gazete çıkarıcı
ÂKİL MUHTAR ÖZDEN	Profesör Dr.
ALÂETTİN CEMİL TOPÇUBAŞI	
ALEKSANDROS HACOPULOS	

ALİ CANİP YÖNTEM Ordu Saylavı
 ALİ ENVER IŞIK Öğretmen ve Muharrir
 ALİ HÜSEYİN TURAN Profesör Dr.
 ALİ MUZAFFER GÖKER Konya Saylavı
 ALİ SEDAT Öğretmen
 ALİYE ESAT PİRİGİL Öğretmen
 A. POLAT GÖZÜBÜYÜKOĞLU
 ABDULAH RIZA Eski Öğretmen
 ARİF HİKMET BAKALBAŞI Depolar Müdürü
 ASIM M. YAŞARGİL Murakıp
 ASIM US Çoruh Saylavı
 A. SÜHEYL ÜNVER Doçent
 A. ULVİ ELÖVE Öğretmen
 AVNİ AKTULGA Uraylar Bankası Yönetim Kurulu Üyesi
 AVNİ DOĞAN Yozgat Saylavı
 AVRAM GALANTİ Profesör
 AYŞE VESİM TALUK
 AZİZ AKYÜREK Erzurum Saylavı
 AZİZ SAMİH İLTER Erzincan Saylavı
 BAHA ÖNGÖREN Kars Saylavı
 BAHA TOVEN Umumi Meclis Azası
 BASRİ SİDOL Sekreter
 BEDİA TEZEL Öğretmen
 BEDRİYE BEKEM Öğretmen
 BEHÇET KEMAL ÇAĞLAR
 BEHİCE KÖPRÜLÜ Öğretmen
 BEHİRE SERTER Öğretmen
 BEKİR Yüksek Mühendis Mektebi Öğretmeni
 BEKİR KEMALİ SÖYLEMEZ Şef
 BENAL ARIMAN İzmir Saylavı
 BESİM ATALAY Kütahya Saylavı
 BESİM KADIRGAN Başispektek
 BESİM SAVCI Direktör
 B. SITKI ONARSAY Sanayi Tetkik Heyeti Üyesi
 BÜRHAN DERİN Öğretmen
 BÜRHAN ÖZSARAÇOĞLU Öğretmen
 CAHİDE ULUSOY Zonguldak S. S. Ocağında sağışman
 Mahmut Ulusoy eşi
 CELÂL ALKOÇ Kurmay Yüzbaşı
 CELÂLETTİN TAŞPINAR Sulh Hâkimi

CEMAL Öğretmen
 CEMAL DURU Lise Türkçe Öğretmeni
 CEMAL GÜLTEKİN Kültür Direktörü
 CEMAL ÖGE Öğretmen
 CEMAL SAĞLAM Öğretmen
 CEMAL SEVEN Türkçe Öğretmeni
 CEMAL ZEKİ ÖNAL Doktor
 CEMİL BİLSEL Üniversite Rektörü
 CEMİL GÜÇYETMEZ K. O. Öğretmeni
 CEMİL SENA ONGUN Öğretmen
 CEMİL UYBADIN Tekirdağ Saylavı
 CEVAT ABBAS GÜRER Bolu Saylavı
 CEVAT Kastamonu Kız Ortaokul Direktörü
 CEVDET ÇULPAN Kurmay Yarbay
 CEVDET REŞİT LAGAŞ İşyar
 CEVDET SALİH ÇANGA Çine Kaymakamı
 DAVİT MEŞULAM Dizen Basımevi Direktörü
 DİMANDİ KEÇEOĞLU Avukat
 EDİP SERDENGEÇTİ Kütüpane İşyarı
 EDİP SERVET TÖR Gümüşane Saylavı
 EKREM Kültür Bakanlığı İspekterlerinden
 EMİN ASLAN TOKAT Denizli Saylavı
 EMİN BÜLENT SERDAROĞLU İşyar
 EMİN DALKILIÇ Emekli Tuğbay
 EMİNE SAFFET TALI Mütercim (Denizyolları İşletmesi Mü-
 düriyeti)
 EMİNİTTİN ÇELİKGÖZ Direktör, Öğretmen
 ENVER BEHNAN Tarih Öğretmeni
 ESAT NURETTİN DURUSOY Doktor
 ESAT SAGAY Bursa Saylavı
 ESAT URAS Amasya Saylavı
 ESMA Edebiyat Fakültesi Talebesi
 ETEM ARİF BALTALGİL Doktor
 FAHAMET KÖKEL
 FAHRETTİN KERİM GÖKAY Profesör, Doktor
 FAHRETTİN OĞUZ Mütেকait Yarbay
 FAHRİ KEMAL AKERSON Gölpazarı İlçebayı
 FAİKA ONAN Felsefe Öğretmeni
 FAİK REŞİT UNAT Kültür Bakanlığı Yayın Direktörü
 FALİH RIFKI ATAY Ankara Saylavı

FARUK AKBEĞ Talebe (Tıp Fakültesi)
 FARUK GÖZE Emekli Albay
 FARUK NAFİZ ÇAMLIBEL Öğretmen
 FAZİL AHMET AYKAÇ Elâziz Saylavı
 FAZİL MAHMUT Yolların Sesi Mecmuası Sahibi
 FAZİL NAZMÎ ÖRKÜN Profesör, Doktor
 FEHMÎ CANER Direktör, Öğretmen
 FERİDUN DÜNDAR Öğretmen
 FERİT ASSIOY Eski Maliye Müfettişi
 FERİT CELÂL GÜVEN İçel Saylavı
 FERİT KAM Sabık Darülfünun Müderrislerinden
 FERİT ZÜHTÜ ÖRÜCÜ Genel Sekreter
 FETHİ ERKLİĞ İspekter
 FETHİYE ARTUN Öğretmen
 FETHİYE ONAN Öğretmen
 FEVZİ MUHİP ALPEREN Talebe
 FEVZİYE MAZHAR AKYİĞİT Korg.
 FUAT ERDEN Urfa Saylavı
 FUAT GÖKBUDAK Öğretmen
 FUAT İHSAN KURTER Kars Saylavı
 FUAT KÖPRÜLÜ Mütেকait Miralay
 FUAT KÖSERAFİF Dr. Kırklareli Saylavı
 FUAT U MAY Elâziz Saylavı
 FUAT ZİYA GİYİLTEPE Başdoktor
 GALİP ATAÇ Dil, Tarih, Edebiyat Komite Üyesi
 GIYAS SAĞER Öğretmen
 GÜLSÜM NİYAZİ DALİBAR Öğretmen
 GÜZİDE DAĞLIOĞLU Beyoğlu Singer Kumpanyası Hukuk Müşavir-
 GÜZİDE OSMAN ÖSER lik Bürosu İşyarı
 GÜZİN DURAN Öğretmen
 HADİYE ERTURKAN İngilizce Öğretmeni
 HADİYE TEVFİK CANDAN Edebiyat Öğretmeni
 HAFİZ CEMAL Muallim Doktor
 HAKKI BARLAS Pendikte Öğretmen
 HAKKI NEZİHİ Direktör
 HAKKI SUHA Öğretmen
 HAKKI Ş. EREL Doktor (İst. Saylavı)
 HAKKI TARIK US Giresun Saylavı

XIV

HALİL ELDEM İstanbul Saylavı, Sabık Müzeler Umum Mü-
 dürü
 HALİL KÖKSAL Öğretmen
 HALİL NİHAT BOZTEPE Trabzon Saylavı
 HALİL NİMETULLAH ÖZTÜRK Eski Darülfünun Profesörlerinden
 HALİM BAKİ KUNTER Beyoğlu Vakıflar Direktörü
 HALİM SABİT ŞİBAY Eski Darülfünun Müderrislerinden
 HALİT FAHRİ OZANSOY Galatasaray Öğretmeni
 HAMDİ Öğretmen
 HAMDİ GÜR SOY İstanbul Saylavı
 HAMDİ ÜLKÜMEN NEBİOĞLU Direktör
 HÂMİT ONGUNSU Direktör
 HASAN ÂLİ YÜCEL İzmir Saylavı
 HASAN CEMİL ÇAMBEL Bolu Saylavı
 HASAN FEHMİ TURGAL Direktör
 HASAN REMZİ ÇİTÇİ Maraş Mahkeme Aza Muavini
 HASAN REŞİT TANKUT Maraş Saylavı
 HASAN TAHSİN AYNİ Siyasal Bilgiler Okulu Profesörü
 HASENE ILGAZ Öğretmen
 HATEMİ SEMİH SARP Öğretmen
 HAVVA KÖKSAL Öğretmen Halil Köksalın eşi
 HAYRETTİN ÖZİLHAN Öğretmen
 HAZİM ATIF KUYUCAK Siyasal Bilgiler Okulu Profesörlerinden
 H. GÖNCEL Öğretmen
 HIFZİ OĞUZ BEKATA Çığır Dergisi Direktörü
 HİKMET BAYUR Manisa Saylavı
 HİKMET TURHAN DAĞLI Öğretmen
 OĞLU Mütেকait Miralay
 HİLMİ Kurmay Binbaş
 HİLMİ BİLEN Komisyoncu
 HİLMİ NAILİ Doktor (Malatya Saylavı)
 HİLMİ OYTAÇ Kabataş, Haydapaşa Liseleri Almanca Öğ-
 retmeni
 H. LUNDER TÜZÜN Direktör
 H. MAHİR UZ Öğretmen
 H. NAZMİ SONÇAĞ Öğretmen
 H. TEVFİK GÖNENSAY Boğaziçi Lisesi Direktörü ve Kabataş Lisesi
 Edebiyat Öğretmeni
 HULUSİ AKSUDOĞAN Öğretmen ve Komite Başkanı
 HÜSAM YASAR

XV

HÜSEYİN	Eski Muallim
HÜSEYİN DANIŞ	Tercüman
HÜSEYİN KÂZİM ÖZDİL	Mecmua Sahibi
HÜSEYİN NAMİK URKUN	Öğretmen
HÜSEYİN PEKTAŞ	İkinci Direktör
HÜSNÜ AKYOL	Zapyon Rum Kız Lisesi Öğretmeni
HÜSNÜ GÖKTUĞ	Kurmay Yarbay
HÜSNÜ KONAY	Tokat Saylavı
HÜVEYLÂ ÜLGEN	Öğretmen
H. ZİYA GÜNAY	İstanbul Karaköy Denizyolları İşletmesi Baş Acentesi
H. ZÜBEYİR KOŞAY	Direktör
İBRAHİM ÇAĞLAR	Sekreter
İBRAHİM GRANTAY	Kastamonu Saylavı
İBRAHİM HANİF DENKER	Doktor
İBRAHİM NECMİ DİLMEN	Burdur Saylavı
İ. ERİÇ	Kurmay Yarbay
İ. PEYHAMAN DURAN	Güzel San'atler Akademisi Atelye Şefi
İFFET	Öğretmen
İFFET HALİM ORUZ	Yazar
İFFET HÜSAMETTİN	Öğretmen
İHSAN	Öğretmen
İHSAN MAHVİ BALKIR	Türkçe Öğretmen
İHSAN SUNGUN	Kültür Bakanlığı Kültür Kurulu Başkanı
İRFAN EMİN	Avukat
İSHAK REFET İŞITMAN	Başkontrol
İSMAİL HAKKI CENDEY	Müdür
İSMAİL HAKKI UZMAY	Bolu Saylavı
İSMAİL HAKKI UZUNÇARŞILI	Balıkesir Saylavı
İSMAİL HÂMİ DANIŞMENT	
İSMAİL KEMAL KARABEL	Öğretmen
İSMAİL MÜŞTAK MAYAKON	Siirt Saylavı
İSMET ÖZTÜRK	
İSMET ULUKUT	Müdür Muavini ve Muallim
İSTEPAN GURDİKOĞLU	Türkçe Öğretmen
İZZET	İspekter (İst. İlköğretmen)
İZZET MELİH DEVRİM	Muharrir
İZZET ULVİ AYKURT	Afyon Saylavı
KAMÂL ÜNAL	Isparta Saylavı
KÂMİ AKYÜK	Direktör

KÂNIYE ÖZGER	Türkçe Öğretmen
KASIM ŞERİF BAYÇIN	Haydapaşa Öğretmen Okulu Öğretmeni
KÂTİME BENDERLİ	Türkçe Öğretmeni
KÂZİM NAMİ DURU	Manisa Saylavı
KÂZİM SEVİNÇ ALTINÇAĞ	"İz" Mecmuası Direktörü
KÂZİM YADA	Riyaziye Öğretmeni
KEMAL AKMAN	Ankara Urayı İspekteri
KEMAL CENAP BERKSOY	Doktor
KEMAL EMİN BARA	Kültür Direktörü
KEMAL LOKMAN	Mühendis
KENAN AKYÜZ	Edebiyat Öğretmeni (Sıvas Lisesi)
KEVORK B. SİMKEŞYAN	Öğretmen
LÂMİA İRGEN	Öğretmen
LÂTİFE BEKİR	Fatih: İskenderpaşa mahallesi No. 1
LUTFİ MÜFİT ÖZDEŞ	Kırşehir Saylavı
MACİT GÖREN	Öğretmen
MAHMUT ESAT BOZKURT	İzmir Saylavı
MAHMUT NEDİM ZAPÇI	Malatya Saylavı
MAHMUT SADİ	Doktor
AMHMUT SOYDAM	Siirt Saylavı
MAHMUT ULUSOY	Gazete Aytarı
MAİDE	Üniversite Mezunu
M. ALİ GÖKBERK	Verim Mecmuası Sahip ve Direktörü
MALİK ADALAN	Öğretmen
MALİK SAYAR	Profesör
MAZHAR ARAT	Öğretmen
MAZHAR SÜLEYMAN AKYİĞİT	Öğretmen
M. BAHA ARIKAN	Öğretmen (Öğretmenler) Gazetesi Sahibi
M. BEHÇET YAZAR	Haydarpaşa Lisesi Edebiyat Öğretmeni
M. CEMİL BORAN	Öğretmen (Gazi Enstitüsünde)
M. DÜNDAR KIVANÇ	Başöğretmen
MEBRURE	Öğretmen
MEBRURE ŞEREN	Öğretmen
MECDİ SAYMAN	Tan Gazetesi Mümessili
MEDİHA MUZAFER BAYSAL	Coğrafya Öğretmeni
MEFHARET TÜZÜN	Hukuk Talebesi
MEHMET ALİ AĞAKAY	Doktor
MEHMET ALİ AYNİ	Profesör
MEHMET ALİ KIRCA	Direktör
MEHMET EMİN YURDAKUL	Urfa Saylavı

MEHMET SADIK ARAN Öğretmen
MEHMET ULUKUT
MEHMET VAHİT MİSCİLER Mümeyyiz
MELÂHAT Tarih, Dil, Coğrafya Fakültesi Almanca
Doçenti
MELÂHAT AKERMAN Öğretmen
MELÂHAT SARAÇ Litros Başöğretmeni
MELİHA AVNİ SÖZEN Muharrir
MERYEM BAYÇIN
MEVEDDET Tabiiye Öğretmeni
MEVEDDET (ERDEN) Öğretmen
MEVHİBE Türkçe Öğretmeni
MİHRİ PEKTAŞ Malatya Saylavı
MİTHAT ALACALIOĞLU Kurmay Yarbay
M. İZZET Mütেকait Mümeyyiz
M. İZZET ERK Türkçe Öğretmeni
M. KEMAL MANİOĞLU Alman Mektebi Talebe Cemiyeti Reisi
M. NAMIK Öğretmen
M. SADULLAH SANDER Türkçe Öğretmeni
M. SAFFET ENGİN Felsefe Öğretmeni (Ankara Gazi Lisesi)
M. SAİT YAŞAR Öğretmen
M. ŞEREFETTİN YALTKAYA Profesör
M. ŞÜKRÜ ERDEN Şehir Tiyatrosu Dramamaturgu
M. TEKİNALP
MUHARREM FEYZİ TOGAY Muharrir
MUHARREM ZEKİ KORGUNAL Beyazıt, Bozkurt Basımevi
MUHİTTİN BARIŞ Müdür ve Muallim
MUHİTTİN CELÂL DURU Doktor
MUHİTTİN DOĞAN İNÖZÜ Öğretmen
MUHİTTİN O. OMAZ Direktör
MUHLİSE Öğretmen
MUHLİSE ETE Doçent
MURAT TEKİNER Türkçe Öğretmeni
MURAT URAZ Edebiyat Öğretmeni
MUSA KÂZİM KOLERKILIÇ İşyar (Devlet Basımevi Ayniyat Muhasebesinde)
MUSTAFA HAYRET BEG Öğretmen
MUSTAFA ŞEREF ÖZKAN Burdur Saylavı
MUVAFFAK BENDERLİ Direktör
MUZAFER KÂZİM Mühendis
MÜKERREM ARUN Öğretmen

XVIII

MÜKRİMİN HALİL İstanbul Üniversitesi Tarih Doçenti
MÜNİME GÖKDOĞAN Öğretmen
MÜNİRE KARACALARLI
M. ZEKİ Konya Ortaokul Öğretmeni
NACİ EKER Yardirektör
NACİYE NEJAT CENCAN
NACİ YÜNGÜL Talebe
NADİDE SAVAŞER Öğretmen (Erenköy Kız Lisesi)
NAFİ ATUF KANSU Erzurum Saylavı
NAHİT Öğretmen
NAHİT SIRRI Kültür Bakanlığı Mütercim ve Muharriri
NAİME HALİT Muharrir ve Eski Öğretmen
NAİM ONAT Konya Saylavı
NAMIK NECİP ONUR Mebani Memuru
NAŞİT ULUĞ Kütahya Saylavı
N. ATAÇ Kurmay Yarbay
NAFİZ ÖZBAY İspekter (İstanbul Kültür Direktörlüğü İlk-
öğretim)
NAZİM İspekter (İstanbul Kültür Direktörlüğü İlk-
öğretim)
NAZİM ONGAN Direktör
NAZİM POROY Tokat Saylavı
NAZLI SİLÂRKÖNİ Öğretmen
NECATİ Kurmay Yarbay
NECDET İspekter
NECMETTİN İspekter
NECMETTİN SADIK Sivas Saylavı
NECMETTİN SAHİR Administratör
NEDİM NAZMİ GÜR MEN İspekter
NEHİP ULUKUT Yuca Ülkü Yardirektörü İsmet
Ulukutun oğlu
NEŞET ARIMAN Singer Kumpanyası Mümessili
NEŞVET HUN İzmir Kız Lisesi Felsefe Öğretmeni
NEVVARE AKOZAN Öğretmen
NEVZAT AYAS Öğretmen
NEZAHET KULEN Öğretmen
NEZAHET ÖZBEK Öğretmen
NEZİHE GÖKSEL Öğretmen
NİHAT Özel Okullar Direktörü
NİYZAZI KÜRDEMİR

XIX

N. T. ULUGTUĞ Öğretmen
 NURETTİN ONUR Doktor
 NURETTİN BARANSEL Kurmay Albay
 NURETTİN ŞAZI KÖSEMİHAL Öğretmen
 NURİ ESMEN İspekter
 NURİNNİSA ÖZÇELİK Türkçe Öğretmeni
 NURİ ÖZDOĞAN Öğretmen (İzmit Ortaokul Türkçe)
 NURİYE ALPONAT Türkçe Öğretmeni
 NURULLAH ATA Yardirektör
 NURULLAH ATAÇ Fransızca Öğretmeni
 NÜZHET Başöğretmen
 NÜZHET GÖKSEL Vefa Lisesi Öğretmeni
 O. FERİT SAĞLAM Direktör
 ORHAN RİZA AKTUŇ Öğretmen
 OSMAN EKİNCİ Fenbilgisi Öğretmeni
 OSMAN FARUK VERİMER Öğretmen (Kastamonu Lisesinde)
 OSMAN NURİ PEREMECİ Öğretmen
 OSMAN RECAİ OCAK Öğretmen
 OSMAN TURGUT ERKEKLİ İspekter
 PAKİZE DEMİRGÜÇ Öğretmen (Erenköy Kız Lisesi)
 RAGİP ÖZDEM Profesör
 RAGİP RİFKİ ÖZGÜREL Mütercim
 RAİF NECDET Öğretmen
 RASİM ALİ ÜLGEN Doktor
 RASİM BAŞGÖZ Türkçe Öğretmeni
 RASİM ERKAN Öğretmen
 RAŞİT DEVLETGİRAY Şef
 RECAİ ŞEREN Yardirektör
 REFET AVNİ ARAS Öğretmen
 REFET BENGÜ Türkçe Öğretmeni
 REFET GÖKMORAN Dr. Emekli Albay
 REFET ÜLGEN Urfa Saylavı
 REFİK AHMET SEVENGİL Neşriyat Müdürü
 REFİK GÜNEL İspekter
 REFİK GÜRAN Doktor (Bursa Saylavı)
 REMZİ CİNER Sivas Saylavı
 REMZİ DİLÖZ Öğretmen
 REŞAT NURİ GÜLTEKİN İspekter
 REŞİT AKİF ATASOY Yarsubay
 REŞİT ÖRÜCÜ Öğretmen (Haydar paşa lisesinde)

REŞİT SAFFET Eski Kocaeli Saylavı
 REYHAN MELEK ŞAMGÜL Kurmay Yarbay
 R. GÜRGEN Adana lis. Edebiyat Öğretmeni
 RİFKİ MELUL MERİÇ Üniversite Arapça Öğretmeni
 RİFAT BİLGE Doktor
 RİFAT CAFER SİDAL Samsun Saylavı
 RUŞENİ BARKIN Öğretmen
 SAADET KÖKSAL
 SAADET ZİHNİ VARDARLI
 SABRİCAN ŞAMGÜL Edebiyat Öğretmeni
 SABRİ CEMİL YALKUT Yardirektör
 SABRİ SÜDER Öğretmen
 SABRİ URUNÇ Öğretmen
 SACİT AKARSU (Türk şairleri) mecmuası sahibi
 SAADETTİN NÜZHET ERGUN Prof. Doktor
 SAADETTİN VEDAT KOÇER Müşavir
 SADRİ ERTEM Giresun Saylavı
 SADRİ MAKSUDİ ARSAL Kültür Bakanı
 SAFFET ARIKAN Tarih, Dil, Coğrafya F. İngilizce Doçenti
 SAFFET DENĞİ Öğretmen
 SAFFET ENGİN Galatasaray Lisesi Başöğretmen ve Yardirektörü
 SAFFET RONA Erzurum Saylavı
 SAMİ ALİ DİLEMRE
 SAİME VESİM TALUK Öğretmen
 SAİT ÖZÇELİK Kabataş Ls. Fransızca Öğretmeni
 SALÂHATTİN İstanbul Saylavı
 SALÂH CİMCOZ Başöğretmen
 SALİH KUTLUAY Profesör
 SALİH ZEKİ EKİNCİ
 SALİM RİZA KIRKPINAR Öğretmen
 SAMİYE BAYSAL Eski Konya Saylavı
 SIRRI HÖCEK Öğretmen
 SITKI Kalem Amiri
 SITKI AKOZAN Öğretmen
 S. ÖRVEŞ İspekter
 S. SIRRI OYMAK Hukuk Doktoru
 SUAT TAHSİN TÜRK Mütercim
 SÜLEYMAN HURŞİT HİMRAN Öğretmen
 SÜREYYA Süreyya Foto evi
 SÜREYYA

ŞADIYE ÖTÜGEN Öğretmen
 ŞEFİKA GASPRALI
 ŞEFİK YÜREKLİ Şûrayidevlet Âzası
 ŞEMSETTİN GÜNALTAY Sivas Saylavı
 SEREF AYKUT Edirne Saylavı
 ŞERİF BİLGİHAN Fransızca Öğretmeni
 ŞEVKET AZİZ KANSU Dil, Tarih, Coğrafya Fakültesi Antropoloji Profesörü
 ŞÜKRÜ AKKAYA Doçent
 ŞÜKUFİ NİHAL Öğretmen
 TAHA TOROS Topçu alayında ihtiyat Subayı
 TAHİR NEJAT GENCAN Öğretmen
 TAHSİN BANGUOĞLU Ankara Tarih F. Doçenti
 TAHSİN COŞKUN Kastamonu Saylavı
 TALÂT ONAY Giresun Saylavı
 TEOLOGOS GÜLBAĞLIOĞLU Avukat
 TEVFİK BESİM İspekter
 TEVFİK KUT İstanbul Kültür Direktörü
 TEVFİK NECATİ KOZOL Muharrir
 TEVFİK YALINER İşyar
 TURGUT ÖZER Kocaeli Öğretmeni
 TÜRKÂN ALTAY Öğretmen
 ULUĞ İĞDEMİR Sekreter
 ÜBEYDULLAH Bayazıt Saylavı
 ÜLKER KÖKSAL Talebe
 VAHİT ÖZGÜNER Büro Şefi
 VASFİ AZİZ Avukat
 VASİF ÇINAY Malatya Saylavı
 VEDAT NEDİM Matbuat Umum Müdürü
 VEDİA Türkçe Öğretmeni
 VELET ÇELEBİ İZBUDAK Kastamonu Saylavı
 VEYSİ TOKEL Başöğretmen
 YAHYA SAİM UZANOĞLU Şair öğretmen
 YAŞAR ÖDEMİŞ Ceza Hükmeni
 YAŞAR ÖZEY Manisa Saylavı
 YUNUS NADİ Muğla Saylavı
 YUSUF MENAPİR İdare Âzası
 YUSUF OSMAN BÜKÜLMEZ Şişli Terakki Ls. Öğretmeni
 YUSUF ZİYA Kurmay Albay
 YUSUF ZİYA ÖZER Eskişehir Saylavı

YUŞA ELNEKAVE Eski Hariciye Nezareti Kontrol Muavini
 Y. ÜRESİN Kurmay Albay
 ZAİME Öğretmen
 ZEKİ CEMAL Öğretmen
 ZEKİ GÜNOL Öğretmen
 ZEKİ MESUT ALSAN Diyarbakir Saylavı
 ZİHNİ UZTEKİN Başöğretmen
 ZİYA ETİLİ Çanakkale Saylavı
 ZİYA KARAMÜRSEL İstanbul Saylavı
 ZİYA KILICÖZ Öğretmen
 ZİYA KÖK Öğretmen
 ZİYA MAĞDEN (Haydarpaşa Lis. Türkçe)
 ZİYA MUZAFFER BAYSAL İst. Maliye Muhakemat Müdürlüğünde serbest hazine avukatı
 ZİYA NURİ BİRGİ Dr. Kocaeli Saylavı
 ZÜHRE GÖKGÖL

**ÜÇÜNCÜ TÜRK DİL KURULTAYINA GELEN ANKARA TARİH,
DİL, COĞRAFYA FAKÜLTESİ TÜRKOLOJİ TALEBESİ**

- 1 — BHAETTİN ERTANA
- 2 — BEHÇET ALTIN
- 3 — CELİLE BATUR
- 4 — FAHİME GÜVEN
- 5 — HALİT AKPINAR
- 6 — HÜSEYİN ARITÜRK
- 7 — HÜSEYİN CAHİT ÖZTELLİ
- 8 — KEMAL ÖZERK
- 9 — KUTSİ TEMAÇIN
- 10 — MAHMUT KUŞADALI
- 11 — MUALLÂ ÇAKINOK
- 12 — MUHLİS KANAK
- 13 — NURİYE KONOR
- 14 — SEBAHAT TÜRKAY
- 15 — VECİHE KILIÇOĞLU

ÜÇÜNCÜ DİL KURULTAYI ÇALIŞMA PROGRAMI

GENEL HÜKÜMLER

1. — Türk Dil Kurumunu kuran ve koruyan Ulu Önder Atatürkün yüce himayeleri altında üçüncü Türk Dil Kurultayı, 24 ağustos 1936 pazartesi günü saat 14 te İstanbulda Dolmabahçe Sarayında açılacaktır.

2. — Kurultay, 24 ağustos 1936 pazartesi günü saat 14 te açılacak ve devam ettiği müddetçe hergün öğleden önce ve akşamları Kurultayın komisyonları çalışacak ve saat 14 ten 18 e kadar da Genel Toplantı yapılacaktır.

3. — Kurultayın hazırlanması işleri Kurum Genel Sekreterliğince, Kurultaya sunulacak tezlerin incelenmesi Kurum Genel Merkez Kurulunca ve Kurultayın yönetilmesi işi Kurultay Başkanlık Kurunca yoluna konulacaktır.

4. — Kurultay Başkanlık Kuru, Kurultayca bir Başkan, iki Asbaşkan ve dört Sekreterin seçilmesiyle kurulmuş olur. Kurum Genel Sekreteri bu Kurum da üyesidir.

5. — Kurum Genel Merkez Kurulu, tezlerin incelenmesi işinde kendisine yardımcı üyeler de alabilir.

KURULTAY HAZIRLIKLARI

6. — Kurultay hazırlıkları 18 mayıs 1936 pazartesi gününden başlayacaktır. O gün ajans ve gazetelere Kurum Genel Sekreterliğinden verilecek bildiriğde Kurultayın programı ve tezlerin konuları her kese bildirilecek ve üye ve dinleyici olarak bulunmak isteyenlerin adlarını, işlerini ve adreslerini 15 temmuz 1936 akşamına kadar Kurum Genel Sekreterliğine bildirmeleri istenecektir.

7. — Yukarda yazılı bildiriğ 15 temmuz 1936 ya kadar muhtelif zamanlarda birkaç kere tekrarlanacak ve gerekli görülen izahlar olursa yapılacaktır.

8. — Genel Sekreterlik Bürosu ve Genel Merkez Kurulu gerekli görülecek zamanlarda Kurultay hazırlıkları için İstanbula gidecek ve orada yerleşmeleri zamanları da ayrıca gazetelerle herkese bildirilecektir.

9. — Kurultay toplantılarında üye olarak bulunup söz söylemek hakkı Kurumun davetlileri ile Kurum üyelerine mahsustur.

Hükümet ve ordu erkânı, sayımlar, yabancı bilginler, İstanbul ve Ankara üniversiteleri mensupları ve Genel Merkez Kurulunca yerinde görülecek başka zatlar Kurumun davetlisi olarak Kurultaya gelebilirler.

Birinci Türk Dil Kurultayı üyeleri ile Kurumun merkez teşkilâtı üyeleri ve halkevleri delegeleri. Kurumun kendi üyeleridir.

10. — Kurum Genel Sekreterliği, yabancı bilginlerin daveti içinde Dışişleri Bakanlığı ve Elçilik ve Büyükelçiliklerle, Halkevleri Delegeleri için Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği ile, Delege, öğretmen, irdemen ve işyarların yerleştirilmesi işlerinde Kültür Bakanlığı ve okul direktörleriyle ve Kurultaya ait tedbirler ve neşirler için Emniyet Genel Direktörlüğü, Basın Genel Direktörlüğü, Anadolu Ajansı ve gazeteler ile temasta bulunacaktır.

11. — Kurultay için, gerekli yazıların bastırılmasına, davetiyelerin hazırlanıp dağıtılmasına, gazetelere verilecek bildiriğlerin idaresine ve bütün idarî işlerin tedvirine Kurum Genel Sekreteri memurdur.

KURULTAY KARTLARI

12. — Kurultay kartları renklerle birbirinden ayrılmak üzere altı türdür:

- Beyaz kartlar, yüksek makam sahibi davetlilere mahsustur.
- Pembe kartlar, başka davetlilere verilir.
- Yeşil kartlar, Kurultay üyelerine mahsustur.
- Mavi kartlar, fotoğraflı olarak yerli ve yabancı basın mensuplarına verilir.

Bu dört renkli kartlarla Kurultay salonuna girilir.

e) Kırmızı kartlar, Kurultayın daimî dinleyicilerine mahsustur.

f) Sarı kartlar, bir tek toplantı için gelen dinleyicilere verilir.

Bu iki renkli kartların sahipleri merasim salonundan radyo ile müzakereleri dinlerler. Kurultay salonuna girebilmeleri yer bulunabilmesine bağlıdır.

TEZLERİN İNCELENMESİ

13. — Kurultay için gelen tezler, Kurum Genel Merkez Kurulunca incelenerek şu kısımlara ayrılacaktır:

- İlmî değeri ve Kurumun ülküsüne uygunluğu bakımından Kurultay Genel toplantısında okunması gerekli görülenler;
- Komisyonlara verilmesi uygun görülenler;
- Geri çevrilenler.

14. — Tezlerin okunuş sırası Genel Merkez Kurulunun yapacağı gündem sırasına göre olacaktır.

KURULTAY TUTULGALARI

15. — Kurultay müzakerelerinin tutulmaları, Kamutay Zabıt Heyeti tarafından tutulacaktır.

16. — Zabıt Müdürü Kurultay Başkanlık Kurulu ve Kurum Genel Sekreterliği ile temasta bulunacak, önerge ve dilergeleri sıkı sıkıya kovalıyacak ve hergün müzakerelerin bitmesinden sonra ertesi günü okunacak tutulga hulâsasına esas olabilecek bir notu hazırlıyarak Kurultay Sekreterliğine verecektir.

17. — Her toplantının mufassal tutulması üç nüsha olarak en çok 48 saat içinde hazırlanıp Kurum Genel Sekreterliğine verilecektir.

KURULTAY ÇALIŞMALARI

18. — Kurultay, Türk Dil Kurumu Başkanının bir söylevile açılacaktır.

19. — Kurultayın ilk işi bir Başkan, iki Asbaşkan ve dört sekreter seçmektir.

20. — Kurultay, idarî ve ilmî olarak şu komisyonları ayıracaktır:

I. İdarî Komisyonlar:

- Tüzüğü Komisyonu;
- Önergeler ve Dilergeler Komisyonu;
- Bütçe Komisyonu.

II. İlmî Komisyonlar:

- Güneş - Dil Teorisi ve Dil karşılaştırmaları Komisyonu;
- Gramer - Sentaks Komisyonu;
- Terimler Komisyonu;
- Filoloji ve Lûgat Komisyonu.

Komisyonlar, kendi üyeleri içinden birer başkan, birer raportör ve birer sekreter seçerler.

21. — Tüzüğü Komisyonu, Kurumun tüzüğünün değişmelerini ve buna katılması gerekli maddeleri konuşup karara bağlayacaktır.

22. — Önergeler ve Dilergeler Komisyonu, Kurumun gelecek iki yıllık çalışma programını ve Kurultaya verilecek önerge ve dilergeleri gözden geçirerek kararlarını hazırlıyacaktır.

23. — Hiçbir Könerge ve dilerge, omisyondan geçmeden genel toplantıda konuşulamaz. Yalnız toplantı usulleri hakkındaki dilergeler bunun dışındadır.

24. — Bütçe Komisyonu, geçen iki yıllık kesin hesapları, 1936-1937 yılı bütçesiyle bütçe tüzüğünü gözden geçirecek ve karara bağlayacaktır.

25. — İlmî Komisyonlar, Kurultayda okunan tezler ile Genel Merkez Kurulunca kendilerine gönderilen tezleri inceliyecekler ve sonuçlarını birer rapor ile Kurultaya bildireceklerdir.

26. — Kurultay Başkanı ile Kurum Başkanı ve Genel Sekreteri her komisyonda bulunabilir ve rey verir.

27. — Komisyonların raporları, Kurultayın son günkü toplantısında okunarak karara bağlanacaktır.

28. — Komisyonlarda kararlar oy çoğunluğu ile verilir. Oy çoğunluğu, bulunan üyelerin yarısından fazla olmakla elde edilir. Oylar denk gelirse Başkanın bulunduğu taraf üstün sayılır.

29. — Kurultay kararları, el kaldırılarak verilir. Oy çoğunluğunu tayin etmek, Başkanlığın hakkıdır.

30. — Kurultay, Komisyon raporları üzerine kararlarını verdikten sonra, yeni Genel Merkez Kurulu seçilir.

31. — Kurultay çalışmaları, Başkanın bir söylevile biter.

KURULTAYDA KONUŞMA YOLLARI

32. — Kurultay gündemi, Genel Merkez Kurulunca hazırlanır. Bu gündeme başka maddeler katmak, yahut sırayı değiştirmek veya bazı maddeleri çıkarmak, Kurultayın kararına bağlıdır.

33. — Kurultayda esas, ilmî tezlerin üyelere bildirilmesidir. Bunların incelenmesi komisyonlarda yapılır. Bununla beraber tezlerin herbir grubunun bitiminde istek edenler o tez grubu üzerine düşüncelerini Kurultaya bildirebilirler. Ancak bu düşüncelerin esaslarını ve buna göre bir önergeleri varsa onun mahiyetini bir dilerge ile Kurultay Başkanlığına bildirmeleri şarttır.

34. — Söz almak isteyenler kendilerine sunulan zarf içindeki fişe adını ve işini ve ne hakkında söz söylemek istediğini yazarak Kurultay Sekreterliğine verirler. Söz isteyenler, Başkanlığın kendilerine söz vermesini beklemelidirler.

35. — Kurultay toplantı zamanına göre sözün uzamaması için söze bir müddet tayin etmek ve sadetten dışarı olan sözleri kesmek ve müzakereyi yönetmek Başkanlığın hakkıdır.

36. — Kurultay toplantı salonunda, gerek müzakere sırasında ve gerek tatillerde sigara içilmez.

ÜÇÜNCÜ TÜRK DİL KURULTAYI GÜNDEMİ

1. İstiklâl marşı.
2. Kurum Başkanının açma söylevi.
3. Kurultaya Başkan seçimi.
4. Kurultay Başkanının söylevi.
5. Kurultay Başkanlık kurunun seçimi.
6. Türk Tarih Kurumunun söylevi.
7. Kurum Genel Sekreterinin iki yıllık çalışma raporu.
8. Kurultay komisyonlarının seçimi.
9. Kurultaya sunulan tezler.

A. Kurum adına söylenecek tezler :

- a) Din ve medeniyet bakımından güneş *Yusuf Ziya Özer*
- b) Güneş - Dil Teorisinin ana hatları *İbrahim Necmi Dilmen*
- c) Güneş - Dil Teorisine göre pankronik usulle Paleo - Sosyolojik dil tetkikleri *Hasan Reşit Tankut*
- d) Güneş - Dil Teorisine göre Türkçe - Arapça karşılaştırmalar *Naim Onat*
- e) Terminoloji ve Güneş - Dil Teorisi *Ahmed Cevad Emre*
- f) (V. + K.) eki kanunu *Prof. Abdülkadir İnan*
- g) Güneş - Dil Teorisinin analiz metodu tatbikatı *İ. Müştak Mayakon*
- h) Güneş - Dil Teorisinin antropolojisi *Agop Dilaçar*
- i) Güneş - Dil Teorisi karşısında Grek dilinin bazı hususiyetleri *Dr. Mehmet Ali Ağakay*
- j) İşaret dili ve tasrifsiz fiil *İ. Hami Denişment*

B. Kurultaya gelen yabancı dil bilginlerinin tez ve söylevleri.

C. Kurultaya gönderilen tezler :

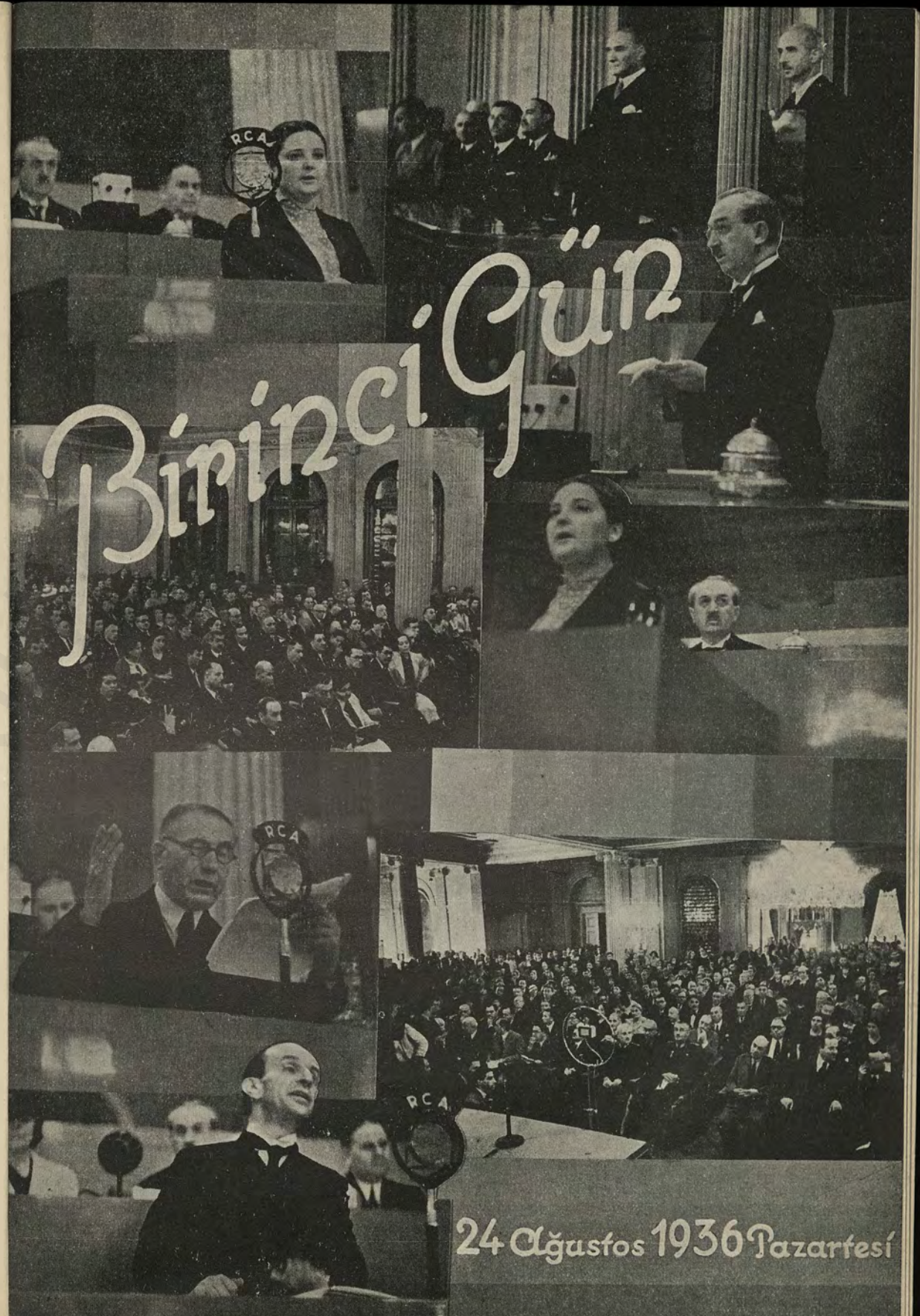
- a) Güneş - Dil Teorisinin esaslarına ait itirazlar bakımından tetkiki *Muzaffer Muhittin Dalkılıç*
- b) Güneş - Dil Teorisinin tarihe tatbiki *İ. Hakkı Cendey*
- c) Eti dilinin mahiyeti ve Ural - Altay dil zümresiyle münasebeti *Saffet Engin*
- d) Güneş - Dil Teorisine göre gramer dersleri ve tatbikat örnekleri. *İsmet Ulukut*

[Ankara Tarih, Dil, Coğrafya Fakültesi irdemenlerinin küçük örnek etütleri, Kurultay, Başkanlık Kurunun uygun göreceği zamanlarda, tezler arasında okunacaktır.]

10. İlmî komisyonlar raporlarının okunarak karara bağlanması.
11. Tüzüğü komisyonu raporunun okunması ve Kurum ana tüzüğünün karara bağlanması.
12. Önergeler ve dilergeler komisyonu raporlarının okunması ve çalışma programının kararlaştırılması.
13. Bütçe komisyonu raporunun okunması, geçen yıllar hesaplarının onanması ve Genel Merkez Kurulunun aklanması, bütçenin karara bağlanması.
14. Genel Merkez Kurulu seçimi.
15. Kurultay Başkanının kapama söylevi.

Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page.

TÜRK TARİHİ

Birinci Gün

24 Ağustos 1936 Pazartesi

Birinci Toplantı

saat : 14-15⁴⁵

KÜLTÜR BAKANı VE TÜRK DİL KURUMU BAŞKANI
SAFFET ARIKAN'IN AÇMA SÖYLEVİ

Atatürk, Bayanlar, Baylar;

Türk Tarihi ve Türk Dili, Atatürk rejimi kültür hareketinin en başındadır. Milletın maddi varlığını canlandıracak ekonomik kalkınma yanında, bilhassa milletin psikolojisini yeni bir duyuş ve anlayışta kutuplandırarak kültürel, sosyal ve ideal uyanma gerekti.

Önderimizin kültür işlerine verdiği yüksek önem bu yüzdendir.

Yurdumuzda doğmağa başlıyan yeni ve geniş sosyal ve ideal uyanmanın ruhu da başlıca, Türk Tarih Tezi ile Türk Dil Teorisi'nde merkezlenmektedir.

Türk Tarih ve Türk Dil Kurumları, Atatürk'ün açtığı ilim ve kültür seferberliğinin kurmayları olarak, onun ışıklı gözleri önünde, onun aydın yönergelerine göre çalışmaktadırlar.

Üçüncü olarak bugün toplanan Dil Kurultayı, Türk Dil Kurumunun geçen iki yıl içindeki çalışmalarını gözden geçirmek, gelecek yılların çalışma yollarını kararlaştırmak gibi yüksek bir ödevi üzerine almış bulunuyor.

Kurultayın bu gayelere kolaylıkla varacağına güvenerek Üçüncü Dil Kurultayını açıyorum. *(Alkışlar)*

Kurultaya Başkan seçimi

Başkan — Sayın üyelere Kurultay kılavuzu dağıtılmıştır. Bu kılavuzun gündeminin ikinci maddesi gereğince şimdi Kurultaya bir Başkan seçilmesi gerektir. Sayın reylerinizi lütfen veriniz.

Türk Dil Kurumu Genel Sekreteri İ. N. Dilmen — Arkadaşlar, Üçüncü Türk Dil Kurultayı Başkanlığına Kurumun Başkanı ve Kültür Bakanı Saffet Arıkan'ın intihabını teklif ederim. *(Alkışlar)*

Başkan — İbrahim Necmi Dilmen'in bu teklifini kabul edenler... Bu teklif kabul edilmiştir.

Kurultay Başkanının Söylevi

Sayın arkadaşlarım;

Kurultaya Başkan seçmek suretiyle bana verdiğiniz onurdan dolayı teşekkür ederim.

Türk Dil çalışmaları, bir yandan Türk Dilinin şimdiye kadar tanıtılmamış olan yüksek varlığını ve, yalnız Ural - Altay grubunun değil, İndo - Öropeen ve Hamito - Semitik adları altına alınan bütün kültürel dillerin de ana kaynağı olduğunu ilim dünyasına tanıtmak; bir yandan da yurt içinde yazı ve bilgi diliyle halk ve konuşma dili arasında elden geldiği kadar çok ve çabuk yakınlık ve bağlılık yaratmak gibi iki yüksek ödevi üzerine almıştır.

Her ikisi de ayrı ayrı birer devrim olan bu ağır ve yüksek çalışmaları nizamlamak işi de Dil Kurultayının işidir. Birinci ve İkinci Dil Kurultayları daha çok pratik amaçlar üzerinde çalışarak Kuruma direktifler vermişti.

Bu Üçüncü Kurultayın konusu, Türk Dil Tezinin bütün dünya-ya tanıtılmasıdır.

Filozofik, Siyantifik ve Lengüistik esaslarla ortaya konan ve on aydanberi yapılan tatbiklerde şaşmaz bir ölçü olduğunu gösteren Yeni Türk Dil Teorisini bu Kurultayda bütün incelikleriyle hep birlikte göreceğiz.

Yalnız yurdumuzu değil, bütün ilim dünyasını ilgilendiren bu toplantımızda bulunmak şerefini bize veren Alman, Avusturyalı, Bulgar, Fransız, Elen, İngiliz, İtalyan, Japon, Macar, Polone ve Sovyet Birliği bilginlerine Kurultay adına hoş geldiniz derim. *(Alkışlar)*

Kendilerinin, çalışmalarımıza iştirâk etmesi bizim için hem bir onur, hem de ilim dünyasıyla el ele bulunmak gibi büyük bir asıg temin etmektedir.

Yurdun her yerinden gelen Sayın Kurultay Üyelerini, içimizde bulunan Halkevi ve Basın delegelerini saygı ile selâmlarım. *(Alkışlar)*

Bütün bu kültür hareketlerinin en başında hepimize ışık saçan Atatürk'ün yüce önünde saygı ve sevgi ile eğilerek işe başlıyorum. *(Şiddetli ve sürekli alkışlar)*

Kurultay Başkanlık Kuru Seçimi

Başkan — Elimizdeki gündemin 5 inci maddesi gereğince şimdi Kurultay Başkanlık Kurunun seçimi vardır.

Türk Dil Kurumu Genel Sekreteri İbrahim Necmi Dilmen — Asbaşkanlıklara Türk Tarih Kurumu Asbaşkanı Bayan Afet ile Kamutay Asbaşkanı Nuri Conker'in ve Sekreterliklere Siirt Saylavı İsmail Müştak Mayakon, Seyhan Saylavı Bayan Esmâ Nayman, Kültür Bakanlığı Yayın Direktörü Faik Reşit Unat ve Bayan Zerrin Dilmen'in seçilmelerini teklif ediyorum.

Başkan — Dilmen arkadaş, Asbaşkanlıklara Bayan Afet'le Kamutay Asbaşkanı Nuri Conker'in ve Sekreterliklere Saylav İsmail Müştak Mayakon ve Esmâ Nayman'ın ve Faik Reşit Unat'la Zerrin Dilmen'in intihablarını teklif ediyor. Bu teklifi reyinize arz ediyorum: Kabul edenler. . İttifakla kabul edilmiştir. *(Alkışlar)*

Başkan — Söz Tarih Kurumu Asbaşkanı Bayan Afet'indir.

Başkanlık Kuru:

Başkan : *Kültür Bakanı Bay Saffet Arıkan*
Sekreter: *Bn. Esmâ Nayman*
B. Faik Reşit Unat

Bayan Afet'in Söylevi

Atatürk, Baylar, Bayanlar;

Yüksek huzurunuzda söyleyeceklerim iki noktaya ait olacaktır: Birisi, beni ve arkadaşlarımı Dil Kurultayı Başkanlık Kuruna seçmiş olduğunuz içindir. Bundan dolayı kendi namıma ve arkadaşlarım namına teşekkür ederim. Hakkımızdaki takdirinizi hürmetle karşılıyoruz. Verdiğiniz vazifeleri, yardımınıza güvenerek başarmağa çalışacağız.

Bu seçim, Türk inkılâbının ve Atatürk rejiminin kurduğu erkek-kadın birliğini gösteren, bir işaret te olmuştur. Asbaşkanlık ve sekreterlik makamları, bayanlarla baylar arasında bölünmüş oldu.

Türk İnkılâbının her cephesinde olduğu gibi dil hareketlerinde de, Türk kadınına yer verilmesindeki ince dikkat Türk kadınlığının Kurultaya saygısını bir kat daha yükseltmiştir.

İkinci noktaya ait sözlerim: Asbaşkanı bulunduğum Türk Tarih Kurumu adına olacaktır. Sayın Kurultay hatırlar. Bundan dört yıl önce İlk Dil Kurultayında Türk Tarih Kurumu demişti ki: «Zamanımızda yaşamak isteyen milletler, tarihlerine ve tarihlerini her şeyde yaşatan dillerine sağlam sarılırlar. Dil bilgisi, Tarihin en uzak, en karanlık köşelerini aydınlatır.»

Türk Tarih Kurumu İkinci Dil Kurultayında da şunu demişti:
«Bu kürsü... önünde ateş yakılan bir mihrap...» tır.

Arkadaşlar;

Asırlık işleri yıllara sığdıran Türk İnkılâbı, kendi mihrabının, bizzat Güneş olduğunu bulmuştur. Tarih yolculuğunda Güneşin ilham izlerine, en çok biz Türkler tesadüf ediyoruz. Türk ırkı kültürünü öyle bir yerde buldu ki, orada Güneş ona en verimli oldu. İlk yurttan ayrılmaya mecbur olan Türkler, başlıca göç yolları için yine Güneşin kılavuzluğundan istifade ettiler.

Doğu ve Batı ellerine yayıldılar; o geniş ülkelerde, yüksek varlıklarının ebedî vesikalarını bıraktılar.

Öz yurdumuz Anadolunun ilk kültürünü kuran cetlerimiz Etiler de, Güneşi sembolize ettiler. Onu san'atlerinin inceliklerinde mevzu aldılar. Türk Tarih Kurumunun Alaca Hüyük'te yaptığı hafriyatta bulunmuş olan muhtelif Güneş kursları bu hakikatin inkâr kabul etmez vesikalarıdır. Elinizde resimleri bulunan tunçtan yapılmış, bu güneş sembolü kurslar, Etilerin en eski devirlerine aittir. Türlü türlü hendesî şekillerle süslü olan bu güneş kursları, Türk fikir ve san'at sembolü olarak tarihimizde önemli yer alacaktır.

Türk Tarihi, Türk ırkını ancak müspet ilim belgeleriyle bulur. Türk Dili bunlardan en önemlisidir.

Bugünkü ilim dünyası içinde dili, ırk için esas kabul etmeyen âlimler de yok değildir. Bu esas belki bazı camialar için doğru olabilir. Fakat Türk için, asla...

Türkün tarihî varlığını ve bu varlığın dünyadaki yaygınlığını, Türk Dili orijinelliği bilhassa çok açık bir kesinlikle göstermektedir. Bu itibarla Türk Tarih Kurumu, Türk Dil Kurumunun kendinden ayrılmaz eşidir. Bu iki Kurum, birlikte yükselmesi, birbirini tamamlaması icap eden iki aydın âbidedir. Türk Tarih Kurumu, işte bu inanladır ki, Türk Dil Kurumunun Kurultayını büyük saygı ile selâmlar ve onun, dil bakımından olduğu kadar, tarih bakımından da ilmî verimler almasını diler.

Bize her hususta Güneş olan, Büyük Türkün, zekâ ışıkları karşısında tazimle eğilirim. (*Şiddetli ve sürekli alkışlar*)

Başkan — Gündemin yedinci maddesine geçiyoruz. Kurum Genel Sekreteri iki yıllık çalışma raporunu okuyacaktır.

T. D. K. NUN 1934 - 1936 ÇALIŞMALARI ÜZERİNE GENEL SEKRETERLİĞİN RAPORU

Üçüncü Türk Dil Kurultayı'nın Sayın Üyeleri;

Yeni Türk rejiminin hem kurucusu, hem de - kültür dünyasının en ileri örneklerine hemen yetişmek üzere - şaşırtıcı bir çabuklukla ileri götürücüsü olan Ulu Önderimiz Büyük Atatürk, 12 Temmuz 1932 de Türk Dil Kurumunu kurmuştur. Bu kuruş Atatürk'ün kutsal eli değen her iş gibi, çok verimli oldu. 26 Eylül 1932 de ilk Dil Kurultayı yine bu sarayda toplandı. Onun kabul ettiği programa göre iki yandan çalışmaya girildi:

Bir yandan Türk Dilinin ilmi olarak mahiyeti ve dünya dilleri arasındaki yeri üzerine akademik araştırmalar yolu tutuldu.

Bir yandan da ameli olarak yazı diliyle konuşma dili arasındaki uçurumun elden geldiği kadar doldurulması ve halk için yazılan yazıların mümkün olduğu kadar çok yurttaş tarafından anlaşılabilmesi yollarının araştırılmasına çalışıldı.

18 Ağustos 1934 te bu iki yol üzerindeki iki yıllık çalışmaların verimlerini yine burada, İkinci Türk Dil Kurultayı önünde izaha çalışmıştım. İkinci Kurultayın gösterdiği hedefler üzerinde, o günden bu güne kadar neler yapıldığını ve daha neler yapılmak istenildiğini de yüce katınızda anlatmağa müsaadenizi dilerim.

A. Türk dilinin mahiyeti ve dünya dilleri arasındaki yeri:

Dilimizin İndo - Öropeen ve Semitik denilen dillerle karşılaştırılması yolunda, geçen yıla kadar, birçok değerli bilginlerimizin çalış-

maları, hep klâsik komparatistlerin tuttuğu kelime benzerliklerinin araştırılması yoluyla Türkçe ile İndo - Öropeen ve Semitik diller arasında da bir yakınlık olduğunun ispatına doğru yürümekten ibaret idi. Türk dili ile İndo - Öropeen ve Hamito - Semitik familyaları arasında bir takım benzerlikler, yakınlıklar bulabilmek bir büyük mutluluk sayılıyordu.

Kurumumuza onur veren değerli üyelerimizden Bay Yusuf Ziya Özer'in, Bay Naim Onat'ın, Bay Ahmet Cevat Emre'nin, Bay Doktor Saim Ali Dilemre'nin bu yolda pek çok yorulduklarını burada saygı ile anmak isterim. (Alkışlar)

Ancak, bütün bu araştırmalar, dilcilik dünyasının yeni buluşlarını topluyarak tam bir sentez halinde Türk dilinin dünya dilleri arasındaki yüksek ve hâkim yerini göstermeğe yetmiyordu ve yetemezdi.

Mezopotamyada Sumer, Akat, Elam; Anadoluda Eti dilleri anıtlarının bulunması, şimdiye kadar bilinebilenlerin en eskisi olan bu dillerin İndo - Öropeen ve Hamito - Semitik gruplarına yabancı görünmemekle beraber, tamamiyle onlara bağlanamaması, klâsik dilcilik ekolünü zaten sarsmıştı. Avrupanın ta garp ucundaki Bask dilinin İndo - Öropeen diller çerçevesi içindeki bambaşka varlığı bu ekolü ötedenberi şaşırtan bir mesele idi. Roma İmparatorluğundan daha önce İtalya yarımadasında yaşayan Etrüsklerin dili bir türlü halledilemiyordu.

Nice asırlardanberi şifahî kaldığı için bütün ilkel varlıklarını saklıyan Yakut ve Çuvaş gibi Türk lehçelerinin lûgatleri, ortaya öyle materyeller döktü ki, bunların önünde ötedenberi Arapça, Farsça yahut Grekçe, Lâtince sanılan sözlerin asıl ilk kaynağı hangi dildir diye yeniden düşünmek zarureti kendini gösterdi.

Klâsik dilciliğin inançlarını altüst eden bu hâdiselerin yanı başında, T. D. K. nun öz kardeşi olan - ve bugün burada pek değerli Asbaşkanı ve Asbaşkanımız Bayan Afet'in ağzından yüksek ve samimî iltifatlarıyla Kurumumuzu sevinçlere garkeden, minnettar bırakan T. T. K. tarafından büyük bir kuvvetle ortaya konulmuş olan Türk Tarih Tezi de, dünya neolitik kültürünün Orta Asyadaki brakisefal Türk uruğunun malı olduğunu, bu kültürün türlü göç yollarıyla oradan Şarkî Asyaya, Amerikaya, Hinde, İran yaylâsına, Mezopotamya ovalarına, Ön Asyaya, Fenikeye, Mısıra ve Şimalî Afrikaya, Ural ve Volga kıyılarından Tuna, Vistül, Ren boylarına ve Atlas Okyanusu yakalarına yayıldığını ispat ediyordu. (Alkışlar) O halde dil çalışmalarının da, bu yeni buluşlardan hareket ederek, dünyaya ilk yayılan ve kültür

götüren Türk göçleriyle birlikte her yere tohum saçan ilkel Türk kültür dili varlığını araştırması gerekti.

Bu gerekliliğin önünde kalan ve Türk milletinin yüce dehasından ilham alan Türk Dil Kurumu, geçen yıl sonlarına doğru, kendisinin ve milletinin tarihine onur verecek yeni bir buluşla, akademik dil çalışmaları sahasına atıldı. Bu yeni buluşa «Güneş - Dil Teorisi» diyoruz. (Alkışlar)

Sayın Kurultayın bu yılki programını baştan başa dolduran tezler, bu teorinin mahiyetini ve dünya dillerinin kuruluşları hakkında yarattığı yeni ve eşsiz metodu izah edecektir. Onun için burada teorinin ilmî bazları ve kanunları üzerinde duramayacağım. Yalnız bu yüksek teoriye bizi götüren araştırmalara ve teorinin dil işlerimize vermesi lâzımgelen yeni istikamete ait birkaç söz söylemek isterim:

Türk Dil Kurumu, bir yandan genel filoloji ve lengüistik bakımından bütün dünya dilleri üzerinde yazılmış ilmî eserleri ve etimolojik lûgatleri, bir yandan da Türk dilinin en eski, en ilkel varlıklarını bulmak için Türk lehçelerini ve bunlardaki dil varlıklarını araştırmak mecburiyetinde idi. Bu araştırmalar, zihnimizde birtakım sualler, şüpheler, tereddütler uyandıırıyordu. Avrupanın bugünkü yüksek kültür dillerinin, Fransızcanın, İngilizcenin, Almancanın, bunlara bir bakımdan kaynaklık etmiş denilen eski Grekçe ve Lâtincenin kelime etimolojilerini anlatırken âdeta aciz ve kifayetsizlik göstermesi, etimoloji lûgatlerinin, birçok kelimelerin yanına, «etimolojisi karanlık, kaynağı meçhul. . .» yollu kayıtlar koyması, halbuki bu karanlık ve bilinmez denilen sözlerin Türkçe ile pek kolay izah edilebilmesi, halli lâzım bir büyük mesele önünde olduğumuzu açıkça gösteriyordu.

Örnek olarak size kendi yaptığım bir analiz önündeki durumumu söylemek isterim: Türkçede şahıs zamirlerini araştırırken, Grekçede üçüncü şahıs zamirini, bu dili bilen bir arkadaşşıma sordum. Bana «aftos» ve «ekinos» kelimelerini söyledi. Homer lehçesindeki mukabilini aramasını rica ettim: (O) buldu, Fransız Etimoloji Lûgatine baş vurdum: (Il) kelimesinin etimolojisinde (oui) sözünün (o + il) den geldiğini; bu (o) nun da eski Fransızcada (celà) yani (o) demek olduğunu okudum. Türkçede bugün dahi bu zamir (o) dur. Farsçada (o) dur. Eski Fransızcada ve Homer Grekçesinde de (o) imiş. Bu aynıyet göze çarpmamak mümkün müdür?

Bir yandan dünya dil bilgisinin bu kifayetsizliğini ve birtakım dilleri izah edemeyişini görürken, öte yandan da dilimizin bütün lehçe varlıklarını toplamak üzere tercüme ettiğimiz Pekarski'nin «Yakut

Dili Lûgati», Zolotnitski'nin ve Paasonen'in «Çuvaş lûgatleri», Verbitski'nin «Altay - Aladağ lehçeler lûgati» gibi eserlerde İndo - Öropeen ve ya Hamito - Semitik sandığımız yüzlerce kelimenin köklerine raslıyorduk. Yakutçada «sıly» kelimesini görüp te «soleil» i hatırlamamak, Yakutçada «cahil, bilmez» anlamına «choul» bulup ta «cahil» ve «cehul» kelimelerini düşünmemek kabil midir?

Amerikada Meksika kıtasının cenubunda yaşayan Mayaların dillerinde yüzlerce Türk kelimesinin bulunduğunu gördükten, Makedonya'da Gevgili'nin garbinde Maya dağı'nı hatırladıktan, Amerika'nın ilk Avrupalı istilâsına uğradığı devirlerde Peru'da «Güneş» e tapan ve Avrupalılara karşı koyarak bu uğurda can veren yerli hükümdarın adı «Atahualpa» yani «Ata Alp» olduğunu yine Avrupalıların tarihlerinde okuduktan, bu kıtaya «Amerika» isminin Amerigo Vespuçî'nin adına göre verildiği iddiasına karşı daha bundan önce Nikaragua yerlilerinin «Amerika» adını kullandıklarını yine Avrupalı coğrafya ve tarih uzmanlarının kitaplarında bulduktan, Yakut Lûgatinde «Emerik» kelimesine de hâlâ yaşayan bir söz olarak rasgeldikten sonra, Türklüğün, Türk kültürünün, Türk dilinin bütün yeryüzüne yayılmış izleri önünde, yepyeni ve çok büyük bir hakikat güneşinin doğduğunu hissetmemek elden gelir mi?

İşte bu noktalardan hareket eden Türk diltiliği, dilin ve dillerin orijini üzerine bugüne kadar yapılmış tecrübelerin ve ileri sürülmüş teorilerin verimlerini de göz önüne alarak, yeni Türk dil tezini kurmağa muvaffak olmuştur.

Yeni Türk dil tezi, yeryüzünde kültür taşıyan bütün dillerde bu kültürü dünyaya yaymış olan, eski dedelerimiz Türklerin dilini bulmaktadır. Bunun neticesi olarak, yalnız Ural - Altay dil familyasının içindeki diller değil, İndo - Öropeen ve Hamito - Semitik denilen dil grupları dahi ana Türk dilinin birer lehçesi hükmüne geçiyor.

Biz, dil dünyasında bu yeni güneşin ilk ışıklarıyla aydınlanmak bahtiyarlığına ermiş olduğumuz için çok mesuduz. Önümüzdeki yıllarda yapacağımız çalışmalarla bu yüksek ilim hakikatini bütün dünyaya, inkâr kabul etmez bir surette, ispat için bütün materyelleri toplamaktan geri durmayacağız.

Bu yoldaki çalışmalar için, Kültür Bakanlığının yüce gayretiyle yeni bir eleman daha kurulmuştur ki, o da, Ankara Üniversitesinin Tarih, Dil, Coğrafya Fakültesidir. Fakültedeki yerli ve yabancı değerli çalışma arkadaşlarımızın verimlerinden de faydalanarak önümüzdeki yıllar içinde daha sıkı ve daha geniş yolda ileri yürüyeceğiz. Öyle

umarız ki birkaç yıl sonra, sayın Kurultay arsulusal bir dil kongresi halinde toplanacak ve bütün dünya lengüistleri yeni Türk Dil Teorisi'nin ortaya koyduğu yüksek hakikat önünde, Türklüğün, asrî medeniyet seviyesinin fevkine doğru, yükseldiğini tasdik edecektir.

(Sürekli alkışlar)

Böyle bir arsulusal toplantının ilk tohumu olarak Üçüncü Dil Kurultayına gelmiş ve aramızda bulunmakla bize onur vermiş olan on beş yabancı dilciyi burada selâmlamak isterim: (Alkışlar)

Almanyadan, Prusya Akademisi Üyelerinden ve eski İstanbul Üniversitesi Profesörlerinden olan Alman Türkoloji Bilgini Dr. Giese; Avusturyadan, Filoloji Doktoru H. F. Kıvergiç; Bulgaristandan, Sofya Millî Kütüphanesi Şark Kısmı Şefi Dr. P. Miateff; Fransadan, Paris Şark Dilleri Okulu Türkçe Profesörü M. Jean Deny ile Sümerolog Lengüist Père Hilaire de Barenton; İngiltereden, Londra Şark Dilleri Okulu Direktörü Sir Denison Ross; İtalyadan, Napoli Şark Yüksek Enstitüsü Türkoloji Profesörü Dr. Bombaçi ile İstanbul Üniversitesi Lâtince ve İtalyanca Profesörü Dr. Bartalini; Japonyadan, Türk - İslâm Enstitüsü Direktörü ve Komazava Üniversitesi Profesörü M. Okubo; Macaristandan, Budapeşte Üniversitesi Felsefe Şubesi Dekanı Profesör Németh Gyula; Polonyadan, Varşova Üniversitesi Türkçe Profesörü M. Zayonçkovski, lütfen davetimizi kabul ettikleri gibi, Sovyet Birliğinin İlimler Akademisi de Kurultayımızda üç delege bulundurmaktadır. Bunlar da Akademi üyelerinden, Türkiye ile İlmî Münasebetler Komisyonu Başkanı Alexandre Nikolayeviç Samoiloviç ile yine Akademi üyelerinden İvan İvanoviç Meşcaninof ve Moskova Devlet Üniversitesi Şark Tarihi Profesörü Hacı Zadiduloviç Gabidullindir. (Alkışlar) Yunan dilciliği de Kurultayda Atina Üniversitesi Filoloji Profesörü George Anagnostopulos tarafından temsil edilmektedir. (Alkışlar)

Bütün bu değerli dil bilginlerine Kurultay adına hoş geldiniz demeyi borç bilirim. (Alkışlar)

B. Yazı dilinin konuşma diline yaklaşması :

«Güneş - Dil Teorisi», şimdiye kadar dilimize yabancı sanılan dillerdeki varlıkların Türk kaynağından geldiğini ispat etmekle amelî sahadaki dil çalışmalarımıza da büyük bir genişlik ve kolaylık vermiştir. Halkın bildiği, manasını anladığı kelimelerin yabancı dilden geliyor sanılarak feda edilmesi zarureti bu teoriyle ortadan kalkmış bulunuyor.

Burada şu noktayı da önemle ileri sürmek isterim:

«Güneş - Dil Teorisi» ni, yalnız dilimize lâzım görünen ve karşılığı bulunmayan birtakım Arapça, Farsça, Fransızca sözleri - Türkçe diyerek - muhafaza gayretiyle ileri sürülmüş zannedenler, pek büyük bir gaflet ve yanlışlık içine düşmüşlerdir.

Türk dil devriminin amelî dileği, yazı dilimizle halkın konuşma dili arasındaki uçurumu ortadan kaldırmak, böylece Cumhuriyet Türkiye'sinde herkesin kolaylıkla okuma yazma öğrenmesine, okuduğunu anlamasına, düşündüğünü yazmasına meydan açmaktır. Dilin temizlenmesi yolundaki çalışmalar, ancak bu maksada göre ileri götürülmelidir.

Atatürk rejiminin kültür sahasındaki en büyük hedeflerinden biri de, Türkiye içinde okuma, yazma bilmez bir tek yuttaş bırakmamaktır.

(Şiddetli ve sürekli alkışlar)

Bu ereğe varmak için, ilk adım, okuma yazma vasıtasını kolaylaştırmaktır. Yeni Türk alfabesinin kabulü, bu kolaylığı vermiştir. Eski Arap alfabesinin çapraşık ve karışık yazılış ve okunuşundan doğan güçlüğü yenen Türk dil devrimi, ikinci adımını da, yazı diliyle konuşma dili arasındaki ayrılığı azaltmak hedefine doğru atmıştır. Bundan da maksat, gerek yetişkin halkı okuturken, gerek okuma çağındaki yavrulara ders verirken, onların en kolay anlayacakları bir dil kullanmak ve okuma yazma öğrenenlerin kendilerine lâzım olan her yazıyı kolayca okuyup anlamalarına imkân vermektir.

Maksat böylece tayin edildikten sonra, buna göre tutulması gerekli yol kendiliğinden anlaşılır: Halk için yazılan, herkesin okuması ve bilmesi istenen yazılarda ve ders kitaplarında konuşma diline elden geldiği kadar yakın, herkesin kolay anlayabileceği bir dil kullanmak; ve, böyle bir dil yaratmak... İşte dil devriminin pratik dileği budur.

Şimdiye kadar yabancı dilden geliyor zannedilmiş olan ve bugün Türk Dil Teorisiyle Türk kökünden geldiği ispat edilen kelimelerin halk için yazılan yazılarda kullanılması, ya bu kelimelerin ötedenberi su katılmamış öz Türk malı olarak herkesçe kullanılagelmekte olmasına, yahut ta bunları benimsemek için önüne geçilmez kat'î bir ihtiyaç görülmesine bağlıdır.

Halk için yazı yazan bütün gazeteci ve muharrir arkadaşlardan bu esaslı noktayı göz önünde tutmalarını burada herkesin önünde açıkça dilerim.

Geçen Kurultayın kararlaştırdığı çalışma programına uyarak Türk Dil Kurumu, «Tarama Dergisi»nden bir «Karşılıklar Kılavuzu» çıkarmak için aylarca uğraşmış, bu ağır ve nazik işte Genel Merkez Kurulu üyeleriyle uzmanlarımızdan başka yurdun gazete ve yazı işleriyle uğraşan değerli arkadaşlarımızdan birçoğu da çalışmalarımıza yardım etmiştir. Hazırlanan karşılıklar bir kere anket şeklinde gazetelerle çıkarılarak bütün yurttaşlardan düşüncelerini ve önermelerini bildirmeleri rica edilmiştir. Gelen önergelere göre bir kere daha bütün Kılavuz gözden geçirilmiş, eksik kalan sözler katılmış, ondan sonra hem okullara, hem halka yarıyacak bir yolda Osmanlıcadan Türkçeye ve Türkçeden Osmanlıcaya Cep Kılavuzları basılmıştır.

Türkçeden Osmanlıcaya Cep Kılavuzunun çıktığı gün herkese yayılan Kurum bildiriğinde de söylediğimiz gibi, Cep kılavuzları herkesin her kelimesine uyması mecburî bir buyrultu değildir. Cep Kılavuzlarında 8752 karşılık vardır. Bunlardan 4696 sı ötedenberi yurdumuzda söylenegelen Türkçe sözler, 1735 i de bu sözlerden Türk ekleriyle yapılmış kelimelerdir; yalnız 415 kelime Türkiye dışındaki başka Türk lehçelerinden alınmış ve bunlardan Türk ekleriyle 450 söz yapılmıştır; 583 kelime o zamana kadar yabancı dilden sanılırken Türk kökünden olarak kabul edilmiş, bunlara da Türk ekleri getirilerek 873 kelime yapılmıştır.

Bu kelimeler arasında % 5, hattâ 10 nispetinde yanlış veya eksik bulunabilir. Hiç kimse yanlışsız olmak iddiasında bulunamaz. Hele son görüşlerimiz Kılavuzların Osmanlıca diye karşılamağa çalıştığı sözlerden pek çoğunun da Türk kökünden olduğunu göstermektedir.

İşte bunun için Kılavuzun her kelimesini mecburî diye ilândan sakındık. Muharrirlerin, ediplerin, şairlerin zevklerine ve icatlarına meydan bırakmak, tabii tekâmülü sarsmamak lüzumunu düşündük.

Bununla beraber, her muharrir, her edip, her şair, her muallim, her hatip, en büyük vazifesinin halk için ve halka karşı olduğunu unutamaz. Türkiyenin 17 milyon yurttaşından yalnız 17 bininin anlayabileceği bir yazı, binde bir yurttaşa hitap eden kısır bir varlık sayılır. Yüksek ihtisas eserlerinden başkaları için bu nispeti gittikçe artırmağa çalışmak eli kalem tutanların hem menfaati, hem de vazifesidir.

(Alkışlar)

Bu yüksek vazifenin yerine getirilmesinde bütün Türk âlim, mütefekkir ve muharrirlerinin el ele yürüyeceklerine güvenerek karşılık arama işlerini bu noktada bırakmağı muvafık görmekteyiz.

C. Kolların çalışmaları :

«Güneş - Dil Teorisi» üzerinde, hele son on aydanberi yapılan çalışmalar, Kurumun faaliyetini en sıkı surette bu büyük ve esaslı dil tezi üzerinde toplamış olmakla beraber; çalışma kollarımızın işleri durdurulmamış ve her kol, kendi ihtisası dairesinde işlerini ileri götürmüştür. Her biri yüksek ihtisasiyle Kurumun bir çalışma bölümünü ileri götüren Kolbaşı ve Uzman arkadaşlarıma burada herkesin önünde teşekkürü bir borç bilirim.

a) Lengüistik Kolu Çalışmaları

Lengüistik Kolbaşısı Bay Ahmet Cevat Emre, Gramer Kolbaşısı iken başladığı «Ekler Lûgatçesi»ni daha geniş ölçüde ve değerli arkadaşımız Bay Besim Atalay'ın topladığı eklerden de faydalanmak üzere hazırlamağa girişmiş, «Ekler Dergisi» adıyla bir eser hazırlanmak üzere Genel Merkez Kurulunca bir program da kararlaştırılmıştır. Bay Ahmet Cevat Emre, bu yoldaki çalışmalarını ileri götürerek «Tarama Dergisi»ne girmiş bütün kelimelerdeki ekleri birer birer ayırmış, bunları «isim, sıfat, fiil. . . türeten ekler» adları altında sıralamış, Yakut lehçesindeki ekleri de Böthling'in eserinden tarıyarak bunlara katmıştır. Ancak «Güneş - Dil Teorisi», dillerdeki eklerin bugünkü mürekkep şekilleri tek fonemler halindeki basit ilkel eklerden ve bunların da daha eski köklerden kopuştuğunu ortaya koyduğundan, bu materyeller henüz herkesin gözü önüne konulamamıştır.

«Güneş - Dil Teorisi» çalışmalarımız yeni ve parlak bir aydınlığa erdikten sonra, Lengüistik Kolumuz, Türk ve İndo - Öropeen dil grupları üzerinde Türk dil tezinin yüksek prensiplerine göre kök, kelime ve ek unsurlarının mukayeseli cetvellerini hazırlamağa girişmiştir.

Bay Ahmet Cevat Emre'nin bu yoldaki araştırmalarının ilk verimlerinden mühim bir parçası seçeceğimiz büyük komisyonun tetkikına sunulmak üzere hazırdır. Bu eserde mefhumların Güneşten çıkıp semantik bağlarla nasıl dallanmış olduğu gösterilerek elliden fazla kelime serisi karşılaştırılmıştır. Bu yoldaki çalışmalar önümüzdeki yıllarda daha ileri götürülerek bir Türk - İndo - Öropeen etimolojik karşılaştırma sözlüğünün materyelleri toplanmış olacaktır.

b) Etimoloji Kolu Çalışmaları

Etimoloji Kolumuz, Türk etimoloji sisteminin tayini için bir yandan gerekli kitapları gösterecek bir etimoloji bibliyografyası hazırlamak, bir yandan da tercüme ettirilmekte olan türlü Türk lehçeleri lûgatleri üzerinde etütler yapmak işleriyle uğraşmış, «Güneş - Dil Teoris» nin ortaya çıkmasından sonra Kolbaşı Bay Hasan Reşit Tankut Ankara Tarih, Dil, Coğrafya Fakültesi profesörlüğünü de omuzlarına alarak genç Türk irdemenlerine mitoloji, tarih, sosyoloji, toponomi ve onomastik sahalardaki yüksek bilgilerinden ışıklar vermiş, bir yandan da toponomik (Toponymique) analizlerini neşrederek «Güneş - Dil» metodunun en hararetli yazıcı ve öğreticilerinden biri olmuştur. Yüce Kurultay kendisinin değerli bir tezini dinliyecektir.

Bu kolun da üyelerinden olan Derleme Kolbaşısı Naim Onat ta Türk Dili ile Arap Dili üzerinde ötedenberi yapageldiği karşılaştırmalara «Güneş - Dil» ışığının verdiği aydınlıkla devam ederek Yeni Türk Dili buluşunun verimlerini zenginletmektedir. Kendisinin bilhassa menfi anlamların kuruluşu üzerindeki «Güneş - Dil» görüşünü izah eden bir tezi, Kurultay programında yer almıştır.

Yine bu kolun üyelerinden olan Baş Uzmanımız Bay Abdulkadir İnan, Eski Türk Kültleri üzerindeki çalışmalarını 2000 kelimelik bir çerçeve içinde «Güneş - Dil» esaslarına göre ileri götürmekte, bir yandan Fakültede Türkoloji profesörlüğünü yapmakla beraber Kurumun Rusçadan yapılan tercümeleri işine de bütün varlığı ile çalışmaktadır.

Lengüistik ve Etimoloji kollarının bu yoldaki çalışmaları bizi «Ana Türk Dilinin kendisinden doğmuş bütün dil ve lehçelerle mukayeseli etimolojik lûgati» ne doğru götürmektedir. Şüphesiz daha yıllarca çalışma istiyen böyle bir eseri ortaya koymak, Türk dilciliği için pek büyük bir bayram olacaktır.

c) Tercüme İşleri

Türk Dil Kurumu, İkinci Dil Kurultayının beğendiği çalışma programına uyarak iki yıldanberi Türk lehçelerine ait türlü lûgatlerin tercümelerini de kendisine iş edinmiştir. Başuzman Profesör Abdulkadir İnan'ın nezareti altında yaptırılan bu tercümeleri yalnız saymak, yapılan işin önemini göstermeğe yeter.

- 1 — Büyük Rus Dilcisi müteveffa Pekarski'nin üç ciltlik ve 1957 büyük sahifelik «Yakut Dili Lûgati» baştan başa dilimize çevrilmiştir.

- 2 — Zolotnisky'nin «Çuvaş Söz Kökleri Lûgati» nin lûgat kısmı Türkçeye tercüme edilmiştir. İlâve kısmı da tercüme edilmektedir.
- 3 — Verbitski'nin 496 sahifelik «Altay - Aladağ Türk Lehçeleri Lûgati» nin yarısından fazlası tercüme edilmiştir. Alt tarafına da devam edilmektedir.
- 4 — Zaharof'un 1160 sahifelik «Mançu Lûgati» nin tercümesine başlanmıştır.
- 5 — Müteveffa Profesör Marr'ın «Dillerin yayılması ve Türk Dilinin Ana Vatanı» eseri dilimize çevrilmiştir.
- 6 — Uhantey'in «Çuvaş grameri» ile Kanayef'in «Altay grameri» tercüme edilmiştir.
- 7 — Radloff'un 4 büyük ciltte 4484 büyük sahife tutan «Türk Lehçeler Lûgati Denemesi» nin tercümesine başlanmıştır. Rusçadan yapılan bu tercüme üzerinde çalışan değerli arkadaşlarımız Profesör Abdülkadir İnan ile Hamdi Toker, Cihangir Cantüre, Gaffar Güney, Orhan Şamhal, Abdullah Taymas, Fuat Toktar, İsmail Şerefettin, Ahmet Caferoğlu, Reşit Rahmeti Arat, Hasan, Kerim Oder, Hüseyinzade Ali, Abdülcebbar, Yarbay Nuri, mütekait Binbaşı Yakup, mütekait Binbaşı Remzi ve Bayan Şefika Gaspıralı'ya ve Radloff tercümesini üstüne almış olan Doktor Klayn'e teşekkür ederim.
- 8 — Macar dilinde çıkmış Türkoloji eserlerinden de Paasonen'in «Çuvaş Lûgati» ile Munkaçi'nin «Çuvaş filolojisine ait notlar» eseri, «Behçetüllûgat», Gömböş'ün «Yurt Kurumu Çağından önce Türkçeden Macarcaya geçmiş sözler» kitabı ve bilhassa Kurultayımıza onur veren Profesör Németh Gyula'nın «En eski Yakut fonetiği» eserleri, «Kumuk ve Balkar Lehçeleri Lûgatçesi», «Ural ve Türk dillerinin en eski münasebeti» başlıklı eserleri dilimize çevrilmiştir. Bu tercümeleleri yapan arkadaşım Hüseyin Namık Orkun'un adını sevgi ile anarım.
- 9 — Almancadan da, değerli uzmanımız Bay Doktor Şükrü Akkaya'nın çalışmasıyla dilimize tercüme yaptık: Radloff'un «Türk Dillerinin morfolojisine giriş», Bang'ın «Türk İstifham Zamirleri», Hommel'in «Sumer Dilinin hısımlığı meselesi» ve Castern'in «Koybal ve Karagas Lehçeleri Grameri» eserleri dilimize çevrildiği gibi, Bay Ahmet Ce-

vat Emre'nin nezaretiyle Böhling'in «Yakut Dili» eserinin gramer kısmı ve Profesör Reşit Rahmeti Arat'ın iştirakiyle Bang'ın «Sekiz Yükme» eserleri de tercüme edilmiştir.

«Cep Kılavuzu» nda geçen kelimelerin Kurumumuz için Almanca-larını koymakta Bay Doktor Şükrü Akkaya'nın, İngilizcelerini koymakta Bay Hilmi Malik Evrenol'un ve Rusçalarını koymakta da Bay Fuat Toktar'ın himmetleri geçmiştir.

Bay Doktor Şükrü Akkaya, ayrıca dil karşılaştırmaları işi için çok esaslı bir eleman olarak Walde'nin «İndo - Öropeen ana dil kökleri» ni de fişlemektedir.

Bu tercümelere Türk lehçelerinin lûgatlerine ait olanları hep bir araya getirerek bir «Türk Lehçeler Lûgati» hazırlamak ve bu yolda yeniden hazırlanan bir program altında tercümelere devam etmek önümüzdeki yılların işi olacaktır.

d) Filoloji, lûgat ve tarama işleri

Lûgat Kolbaşısı merhum Celâl Sahir Erozan, bu iki yıllık çalışmanın daha başında hasta döşeginde idi. Türk Dil Kurumu ve arkadaşları arkasından çok göz yaş döktüler. Filoloji Kolbaşısı Bay Ali Canip Yöntem, lûgat kolbaşılığını da vekil olarak idare etti. Filoloji ve lûgat işleri birlikte ileri götürüldü.

Bir büyük Türk lûgati hazırlamak için, dilimizde kullanılan, kullanılmış olan bütün kelimelerin her manası gösterilmek, bu kelimelerin anlamında zaman ile ne gibi değişimler olduğu belli edilmek ve her bir hüküm örneklerle pekiştirmek gerektir. Böyle bir lûgat yapabilmek için, bir yandan eldeki bütün lûgatleri süzgeçten geçirmek, bir yandan da milli kütüphanelerimizi dolduran yazma, basma, eski, yeni birçok kitapları taratarak bunlardan kelimeler toplamak lâzımdır. Lûgatlere geçmemiş olup ta Türkiyede halk ağzında dolaşan konuşma sözleri Derleme Kolunca derlenmekte olduğundan filoloji ve lûgat kolları çalışmalarını kitap taramaları üzerinde teksif etmiştir.

Genel Merkez Kurulu, kitap taramaları için gerekli programları hazırladıktan sonra, evvelki yıl 118 kitabı taramaya verdi. Değerli öğretmen ve uzman arkadaşlarımız büyük bir çalışkanlık ve özveri ile bu işe sarıldılar. Kendilerinden tarama ödevi dilediğimiz arkadaşlar içinde bu işi yapmaktan geri duran o kadar azdır ki, bu bir iki kişiye karşı duyduğumuz acıyı Kurultayın bu tatlı gününde anmamak için, yok diyebilirim.

Bu 118 kitaptan 61 tanesi tamamiyle taranmış ve bunlardan çıkarılan 23.409 fiş Lûgat Kolunun arşivlerinde sıraya konmuştur; 38 kitap henüz taranmaktadır; yalnız 19 kitap taranmamıştır.

Böylece 99 a inen birinci seri taramalara, ikinci çalışma yılında yeniden 125 kitap daha katılmıştır. Bu ikinci seri taramalar, biri eski, öteki daha yeni eserler olarak iki kısım üzerine tertip edilmiştir. Bunlardan henüz yalnız birkaç tanesi taranmış ve 1204 fiş verilmiştir. Ötekiler taranmaktadır.

En eski zamanlardan bugüne kadar yazma ve basma lûgat kitaplarının bir bibliyografyası da ayrıca hazırlanmaktadır. Bunlar da taratıldıktan sonra lûgat materyellerinin tasnifine ve tarama eksikliklerinin tamamlanmasına sıra gelecektir.

Bütün bu tarama materyeli ve derleme kolunun derlediği halk sözleri elde olarak Büyük Türk Lûgati vücudâ getirilmesi, daha pek çok çalışma istiyen bir iştir. Fakat biz Kurultayın çabuk ve yarım işten ziyade tam eser istediğine inanıyoruz.

e) Derleme İşleri

Kurumun ilk başladığı iş olan halk ağzından söz derleme işi, bu yıl ilk verimini vermeğe başlamıştır. Bildiğiniz gibi, bu derleme işi, Yüksek Cumhuriyet Hükûmetinin bütün hükûmet teşkilâtını ödevlendiren bir kararnamesiyle, yurdun her yerinde başlamıştır. Başta değerli öğretmenlerimiz olmak üzere bütün hükûmet memurları ve istekliler bu işle uğraşmışlardır. Her yerde halk ağzından derlenen sözler fişlere geçirilmiş, önce kaza, sonra da vilâyet merkezlerinde süzülerek mükerreleri ayrıldıktan sonra Kuruma gönderilmiştir. Böylece Kurumun elinde bulunan 153.504 fiş, sıraya konarak bir «Derleme Dergisi» çıkarmağa başladık. Bütün Türkiye yerli şive ve lehçelerinin bir lûgati demek olan bu eserin büyük bir hizmeti olacağına güveniyoruz.

Derleme fişlerinden dergi yapmak için Genel Merkez Kurulu önce bir «Derleme Dergisi Hazırlama Komisyonu» seçti. Bu komisyon, yapılan programa göre, fişleri hazırlamağa başladı. Bu fişleri asıl derleme fişleriyle kontrol etmek üzere ikinci bir komisyon daha seçildi. Bu ikinci görüşten de geçen fişler, Genel Sekreterlikçe baskı şekli verilerek, basımına gönderilmektedir. Birinci komisyon şimdi (K) harfindedir. Gözden geçirdiği derleme fişi 87.191, bundan çıkardığı kelime fişi 25.847 dir. İkinci komisyon (D) harfinde, baskı da (B) harfindedir.

«Derleme Dergisi» ni hazırlama işlerinde çalışan arkadaşlarımız Bay Aziz Samih İlter, Bay Mahmut Nedim Zapçı, Bay Talât Onay, Bay

İshak Refet Işıtman, Derleme Kolu Yaruzmanı Bay Şakir Ülkütaşır, Sekreter Bay Ferit Develü ve kontrol işlerinde çalışan Bay Besim Atalay, Bay Hasan Reşit Tankut ve Bay Naim Onat'ın adlarını burada saygı ve şükran ile anmayı hem borç, hem zevk sayarım.

«Derleme Dergisi» ni çıkarmakla derleme işini bitmiş saymıyoruz. Vilâyet ve Kaza derleme heyetleri ile Halkevleri yine bu işlerle uğraşacaklardır. Şimdiden, yukarıda söylediğim 153.304 fişe katılmak üzere yeneden 2479 derleme fişi daha gelmiştir.

Genel Merkez Kurulu, bir yandan söz derlemesini devam ettirmekle beraber, öte yandan derlemenin ikinci ve daha geniş cephesi olan halk bilgisi (folklor) derlemesine de girişmiştir.

Bu derleme, hem söz derlemesinde raslanmamış daha birçok halk sözünü verecek, hem de ata sözü, bilmece, tekerleme, masal, destan, mani, türkü, halk inanları ve görenekler gibi folklor malzemesinin toplanmasına meydan açacaktır.

Halkevleri başta olmak üzere dışarı teşkilâtımızın yüce çalışmalarına güvenerek bu işlerde daha sıkı verim almak umudundayız.

f) Terim Çalışmaları

Terim Kolumuz, 16 terim bölüğüyle bunların başlarından kurulmuş bir «Terim Merkez Kurulu» halinde çalışmaktadır. Merkezin en geniş teşkilâtlı kolu budur. Bu geniş teşkilâtı baştan başa yoracak kadar da büyük çalışma sahası vardır.

Terimler için tutulan yol, her ilmin terimlerini, Fransızcaları esas olmak, gerekli olanlarda Almancası yahut İngilizcesi veya Greko - Lâtin asılları gösterilmek, şimdiye kadar dilimizde kullanılan karşılığı da yazılmak üzere, listeler halinde toplamak, sonra bu listeleri öğretmenlere ve uzmanlara dağıtarak her birinden Türkçe karşılık önergesi istemek, bu önergeleri bölükte inceliyerek, bölükçe kararlaştırılan karşılıkları Terim Kuruluna vermek, bu kurulun kararlarını da Genel Merkez Kurulunda bir daha görerek son hükme varmaktır.

İkinci Kurultay, bütün terimleri ikiye ayırdı: Bunlardan ilk ve orta öğretim ders kitaplarında geçenleri ön sıraya aldı. Bu iki yıl içinde terim kolumuz da elden geldiği kadar bu yolda yürümüştür.

Bölüklerden geçmiş, Terim Merkez Kurulunca kararlaştırılmış ve Genel Merkez Kurulunun son kararına sunulmuş olan terimlerin sayısı 6075 tir. Bunların ait oldukları ilimlere ayrılışı şöyledir:

Riyazî ilimler	778
Kozmografya	82
Zooloji	828
Botanik	441
Jeoloji	517
Tarih	199
Edebiyat	1014
Psikoloji ve filozofi	1155
Etnografya	323
Beden terbiyesi	92
Binicilik	146
Hükûmet terimleri	500
<i>Hepsi</i>	6075

Bu terimlerin karşılıklarından mühim bir kısmını bir örnek olmak üzere bültenimizin 17 - 18 inci sayısı içinde Yüce Kurultay üyelerine sunuyoruz.

Bunlar kat'î terimler demek değildir. Size sunmaktan maksadımız, yalnız çalışma verimini ve işin güçlüğüne anlamağa yarıyacak bir fikir vermektir.

Önümüzdeki yıllar içinde üzerinde çalışılacak terimler, birinci sıradaki bulunan ilk ve orta öğretim terimlerinden 6860 ve ikinci sıraya alınan ihtisas terimlerinden 19.381 olmak üzere 26.241 dir ki bununla terimlerin sayısı 32.316 ya varmaktadır.

Genel Kurmay Başkanlığının idaresi altında Harp Akademisi Kumandanlığı eliyle ve bütün ordunun yüksek yardımıyla üzerlerinde çalışılan askerlik terimleri ile teknik bölüğünün hazırlamakta olduğu terimler bu sayının dışındadır. Bunlarla birlikte terimler sayısının elli bine varacağı şüphesizdir.

Genel Kurmay Başkanlığı yüksek nâzım ve müdür olmak üzere, Harp Akademisinin sevk ve idaresi altında, bütün ordu dil işleri üzerinde metodik ve sistematik olarak çalışmaktadır. Bunu burada şükranla anmayı borç bilirim. (*Alkışlar*) Bugüne kadar Millî Müdafaa Vekâleti Kara Müsteşarlığı, Harbiye Dairesi, Fen ve San'at Genel Direktörlüğü, Harita Genel Direktörlüğü ve Deniz Telsiz Elektrik Fen ve Tatbikat Okulu lûgat makamlarının hazırladıkları terim cetvelleri bastırılmıştır.

Bütün terimlerin Genel Merkez Kurulunca son karar altına alınması işini biraz daha ileriye bırakmak zaruretini duyuyoruz. Bunun da sebebi, yeni Türk Dil Tezinin tam verimlerini almak ve terim işinin güç safhalarında bunlardan faydalanmak ihtiyacıdır.

Şimdiden bu noktada başlıca şu iki esası düşünmekteyiz:

I — İlk ve orta okullar ders programlarına ait terimlerde hedef, Türk çocuğunun, derslerini kolaylıkla anlayıp öğrenmesi olduğu için bu terimlerden:

- a) Kökü Türkçeden gelen ve kültür dünyasında müşterek olan (elektrik, dinamo, metre, gram...) gibi terimlerin olduğu gibi alınması;
- b) Bunların dışında kalan terimlerin elden geldiği kadar okuyacak çocuğun kendi bildiği ve konuştuğu Türkçenin sözleriyle Türkçe olarak yaratılması;

II — İhtisas ve yüksek tahsil terimlerinin, doğrudan doğruya kökü Türkçe olan kültür dünyası terimlerinden alınması.

Bu iki esası birbirine bağlamak üzere orta öğretimin ikinci safhası olan liselerden başlayarak terimlerin hem karşılıklarını, hem de asıllarını göstermek ve pratik tahsil görecekları için de, Almanların yaptığı gibi, kolay anlaşılır terim karşılıkları hazırlamak yolunda tedbirler alınabilir.

Çok ağır bir yükü büyük bir özveri ile omuzlarında taşıyan Terim Kolumuzun değerli Kolbaşısı Bay Refet Ülgen'e ve bölüklerde, takımlarda çalışan yüzlerce değerli arkadaşlarıma burada, hepinizin önünde, candan, yürekten teşekkür ederim.

g) Gramer - Sentaks Çalışmaları

Türk dilinin hakikî ana gramerini, Türk lehçelerinin mukayeseli gramerini, Türkçenin preistorik ve istorik gramerlerini hazırlamak yolundaki çalışmalar, bu iki yıl içinde de hazırlık işlerinden ileriye geçememiştir.

Bu hazırlıklar, bir kısmı yukarıda başka vesilelerle de anılan şu noktalarda toplanabilir:

- 1 — «Tarama Dergisi» ndeki kelimelerin bütün ekleri toplanmıştır;
- 2 — Yakut Lehçesinin grameri tercüme edilmiş ve ekleri taranarak fişlenmiştir.
- 3 — Çuvaş, Altay, Koybal ve Karagas lehçelerinin gramerleri dilimize çevrilmiştir;
- 4 — «Güneş - Dil Teorisi» ne göre ilkel basit ekler ve anlamları tespit edilmiştir;

- 5 — Konuşma dilinin cümle kuruluşunda yarattığı türlü şekiller ve bunların nüansları esaslı surette tetkik edilmek üzere bütün yurt içinde bir «konuşma dili sentaks anketi» açılmıştır. Bu anketten şimdiye kadar alınan fişlerin sayısı 4127 dir.

Gramer işlerinin ağır yürümesi, bu işin lûgat, terim ve derleme verimlerine bağlı, çok nazik ve ince bir etüt işi olmasındandır.

Bir yandan lûgat, terim, derleme kollarının verimleri olarak dilin leksik varlığı tespit edilmeden, bir yandan da lengüistik ve etimoloji etütleri dilin mahiyetini ve nizamını tayin etmeden tam bir gramer yapmağa imkân olmadığını yüksek heyetiniz herkesten iyi takdir eder.

Kültür Bakanlığı ilk ve orta okullarda kitap üzerinden gramer okutulmasını kaldırmış olduğundan işin okullar bakımından çabukluğu da kalmamıştır. Yavrularımıza dilin kelime ve cümle kurma yollarını okuma dersleri içinde pratik olarak öğretmek şüphesiz daha iyi ve doğru bir yoldur.

«Güneş - Dil Teorisi» nin Türk dilinin analitik gramerlerine verdiği genişlik ve kolaylık, bugüne kadar yapılan denemelerden anlaşılmaktadır. Şahıs ve işaret göstermeğe yarıyan zamirler ile ek - zamirler ve menfi anlamlar üzerine yapılmış gazetelerde neşredilen etütler, yeni analitik gramerimizin aynı zamanda mukayeseli etütlerini içine alacağını belli etmektedir.

Bir yandan dilimizin analitik gramerini derinleştirmek, bir yandan da Türk lehçelerinin mukayeseli gramerine ve gerek komparatif gramere materyel hazırlamak işleri, önümüzdeki çalışma yıllarında ileri götürülecek, sentaks anketinin verimleri üzerine de ayrıca çalışılacaktır.

h) Yayın ve Basın İşleri

İki yıl içinde Kurumumuzun ortaya koyabildiği yayın ve basınlar, yüce katınızda yüzümüzü kızartmıyacak bir derecededir.

Osmanlıcadan Türkçeye ve Türkçeden Osmanlıcaya Cep Kılavuzları iki defada ikişer ciltlik 157 bin takım olarak basılmış ve yurdun her yerine yayılmıştır.

Arkadaşımız Bay Hüseyin Namık Orkun'un pek yorucu çalışmalarıyla Avrupada en son tanıldığı şekilleri Divanü Lûgat-it-Türk ile de karşılaştırarak yazdığı, «Eski Türk Yazıtları» nun birinci cildi, Avrupadaki emsaliyle boy ölçüşebilecek bir yolda bastırılmıştır.

En eski Türkçülerimizden olan Kastamonu Saylavı Bay Velet İzbudak Üstadımız, «Elidrâk Lilisanil-Etrâk» in elyazısı bir nüshanın haşiyesindeki Türkçe kelimeleri toplamış, ayrıca Fatih Kütüphanesinde bu-

lunan çok eski bir «Atalar Sözü» kitabını da izah etmiştir. Bu iki değerli eserin ikisi de basılmış ve ortaya konulmuştur.

Sayın Bay Velet İzbudak şimdi Türk dilcilik tarihine şeref verecek yeni ve büyük bir işle uğraşmaktadır. Bu da Türk edebiyatının büyük bir anıtı olan «Kutadgu - bilig» in tam bir basımını hazırlamak işidir. Vamberi'nin ortaya koyduğu Viyana nüshasıyla Radloff'un bastığı Uygur harfleriyle yazılmış Kutadgu - bilig nüshalarından sonra Fergana'da bulunan Arap harfleriyle yazılmış yeni bir nüshanın fotoğrafisini geçen Kurultayda Sovyet İlimler Akademisinin değerli delegeleri bize armağan etmişlerdi. Mısırdaki bulunan bir nüshanın fotoğrafisi de Kurumumuzca aldırılmış, bu dört nüshanın farkları Bay Velet İzbudak'ın başkanlığı altında bir komisyon tarafından tesbit edilmiştir. 450 sahife tutan Fergana nüshası esas olmak ve nüsha ayrılıkları zeyl olarak yazılmak üzere bütün bu eserin tercümesine ve lûgatlerinin izahına Bay Velet İzbudak çalışmaktadır. Şimdiye kadar 100 sahifesini de hazırlamıştır.

Bu yüksek ve değerli eser hazır olunca Fergana ve Mısır nüshalarının fotoğrafleri ile birlikte basılarak ilim dünyasına çıkarılacaktır.

Türkçe Mani elyazılarının birinci cildi Bay Fuat Köseraif tarafından dilimize çevrilerek basılmıştır.

Müteveffa Profesör Bergsträsser'in «İstanbul şivesine göre Türk fonetiği» eseri uzmanımız Bay Doktor Şükrü Akkaya tarafından tercüme edilmiş ve basılmıştır.

Müteveffa Hüseyin Kâzım Kadri'nin «Büyük Türk Lûgati» nin henüz basılmamış olan iki cildinin baskısına da başladık. Müteveffanın elyazısı müsveddelerini yeni harflere çevirmek ve baskısına bakmak işlerinde, kerimesi Bayan Rikkat'le Öğretmen Bay Behçet Yazar'ın yardımlarından istifade ediyoruz.

Divanü Lûgat-it-Türk'ün tercümesiyle Çağatay lûgatinin yeni harflere çevrilmiş şeklinin baskıları da önümüzdeki yıllar programına alınmıştır.

Tarih, Dil, Coğrafya Fakültesinde Profesör Hasan Reşit Tankut ve Profesör Abdülkadir İnan'la bu değersiz arkadaşımızın verdiğimiz derslerin notları da bastırılmıştır.

Son iki yıl içinde «Türk Dili» Bülteninden de 12 sayı ortaya konmuştur.

Bu yayınlardan büyük bir kısmının örneklerini sayın üyelerimize sunuyoruz.

Yayın ve basın işlerimizi büyük bir ilgi ve çalışkanlıkla başaran arkadaşım Kolbaşı İzzet Ulvi Aykurd'a ve Kültür Bakanlığı Yayın Direktörlüğü ile Devlet Basımevi Direktörlüğüne de burada candan teşekkürlerimi bildirmeyi bir borç sayarım.

Aynı zamanda son iki yıl içinde dil işlerinin her cephesine büyük bir alâka gösteren, Türk dilciliğinin buluş ve düşüncelerini yurdun her tarafına yaymakta yorulmaz bir çalışkanlıkla ileri atılan Türk Basınına, gazetelere, mecmualara, Anadolu Ajansına, Ankara ve İstanbul radyolarına teşekkürlerimi bildirmekle de ayrıca seviniyorum.

i) Kitap İşleri

Kurumumuzun Kütüphanesi de bu yıllar içinde, Kamutayın ve Hükümetin esirgemediği yardımlar sayesinde, oldukça zenginleşmiştir. Geçen Kurultay sırasında kütüphanemizin mevcudu 830 kitaptan ibaretken bugün 1941 cilt kitap elimizde bulunmakta ve 148 kitap ta sipariş edilmiş olarak gelmesi beklenmektedir.

Sovyet Birliği İlimler Akademisi, Kutadgu-bilig'in Fergana nüshasının fotoğrafisinden başka, Orhon abideleri hakkında kitap, fotoğrafı ve haritalar, Uygurca elyazıları, Yakut, Çuvaş lûgatleri ve kendi neşriyatı gibi eserleri hediye ederek minnetimizi kazanmıştır.

Kültür Bakanlığı da Kadı Bürhanettin Divanının fotoğrafisi gibi değerli armağanlar vermiştir.

D. Dışarı teşkilâtımızın çalışmaları :

Merkez teşkilâtının yukarıda anlattığım çalışmalarını dışarı teşkilâtımızın değerli çalışmaları tamamlamaktadır.

Kurumumuzun biri devamlı, öteki muvakkat olarak Türkiye içinde iki dışarı teşkilâtı vardır. Devamlı olan şubelerimiz, halkevleridir. C. H.P. nin pek değerli kayraşiyle yurt içindeki bütün halkevlerinin Dil, Tarih, Edebiyat Komiteleri Kurumumuzun şubeleri olarak çalışmış ve çok değerli verimlerle dil varlığımızı canlandırmıştır.

Halkevlerinin çalışma verimleri bizi büyük sevinçler içinde bırakan ve ilim yolunda özverili gençliğini temsil eden bu delegeleri ve onların şahıslarında yüksek Halkevlerimizi saygı ile selâmlarız.

Halkevlerinin çalışma verimleri bizi büyük sevinçler içinde bırakan derecede olduğunu da kıvançla söylerim. Bu iki yıl içinde Halk evleri dil hakkında 14 kitap ve broşür bastırılmış, 41 konferans vermiş, 5 yerde Türkçe dersler açmış, 843 köye Türkçe ad vermiş, 2000 kadar soyadı toplamış, ayrıca da Dil Bayramlarını parlak şekilde kutlamıştır.

Muvakkat dediğimiz teşkilât, vilâyet ve kaza merkezlerinde kurulmuş olan derleme heyetleridir. Bunlar yalnız derleme işleri üzerinde çalışmaktadırlar. Halkevleri Komiteleri bu heyetlere de dâhildir.

Bu iki teşkilâtın verimini, sözden çok daha belîğ olarak, şu rakamlarla ifade edebiliriz:

Derleme fişi	155.983
Sentaks Anketi fişi	4.124
Folklor fişi	14.603
Tutarı	174.710

Folklor fişlerinin müfredatını da şu rakamlarla göstereyim:

Atalar Sözü	7.121
Masal	315
Bilmece	1.120
Mani, türkü, destan	4.103
Halk inanları ve görenekler	1.944
Tutarı	14.603

Vilâyet ve kazaların herbirinden gelen derleme fişlerinin sayıları ile derleme işlerinde çalışan bütün değerli yurttaşların adları ve sanları Derleme Dergisinde basılacaktır.

Folklor fişleriyle sentaks anketinin verimleri ortaya konulduğu zaman bu işlerde çalışanların değerli adlarını anmağı da unutmuyacağız.

Şimdiden, büyük bir kıvanç ile şunu söyleyebilirim ki derleme ve sentaks anketi işlerinde çalışan değerli arkadaşların şimdiye kadar bildirilenlerinin sayısı 4246 ya varmıştır.

Halkevleri arasında en çok verim yaratan birkaçının adlarını şimdiden burada da sevgi ve kıvanç ile anmağı bir borç bilirim:

Balıkesir Halkevi, «Çepniler arasında ve Çepni âdetleri», «Balıkesir ve köylerinde özel görenekler», «Öz Türkçe soy adları» diye üç broşür çıkarmış, «Kaynak» mecmuasında dil üzerine birçok neşriyat yapmış, 543 köye Türkçe ad vermiş, Folklor Derlemesinde çok muvaffakiyet göstermiştir.

Gaziantep Halkevi, «Gaziantep dilinin tetkiki», «Gaziantep dilinde sentaks araştırmaları», notalarıyla birlikte «Gaziantep halk türküleri» eserlerini ortaya koymuş, Türkçe dersler açmıştır.

Bursa Halkevi, binden fazla folklor listesini basılı olarak hazırlamış ve mükemmel bir şekilde göndermiş, ayrıca terim ve derleme işlerinde de büyük faaliyet göstermiştir.

Bu birkaç ismi anmakla öteki değerli Halkevlerinin hizmetlerini az göstermek istemiyorum. Yalnız en ileri gidenlerin anılması ötekiler için de bir teşvik vesilesi olacağını umuyorum.

Bütün Halkevlerine ve onları bu geniş çalışma yolunda yönetip ileri götüren C. H. P. sine de candan teşekkürlerimi sunarım. (Alkışlar)

E. Kurumun yeni ana tüzüğü ve çalışma programı :

Dört yıldanberi geçirilen tecrübeler üzerine bu yıl Sayın Kurultaya Kurumun yeni ana tüzüğünün projesiyle bir çalışma programı sunuyoruz.

Yeni ana tüzüğümüz, ilk kuruluş zamanlarında yapılmış olan nizamname esaslarını yenileştirmektedir. Bu ana tüzüğün kabulüyle teşkilâtımızın daha sürekli ve verimli yollarda çalışmağa sevk edilmiş olacağını umuyoruz.

Bu projeyi tüzüğ komisyonuna, yeni çalışma programıyla şu raporu da Önergeler ve Dilergeler Komisyonuna havale etmenizi rica ederim.

F. Kurumun hesapları ve bütçesi :

Kurumun 1934 - 1935 ve 1935 - 1936 yılları kesin hesapları ile 1936 - 1937 yılı bütçesini Kurultayın yüce tasdikına sunuyorum. Bu hesapların teferruatıyla sayın Kurultayın yüksek ilim çalışmalarına tahsis edilen kıymetli dakikalarını almak istemem. Yalnız bir fikir vermiş olmak için şu birkaç rakkamı söylemeğe müsaadenizi rica ederim: 1 Haziran 1934 ten 1 Haziran 1936 ya kadar iki yıl içinde Kurumumuz 4361,17 liralık kitap satın almış, 18570,16 lira tarama, tercüme ve ilmî çalışma parası harcamış, 53.895,80 lira da basım ve yayın için vermiştir.

Hesapların büyük bir özen ve doğrulukla tutulmasından dolayı sayın arkadaşım Sayman Bay Besim Atalay'a içten saygı ve teşekkürlerimi sunar, bu hesapların, seçtiğiniz bütçe komisyonuna verilmesini, komisyonun raporuna göre de Genel Merkez Kurulumuzun aklanmasını dilerim.

*
* *

Belki de sayın Kurultayı yoracak kadar uzun süren şu izahat, Kurumumuzun iki yılı boş geçirmediğini gözleriniz önüne koymuştur umudundayım.

Göğsümüzü sevinç ve kıvanç ile kabartan bu muvaffakiyetleri kimlere borçlu olduğumuzu bir an bile unutmuyoruz.

Kültür Bakanlığı, başta Kurumun da Başkanı olan değerli Bakan Saffet Arıkan olduğu halde, bütün varlığı ile Kurumumuzun işlerine ve çalışmalarına candan ilgi göstermiş, her adımda bize arka olmuştur.

Genel Kurmay Başkanlığı, Askerlik terimleri işinin ağır yükünü omuzlarına almış, bize her vesile ile elinden gelen yardımı esirgemiştir. *(Alkışlar)*

Cumuriyet Hükûmeti ve onun pek sayın, pek değerli Başbakanı İsmet İnönü, Kurumumuzla her zaman ilgilenmekte, çalışmalarımızı kolaylaştıracak maddî, manevî hiçbir yardımı eksik bırakmamaktadır.

(Alkışlar)

Kamutay, Türk Dil Kurumu için istenilen her yardımı candan, yürekten bir sevgi ile yerine getirmektedir. *(Alkışlar)*

Bunların hepsinin üstünde, Türk milletinin şanlı kurtarıcı ve ilerleticisi olan Yüce Önder Atatürk, Türk Dil Kurumunu hem kuran, hem koruyan, hem yürüten en büyük Başkan olarak her dakika başımızın üzerindedir. *(Şiddetli ve sürekli alkışlar)* Ne yapabildikse onun ilhamı, onun direktifi, onun karanlıkları yaran, ufukların tâ ötelelerini gören yüksek dehasıyla olmuştur. *(Sürekli alkışlar)*

Bu büyük günde de aramızda bulunan, varlığıyla yüreklerimizi sevinçlere garkeden Büyük Önderin Yüce katına en derin saygı ve şükranlarımı, Kurumun en derin saygı ve şükranlarını, hepimizin, bütün Kurultayın, bütün Türklüğün en derin saygı ve şükranlarını, bir daha, bir daha, bir daha sunarım. *(Sürekli alkışlar)*

Başkan — Sayın arkadaşlar;

Genel Sekreterin maruzatı bitti. Şimdi saat on altıya çeyrek var. Yarım saat sonra toplanmak üzere celse tatil edilmiştir.

İkinci Toplantı

Saat: 16¹⁵ - 17⁴⁵

Başkan : B. Saffet Arıkan

Sekreterler : Bn. Esmâ Nayman
B. Faik Reşit Unat

Başkan — Celse açılmıştır.

Kurum Genel Sekreterliğinin raporunu şimdi dinlediniz. Bu rapor muhtelif parçalardan tereküp eder ve her parça şimdi seçeceğiniz encümenlerin işleriyle ilgilidir. Raporun bu encümenlere tevdiini reyinize arz ediyorum. Kabul buyuranlar lütfen ellerini kaldırsınlar. . . Kabul etmeyenler. . . Kabul edilmiştir.

Komisyonların Seçimi

Başkan — Ruznamenin sekizinci maddesine geçiyoruz. Bu maddede Kurultay komisyonlarının seçimi vardır.

İbrahim Necmi Dilmen — Muhterem arkadaşlar; Kurultay yeni toplandı. İçimizde birbirlerini tanıyanlar ve tanımayanlar var. Onun için, ancak bir rehber mahiyetinde olmak üzere, bir namzet listesi hazırladık. Seçimi yapılacak başlıca yedi komisyon vardır. Bunların bir kısmı ilmî, bir kısmı da idarî komisyonlardır. İlmî komisyonların en büyüğü, Kurultaya şeref veren büyük ecnebi âlimlerin toplanacağı, «Güneş - Dil Teorisi ve Dil Karşılaştırmaları Komisyonu» dur. Ondan sonra Lûgat - Filoloji, Gramer - Sentaks ve Terim komisyonları vardır. İdarî olan komisyonlar da Bütçe, Tüzüğü, Önergeler ve Dilergeler komisyonlarıdır.

Bunlar için düşündüğümüz namzet listesini takdim ediyorum. Heyeti Umumiye tabii muhtardır. Maksudımız burada arânın dağılmasın temin etmek ve birbirini tanımayan arkadaşların tanışmasına vesile vermektir.

Başkan — Genel Sekreterin şimdi izah ettiği gibi, komisyonlar içinde bir kolaylık olmak üzere bu komisyonlara seçilecek arkadaşların namzet listesi okunacaktır. Evvelâ bu usulü kabul buyuranlar lütfen el kaldırınsınlar. . . Kabul etmeyenler. . . Kabul edilmiştir.

Şimdi encümenlere seçilecek arkadaşların isimlerini okutup reyinize arzedeceğim.

Güneş Dil - Teorisi ve Dil Karşılaştırmaları Komisyonu

Prof. Abdülkadir İnan	<i>Kurum Başkanını</i>
Agop Dilâçar	<i>İngilizce Profesörü</i>
Ahmet Cevat Emre	<i>Çanakkale Saylavı</i>
Prof. Anagnastopulos	<i>Atina Üniversitesi Filoloji Profesörü</i>
Dr. Bartalini	<i>İstanbul Üniversitesi Profesörlerinden</i>
Dr. Bombacı	<i>Napoli Şark Enstitüsü Profesörlerinden</i>
Ercüment Ekrem Talu	<i>Muharrir</i>
Bn. Esmâ Nayman	<i>Seyhan Saylavı</i>
Dr. Giese	<i>Prusya Akademisi Üyelerinden</i>
Hasan Cemil Çambel	<i>Türk Tarih Kurumu Başkanı</i>
Prof. Hacı Gabidullin	<i>Moskova Devlet Üniversitesi Şark Tarihi Profesörü</i>
Prof. Hasan Reşit Tankut	<i>Maraş Saylavı.</i>
Prof. Hilaire de Barenton	<i>Sümeroloğ</i>
Hüseyin Namık Orkun	<i>Öğretmen</i>
Prof. İbrahim Necmi Dilmen	<i>Burdur Saylavı</i>
İsmail Hakkı Cendey	<i>Emekli Albay</i>
İsmail Hami Danişment	<i>Muharrir</i>
Prof. Jean Deny	<i>Paris Şark Dilleri Okulu Profesörü</i>
Dr. Kıvergiç	<i>Filolog</i>
Prof. Koji Okubo	<i>Profesör</i>
Mehmet Ali Ağakay	<i>Göz Hekimi</i>
Prof. Meşcaninof	<i>Sovyetler Birliği İlimler Akademisi Üyelerinden</i>
Dr. Miateff	<i>Sofya Millî Kütüphanesi Şark Kısmı Şefi</i>
Bn. Mihri Pektaş	<i>Malatya Saylavı</i>
Muzaffer Muhittin Dalkılıç	<i>Muharrir</i>
Profesör Naim Onat	<i>Konya Saylavı</i>
Profesör Németh	<i>Budapeşte Üniversitesi Felsefe Fakültesi Dekanı</i>

Prof. Saim Ali Dilemre
Prof. Samoiloviç

Sir Denison Ross

Prof. Yusuf Ziya Özer
Prof. Zayonçkovski

Erzurum Saylavı
Sovyetler Birliği İlimler Akademisi Üyelerinden
Londra Şark Dilleri Okulu Direktörü
Eskişehir Saylavı
Varşova Üniversitesi Profesörlerinden

Başkan — Şimdi isimleri okunan arkadaşların Güneş - Dil Teorisi ve dil karşılaştırmaları komisyonuna seçilmelerini reyinize arzedeceğim.

Bu arkadaşların encümenlere seçilmesini kabul buyuranlar. . . Etmeyenler. . . İttifakla kabul edilmiştir.

Gramer - Sentaks komisyonu

Ali Ulvi	<i>Öğretmen</i>
Besim Atalay	<i>Kütahya Saylavı</i>
Emin Dalkılıç	
Bn. Fakihe Öymen	<i>İstanbul Saylavı</i>
Fazıl Ahmet Aykaç	<i>Elâziz Saylavı</i>
Hakkı Süha	<i>Öğretmen</i>
Hıfzı Tevfik	<i>Boğaziçi Lisesi Direktörü</i>
M. Behçet Yazar	<i>Öğretmen</i>
Yahya Saim Ozanoğlu	<i>Öğretmen</i>

Başkan — Şimdi isimleri okunan arkadaşların Gramer - Sentaks Komisyonuna seçilmelerini reyinize arzedeceğim. Kabul buyuranlar. . . Etmeyenler. . . Kabul edilmiştir.

Lûgat - Filoloji Komisyonu

Ali Canip Yöntem	<i>Ordu Saylavı</i>
Bn. Behice Köprülü	<i>Öğretmen</i>
Prof. Fuat Köprülü	<i>Kars Saylavı</i>
Hasan Âli Yücel	<i>İzmir Saylavı</i>
Hasan Fehmi Turgal	<i>Kültür Bakanlığı Kitapsaraylar Direktörü</i>
İzzet Ulvi Aykurt	<i>Afyon Saylavı</i>
Kâzım Nami Duru	<i>Manisa Saylavı</i>
Prof. Ragıp Hulûsi Özdem	<i>İstanbul Üniversitesi Profesörlerinden</i>
Reşat Nuri Güntekin	<i>Kültür Enspektörü</i>

Başkan — Bu arkadaşların Lûgat - Filoloji Komisyonuna intihabını kabul edenler. . . Etmeyenler. . . Bu arkadaşlar bu komisyona seçilmişlerdir.

Terim Komisyonu

Dr. Âkil Muhtar	Profesör
Avni Refik Bekman	Kültür Kurulu Üyelerinden
Bn. Dr. Fatma Memik	Edirne Saylavı
General Fuat Erden	Harp Akademisi Komutanı
Halil Vedat	Kültür Bakanlığı Şube Direktörlerinden
Dr. Kemal Cenap	Profesör
Naci Eldeniz	Seyhan Saylavı
Refet Ülgen	Urfa Saylavı
Yaşar	Manisa Saylavı

Başkan — Bu arkadaşların Terim Komisyonuna seçilmelerini kabul edenler. . . Etmeyenler. . . Bu arkadaşlar bu komisyona seçilmişlerdir.

Önergeler ve Dilergeler Komisyonu

Faik Reşit Unat	Kültür Bakanlığı Yayın Direktörü
Hüseyin Namık Orkun	Öğretmen
Hüseyin Pektaş	Öğretmen
Bn. Saadet Zihni	Öğretmen
Şeref Aykut	Edirne Saylavı

Başkan — Bu arkadaşların Önergeler ve Dilergeler Komisyonuna seçilmesini kabul edenler. . . Etmeyenler. . . Bu arkadaşlar da bu komisyona seçilmiştir.

Bütçe Komisyonu

Ali Rıza Erten	Mardin Saylavı
Bn. Benal Arıman	İzmir Saylavı
Refik Ahmet	İstanbul Şehir Kurulu Üyelerinden
Salâh Cimcoz	İstanbul Saylavı
Tahsin Berk	Elâziz Saylavı

Başkan — Bu arkadaşların Bütçe Komisyonuna seçilmelerini kabul edenler. . . Etmeyenler. . . Bu arkadaşlar Bütçe Komisyonuna seçilmişlerdir.

Tüzüğü Komisyonu

Prof. Cemil Bilsel	Üniversite Rektörü
İhsan Sungu	Kültür Kurulu Başkan
İsmail Müştak Mayakon	Siirt Saylavı
Bn. Nakiye Elgün	Erzurum Saylavı
Dr. Şükrü Şenozan	Kastamonu Saylavı

Başkan — Bu üyelerin Tüzüğü Komisyonuna seçilmesini kabul buyuranlar. . . Kabul edilmiştir. Bu suretle teşkil buyurduğunuz yedi komisyon derhal faaliyete geçebilir ve usulü dairesinde başkanlarını, raporörlerini ve sekreterlerini intihap ile çalışmalarına başlayabilir.

Tezler hakkında izahat

Başkan — Ruznamenin 9 uncu maddesinde Kurultaya sunulan tezler vardır. Bunun hakkında Genel Sekreter heyeti celileye maruzatta bulunacaktır.

Genel Sekreter İbrahim Necmi Dilmen — Arkadaşlar, evvelce ilân edildiği ve Kurultay programında yazılı olduğu üzere, gelen tezler birer birer Genel Merkez Kurulunca tetkik edildi. Bunlar üç kısma ayrıldı. Bir kısmı, mevzuun ehemmiyeti ve zamanın müsaadesi nazarı dikkate alınarak, doğrudan doğruya genel toplantı programına alındı. Bunların isimlerini elinizdeki kılavuzun başında bulunan gündemde görüyorsunuz.

Bunlar üç seriye ayrılmıştır. Birinci seri Kurum namına okunacak olanlardır. Onların isimlerini okuyorum:

1. Din ve medeniyet bakımından güneş. . . Yusuf Ziya Özer
2. Güneş - Dil Teorisinin ana hatları . . . İbrahim Necmi Dilmen
3. Güneş - Dil Teorisine göre pankronik usulle Paleo - Sosyolojik dil tetkikleri. . . Hasan Reşit Tankut
4. Güneş - Dil Teorisine göre Türkçe - Arapça karşılaştırmalar . . . Naim Onat
5. Terminoloji ve Güneş - Dil Teorisi. . . Ahmet Cevat Emre
6. (V. + K.) eki kanunu. . . Abdülkadir İnan
7. Güneş - Dil Teorisinin analiz metodu tabikası . . . İ. müştak Mayakon
8. Güneş - Dil Antropolojisi. . . Agop Dilaçar
9. Güneş - Dil Teorisi karşısında Grek dilinin bazı hususiyetleri . . . Mehmet Ali Ağakay
10. İşaret dili ve tasrifsiz fiil. . . İsmail Hami Danişment

İkinci seri, Kurultayı şereflendiren muhterem ecnebi bilgin misafirlerimizin irat edecekleri nutuklar, konferanslar, etütler ve tezlerdir. Bunların listesi ayrıca hazırlanıp Başkanlık Kuruna sunulacaktır.

Uçüncü seri, hariçten gelip Genel Merkez Kurulunca genel toplantıda okunması münasip görülen tezlerdir. Bunların isimleri de şunlardır:

1. Güneş - Dil Teorisinin esaslarına ait itirazlar bakımından tetkiki. . . . . *M. Mubittin Dalkılıç*
2. Güneş - Dil Teorisinin tarihe tatbiki. . . . . *İsmail Hakkı Cendey*
3. Eti Dilinin mahiyeti ve Ural - Altay dil zümresiyle münasebeti . . . . . *Saffet Engin*

Bunlardan başka Ankara Tarih, Dil, Coğrafya Fakültesi İrdemenlerinden Bayan Vecihe Kılıcoğlu ile Bayan Sabahat Türkayın birer örnek etüdü de genel toplantı programına alınmıştır.

Tezlerin ikinci kısmı, mevzuuna ve vaktin müsaadesine nazaran, genel toplantı programına alınamıyan, fakat esasları Kurultayca bilinmesi gereken tezlerdir. Bunlar, şimdi seçilen komisyonlara verilmiştir.

Bu kısma giren tezler de şunlardır:

1. Türkçe cümlede fiillerin yeri. . . . . *Arif Nihat Asya*
(Gramer Komisyonuna)
2. Türk dilinin sentaksı . . . . . *Yahya Saim Ozanoğlu*
(Gramer Komisyonuna)
3. Harflerimize bir vokal ilâvesi . . . . . *Emin Dalkılıç*
(Gramer Komisyonuna)
4. Güneş - Dil Teorisi esaslarına göre dilin kuruluşu üzerine mukayeseli etüt tecrübesi. (Güneş - Dil Komisyonuna) . . . . . *Abmet Cevat Emre*
5. Türk dilinin kuruluşuna dair yeni hakikatler ve ana dil. (Güneş - Dil Komisyonuna). *Hakkı Nezihî*

Bunların haricinde elimizde 11 tez daha vardır. Fakat bunlar gerek zamanın ademi müsaadesi ve gerek mevzularının daha ziyade Kurumun daimî mesaisine taallûku itibariyle, Kurultayın nihayetinde seçilecek yeni Genel Merkez Kuruluna tevdi edilecektir. Bunların isimleri şunlardır:

1. Türk dilinin yeryüzü dilleri arasındaki yeri . . . . . *Gıyas Sager*
2. Harflerimizin manaları . . . . . *Hüsam Yasar*

3. Türk dili ilk kültür dilidir. . . . . *Şeref Ergenekon*
4. Dil devriminin amaçları ve dilimizin ihtiyaçları, Türk dilinin istorik ve preistorik tekâmülü . . . . . *Bedros Zeki Usman*
5. Sumer dilinin Bâbil dili üzerine tesiri. . . *Dr. Şükrü Akkaya*
6. Batı dillerine geçmiş Türkçe deyimler . . . *Saffet Tuna*
7. "Kut" kökünün Türkçede ve yat dillerde izleri . . . . . *Edip Serdengeçti*
8. Güneş - Tanrıdan, Güneş - Dile . . . . . *Kâzım Namî Duru*
9. Genel dil bilgisi . . . . . *Saim Ali Dilemre*
10. Türk dilinin dünya dilleri üzerine tesiri ve Etrüsk dili . . . . . *Baba Arıkan*
11. Türkçe hakkında bir tez . . . . . *Erhan Sanater*

Tezleri ve idarî mevzuları tetkik için toplanacak komisyonların yarın saat 10 da Genel Sekreterlik Bürosuna teşriflerini rica ederim.

İlk mesai yoluna konduktan sonra her komisyon kendi ihtisası dahilinde çalışmağa başlar.

Bunlar hakkında bu malûmat arzedildikten sonra Kurultay ruznamesi maddelerinin okunması sırası gelmiş oluyor.

Başkan — Tezler hakkında Genel Sekreterliğin maruzatına yüksek heyetinizce ittıla hâsil olmuştur.

Şimdi Türk Dil Kurumu adına söylenecek tezlere başlanacaktır. Bu tezlere başlamazdan evvel, hepimize sunulan Kurultay Kılavuzunda Kurultay üyelerinin müzakere esnasında ne yolda hareket edecekleri hakkında mevcut iki, üç maddeyi hatırlatmağı faydalı buluyorum. Müsaadenizle bunlar okunacaktır.

32 — Kurultay gündemi, Genel Merkez Kurulunca hazırlanır. Bu gündeme başka maddeler katmak, yahut sırayı değiştirmek veya bazı maddeleri çıkarmak, Kurultayın kararına bağlıdır.

33 — Kurultayda esas ilmî tezlerin üyelere bildirilmesidir. Bunların incelenmesi komisyonlarda yapılır. Bununla beraber tezlerin herbir grubunun bitiminde istek edenler o tez grubu üzerine düşüncelerini Kurultaya bildirebilirler. Ancak bu düşüncelerin esaslarını ve buna göre bir önergeleleri varsa onun mahiyetini bir dilerge ile Kurultay Başkanlığına bildirmeleri şarttır.

34 — Söz almak isteyenler kendilerine sunulan zarf içindeki fişe adını ve işini ve ne hakkında söz söylemek istediğini yazarak Kurultay

Sekreterliğine verirler. Söz isteyenler, Başkanlığın kendilerine söz vermesini beklemelidirler.

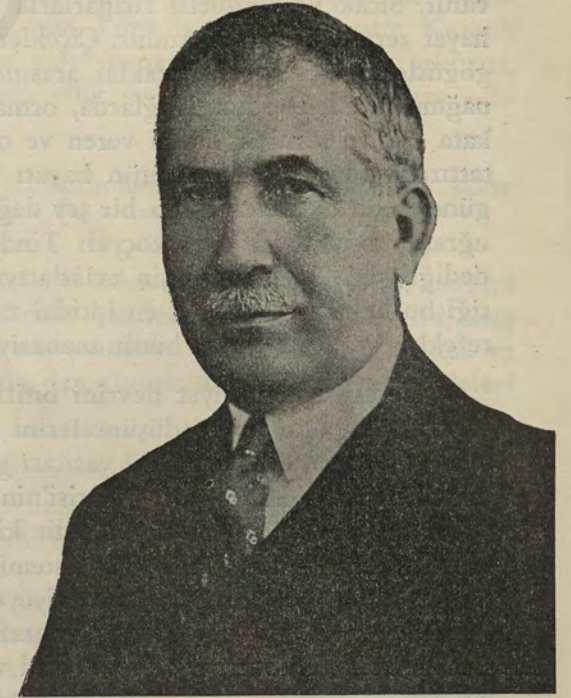
35 — Kurultay toplantı zamanına göre sözün uzamaması için söze bir müddet tayin etmek ve sadetten dışarı olan sözleri kesmek ve müzakereyi yönetmek Başkanlığın hakkıdır.

Başkan — Buna da ıttıla hâsıl olmuştur.

Ruzname mucibince Kurum adına söylenecek tezlere başlıyoruz.

Söz Profesör Yusuf Zıya Özer'indir.

DİN VE MEDENİYET BAKIMINDAN GÜNEŞ

Profesör Yusuf Zıya Özer (Eskişehir Saylavı) — Atatürk, Bayanlar, Baylar;

Tabiate şöylece yakından temas eden bir adam için kâinatın yıkıcı veya koruyucu kuvvetleri karşısında bin türlü heyecan duymamak, bin türlü havfü hayret hisleriyle onun azametine tapmamak mümkün değildir. Bunları hissetmek için ne san'atkâr, ne âlim, ne feylesof olmak lâzım gelmez. Sadece insan olmak, alelâde müşahede ve tefekkür kudretini haiz bulunmak kifayet eder.

Lâkin tabiatın bütün bu kuvvetleri arasında güneş, yani semavî ateş; yeryüzündeki nârın ve nurun memba ve menşei olan ve dünyadaki hayat ve hareketin yegâne illeti bulunan güneş, şüphesiz en kudretlisidir. Bunun mahzı hayat olduğunu anlamak ve arzın damarlarında bu semavî nurun nufuz ve seyeranı bir cismin damarlarındaki kanın cereyanı mesabesinde olduğunu idrâk etmek için uzun düşünceler yapmağa, uzun illetler aramağa lüzum yoktur. O, her yerde ve her zamanda görünür ve kendisini hissettirir.

Baharın yaratıcı güneşi arzın çehresine gülümsediği ve ılık ziyasıyla onu okşadığı vakit, yerin sinelerinden yeni bir âlem zuhûr ettiği görülür. Sıcak ve rutubetli rüzgârlarla ihtizaz eden yeşil otların emdiği hayat zerrelere onun nurudur. Çiçekler ondan renk ve rayiha almak için göğüslerini açarlar. Yapraklar arasındaki yuvalarında kuşları şataretle nağmesaz eden, odur. Dağlarda, ormanlarda, denizlerde bütün mahlûkata aşk ve tevalüt hissini veren ve onlara hayatın neşve ve sürurunu tattıran, odur. Arzın bütün hayatı ve hayatın bütün zevk ve şevki güneşin bir aksinden başka bir şey değildir. Son asırda hararet bahsiyle uğraşan büyük fizikçi İskoçyalı Tindal'ın bir hakikati fenniye olarak dediği gibi "bizler güneşin evlâtlarıyız." İlmin zamanımızda tespit ettiği bu hakikati beşeriyet en iptidâî zamanlarda da sadece müşahede ve tefekkür neticesi olarak bütün manasiyle ve bütün vuzuhiyle görmüştür.

Beşeriyet, tufuliyet devrini bitirip te müşahede ve tefekkür çağlarına vâsıl olduğu ve düşüncelerini başka birine de anlatmak ihtiyacını duyduğu vakit, onun dil vasıtası güneşten mülhem olduğuna şüphe etmemelidir. Güneş - Dil Teorisinin dil menşei hakkında açtığı vâsi ve hudutsuz ufuk, yeni bir âlemdir ki, dillerin esrar perdelerini tamamen kaldırarak cihanşümül bir sistemin esasını kurmuştur. Fakat benim burada bahsedeceğim şey, bu nazariyeye müstenit bir dil tezi değildir. Bu mesele burada diğer arkadaşlar tarafından izah ve teşrih edilecektir. Ben burada Güneşin beşeriyette dinî ve felsefî fikirlerin de nasıl esası ve dünya medeniyetinin nasıl âmili olduğunu anlatmak isterim.

Dediğimiz gibi, beşeriyet müşahede ve tefekkür devresinde ilerledikçe yeryüzüne hayat saçan, her şeyi yaratan ve üreten bu nuru âteşine kâinatın ebedî halikı nazariyle bakmıştır. Türk kavmi ise bu tefekkür devresinin en iptidâî safhasında kendisinin bu nuru ezelinin mevlûdu olduğu kanaatini hâsıl ettiğinden, bir şahsın babasına yani halikına isnadı nesep etmesi gibi, kendi nesebini Güneşe isnat etmiş, ve Güneşin türlü vasıflarından ve hasletlerinden ve daha sonra tamim ile alelittak nurdan ve ışıktan kabîle isimleri almıştır. Bu isimler bize güneş ibadetinin ilk menşei göstermeğe hizmet edeceği gibi, bu isimleri taşıyan kavimlerin de ne kadar kıdeme doğru yükseldiklerini göstermeğe kâfi bir delil olur.

Bu isimler arasında «kor, koyaş, köyük, güneş, gün, kun, çoğdu, çoyat, kapsak, kavruk, ili, ellât, yalman, yanarık, yağdu, yakıt, ışıklı, kızık, kızıl, ötemiş, töles, beltir, balas, balkar, yiltas» isimleri bilhassa sayanı dikkattir. Bunlardan her biri güneşin bir türlü vasfından alın-

mış isimlerdir. Meselâ; Türkçede «köymek» yakmak, dağlamak manasındadır ki, Arapça «key» kelimesi de budur. Güneşin yakıcılık vasfındandır ki «koyaş, köyük, güneş, gün, kun» isimleri alınmıştır. Kezalik Türkçe «il, yıl» sözü nur ve alev manasındadır. Yıldız, yıldırım, yalavda olduğu gibi; bundan «ili, ellât, yalman, yiltas = yıldız» kelimesi isim olarak alınmıştır.

Kezalik yakmak, yanmak fiillerinden «yanarık, yağdu = yakıt, yakıt» kabîleleri isim almışlardır.

Nur manasına olan ışık kelimesinden «ışıklı» ve kızmak, hararet kespemek manasından «kızık, kızıl» kabîleri isim aldıkları gibi, ateş manasına olan «ot» tan «otamış» nur manasına olan «töl» den «töles» ve parlaklık manasına olan «bel, bal» dan «beltir, Balas, Balkar» kabîleleri isim almışlardır.

Narı beyzâ manasına olan «kor» dan «Kor» kabîlesi isim almış olduğu gibi, güneşin çok şiddetli harareti manasına olan «çoğ» dan da «çoğdu, çoyat» kabîleleri isim almışlardır.

Gene Türk kavmi yaratan ve türeten bir kudret sıfatıyla Güneşe tapınmış, Güneş kültürünü kurmuş ve onun azamet ve celâlini teb-cile başlamıştır. Filhakika göklerin hudutsuz ve ölçüsüz boşluğu içinde onun akılları durduran yürüyüşünü, uçuşunu temaşa kadar ruhu okşayan, kendisine çeken bir şey var mıdır? Tulûunda, gurubunda o nasıl eşi bulunmaz bir haşmet ve celâldir ki, ruhu beşeri iradesiz ve ihtiyarsız olarak kendisine cezp ve teshir eder. Gecelerin derin karanlığına takip eden tan vaktinde tabiatın yavaş yavaş derin bir uykudan uyanmakta olduğunu gösteren ve tedricî surette gök yüzünü kaplamağa başlayan ağartılardan sonra ufukta tasvir olunmaz bir kızıl haşmetin belirdiği görülür. Binlerle ve binlerle şuar nur içinde ilerliyen ve hele ufukta seyrek bulutlar üezrinde mütecelli sayısız nur ve zıya dalgaları arasında yükselen kâinatın eşsiz ve benzersiz şehinşahının göz kamaştıran ve alevler saçan çehresi görülür. İnsanlar bu haşmet ve celâl önünde kendi aciz ve zarflarını hissetmekten mütevellit bir huşû ile bu hayırkâr ve hayatbahşâ ilâha daima ubudiyet secdelerini arzemişlerdir. İşte Türk evlerinin, Türk çadırlarının kapıları daima doğuya müteveccih olmasının sebebi bu şehinşahı kâinatın derin karanlıklar içinde kalan cihanı tenvire gelişini istikbal ve ona kulluklarını arzetmek içindi. Türk hakanları da kendilerini Güneşle Ayın tahta çıkardığı bir hü-

kümran addediyorlardı ki bununla kendilerini nura yani Güneşe nispet ediyorlardı.

Güneş ibadetinin yalnız Türklere mahsus bir telâkki ve ibadet olarak kaldığı zannedilmemelidir. Ortaasyadan muhaceret devri başladığı gibi Türk camiasından ayrılarak dünyanın dört köşesine dağılan ve yayılan kavimler aynı itikadı da dünyanın her tarafına nakletmişlerdir. Bu kavimler indinde de Güneş büyük ilâh olarak tanınmakta devam etmiş ve Güneş kültü cihanın umumî bir kültü halini almıştır. Bu sebeptendir ki, Hind - Avrupa ve Semitik denilen kavimlerin bütün ilâh isimleri Türkçe kelimelerden ve Türkçe güneş ve nuru ifade eden kelimelerden ibarettir. Akatlarda ve Asurilerde «İl» kelimesi doğrudan doğruya Allah demekti ki, Güneşin Allah yani Halıkı mükevvenat olması fikrindedir. Bunun ideogram şekli sekiz şualı bir yıldız şeklinden ibaretti. Sekiz şualı yıldızın güneşi ifade ettiği şüphesizdir. Çünkü alelîlâk yıldızların dört veya beş şua ile tersim olundukları malûmdur. Bu kelime Türkçe «il - yıl» kelimesinin aynı olduğu ve güneşi, nuru ifade ettiği şüphesizdir. Türkçe «yıl» kelimesinin doğruca güneş manasına kullanılmış olduğu, sene demek olan «yıl» kelimesiyle de sabittir. Çünkü sene güneşin bir devresinden ibarettir ve bizzat güneş fikrinden alınmıştır. Yıl dahi güneş ve güneşin bir devresidir.

Gariptir ki, bizim bayrağımızdaki yıldız vaktiyle çevresi daha büyük ve sekiz şualı olarak tersim olunurdu. Sonraları bu şualar stilize edilmiş, kısaltılmıştır. Demek oluyor ki, bayrağımızdaki yıldız güneşin remzi idi. Uzun zamanların müruru ve islâmiyetin tesiri ile mevzuu unutulmuş sonraları ay - yıldız olduğu zehabı hâsıl olmuştur. Bununla Türk milleti Güneşle Aya yani nura mensup olduğu ve Türk Devleti Güneşle Ayın himayesi altında bulunduğu anlatılmak isteniyordu. Türk hakanlarının Güneşle Ay tarafından tahta çıkarılmış olduğu telâkkisiyle Türk bayrağının Güneşle Ay remzini taşıması birbirine ne kadar uygun ve ahenktardır.

Şu halde güneş kültü Mezopotamyaya ve hattâ Suriyeye Türk kabileleri tarafından getirilmiştir. Bu kültün izleri yalnız *il* kelimesinden ibaret değildir. Türkçe güneş ve nuru ifade eden diğer kelimeler de kavimlerin ve kabilelerin tarzı terekübüne göre güneş mabudunu gösteren ilâh isimleri olmuştur.

Ezcümle Türkçe *Bel* = *Bal* lâfzı da Güneş ifade eden ilâh isimleridir.

Bel gene Mezopotamyada ve Sumerlerde güneş ilâhı idi. Bu kelime «Bal» şeklinde Kenanîlerin ve Fenikelîlerin, hattâ İbranîlerin ilâhı olduğu gibi «Belin» şeklinde Gallerin «Abellon, Apollon» şeklinde Yunanîlerin güneş ilâhını ifade etmiştir.

Türkçede ateş demek olan *od* kelimesi Sumerlerde «Utu» şeklinde güneşi ifade eden bir ilâh olduğu gibi «Aton» şeklinde Mısırlıların güneş ilâhı olmuş «Adon» şeklinde Fenikelîlerin ve «Odn» şeklinde İskandinavlıların, «Vodan» şeklinde Cermenlerin güneş ilâhını ifade etmiş ve sadece «Vad» şeklinde de Arapların ilâhı olmuştur.

Berus'a göre Babillilerin itikadında *Bel* ilâhdır ki, zulümatı yarmış, parçalamış ve gökle yeri vücuda getirmiştir. Fenikelîlerde *Bel* ilâhı en yüksek derecede Güneşi temsil eden bir ilâh idi. İbranîlerin Yahuvaya muhtas olan büyük mabetlerinde bile Güneşe teabbüt için mevki vardı. Ezehiyel, mabedin küçük kapısıyla mihrap arasında yüzleri şarka karşı dönük olarak Güneş önünde secde eden Güneş âbitlerini tasvir eder. İlâhın amblemi, Yuda kırallarının mabet methaline vazetmiş oldukları atlar ve arabalar idi ki, Yunanîlerin *Eos*'u gibi burada da Güneşin dört atlı bir araba içinde fazayı semayı katetmekte olduğuna zehabın remzi idi. İbranîler arzın hayatı nebatîsi üzerinde, meyvelerde, üzümelerde, zeytinlerde, incirlerde Güneşin hayat veren tesirlerini «Bal» a atfediyorlardı.

Adon'un en büyük ve en meşhur mabedi - Renan'ın «güleryüzlü Alp» namını verdiği - Lübnan dağlarının eteğinde *Biblos*'ta idi. Şimdi Nehrülkelp denilen çayın o zamanki ismi «Adon» nehri idi. Tabiatın bütün feyzine, bütün güzelliklerine ve ziynetlerine sahne olan bu yerde Adon ile Afrodit'in aşk ve garamının efsaneleri okunur, Mayıs ve Teşrin aylarında bu mâcerayı aşkı andıran orjiler yapılırdı.

Fenike sahillerinde bir şiir ve hayal mahiyetinde kalan Adon, bilhassa Mısırdaki *Aton* şeklinde Mısır Kozmogonisinin ve Mısır felsefesinin esası olmuştur.

Mısırdaki Aton yani Güneş, cihanın hükümrânı, kâinatın hâlık ve hâkimi addediliyordu. O hem mühlük, hem hayatbahşa nuru ziyanın naşiridir ki, mahlûkatın en âciz ve hakîrlerinin dahi o nuru ezelden âdilâne hisseleri vardır. O, maddî ve manevî hayatımızı idare eden, kâinatı intizam ile, adaletle tedvir eyliyen fevkalârz muhteşem ve ulvî bir kudretin şekli meşhududur. Mısırlıların tekvin hakkındaki fikir ve nazarlarının Güneşi ifade eden Aton'a karşı söyledikleri şiirlerinde görürüz.

«Sen ıstaretle yükselirsin, ey yaşayan Aton, ey hâkimi ebediyet! Sen nur saçarsın. Sen güzel ve kuvvetlisin. Senin aşkın ne büyük, ne vâsıdır. Şuaatın bütün mahlûkların gözü için parlar, çehren kalpleri yaşatmak için zıya saçar. Sen iki dünyayı aşkınla doldurdun. Ey kendi kendinin halıkı, bütün arz ve onun üstündeki mevcudatı, insanları ve bütün hayvanları ve arz üzerinde yetişen bütün eşcar ve nebatatı doğuran, yaratan güzel hükümrân! Sen onlar için semada yükseldiğin vakit onlar yaşarlar, çünkü sen bütün mahlûkların anası ve babasıdır. Sen yükseldiğin vakit onların gözleri sana bakar, şuaların arzı başlı başına tenvir eder, onların ilâhı olarak sen görüldüğün vakit bütün kalpler seni hürmetle tebci eder. Lâkin sen semanın ufkunda istirahat daldığın vakit onlar ölü gibi yatarlar. Sabahleyin senin nurun semanın ufkunda yeniden görününceye kadar başları örtülüdür, burun delikleri tıkalıdır. O vakit onların kulları senin kudretine taabbüt ederler. Letafetinle sen kalpleri canlandırır ve yaşatırsın. Sen zıya saldıgın vakit bütün dünya şenliktedir.

Sen, Aton, ebediyyen yaşayan sensin. Göklerin üstüne çıkıp ta bütün yarattığın şeyleri seyrü temaşa için uzak gökü sen yarattın. Orada sen yalnızsın. Bununla beraber, milyonlarca mahlûklar seninle yaşamakta ve senden nefhai hayat almaktadırlar. Senin şuaatınadır ki, çiçekler yaşar, yeryüzünden tenebbüt eden her şey senin zuhûrunla bereketlerin. Her şey senin çehrenle canlanır. Bütün hayvanlar ayak üstü sıçrarlar, yuvalarında olan kuşlar şevku şataretle uçarlar, kıvrılmış olan kanatları zihayat Aton'a tapınmak için açılır.”

Bu şiir bize güneş hakkında Mısırlıların büyük felsefesinin ana hatlarını gösterdiği gibi vahdaniyeti ilâhiye fikirlerinin de ilk tohumlarını göstermektedir.

Onlar, Güneşin fazayı semadaki seyri daimisini bir hükümdarın kendi mülkünü daimî teftiş ve murakabe etmesine benzetiyorlar ve hergün dairei hükümrânisinin her tarafını gezerek, her tarafa nur ve hayat saçarak, her taraftaki hâdisatı tanzim ve ıslah ederek ezeli ve ebedî nizâmı kâinatı tesis ve idame etmekte olduğu fikrini taşıyorlardı.

İskandinavların «odin» ve Cermenlerin «voda» ı da mavi bir mantoya bürünmüş bir ilâh idi ki, tek gözle tersim olunuyor ve kâinatındaki hâdisatı bu gözle görüyordu. İlâhın büründüğü mavi manto güneşi ihata eden hudutsuz gökten başka bir şey değildi. Yunanistanda Orfism'in telkin ettiği fikir de bundan ibarettir. Orada da kâinatın

ilâhı Güneşle Aydan ibaret olan iki gözle cihanın hâdisatını seyrü temaşa ediyor ve bu hâdiselerde gizlenen bütün amillere ittila peyda ediyordu.

Suriyede, Mısırdâ, İskandinavıyada, Almanıyada aynı ilâhın aynı isim ile yâdolunması, bunların müşterek membalarını göstermeğe kâfi değil midir? Yunanistanda, Mısırdâ, İskandinavıyada ilâhın hâdisatı kâinatı müşahede şekillerinin aynı telâkkiyi göstermesi, bu fikirlerin aynı menşee ait olduklarını ıspat etmez mi? Hele bu ismin yalnız Türkçe ile izah olunabilmesi, bunun Türk dimağlarında doğmuş, Türk heyeti içtimaiyesi içinde tekâmül etmiş ve Türk âlemi vasıtasıyla cihana yayılmış bir fikir olduğunu göstermez mi?

Aton Heliopolis'in henüz hususî ilâhı olduğu en kadîm devirlerde, yani Mısırın ilk saltanat ailelerinin hüküm sürdükleri zamanda, Mısırın büyük bir kısmı Güneşe «Hor» namıyla taabbüt ediyordu ki, bu da Türkçe narı beyza demek olan «Kor» kelimesi idi. Bu kelimedir ki, Acemcede güneş manasını ifade eden «hor» ve «horşit» kelimelerinin de esası olmuştur. Mısırdâ «Hor» sonsuz ve nihayetsiz sema içinde Güneşin daimî uçuşunun remzi olarak bir kuş şeklinde tersim olunuyor ve güneşin etrafında görünen şualar kuşun kanadına benzetiliyordu.

İrânın nur ilâhı olan Ahuramazda'sı dahi böyle tersim edilmiş değil midir? Zaratustra'nın tesis ettiği felsefî fikirler ki, cihanda hayır ile şerrin, faziletle fazahatin, nur ile zulmetin daimî bir mücadelesi prensipinden ibarettir, hep güneş fikrinden alınmış şeyler değil midir? Zendavesta'yı dolduran mankıbeler Ahuramazda ile Angromanıyon'un yani nur ile karanlığın cidalinden başka nedir? Aynı fikirlere ve aynı cidalin lejandlarına, mitlerine Zaratustra'dan en az yirmi beş asır evvel Mısırdâ *Hor* ile *Set* hurafelerinde de tesadüf edilir. Orada da *Hor*, şer ilâhı olan *Set* ile sonsuz bir mücadele halinde görülür; nihayet bu cidal *Hor*'un galebesiyle neticelenir ki, cihanda hep nurun galebesini ve nurun hakimiyetini ifade eden fikirlere.

Şimdi bir de din bakımından cihanda büyük rol yapmış olan Yahova'dan, İbranilerin bu has ilâhından bahsedelim. Evvelâ şunu söyleyelim ki, Yahova'nın manası bugüne kadar ne İbranî uleması tarafından, ne de din tarihiyle meşgul olan mütekaddim ve müteahhar ulema tarafından anlaşılmuş, tayin ve tespit olunmuş değildir. Herkes buna bir türlü menşe isnat eder; kimi Âramice «olmak» demek olan «haya» dan getirmeğe çalışır, kimi “ben oyum” demek olduğunu söyler. Bu eti-

molojiler hiçbir kimseyi ikna edememiş ve Yahovanın mâna ve menşei meçhul olarak kalmakta devam etmiştir.

Muhtelif kabîleler konfederasyonundan ibaret olan ve sonraları Beni İsrail namı altında birleştirilen İbranîler her kabîleye mahsus bir ulûhiyete taabbüt ettikleri vakit kısmen «İl» kısmen «Bel» mabuduna ve bir kısmı da «Yahova» ya taabbüt ediyorlardı. Kabîleler yekdiğerine tedahül ettikçe bu muhtelif ulûhiyetlere de umumen taabbüt ettiler ve sonraları bunların heyeti mecmuasına *Yahova* tekaddüm ve tefevvuk etti ve Beni İsrailin yegâne ilâhî bu oldu. Daha sonra da bütün kâinatın hâkim ve nâzımı addedilerek vahdaniyeti ulûhiyenin temeli kuruldu.

Yahova ne idi? Yahova da *İl* gibi, *Bel* gibi güneş ilâhı idi. O, bir nuru muhrikti. Yahova ilk defa İbrahime görüldüğü vakit alevler saçan bir şule halinde görüldü. Sina çölünde Beni İsrailcece-leri bir alev yığını ve gündüzleri bir duman sütunu halinde görüldü. Musa Madyan'da kayın babasının sürüsünün çobanlığını yaparken Hurep dağı eteğinde kendisiyle konuşmak istiyen Yahova çalılıklar arasında yükselen bir alev halinde görüldü. Sina dağında ilk defa Musaya ateşler ve dumanlar içinde kendini gösterdi. İkinci defasında Musa Sina dağının tepesine dumanların ve bulutların fevkine çıktığı vakit Yahova her şeyi yalayan bir ateş halinde tecelli etti.

Şairler onun koyu bulutlar arasında ateşler ve kıvılcımlar saçarak seyretmekte olduğunu tasvir ederler. Ressamlar onu, fazayı semada daimî uçuşunun remzi olmak üzere, kanatlı bir kuş halinde tersim ederler. Onun orduları ateşten arabalar ve atlardır ki, Beni İsrailin hasımları üzerine bunları saldırır.

Demek ki, Yahova yanan, yakan, alev saçan, cihanı tenvir eden bir mevcudiyetin, bir nurun ismidir. Bu da güneşten başka bir şey değildir. Şu halde Yahova ismi nereden geliyor?

Hiç şüphe etmemelidir ki, İbranîler İberlerin bir şubesi idi, ve ilâhlarının ismini de Ortaasyadan, Türk membandan getirmişlerdi. Yahova kelimesi de Türkçede «Yagu» lâfzı idi. Yakıcı nur demek olan «Yagu» kelimesidir ki, İbranîlerin âteşin ilâhının yani Güneşin ismi olmuştur ve cihanda din noktaî nazarından en büyük rol yapmış olan Yahova da Türkçe kelime ile ifade edilmiş bir Güneş ilâhıdır.

Güneşi ifade eden daha birçok ilâh isimlerinin yine Türkçe kelimelerden ibaret olduğunu ve ancak Türk kabîleleri tarafından bu fikrin

cihana neşredildiğini izah ve ispat etmek mümkündür. Fakat yüksek heyetinize karşı bu kadarlık izahat dahi Güneş Kültünün vüsat ve şümulü hakkında bir fikir edinmeğe kifayet edeceği ümidiyle fazla tafsilâttan tevakkî ediyorum.

Görülüyor ki, insanîyet, daha mücerret ve maddiyetten daha ârî fikirlere yükselmeden ve Güneşi de kâinatla birlikte yaratan daha ulvî, daha ezeli ve bütün mükevvenata, bütün fazaya, bütün ecram ve eflâke hâkim bir nuru aslînin vücudunu teyakkun fikrine erişmeden evvel tabiatın müşahedesinden elde edilen sağlam bir kanaatle Güneşi ezeli nur ve ezeli hâlik olarak tanımış ve tapınmıştır.

*
* *

Güneş yalnız dinin ve felsefenin esası olmuş değil, beşerin en büyük mevhibesi olan ulûmun da esası olmuştur. İletî eşyayı aramaktan ibaret olan felsefenin gayesi hakikati eşyaya nüfuzdur. Hakikati görebilmenin tek vasıtası ise Güneştir. Bundan dolayıdır ki, «gün» kelimesi Türkçede hem bizzat Güneşi, hem Güneşin görüş ufkumuzda bulunduğu müddeti zamanı ifade eder, hem de hakikat ve adalet manasına gelir. Filhakika Güneş kendisi bizzat bir hakikat, bariz ve aşikâr bir mevcudiyet olduktan başka, bütün hakikatleri idrâk ve teyak-kuna bizi sevkeden, bütün hakikatlere vukufumuzu ve ıtılarmızı temin eyliyen biricik vasıtaadır. Güneş olmasa idi bizi ihata eden bin türlü eşya ve mevaddın vücudunu, onların hasısalarını ve tabiatlerini nereden bilip nereden anlıyacaktık? Nüfuzu mümkün olmıyan derin ve koyu bir karanlık içinde yaşıyacak olan beşeriyet, bilmem, denizdeki balıklardan veya toprak içindeki böceklerden daha ziyade idrâk ve taakkul hassalarına malik olacak mıydı? Biz Güneşin nuru vasıtasıyla ki, muhitimizde bulunan eşyayı görüyor ve onların havas ve tabiatlerini müşahedeler ve tecrübelerle anlamağa çalışıyoruz.

İşte eşyanın tabiatlerini aramak ve bulmak ve bunların sebeplerini ve illetlerini anlamağa ve keşfe çalışmak sayesinde ki, beşerin bugün cidden iftihar edebileceği ulûm ve fününun temelleri kurulmuştur. Felsefe yolunda yürüye yürüye ilim ve fen sahasına girilmiş ve bir kere bu sahaya girildikten sonradır ki, beşeriyet mucizeler yaratmıştır.

Bu suretle, Güneş müspet ve maddî ulûm ve fûnunun esası olduğu gibi, gayrimaddî ve içtimâî fikirlerin, ezcümle hak ve adalet fikirlerinin de membar olmuştur.

Filhakika yeryüzünde Güneşten daha âdil ne vardır? Bütün mah-lûkat, bütün hevam ve haşarat onun nurundan, onun sıcaklığından kayıtsız ve şartsız, ayrıksız ve seçimsiz, müsavi derecede istifade eder. Bu adaleti kâmile ki, Aton hakkındaki Mısır şiirlerinde terennüm edilmiş ve Güneş cihandaki mutlak adaletin bir timsali sayılmıştır. Kendilerini Güneşin oğlu ve yeryüzünün Güneşi addeden Firavunlar ve sair hükümdarlar kendilerini Güneşe benzettiklerinden dolayı halka adalet tevzi etmek vazifesiyle mükellef olduklarını anlamışlardır.

Hamurabi Babilde meşhur kanununu neşrederken adalet ilâhı olan «Bel» in, yani Güneşin bu kanunu kendisine verdiği tersim ettiriyor ve böylece kanunu Güneşten ve Güneşin adaletinden mülhem olarak tanzim eylediğini anlatmak istiyordu. Eski Türk imparatorları da *Kaan* unvanını almakla kendilerini yeryüzünde Güneşin timsali addediyorlardı. Çünkü Türkçede «Kaanmak»: Tutuşmak, nur saçmak, alevriz olmak manasınadır ki, Güneşten kinayedir. Böylece Kaanlar Güneşi ve Güneş adaletini temsil ediyorlardı.

Ya, hak fikrinin doğrudan doğruya nur fikrinden alınmış olduğuna ne dersiniz? Arapların «hak» şekline koydukları kelimenin aslı Türkçede «Ak» tır ki, nur manasınadır. Güneşin beyaz, lekesiz nurundan alınmış bir fikirdir. Daha doğrusu Güneşin bizzat kendisine ve nuruna verilmiş ve sonradan nura teşpih edilen hak fikrine tevsi olunmuş bir sıfattır. Hakkın zuhûru ve tebarüzü, nurun tulû ve zuhûruna benzetilmiş ve bu suretle *bakla nur, bakikatle Güneş* karşılaştırılmıştır. Demek oluyor ki, maddî ve gayrimaddî ilimlerimizin esası da Güneştir.

*
* *

Güneş, yalnız dilimizin, dinimizin, felsefî fikirlerimizin mi esası olmuştur? Yeryüzünde beşeriyetin tesis eylediği medeniyet ve refahın esası olan sana't hayatımız dahi, Güneşin tesiri değil midir? O semavî ateşin bir lem'asından ibaret olan yeryüzündeki ateş elde edilmemiş olsaydı insanıyet bundan hiç olmazsa elli bin sene evelki vaziyetinden başka türlü olamayacaktı. Kim bilir, Güneşin bir in'ikâsı ile mi veyahut bir yıldırımın, yani semavî bir nurun sukutiyle mi, bir ormanda veya bir çalılıkta vukua gelen yangın veya her ne suretle olursa olsun elde

edilen bir kıvılcım o ilâhî kâinatın bir parçası nazariyle görülmüş ve bundan alınan maya bir daha söndürülmemek üzere saklanarak nârı ebedî namıyla tapınılmıştır.

İnsaniyet bu ilk ateşi bulduğu vakit, kim bilir, ne büyük sevinçler duymuştur. Kışın, fırtınaların, yağmurların, buzların şiddetine karşı kayaların nemli, râtıp, soğuk kovuklarında bin türlü elem ve ıstırapla barınmağa çalışan insanlık, artık bu ateş sayesinde kış hayatında da bir lezzet, bir saadet bulacaktı. Tabiate hâkim oldukları sanılan ilâhların bütün öfkelerine, bütün kinlerine ve kırgınlıklarına karşı bu ateşte bir korunma, bir himaye aracı bulacaklar, onların gayz ve gazabına karşı bununla mukavemet edeceklerdi. Hayatın zarurî ihtiyaçlarını bu ateşle izale edebileceklerdi. İşte bu ateş vasıtasıyla ki, beşeriyetin ilk vâsıtai refahı olan çanak ve çömlekler pişirilmiş, daha sonra bu ateş vasıtasıyla ki, madenler eritilmiş ve beşerî ihtiyaçları kolaylıkla tatmin edecek aletler yapılmıştır. Binlerle ve binlerle senenin tekâmülü neticesi olan bugünkü demir ve çelik medeniyeti kendisini bu ateşe med-yundur. Bugünkü kimya ve makine medeniyeti kendisini bu ateşe borçludur. İnsaniyetin bugün hudutsuz deryaları üç, beş günde katetmesi, halıkına yaklaşır gibi hava tabakalarının en yüksek şâhikalarında uçması işte bu ateşle elde ettiği araçlar sayesinde. Bu ateş sayesinde ki, analiz ve sentez yollarıyla tabiat anâsırının mahiyetleri değişmektedir. Evlerimizde huzur ve refahımızı temin eden bin türlü eşya bu ateşle imal edilmiş şeyler olduğu gibi, gıdamızı teşkil eden şeyler de bu ateşle yapılmaktadır. Mitolojinin ilâhları, bu ateşle beşeriyetin kendi gayz ve gazaplarına karşı korunacağını ve ulûhiyet derecesinde tekvin ve icat kudretine malik olacağına teyakkun ettikleri içindir ki, semavî ateşten bir parça çalarak yeryüzüne getirmiş olan Promete'yi Kafkas dağlarının tepelerinden birinde zincirlemişler ve insanlara korunma ve yaratma kudretini verdiği için onu cezalandırmışlardır.

Lâkin mitolojinin ilâhları kendi kudretleri için ne kadar kıskanç olurlarsa olsunlar, tabiatın o eşsiz ve benzersiz hükümranının lûtfu nimeti, herkes için, her şey için ve her yer için bol bol yaygındır, ve her şey varlığını ona borçludur.

Hulâsa etmek lâzım gelirse, Türkler tabiatın müşahedesinden aldıkları bir kanaatle Güneşi ataları ve hâlîkları sayarak ona tapınmışlar ve en kadîm Türk kabileleri neseplerini ona isnat etmişlerdir. Yine Türkler Güneş kültürünü cihanın her tarafına yayarak onu umumî ve evrensel bir ilâh yapmışlar, ve bugün daha mücerret ve daha manevî olan vahdaniyeti ilâhiye fikrinin temelini kurmuşlardır. Bu suretle

Güneş, din ve felsefenin esası olduğu gibi, ulûm ve fûnunun, medeniyet ve san'atin de membar olmuştur.

Hakikat şudur ki, hayatımız, mevcudiyetimiz, idrâk ve taakkülümüz ona aittir. Dilimiz, dinimiz, felsefî ve manevî düşüncelerimiz, refahı medenîmiz ona mensuptur. Hattâ bir an içinde kâinatı ihata eden, lâyetenahiliği kat'eyliyen dimağımızdaki zerrei nurun da onun bir lem'ası olmadığını kim iddia edebilir?

Göklerin derinliklerinde parlıyan, cihana ışıklar ve sıcaklıklar saçan Güneş ortadan kalkarsa hiçbir şey yoktur. Onsuz ne ruh, ne hayat, ne idrak vardır. O, her türlü hayalî üstünde sönmez ve silinmez nuru müebbediyle, bütün mahlûkatın ulvî bir membar, hayatın zevk ve şevkinin tükenmez kaynağıdır.

İnsaniyetin daha ilk devrei tefekküründe bu hakikati keşif ve idrâk eden Türk kavmi ezeli ve ebedî bir hakikat keşfetmiş olmakla iftihar edebilir.

Beşerî kültür üzerinde bu kadar mühim rol yapan Güneşin insanlar arasında anlayış ve anlatış vasıtası olan dil üzerinde de aynı tesiri ve aynı rolü yapmış olması gayet tabii görülmek lâzım gelir. Binaenaleyh Güneş - Dil Teorisinin de Güneşe bu kadar ezeli surette merbut olan Türk ilmi telâkkiyatının bir eseri olarak meydana konmuş olması iftiharaya lâyıktır.

Bu muvaffakiyet Türk milletinin her sahada koruyucusu ve Türk kültürünün yaratıcısı olan Atatürk'ün Türk Dil Kurumu üzerindeki yüksek himayelerinin eseri feyzidir. (*Alkışlar*) Atatürk, o semavî nurun yeryüzüne aksetmiş en parlak bir lem'asıdır ki, o da Türk milleti için tükenmez bir hazinesi hakikattir. (*Şiddetli alkışlar*) Her ânı temas onda ne hakikatler keşfettirir. Onun dimağında bir ateş vardır: Volkanlar gibi yanan, tutuşan, feveran eden bir ateş... Bu ateş milletini medeniyetin ve refahü saadetin en yüksek payelerinde görmek aşkının ateşidir. (*Sürekli alkışlar*) Bu ateş milleti için bir meşalei hidayettir. (*Alkışlar*) Bu ateşi kendine rehber eden ve bununla aydınlanan yol üzerinde yürüyecek olan Türk milleti cihanda ve her sahai irfanda kazanacağı mevki hürmeti ebediyete kadar götürecektir. (*Sürekli alkışlar*) Binaenaleyh bu ateşin ve ateşi tutuşturan azameti dehasının önünde eğilerek yürekten doğan en derin şükran ve minnetlerimizi bütün samimi ruhumuzla arzitemeyi vecibe biliriz. (*Alkışlar*)

Başkan — Arkadaşlar vakit oldukça ilerledi. Şimdi intihap buyurulan komisyon âzalarının yekdiğerini tanımağa ihtiyaçları vardır. Aynı zamanda Komisyonlara Başkan, Raportör ve Sekreter intihabı vardır. Onun için tezlerin okunmasını burada bırakıyorum. Yalnız muhtelif yerlerden gelen telgraflar vardır. Tensip buyurursanız şimdi burada okuyacağım.

Üçüncü Türk Dil Kurultayı Başkanlığına

Dil araştırmalarında karanlıkları sıyracak bir buluşla bütün Türk dili dünyasına doğan güneşin onur verici aydınlıklarında açılan Kurultaya İstanbul Üniversitesinin saygılarını ve başarı dileklerini ulaştırır, yurdu taşan verimler dilerim.

Üniversite Rektörü
Cemil Bilsel

Üçüncü Türk Dil Kurultayı Başkanlığına

Ankara Tarih, Dil, Coğrafya Fakültesi, Türk Dili üzerinde araştırmalarıyla medeniyet kaynağı olan büyük Türk ırkının en eski tarihini ve bütün ilim dünyasını aydınlatan Türk Dil Kurumunun Üçüncü Kurultayına sonsuz başarılar diler ve derin sevgi ve saygılarını sunar.

Ankara Tarih, Dil, Coğrafya Fakültesi Dekanı
Muzaffer Göker

Sovyetler Birliği İlimler Akademisi, Türkiye Cumhuriyeti Üçüncü Dil Kurultayını selâmlar ve çalışmalarının tam bir muvaffakiyetle neticelenmesini candan diler.

Cumur Reisi Kamâl Atatürk'ün idaresi altında, dincilik teorilerinin dilin teşekkülü ile münasebettar bulunan sahasında kemali cesaretle yeni yollar ve orijinal fikirler takip eden Türk Dil Kurumu bütün te-rakki severlerin sempatilerini celbetmektedir.

Kurultayın, iki dost devlet olan Türkiye ve Sovyet Sosyalist Şûralar Birliği arasındaki ilmî münasebetlerin kuvvetlenmesine her halde yardım edeceğini ümit ederiz.

Akademi Başkanı
Komarof

Daimî Sekreter
Gorbunof

(*Sürekli alkışlar*)

Dil Kurultayı Başkanlığına

Helsingfors:

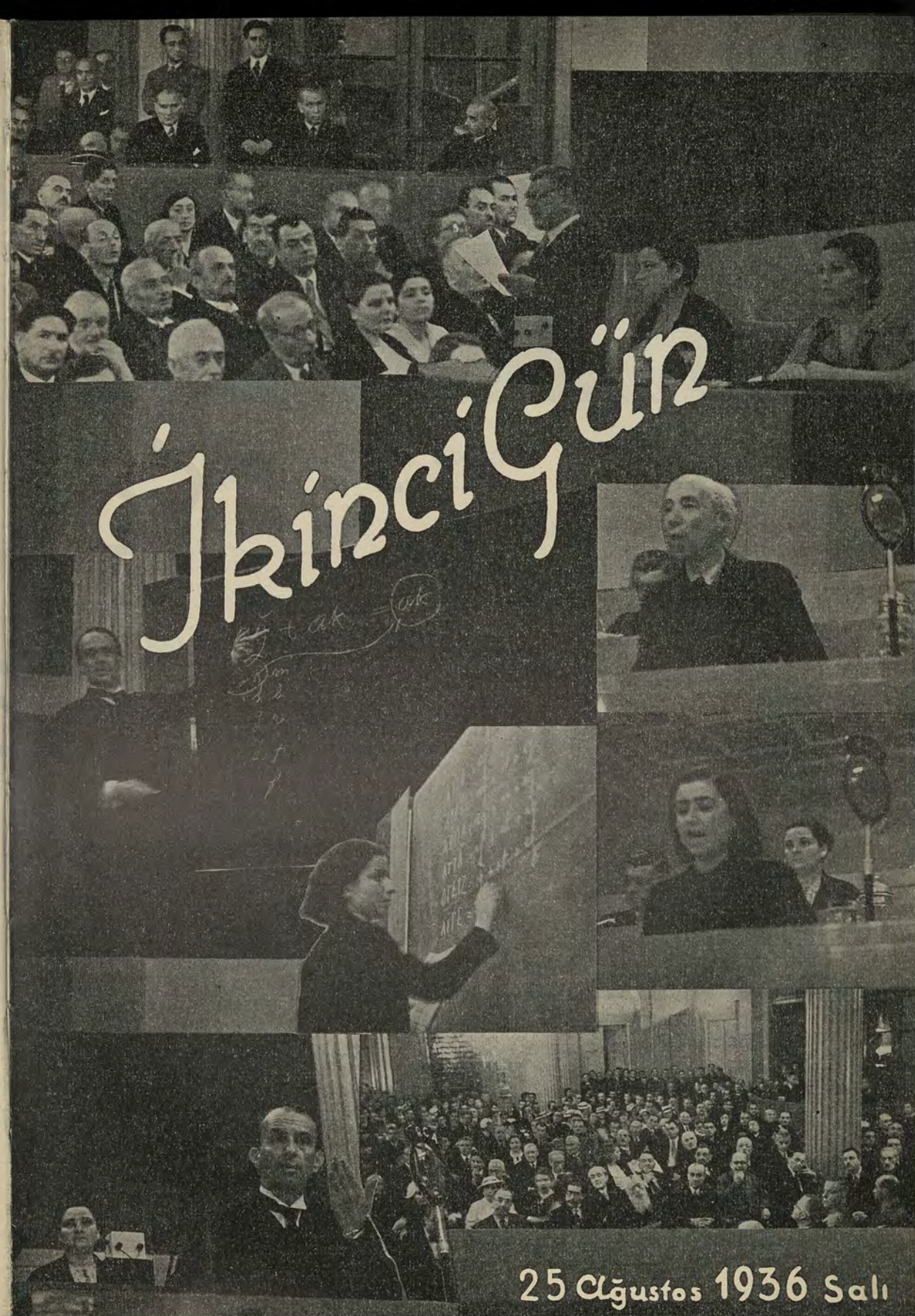
Ulu Kurtarıcının yol başçığıyla açılan Kurultayı kutlar, Türk ulusuna güvenç diler ve bu güvenle de derin saygılarımızı sunarız.

Finlandiya Türkleri Birliği

(Şiddetli alkışlar)

Başkan — İlbaylardan, vilâyetlerden, belediyelerden, Parti heyetlerinden birçok telgraflar vardır. Tensip buyurursanız Başkanlık Kurulu bunlara münasip cevap versin. (Muvafık sesleri)...

Yarın saat 14 te tekrar toplanmak üzere içtima nihayet bulmuştur.

Birinci Toplantı

saat : 14-15⁴⁵

Başkanlık Kuru :

Başkan : *Bayan Afet*

Sekreterler: *B. İsmail Müştak Mayakon,
Bayan Zerrin Dilmen*

Başkan — Celseyi açıyorum. Dünkü zabıt hulâsası okunacaktır.

ZABIT HULÂSASI

«Üçüncü Türk Dil Kurultayı, Atatürk'ün yüksek huzurlarıyla 24 Ağustos 1936 Pazartesi günü saat 14 te İstiklâl Marşı ve Kültür Bakanının bir söyleviyle açıldı.

Kongre Başkanlığına, Türk Dil Kurumu Genel Sekreteri Bay İbrahim Necmi Dilmen'in teklifi üzerine Kültür Bakanı ittifakla seçildi.

Kültür Bakanı, Başkanlığa seçilmesinden dolayı Kurultaya teşekkürlerini ve kongre çalışmalarının ana hatlarını bildiren ve Atatürk'e tazim ve minnetlerini sunan bir nutuk irat ettikten sonra, yine Bay İbrahim Necmi Dilmenin teklifiyle Kurultay Asbaşkanlıklarına Türk Tarih Kurumu Asbaşkanı Bayan Afet ve Kamutay Asbaşkanı Bay Nuri Conker ve Sekreterliklere Siirt Saylavı Bay İsmail Müştak Mayakon, Seyhan Saylavı Bayan Esmâ Nayman, Kültür Bakanlığı Yayın Direktörü Bay Faik Reşit Unat ve Bayan Zerrin Dilmen seçildiler.

Bunu müteakip Bayan Afet söz alarak Başkanlık Kuruna kendisinin ve arkadaşlarının seçilmesinden dolayı teşekkür ettikten sonra, Türk Tarih Kurumunun kardeş kurum olan Türk Dil Kurumu ile alâkasının ve tarih ile dil ara-

sındaki çözülmeyen bağları ve çalışma münasebetlerini izah etti ve Kurultaya muvaffakiyet temennisiyle söz sonu olarak Büyük Türkün zekâ ışığı önünde tazimle eğildiğini söyledi.

Bayan Âfetin söylevinden sonra Genel Sekreter Bay İbrahim Necmi Dilmen, Kurumun iki senelik çalışmasını gösteren raporunu okudu ve BÜYÜK ÖNDER'in Yüce Katına Kurumun ve Kurultayın tazimlerini sundu. Celseye yarım saat fasıla verildi.

İkinci celse, saat 16,15 te yine Bay Saffet Arıkanın Başkanlığında açıldı ve Genel Sekreterin raporunun muhtelif kısımlarının ilgili komisyona havalesi Başkanlığın teklifi üzerine kabul edildi. Bundan sonra Kurultayın dört ilmi ve üç idari komisyonlarına teklif edilen namzetlerin isimleri okunarak aynen kabul edildi. Bunu müteakip Genel Sekreter tezlerin ne suretle tasnif edildiklerini ve ne yolda tetkik edileceklerini izah etti.

Kurultay Başkanı konuşma usullerini bildiren nizamname maddelerini okuttu.

Söz sırası gelen Bay Yusuf Ziya Özer «din ve medeniyet bakımından Güneş» adlı tezini izah etti.

Kurultaya, Ankara ve İstanbul Üniversiteleri ile Sovyet İlimler Akademisinden ve Finlandiya Türkleri Birliğinden gelen tel yazıları alkışlar arasında okundu; bunlara ve diğer bini aşan tellere Başkanlık Kurulunca münasip şekilde cevap verilerek teşekkür edileceği bildirildi.

Kurultay Başkanı, vaktin gecikmesine binaen ertesi günü saat 10 da komisyonlar çalışmak ve saat 14 te Kurultay toplanmak üzere celseyi kapadığını söyledi.»

Başkan — Zabıt hulâsası hakkında söz istiyen var mı?

Dünkü zabıt hulâsası aynen kabul edilmiştir.

Gelen birçok telgraflar arasından bazıları okunacaktır.

Dil Kurultayı Yüksek Başkanlığına

Üçüncü Dil Kurultayının toplantısını candan kutlar, iyi sonuç ve başarılar diler, derin saygılarımı sunarım.

B. M. M. Reisi

M. A. Renda

Dil Kurultayı Yüksek Başkanlığına

Ulu Önderimiz Atatürkümüzün devrimler serisine kattığı Türk Dili devriminin kat'ileşmesi ve kökleşmesi için gayretler sarfedecek olan Kurultayı kutlar, yüksek ilim heyetine saygılarımı sunarım.

Birinci U. Müfettiş
A. Özmen

Türk Dil Kurultayı Başkanlığına

Türk Dilinin asıllığını, genişliğini, gür kaynaklığını herkese duyuracak ve kabul ettirecek olan Üçüncü Dil Kurultayının açılışını kutlar, çalışmalarında engin muvaffakiyetler dilerim.

Dördüncü U. Müfettiş
Alpdoğan

Üçüncü Türk Dil Kurultayı Yüksek Başkanlığına

Türk ulusunun varlığına yeni ve mutlu bir güneş gibi doğan Dil devrimimizin yürüyüşünü düzene koyan Kurultayın üçüncüsünün de burada toplanışı İstanbul halkı için ayrıca bir bayram oluyor. Bunun büyük ve çok değerli hatırasını kendisi için tarihi bir şeref olarak muhafaza edecek olan İstanbul halkının başarılı uğrundaki candan dileklerini sunmakla bahtıyırım.

İstanbul Vali ve Belediye Reisi
Mubittin Üstündağ

Türk Dil Kurultayına

Roma:

İtalyan Üniversiteler Arası Enstitüsü Dil Kongresinin çalışmalarını selâmlıyarak muvaffakiyet diler.

Acerbo

(Alkışlar)

Başkan — Tezlere devam edilecektir.

Söz Dil Kurultayı Genel Sekreteri ve Ankara Tarih, Dil ve Coğrafya Fakültesi Profesörlerinden Bay İbrahim Necmi Dilmen'indir.

GÜNEŞ - DİL TEORİSİNİN ANA HATLARI

İbrahim Necmi Dilmen (Burdur Saylavı, T. D. K. Genel Sekreteri) — Ulu Önderimiz, Sayın Başkan, değerli arkadaşlarım;

Türk dilciliğinin, bu çalışma yılı içinde yeni bir dil ekolü kurabilecek bir ergi ile canlandığını raporumda bildirmiştim.

«Güneş - Dil Teorisi» adı altında orataya konan bu geniş ve büyük dil görüşünün ana hatlarını anlatmak için bir kere daha Yüce Katınızda söz almış bulunuyorum.

«Güneş - Dil Teorisi», dünya dilciliğinin hemen kuruluşundanberi üezrinde kafa yorduğu bir büyük ve ana bilmececiğin anahtarı olarak ileri sürülmüş yüksek bir Türk buluşudur. Bu büyük ve ana bilmececiği şöyle hulâsa edebiliriz: Kafası içinde hayvanî enstenktlerin üstünde, idrak ve şuura dayanır birtakım duygu ve düşünceler canlanmağa başlayan insanların, bu duygu ve düşünceleri sesle ifade yolundaki uğraşmalarından doğan ilkel anadili aramak ve bulmak...

Böyle bir mesele, yalnız dil bilimi verimleri ile halledilemez. Bütün varlık ve yaratılış filozofisi, dinlerin, milletlerin, insanların psikoloji ve sosyolojisi de bu arayışa yardım etmek lâzımdır. Çünkü aranacak şey, yalnız ilkel sesler değil, aynı zamanda bu seslerle ifade edilmek istenilen ilk duygu ve düşüncelerin de kuruluşudur.

Henüz hayvanlık safhasını aşamamış olan mahlûklarda bütün dimağ faaliyeti iki büyük enstenkt üzerinde toplanır. Bunların birine özel korunma (conservation individuelle), ötekine de soy korunması (conservation de race) derler. Yiyeceğini, içeceğini aramak, karnı doyunca bir rahatlık duymak, karnı açken ıstırap çekmek, barınacak bir kovuk aramak, sıcağa, ışığa karşı bir meyil, soğuğa ve karanlığa karşı bir korku ve eza duymak..., birinci enstenktin verimleridir. Kendi cinsi arasında bir eş aramak, onunla birleşmek, böylece yavrular yetiştirerek neslini idame etmek te ikinci enstenktin mahsulüdür.

Henüz bu enstenktlerden ileriye geçilemeyen devirde insanlığa namzet mahlûkların, hattâ yarım insanların kafalarında, insan idrak ve şuurunun mahsulü denebilecek bir varlığın izlerine tesadüf edileme-

mektedir. Hakikî insan idrak ve şuur, tabii hayvan enstenktlerinin üstüne çıkararak, varlığın, kâinatın, gökün, yerin, kendisinin ne ve nasıl olduğunu araştırmak isteğiyle tecelli edebilir. İşte bu türlü duygu ve düşünceleri benimsemeğe başlayan, böylece ilkel bir abstraksiyon, bir jeneralizasyon ve abstre düşüncelere ait bir hafıza kabiliyeti kazanan mahlûkun dimağında bunların ilkin nasıl bir halle bağlandığını ve bunun nasıl bir sesle ifade edildiğini araştırmak ihtiyacı önündeyiz.

«Güneş - Dil Teorisi» bu idrak ve şuur hareketinin ilkin «Güneş» üzerinde toplandığını, bütün varlığı göklerin bu ışık ve ısı saçan melikesinin yürekte uyandırdığı hayranlık duygularına bağlandığını kabul etmektedir. Teoriye «Güneş» adı verilmesi de bundan ileri gelmektedir. Teorinin birinci hareket noktası olan bu mesele üzerinde biraz duralım:

Hayvanî enstenktlerin fevkindeki ilk insan idrak ve şuurunun objesi «güneş» ten ibaret olduğu, insan fikrinin, medeniyetlerin, dinlerin, insan cemiyetlerinin tarihiyle uğraşanlara yabancı bir dava değildir. İlkel insanlığın inanışlarını tabiat varlıklarına karşı duyduğu derin tapınma duygusunda bulan naturizm mesleki tamamıyla bu düşüncede olduğu gibi, insan cemiyetlerinin ilk örneğini klanlarda, dinlerin ilk tohumlarını da bu klanların bağlılık vasıtası olan totemlerde bulan günümüzün sosyolojisi de bu noktada «Güneş - Dil Teorisi» ne çok kıymetli malzeme vermektedir.

İlkel insan topluluklarının, kendilerini, totem diye tanıdıkları bir varlığın hem mahlûku, hem evladı, hem de aynı olarak telâkki ettikleri malûmdur. Bugün Avusturalya ve Şimalî Amerika kabilelerinde mevcut totemlerin çoğu bir hayvan olarak görülmektedir. Fakat bu hayvana verilen vasıflar, onu hem klanın cediti, hem de mabudu gibi bir mevkie yükseltmektedir.

Totemizm üzerine yapılan etütler, préhistorik devirlerdeki ilk totemlerin önce göksel birtakım varlıklara dayandığını gösteriyor. Sonra hayvan, nebat... v. s. gibi yersel bir varlık, totemik tasnifte o göksel varlığın sırasında bulunmak yüzünden, onun yakın ve elle tutulur bir timsali olarak totem yerine geçmiştir.

Yersel totemlere tekaddüm eden göksel totemler arasında da en çok göze çarpanı, en ileri geleni, şüphesiz, «Güneş» tir.

Maks Müller ve Mişel Breal gibi natüristler, ilk tapınma objesinin tabiat kuvvetleri ve bunlar arasında en çok hayret ve meftuniyet uyandıran «Güneş» olduğunu açıkça yazmışlardır. Beşinci asırda Makrubiüs «Saturnalya» adlı eserinde insanlarda ilk kültün güneş ibadetiyle başladığını yazdığı gibi, XVIII. asır Fransız Filozoflarından Charles - Fran-

çois Dupuis de «L'origine de tous les cultes ou religion universelle» adlı büyük kitabında aynı iddiayı ileri sürmektedir.

Totemizmin menşei arıyan bilginler arasında Besson, totemizmde zâhiren görüldüğü gibi bir hayvan veya nebata tapılmadığını, o hayvan ve nebata totem vasfının, onda tezahür ve tecelli eden, fakat onun aynı olmıyan ve onunla karışmıyan gayrişahsî ve adsız bir kuvvetten geldiğini ve toteme bu adsız kuvvetin tecellisi diye ibadet edildiğini izah etmektedir.

Henüz abstre bir kuvvet ve kudreti, bir objede tecelli etmeksizin tasavvura muktedir olmadığımız devirlerde hem bütün yüksek mefhumları kendinde toplıyan, hem de apaşikâre gözle görülen yegâne obje ise, ancak «Güneş» olabilir.

Şuurun ilkel devresinde, bütün varlığı ancak «Güneş» in saçtığı ışık ve aydınlıkla görebilen, vücudunu ve etrafını ancak güneşin sıcaklığı ile ısıtabilen insan nazarında «Güneş» in değeri çok büyük ve her şeyden yüksek olmak iktiza eder. Çünkü henüz ilk şuur ışıkları dimağında uyanmaya başlamış olan bu ilkel insanın maddî ve manevî bütün ihtiyaçları, ancak «Güneş» sayesinde elde edilebilmektedir; «Güneş» gök yüzünden kaybolup ta her yer karanlığa gark olunca, ateş yakmasını bilmiyen insan için, her şey bir yokluk içinde gibidir. Artık ne bir ağaç üzerindeki meyveyi görüp kopararak yiyebilir; ne bir akar su görüp dudağıyla veya avucu ile oradan su içebilir; ne bir su birikintisini farkedip ona basarak garkolmaktan kendini koruyabilir; ne bir karaltıyı seçip, dost ise ona doğru yürümek, düşman ise ondan kaçmak veya korunmak imkânını bulabilir; ne gideceği yolu, ne de sığınacağı kovuğu görebilir.

İşte ilkel şuurun «Güneş» i her şeyin üstünde ilk bir «şuur objesi» olarak almasının sebebi budur.

Henüz tabiatın kanunlarını bilmiyen ve «Güneş» teki ısıtıcı, aydınlatıcı, can verici kudreti şuurunun ilk ışıklarıyla sezmeğe başlayan bu ilkel insan için, «Güneş» her türlü enstenktif idraklerin fevkinde ve onların hepsinden bambaşka bir varlık olarak kendini gösterir.

İşte bu yüksek varlığa bir sesle ad takmak istediği andadır ki «insan dilinin ilk fonemi» vücut bulmuş olur.

İlk şuur objesi «Güneş» ten başka bir şey olamaz mı?

Şimdi bu noktayı münakaşa edelim:

Bir kere insanlaşmazdan önce de mevcut olan hayvanî idrakleri bu bahisten hariç tutmalıyız. Çünkü hayvanî enstenktiflerin doğurduğu «şahıs» ve «nevi» duyguları; yeniden bir ses cehdi uyandıracak değil-

dir. O gibi duygular, hayvanî devirde nasıl enstenktif seslerle ve işaretlerle ifade olunuyorsa, yine öyle ifade edilebilir.

Hayvanî enstenktiflerin fevkinde bir idrak olarak insanda uyanan şuurlu anlayışların bu ilk aydınlanışında henüz «parlaklık, yükseklik, büyüklük...» gibi birtakım abstre anlamların idraki mümkün değildir. Çünkü yeni şuur ışığını alan ilkel insan dimağında henüz abstraksiyon kabiliyeti pek azdır. Bu gibi abstre vasıfları ancak gözün gördüğü bir obje üzerinde ve onunla birlikte olarak idrak edebilir.

İlkel dil varlıklarını araştıran birtakım Avrupalı dilciler, ilk şuurun objeleri arasında böyle birtakım abstre mefhumlar saymışlardır. Fakat bu gibi abstraksiyonların ancak oldukça tekâmül etmiş insan cemiyetlerinde mümkün olacağı meydandadır. «Sümer» dili gibi Milâttan önce 5-6 bin yıllık bir eskiliğe malik olan bir dilde bile, meselâ «mabet, mihrap, kurban, Allah...» gibi mücerret ve yüksek mefhumların varlığı görülüyor. Böyle mefhumların düşünölmüş olması, onlara tekabül eden din ve cemiyet müesseselerinin varlığıyla mümkündür. Öyle müesseseleri olan bir cemiyet ise henüz ilk şuura malik olan insandan binlerce yıllık bir tekâmül devresiyle ayrılmış olmak iktiza eder.

Halbuki «aydınlık, parlaklık, sıcaklık, yükseklik, büyüklük» gibi anlamların hepsi de «Güneş» te vardır ve insanın gözü önünde parıl parıl parladığını gördüğü bu obje durup dururken bu abstre anlamları ayrıca düşünmüş olmasını farzetmeğe ihtiyaç bile yoktur.

Aynı vasıflara malik yersel bir varlık olarak «ateş» mefhumunu ileri sürenler de olmuştur. Fakat bu mefhum ancak insanın ateş yakmasını keşfettiği zamandan itibaren şuura esas olabilir. Halbuki hayvanlarda ateş yakmak kudret ve kabiliyeti görülmediğine göre, «ateş» bir insan icadıdır. Mitolojik menkıbelerde «ateş» in bulunuşu bir büyük ilâhî varlığın insan eliyle çalınarak yeryüzüne getirilmesi yolunda tasvir edilmesi de bunu gösterir. Halbuki insanın hayvanlıktan çıkarak ilk insanî şuur ile kâinata baktığı prehistorik «an», ateşin insan eliyle icadından öncedir. Bu halde «ateş», ancak sonradan «güneş» in yeryüzünde bir benzeri olarak bulunup yakılmış ve şuurda yer almış olmak lâzımdır.

Bu deliller, insanlığın fikrî varlığında güneşin nasıl en ilk ve en esaslı bir obje olduğunu gösteriyor.

Şimdi, hayvanî enstenktiflerini başka hayvan cinsleri gibi cinsî haykırışlarla ifade edegelen yarım insanın insanlığa geçtiği, yani idrâk ve şuur ile kâinatın ve varlığın manasını güneşte bulduğu kablettarihî ânda bulunduğumuzu farzedelim. Bütün varlığında yepyeni bir inkr-

lâp yaratan bu yeni fikir objesine yeni ve net bir sesle ad takmak ihtiyacına düşen insanın kullanacağı sesi araştıralım:

Bugünkü dillerin analizlerinde varılabilen en son ses hadleri bir tek vokalden, yahut bir vokalle bir konsondan kurulmuş olan fonemlerdir. Bir tek vokalden ibaret dediğimiz a, o, u, e, i... gibi sesler, biraz uzunca söylenecek olursa, bunların da sonlarında güttüral bir yarım ses bulunduğu kendiliğinden ortaya çıkar: ağ, oğ, uğ, eğ, iğ... gibi. İlk net seslerin kısa birer vokal sesinden ziyade böyle biraz uzamış sesler olacağında şüphe yoktur.

Bugün dillerde görülen vokal ve konsonların sayıları ve türülleri pek çoktur. Bunlar arasında en basit ve en iptidaîleri hangileri olduğunu tespit yolunda lengüistler çok çalışmışlardır. Bu çalışmaların verimi kolaylıkla ifade edilebilir:

Vokallerin en basit şekli, tekellüm cihazının en az hareketiyle telâffuz edilebilen «a» dan ibarettir. Bunu herkes kolayca tecrübe edebilir: o, u, ö, ü gibi vokalleri söylemek için dudakları ileriye doğru sürerek yuvarlaklaştırmak, büzmek, daraltmak lâzımdır; e, i, ı vokallerini söylemek için de, hiç değilse, çeneleri birbirine yaklaştırmak, sesi gırtlaktan damağa aksettirmek zarureti vardır; halbuki «a» sesi doğrudan doğruya gırtlaktan gelen ses titremesinin açık ağızdan çıkmasıyla telâffuz olunur.

Konsonların ilkel tekellüm cihazına göre en basit ve hâkim olanları güttüral denilen konsonlardır. Bunların vokale en yakın olanı da vokalin biraz uzanmasından ibaret olan - ve (okunmaz g) denilen - (ğ) yarım vokalidir. Bu öyle bir konsondur ki, kendisinden sonra gelen bir vokalle bile telâffuzuna imkân yoktur.

İşte «Güneş - Dil Teorisi» nin, idrak ve şuur ile kâinata ilk mana vermeğe çalışan insanın, «güneş» ten ibaret olarak bulduğu ana objeye ad olmak üzere çıkardığı ilk net ses olarak kabul ettiği fonem, bu en basit vokalle en basit konsondan mürekkep olan şekildir: Ağ.

Güneş - Dil Teorisinin semantik bazı, bütün genel mefhumların - insanlığın en ilk totemi olan - «güneş» ten çıkmış bulunmasına; fonetik bazı da, bu mefhumu en ilk «ağ» sesiyle ifade etmiş olmasına dayanmaktadır.

Préhistoir'in gayrimuayyen bir ânında, en eski dedelerimizin, «güneş» i her şeyin esası olan bir varlık gibi telâkki ederek, buna da «ağ» adını verdiklerini böylece tespit ettikten sonra, bu ândan beriye doğru yürümeğe çalışalım:

Semantik baz dediğimiz «güneş» fikri, yalnız gökyüzü üzerinde sabahları doğudan ışıklarını saçarak görünür, başımızın üzerinde bir

devir yaparak yeryüzünü aydınlığa ve sıcağa boğar, akşamları görüş ufuklarımızdan ayrılarak ortalığa karanlık bırakır bir obje diye düşünülmele kalmamıştır. Varlığı ışık ve ıssının biricik kaynağı olarak görünen bu objeyi ilk totem, ilk varlık kaynağı, kuvvet ve kudretin membar, hattâ kendi benliğinin bile esası olarak alan ilkel dedelerimiz, kafalarının abstraksiyon ve jeneralizasyon kuvveti yettiği derecede, edindikleri bütün genel anlamları da hep bu objeye bağlamışlar ve onunla bir saymışlardır.

Böylece kafada gittikçe çoğalarak kurulan genel mefhumları şöyle altı grupta topluyabiliriz:

1 — Güneşin kendisi; (bunun gök yüzündeki mümessil ve benzerleri olarak) ay, yıldız, yıldırım, fecri şimalî; (abstre olarak) esas, sahip, Allah, efendi; (vasıf olarak) yükseklik, büyüklük, çokluk, kuvvet, kudret.

2 — Güneşin saçtığı ışık; (vasıf olarak) aydınlık, parlaklık; (abstre olarak) zekâ, hassasiyet, nur.

3 — Güneşin verdiği sıcaklık; bunun yeryüzünde konkrete mümessili olarak) ateş; (vasıf olarak) sıcaklık; (abstre olarak) sevgi, duygu, heyecan.

4 — (Güneşin Şarktan Garba doğru yapar gibi görüldüğü hareketten alınarak) hareket, imtidat, zaman, mesafe; (bunun daha abstre bir mefhumu nakliyle) buut; (güneşin ışıklandırmasıyla görünen varlıklar olarak) yer, kara, toprak; (toprağın verimi olarak) gıda, mahsul; (abstre olarak) hayat, büyüme, çoğalma, tekâmül.

5 — (Güneşin ışığı aksederek eşyada görünen muhtelif renklere göre) renk; (vasıf olarak) televvün; (güneşin ışığıyla görünmesine meydan verdiği maddelerden biri, yahut yağmur şeklinde gök yüzünden gelen ve güneşin bir ihsanı gibi görünen bir varlık olarak) su.

6 — (Yıldırım sesinden, yahut güneşe karşı duyulan vecit ve istiğrakın çıkarttığı sedadan alınarak) ses, söz.

Bu saydığım mefhumların içinde hemen hemen bütün genel anlamlar vardır. Bunlardan başka, bir kere «güneş» i mabut ve totem olarak alan ilkel insan, onu, her süje ve objenin, hattâ kendi egosunun bile aynı olarak alacağından, bütün süje ve objeleri ve bu arada kendi kendisini de yine «güneş» ile ilgili görür ve bunlara da yine «güneş» e verdiği adı verir.

İşte bu analiz, «güneş» mefhumunun insan kafasındaki bütün genel anlamlara nasıl ana kaynak olduğunu gösterir.

Semantik bakımından kafada bu tekâmül olurken, fonetik bakımından da insan tekellüm cihazı büyük bir tekâmül geçirmiştir. Bu

tekâmülün ilk adımı «ağ» ana foneminin vokal ve konsonunda birçok değişmelerle kendini gösterir:

Ana fonemin «a» vokali ilkin damağa aksettirilerek «ı» vokalini yaratmış, bunlar «e, i» şekillerinde incelmış, sonra yine ana vokal dudağa aksettirilerek «o, u» vokallerine çevrilmiş ve bunlar da incelererek «ö, ü» vokalleri vücut bulmuştur. Böylece sekiz vokalden kurulan manzume, vokalizasyonun temel taşı olmuştur.

Ana fonemin okunmaz «ğ» konsonu da, ilkin damağa aksettirilerek «y» konsonunu, bu «y» yarım vokali de «g, k, h» konsonlarını; sonra gene ana konson dudağa aksettirilerek çıkan «v» konsonu da «b, p, m, f» konsonlarını yaratmıştır.

Bu ilk tekâmülden çıkan damak ve dudak konsonlarına, daha sonra başka konsonlar da katılmıştır. Ana konson sesinin genizden çıkarılmasıyla vücut bulan «n, nğ»; bu sesin dişler arasından ıslık gibi çıkarılmasıyla «s, ş, z, j» ve dil de dişler arasına getirilerek «c, ç, t, d» konsonları vücut bulmuş, en nihayet dilin ve küçükdilin yardımlarıyla «l» ve «r» konsonları da konson manzumesini tamamlamıştır.

Bu manzume şu dört kategoride ifade olunur:

- Birinci kategori : ğ, y, g, k, h;
İkinci » : v, b, m, p, f;
Üçüncü » : t, d, n, l, r;
Dördüncü » : s, ş, c, ç, z, j.

İlk önce yalnız bir «ağ» fonemiyle ifade edilen ana «güneş» mefhumu, bir yandan bütün genel anlamlara yayılırken, bir yandan da - ana «ağ» foneminin yerine bu saydığımız (8) vokal ve (21) konsondan herhangi birini ikame ederek - 168 foneme yayılmıştır.

- Bu 168 fonemden 8 tanesi asıl ana köktür : (V. + ğ)
Kalan 160 fonem, prensipal köklerdir : (V. + K.)

Prensipal kökler iki derece üzerindedir:

Birinci derece prensipal kökler, ana okunmaz (ğ) konsonunun ilk tebadül ettiği birinci ve ikinci kategori konsonlarının herhangi bir vokalle okunmasından kurulan 72 fonemdir:

{V. + (y, g, k, h) (v, b, m, p, f) }

İkinci derece prensipal kökler, ana fonemin üçüncü ve dördüncü kategori konsonlarıyla kaynaşmasından kurulan 88 fonemdir:

{V. + (t, d, n, l, r) (s, ş, c, ç, z, j) }

Birinci ve ikinci derece prensipal kökler, hep ana kökün kendisinden sonra gelen ikinci bir fonemle kaynaşmasından doğmuş olarak izah edilebilir. Ancak birinci derece prensipal kökler, doğrudan doğruya ana kök anlamını üzerlerine alarak ifade ettikleri için, ana kök konsonunun bir damak veya dudak konsonuna tebadülüyle de izah olunabilir ki, bunları ana köke daha yakın olarak ayırmamızın sebebi de bundan ibarettir.

Ana kökün başka bir fonemle kaynaşması, insanlığın fikir ve dil tarihinde yeni ve büyük bir merhaleyi işaret eder. «Güneş» üzerinde toplanan ana şuur objesi, «Güneş» ve onun göksel mümessilleri olan ay, yıldız, yıldırım, fecri şimali... gibi unsurlar üzerinde dolaştıktan sonra bunların yersel mümessillerine de geçmiş, yeryüzünde ateş, göz parıltısı, su iltimaları gibi unsurlardan başlayarak birçok yersel totemleri de benimsemiştir. İşte bu totem ikizleşmesi aynı zamanda totemin ses mümessili olan unsurların da tekerrürünü ve bu tekerrürden sonra da birbiri içine girmesini intaç etmiştir.

Meselâ gökyüzünde «Güneş» e «ağ» diyen insan, yeryüzünde ateşe de «ağ + ağ = ağağ» ve bunların kaynaşmasıyla «aağ = ağ» demistir. Böylece fikirdeki bir ikizleşme dilde de bir fonem ikizleşmesiyle karşılanmıştır.

İki fonemin birbirine kaynaşmasından «silâp» lar doğmuştur. Meselâ: «ok + ug = okuğ = oku = ku» ve «ak + ap = akap = kap» şekilleri böyle doğmuştur [1].

İşte böylece fonemden silâba geçilmesi, monofonemik ilkel dilin monosilâbikleşmesi devrini yaratmıştır.

Bugün klâsik lengüistikte «kök = racine» diye telâkki edilen dil unsurları, işte bu monosilâplardan ibarettir. Hakikatte ise bunlar ne ana kök, ne de prensipal köktür. Zâhirde çok basit gibi görünen «ka, la, me, ne» gibi monosilâplar, başlarından vokalleri ve sonlarından konsonları düşmüş olan, «akağ, alağ, emeğ, eneğ» gibi bifonemik ses kuruluşlarıdır. İki konsondan yapılan «kap, göl, tek...» gibi monosilâplar da, başlarından vokalleri düşmüş «akap, ögöl, etek» bifonemlerinden başka bir şey değildir.

Bunun böyle olduğuna en kuvvetli delil, yüzlerce, binlerce kelimenin hem vokalli, hem vokalsiz şekillerine aynı, yahut birbirine çok yakın anlamlarda olarak, dillerde tesadüf etmemizdir. Bunlardan birçok örnekleri arkadaşlarımız tezlerinde göstereceklerdir.

Monofonemik ana dilin monosilâplaşmasına sebep olan ikizleşme

[1] Bütün bu izahların şemaları, grafikleri ve daha ilerideki kelime analizleri, Kurultay üyelerine basılı olarak dağıtılan ve bu kitaba eklenen broşürde gösterilmiştir.

ve kaynaşmalar, monosilâbik dillerin de zamanla agglütinatif ve fleksiyonel şekiller almasına sebep olmuştur. Nasıl iki fonem, biri ötekinin mümessili olan iki fikri bir arada ifade için birleşerek bir monosilâp yaratmışsa, bir monosilâba da bir veya birkaç fonem katılarak polifonemik ve polisilâbik kelimeler kurulmuştur. Bunlar ilkönce hep aynı bir vokalle söylenmiş, sonra vokaller arasında ahenk yolları bulunarak kelimedeki vokal ittihadının önüne geçilmiş, nihayet Renan'ın da pek güzel izah ettiği gibi - agglütinasyonun ağırlığını azaltmak üzere birçok ekler tek kelimeler şeklinde yeniden ayrılarak fleksiyon yoluna girilmiştir.

Ana dil bu tekâmülü yaparken, büyük muhaceretlerle yeryüzünün birçok yerine dağılan insanlar da, fikir ve his bakımından mütemadiyen ileri giderek, artık tarihin medenî diyebildiği cemiyetler kurmuşlardır. Bu cemiyetlere has olan fikir bolluğu da dili genişlettikçe genişletmiştir.

Bütün kültür dillerine ana kaynaklık eden ilkel monofonemik dilin hangi dil olması bahsine gelince, Türk dil tezi, bunun öz ve ilkel Türk dili olduğu davasındadır. Bu davamızı biri istorik, öteki lengüistik olarak iki delile istinat ettiriyoruz:

A) İstorik delil: Tarih, ilk insan soysallığının Ortaasyadaki brakisefal Türklerden doğduğunu ve bunların muhaceretleriyle Avrupa, Afrikaya, Amerikaya ve Okyanusyaya yayıldığını ispat etmektedir. Bunların gittikleri yerlerde bulunmakta olan dolikosefal Afrika insanlarına nispetle çok büyük bir tekâmül safhasında oldukları da anlaşılıyor.

Bugün bile görülen sosyal bir hâdise vardır: bir halka soysallık nereden gelirse o soysallığa ait olan sözler de oradan gelir. İslâm soysallığı tesiri altında Türk diline birçok Arap ve Fars sözlerinin - aslı Türkçeden geldiği bilinmiyerek ve Arapça ve Farsça kılıklarını ve kuruluşlarını muhafaza ederek - girmeleri; Fransa yoluyla Avrupa endüstri ve kültürünün memlekete girmesinden sonra birçok Fransızca bilinen kelimenin dile karışması, hep bu sosyal kanunun icabıdır.

Kültürce üstün olan brakisefal Ortaasya Türkünün yeryüzüne yayıldığı ve gittiği yerlerdeki dolikosefallere kendi üstün kültürünü götürdüğü zamanda, bu kültürden doğmuş yeni kelimeleri vermemiş olmasına imkân yoktur.

Bu brakisefal kültür yayılmasının yarattığı yeni dünya hayatının kültürel düşünceleri, o kültürün ilk yaratıldığı yerin ve milletin dilinde idi ve öylece bütün dillere yayılmıştır.

Tarihin ilk bilebildiği bütün milletlerin kültürlerinde müşterek olan Türk kültür varlığının izlerini bu milletlerin dillerinde bulmamak mümkün değildir.

İşte tarihin bu ana hatlarına dayanarak, Türkçenin bütün kültür dillerinin ana kaynağı olduğu sabit olur.

B) Lengüistik delil: Şimdiye kadar dil sahasında yapılan etütlerin verimleri göz önüne alınırsa görülür ki, Türk dili hesaba katılmadan yapılan bütün etütlerin sonuçları yarım ve kısır kalmıştır. Yüz yıldan fazladır, kendi dillerinin ana kaynağını ve ilkel köklerini arıyan Avrupa dilcileri, bunu bile bulamamışlardır. İndo - Öropeen dillerin ilk ana dili diye farazî olarak ileri sürdükleri birtakım kökler, Türk dilinin varlıklarıyla karşılaştırıldığı zaman, bunların Türkçede canlı olarak bulunduğu görülmektedir. Bu hâdise, İndo - Öropeen dillerin aranıp ta bir türlü bulunamıyan ana kökü «Türk Dili»nden ibaret olduğunu ispata kâfidir.

Semitik diller üzerine yapılan etütler, daha az olmakla beraber, onlar da Türk diliyle karşılaştırılmadıkça tam bir sonuca varamamıştır. Halbuki semitik köklerin Türk dil kökleriyle karşılaştırılması, bu dillerin de Türkçeden türemiş olduğunu ortaya çıkarmaktadır.

Bu iki delile fiilî ve tecrübî olarak bir üçüncü delil daha ilâve edebiliriz: O da, bugüne kadar on aydır yapılan analizlerde Türk, İndo - Öropeen ve Semitik dil gruplarında, aynı veya birbirine yakın anlamlara gelen sözlerin kökleri araştırıldıkça, yalnız ilk ana ve prensipal köklerinin değil, kuruluşlarının ve ek unsurlarının bile tetabuk etmesidir.

Bu yoldaki mukayeseleri gösteren yazı örnekleri elinizdedir. Dil mukayeseleri üzerine başka arkadaşlarım da size birçok örnekler göstereceklerdir. Onun için, burada Güneş - Dil Teorisi'nin kök üzerine olan görüşlerini izaha son vererek, ek bahsine geçmek istiyorum.

Ana köke ilk katılan ve onun manasını temsil eden unsurların birinci derece prensipal kök unsurları olduğunu, bunların ana kök anlamını doğrudan doğruya, yahut onun süje veya objesi olarak üzerlerine aldığı, daha sonraları ikinci derece prensipal kök unsurlarının da ana kök manasına yeni bir anlam nüansı katarak kurulduğunu bir az önce anlatmıştım. Polifonemik ve polisilâbik dil devirlerine geçildiği sırada birtakım kök anlamları ek şeklini almağa başlamıştır.

Bütün ek manaların ilkel dil kuruluşunda bir kök manadan çıkmış olacağına şüphe yoktur. Meselâ: «d, t» konsonlarıyla kurulan ikinci derece prensipal köklerin asıl kök anlamları «sahip, efendi» manasıdır. Bu anlam birçok kelime kuruluşlarına katıldıkça, hep o kelimedeki ana kök anlamının sahibini, efendisini, anlatmağa yaramış, bu kullanılış çoğala çoğala bu ilk kök mana silinerek «failiyet» ve «fiiliyet» anlamları, yani «yapıcılık, yaptırıcılık», ve «yapılmış olmaklık» manaları bu-

nun yerini tutmuştur. Böyle «d, t» konsonlarıyla yapılan bütün ekler, bu ek mana ile izah edilebilmektedir. Türkçede hâlâ bu konsonun fiilleri müteaddileştirdiği malûmdur. Arap dilinin tasriflerinde de «t» ile yapılan fiil baplarının tâdiye manası bundan ileri gelmektedir. Farsçada fiillerin vuku anlamı veren muzari şekilleri de «t» ve «d» konsonlarından biriyle kurulur. Fransız dilinin «ant» ile biten partisip sıy-gaları da böyledir.

Dilin monofonemik ve monosilâbik şekillerinde ana kökle ona katışan birinci ve ikinci derece prensipal köklerden başka ayrıca ekler bulunmayışı, ek manaların ilk agglütinasyon devrinde doğduğuna delâlet eder.

Güneş - Dil Teorisi, dillerdeki kelime kuruluşlarında ek manaları (7) grupta toplamaktadır.

• Bu grupları burada topluca gözden geçirelim:

1. «M» grubu:

Bu grupun esas konsonu «M» dir. Bu konson şu tebadüllere uğriyabilir:

I. Kendi kategorisinden olan «v, b, p, f» konsonlarına değişebilir.

II. Bu kategoriye mensup «v» konsonu, esasen ana «ğ» konsonunun sadası dudağa geçerek kurulduğundan, onun tavassutiyle, «ğ, y, k, g, h» konsonlarına da değişebilir.

III. Ana konson olan «ğ» ile onun kategorisinden olan «y, k, g, h» konsonları, «ng» mürekkep konsonunun tahallülüyle, «n» şeklini alabileceğinden, bu alâka ile, «ğ» yerini tutan «n» ile de değişebilir.

IV. Yine «ğ» ve kategorisinin «s, ş, c, ç, z, j» konsonlarıyla tebadülü alâkasiyle bu konsonlarla da değişebilir.

Bu son iki tebadül «M» grupunun, doğrudan doğruya değil, bilvasıta tebadülleridir.

Bu grupun delâlet ettiği anlamlar şunlardır:

a) Ana kök anlamını tecessüm ve tecelli ettiren bir eleman olarak alınabilir. Bu rolü ifa ettiği zaman, ana kök düşmüş bulunursa doğrudan doğruya onun yerine geçerek onun manasının mümessili vazifesini görür.

Bu rol, semantik analizde çok dikkat edilecek bir roldür.

Ana köke verilen genel anlam, çıplak ve mücerret bir mefhum halindedir. Onu temessül ettiren eleman, o anlamı kendi üzerine alarak ona cismaniyet verir. Böylece kök mefhumu teşahhus etmiş, haricî bir varlık şeklini almış olur.

b) Ana kök anlamının taallük ettiği süje veya objeye delâlet edebilir. Bu rol bu grupun en mühim vazifesidir ve ekseriyetle birinci fonksiyoniyle birleşir.

Ana kök anlamının kendi süje veya objesine taallük etmesi, adeta o süje veya objenin o anlama sahip ve malik olduğuna delâlet eder. Bu bakımdan bu fonksiyon «d, t» konsonlarının anlamıyla de yakınlaşabilir.

c) «K» ve onun tebadülleri yerine geçerek kelime manasını tamamlayan, tayin ve ifade eden, kelimeyi isimlendiren bir ek rolünü de ifa edebilir.

Bu son fonksiyon «M» grupunun tâli bir rolüdür.

Bu grupun asıl kök anlamı «ego» yani «ben» mefhumudur. Her dilde benliği ve şahsiyeti gösteren kelimelerin ana elemanı olarak bu «M» konsoniyle onun tebadül edebildiği konsonlar kullanılmaktadır. Bu «ego» ana mefhumundan dolaydır ki, ek manalarının başlıcaları da hep süje veya obje üzerinde toplanmaktadır.

2. «N» grubu:

Bu grupun esas konsonu «N» dir. Bu burun konsonu esasen eski ve gunneli «ng» sesinin tahallülünden doğmuştur. Bu konsonun tebadülleri şunlardır:

I. «Ng» mürekkep sesinin tahallülünden ayrılan diğer sese, yani ana «ğ» konsoniyle onun kategorisinden olan «y, k, g, h» konsonlarına değişebilir.

«N» konsonunun bu tebadülü, analizlerde çok dikkat edilecek bir değişmedir. Birçok kelimelerde «ng» konsoniyle yapılmış olan elemanların bu tebadül yüzünden «ğ» ve kategorisinin semantik fonksiyonunu ifade ettiği görülmektedir.

II. Ana «ğ» konsonunun «v» ye tebadülüyle vücut bulan «v» ve onun kategorisinden olan «b, m, p, f» konsonlarına da değişebilir. Bunlar arasında «n» ye en çok yakınlık gösteren, dudak ve burun seslerini kendinde birleştiren «m» konsonudur.

«N» konsoniyle yapılan elemanların ek manaları, esas olarak, oldukça muayyendir. Yalnız «n» konsonu «ğ» ve onun kategorileri yerinde kullanıldığı zaman ayrı bir fonksiyon ifa edebilir.

Bu grupun delâlet ettiği anlamlar şunlardır:

a) Esas ek olarak «N», ana süje veya objenin en yakın muhitini, ona bitişik olan sahayı gösterir.

Burada ana süje veya objeden maksat ana kök anlamının taallük ettiği süje veya objedir.

Bu süje veya objeye en yakın ve bitişik saha anlamının delâlet ettiği manalar şunlar olabilir:

I. Ana süje evya objenin taallük ettiği ana kök anlamının kendi yakın muhitine taşarak o muhitteki varlıkları da içine alması;

Meselâ «okan» kelimesindeki «an» eki «ok» ile ifade edilen «su» anlamının muhitine taşığını anlatır ki, bu kelime de «geniş deniz» demektir. «Okéanos, Okyanos, Océan» kelimeleri de hep budur.

II. Ana süje veya objenin yakınında bulunan ikinci bir süje veya objenin ana süje veya obje ile bir alâka veya münasebetinin ifade edilmesi;

Meselâ «evin bahçesi» dediğimiz zaman bahçenin bu «ev» denilen objenin yakınında olduğunu ifade eden «in» ekidir.

III. Başka bir süje veya objenin ana süje veya objenin en yakın muhitine kadar yaklaşarak bu suretle aralarında bir alâkanın vücut bulması;

Meselâ «sen» kelimesinde «s» uzak sahasında bulunan «ego» dan başka bir şahsın «m» ile ifade edilen «ego» nun karşısına geldiğini bu «en» eki gösterir.

IV. Ana kök anlamının ana süje veya objeden ayrılması ve bu suretle ana süje veya objede o anlamın bulunmadığını ifade edilmesi;

Meselâ «gece» demek olan «tün» kelimesinde «ün» eki ışığın uzaklaştığını anlatmağa yarar.

b) «N» konsonu «ğ» ve onun kategorileri yerine geçtiği zaman onların delâlet ettikleri bütün anlamları da gösterebilir.

Bu anlamlar, ana kök anlamının temsili, süje veya objesinin ifadesi, kelime manasının tamamlanarak isimlendirilmesi gibi anlamlardır. Ekseriyetle «ğ» yerine geçen «n» bu son tamamlayıcı ve isimlendirici ek fonksiyonunu yapmaktadır.

3. «S» grubu:

Bu grubun esas konsonu «S» dir. Bu konson şu tebadüllere tâbi olur:

I. Doğrudan doğruya kendi kategorisinden olan «ş, c, ç, z, j» konsonları da «s» nin bütün delâletlerinde müşterektirler. Biraz ilerde söyleyeceğimiz gibi, aralarında nihayet pek cüz'î bir uzaklık, yakınlık farkı olabilir.

II. «S» ve onun kategorisinden olan «ş, c, ç, z, j» konsonları, «ğ» sadasının dişler arasına nakliyle vücut bulduklarından, doğrudan doğruya «ğ» ve onun kategorisinden olan «y, k, g, h» konsonlarının yerine geçebilirler.

Bu tebadül, eski bir «ks» mürekkep konsonunun tahallülü ile de izah olunabilir.

Bu değişme «ğ» nin tebadül edebildiği «m» kategorisi ve «n» konsonu ile de olabilir.

«S» ve onun kategorisinden olan «ş, c, ç, z, j» konsonlarının «ğ» ye ve onun kategorisine tebadülü de analizlerde çok dikkat edilmesi lâzım olan bir hâdisedir.

Bilhassa Grek ve Lâtin lehçelerinde kelimeyi isimlendiren «s» konsonunun umumiyetle «ğ» ve kategorisi konsonları yerine geçmiş olması, bu tebadülle izah edilebilmektedir.

III. «S» ve onun kategorisinden olan konsonlar, eski bir «ts» mürekkep konsonunun tahallülünden doğmuş olmak itibariyle «t» ve «d» konsonlarıyla de tebadül edebilirler.

«Z» nin «r» ile tebadülü hakkında bazı dilcilerin ileri sürdükleri bir iddia da vardır. Bazı lehçelerde «z» konsonunu alan kelimelerin başka lehçelerde «r» konsonuyla aynı manaya gelmesinden ilham alan bu iddia, aynı anlamda denilen kelimelerin etimolojik analizinde teyyüt etmemektedir. Meselâ «göz» kelimesinin bazı Türk lehçelerinde «gör» kelimesiyle ifade edilmesi, «z» nin «r» ye değişmesinden ziyade, o lehçelerde «göz» mefhumunun bir başka izah tarzıyla gösterilmesinden ileri gelmiş görünüyor.

«Göz» kelimesi, ana kökün ışık ve aydınlık anlamıyla, uzak sahadaki herhangi bir maddeye in'ikâs eden ziya hatlarını üzerine alan bir objeyi gösterdiği halde, «gör» kelimesi, yine ana kökün aynı anlamıyla, -«göz» manasına olduğu vakit - eşyadan gelen şuaların kendisinde tekarrür ve temerküz eylediği bir objeyi gösterir. Bu iki objenin ikisi de aynı uzuvdur; fakat telâkki ve tefsir tarzı başka başkadır.

Bu grubun delâlet ettiği anlamlar şunlardır:

a) «S» ve onun kategorisinden olan «ş, c, ç, z, j» konsonlarının esas ek anlamları, ana süje veya objeden oldukça uzak bir saha göstermektedir.

Bu gruptaki konsonlar bu «uzak saha» mefhumunda üç dereceye ayrılabilir:

1°: «Ş» ve «Ç» konsonları, nispeten daha yakınca bir saha gösterirler. Bu saha, ana süje veya objenin en yakını olan «n» sahasından sonra gelen saha olarak tasavvur edilebilir.

2°: «S» ve «C» konsonları, oldukça uzak bir saha gösterirler. Bu saha «ş» ve «ç» sahasından daha geniş ve ana süje ve objeden epiyce uzaktır.

3°: «Z» ve «j» konsonları pek uzak bir sahaya delâlet ederler.

Bu anlamda «ana süje veya objeye uzak saha» fikrinin delâlet ettiği başlıca manalar şunlardır:

I. Ana kök anlamının oldukça geniş bir sahaya yayılması, bütün bu sahalarda bulunan süje veya objeler üzerinde hâkim olması, böylece ihata ve nüfuz sahasının genişlemesi;

Meselâ «biz» sözü «ben» ile ifade edilen «ego» nun «z» uzak sahasındaki başka kimselerle birlikte ve beraber olarak ifadesine yarar ki, âdeta «ego» mefhumunun bu uzak sahadaki insanlarla birleşerek onları nüfuzu içine aldığı gösterir. Eski Türk lehçelerinin bazılarında «z» nin cemi eki olarak kullanılması bu mana iledir.

II. Ana süje veya objeye oldukça uzak bir sahada bulunan ikinci bir süje veya objenin mefhum ile bir alâka ve münasebetinin ifade edilmesi; yahut ana süje ve obje ile ona oldukça uzak sahada bulunan ikinci bir süje veya obje arasında bir birleşme, bir alâka, bir rabıta anlatılmak istenmesi;

Meselâ «Eş» şeklinde müşareket anlatır denilen ve «sevişmek» «görüşmek»... gibi fiillerde bulunan ek, «sevme» ve «görme» işleminde biri ötekenden ayrı olan iki süjenin - ikisinin de «Ş» mntakalarında - birbirine bağlandığını gösterir.

III. Ana kök anlamının (ego) dan oldukça uzak bir sahada tecellisinin ifade edilmesi;

- Daha yakın saha ifade eden «n» ve en uzak saha gösteren «l» gruplarında da bazen tesadüf edilen - bu son mana, bilhassa mühimdir. Çünkü ana kök anlamı, «ego» dediğimiz ana süje veya objeden uzaklaşmış gösterilmek demek, «ego» da bu anlam kalmamış olmak demektir. İşte bu suretle bu grup ekleri «menfi anlamlar» yaratmaktadır.

Türk dilinde menfi anlamının esas eki (V. + z) olduğunu, bundan önce bu hususta yazdığım etütlerde uzun uzadıya ve mukayeseli bir şekilde izah etmiştim. Elinizdeki kitaplarda bu izahatı görebilirsiniz. Burada tek ve kısa bir örnek olarak «bilmez, almaz» şekillerindeki muzari menfi sıygasını hatırlamak kâfidir.

b) «S» ve onun kategorisinden olan «ş, c, ç, z, j» konsonları «ğ» ve onun kategorisinden olan «y, k, g, h» yerine geçtiği zaman, yerine göre, bu konsonların ana kök anlamını temsil etmek, yahut kelimeyi tamamlayıp isimlendirmek rollerini de ifa ederler.

4. «L» grubu:

Bu grupun mümessili olan «L» konsonunun ek olarak mefhuma getirdiği anlamlar şunlardır:

a) Ana süje veya objeden büsbütün uzak, geniş ve engin bir saha gösterir.

Böyle bir saha anlamının başlıca delâletleri şunlardır:

I. Ana kök mefhumunun gayet geniş ve şamil bir sahaya yayılarak mücerret ve gayrimuayyen bir vasıf halini alması;

II. Ana süje veya objenin gayrişahsî bir hüviyet alarak namütenahilik içinde dağılması;

III. İfade edilen mefhumun süje veya objesinin umumiyete karışarak belirsiz ve gayrimuayyen bir hüviyet alması;

Bu ekin dillerde sıfat ve meçhul fiil sıygası teşkilinde oynadığı rol, işte bu geniş ve engin saha medlûliyle izah olunabilir.

b) Ana kök mefhumunun kayıtsız, şartsız, alelîtlak olarak alındığını gösterir.

5. «D» grubu:

Bu grupun konsonları «D» ve onun serti olan «T» den ibarettir. Kök anlamı «sahip» esasına dayanan bu elemanın ek anlamları şunlardır:

a) Failiyet, yani yapıcılık ve yaptırıcılık anlamıyla ana kök mefhumunu yapan veya yaptıran faili gösterir.

Bu anlamında «d» ve «t» konsonlarının medlûlleri süje veya obje manasına yaklaşır; hattâ bu anlamla ana kök mefhumunun doğrudan doğruya temsil rolünü de ifa edebilir.

b) Fiiliyet, yani yapılmış olmaklık anlamıyla ana kök mefhumunun müspet olarak «vuku» u manasına gelir.

c) Ana kök mefhumunun âtil ve durgun değil, faal, müessir, nâfiz, müteharrik bulunduğunu anlatır.

d) Ana kök anlamının olmuş, bitmiş, maziye karışarak ortadan kalkmış olduğu manasına da gelir.

«D» ve «t» konsonları, «dz, ts» mürekkep seslerinin tahallülü ile «s» ve onun kategorisi ile tebadül edebilir.

6. «R» grubu:

Bu grupun mümessili olan «R» konsonunun ek olarak delâlet ettiği anlamlar şunlardır:

a) Herhangi bir saha veya nokta üzerinde mefhumun tekarrür ve temerküz ettiğini ifade eder. Bu takdirde, ana kök anlamı bir hareket veya faaliyet ifade ediyorsa, onun tekarrürü, tevakkufu manasını da alabilir.

b) Mefhumun vukuunu, tahakkukunu, sübutunu anlatarak müspet anlamlar yaratır.

7. «K» grubu:

Bu grubun esas konsonu «K» dir. Bu konson şu tebadüllere uğrıyabilir:

I. Doğrudan doğruya kendi mensup olduğu kategoriden olan «ğ, y, g, h» konsonlarına değişebilir;

II. Kendi kategorisinin ana konsonu olan «ğ» nin «v» ye değişmesiyle vücut bulan «v, b, m, p, f» konson kategorisiyle tebadül edebilir;

III. Yine «ğ» nin değişebildiği «n, s, ş, c, ç, z, j» konsonlarıyla de tebadül edebilir.

Bu grubun delâlet ettiği anlamlar şunlardır:

a) Ana kök anlamını doğrudan doğruya üzerine alarak temessül ve tecessüm ettiren bir eleman rolünü oynar.

b) Ana kök anlamının taallük ettiği süje veya objeye delâlet eder.

c) Kelimenin manasını tamamlayan, tayin eden, ifade eden, kelimeye ad veren, onu isimleştiren bir ek rolünü yapar.

Bilhassa bu son fonksiyon - kelimedede genel bir âmil vazifesi yapmak suretiyle - bu grubun asıl kendi ek manasıdır.

Birinci anlamında, «k» ve onun kategorisinden olan konsonların «birinci derece prensipal kök» teşkil kudretinin menşeiini görebiliriz.

İkinci anlamı ise doğrudan doğruya «m» grubu yerine geçmesini gösterir.

Bu yedi ek grubunda toplanan basit ekler, tıpkı kökler gibi (V. + K.) şeklinde bulunurlar. Bunlardan iki veya daha ziyadesi birleşerek, bugünkü agglütinatif ve fleksiyonel dillerdeki mürekkep ekleri vücuda getirirler.

Güneş - Dil Teorisi, zihindeki bütün mefhumları ilkel ve genel anlamlara ve bunları da ana «Güneş» manasına bağladığı gibi; lisan-daki bütün unsurları da (V. + K.) serilerine bağlamakta ve bu serilerde asıl mana unsurunun konsonda bulunduğunu, vokal ve konsonların düşmesi, fonemlerin birbirine kaynaşması yollarıyla kelimelerin kurulduğunu meydana çıkarmaktadır.

Bu yoldaki analizlerin ne kadar geniş ve verimli olduğunu anlatmak üzere, burada bir de analiz örneği göstermek için müsaadenizi ve sabrınızı rica edeceğim.

Başkan — Beş dakika istirahatten sonra tekrar toplanılacaktır. Celseyi tatil ediyorum.

İkinci Toplantı

Saat: 16 - 17¹⁵

Başkanlık Kuru:

Başkan : Bayan Afet

Sekreterler : B. İsmail Müştak Mayakon

Bayan Zerrin Dilmen

Başkan — Celse açılmıştır. Profesör İbrahim Necmi Dilmen tezine devam decektir.

İ. N. Dilmen — Deminki izahlar arasında eklerin delâlet ettikleri manaları daha iyi ihata edebilmek için bunu tahtada şekillerle göstermeme müsaadenizi rica ederim:

Merkezleri hep bir olmak üzere şuraya iç içe altı daire çiziyorum. Bunların en küçüğü, hepsinin ortasındaki asıl merkezî dairedir. Bunu (M) ile gösterelim.

İşte eklerin birinci grubu bu daire ile temsil olunur. Bu daire *egoyu, ben* mefhumunu gösterir. *M, b, v, p, f* konsonları bu daireye bağlıdır.

Bunun etrafındaki ikinci daire (N) dairesidir. Egonun en yakın muhitini anlatır.

Bundan sonra gelen iç içe üç dairenin birincisi (Ş), ikincisi (S), üçüncüsü (Z) daireleridir. Herbiri bir evvelkinden biraz daha uzak ve geniş olmak üzere egodan oldukça uzak sahalara delâlet ederler. (*j, ç, ç*) konsonları da bu dairelere bağlıdır.

En geniş ve en dış daire (L) dairesidir. Burası egodan en uzak bir sahadır. Burada en geniş şümül, en yaygın umumiyet, en dağınık müphemiyet manaları vardır. Bununla saha gösteren ek grupları sona ermiş olur.

Bütün bu saha gruplarında müspet ve menfi olarak iki türlü mana görülebilir: Yani merkezden o sahaya kadar mana genişliyorsa kelime-

nin delâleti müsbettir; bilâkis mana merkezden uzaklaşarak o sahaya atılıyorsa kelimenin delâleti menfidir.

Saha haricinde olan üç ek grubu daha vardır. Bunları da dairelerin dışına yazıyorum:

- 1) *D - t* grubu,
- 2) *R* grubu,
- 3) *K, ğ, y, g, b* grubu.

D - t grubu yapıcılık, yaptırıcılık, yapılmış olmaklık anlamlarını verir.

R grubu takarrür ve temerküz anlatır.

K ve ona bağlı olan *ğ, y, g, b* konsonları da kelimeyi tamamlar ve isimlendirir.

Ana kökün türlü manaları bu eklerle tamamlanarak kelimeler teşekkül eder.

Ana kökün yerine geçen, kelimenin başına gelen, yahut ana kökü takip eden birinci derece prensipal kökler, ana kök anlamını kendilerinde temessül ve teccüm ettirirler. Bu makamda ikinci derece prensipal bir eleman bulunursa ana kökün anlamı bir nüansla ifade edilir.

Şu esaslara dayanarak bir analiz örneği göstermek üzere müsaadenizi rica ederim:

Analiz için ele alacağım kelime (idi) kelimesidir. Bunun Türk dilindeki manaları şunlardır:

I. (İdi) şeklinde, tam kelime olarak, «Allah, hükümdar, malik, Mevlâ, Rap, sahip» anlamlarına gelir. Bu anlamlarda kelimenin (İte, iğe, ike, iye, izi) şekilleri de vardır. [Büyük Türk Lûgati «Uygur lehçesi»; Çağatay Lûgati; Uygurca Kuran Tercümesi; Orhon Yazıtları; Radlof Lûgati I. «Uygur ve Çağatay lehçeleri»; Pavet de Courteille Lûgati; Türk Dili Lûgati; İbnimühenna Lûgati; Tuhfetüzzekiye; Dede Korkut Kitabı; Kısası Rabguzî; Babürname. . . v. s.].

Bu şekillerden «ite» ve - manaya müessir olmıyan vokal değişmeleriyle «ete, ede» kelimeleri, derhal hatıra (ata) kelimesini getirir ki «baba, dede, hâkim» manalarına olduğu malûmdur. «Allah» anlamında bu kelimenin Grekçe denilen (Theos), Lâtince (Deus) ve Fransızca (Dieu) sözleriyle münasebeti görülür.

Yine bu şekillerden (iğe) derhal hatıra (ağa) sözünü getirir ki, «büyük birader, hâkim, efendi» anlamlarına geldiği malûmdur. Bunun diğer şekli olan (ike) den de yine aynı anlama gelen (aka) ve «dâhi» demek olan (öke) kelimeleri hatırlanır.

(İzi) şekli ise, bir yandan «Allah» anlamıyla Farsça denilen (İzit) ve (Yezdan), öte yandan Arapça sanılan ve bir mabut ismi olan (Uzza) kelimelerini, bir başka görüşten de - «z» yerine «c» gelerek - Kırılça anlamına gelen «ece» sözünü düşündürmektedir.

II. Yine (idi) şeklinde, bir fiil sıygası olarak, herhangi bir vasfın veya bir fiilin geçmiş zamanda olmuş olduğunu anlatmağa yarar. Bu şekilde, başındaki vokal düşerek, kendinden önce gelen kelimeye «di» şeklinde yapışır ve bir ek rolü oynar: «güzeldi, gelmişti, severdi...» gibi ki, «güzel idi, gelmiş idi, sever idi...» yerindedir.

III. Sonda (i) şeklinde görülen vokal kaldırılınca husule gelen (id) sözü, «ifa» anlamına gelir ki, doğrudan doğruya - Arapça sanılan - «eda» kelimesini hatıra getirir [Uygurca Endeksi]. «Ödemek» sözünün «öde» aslı da buraya bağlıdır.

IV. (İde) kelimesi Küerik Lehçesinde «kuvvet» anlamındadır. Radlof Lûgati bunun sonundaki «e» nin uzun okunacağını da kaydediyor ki, kelimenin aslı «ideğ» olduğunu gösterir. Bunun Grekçe denilen (idea) ve bundan Fransızcaya geçen (idée) kelimeleriyle ilgisi meydandadır.

Bu manalar elde olarak, kelimenin etimolojik şeklini aramağa ve türlü dillerdeki şekillerini karşılaştırmağa girişelim:

Güneş - Dil Teorisinin birinci prensipi, kelimenin etimolojik şeklinin başında bir ana kök bulunmasıdır. Bu ana kök kaynaşmış olabilir. (İdi) kelimesinde vaziyet böyledir. Fakat bunun (iğe) şeklinde (iğ) ana kökünü buluyoruz: (İdi) ve ona benziyen (iti, ite, ete, ata, ede, ide, öde) şekillerinde ise, bu (iğ) ana kökü kendisinden sonra gelen ikinci derece prensipal elemanla kaynaşmış bulunuyor. Yani bu kelimeler asıl etimolojik şekillerinde:

	(1)	(2)	(3)
idi :	(iğ + id + iğ)		
iti :	(iğ + it + iğ)		
ete :	(eğ + et + eğ)		
ata :	(ağ + at + ağ)		
ede :	(eğ + ed + eğ)		
ide :	(iğ + id + eğ)		
öde :	(öğ + öd + eğ)		

dir.

(İke, iye) ve bunun nazîri olan (aka, öke) şekillerinde ana kökü, ikinci derece prensipal bir eleman yerine, doğrudan doğruya, birinci

derece prensipal kökler kuran (k) ve (y) konsonları temsil etmektedir. Bunların etimolojik şekilleri de:

(1) (2) (3)
ike : (iğ + ik + eğ)
iye : (iğ + iy + eğ)
aka : (ağ + ak + ağ)
öke : (öğ + ök + eğ)

olur.

Bu seride görülen (k) ve (y) konsonları doğrudan doğruya ana köke çevrilerek:

(1) (2)
(ağ + ağ) = ağa

kelimesi de kurulmuş olur ki,

(iğ + eğ) = iğe

ile birdir. Butadgubiliğ'de «Allah» anlamına olaark kullanılan (Oğan) kelimesi de - (n) konsonu (nğ) den değişme olarak - bunlarla birleşir.

Yine bu (k) ve (y) konsonları «s, ş, c, ç, z, j» serisine tebadül ederek «izi» ve «ece» kelimeleri de teşekkül eder ki, bunların da etimolojik şekilleri:

(1) (2) (3)
İzi : (iğ + iz + iğ)
Ece : (eğ + ec + eğ)

dir.

Ana kök kaynaştıktan başka baş taraftaki vokal de düşecek olursa «d» ve onun değişebileceği konsonlarla başlıyan kelimeler kurulur. Bu düşmenin en bariz ve inkâr kabul etmez örneğini, fiil anlamına olan «idi» de görürüz ki, bugün dahi «i» li ve «i» siz şekilleri kullanılmaktadır. (Théos), (Deus) ve (Dieu) kelimeleri de böyle kurulmuştur. Bunların etimolojik şekilleri:

(1) (2) (3) (4)
Théos : eğ + et + eğ + os (ğ)
Deus : eğ + ed + eğ + us (ğ)
Dieu : iğ + id + iğ + öğ

dür.

Kuruluşlarını kısaca gördüğümüz bütün bu kelimelerde bulunan unsurları şöyle anlayabiliriz:

(1) İğ, eğ, ağ, öğ: Yalnız vokali değişen ana köktür. Yukarıda analiz ettiğimiz kelimelerin anlamlarına göre bu sözlerde ana kökün asıl manası, «Güneş» fikrinin bir mabut olarak telâkkisi ile doğan «kuvvet, kudret, sahiplik, efendilik» fikirleridir.

Bu ana köke başka manalar verilmek suretiyle kurulabilen kelimelerden ve «idi» nin zaman anlamından biraz sonra bahsedeceğim.

(2) Yukarıda analizlerini gösterdiğimiz kelimelerde bu eleman yerinde üç seri konson görüyoruz:

I. İd, it, et, at, ed, öd: Vokalleri daima değişebilen bu fonemlerin konsonları - biribirinin aynı olan - «d» ve «t» den ibarettir. Hemen ana kökten sonra geldiğine göre, sahiplik anlamıyla ana kök manasını üzerine alarak temsil eden ikinci derece prensipal köktür.

Ana köke verdiğimiz «kuvvet, kudret, sahiplik, efendilik» anlamları bu prensipal elemanda temessül edince «kuvvet ve kudret sahibi, kavi, kadir, sahip, efendi» manaları ifade edilmiş olur.

II. İk, ak, ök, ağ, iy: Türlü vokallerle birinci kategori konsonlarından kurulan bu fonemler, doğrudan doğruya birinci derece prensipal köklerdir. Ana kök anlamını üzerlerine alarak temsil ederler ve doğrudan doğruya onun yerine geçerler. Bir derecede ki bunları şu iki şekilden hangisinde olsa yazmak caizdir.

Birinci şekiller			İkinci şekiller	
(1)	(2)	(3)	(1)	(2)
(iğ + ik + eğ)	=		(ik + eğ)	
(iğ + iy + eğ)	=		(iy + eğ)	
(ağ + ak + ağ)	=		(ak + ağ)	
(öğ + ök + eğ)	=		(ök + eğ)	

Bütün bu kelimelerden anlaşılman mana, ana köke verdiğimiz «kuvvet, kudret, sahiplik» anlamlarının temessül ve tecellisinden ibarettir.

III. Yine bu ikinci elemanlar arasında «z» ve «c» konsonları da görülüyor. «Z» yerine «s» alarak (ıs) sözü de «sahip» anlamına gelir. Bu «z, c, s» konsonları, doğrudan doğruya II. numarada gösterilen «ğ, k, y» konsonlarından değişme olarak alınabilir. Kendi manalarıyla alınsalar bile, ana kökün «kuvvet, kudret, sahiplik, efendilik» anlamlarını oldukça geniş bir sahada temsil etmiş olurlar.

(3) İğ, eğ, ağ: Yukarıda analiz ettiğimiz kelimelerden, yalnız son üçü müstesna olarak, hepsinde bu eleman, sonuncu elemandır. Yalnız

nız «Théos, Deus, Dieu» kelimelerinde sondan bir evelki olarak görünüyorlar.

I. Üç fonemli kelimelerde bu fonemler, kelimenin manasını tamamlayan, tayin eden, ifade eden, kelimeyi isimlendiren son eklerdir.

II. Dört fonemli kelimelerde ise, bu fonemler, kuvvet ve kudretin sahibi olan süje ve objeyi göstermekte ve tamamlama ve isimlendirme rolü,

(4) Os = oğ, us = uğ ve öğ son eklerine geçmektedir.

Şu umumî analize göre yukarıda geçen kelimelerin hepsinde «kuvvet, kudret, sahiplik, efendilik» manası vardır. Bu mana kimisinde sahip ve fail anlamıyla, kimisinde doğrudan doğruya, kimisinde de geniş bir saha üzerinde tecelli eylemektedir.

Bunlar arasında «ata» kelimesini arkadaşım Profesör Tankut, elinizdeki kitabında derin derin incelemiş olduğu gibi; «ede» sözünün büyük baba anlamını da arkadaşım Profesör İnanın kitabında «dede» kelimesinin analizinde görebilirsiniz. Bu «dede» kelimesinin kuruluşunda, Güneş - Dil fonetiğinin en ince kaidelerinden birini görüyoruz, ki o da kaynaşma arasında bazen «ğ» nin kendisinden önce veya sonra gelen herhangi bir konsona çevrilmesi ve kelimenin morfolojik şeklinde böylece iki aynı konsonun yanyana görünmesidir. Güneş - Dil etimolojisi böyle yanyana iki aynı konsondan birinin «ğ» den çevrilmiş olması lâzım geleceğini de ortaya koymuştur.

İşte «eğ + ed + eğ = ede» kelimesinde ana kökün «ğ» si kendinden sonraki elemanın konsonuna çevrilerek ve yalnız başındaki vokal düşerek «dede» kelimesi kurulmuştur.

Arkadaşlarımın analizini yaptığı kelimeler üzerinde durmuyarak, öteki kelimelerin manalarına kısaca bir bakalım:

«İdi, iti, ete, ike, iye, aka, ağa, izi, ece» kelimelerinin hepsinde bulunan mana «kuvvete, kudrete, büyüklüğe, efendiliğe sahip» manasından ibarettir ki, bu kelimelerin lûgatlerde yazılı anlamı olan «Allah, hükümdar, malik, Mevlâ, Rap, sahip» manaları da tamamıyla böyle izah edilmiş olur. «Théos, Deus, Dieu» kelimeleri de bu anlamda ise de bunlarda daha sarıh olarak süje de ifade edilmiştir. «Dâhi» demek olan «öke» de «kuvvet ve kudret» daha ziyade dimağa, anlayışa, zekâyâ tahsis edilmiş olmaktan başka bir ayrılık yoktur. «İde» nin Küerik Lehçesindeki kuvvet anlamı da bunlarla birdir.

Yalnız «ide» nin «eda» ve «fikir» anlamları ve «öde» şekli ile münasebeti, ana köke kuvvet ve kudretten daha başka bir mana vermekle daha iyi izah edilebilir.

İşte burada «Güneş - Dil» Teorisinin en ince derinliklerinden birine daha temas ediyoruz. Bunu da iyice anlatabilmek üzere biraz daha sabrınızı rica edeceğim:

Güneş - Dil Teorisi, ana kök anlamını «Güneş» esasından alarak bundan çıkabilen bütün genel mefhumlara yaymaktadır. Bu «policémie» yani «çok anlamlılık» hâdisesi, dilcilerin ötedenberi tanıdıkları bir hâdisedir. Fakat bunun tam sebebi şimdiye kadar izah edilememiştir. Türk dil tezi, bütün anlamları ilkel «Güneş» mefhumuna bağlamakla bu izahı da vermiş bulunuyor.

«V. + ğ» şeklindeki bir ana köke, meselâ - «idi» kelimesinde önümüze çıkan - «iğ» köküne «kuvvet, kudret, sahiplik, efendilik, büyüklük» manalarını verince, bundan «Allah» ve «sahip» anlamlarıyla, birinci derece mümessil elemanlarla, «ağa, ege, iğ, aka, ike, iye»; sahiplik ve failik elemanlarıyla «at, ede, idi, iti, ete»; geniş saha elemanlarıyla «ece, izi» kelimeleri vücut bulur.

Burada ana kökün «ğ» konsonu birinci derece prensipal kök kurmağa yarıyan konsonlardan «g» ye çevrilince kelime, «got» ve «God» şekillerini alır ki, Alman ve İngiliz dillerinde Allaha verilen isimdir. Türkçede «idi» ile birlikte kullanılan «kut» kelimesinin de bunun aynı olduğu etimolojik şekillerinin karşılaştırılmasıyla hemen meydana çıkar:

(1) (2)

Got : oğ + ot

God : oğ + od

Kut : uk + ut

Bir kere buraya vâsil olunca yine «Allah» anlamına gelen şu kelimeler de aynı etimolojik seriye girer:

(1) (2) (3)

Kuday (T.) : uk + ud + ay

Huda (Fa.) : uh + ud + ağ

Ehad (Ar.) : eh + ad + eğ

Ana kökün «kuvvet, kudret, sahiplik, efendilik, büyüklük» anlamlarından böylece «Allah» ve «sahip» anlamına bir sürü kelime doğduğu görülüyor.

Şimdi yine bu ana köke başka manalar vermeği deniyelim:

Meselâ «idi» kelimesinde «iğ» ana köküne «zaman» manası verelim:

(1) (2) (3)

iğ + id + iğ

serisinde:

- (1) İğ: Zaman anlamına ana kök olur.
 (2) İd: Bu zaman mefhumunun olmuş olduğunu göstererek ana kök anlamını üzerine alır.

(3) Kelimeyi tamamlar, tayin ve ifade eder, isimlendirir.

Bu halde ana kök, kendisinden sonra gelen elemanla kaynaşarak, (idi): «bir işin bir zamanda yapılmış olduğunu» ifadeye yarıyan söz olur ki, bu kelimenin mazi ve hikâye sıygalarındaki rolü böylece ortaya çıkmış olur.

Ana köke aydınlık anlamını vermeği de tecrübe edelim:

(1) (2) (3)
 iğ + id + iğ

serisinde:

(1) İğ: Aydınlık, parlaklık ve bu mefhumun abstre manaya nakliyle zekâ anlamlarına ana kök olur.

(2) İd: Zekânın faaliyetini, yapıcılığını gösteren elemandır. Bundaki «d» konsonu yerine uzak ve geniş saha gösteren «z» yi alırsak mana abstreden konkreye döner ve hakikî ışığın mümessili olan kelimeler ortaya çıkar. Eski Mısırın Güneş Mabudu olan (Oziris); Ay Mabudu olan (İzis); eski Elenlerin Başmabudu olan (Zevs) isimleri; Arapça «ziya» ve «dav'» kelimeleri hep bu seriye girer, Yine bu «z» konsonu «y» ye çevrilerek «Zevs» in Lâtince adı olan «Yupiter» ve - j — y tebadülüyle - Fransızcası olan «Jupiter» kelimelerini de doğurmuştur

Doğrudan doğruya «d» ile zekâ ve fikrin faaliyetinin verimi olan ve Grekçe denilen «idea» sözü ve bunun Fransızcası olan «idée» kelimesiyle Arapça denilen «derk» ve «idrak» sözleri ortaya çıkmış olur.

(3) İğ: Kelimeyi tamamlayan ve isimlendiren son ektir.

«İdée» ve «idea» kelimelerinde bu ek dördüncü yeri almış ve üçüncü ek fikrin süje veya objesini göstermeğe yaramıştır. «İdrak» ve «derk» sözlerinde ise, «d» konsonundan sonra, tekarrür ve temrküz gösteren bir «r» elemanı gelmiş ve ondan sonra kelime «ak» ile ifade edilmiştir.

Bunların etimolojik şekilleri şöyledir:

(1) (2) (3) (4)
 idée : (iğ + id + eğ + eğ)
 idea : (iğ + id + eğ + ağ)
 idrak : (iğ + id + ir + ak)
 derk : (eğ + ed + er + ek)

«D» yerine «z» gelerek kurulan kelimelerin etimolojik şekilleri de şöyledir:

(1) (2) (3) (4)
 Oziris: oğ + oz + ir + is (ğ)
 İzis : iğ + iz + . + is (ğ)
 Zevs : eğ + ez + ev + es (ğ)
 Ziya : iğ + ız + iy + ağ

«Ziya» ve onun daha basiti denilen «dav'» kelimeleri Arapçada hem «z», hem de kalın «d» sesi veren bir harfle yazıldığından birinci seriye de geçebilir:

(1) (2) (3) (4)
 dav' : ağ + ad + av + ağ
 diya : iğ + id + iy + ağ

«Zevs» in adına Lâtın ve Fransız lehçelerinde birer «t» ve «r» elemanı katılmıştır:

(1) (2) (3) (4) (5)
 Yupiter : uğ + uy + up + it + er
 Jupiter : üğ + üj + üp + it + er

«Z» yerine «ş» alarak «izi» sözü türkçe «ışık» sözüne de çevrilir:

(1) (2) (3)
 izi : (iğ + iz + iğ)
 ışık : (iğ + ış + ık)

Ana köke bir de «ses, söz» manasını verelim: Ana kökün konsonu, kendi kategorisinden olan «y» ye çevrilerek «ay + it = ayıt» ve «ey + it = eyit» sözleri çıkar ki, Türkçede «ayıtmak» ve «eyitmek» söylemek demektir. Arapça denilen «ağ + ay + et = âyet» sözü de bunun aynıdır. Baştaki prensipal kök ile vokal de düşerek «demek» kelimesi de buradan gelir.

Ana kökün konsonu «k» ya çevrilerek «uk + uğ = ku» ses demektir. Buna bir «r» ve bir «t» elemanı ilâvesiyle Arapça denilen «ık + ır + ağ + at = kıraat» kelimesinin de aslı ortaya çıkar.

Bunun en basit şekli olan «karee» ve «ıkre» kelimelerinde «t» elemanına da hacet kalmamıştır:

(1) (2) (3) (4)
karee : (ak + ar + eĝ + eĝ)
ikre' : (rk + ır + eĝ + eĝ)

Ana köke bir de ateş anlamını verelim:

oĝ + ot = ot

sözünün Türkçede ateş manasına geldiği malûmdur. Bunun bir süje veya obje üzerinde ifadesiyle husule gelen

oĝ + ot + op = top

sözü «toprak» kelimesinin ilk monosilâbrı olduğu gibi

eĝ + et + eb = teb

kelimesi de Farsça denilen ve «sıtma» manasına gelen bir sözdür. Türkçe «sıtma» ve «sıcak» sözlerinin aslı olan «ıstı» sözü de «d» yerine «s» olarak aynı kelimedir.

Ateşin, hararetin bulunduğu obje anlamına olan eski Türkçe «otağ = çadır» ve şimdi kullandığımız «oda» kelimeleri de bu manaya bağlanır ki, Lâtin dilindeki «edoĝ = ædos» ve sanskritçedeki «edhâs = edhaĝ» kelimeleriyle bir olduğu göz önündedir.

Ana kökün «hareket» anlamıyla «id» kelimesi «ifa» manasına geldiği gibi, bunun «öd» şekli de «ödemek» sözünün aslıdır. Arapça denilen «eda» kelimesi de bu «öde» den başka bir şey değildir.

Ana kökün konsonu «g» ye çevrilerek kurulan «gitmek, getirmek, götürmek» ve ana kök düşerek yapılan «atmak, etmek, itmek» sözleri ve bir «r» elemanı ilâvesiyle «devir» kelimesi de hep bu manadan çıkar.

Ana köke «imtidat» anlamı verirsek bundan da Fransızca denilen «durur» kelimesi ve - «d» nin «s» ye çevrilmesiyle - Türkçe «sürmek» sözü ve Arapça denilen «devam» lâkırdısı çıkmış olur.

Hasılı ana köke «su» manasını verecek olursak - bir «r» elemanının da ilâvesiyle - «ter», «dere», «derya» kelimeleri de ortaya çıkar. Slavca denilen «voda» kelimesi de bunun «r» siz bir şeklidir.

Bu izahlar gösterir ki, ana kökün muhtelif manalarından herbiri ele alınarak dillerde ilkel mefhumlardan bugünkü kelimelerin nasıl ortaya çıkmış olduğu büyük bir kolaylık ve akıcılıkla ortaya konulabilmektedir. Bunu bugüne kadar «Güneş - Dil Teorisi» nden başka hiçbir metot yapamamıştır.

Türk Tarih Tezinin kardeşi olan Türk Dil Tezi, işte bu metotla bütün ilim dünyasına dillerin ana kaynağı Türk Dili olduğunu göstermektedir. Davamızın büyüklüğünü ve ağırlığını biliyoruz. Fakat bu, bizi ürkütüyor. Ölüm uçurumunun kenarından inanılmaz bir hamle

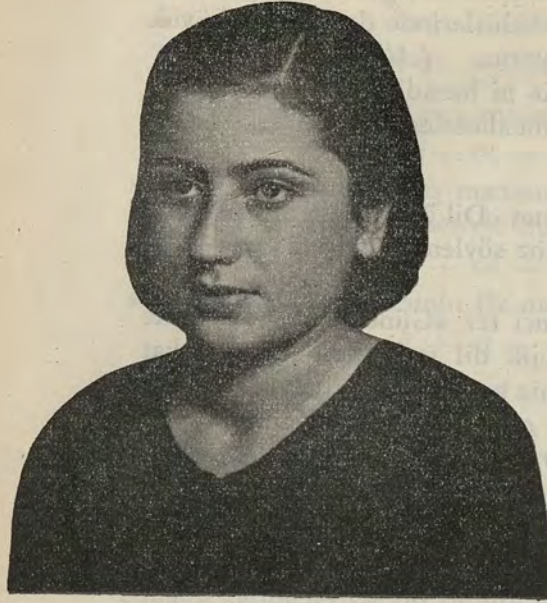
ile kalkınarak, ruhunun içindeki cevherle yeni varlığını dünyaya tanıtmış olan ATATÜRK Türkiyesinin ilim bahislerinde de şaşkırtıcı büyük muvaffakiyetlere namzet olduğuna inanıyoruz. (Alkışlar)

İşte bu inanla «Güneş - Dil Teorisi» ni buradaki yerli ve yabancı dilcilerin önüne koyuyor, tenkitlerini, muahezelerini emniyetle bekliyoruz. (Alkışlar)

Başkan — Profesör Dilmen'in «Güneş - Dil Teorisinin ana hatları» adındaki tezi bitmiştir. Tez hakkında söz söylemek isteyen varsa adlarını lütfen yazdırsınlar.

Gündemimizin sırasına göre ikinci tez «Güneş - Dil Teorisine göre Pankronik usulle Paleo - Sosyolojik dil tetkikleri» dir. Fakat vaktin darlığına binaen müsaade ederseniz bu tez yerine daha kısa olan, Dil Fakültesi talebelerinden bir Bayanın etüdü okunsun. Çünkü diğeri bugün bitemeyecektir. (Muvaşık sesleri)

On dakika fasıladan sonra tekrar burada bu etüdü dinleriz.

Üçüncü Toplantı

Saat : 17³⁰ - 18

Başkanlık Kuru:

Başkan : Bayan Afet

Sekreterler : B. İsmail Müştak Mayakon
Bayan Zerrin Dilmen

Başkan — İçtima açılmıştır.

Söz, Ankara Dil Fakültesi Talebelerinden Bayan Vecihe Kılıçoğ-
lunundur.

Bayan Vecihe Kılıçoğlu — Ulu Önderimiz, Sayın dinleyiciler;

ATA KELİMESİ «LALLWORT» «ÇOCUK SÖZÜ» DEĞİLDİR

ATA sözü üzerine lengüistik bir deneme yapmak istiyorum. Ta-
kip edeceğim metot Güneş - Dil Teorisi ve dayanacağım esas malûmat
Ankara Tarih, Dil, Coğrafya Fakültesinde profesörlerimden öğrendik-
lerimdir.

ATA kelimesi dünyada yaşamış ve yaşamakta bulunan dillerin
hepsinde aynı manada mevcuttur. Kelimenin böylece bütün insanlığa
maloluşu onun esaslı bir kelime olmadığı zehabını vermiştir. Bunun
içindir ki, başta Meillet ve Walde - Pokorny olduğu halde birçok Garp
bilginleri bu kelimeye «Lallwort» yani «çocuk sözü» demişlerdir. Eser-
lerine ve kendilerine sarsılmaz bir hürmet hissi beslediğimiz bu âlimlerin
ATA sözü hakkındaki kanaatlerine aykırı olarak kelimenin «Lallwort»
olmayıp eski ve esaslı kelimelerden biri ve belki de başlıcası olduğunu
ileri süreceğim.

Çocuk ağzından türemiş, şuurla alâkası olmıyan ve iptidaî seman-
tikten hariç bazı sözler tasavvur ederek teşkil ettikleri zümreye «Lall-
wort» adını verirler. Ve ATA kelimesini de bu zümreden saymak
isterler. Bizce zaten böyle bir kelime zümresi yoktur. Nitekim Hermann
Paul «Dil Tarihi Prensipleri» adlı kitabında Lallwort için «*Bu lisan,*
çocukların buluşu değildir; bu sözler onlara başka herhangi bir dil
gibi öğretilir.» demektedir [1].

Onun içindir ki, bazı âlimler Lallwort tabirini Ammensprache
yani «*Dadılar dili*» şeklinde de ifade etmişlerdir.

ATA kelimesine gelince bu kelimenin ne (Lallwort) ve ne
(Ammensprache) ye girmeyeceği meydandadır. Çünkü evvelâ ATA
kelimesinin (t) konsonu güç telâffuz edilir bir dil - dış konsonu oldu-
ğu gibi aynı zamanda sert ve patlayıcıdır da...

Bu itibarla çocuk sözlerinde yer tutması biyolojikman tabiî ola-
maz. Antropologlardan Carl Franke «*Aşöliyen çağında dudak sesleri*
*iki aylık bir çocuğun kullanacağı kelimeleri doğurdu; Müsteriyen ça-
ğında dış sesleri inkişaf etti*» diyerek bu (t) konsonunun çocuk söz
cihazı ile ilgili olmadığını göstermektedir [2]. Zaten Güneş - Dil Te-
orisi kabul ettiği antro - fonetik esasta (t) yi sonraki konsonlardan
sayarak üçüncü kategoriye ithal etmiştir. Yalnız bu bakımdan bile
Lallwort olmadığı görülen ATA kelimesinin her dilde bulunuşu ve
yaşaması onun bütün diller üzerine müessir olmuş bir anadile mensup
olmasındandır.

Bu ana dil bizce dillerin ATA sı olan Türkçedir.

*

**

Şimdi ATA sözünün hangi dillerde ve hangi manalarda yaşadı-
ğını kısaca tetkik edelim:

1 — Bütün Türk lehçelerinde ATA sözü vardır: Çağatay,
Uygur, Koybal, Kazan, Kırgız ve Garp lehçelerinde ATA şeklinde
olan bu kelime Kuman, Televüt lehçelerinde ATTA, Çuvaşçada ATEY,
Kazancada ETEY veya ATA, Altaycada ADA dır.

2 — Önasya dillerinden:

Sumercede : AD (ADDA)

Elâm : ATTA

Mitani : ATTA (İ)

Eti : ATTA

[1] H. Paul. "Prinzipien der Sprachgeschichte" paragraf 127.

[2] C. Franke; "Die Mutmalische Sprache der Eiszeitmenschen".

3 — Hind - Avrupa dillerinden:

Grekçede : ATTA [1]
Lâtin : ATTA, ATAVUS [2]
Got : ATTA
Eski Nort : ATTE
Eski yüksek almanca : ATTO
Eski islâvca : OTETZ
Polap dilinde : OTAY
Orta İrlanda dilinde : AİTE

4 — Diğer dillerde:

Votyak dilinde : ATAY
Macar dilinde : ATYA
Kalmuk dilinde : ATEY
Bask dilinde : AİTA
Eskimo dilinde : ATATAK
Amerika yerlileri dilinde : ATA

Bu kelimelerin hepsinde ATA ve ATTA Türk sözlerini aynen buluyoruz. Morfolojilerindeki eleman eksikliği veya fazlalığını teorimiz tabîi ve lojik kanunlarıyla izah etmiştir. Şimdi bunların en tipik olanlarını seçerek analizlerini yapalım:

Garp lehçesinde	:	ATA	=	ağ	+	at	+	ağ
Kuman lehçesinde	:	ATTA	=	ağ	+	at	+	ağ
Çuvaş lehçesinde	:	ATEY	=	ağ	+	at	+	ey
Sumer dilinde	:	ADDA	=	ağ	+	ad	+	ağ
Grek dilinde	:	ATTA	=	ağ	+	at	+	ağ
Eski İslav dilinde	:	OTETZ	=	oğ	+	et	+	ez
Orta İrlanda dilinde	:	AİTE	=	ay	+	et	+	ağ
Bask dilinde	:	AİTA	=	ay	+	at	+	ağ

Not: Görülüyor ki, muhtelif dillerdeki ATA sözünün etimolojik analizleri hepbir neticeyi veriyor. Arada görülen vokal farkları mana fonksiyonunda müessir olmıyan alternanslardan başka bir şey değildir. Yalnız ATA ve ADDA şekillerinde olduğu gibi aynı cinsten iki konson yan yana gelebileceği için baştağın teorimize göre (ğ) olması lâzımdır. Çünkü baştağın kendinden sonra gelen

[1] Walde - Pokorny. "Vergleichendes Wörterbuch der Indogermanischen Sprachen.
[2] A. Walde: "Latinisches Etymologisches Wörterbuch".

kosunun tesiri altına girmiştir. Grekçe örneğinde ise son vokalin üstündeki uzatma işareti (ğ) nin varlığına delâlet eder. Eski İslavca örneğinde de kelimenin sonunda bulunan (z) bir (ğ) dir.

*
**

Bu izahlardan sonra elemanlara mana vermeğe başlayabiliriz:

- 1) ağ : Anaköktür. Güneşin kendisi, sahip, efendi, esas, kudret, kuvvet anlamlarına gelir. Güneş - Dil Teorisinin esas olarak kabul ettiği bu kelime bugünkü türkçemizde dahi manalı ve müstakil olarak yaşamaktadır. Meselâ «ağ-mak» daki (ağ) yükseklik, büyüklük, kuvvet, kudret anlamındadır. «ağ-a» [1] Yakutlarda ve diğer bütün lehçelerde hâkim efendi, sahip demektir.
- 2) at : Ektir. Yapıcılık, yaptırıcılık, (aktivite) gösterir. Şu halde ağ + at = ağat, faal bir şekilde kudreti, kuvveti anlatır. Bizde «agıt», «ekit», «eğit», yükseltmek, yol göstermek, terbiye etmek anlamına gelir. Daha sonra baştaki (a) vokali düşerek «gat», «got», «hud», «kat», «güt» şekillerini almış olur. «Güt-mek» ten «güt» hedef, ideal demektir. «Kat» yükseklik, «kat» kuvvetli, sert; «katağ» istihkâm, siper anlamına gelir. Bunlardan başka «kete» büyük; «kot» gurur; «kötüz» kıymetli; «kut» haşmet, hakimiyet; «kutkaru» emir; «kutkarucu» Allah; «kutluk» tazim anlamına gelir [2]. Almanca «Gott», İngilizce «God», Farsça «Huda» sözleri Tanrı demektir. Bütün bu sözler arasındaki uygunluk açıkça görülüyor.
- 3) ağ : Ektir. Kelimenin manasını tamamlar. Şu halde «ağatağ» kelimesi kaynaşarak ve anakök düşerek «Atağ» olmuştur. En nihayet sondaki «ğ» konsonu da düşerek bugünkü ATA şeklini almıştır. Kelimenin anlamı büyüklüğün, kudretin, kuvvetin faal olarak bir sükûde tecellisinin ifadesidir: Bu suretle «ATA» kelimesinin hakikî manasını, unsurlarını birer birer tetkik ederek öğrenmiş bulunuyoruz. Bütün bu izahlar ATA kelimesinin çocuğun değil, ümanitenin yarattığı, organik ve asıl bir kelime olduğunu ispat eder.

[1] Pekarski; "Yakut Dili Lügati".

[2] Bütün bu örnekler Tarama Dergisinden alınmıştır.

ATA sözünün Lallwort olmadığına, muhtelif dillerde yaşamakta olan şu sözler de belge teşkil eder; Türk lehçelerinde «dede» ve Hint - Avrupa dillerindeki «tata», «ATA» kelimesiyle morfoloji ve semantik bakımdan birlik gösterir:

ATA = ağ + at + ağ
TATA = ağ + at + ağ
DEDE = eğ + ed + eğ

Not: Sanskritçede «tata», Grekçede «tetta», Lâtince «tata», Keltçe «tad», Sırpça «tata», İngilizcede «dad» sözleri baba anlamına gelir. Bütün bu kelimelerin analizleri ATA sözünün analizinden farksız olduğu için üzerinde durmıyacağım.

*
* *

Şimdi bir de paleososyolojik devirde ATA söziyle bir başka mana kastedilip edilmediğini tetkik edelim:

Bidayette ilk insanın yakınlarına, annesine, babasına hulâsa bütün akrabasına aynı kelime ile hitap ettiği tahmin edilebilir. Herhangi bir kelimenin yalnız anaya veya babaya tahsisi sonraki devirlere ait olmak gerektir. Bu görüşü kuvvetlendirecek delilleri bazı cemiyetlerde bulabiliriz. Netekim birçok dillerde anneye tahsis edilen kelimedede (m) veya (n) ve babaya tahsis edilen kelimedede de (b), (p) konsonlarının bilhassa bariz bir şekilde mevcudiyetini görüyoruz. Fakat bazı cemiyetlerde bu ayrılış aksi bir istikamet takip etmiştir. Onlar annelerine (b) ve (p) li kelimeleri tahsis etmişler, babalarına da (m) ve (n) li olanları kullanmışlardır. Bu da bize ilk devirlerde anne ve baba için tek bir kelime kullanıldığını gösterir. Meselâ Gürcüler annelerine «deda», babalarına «mama» derler. Keza Mançular babalarına «ama» derler ve bu kelimeyi «eme» şeklinde incelterek anneleri için kullanırlar [1].

Şu misaller bu fikri bir dereceye kadar teyit edebilir:

Sanskritçe : ATTA = anne
Etrüskçe : ATA = »
Çekçe : TETA = »
Litvanca : TETA = hala, teyze.

[1] W. W. Hunter "The Non - Aryan".

Etimolojik analiz bakımından tamamıyla ATA morfolojisinde olan bu kelimelerde «kadın» anlamı vardır.

Bunlardan başka ATA sözü «ağ» ana kökü kadar aslı olduğundan muahhar devirlerde yaşamış birçok kelimelere de kaynak olmuştur. Fakat bu kısım mevzuumuzun çevresi dahilinde olmadığı için üzerinde durmıyacağım.

Bütün bu incelemelerden anlaşıldığı gibi dünya dillerinde ATA'nın manası ve morfolojisi birdir. Görülüyor ki, ATA sözü Lallwort olmayıp prototürk dilinin organizminden doğmuş ve fonetik, semantik bakımdan dil kanunlarına tâbi olarak yaşamış asıl bir kelimedir. Bu sözde esas sahip, valit olmak gibi üstünlük ifade eden manaların hepsi tamamıyla mevcuttur. Bu anlamları Türkler herkesten daha iyi anladıklarını «ATA» adını Büyük Önderlerine vermekle ispat etmişlerdir. (Alkışlar)

Şimdi artık yıllarca akından akına koşan Türklük Anadolu'da durulup billûrlaştıktan sonra öz Ata'sına kavuşmuştur.

ATA kelimesi Türklük kadar eskidir ve ATATÜRK kadar bizimdir. (Alkışlar)

Başkan — Söz Kırklareli Kültür Direktörü Bay Kemal Emin Bara'nındır.

Kemal Emin Bara — Büyük Önder, Muhterem arkadaşlar,

Söyliyeceğim: Dil ve Güneş nazariyesinin mevcut olan bir unsurudur. Arkadaşlarımdan birisi Harbi Umûmîde esir düşmüş, kader kendini Hinde, Hindî Çiniye ve daha bilmem hatır hayale gelmiyen birçok yerlere atmıştır. Arkadaşım bu meyanda Birmanyaya da gitmiştir. Bu arkadaşım lisan öğrenmekte büyük bir istidadı vardır. Üç ayda Hint lisanını hemen bir hintli kadar bellediği halde Birmanyada bir sene kalmış bir tek kelime belliyememiştir. Birmanyalıları gördükten sonra insan orangutan memleketinde bulunduğu pekâlâ emin olabilir. Gözleri, saçları, skalları tamamen bir orangutan halindedir. Demek ki, bunlar unsur itibariyle iptidâîliklerini henüz kaybetmemişlerdir. İptidâîliklerini unsur itibariyle, vücut itibariyle kaybedemedikleri gibi lisan itibariyle de kaybetmemişlerdir. Çünkü bizim doktor arkadaş bir sene zarfında bu lisanın bir tek kelimesini dahi öğrenememiştir. Arkadaşım bunu bana anlattığı vakit istihraç ettiğim netice şu oldu: Demek ki, bizim temeddün etmiş lisanımızdaki harfler, kelimeler iptidâî lisanındaki harfler ve kelimelere benzemiyor. Gerçi Güneş - Dil nazariyesi ilk kelimeyi «A», «Ağ» olarak almıştır. Fakat zannediyorum

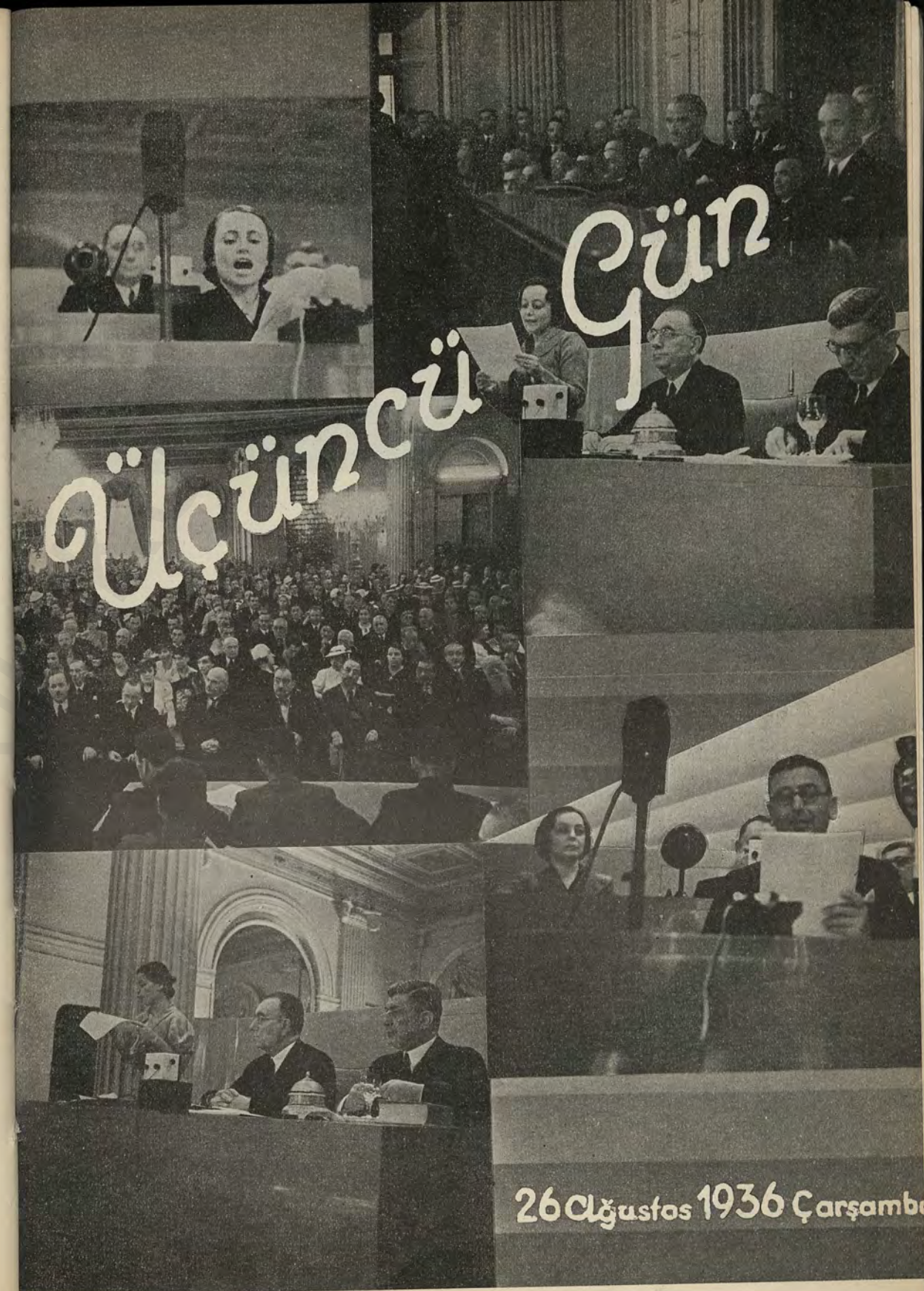
ki, bugün onların lisanında bulunan bu sade hece bile bizim telâffuz ettiğimiz gibi değildir. Bizde telâffuz değişmiştir. Bunun için şöyle bir şey düşündüm. Meselâ, bizim kumru, Anadolunun Yusufçuk dediği bir kuş vardır. Ona niçin Yusufçuk diyorlar. O kuşun ötüşünün yusufcuk yusufcuk gibi olmasındandır. Halbuki bu kuşun telâffuzunda ne (y) vardır, ne (u) vardır, ne (s) vardır, ne de (f) vardır, hiçbirisi yoktur. Fakat bize, kulağımıza heyeti umumiyesi öyle geliyor. Bunda harflerin hiçbirisi telâffuz edilmeksizin ona benzer bir ahenk vardır. Bu ahengi bulmadıkça bu kelime o kuş gibi telâffuz edilemez.

Demek ki, Birmanyalıların, iptidaiî şeklindeki lisanı, medeniyet gibi, dilin de Ortaasyada başladığına delildir. Bu iptidaiî sözler orada antika olarak hâlâ muhafaza ediliyor. O halde bu ilk dilin tetkikini faydalı bulurum.

Lisanın tebeddülü itibariyle şunu da bizzat gördüm. Arabistanda bulunduğum vakit baktım ki, birbirine (entelatıkarış) diyorlar. Bu bizdeki karışmadır. Bizim Türkçedeki (karışma) kelimesinin bal gibi karşılığıdır. Bir de (Kindre) vardır. Bu kundura demektir, aslı Türkçedir. Bunun bir de cemini yapmışlar (kenadir) demişler. Daha ileride zaman geçtikçe kim bilir buna bir (s) ilâve edilerek veya bir harfini düşürerek daha birçok kelimeler çıkaracaklar ve Arapça diye kullanacaklardır.

Bugünkü Arapça kelimelerin birçoğunun vaktile geçmiş bugün tanıyamıyacağımız bir hale gelmiş Türkçe olduklarına imanım gibi kanaatim vardır. Söyliyeceklerim bundan ibarettir. (Alkışlar).

Başkan — Yarı saat 14 te toplanmak üzere celseyi tatil ediyorum.

Birinci Toplantı

Saat: 14-15³⁰

Başkanlık Kuru:

Başkan: *Bay Nuri Conker*

Sekreterler: *Bayan Esmâ Nayman,
Bay İsmail Müştak Mayakon.*

Başkan — Üçüncü Türk Dil Kurultayının bugünkü celsesi açılmıştır. Sabık zabıt hulâsası okunacaktır.

İKİNCİ ÇALIŞMA GÜNÜ ZABIT HULÂSASI

«Üçüncü Türk Dil Kurultayı 25 Ağustos 1936 Salı günü saat 14 te Dolmabahçe Sarayında, Atatürk'ün yüksek huzurlarıyla, Asbaşkan Bayan Âfetin başkanlığı altında toplantısını yaptı.

İlkönce, geçen toplantının zaptı okunarak aynen kabul edildi. Ondan sonra Kurultayı tebrik ve çalışmalarında başarı temennisi maksadiyle Kamutay Başkanı Bay Renda, Birinci Umumî Müfettiş Bay Özmen, Dördüncü Umumî Müfettiş General Alpdoğan, İstanbul Belediye Reisi Bay Üstündağ ile İtalyan Üni-

versiteler Arası Enstitüsü adına Bay Acerbo tarafından gönderilen telgraflar okunarak alkışlandı ve cevap yazılması kararlaştırıldı.

Bundan sonra tez sırası gelen Türk Dil Kurumu Genel Sekreteri Bay İbrahim Necmi Dilmen kürsiye çıkarak «Güneş - Dil Teorisinin ana hatları» adlı tezini izaha başladı. Saat 14 te on beş dakika istirahat için Başkan celseye fasıla verdi.

İkinci celse saat 14,15 te yine Bayan Âfetin Başkanlığı altında açıldı. Bay Dilmen sözüne devam etti ve saat 17,15 te tezini bitirdi. Celseye 15 dakika fasıla verildi.

Üçüncü celse saat 17,30 da Bayan Âfetin Başkanlığı altında açıldı. Başkan, gündemde söz sırası profesör Hasan Reşit Tankut'a gelmiş ise de Bay Tankut'un tezi uzun süreceği ve vakit ilerlemiş olduğu cihetle bunun ertesi toplantıya bırakılarak Ankara Tarih, Dil, Coğrafya Fakültesi Talebesinden Bayan Vecihe Kılıçoğlunun «Ata» sözü üzerine hazırladığı bir etüdün gündeme alınmasını teklif etmiş ve bu teklif kabul edilerek Bayan Kılıçoğlu, «Ata» sözünün Lallwort yani çocuk sözü olmadığını ispat eden etüdünü izah etmiştir.

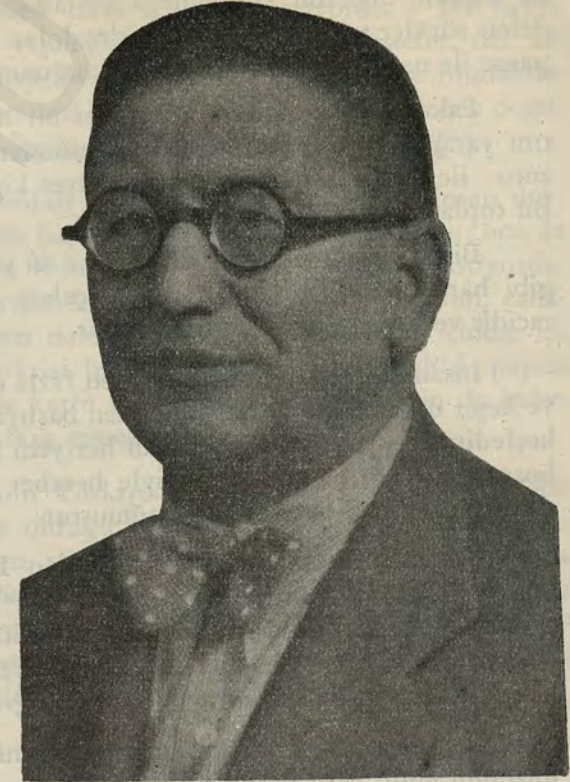
Bayan Vecihe'den sonra söz alan Kırklareli Kültür Direktörü Kemal Emin Bora, Birmanya yerlilerinin iptidaî dilleri hakkındaki mesmuatını izah ederek bugün yaşamakta olan bu dilin, lisanın tekâmülündeki ilk devreler hakkında bir fikir vermekte ve Güneş - Dil Teorisi'nin izaha yarar bir belge teşkil etmekte olduğunu söyledi.

Vaktin gelmiş olması dolayısıyla ertesi gün saat 14 te toplanılmak üzere saat 18 de içtimaa nihayet verildi.»

Başkan — Şimdi okunan geçen zabıt hulâsası hakkında bir mütalea var mı?...

Sabık zabıt hulâsası aynen kabul edilmiştir.

Bugünkü Kurultayda Kurum adına verilmiş olan tezlerin izahına devam edilecektir. Söz Maraş Saylavı ve Ankara Tarih, Dil, Coğrafya Fakültesi Profesörlerinden Hasan Reşit Tankut'undur.

GÜNEŞ - DİL TEORİSİNE GÖRE PAN-KRONİK USULLERLE PALEO-SOSYOLOJİK DİL TETKİKLERİ

Hasan Reşit Tankut (Maraş Saylavı) — Büyük Şefim Atatürk, Bayanlar, Baylar;

Sözün yapıcılık kudretini şairane bir ifade ile en iyi ve belîğ bir şekilde anlatabilen zat Felesof Herder'dir. O, der ki: Ne Amphion'ların [1] liri (lyre) siteler kurabildi, ne tılsımlı asa çölleri cennete çevirdi; fakat onları sociabilitenin büyük kaynağı olan *dil* yaptı.

Herder'e atfedilen bu sözler bir hakikat göstermek bakımından çok önemlidir.

İnsan medeniyetinin doğuşunda ve kuruluşunda ötedenberi bazı tabii kanunlar arar dururuz. Ve deriz ki: tabiatın duygusuz ve inatçı şiddetleri insan oğullarını birbirine yaklaştırdı. Onlar yaşamak ve tabiata galebe çalabilmek için el ele verdiler, omuz omuza yürümeğe mecbur oldular ve insan toplantısı bu suretle meydana geldi. Evet bu bir zaruret idi ve hiç şüphe yok ki, insan şuuru bunu ilk günden kavramış ve icaplarını yapmak emrini vermiştir. Fakat yalnız instinct'inin sevkine uyan hayvan da bir dereceye kadar bunu tatbik ediyordu. Daha

[1] Thebes şehrinin duvarlarını ören şair musikişinadır. Esatire göre taşlar lirin ritmine uyarak havalanıp üst üste konuyor ve duvarları örüyordu.

ilk kaplan, dişlerini kullanmağa başladığı gün zebra mahlûkunun deleri sürüler yapmak lüzumunu duydular. Bu duygunun şuur ile, hele panse ile ne dereceye kadar ilgili olduğunu ölçmek henüz kabil olmadı.

Fakat Socius (içtimaî fert) leri bir araya toplayıp cemiyet hayatını yaratan kuvvet bu değildir. İnsanlar ancak anlaşmak ihtiyacının zoru ile ve fikir teatisi için cemiyet kurmak yoluna gitmişlerdir. Bu toplantının biricik amili ise dildir.

Bir vücut uzvu olarak dil, beyine en yakın mesafeden bağlı olduğu gibi hareketlerinden doğan ses parçaları da doğrudan doğruya fikre racidir ve lisan fikrin tebellür aletidir.

İnsan varlığında; dinamizmi en fazla olan hareket fikir hareketidir ve beşer o vasıta ile tâ ilk gününden başlayarak; durmadan yeni âlemler keşfedip duruyor. Fikirde çakan her yeni şimşegin başka bir havsalaya boşanması, işte beşerin kendisiyle beraber doğan mukaddes ve ilk ihtirası budur ve lisan bundan doğmuştur.

Geçen asrın tanınmış dilcilerinden Darmsteter der ki: «Söz teffükürün ânî ve mütebellir parçalarından ibarettir. Onlar öyle aynacıklardır ki, herbirine kavimlerin zihnî itiyatları ve ruhları aksetmiş bulunuyor.» [1] Dilin felsefesine götüren büyük lengüistik mesele bizi son konağa vardiıyor. Ve orada öğreniyoruz ki:

Beşer medeniyetini kuran biricik amil; panse mübadelesinin doğduğu amil, yani lisandır.

*
* *

Belki insanların hayvanlar gibi böğürdüğü ve kükrediği zamanlar da oldu. Fakat sadé boşluğu ve kulağı doldurmuş olan bu ses parçalarının panse ile ve vicdanla alâkaları yoktu. Onlar adalelerin hareketinden doğmuş fizik ve organik kıymetlerdi. Bu devirle kafalarda fikrin kıvılcımlandığı devir arasında nekadar zaman geçti? Bunu dil bakımından tetkik etmek büyük bir fayda vermez sanırım. Çünkü insan düşünmeğe başladığı günden itibaren hayvandan ayrılabilmiştir.

Kafaların işlemeğe başladığı zamandadır ki, manalı ses parçaları fırlar. Bu ses parçaları tıpkı insan gibi canlıdır. İlk günlerinden itibaren onlar; gören, anlıyan istekli ve tesirli birer kıymet idiler. Ben-

[1] Darmsteter "La Vie des Mots" S. 6

liklerinde; ruhtan ve zihinden birer zerre bulunuyordu. Bu haysiyetle üremek, çoğalmak ve yaşamak istiyorlardı. Darmsteter, der ki: «diller yaşayan uzviyetler olup; bu yaşayış akılla muhakeme olunabilecek bir varlık olmak üzere umumî hayattan daha az maddî bir şey değildir. Nebat ve hayvan âlemlerile pek âlâ kıyaslanabilirler.» [1].

Konuşma hırsı ilk insanları inlerinden dışarı verdi ve insan duyduğunu bir ses parçası halinde başkasının vicdanına sokmak, onu; ona da duyurmak, aynı şeyi onunla beraber duymak ve düşünmek istiyordu. Bu istek çok kuvvetli ve kıvrandırıcı idi. Açlıktan daha zalim, canavardan, geceden ve soğuktan daha amansızdı. İşte onun içindir ki, insanlar arasında fikir alışverişi başladığı gün lisana Allahlık payesi verildi ve kelâm her devirde kutlu bir hürmete erdi. Bugün de halen aynı hürmet mevkiini muhafaza etmektedir.

Büyük Türk İnkılâbının Türkiyede açtığı geniş ve bağırsız fikir hayatı; dil meselesine lâyük olduğu hürmet derecesini vermiş bulunuyor. Memleketimiz düşünen, söyleyen ve söylenen bir inkişafın mes'ut ve bahtıyar koynunda istikbalini fethederken mazisinin nihayetsizliğine doğru da fikrî bir istilâ seferi açtı. Bu hareketin azametini takdir edebilmek için onun başına bakmalıdır ve o baş, her şeyimizin yapıcısı olan ATATÜRKtür. (Alkışlar)

*
* *

Acaba insanı insanlığına kavuşturan lisanın ilk manalı sözü ne idi? Gönlümüzü kapan ve merakımızı kamçılayan bu sual; beşer zekâsına uzak ve geniş ufuklar açmış bulunuyor. Ötedenberi uğraşılan bu problem için vakit ve söz sarfetmeğe mevzuunun tahammülü olmadığından bu bahse dair eski ve yeni zaman görüşlerinden birkaçını kısaca kaydedip geçmekle kalacağım. Bütün din kitapları bu mesele ile meşgul olmuştur. Tevratın Babil Efsanesi, Eski Mısır, dil menşei ile uğraşmıştır.

Fakat Yunanlılar bu araştırmaya büyük bir ehemmiyet ayırdılar. En eski devirde dil problemi ile uğraşmış filozofik ve metafizik ekoller teessüs etmişti.

[1] Darmsteter "La Vie des Mots" S. 3.

Demokrit; dil, arzuya tâbi ve keyfî bir kurumdur, diyordu. Sokrat ile Platon; dil, insanın iradesinden mi doğmuştur, yoksa tabiatın yarattığı bir şey midir? Sualini ortaya attılar.

Bu vadide dil, beşerin üstünde bir yaratılıştır ve maddelerin tabiatine bağlıdır, diyenler bulunduğu gibi dil konvansiyonel işaretlerden yapılmıştır, diyenler de bulundu. Sokrat ise dilde fanî maddelere mahsus ve rasgele doğmuş konvansiyonel bir vasıf bulunduğu gibi, ölmez maddelere mahsus fevkalbeşer karakter de vardır, diyerek ikisinin ortasını bulmağa çalıştı.

Aristo, insan ve hayvan seslerinde müşterek unsurlar bulunduğu için dile hayvanî bir menşeyi kabul etmişti.

Epikür, daha amelî davranarak dili psikolojiye bağlı ve hayat ihtiyaçlarına göre gelişmiş tabii bir his olarak tanıtmak gayretini gösterdi.

16 - 17 inci asırda: Bacon ise dil bir sırdır, diyor. Ona göre kelimeler aklın ayakizleridir. Fakat 17 nci ve 18 inci asrın rasyonalizminde bir yaratma teorisi görüyoruz. O teoriye göre dil; anlamları iradenin yarattığı işaretlere bağlı bir tesistir. Bundan sonra Restoration'un traditionalisme'i gelir. Onlara göre de: Dil Allah tarafından hazırlanmış ve insanlara armağan edilmiş bir kapasitedir.

Bir de dile dış âlemdeki sesleri taklitten ibarettir, diyenler oldu. Bu onomatopenin hayatı uzuncadır. Interjection denilen nida seslerinin dil yapmak rolü de gayet eski telâkki edilir [1].

Wund; Psikolojinin yaratıcı kıymetini formüle ederek demiştir ki, lisan insan dimağının ve dil cihazının beraber ve muvazi inkişafından doğmuştur. Yani dil ve şuur birbirine bağlı ve muvazi olarak gelişmiştir.

Bu teorinin adı Evolution Teorisidir.

Wund'a göre: Dil insan ruhunun geçirdiği çöşkunlukların kordine edilmiş, kendiliğinden gelme refleksidir. Buna da *reflexe th orie* derler ve bunlar birbirini tamamlayarak psikolojinin hakimiyetine dayanır.

*
* *

19 uncu asrın ikinci yarısında dilin menşeyi meselesi (bütün Garbî şamil olmak üzere) büyük bir münakaşa devresini açmıştır. Fakat hızlı uzun sürmedi. Ve 1866 da Fransada La Soci t  de Linguistique de Pa-

[1] W. Schmidt "Sprachfamilien und Sprachenkreise der Erde" 1926, S. 16 - 23.

ris'nin kabul ettiği bir nizamname bu münakaşayı tek taraflı bıraktı. Çünkü sosyete kendini ve kendi namına âzasını dilin menşeyi hakkında mütalea yürütmekten ve bu yolda vâki suallere cevap vermekten adeta menediyordu. Bu suretle tetkik mevzuu ikiye ayrılmış oldu:

- 1 — Sırf lengüistik ve yaşayan dil psikolojisi;
- 2 — Prehistorik ve antropolojik lengüistik.

Bunlardan birincisine verdiğimiz isim klâsik mekteptir ki, Fransadakine *Neogrameriyen* ve Almanyardakine *Junggrammatiker* dahi derler. Bunlar dilin menşeyi bahsini kendi tetkik sahalarından dışarda bırakmağı ve lengüistiğı müsbet ilimler sırasına sokmağı işin aslına daha uygun bulmuşlardır.

Klâsik ekolün ne demek istediğini yine o ekolün tanınmış âlimlerinden Vendryes şu sözlerle hulâsa edebilmiştir:

Dil menşeyi meselesi lengüistiğıye bağlı bir mesele değildir. Yüz yıldanberi dilin menşeyi üzerine yazı yazarların çoğı yanıldı. Langage'in (söz) menşeyi ile langues (diller) in menşeyi ayrı ayrı bahislerdir. Şimdiki dilleri karşılaştırmakla ilk ana dile varabilmek fikri hulyadan başka bir şey olmaz. Lengüistler ancak konuşulmuş ve yazılmış dilleri tetkik eder ve bunların tarihini en eskiye kadar vesikalar üzerinden izler. Böylece tarihin en eski safhalarına varmakla beraber bu dillerin arkada kalan ve büyük bir inkişaf mahsulü olan mazilerine dalmaz [1].

Vendryes'in bu sözlerinden çıkaracağımız mana şudur:

Klâsik mektep ancak malûm zamanların muayyen yerlerindeki tamam vesikalı dilleri tetkik eder. Kendilerince bu dillerin en mütakâmili Hind - Avrupa dilleri dedikleri gruptur. Ve bunun yakın vakte kadar en eski kolu şanskrit idi. Sonraları Eti dili okununca onu da bu aileye sokarak tetkik sahasını Milâttan 1700 - 2000 yıl öncesine kadar çıkardılar. Sumer dili meydana çıkınca Hint - Avrupa grupuna sokmakla beraber vesikası mevcut olduğu için tetkik sahaları bu vesikaların en eskisine kadar uzandı, bu suretle klâsik ekolün maziye doğru tetkik sahası Milâttan 3200 sene evveline kadar çıkabilmiştir. Klâsik ekolün üzerinde ısrar ettiği lengüistik umdelerinden birisi hattâ başlıcası fonetik kanunlardır. Onların bu husustaki fikri şu şekilde kalıplaşmıştır.

- 1 — Fonetik kanunları kat'îdir, şaşmaz.

[1] Vendryes, "Le Langage" 1921 S. 6

2 — Bunların müstesna gibi görülenleri ya analogidir, ya müsteardır.

Bu kanunların ne kadar sert ve dar olduğunu Marouzeau'nun «Lexique de la Terminologie» adlı kitabından çıkarılan şu satırlar izah edebilir:

«Lengüistikte kanun kelimesi vak'alarda görülen intizamı ifade etmek için kullanılır. Bir fonetik değişiminin kanun sırasına geçebilmesi için hangi arazide, nezaman ve hangi şartlar altında meydana gelmiş olduğu tesbit edilmiş olmalıdır. Meselâ: Lâtince mare (deniz) kelimesinden fransızca *mer* kelimesi çıkarken A'nın E'ye tahavvülü şu kanunla izah edilebilir: Milâdın 4 üncü asrından 9 uncu asrına kadar Fransız dili sahasında menşei *savante* (ilmî) olmıyan otonom kelimelerde, önünde palatal bir phoneme ve arkasında bir occlusive nazal bulunmıyan bir açık hecedeki (a tonique) muntazaman E'ye tahavvül eder [1].

Bu kanun bir hakikat tesbitine yaramakla beraber yine hakikatleri ve tahkikleri bunaltan dar ve çok titiz bir prensipe tâbidir.

Bu bakımdan lengüistik kanunlarını ikiye ayırırlar:

- 1 — Loi Synchronique,
- 2 — Loi Diachronique.

Bunlardan birincisi statiktir. Evolütif değildir. İkincisine gelince o ancak tarihî devirler için evolütiftir. Onlar lengüistikte prehistorik'in ve antropoloji'nin yardımıyla daha geniş bir evolüsyon idare eden panchronique kanuna kıymet vermezler ve bunun içindir ki, klâsik ekol kendi üstatlarının da itiraf ettiği gibi pekaz miktarda kelime etimolojisi yapabilmıştır [2].

Bu dar metot karşısında daha geniş çıkmak lüzumunu duyan lengüistik cereyanlardan bazıları şunlardır:

- 1 — Danimarka ekolü,
- 2 — İtalyan ekolü,
- 3 — Rus ekolü.

Mümessili Pedersen olan Danimarka ekolü (bir fonetik fenomenin kanun halini alması için o hâdisenin birçok dil oymakları sahasında geniş bir mukayeseden geçirilmesi) lüzumuna kanidir.

Mümessili, Ascoli olan İtalyan ekolü, (Lengüistik de etnik ve sosyolojik amillerin kıymetini kabul etmiştir). Böylece grameryenlerden ayrılmış olduğu için kendilerine neolinguiste adı verilmektedir.

[1] Marouzeau S. 115

[2] F. Saussure "Cours de linguistique générale" S. 308.

3 — Rus ekolü mümessili Marr'dır. Dil tetkikini prehistuvar ve antropoloji ile birlikte yapmayı sistematize etmek istemiş olan bu zatın bazı hususî mülâhazaları bulunmakla beraber çizdiği anayol belli, ayan bir dil paleontolojisidir. Bu âlim, tarihten önceki devirlere ait dil fosillerinden beşerin fikir hayatında ve umumî yaşayışta geçirdiği merhaleleri tetkik, dilin lengüistiğini bununla izah etmek ve kanunlarını ona göre düzenlemek ister ve der ki:

«Sesli langage'ın paleontolojisi beşerin ilk merhaledeki yaşayışını ve tefekkürünü bize derhal anlatabilir. Bunu tarih, sosyoloji ve tabiiyat ilimleri yalnız başlarına dilin yaptığı dereceye vardırılmazlar. Dil bize ilk insanın kendi kendini nasıl insan ettiğini, tabiatla ve etrafını saran vahşi canavarlarla nasıl savaştığını, hayatını nasıl kazandığını aynada in'ikâs ettirir gibi gösterir. Dilin verdiği materyellerin dil paleontolojisi bakımından analizi ile beşerin merhale merhale nasıl yükseldiğini takip edebiliriz [2].

Marr ekolüne *Yafetidoloji* diyorlar. Bu ekolün klâsik mektepten metotça ayrıldığı noktalardan en önemlisi teknik cihetidir. Bu ekol kelime analizine bambaşka bir istikamet verir. Yafetidoloji, fonetik kanunları yerine birkaç unsurla bu unsurların tesalübünü esas olarak kabul etmiştir. a, b, c, d unsurları denilen bu dört eleman şunlardır: Sal, ber, yon, roş.

Bunlar önceden totem idiler. Sonra dört kabîle adı oldu. Kabîlelerin tesalübünden kavimler, isimlerin tesalübünden diller doğdu.

Yafetidolojinin karakteristiği bütün dünya dillerinin bu dört unsurdan türemiş olduğunu kabul etmesidir. Onlar her kelimeyi bu dört unsur bakımından tahlil etmek suretiyle kelimelerin paleontolojisine, en eski kaynağına ulaşabiliyoruz, diyorlar [1].

Semantiği esas tutan bu ekol lengüistik dünyasında; dili fonetik çemberinden çıkarıp geniş antropoloji sahasına atmış bulunuyor.

Bütün bu tetkiklerin ve onların doğurduğu neticelerin sonunda ve bizim inancımıza göre hepsinin önünde ve üstünde yeni bir mektep daha teessüs etmiştir ki, biz ona Güneş - Dil Teorisi adını vermekteyiz.

Bu teorinin karakteristikleri şunlardır:

Güneş - Dil Teorisi, dil menşei aramak yolunda antropolojik, Dilin inkişafı bahsinde Pisiko - Sosyolojiktir. Fonetik bahsinde biyolojiyi esas olarak kabul etmiştir.

Bütün zamanları ve yerleri bütün dillerle birleşik olarak tetkik

[1] Marr, müntahab eserleri III. s. VIII - IX

[2] Marr - İbid. III - IX

edebilmesi bakımından Güneş - Dil Teorisi'nin fonetik kanunları da Pankronik'dir. Bunun için evelemerde panseye bağlı söz ve ses unsurlarını tetkik ve onların birinci insandan itibaren kelime yapma bakımından semantik kıymetlerini tesbit eylemiş ve bu suretle nazarı bir dil tipi reconstituer etmiştir.

Her haliyle pankronik olan bu teori prehistorik'ten başladığı ve bütün dillere şamil olduğu için şimdiye kadar üzerinde işlenmiş dillerin içinde bu nazarı tipe tetabuk eden bir dil aramış ve onu kat'i olarak Türk dilleri grubunda bulmuştur.

Hakikat böyle tecelli edince anadil olan Türk lehçeleri grubunun ilk manalı sözü ne idi? suali varit olur.

Teori bu sualin karşılığını şöylece izah eder:

Türk dilinde mana ifade eden ilk vokal «a» dır. «a» ya a'lar gelmesiyle (a+a+a+...)=(ğ) doğmuştur.

İşte anadil olan Türk dilinin kökü bu (ğ) kelimesidir. Ve ilk insanın Güneşe verdiği ilk isim de budur [1].

Teori, Güneşi, Güneşin vasıflarını ve onların dolayısıyla doğmuş ilk manaları hep bu (ğ) ye icra eder. Bunlar, altı katégoride 30 anlamdır. Bu otuz anlam bir polisemi kaynağıdır. Böylece semantik akrabalık kat'iyen kaybolmamak şartıyla morfolojisi az veya çok farklı zengin kelime grupları meydana çıkmıştır, su anlamlı, hareket, ziya, mesafe, kuvvet anlamlı gruplar gibi. Panse ilerledikçe bu iptidai polisemiden elemanların yardımı ile daha geniş söz aileleri türemiş ve bunlar sosyolojik inkişafın temin ettiği bir hâkimiyetle başka dillerin evolüsyonunu da idare etmiştir.

Mevzuum Güneş - Dil Teorisi'nin sade tatbikatını şamil olduğu için tafsilâta girişmeyecek ve yalnız:

1 — Her kelimedede mutlaka (gizli veya görünür) bir anakök bulunduğunu;

2 — Türkçe ve dolayısıyla bütün diller lengüistliğinde, pankronik kanunun hâkim olduğunu;

3 — Etimolojinin antropoloji esaslarına göre yapılmasının doğru olacağını izaha çalışacağım.

Her kelimedede bir ana kök bulunduğu muhakkaktır. Bu ana kök bazı kelimelerde kendini gösterdiği halde birçok kelimelerde görünmez. Güneş - Dil Teorisi bunun için şu misalleri verir:

[2] { Ot : oğ + ot = otoğ... ot
As : ağ + as = ağas... As
Ar : ağ + ar = ağas... As

[1] Etimoloji, morfoloji, fonetik ve semantik bakımından Türk dili.

[2] Etimoloji, morfoloji, fonetik ve semantik bakımından Türk dili. S. 13

Bu kelimeleri kısaca tetkik edelim:

1 — «Ot» kelimesinin birçok manaları arasında akıl ve fikir anlamları da vardır.

Ot (Uygur) : Akıl ve huş (Rad. C. I.)
Ut (Uygur) : Fikir, hicap (B. T. L.)
Öt [1] : Nasihat (Öngün yazıtları)

(Misal:

«İnime, oğolama, ana ötledim»)

Kelimenin orijinal şekli (oğ + ut) veya (uğ + ut) olmak lâzım geldiğine göre (oğut) veya (uğut) şekillerinde de bu ana manayı aramak lâzımgelir. Bu şekil ve mana «öğüt» kelimemizde aynen mevcuttur. Yalnız baştaki vokalin düşmesiyle husule gelen şekle gelince:

Bu da «güt» tür.

Güt : İdeal (Adana taraflarında)

Güdü : Tasavvur, tahayyül (müteferrika, Velet Çelebi)

Görülüyor ki, ana mana bu şekilde de tamamıyla mevcuttur. Ve sans figüre olarak aldığı gütmek, sevk etmek, idare etmek gibi hareket asıllı manalarında da akıl ve fikir hâkimdir. Fransızcanın «guide» i bu son şekildedir. Mevzu müsait olmamakla beraber fransızcanın «idée» si ile Grekçenin «idea» sının bu anakök varlığı ve kaynaşması hâdisesine birer misal teşkil edebileceğini zikretmeden geçemeyeceğim. Çünkü Walde Pokorny'ye göre kelimenin aslı Ued rekonstitüe şeklidir. Bu kelimenin başındaki konsonumsu (u) unsuru bizim (v) ve binaenaleyh (ğ) den başkası olamaz.

2 — Ar = (ağar): Bu kelimenin birçok anlamları arasında bir de yükseklik, beyazlık ve parlaklık vardır. Meselâ:

Ar mank : Kırmızı sarı şey (Kaşgarî C. I. S. 76)

Ar : Muhterem, muhteşem, koca, büyük, mukaddes, ilâhî. (Yak. Pekarski S. 126)

Arı : Halis, helâl, iffetli, mukaddes, münezzeh, pak, saf, tahir, temiz, (Rad. garp, koman)

Bunlara mukabil anakökü düşürmemiş şekli ile

Ağar : Sadık (Orhun)

Ağarma : Fecir (L. O. Çorum)

Ağarmak : Beyazlanmak, parlamak.

Görülüyor ki, ana kök düşse dahi semantik öz kendini kat'iyen kaybetmemektedir. Hint - Avrupa dillerinde de böyledir.

Sanskrit : Aruna = Altun sarısı, kırmızimsı.

» : Aruša = Ateş rengi kırmızı

[1] H.Namık, "Eski Türk Yazıtları" s. 130

Ve ana kökü yalnız (Vokal halinde) muhafaza etmiş olarak:

Avesta : *a uruša* = beyaz renk.

Lâtin : *a u rora* = şafak (fransızca aurore)

3 — As (ağas) ın manaları arasında yukarı, yüce ve faide manaları da vardır.

As	: Menfaat	(Garp türkçesi, B. T. L.)
Ası	: Menfaat	(Kamusu Türkî)
Asığ	: Menfaat	(Çağatay, Kamusu Türkî)
Asık	: İstifade	(Çağatay, Radlof, U. I.)
As	: Kalmak, yükselmek [bir şeyden yukarı] (Kırgız, Sağ. Koy. R. C. I.)	
Üs	: Yukarı, üst taraf	
Üst	: Yukarı, üst taraf	
Aş	: Bir şeyi yukarı almak.	
Asmak	: Üstün gelmek, tebarüz etmek (Rad. C. I. S. 586)	

Ana kökü muhafaza etmiş olarak da:

Ağası yır	: Miraç (Kur'an tercümesi. Bursa)
Ağış	: Yüceye çıkmak, yücelmek, suud (Kaşgari C. I. S. 59)
Ağış	: Kaldırmak, yükseltmek (Uygur Rad. C. I. S. 169,
Agas	: Ağaç, sırık (Koybal, Radl. C. I. S. 152)
Ağışmak	: Dağa doğru tırmanma yarışı (Çağatay, Kaşgari)

Hint - Avrupa dillerinden Farsçada:

Asman	: Gök	
Eski nord	: Ass	[¹] Allah (Eski Germen ilahlarına verilen isim.)
Anglosakson	: Os	

Bu iki kelime bize (ağ) ana kökünü de muhafaza etmiş bir as vermektedir. Mevzuun tam ortasına girmiş olduğumuz için artık bu iki kelimenin etimolojik analizini de yapabiliriz:

Güneş - Dil Teorisi'ne göre analizleri şudur:

Ass : Ağ + as (yan yana gelmiş aynı cinsten iki konsonun biri muhakkak (ğ) dir [²].

Os : Oğ + os (bu kelime de o nun uzun olması da bir (ğ) ye işaret eder.

Güneş - Dil Teorisi'nin her kelime de bir ana kök araması keyfiyeti

[¹] Kluge, "Etimologisches Wörterbuch der deutschen Sprache s. 264

[²] Etimoloji, morfoloji, fonetik ve semantik bakımından Türk dili s. 41

en kolay ispat edilebilen mevzulardandır. Profesör Dr. Dilemre'nin neşredilmiş bir yazısından aldığım şu kelimeler bu bahsin en tipik misallerindedir:

1 — Ün	: Şöhret (K. T.)
Öğünmek	: Kendini metetmek (K. T.)
2 — Un	: Tertip (Kur'an tercümesi)
Uğun	: Karar (Hurşit ve Ferahşat)
3 — Ura	: Fali hayır (Garp Türkçesi)
Uğur	: Fali hayır (K. İ. D. L.)
4 — İt	: İktidar (T. D.)
İğit	: Kudretli (Uygur metinleri)
5 — İş	: Zorluk (K. T.)
Eğişmek	: İnat etmek (Garp Türkçesi)
6 — Eç	: Hemşire (Garp Türkçesi)
Egeç	: Hemşire (Balkar)
7 — Uz	: Selamet, sulh (K. T.)
Uğuz	: Mübarek, kutsî (Çağatay, B. T. L.)
8 — Us	: Sekinet, mantık (K. T.)
Ukus	: Zekâ (D. E. T.)
9 — İm	: Kapalı söz, remz (D. L. T.)
İğim	: Kuruntu (Garp Türkçesi)
10 — İr	: Erken (D. T.)
İğirik	: Fecir (Garp Türkçesi)

Güneş - Dil Teorisi'ndeki pankronik sistemine misal getirmeden evvel klâsik mektebin kabul ettiği diakronik fonetik kaidelerinin ne kadar dar vaziyeti olduğunu kısaca izah edelim. Bu ekol meselâ: Bir «v, g» mubadelesi kabul eder, fakat bunun için de sayısız ve bunaltıcı şartları vardır. Onlara göre germanik grubun garp Germen kısmından ancak Galo - Romen devrinden geçme kelimelerin başındaki (w) Fransızca (g w) veya (g) ye tahavvül edebilir meselâ:

Frankça	: Witan	kılavuzluk etmek, sevk etmek
Fransızca	: Guider	
Frankça	: Wardôn	Muhafaza etmek
Fransızca	: Garder	olmuştur [¹].

İkinci bir v, g değişim kanunu da şudur [²].

Hint - Avrupa anadilinde kelime başındaki (g w) (occlusive sono-

[¹] Brunot "Histoire de la langue Française." Bloch "Dictionnaire étymologique de la langue française" cilt I, s. 327, 353

[²] Meillet, "Introduction à l'étude comparative des langues indo-européennes" s. 62

re) ı, Lâtince u, Grekçede b, İrlanda dilinde yine b ye değişebilir.
Meselâ:

Hint - Avrupa	: Guei (o)	}	canlı, dir.
Sanskrit	: Jivah		
Lâtin	: Uiuos		
Grek	: Bios	}	can, hayat, olur.
Eski İrlanda	: Beo		

Bu iki misalden de anladığımız gibi bu değişmeler umumî olmayıp tamamiyle yerlidir ve hususîdir. Başka hallerde de bu değişmeler var ise de daima mahallî olmaktan kurtulamazlar, halbuki Güneş - Dil teorisi her zaman, her yer ve her dil için bu değişimleri kat'î olarak ve kategori halinde tesbit eylemiştir; bu kategoriler şunlardır:

- 1 — Ğ, y, g, k, h [¹]
- 2 — V, f, m, b, p

Kategorilerin beşer konsonu kendi aralarında olduğu gibi kategoriler arasında da yer değiştirebilirler. Çünkü kategoriler fonemleri gırtlaktan dudak ucuna doğru kademe kademe götüren anthropo - physiologique bir tertibe tâbi tutulmuştur.

Biz yalnız lengüistikten bahsettiğimiz için bu tertibin manasını izah etmekle meşgul olmayacağız.

*
**

Bu değişmeleri bizim bakımımızdan anlayabilmek için (ğ) nin herhangi bir anlamından çıkmış muahhar bir kelimeyi:

Meselâ, hareket anlamlı kelime ailesinden «it - mek» sözünü ele alalım:

Bu kelimedede bir hareket anlamı olduğu muhakkaktır ve bu anlamı bu kelimeye veren unsur (ğ) dir. Ve «itmek» sözünün «it» kısmının etimolojik analizi u olur:

İt = iğ + it manasını tahlil ederek;

1 — İğ ana köktür; hareket ve kuvvet anlamıdır.

2 — İt yapıcılık, yaptırıcılık, yapılmış olmaklık gösteren bir elemandır, şu halde iğ + it (iğit) bu hali ile kuvvet ve hareket yapan, kuvvet ve hareket yaptıran, binefsihi kuvvet ve hareket olan bir süje veya objeye işaret demektir ve son morfolojik şekli olan (it) kelimesinde hem kuvvet hem hareket mündemiğdir.

Muhtelif Türk lehçelerinde kuvvetli, hareketli ve canlı demek olan yiğit, iğit ve ikit işte bu kelimenin kendisidir. Bu kelimenin doğrudan doğruya hareket manası verir şekli olan iğitmek, Uygur lehçe-

[¹] Etimoloji, morfoloji, fonetik ve semantik bakımından Türk dili s. 10

sinde kaldırmak, yükseltmek, yukarı (B.T.L.) manasınadır ki, bir hareket ve kuvvet ve mecazî mana ile de bir canlılık göstermektedir. Binaenaleyh yukarda klâsik mektep bakımından izahını yaptığımız v, g değişimini bizim bakımımızdan izah için iğit kelimesinin mana değiştirmeden alabileceği şekilleri gözden geçirelim:

Kategorilerine göre bu kelime dokuz şekil alabilmektedir, onlar da şunlardır:

İğit = iyit, iğit, ikit, ihit

İvit, ifit, imit, ibit, ipit

Üzerinde işlediğimiz mesele v, g mübadelesi olduğu için bunların arasında iğit ve ivit'i alarak aralarındaki semantik münasebeti gözden geçirelim. (İğit) in manasını öğrenmiştik; (ivit) e gelince onun manası da yine kuvvet ve hareket memzucu olan bir sür'at ve hızdır. Etimolojik analizini yaparsak aynı neticeye varırız:

İvit = iv + it

1 — İv = ana kök anlamını temsil eden prensipal köklerdenidir. Kuvvet ve hareket anlamıdır. [Yalnız «ev» kelimesi ki (aslında eğvedir) Kudatkubilikte acele manasına kullanılmıştır].

2 — İt = yapıcılık, yaptırıcılık, yapılmış olmaklık ve toplu manasıyla bir aksiyon ve ajan bildiren elemandır. Şu halde:

İv + it = (ivit) bir aksiyonun fiile gelmiş hali demek olur; bu kelime bütün Türk lehçelerinde halen yaşamaktadır. Şunlar canlı misalleri olabilirler:

Eve

İve Acele (Aybetülhakayık)

Ev

İvik Acele

İvek Acele, çevik (D. L. T.)

İveti Acele (Anadolu)

İvi

Evi İstical (Garp. Radlof.)

Eveti Seri (Anadolu)

Evdi Acele (T. D. müteferrika)

Evdik Acele

Evetlemek İsticâl (Anadolu)

İvit fırlatmak, atmak (Çuv.)

Bu tahlilden elde ettiğimiz netice şudur: İğit ve ivit semantik bakımdan ayrı gayri olmyan iki kelimedir. Kelime morfolojisi; yaşanan yerin ve sosyal hayatın icaplarına göre değişen panse ve fizyolojiden

sık sık müteessir olduğu için ana manayı değiştirmemek şartıyla kendisi değişebilir. Nitekim morfoloji değişmeden mefhumun değişbildiği gibi.

Bu iki kelimenin baştaki vokalleri düşünce vit ve git kalır ki, bunların bugün Fransız dilinde yaşayan (guide = rehber) ve (vite = acele) kelimelerinden başkaları olmadığı bizce muhakkaktır. Çünkü hiçbir Fransız etimolojik diksiyoneri Vite'in aslını bulup izah edemediği gibi yine bu kitaplar guide'i dahi ancak zorlamak suretiyle Frank - Cermen dilindeki yapma Witan kelimesine irca etmekten başka bir şey yapamazlar [1].

Clédat [2] ise kestirme olarak menşei meçhul demekle iktifa etmektedir. Littré [3] bu kelimenin Lâtincede vegetus (tetkik) ten alınmış olmasını, fakat şeklinin yaklaşmadığını ve benzemediğini söyler.

Yalnız Littré, Diez'in bu kelimeyi bazı Romen dillerinde saklamış oyunlarında kullanılan Vista (Vu) dan getirmek istediğini kaydeder. Walde - Pokorny'nın Hint - Avrupaî dilleri mukayeseli sözlüğünde ise bu kelime hiç alınmamıştır.

İngilizcede quick hem can, hem canlı ve çabuk manaları vermekte olduğundan bu vite kelimesini analogi yoluyla Lâtincede hayat, varolmak manasına gelen Vita ile karşılaştırmak hatıra gelebilir. Çünkü Vita ile bizim Türkçe Yet ve Arapça hayat arasında sıkı bir münasebet vardır. Bu kelimelerin etimolojik analizi bizi bu neticeye vardırıır.

Vita = iğ + iv + it + ağ
Hayat = ah + ay + at + .
Yet-mek = eğ + ey + et + .

Hepsinde (1, 2, 3) üncü unsurun aynı kıymette olduğunu görürüz. Bu üç unsur aktif bir hayatın tecellî ve temessülünü ifade eder. Bu halleriyle kelimeler mücerret olup tamam değildir. Lâtincedeki ağ bu manayı tamamlandıran ve isimlendiren bir eleman olur.

Hint - Avrupa grupundan Grekçedeki İvi kelimesi de belki Vite'yi izah edebilir. Çünkü İvi gençlik kuvveti ve yiğitlik manası vermektedir ve Hint - Avrupa ana dilindeki biçimi iegua (yegva) şeklinde rekonstitüe edilmiştir. Litvancası jegiu (yegyü) dur [4]. Bu kelimenin de Güneş - Dil Teorisi dışında kalamıyacağı meydandadır. Çünkü etimolojik analizi şudur:

[1] Bloch, aynı eser c. II. s. 371

[2] Clédat "Dictionnaire étymologique de la langue française" s. 675

[3] Littré, "Dictionnaire de la langue française" cilt IV, s. 2510

[4] Walde - Pokorny, "Vergleichendes Wörterbuch der indogermanischen Sprachen, cilt. I, s. 206

1 2 3
Grekçe : İvi = iğ + iv + iğ

1) İğ anaköktür, kuvvet ve hareket anlamındadır.

2) İv anakök anlamını temsil eden ve onunla kaynaşabilen prensipal köklerdenidir. Binaenaleyh iğ + iv = (iğiv) kendisinde kuvvet ve hareket bulunan bir nesne yani kuvvetin ve hareketin bizzat kendisi ve tahakkuku demektir. Nitekim Türkçe kırv aynı manayı mutlak ve kat'î surette ifade ediyor. Kıvrak'taki kırv gibi. Ana kökle kaynaşık şekli İv dir ki bizdeki Evirmek fiilinin Ev'i ve İvmek fiilinin iv'i budur.

3) İğ manayı tamamlandıran ve isimlendiren elemandır. Binaenaleyh İğiviğ ve son morfolojik şekli ile İvi kuvvetli, hareketli ve dolayısıyla çevik, çâlâk, acar adam demektir. Nitekim yukarda görüldüğü gibi Türkçede İve, Eve, Evik, acele ve çevik manasını veriyor.

*

**

Hint - Avrupa âlimlerinin bir yere bağliyamadığı Vite kelimesinin Güneş - Dil Teorisi bakımından tetkiki ufkumuzu genişlettiği için Hint - Avrupa dillerinde hareket anlamlı kelimelerden bazı misaller daha alalım. Bunların hepsi aynı zamanda g, v mübadelesi göstermektedir.

Hint - Avrupa anadilinde reconstitué bir kök olan qéi (key) kelimesinin manası Walde - Pokorny ye [1] göre harekete getirmek, harekette olmak, harekete koymaktır. Onlara göre bu kelimelerden şu aşağıdakiler çıkar:

Grek : Kio = gitmek, uzağa gitmek.
Lâtin : Cio (Kio) = harekete getirmek.
Cornwall : «Konvol ölü kelt dili» = hareket.
Breton : Kae = hareket.
Sanskrit : Kit = gitmek, kovalamak.

Yine Walde - Pokorny [2] aynı kitapta hareket mefhumlu ve adımlamak, gitmek manalarına gelen bir (uadh) reconstitué kökünü vermektedir ki bundan da aşağıdaki kelimeler üremektedir:

Lâtin : Vado = giderim
Es. Nordca : Vadha = gitmek
Anglosak. : Wadan = gitmek
Eski yük. al. : Watan = gitmek

[1] Walde - Pokorny, aynı eser, cilt. I. s. 206

[2] Walde - Pokorny, aynı eser, cilt I. s. 217

Bu cinsten bir üçüncü kök te bir hedefe doğru ilerlemek anlamına gelen sidh dir.

Şu kelimeler de ondan çıkmıştır:

Grek	: Sadhatı = bir hedefe doğru ilerlemek.
Avesta	: Haidhišta = bir hedefe doğru götürün
Sanskrit	: İdhio = zorlama, ileri doğru hücum.

Tabloyu tamamlamak için ham, sam, fin-uğur ve Yakın Asya dillerinden de birer kelime alalım:

Sami

İbranice	: Atha [1] = geçmek, gitmek
Arapça	: Eta [2] = geldi
»	: Âde = geri geldi

Ham

Eski Mısır	: İt [3] = uzaklaştırmak, alıp götürmek;
------------	--

Fin - uğur

Fin	: Käydä «Keyde» = gitmek
Macar	: Ki = dışarıya doğru hareket gösteren lâhika.

Yakın Asya dilleri

Sumer	: Ed [4] = çıkmak gud, kit, git = yükselmek, uzaklaşmak
Eti	: İt [5] = git
»	: İtten = gidiniz.

Bütün bu tabloda dikkati çeken unsurlar *ki, kit, vad, sit, sad, hayt, id, at, keyd* dir ki hepsinde esas olan anlam harekettir. Bunları manalandırmakta kullanılan usulde bir ittirat olmadığı için kendilerine reconstitué birer kök aramak zarureti hâsıl olmuş.

Halbuki usulü pankronik [6] olan Güneş - Dil Teorisi bunların hepsini toplayıp bir asla götürmek yolunu açmıştır. Meselâ: (v. + ğ) kökünü hareket manasıyla ve yine meselâ iğ biçimi ile aldığımız zaman bu sade ve mücerret bir hareket manasıdır. Aksiyon haline getirmek için

[1] Gesenius; "Hebräische Wörterbuch"

[2] "Kamus" tercümesi

[3] Erman - Grapow, "Aegyptisches Wörterbuch"

[4] Deimel, "Sumerisches Lexikon"

[5] Delaporte, "Grammaire hittite", s. 148

[6] Etimoloji, morfoloji, fonetik ve semantik bakımından Türk dili s. 37

onu; rolü (yapmak, yaptırmak ve yapılmış olmak ve binaenaleyh asıl ve esaslığı, sahipliği temsil etmek olan) (. + t) unsuriyle takviye ederiz, çıkan şekil şu olur:

iğ + it

İğit kelimesinde hareket, kuvvet ve canlılık bulunduğu ve ivit haline de geldiğini yukarda görmüş idik. Bizce iğit ve i vokalinin düşmesiyle git kelimesinden gitmek, gütmek fiilleri çıktığı gibi hepsinde hareket bulunan hesapsız müştaklar da çıkmıştır. Garp etimoloğlarının kat'i bir etimolojisini yapamadıkları guide kelimesi de bu gruba mensup ve proto Türk asıllı bir kelimedir. İzahı daha amelileştirmek için etimolojik analizini yapalım:

(1) (2) (3) (4)

Guide = iğ + uğ + id + eğ

1) İğ = Anaköktür. Hareket anlamındadır.

2) Uğ = Anakök anlamını kendinde temessül ettiren prensipal köklerdir.

3) İd = Manaya aksiyon ve ajan anlamı veren bir unsurdur. Binaenaleyh (İğ + ig + it) kendisinde aksiyon bulunan bir obje ve süje ifade ettiği gibi bir hareket ajanını yani sahibini dahi ifade eder.

4) Eğ = Bu unsur manayı tamamlar ve bu suretle guide kendisinde tam bulunan süje veya obje demektir. Ve Fransızca guide kelimesiyle de bundan başka bir mana kastedilmez. Türkçe gütmek ve yedmek kelimeleri bu aslın Türk dünyasına göre gövdeleşmiş şekilleridir.

Not — Guide'in Fransızca morfolojisinde fazla bir (u) görülmemektedir. Klâsik ekol bunu g ile v nin yer değiştirmesi için basamak olarak kabul eylemekte ve yazıda tebarüz ettirmek maksadiyle onu g nin yanında küçük ve parazit bir w (g w) şeklinde yazmaktadır. (G) nin yumşayıp erimesi denilen bu hâdisede bir anakök düşmesi aramamalıdır.

Güneş - Dil Teorisi ise bu v unsurunu konson kategorileri arasında değişim köprüsü ve (physio-phonétique) bir fenomen olarak tesbit eylemiştir.

*
* *

İt (d) kuvvet, kudret ve hareket anlamlı bir ana kelime halinde meydana çıkınca başka elemanlar alarak, fakat yine bu manalarını kaybetmemek şartıyla birçok morfolojilere geçer [1]. Meselâ:

[1] Etimoloji, morfoloji, fonetik, ve semantik bakımından Türk dili s. 40

İt (d) kelimesi . + z unsurunu alarak İtiz olunca hareket anlamına (içinde çok obje veya süje ve panse bulunan) geniş bir saha vermiş olur. Bugünkü Türkçede bu morfolojide birçok kelimeler vardır.

[¹] Etiz : Âli (Koman)

[²] Ediz

[³] İdiz : Yüksek, yücelmiş, kıymetli (Uygur)

(. + s) unsuru aldığı zaman bu sahanın biraz dar olduğu görülmektedir. Alelâde bir yükseklik ifade eden [⁴] edis (Uygur) da olduğu gibi.

(. + ç) elamanı aldığı zaman bu sahanın tamamıyla daraldığını muayyen ve mahdut bir dereceye geldiğini görürüz. Edici demek olan [⁵] ve Allah manasına gelen *itçi* buna misaldir.

(. + k) elemanını alınca tam ve mükemmel bir fiil ifade ve muayyen bir objeye işaret eder. Âlet ve fiil anlamına gelen [⁶] itik te olduğu gibi.

Bütün Türk lehçelerinde bulunan, amut ve sert manaları veren dik sıfatiyle dikmek fiilinin aslı maddesi bu yolda olmuş kelimelerdendir. Dik ve tik kelimesi sonunda [yakın saha ve bitişik muhit ifade eden] (. + n) unsurunu alınca diken olur.

Tik ve Dik kelimesi Farsça tiğ ve Fransızca tige, Lâtincede kaval manasına Tibia kelimeleri buradan çıkarılır. Dikiş ve dikmek kelimeleri de bu asıldan dır.

*
* *

Bu kelime bazan anakökü muhafaza ederek yitiz, çitiz, sitiz gibi şekiller alır ki, bunların manası bugünkü Türkçede çalâk, keskin ve sivridir [⁷]. Titiz kelimesi de bunlardandır. Türkçede [aynı cinsten olan iki konson yanyana gelebileceği için] bu kelimenin hakikî morfolojisi iğ + itiz olmak tabiidir. Binaenaleyh titizi de yitiz, citiz, sitiz ile bir arada alabiliriz.

Bütün bu manaları bir araya getirince Fransızca Vitesse kelimesini de bu arada tetkik etmek daha lojik olur. Çünkü vite kelimesinden

[¹] Radlof c. I

[²] T. D. İbnimühenna

[³] T. D. İbnimühenna

[⁴] Radlof c. I.

[⁵] (Uygur B. T. L.)

[⁶] Kur'an tercümesi, İst.

[⁷] Babus; Radlof (Kırgız); Pekarski (Yakut).

fazla olarak bu kelimedede sse vardır. Mevzuu daha amelî bir hale getirmek için her iki kelimenin etimolojik analizini yapalım.

(1) (2) (3) (4) (5) (6)

Vite : iğ + iv + it + eğ + . + .

Vitesse : iğ + iv + it + eğ + es + eğ

Vitesse kelimesindeki dördüncü ve beşinci unsurlar aynı cinsten oldukları için birincinin (ğ) yazılması tabiidir. Böyle olunca kelimenin hakikî şekli:

viteğ + es + eğ

olur.

Şu halde bunun manası vite manasının oldukça geniş ve bol olarak bir objede vukuu demek olur. Bu mana yitiz, titiz, citiz ve sitiz Türkçe kelimelerin hepsinde mevcuttur. Zaten Türkçe sitiz kelimesi Hint - Avrupa dillerinde hâlâ yaşamakta olan birçok kelimelere analık vazifesini görmüştür.

Yetiz, çitiz, sitiz, titiz kelimelerinin muhit ve sosyoloji tesiri ile yan ve yakın manalar için de kullanıldığını görüyoruz. Meselâ:

Yakutçada: Sitis = öc ve intikam almak, birinin arkasından yetişmek, kovalamak [¹].

Yakutçada: Cet = yiğit, olgunluk, erlik, insan yaşının parlaklık devri [²].

Çağatay : Çet = Muharebe, kuvvetli, savaş [³]

Çete

Çetin

Garp Türkçesi : Çetrefil

Çatmak

Çatışmak

Kırgız : Çetiz = açığöz, dönek, aceleci, çevik [⁴]

Kırgız : Cetiz = 1 - irmek, ve olgunlaşmak 2 - nazlanmak, şımarık, yüzüzmek [⁵]

Altay : Yit = (yiğit) = delikanlı, yiğit [⁶]

Çuvaş : Çit = dayanmak, tahammül etmek [⁷]

[¹] Pekarski, C. V. s. 2254. arapçadaki ced, cid, ciddi kelimelerinin anasıdır. Bu tezde yalnız Hint - Avrupa ve Türk dilleri karşılaştırıldığı için samî diller misal alınmadı.

[²] Pekarski C. V. s. 817

[³] Pekarski büyük T. L.

[⁴] Radlof C. I. s. 82

[⁵] Radlof s. 82

[⁶] Verbitski s. 94

[⁷] Aşmarin s. 106

Hint - Avrupa grupundan sayılan Farsçanın, Arap imlâsiyle (sitz) ve Avrupa transkripsiyonu ile sitez [¹] şeklinde yazılan bir kelimesi vardır ki, Ferhengi Şuuriye göre inat, taassup, cenk, husumet, arbede, kavga, zulüm, teaddi, kahır ve kin manalarına gelmektedir. Paul Horn ise bu manalardan yalnız cenk ve cidal karşılıklarını kaydediyor.

Bu âlime göre bu kelime pehlevice stej kelimesinden doğar. Avestada ise şekli setij'dir. Bundan da Hint - Avrupa grupuna şu yolda bağlanır:

Sanskrit	: Tej = keskinleşmek
Grek	: Stizo = batırırım, saptırım
Lâtin	: in/stigare = saptamak, düzeltmek
German	: Stek = saptamak

ki, bundan: es. yük. al: (stehhan) çıkar. Almancada yaralayıcı âletlerle dürtüp sokmak, yaralamak demek olan stechen fiili buradan üremiştir. Ve bizim diken dediğimiz dikken kelimesinin tamamıyla kendisidir.

Walde - Pokorny bu kelime üzerinde daha etraflıca malûmat verir [²]. Ona göre: dik durmak, keskinlik ve sivrilik reconstitué kökü steig'dir. Eski Farsçası tigrâ (uç), Avestacası tacgâ (keskin), tigrî (ok) yeni Farsçada teğ (uç ve kılıç), tej (ok) dur. Bundan da yine harp ve cidal manaları veren sivrilik, diklik, keskinlik ok ve kılıç gibi harp aletleri çıkmaktadır ki bizde bunların aynı olan kelime ve manaları şunlardır.

Teğmek	= Harbetmek (Orhun)
Teğ	= Saldırmak, hücum, hamle (Fars B. T. L.)
Tokuş	= Dokunma, musademe, cenk, savaş (B. T. L.)
Tokımak	= Vurmak, döğmek (Kazan B. T. L.)
Tik	= Bir şeyle veya bir şeye vurmak, çarpmak, fiske vurmamak, sokmak (haşarat için) (Pekarski; Yakut)
Tik	= Dikmek, sokuş (arı, yılan gibi), (Pekarski. S. 2666)
Grekçe	= Stigma = nokta, diken yararı, iğne yeri.

Yine Walde - Pokorny nin Hint - Avrupa dillerinde aynı manayı ifade eden rekonstitüe bir kökü de stegh'dir [³]. manası: 1 — Saptamak, dürtmek; 2 — değnek ve sırık; 3 — sert, dik ve sivri iğne (sokucu hayvana mahsus) dir.

[¹] Paul Horn, Grundriss der neupersischen Etymologie s. 160

[²] Walde - Pokorny, Vergleichendes Wörterbuch der Indogermanischen Sprachen C. II. s. 612

[³] Walde - Pokorny, aynı eser. Cilt II. s. 622

Grekçesi : Stohos = hedef olarak dikilen direk.

İsveççesi : Stagg = sert ve yaralayıcı ot.

Lehçemizdeki tokmak kelimesiyle akrabalıkları meydandadır. Bütün bunları bir köke irca etmek lâzım, onu Orhun Kitabelerinde okuduğumuz (teğ) kelimesine götürmek doğru olur.

Yeni Almanca değnek demek olan stange de bu köktendir. Bakınız değnek ile birliği ne kadar kuvvetlidir. Etimolojik analizleri şudur:

	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Değnek	: eğ	+ ed	+ eğ	+ en	+ ek
	(s)				
Stange	: eğ	+ et	+ an	+ eğ	+ eğ

Kelimelerin unsurlarında yalnız üç ve dört numaralılar yerlerini değiştirmişlerdir. Bu bizim (nğ) dediğimiz geniz harfinin bazan burundan söylendiğini ispat eden misallerdendir ve kelimeler bütün elemanlarıyla yekdiğerinin aynıdır.

*
* *

İtik kelimesinin bir de tetik şekli vardır. Burada ana kökü (t) şekline girmiş olarak buluyoruz. Yine hareket anlamlı kelimelerden birçoğunun anası «at» dir. Atmakta, atlamakta olduğu gibi. Analiz şudur:

	(1)	(2)
At	= ağ	+ at

- 1) Ağ = ana köktür hareket, kuvvet ve kudret manalarındadır.
- 2) At = bu manaya aksiyon veren unsurdur. Binaenaleyh «agat» bizzat kuvvetin kendisi, varlığı ve fiilidir.

*
* *

Bu da elemanlar olarak hareket, kuvvet ve kudret medlülü kelimeler yapar. Meselâ (v. + k) olarak «atak» olunca manası; cüretkâr, [¹] mütecaviz ve ataklık [²] cürettir. Ana köksüz sade tek şeklinde de hareket ve kuvvet anlamları barizdir. (Teylemek) [³] takip etmekte olduğu gibi (tüğmek) [⁴] firar etmek ve (teğmek) (vâsıl olmak) [⁵] (tüylek) fırtına, (tüğmen) [⁶] iğtişâş, isyan manalarına gelir.

[¹] - [²] (To), (K. T.)

[³] Garp lehçesi

[⁴] Garp lehçesi

[⁵] Orhon kitabeleri

[⁶] Televut. Radlof C. II.

Fransızca *attaquer* fiilinin aslî maddesi olan *attaque* kelimesinde bu Türkçe atak var mıdır, yok mudur tetkik edeceğiz.

Walde - Pokorny [1] Hint - Avrupa dilinde koşmak manasında rekonstitüe bir kök olarak *teq* kelimesini kabul etmektedir. Bunun:

Sanskritçesi	: Takti	= Silâh atar, acele eder, hücum eder.
Avestacası	: Taka	= Koşu
Farsçası	: Tak	= Koşu
Litvancesi	: Teku	= Akmak, koşmak
Slavcası	: Tok	= Cereyan

dır ki hemen bizim (*teğ*) kelimesinin aynı ve kendisidir. Analizlerini yapalım:

Türk	: Teğ (y) [2]	= eğ + et + eğ + . + .
Sanskrit	: Takti	= ağ + at + ak + it + iğ
Avesta	: Taka	= ağ + at + ak . + ağ
Fars	: Tak	= ağ + at + ak
Litvan	: Teku	= eğ + et + ek + . + uğ
Slav	: Tok	= oğ + ot + ok

Kelimelerin her üç unsuru müşterek ve aynı olduğu için esasen bir familyadan olan semantik hüviyetlerine müşterek bir tip vermek kabildir. Bu kelimelerin hepsinde hücum mahiyetinde sert, aceleci ve kat'î bir yürüyüş vardır. Ve hakikî morfolojileri yukarda gördüğümüz gibi egeteg, agatağ ve ağatak tır. Her üçünü de ilk ana köke çevirsek ağatak olur. Bazı kelimelerde muhitin ve sosyolojinin tesiri ana kökü ilk elemana çevirdiği için Fransız dilinde bu kelime *attak* ve Fransız imlâsiyle *attaque* şeklini almıştır. Bunu başka türlü iddia etmek işi zorlamaktan başka bir netice veremez. Nitekim Fransız dilinin etimolojik lûgatleri *attaque* kelimesinin etimolojisini bulamamıştır. Bloch [3] menşeyini meçhul bulmakla beraber *attacher* demek olan İtalyanca *attaccare* kelimesine götürmek isterse de yukarda bizim yaptığımız etimolojik tahlil her türlü şüpheyi ortadan silecek derecede açık ve kuvvetlidir. Çünkü en eski ve hiç karışmamış Türk lehçelerinden olan Yakutçada:

[1] Walde - Pokorny ay. eser. C. I. s. 715

[2] Orhon. Bu kelime şöyle bir cümle içinde geçer: "Kül Tigin Başgu bozat binip teğdi" yani: Gül Tekin Başgu denen boz ata binip hücum etti. (abide I. Şark, yüz IE. 37).

[3] Bloch. ay. eser. C. I. s. 50

Atagasta = incitmek, tahkir etmek, hücum etmek, taarruz etmek, sıkmak, tazyik etmek, üzme, azap vermek, zulmetmek, manaların dadır [1].

* * *

Attacher = Fransızca Etimolojisi şüpheli görülen kelimelerden biri de *attacher*'dir.

Bloch [2], bu kelimenin etimolojisini şüpheli kabul ettikten sonra der ki:

Tache'den gelmiş olması muhtemeldir. *Tache* ise eski Fransızçada *agrafe* (*toka*) manasında kullanılmıştır. Yeni manası işaret ve lekedir.

Bu da Cermen Familyasına mensup *tikns* [3] (işaret) kelimesinden değildir. Bloch'ın her şeye rağmen şüpheli bulduğu bu etimolojiyi biz şimdi gayet vazih ve kat'î olarak yapabileceğiz. Bu kelime ana dil olan Türkçenin takın ve tokun kelimelerinden değildir. Takınmak, tokunmak fiillerinde olduğu gibi.

Bu fillerin bir de takmak ve tokmak [4] şekilleri vardır ki, onların da aslî maddesi olan *tak* ve *tok* ana kelimeleri yukardakilerle bir arada Hint - Avrupa dillerinin şu kelimelerinde kendilerini gösterirler:

Grekçe	: Thıgano	= Dokunmak, değmek
Lâtince	: Tango (tâgo)	= Dokunurum
Lâtince (Avam)	: Toccare	= Değmek
Gotça	: Taikns	= Dokunma izi, işaret, değme
Gotça	: Tekan	= Değmek, dokunmak
Flâmanca	: Tokken	= Vurmak, tokmak
Fransızca	: Toquer	= Tokmak
Lâtince	: Tactus	= Dokunma
Fransızca	: Tact	= Dokunma [5]

Başkan — Bir çeyrek istirahatten sonra müzakereye devam edeceğiz.

[1] Pekarski s. 185

[2] Bloch, ay. eser. C. I. s. 50

[3] Bloch C. II. s. 109

[4] (B. T. L.)

[5] Walde - Pokorny, C. I. s. 307

İkinci Toplantı

Saat: 15⁵⁰-17⁴⁰

Başkanlık Kuru:

Başkan: Bay Nuri Conker.

Kâtipler: Bayan Esma Nayman,
Bay İsmail Müştak Mayakon.

Başkan — Celse açılmıştır. Hasan Reşit Tankut tezinin izahına devam edecektir.

Hasan Reşit Tankut — (Devamla).

Hint - Avrupa ana şekli ise tag - dir

Grekçe : Daktilos

Parmak [1]

Bu kelimelerin hepsinde ana kelime olarak tak ve tok buluyoruz. Tak ve tok kelimelerinin Türkçede şekilleri şunlardır:

1 — Tak şekli Tak = nişane, dağ
Takmak = değmek, isabet etmek } (B.T.L.)
Tak = dokunmak, üzerine koymak

Bunların, değmek ve teğmek şekli olduğu gibi, dek ve tek şekilleri de vardır:

2 — Tok şekli: 1) Tokmak (çağ), dokunmak, değmek (B. T. L.)

2) Tokumak (çağ), dokunmak, (Vânberi S. 159)

Yukarıya şekillerini sıraladığımız bütün bu kelimeler Panchronique bir sistemle etimoloji yapmanın ne kadar yerinde olduğunu göstermektedir. Şimdi bu kelimelerden birkaçının etimolojik analizini yapalım:

	(1)	(2)	(3)
Hint - Avrupa ana kökü	:	tag = ağ + at + ağ	
Türkçe	:	tak = ağ + at + ak	
Türkçe	:	tok = oğ + ot + ok	

Bunun manası şudur:

1 — Ağ = ana köktür. Kuvvet, kudret ve hareket anlamındadır.

2 — At = Bu anlama bir aksiyon ve ajan veren unsurdur.

[1] Walde - Pokorny c. I. s. 121. Bu kelimeyi şüpheli olarak diş ve yemek manalarına gelen ed ve edont reconstitüe kelimeye bağlamaktadır.

(Ağ + at) = Ağat, Türkçede yükseklik ve meyilli hareket manasıdır. Mezopotamya'daki «Akat» memleketinin adındaki mana gibi (A) nın aşınmasıyla çıkan (Kat) kelimesi en eski zamanlardanberi Allah manasıdır. Şimdiki Gott, God gibi. Yeni Türk dilinde tabaka ve yükseklik manasına gelen kat dahi bunun kendisidir.

3 — Ağ = mananın taallük ettiği süje veya objedir.

Böylece meydana çıkan (ag + at + ağ) = atag kuvvet ve hareketin tam ve mükemmel olarak bir süje veya objeye taallüku demek olur. Son morfolojik şekli tag ve tak dır.

*

* *

Böylece tak veya tok kökünü meydana çıkarınca kendisine elemanlar katarak manasını derece derece nüanslandırmak kabil olur. Meselâ (. + n) ilâvesiyle

Gotça: Tekan

Flâmanca: Tokken

Türkçe: Takın, tokun çıktığı gibi. (. + ğ) ilâvesiyle eski Lâtince'nin tago'su çıkar. Bu tago'nun birinci hecesindeki bariz aksanı Güneş - Dil Teorisi kaynamış bir (ğ) ile ifade eder. O zaman bu kelimenin gerçek morfolojisi tağgo olur ki, bunu; sosyoloji ve fizyolojinin tazyiki ile yeni Lâtince zaten meydana çıkarmıştır. Ve bugünkü şekli tangodur. Nitekim eski Grekçe tiggano (dokunmak), yeni Grekçede tingano okunmaktadır.

(. + t) olarak Lâtincenin tactus'ı ve Fransızcanın tact'ı çıkar.

Buradaki (. + t) kelimeye ikinci bir fail veya mefulun bulunduğunu anlatır. Esasen mana dokunma şeklinde isimlendirilmiş olduğu için fiille beraber kendisinde bir obje bulunması zarurîdir.

Bu kelimenin başka bir morfolojik şekli Lâtince parmak manasına gelen digitus dur [1]. Bize göre kelimenin manası dokunan ve dokunma fiili yapandır. Türkçe parmak rolünü göstermek demek ve dokunmak kelimelerinin yanında parmağın şeklini gösteren dik kelimesi ile beraber onun parça parça ve tane tane olduğunu gösteren diki, kelimesi de vardır (diki: tane, cüz'ü, Tühfetüzzekiye). Valde, digitüs kelimesini parmakla göstermek ve sözle bir şey işaret etmek manasına gelen - deik [2] rekonstitüe kelimesinden getirmek ister (Lâtince dica

[1] Walde: ikinci tabı s. 233

[2] Walde p.: c. I. s. 776

«dice») ise de bu kökte tahlil etmekte olduğumuz tak ve tok kelimelerine ve demek fiilindeki dey köküne götürmek daha doğru olur. (Garp Türkçesinde) demek fiilinin aslı diyemek [1] tir. Bu (y) veya (ğ) kelime tasrif edilirken derhal kendini gösterir. Nitekim Yakutçada demek kelimesinin şekli (diä) [2] dir. Bu açık (a); (ğ) yi daha göze çarpar derecede gösterir.

Walde'nin yaptığı bu kök hakikatte Türk dilinde aynen vardır. (Deik) e verilen parmakla göstermek fiili değmek; ve sözle bir şey işaret etmek fiili ise diy veya dia da itiraz kabul etmeyecek bir parlaklıkla izah ediliyor. Hattâ Türkçe his manasına kullanılan duygu veya tuygu ile semi' manasına gelen duygu dahi bu cümledendir. Hattâ Lâtincesi dignus, eski İzlandacası tigenn olan degen ve değerli kelimelerinde de bu değmek aslı vardır. Çünkü bu kelime en eski Türk lehçesi olan Summerce de dahi [3] du, de, di) dir ki, eski şekli dug idi. Etiler bu kelimeyi (te) [4] biçiminde kullandılar. Bu etütte Türkçenin yalnız Hint - Avrupa dilleri ile mukayesesi düşünülmüş olduğu için Yakınasya, Mezopotamiya ve Sami dillerinden misal almadık. Ancak şimdiki demek kelimesinin dey ve dia şekillerinin ne kadar eski olduğunu aynı zamanda ötedenberi hem dille demek, hem elle işaret etmek manalarına geldiğini göstermiş olmak için bu misal alındı.

Manayı primitif devirlere çıkarınca kelimenin hayatında derhal bir yuzuh hâsıl oluyor, böylelikle bir kelimenin ilk defa hayata nasıl doğduğunu nerelerde nasıl ve hangi manalarda yaşamış olduğunu öğrenmiş oluyoruz.

İşte Güneş - Dil Teorisi'nin Panchronique esasa üstünlük vermesinin sebebi budur.

*
* *

Dactylo kelimesi bizi bu yolda aydınlatan bir kelimedir. Bu yapma kelimenin etimolojisi klâsik mektebe göre Grekçe daktylos a varır. Fakat orada kalarak bir adım ileriye varmaz, çünkü onların fonetik kanunları Synchronique ve nihayet Diachronique dir. Bunun içindir ki daktylo kelimesinin etimolojisinde büyük bir teşettüt vardır. Kimisi onu diş, tepe sivrisi gibi manalara irca etmek isterse de fonetik kaidelerine uymadığı için kat'i bir şey söyleyemezler.

[1] Vambrey: s. 175
[2] Pekarskiy
[3] Deimel. Glossar s. 74, 79
[4] Delaporte "Grammaire Hittite" s. 175

Bazıları da önüne iki istifham işareti koyarak muallâkta bırakırlar [1].

Halbuki bu kelimenin şimdiye kadar üzerinde çalıştığımız (tak, dek, tek) ve (tok) ana kelimelerinden doğmuş olması gayet tabiidir. Çünkü Türkçede deydirmek ve tektirmek gibi gayet eski kelimeler var ki, bunların ana kısmı dekit ve tekittir. Grekçe daktylos'da da aynı anakökü buluyoruz. Etimolojik analizi bizi tenvir edecektir.

	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)						
Grekçe parmak : Daktylos	=	ağ	+	ad	+	ak	+	as	+	ıl	+	os
Lâtince parmak : Digitus	=	iğ	+	it	+	ig	+	it	+	.	+	us
Türkçe : Değdir	=	eğ	+	ed	+	ey	+	id	+	ir		
Türkçe : Tektir	=	eğ	+	et	+	ek	+	et	+	ir		

Grekçe, Lâtince ve Türkçe olan bu dört kelimedeki ana kısmı yapan dört eleman tamamıyla yekdiğerinin aynıdır. Ve bunların manaları şudur:

- 1) ağ = Anaköktür, kuvvet ve hareket anlamındadır.
- 2) ad = Aksiyon ve ajan gösteren elemandır.
- 3) ig = Bu manayı üzerine alan obje veya süjedir.

Her üçü bir arada (ağ + ad + ik) = (ağadig) = (adig) kuvvet ve hareket yapan obje veya süje demektir.

Nitekim Türkçede atik ve etik [2] tamamıyla bu manayı verir. Zemin ve zamanı genişleterek primitif mefhumlara kadar varırsak atmak, itmek, etmek, ötmek gibi kendisinde kuvvete makrun hareket bulunan birçok kelimelerin bu yolla yapılmış olduğunu görürüz. Sansfiğüre olarak ta kendisinde kuvvet ve hareket bulunan parmağa bu suretle digit ve dakit denilmiş olması kadar tabii bir şey olmaz.

4) İt, bu unsur; manayı başka bir obje veya süjede yapan ve vasfı yapıcılık, yaptırıcılık ve yapılmış olmaklık olan bir elemandır. Bunun içindir ki Lâtince de bu transizyon için lâzımgelen fazla bir unsur daha kullanılmıştır. O unsur da us dur.

Greklere gelince manayı daha geniş tuttıkları için vazifesi genişlik, gayri şahsılık olan (. + l) unsurunu da kullanmışlardır.

Bu kelimelerdeki (. + s) unsurunun vazifesini iyice tesbit eylemek lâzımdır. Yalnız; mesaha göstermeğe yarayan elemanlar kelime morfolojisinde özgü rollerini yapamazlarsa onların (ğ) den geçme olduğu anlaşılır. Bu itibarla buradaki us ların da gerçekte birer (uğ) olması tabiidir.

[1] Walde - Pokorny, aynı eser, cilt. I. s. 121
[2] Garp lehçesi (Cevval)

5) Uğ manayı isimlendiren ve tamamladığıran elemandır. Şu halde daktylos ve (s) sukutu ile (daktylo) şu manayı vermelidir: (Bir kuvvet ve hareket sahibinin bu fiili ikinci bir obje üzerinde ve gayet geniş bir sahada tatbikidir.

Kuvvet ve hareket anlamlı kelimeleri bildirirken Almanca Zeugen (doğurmak, işaret etmek, şahitlik etmek), Zeigen (göstermek), Ziehen (çekmek, çekip gitmek), Zeichen (işaret etmek) kelimelerini de gözden geçirelim.

1 — Zeugen (tsoygen) işaret etmek, şahitlik etmek, doğurmak Walde - Pokorny'e göre bu kelimenin Hint - Avrupa ana kökü teg'dir.

Sanskritçesi : Takman = zürriyet, filiz, çocuk
Grekçesi : Tikto = doğmak [1]
Orta aşağı Almancası : Tügen = şahadet etme [2]

2 — Zeigen : Göstermek, işaret etmek

Klugeye göre Lâtincesi : Dicare = hususî merasimle tebliğ

Klugeye göre Lâtincesi : Dicere = söylemek [3]

Walde - Pokorny bu kelimeleri; Hint - Avrupa ana dilinde göstermek ve eski Cermen ve Lâtin dillerinde söz kullanarak bir şey göstermek ve söylemek manalarına gelen dik kelimelerine bağlar [4].

Yukarda geçen, Sumerceden başlayarak Türk lehçelerinde hem sözle hem dokunarak parmakla anlatmak demek olan dey; dek ve dia Türk kökleriyle bu deik kelimesi arasındaki morfolojik ve semantik birlik bize birçok şeyler anlatabilir.

Lâtince bunun başka bir şekli de dicare söylemek ve indicare [5] işaret etmektir. Böylece Fransızca indiquer ve index - indice gibi kelimelerin ne kadar Türk asıllı olduklarını öğrenmiş oluyoruz.

3 — Ziehen : Çekmek, çekip gitmek
Kluge'ye göre Gotça : Tiuhan
Eski Nordça : Toga: Çekmek
İngilizce : Tug (tag) çekmek
Cermen anakökü : Tug: çekmek
Lâtince : Ducere: sevk etmek, çekmek
Keltçe (orta kimir) : Dıgaf: çekerim
Hint - Avrupa : Duk: çekmek

[1] Walde - Pokorny cilt 1. s. 715

[2] Kluge ay. eser. s. 709

[3] Kluge ay. eser s. 706

[4] Walde - Pokorny cilt, 1 s. 776

[5] Walde, "Lateinisches Etymologisches Wörterbuch" 2 inci tabir s. 231

[6] Kulge. ay. eser s. 710

4 — Zeichen Alâmet, işaret, eser.
Kluge'ye göre Gotça Taikns: işaret.
Eski Nordça Teiken: işaret.
Eski Saksça Tekan: işaret. } [1]

Bu dört kelimenin hepsinde de asıl olan tek, tak olduğu halde herbirisini ayrı ayrı köklere irca etmek gayreti beyhude emek harcamadan başka bir şeye yaramaz. Asılları onomatope'dir, diyenler de aldanırlar, çünkü bu suretle yalnız tarihî devrelerde dolaşmış ve ancak lehçeler arasında mukayeseler yapılmış olur. Halbuki asıl dilin kaynağı tarihten öncelere kadar uzanıp giden asıl ve ezeli bir köktür. Buna inandığımız içindir ki, bizim teori zamansız ve toprak hududu olmadan etimoloji yapabilmekte ve kelimeler arasındaki semantik tefavütü derhal aydınlatılabilmektedir.

Şimdiye kadar Güneş - Dil Teoris'i'nin iki karakteristiği üzerinde çalıştık; yeniden hatırlamak için bunları tekrarlıyalım:

1) Her kelimedede muhakkak bir (ğ) anakökü vardır.

2) Güneş - Dil Teorisinde fonetik sistem pankroniktir. Bu iki saha içinde yaptığımız ufak ve dar tetkik davamızın ne kadar şümulü ve kat'î neticelere vardırıldığını göstermiş bulunuyor.

Konuşulmuş ve konuşulmakta olan dillerin bütün malzemesini güneşin vasıflarında ve onların delâletiyle çıkan manalarında toplayıp gruplara ayırmak ve her grup için de semantik cevherine göre binlerce kelime ve söz tetkik eylemek kabil olduğunu da öğretti.

Şimdi bir de Güneş - Dil Teoris'i'nin Paleo - Sosyolojik sahada semantik tatbikini tecrübe edeceğiz. İntihap ettiğimiz kelime bugün Almancada yaşamakta olan ve dua etmek manasında kullanılan betendir.

Alman dilinin en mükemmel etimolojik lûgatini yazmış olan Kluge bu kelimeyi yine Almanca rica etmek manasına gelen biten kelimesine irca eder. Ona göre:

Got : Bidjan yalvarmak, rica etmek
Anglosaks : Biddan » » »
Eski Nord : Bidhja » » »

dır. Cermenceden önceki kökü Bheidh yahut = Bhidh idi.

Grekçesi : Pith (fith) = istirham etmek, rica ile elde etmek.

Lâtincesi: Fido = Birisine teslim olmak.

Cermence sebat ve itimatla beklemek manasına gelen bıdan kelimesi bu kelimeye bağlanabilir [2].

[1] Kluge ay. eser s. 706

[2] Kluge ay. eser s. 60

Walde - Pokorny [1] de daha öteye varabilmiş değildir. Yalnız kat'î olmamakla beraber iğilmek anlamına gelen Hint - Avrupaî Bhedh kelimesini de bu arada zikrelemek ister. Fakat ibadet yolunda dua ve niyaz etmenin insanlıkla beraber başladığını gözönünde tutarak bu kelimelerin kökünü zaman ve mekân bakımından daha uzaklara götürmek elbette ki hem doğru hem lojiktir. Nitekim muhtelif Türk lehçelerinde bu kelimeler aynen yaşamaktadırlar. Hattâ çok eski Türk lehçelerinden biri olan Sumercede dahi bu kelime aynen yaşıyor.

Batan	: Telkinci Rahip	(Deimel, glosser)
Ağabıtta	: Hayır dua ile selâmetlemek, ölümlere dua okumak.	(Pekarski. Yak. S. 14)
Ağabıttan	: Dua okumak (Pekarski. Yak. S. 14)	
Ağabıttah	: Bir Rahibe teslim olmak (Pekarski. Yak. S. 14)	
Gütmek	: İyman etmek, dua etmek (Çağatay, Orhun, Radlof. S. 1897)	
Büdüm	: İyman etmek, sadakat (Televut, Radlof. S. 1409)	
Badalmak	: İyman etmek, ısrar etmek (Kırgız, Radlof. C. IV.)	

Bu kelimeler yukarıda geçen Hint ve Cermence kelimelerin hem semantik hem morfolojik bakımından aynıdır. Hepsinde de asıl olan dua, niyaz, iyman, bir kimseye bağlanmak, ısrar (dinde) manalarıdır.

Yalnız Yakutçada anakök aşınmamıştır. Anakökü kaldırdığımız vakit kalan kısım Hint - Cermen dillerindekilerin aynı olur. Güneş - Dil Teorisi'ne göre yapılacak bir analiz bize bu kelimelerin gerçek manalarını verecektir. Etimolojik analizleri şunlardır:

		(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Got	: Bidjan	=	iğ + ib +	id + iy + an		
Anglosakson	: Biddan	=	iğ + ib +	id + iğ + an		
Eski Nord	: Bidhya	=	ig + ib + id(h) + iy + ağ			
Grek	: Pith	=	ig + ip + i(h) + . + .			
Lâtin	: Fido	=	iğ + if + id + . + oğ			

Türk lehçelerindeki aynı kelimeler:

Yakut	: Agabıttan	: ağ + ab +	it + ağ + an
Yakut	: Agabıttah	: ağ + ab +	it + ağ + ah
Televut	: Büdüm	: uğ + ub +	üd + . + um
Televut	: Badalmak	: ağ + ab +	ad + . + al

Bu kelimelerden ilkönce rica ve dua etmek manası çıkaralım.

[1] Walde - Pokorny ay. eser C. 11 s. 140

1) İğ = anaköktür. Esas ve hararet ve mecazî manasıyla aşk anlamındadır.

2) İb = anakök anlamını kendisinde tecelli ve temessül ettiren prensipal köklerdendir.

(ig + ib) = (ib) (ep) hatıra, zihnî kuvvet manasına gelir ki (Garp lehçesi B. T. L.) bizde daha fazla menfi şekli kullanılır, (ipsiz) gibi.

Ağap şekli ise Grekçede muhabbet demektir. Bu kelimeyi bazı âlimler aga (çok) ve pa (elde etmek) kelimelerine bağlamak isterlerse de Boisacq etimolojisini karanlık görmektedir [1]. Walde - Pokorny de, fakat şüpheli olarak büyük manasına gelen Hint - Avrupaî Meg (h) yani Grekçe megalos kelimesine irca eder.

3) İt = bu mananın bir obje veya süjede yapıldığını gösterir elemandır. Bu suretle meydana çıkan kelime igibit veya agabıttır ki Türk lehçelerinde baba, kâhin ve babamız manalarını verir [2]. Arap dilinde yaşayan şekli âbittir.

Anakök düşünce, bit kalır ki, bunun pit ve pita şekli Hint lehçelerinde peder demektir [3].

4) İy = üzerinde bu mananın vukua geldiği obje veya süjedir.

5) An = mananın bu objeye çok yakın ve bitişik olarak bulunması demektir.

Bu suretle Gotça Bidjanın etimolojik şekli iğbidiyan ve manası kuvvet ve hararet ve bunlar delâletiyle aşkın bir obje veya süje muhittinde tecellisi demek olur. Ve Gotça bidyan kelimesinde kastedilen mana da bundan başkası olamaz.

Gerek Hint-Avrupa dillerinde, gerek Türk lehçelerindeki bu kelimelerin hepsinde dua, niyaz, iyman, bir kimseye bağlılık, ısrar (dinde) manalarını bulmuş, şimdi, ona bir de aşk ve muhabbet anlamı katmış bulunuyoruz.

Tahlilden çıkan elemanların Güneş - Dil Teorisi'nce tesbit edilmiş rolleri bize kelimeler arasında nüans farkını derhal tebarüz ettirir. Kelimeler bize polisemi bakımından büyük bir saha açmış olduğu için bunların hepsine ana olacak bir kelime bulalım. Bu kelime anakök (ğ) ye bitişmiş bir (v. + b) den olma yani (ağ + ab) ab'dır.

[1] Boisacq. Dictionnaire étymologique de la langue grecque

[2] Pekarski (Yakut. s. 13)

[3] Walde - Pokorny - ay. eser c. II s. 71

(Ağab) ana kelimesinin sonuna (. + t) gelince ağabit [1] yani papaz, ruhanî ve babamız kelimesi meydana çıkmaktadır. Bugünkü Arapçada bu kelimenin âbit olarak yaşadığını öğrendik. Bu kelimenin Aramice abba [2] dan Hint - Avrupa dillerine:

Almanca	: Abt	} Manastırlara mahsus (Başrahip)
İngilizce	: Abbât	
Muahhar Lâtince	: Abbât - em	
Anglo Saksonca	: Abbot	
İtalyanca	: Abate	

olarak geçtiği kabul edilirse de çeşitli morfolojilere girmiş olan bütün bu kelimelerin Yakut lehçesindeki ağabitten türediği meydandadır. Bu kelimelerin Türkçeliği başka bir yolla da izah edilebilir. Ab Türkçede olduğu gibi Hint - Avrupa dillerinde de baba demektir (at dahi öyledir) nitekim: Bu kelimelerin sosyolojik devirlere nasıl geçtiğini tetkik edelim: Ağap ana kelimesine (. + t) unsuru ilâvesiyle papaz, rahip ruhanî manaları veren ağabit çıkar ki, bunun:

Arapçası	: Âbit	} Manastırlara mahsus başrahip
Almancası	: Abt	
İngilizcesi	: Abbot	

Bu suretle Alman ve İngilizce kelimelerinin Aramiceden geçmiş olsa bile Türk asıllı olduğu meydana çıkar ve Hint - Avrupa dillerinde baba, aile reisi demek olan *apt* ve *ap* kelimelerine Güneş - Dil Teorisi'nce failiyet ifade eden (. + t) inzimam edince babalık, sahiplik, büyüklük yapmak demek olan abt, abbot çıkmaktadır.

Hint - Avrupa	: Apa	: Baba, büyük
Greke	: Appha	: »
Got	: Aba	: Aile reisi
Eski İzlanda	: Afi	: » »

dir. Ağabit kelimesinin son morfolojik şekillerinden biri de Bit dir. Bit kelimesi alternans vokalik ile büt, bat, but, bet şekillerini alabildiği gibi, kategorileri dahilinde vokal değişimi ile de pat, put, püt, pet, pad, pud, püd, ped de olabilir. Ana kökün bütün manalarına sahip olan bir varlık demek olan bu kelimenin muhtelif dillerde, muhtelif manalarını arıyalım.

Türkçe Bütücü	: Mutekit, müemmen (Uygur B. T. L.)
Bütmek	: İman etmek, sebat etmek, sadık olmak (Uygur B. T. L.)

[1] Pekarski ay. eser s. 13

[2] Kluge ay. s. 4

Betmek	: İman etmek (Kazan B. T. L.)
Butmak	: İman etmek (Behçetülhakayik)
Bütgin	: Müemmen (Kıyası Rapguzi)
Bütöy	} : Hamail, muska (Kazan Radıof C. IV.)
Bötöy	
Büdik	: Raks, dans (dini)

Hint - Avrupa dillerinde de [1]

Hint - Avrupa k. Bheudh arz ve takdim, dua, heyecan, vecd hâli.

Sanskrit : Bodhatı = Uyanıktır.

Eski İzlanda : Bjodha = Sunmak, takdim etmek.

Bütün bu kelimelerde ana kısmın put ve bud olduğu meydandadır.

*
* *

Ağabit kelimesi (. + l) alarak agabital olunca kelimenin manasında bir genişlik ve gayrişahsîlik hâsıl olmaktadır.

Etimolojik analizi şudur:

(agabit) + al.

agabital (alelîtlak rahip) veyahut rahiplere mahsus olan aşkın hudutsuzluğu demektir ki, bunun Yakut lehçesinde yaşamakta olan şekli abırdal-
dır. Yakut lehçesinde bu kelime ile şaman rahiplerinin erkeklerine mahsus bir lâkap kastedilir [2]. Arap diline ebdal diye geçmiştir. Araplar kendi grammerlerine uydurarak bu kelimeyi cemi farzeder ve bedel şeklinde bir de müfret çıkarırlar. Kendilerince kelimenin manası Allah aşkı ile hüviyetini değiştiren demektir [3]. Dilimizde yaşayan aptal ve budala kelimeleri zaman ve sosyolojiye göre mana değiştirmiş ve polariteye misal olmuş kelimelerdendir.

Bu kelime dinî manasıyla bugünkü Fransızca Fidéle olarak yaşıyor.

Etimolojik analizleri alt alta getirirsek hakikat meydana çıkar:

		(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Yakut lehçesi	: Abidal	=	ağ	+ ab	+ id	+ al
Arapça	: Ebdal	=	eğ	+ eb	+ ed	+ al
Arapça	: Bedel	=	eğ	+ eb	+ ed	+ al
Fransızca	: Fidéle	=	eğ	+ ef	+ ed	+ el + eğ

[1] Walde - Pokorny ay. eser s. 147 c. II

[2] Pekarski, Yakut c. I.

[3] Kamus tercümesi

Kelime unsurlarının tamamıyla yekdiğerinin aynı olduğu meydandadır. Halbuki Fransız etimoloğları bu kelimeyi ancak lâtince iyman manasına gelen fides kelimesine çıkarabilirler [1].

Bu kelimenin tetkiki bize bir onomastik saha açmıştır. Arapların Heytal ve cemi sıygasiyle Heyatile dedikleri (Eftalit) lerin adı bu kaynaktan, yani aptal kelimesinden çıkmaktadır. Ortaasyada ve Çin Türkistanında aptal denilen etnik bir zümre yaşamıştır. Efganistandaki, Dürani kabilesine vaktiyle abdali veya avdali deniliyordu ki, bir zamanlar bu ismin Ak - Hun veya eftalitlerin etnik adı olan aptal ismiyle münasebeti olduğu da iddia edildi. Aptallar Anadolu da ve Rumelinde Rum Aptalları ismi altında ehemmiyetli fakat serseri bir zümre halinde ve asırlarca yaşadılar [2].

But ve put ana kelimeleri meselâ (V. + m) unsuru olarak manayı bir egoda toplar. Türkçede dürüst adam ve namusluluk manasına gelen püdüm (tel. Radlof) gibi yine (. + r) unsuru olarak bir fiilin bir obje veya süje üzerinde tekarrürünü anlatır. Lâtince utanma ve hayâ manasına gelen (puder) ve Fransızca (pudeur) de olduğu gibi.

Elemanların rolünü bu kelime ile tetkik etmek kuvvetli neticeler verebilirse de mevzu müsait olmadığı için vazgeçiyorum.

(Agab) yani ab ana kelimesine (V. + ğ) ve bu kategoriden elemanlar ilâvesiyle esas, Allah mefhumlu birçok kelimeler çıkar, meselâ:

Türkçe :	Bay	=	Asıl, zengin, gani.
	Baya	=	Allah
	Beya	=	Allah, kadim (Çağatay B. T. L.)
[3]	Bayat	=	» » (Çağatay, Uygur, Radlof)
	Bağı	=	Sihir, efsun (Lehçei Osmanî)
	Büğü	=	Sihir
	Büyük	=	Âlî, bâlâ, celil, cesim, muazzam (Hep Allah isimleri)
	Bik	}	= Âmir (Çağatay Lûgati)
	Bek		

Bunlara mukabil Hint - Avrupa dillerinde [4]:

Avesta :	Bağa	=	Allah, Efendi
Slav :	Bog	=	»

[1] Bloch, ay. eser. c. I. s. 297

[2] Fuat Köprülü. "Türk Halk edebiyatı ansiklopedisi cüz I." "Aptal makalesi".

[3] Kutdağı Bilig, "Oğan bir Bayat kim kamudkin uza"

[4] Walde - Pokorny, ay. eser c. II. s. 127

İngiliz : Big = Büyük
Slav : Bogat = Zengin

dir.

Bütün bu kelimelerin aynı kaynaktan geldiğini etimolojik tahlile hacet kalmadan anlıyabilmek zor değildir.

*
* *

Güneş - Dil Teorisi Paleo - Sosyolojik sahada tetkik etmek istediğimiz kaidelerini bize kâfi miktarda misallerle verdiği gibi hangi dilde olursa olsun meçhul kalmış lengüistik düğümleri tabii ve mantiki bir kolaylıkla çözüp açabileceğini de öğretmiştir.

*
* *

Şimdiye kadar polisemiye analitik olarak tetkik etmiştik. Şimdi de bunu sentetik olarak tetkik edeceğiz. Bunun için de ilk hayatın primitif tezahürlerine göre eşya seçecek ve yalnız maddî hayat içinde çalışacağız ve anakökün asıl, esas, kuvvet ve toprak manalarını alacağız:

Bu bahsin bir de maddî cihetini yani kuvvet semanteminin madde ve eşya ile imtizacını tetkik edelim.

Asıl, esas ve kuvvet anlamlarında (ğ) bir (v.+b) alınca ağab olur. Bunun muhtelif dinî manalarını yukarda görmüş idik. Son morfolojik şekli ile ab kelimesinin çeşitli manaları arasında yer, mahal ve toprak manaları da vardır.

Sumercede :	Eb	=	Mahal, yer	}	Deimel, Glossar
	Ub	=	» »		
	İb	=	» »		
	Ab	=	» mesken		

Bu kelimeler bugünkü Türk lehçelerinde de aynen vardır.

Eb	}	Hane, mesken (Çeşitli lehçeler, Radlof C. I.)
Ef		
Em		
Ev		
Ep		
İv		
Üğ		
Öy		
Üy	}	Hane (Çağatay, B. T. L.) Mesken (Çağatay, Radlof C. I.)
Öy		

Hint - Avrupa dillerinde bu kelime şöyle söylenir:
Walde - Pokorny'e göre bu rekonstitüe kelime kökü "au" ve daha sert olarak ave (gecelemek, uyumak) tır.

Hint lehçeleri :	Ava	=	Ev
Grekçesi :	İaio	=	Uyurum
» :	Avlis	=	Geceliyecek yer, konak, menzil
» :	Avli	=	Mesken [1], avlu
Almanca :	Av	=	Ada, sulak yer, sosyal
Anglosakson :	Eg	=	Ada
Eski Nordça :	Ey	=	»

Bu kelimeler bizim oda, avlu, ova ve yuva kelimelerimizin aynıdır.
Etimolojik analizlerini ilerde yapmak üzere şimdi tetkikimize devam edelim.

*
* *

Bu kelimelerin hepsinde mevcut olan hâkim eleman (V. + b) ve (kategorisi) dir. (V. + b) köküne (V. + K) elemanı ilâve edilince (Bük) kelimesi meydana çıkar. Bu ilk insanların ilk defa olarak barındıkları yerlerdir. Bunun manaları şunlardır:

Bağ	:	Köşe, kavis, iktidar, meşcere (Çağat. Rad. C. IV.)
Puk	:	Bent (Garp lehçesi)
Büge	:	Bent (Televut Rad. C. IV.)
Bük	:	Meyva bahçesi
Buğu	:	Bağ (Altay. altay grameri)

Bük kelimesinin topoğrafya bakımından tarifi şudur:

«Sık ormanlık içinde yokuşlu boğaz. Yol geçen ağaçlık tepe (B. T. L.)» dir. Fakat daha ziyade nehir kavisleri arasında kalmış toprak parçalarına denilir. Nehirler sert ve yüksek yerlere rasgeline kıvrılarak büyük kavisler yaparlar. Bu kavislerin arasındaki münhat toprak daima otlu ağaçlı ve suludur. Ekseriya sık yılgın ormanlarıyla kaplanır. Fleuvial medeniyet devrinin insanları suyu bol, güneşi müessir ve toprağı kuvvetli olan Bük'lere sığınarlardı. Bük'ler tabiatın şiddetlerine olduğu kadar hayvanların hücumuna da mâni oluyordu. Duvarlı ve surlu site hayatını ve medeniyetini ev ve otağ kurmayı doğuran işte bu Bük hayatıdır.

[1] Walde - Pokorny, aynı eser c. I. s. 19

Bunlar bidayette kaplanların yatağı idi. Kaplanlar uzaklaştırılınca tilki ve tavşan gibi küçük hayvanlara yatak oldular. Sonraları insanların obaları ve hayvan sürüleri oralara doldu.

Bük, hâlâ şimdi primitif hayat yaşayanlar için olduğu gibi ilk insanlara emniyet, huzur, gıda, hararet temin ve kuvvet telkin eden bir obje idi. Onlar, nehrin kavsinden ilham alarak yaylarını yaptılar. Yataklarının etrafını ve üstünü çevirdiler. Güneş ve gökte gördükleri Bük (kavis) lerde kendileri için akıl ermez, güç yetmez kudret ifadesi vardı. O kubbenin arkasında kim bilir ne kadar belâlar bağlanmış ve felâketler zincirlenmişti. Küçük mikyasta bir gök ve Bük olan evlerin yapılışı da buradan mülhem olmak tabiidir. Bük kültürü adını verebileceğimiz bu hayatı sentetize eden bu elemanların hepsi dönüp dolaşıp kuvvete ve dolayısıyla (ğ) ile ifade ve işaret ettiğimiz Güneşe rücu etmektedir. Şu halde:

Bük = üğ + üb + ük tür.

1) Uğ = kuvvet, asıl ve esas ifade eden anaköktür.

2) Ub = anakök anlamını kendi üzerinde temessül ve tecelli ettiren prensipal köktür.

3) Uk = manayı isimlendiren ve tamamlayan elemandır.

bu halde:

Buk = (ugubuk) = (uğ + ub + uk)

Kendisinde tam ve mükemmel kuvvet ifadesi bulunan obje demek olur. Primitif insanlar hayat ile en yakından ilgili müsbet ve menfi her kuvveti kendisinde buldukları için bu şekildeki yataklarına ve yurtlarına Bük ismini vermişlerdir.

(Bük) teki ağaçlık manasını Hint - Avrupa dillerinde de buluyoruz:

Not: Bu tezde müdafaa edilecek olan nokta Güneş - Dil Teorisi'nin bazı karakteristikleri olduğu için misal getirmekte gayet kıskanç davranılmıştır. Yoksa, meselâ: Bük ana sözünden türemiş kelimeler sayılmıyacak kadar bir çokluk gösterebilir. Ağaçlık ve ağaç manaları veren Hint - Avruına «Bük» lerinden:

Fransızca	:	Bocage	küçük orman
Eski Lâtince	:	Boscus	» »
Grekçe	:	Pyxksos	şimşir ağacı
Lâtince	:	Buxus	» »

Kutu manasına gelen İngilizce Box, Almanca Büchse, Fransızca Boite kelimeleri önceleri yalnız şimşir ağacından yapıldıkları için bu isimleri almışlardır.

İngilizce Bush: çalılık
Almanca Busch: Çalılık.

Fransızca orman ve odun manasına gelen Bois kelimesi bunlardan çıkmaktadır [1].

Almanca: Buche = Kayın ağacı.

Not: Önce mektuplar ağaç kabuklarına yazıldığı için kitabın adı Buch kalmıştır [2].

Türkçe hat, kitabe, mektup manalarına gelen Bicik (B. T. L. Uygur) ve Picik (Altay, Televut, Radlof) bu kelimenin aslıdır. Şu halde Biçmek manasına bir yazı aramak doğru olur. Davayı kesip biçti dediğimiz zaman onu yazı ile tesbit etti manasına almalıyız. İlk yazının Lineal olduğunu gözönünde tutarak bu kelimenin manasına erebiliriz.

Eski Nordça : Bok Kayın ağacı
Lâtince : Fagus » »
Grekçe : Fagos Meşe dir.

Bu kelimeler Türkçe meşe ile birlikte Bük'e vardığı meydandadır. Analizine lüzum yoktur.

(V. + K) elemanı aynı zamanda (manaya ve panseye hareket ve faaliyet verdiği [3] için Bük kelimesinde kuvvet ve kudret özlü bir hareket ve faaliyet dahi hissederiz. Bunun birkaç misalini verelim:

Bük : Kuvvet kullanarak bir objenin istikametlerini değiştirmek hareketini işaret eder bir sözdür.

Bükmek fiilinde düşündüğümüz kuvvete dayanır hareket gibi bu kelimenin sonuna bir (ğ) gelerek hem kuvvet ve hem hareket manaları vücutta gelmiştir.

Büke (ğ) = Pehlivan, yiğit, atlet (İhe Rüşoti. Orhun. satır 17)

Böke (g) = Kahraman, şampiyon, kuvvetli (Garp lehçesi) ve figüre manada da.

Bükü (ğ) = hekim, âkıl, âlim (Kaşgarî C. III. S. 173) Yılanların totem oldukları devirlerde kuvvetleri ve hareketlerindeki bu kökler gözönünde tutularak kendilerine Bük kelimesinden ad çıkarmışlardır:

Büke : Büyük yılan (Kaşgarî C. III. S. 172)

Yalnız Bük olarak kuvvet ve hareket ifade eden bu kelimeyi İndo - Öropeen dillerinde, Almancada biegen (Büeken, Beugen) Fransızca boucle de buluruz. Biegen in:

Sanskritçesi : Bhaj : Bükmek, içmek
Grekçe : Feugein : » (kaçmak)

[1] Bloch ay. eser c. I. s. 87

[2] Kluge, 82

[3] Etimoloji, morfoloji, fonetik ve semantik bakımından Türk dili.

Lâtnice : Fugere : Kaçmak
Gotça : Biugan : Bükmek, içmek
İzlanda : Beygja : » »
Anglosakson : Bugan : » »

dır [1].»

Bu suretle Bigen kelimesinin tamamıyla bizim Bükmekten geldiğini öğrenmiş oluyoruz. Daha ziyade aydınlatmak için birkaçının etimolojik analizini yapalım:

		1	2	3	4	5
Türk	: Bük	= ug	+ uf	+ uk	+ .	+ .
Sanskrit	: Bhaj	= ağ	+ ab	+ aj	+ .	+ .
Grek	: Feugein	= uğ	+ uf	+ eg	+ en	+ .
Lâtince	: Fugere	= uğ	+ ub	+ og	+ or	+ eğ
Anglosakson	: Bugan	= uğ	+ ub	+ ug	+ an	

Bu kelimelerin hepsinde Bük anasözüne tekabül eden (1, 2, 3) elemanların hepsi de kıymet bakımından yekdiğerinin aynı ve binaenaleyh hepsi bir asıldandır.

(Boucle) e gelince: Bu kelimeyi Bloch [2] Lâtince yanak manasına gelen Bucca'nın tasvir ismi olan Buccula'dan getirmektedir. Ona göre: Şişmiş yanak manasından alınmış olan Bouche (ağız) da bu kelimeden olmalıdır. Değerli âlimin bu buluşu tamamıyla yerindedir. Çünkü bu da büküntü ve kavis gösteren Bük anakelimesine varıp dayanıyor. Türkçede de kavis ve yuvarlak şekil gösteren vücut kısımlarının isimlerinde bu bük mevcuttur [3]. Bugrek (böbrek) ve Bükür (böğür, böbrek) [4] te olduğu gibi, esasen Boucle kelimesi Bük anasözüne (hudutsuzluk ve çokluk ifade eden) (. + l) takılmasıyla hâsıl olmuş Türkçe bir sözdür. Bükül gibi.

Bük kelimesinin Bek şeklinde de kuvvet ve hararet anlamları vardır. Bek, Türkçe sert madde ve kudretli şahıs demektir. İnsan olarak uça ve başta olana da bek derler. Bunun Bak, Bağ, Buğ ve Bay, Bey şekli malûmdur: Bakan, bağlı ve bekçi kelimelerindeki aksiyon, bakmak tarikiyle bir obje üzerinde kuvvet ve hararet vücutta getirmek demektir ki, bunun Hint - Avrupa dilinde yaşayan akrabalarından:

İrlandaca	: Bac	: Çengel	} [5]
Lâtince	: Beccus	: Gaga	
Fransızca	: Bec	: »	

[1] Walde - Pokorny, c. II. s. 148, 144

[2] Bloch c. I. s. 91

[3] Radlof c. IV

[4] Kaşgarî c. I. s. 301

[5] Walde ve Bloch bu kelimeleri Keltçeye irca ederler. W. s. 86, B. C. I. S. 74

Bu kelimelerin Türkçesi ibik tir.

Almanca	: Wache	: Bekçilik, nöbet, uyumak, beklemek
Eski Nordça	: Waka	: » »
Anglosakson	: Wacu	: » »
İngilizce	: Watch	: »
»	: Wake	: Uyanık olmak
Gotça	: Wakan	: » » [1]

Bu kelimelerin bizim Bak tan ve binaenaleyh Bük ten geldiğini kabul etmek kadar tabii bir şey olamaz.

*
**

Tabii Bükler dolup ta insanlar taşınca sun'î Bükler yapmak lâzımgeldi. Bunun için derelerin münasip yerleri bulunuyor, bu suretle nehir mecraları değiştirilerek su kavisleri ve yarımada lar vücade getiriliyordu. Böyle; insan eliyle yapılmış Büklerde bir fiil tahakkuk ettiği için onlara Büket te dediler. Bu kelimenin (Bük + et) ten yapılmış olduğu meydandadır.

Buketler yapılmışa başladığı zaman insanoğlu vahşi hayvanları uzaklaştırmış, tabiate hükmünü tattırmağa başlamıştı. Bir Psycho-Sosio logie ile ev ve yurt pansesi edinmiş ve onları içtimaî bir teessüs haline getirmişti. Yapıp kabilece içine sığındığı bu kabil yerlere Büket diyordu:

Türkçe : Büket	: Bend (Çağ. Pavet de Court.)
Böket	: » (Çağ. Rad. C. IV.)
Böget	} » (Garp Türkçesi)
Büget	
Büvet	
Bögöt	Mania, sed (Kırgız Rad. C. IV)

Ve figüre anlamda:

Beket	: Hudut, hudut karakolu (Garp T. ve Kırgız)
-------	---

bekitmek, bekütmek, beketmek, böketmek yani tahkim, tarsin, takviye kelimeleri hep aslın mecazi medlûllerine işaret eder. Bu kelimeler de Bük aslına (. + t) katılarak olmuş kelimelerdir.

[1] Kluge, ay. eser. s. 663

Yakut lehçesi: Bögötü: Sağlamaşmak, muhkemleşmek, berkimek [1]

» » : Bögötük: Sağlamak, muhkem, berk.

Bu kelimelerde (. + t) nin Güneş - Dil Teorisi'nce tesbit edilmiş (yapıcılık, yaptırıcılık, yapılmış olmaklık ve bu fiillere hâkim olmak sıfatıyla sahiplik) anlamı çok bariz bir şekilde kendini gösteriyor.

*
**

Bu kelimeye hem semantik, hem morfolojik bakımdan eş olan Hint - Avrupa kelimesi Almanca Bucht dir. Tetkik edelim:

Almanca	: Bucht	= Küçük liman, mersa, koy
Garp Jermencesi	: Buhti	= Bükülme, kıvrılma
Orta İngilizce	: Boght	= Bükülme, kıvrılma
Ortaaşağı Almanca	: Bocht	= Bükülme, kıvrılma
Eski Nordça	: Böt	

Bunlar daha dar ve hususî manalarında deniz sahilinin kıvrımları demektir ki, İngilizce Beach dir.

Kelimelerin bu manası ancak 17 inci asırda doğdu. Halbuki önceleri ehlî hayvanlar için çevrilmiş yatak yeri demektir. Şimal Almancasındaki Saubucht (domuz yatağı) gibi. Aile hususiyeti başlayınca bu kelime yatak, yatılacak yer ve örtü gibi hususî mahiyetler almağa başladı. Meselâ:

Buyet	: } Yastık, hamut yastığı (Balintin), (Kazan Lûgati)
Bövet	: }
Pivet	: Yastık, hamut yastığı (Çuvaş Lûgati, Passonen)
Pit	: Kılıf (Çuvaş Lûgati S. 198)
Vid	: Örtmek, giydirmek, gölge yapmak (Çuvaş. Solotnitzki Lûgati S. 27)
Vide	: Ahır (Çuvaş. Passonen S. 203).

Görülüyor ki, bu büyet insanlar için bir merci ve makar olmuştur. O halde yatmak kelimesini de ona irca etmek lojiktir. Zaten yatmanın etimolojik analizi bizi o hakikate vardırıır.

Analiz şudur:

(1) (2) (3) (4) (5)

Yatmak : ağ + ay + at + am + ak

Birinci, ikinci ve üçüncü unsurun teşkil ettiği kelime yattır. Yatın birinci elemanı olan ğ, ve dolayısıyla b unsuruna değişebileceği için bunu

[1] Pekarski s. 516

bayat olarak okuyabiliriz. Nitekim Türkçede bayat [1] kadimullah, ezeli manasında kullanılmaktadır. Ve sade yat şeklinde muhafız manası da vardır, Yatgak [2] da olduğu gibi. Bu kelimenin Arapçada yaşryan morfolojisi Bayt ve Büyüt tür ki, bizim Buget ten hiçbir ayrısı gayrısı olamaz.

Not: Bu buket kelimesinden yatak, mesken ve barınılacak yer manalarını veren birçok kelimeler üremiştir:

Lâtince	:	Habitare	=	İkamet etmek
Eski Slavca	:	Obitati	=	» »
İngilizce	:	Abide	=	» » , kalmak

Şu halde Fransızca Habitation ve Habiter kelimeleri buketten olmak gerektir.

Bu manada Hint - Avrupa kelimesi yatak manasına gelen bettir. Bu kelime de bizim buket kelimesinden değildir.

Analizleri alta getirilince vaziyet tamamiyle aydınlatılmış olur:

Almanca	:	Bucht	=	uğ + ub + uk + ut
»	:	Bett	=	eğ + eb + eğ + et
Türkçe	:	Buket	=	uğ + ub + ük + et
Arapça	:	Beyit	=	eğ + eb + ey + et

Görülüyor ki, dört kelimedede unsurun benzerliği her bakımdan aynıdır. Fakat arada bugün için büyük bir semantik farkı vardır. Bu fark acaba nereden ve nasıl çıkmıştır? İşte Güneş - Dil Teorisi'nin Lengüistikte Pankronik usulünü ve Paleo - Sosyolojiyi üstün tutmasının sebebi bu gizli değişim silsilelerini açıp ortaya atabilmek içindir. Ve en gerçek kelime tarihi ancak bu yolla yapılabilir. Şimdi Bett in Bucht dan nasıl çıktığını tetkik edelim:

Şimal Almancasında	:	Bett	:	Ehlî hayvan ağıdır. [3]
Norveç Lehçesinde	:	Bed	:	Bir hayvan yatağı } [4]
İsveçcede	:	Baedil	:	Bir hayvan yatağı }

Bük ve buket önce hayvan yatağı idi. Sonraları bundan insan için barınılacak yer manası çıktı. Daha sonra ev ve yatak mefhumları belirdi. Bucht ile bett arasında da aynı sosyolojik devir vardır.

[1] Radlof, Çağatay, Uygur. c. IV.

[2] Kaşgarî

[3] Kluge ay. eser. s. 83

[4] Kluge ay. eser. s. 53

Meselâ:

Hint - Avrupa anakök	:	Bhodh [1]	=	Eşmek, toprağı kazmak
Lâtince	:	Fodere	=	Eşmek, toprağı kazmak
Litvanca	:	Bedu	=	Çukur
Kymr	:	Bedd		
Breton	:	Bez (dz)	=	Çukur, hendek

ve hayvan yatağı olarak ta:

Norveççe	:	Bed	=	Hayvan yatağı, yuva
Eski İsveççe	:	Baedhil		

Anadolu lehçesinde (Betni) kelimesi hayvan ahırındaki yemliğin adıdır.

Örtü, yorgan gibi barındırıcı eşya olarak ta:

Eski Nodça: Bedhr [2] = Örtü, yorgan, tüy yatak [3].

Klugeye göre bütün Cermen lehçelerinde mevcut olan yatak manalı kelimelerin esası toprak içinde oyulmuş izbedir.

Bu suretle bett; çukur, hayvan yatağı ve nihayet yorgan ve örtü ve yatak olarak insan hizmetine girmiştir. Bu kelimelerin Türkçemizde

Baz	:	Hendek (Karayim, Radlof C. IV.)
Biz	:	Mağara (Çağatay. B. T. L.)
Biz	:	Ağaç kovuğu, yuva (Azeri. Radlof IV. S. 1784)
Boz	:	Ehlî olmıyan, ekilmıyan (Kamus tercümesi, Garp lehçesi)
Bos	:	Meskûn olmıyan, تنها (Garp Türkçesi)
Basaga	:	Mezar, kabir (Çağatay. B. T. L.)
Bozaki	:	Serseri (Kırgız. Radlof. C. IV.)
Biski	:	Beşik, salıncak (Pekarski. S. 477)
Mitil	:	Yüssüz ve çarşafsız yorgan (B. T. L.)

Bu Türkçe kelimelerde de yukardakiler gibi çukur, vahşi hayvan yatağı, insan yatağı ve nihayet yatak manaları bulduk. Şunular da giyinmeğe ve üst başa taallük eden kelimeleridir:

Böz	:	Hırka (Tuhfetüzzekiye)
Beşmet	:	Hırka (Kazan B. T. L.)
Bezek	:	Elbise (Çulluk Kapan Lûgati)
Bizek	:	Kıyafet (Mukaddemetüledep)

Bu kelimeler (. + t) unsuru olarak ta aynı manayı verirler.

Pusat	:	Çamaşır, zırh ve emsali korunma aletleri	} B.T.L.
Post	:	Hayvan derisi, nikap, makam, yer	

«Garp»

[1] Walde - Pokorny, ay. es. c. II. s. 188

[2] Kluge

[3] Feist. Etymologisches Wörterbuch der gotischen Sprache s. 53 ve Walde c. II.

Postal : Bir nevi yün kumaş «Kazan» } B. T. L.
Postav : Bir nevi ayakkabı «Garp» }

Not: Burada dikkati çeken mesele (. + t) ile (+ s) elemanlarının müşterek rolleridir.

(. + s) Geniş bir saha ve oldukça uzun bir mesafe gösterir.

(. + t) ise aksiyon ifade eder.

Bundan evelki kelimelerle bunların arasındaki bu (. + s) fazlalığı farkı bir psiko-sosyoloji tezahüründen başka bir şey değildir. Kavimlerin yaşadığı arazi ve tâbi oldukları yaşayış tarzları prensiplerine geniş saha ve uzun mesafe mefhumunu bolca canlandırdığı zaman mesafe gösteren (c, ç, s, ş, z, j) unsurları derhal kendilerini göstermişlerdir. Daha sıkı ve dar bir sosyolojiye tâbi oldukları zamanda bu elemanların ortadan kalktığı görülür.

Eski Fransızca: **Yeni Fransızca:**

Beste Bête = Hayvan
Psturage Pâturage = Mer'a
Bastir Batire = İnşa etmek

de olduğu gibi.

Keusi, giyesi, çamaşır, elbise, melbusat (Garp Lehçesi) Hint - Avrupa dillerinde bunların eşleri şunlardır:

Sanskrit : Vasanam = Elbise
Gotça : Vasyan = Giyinmek
Lâtince : Vestis = Elbise
Grekçe : Gestra = Giyinmek } [1]

Böylece Paleo Sosyolojiden Tarihî Sosyolojiye kadar insan pansesinin eşya ile anlaşmasını adım adım takip etmiş oluyoruz. Bize bu imkânı vermiş olan Güneş - Dil Teorisi'nin bu tezde ancak şu aşağıdaki üç karakteristiğine temas etmiş bulunuyoruz:

- 1 — Güneş - Dil Teorisi, dil menşeiini aramak yolunda antropolojik;
- 2 — Dilin kurulması meselesinde Paleo Sosyolojik;
- 3 — Dilin inkişafı bahsinde Psiko Sosyolojiktir.

Fonetik tetkiklerinde biyo - fizyolojiyi ve Pankronik kaidesini esas ittihaz etmiştir. Bu esaslar içinde bu tez hazırlanırken kaideler arasında en ufak mikyası bir ahenksizliğe tesadüf edilmemiştir. Karşılaştırmalar ve ölçüştürmeler okadar kolay ve imtizaçlı olmuştur ki, kendini gösteren hudutsuz misal tufanı içinde kelime intihabı âdetâ müşkülleşmiştir. Çünkü bulunan misallerin bütün elemanları hudut ve zaman

[1] Walde, ay. eser. s. 830

farkı olmaksızın aynı kıymeti ifade ve aynı hizmeti ifa edebiliyordu. Kaidelerin ilhamına uyarak teoretikman böyle olması lâzımgelir dediğimiz her morfolojiyi kastedilen semantik kıymetiyle ve yaşayan kelime olarak gerek Türk, gerek Hint - Avrupa gruplarında derhal bulabiliyorduk. Böylece kanaat ediyoruz ki: Güneş - Dil Teorisi; nasıl ölü dillerin en eskisi bulunan Sumerce ile Türk dillerinin en müstakil ve en uzakta kalmış olan Yakutçayı, Garbın; morfolojisi en çok değişen dillerine bağliyabiliyorsa öylece de; bazı mülâhazalar dolayısıyla dar ve verimsiz kalmış olan lengüistik kaidelerin üstüne çıkarak dil tetkik ilmini hakikî ve aydın mecrasına sokabilecektir. Ve yine Güneş - Dil Teorisi'nin ışığıyla bir prototürk dili gövdelenecek ve bu dil milletler arası lengüistik tetkiklerde anadil rolünü ifa edecektir.

Arzettiğim bu hamle hızını almış bulunuyor. Dava maksada götüren yolun tam ortasını buldu. Gayeden eminiz. İrade ve imanın kaynağı olan Atatürk'ün nuru ile beslenmekte ve gün geçtikçe elanımız yenilmez bir tufan gibi coşmaktadır. (Alkışlar).

Başkan — Hasan Reşit Tankutun okumuş olduğu tezi hakkında mütaleası olanlar usulüne tevfikân başkanlık kuruna bildirirler. Ve bundan sonraki celselerde mütalealarını serdederler. Şimdi eldeki vakte ve gündemdeki izaha göre Ankara Tarih Dil ve Coğrafya Fakültesi talebesinden Sabahat Türkâyın vakte uyan bir küçük söylevi vardır. Okuyacaktır.

GÜNEŞ - DİL TEORİSİ'NE
GÖRE: TOPONOMİK DİL
TETKİKİ: HALICARNASSE

Sabahat Türkân — Atatürk, Bayanlar, Baylar;

Ben Ankara Tarih, Dil, Coğrafya Fakültesi talebesindenim. Henüz ilk sınıvını takip ettiğim yeni türkolojinin verdiği sezgi ile profesörlerimizden aldığım bilgiye dayanarak bir toponomik tetkik ve analiz tecrübesi yapacağım. Mevzu için seçtiğim isim Halicarnasse'tır. Takip edeceğim metot yepyeni bir lengüistik teorisi olan Güneş - Dil Teorisi'nin kabul ve tesbit ettiği usuldür. Bu metoda göre Halicarnasse adının önce coğrafya, topoğrafya ve tarih bakımından kısa bir tetkikini yapalım:

Halicarnasse, bugünkü bodrumun eski adıdır. Ege kıyılarında ve bir körfez kenarında idi. Daha eski adı Cephyra (Kefura) olan bu site Karyalıların tanınmış müstahkem şehirlerinden biridir. Karyalıların Mısır ve Şimalî Afrika ile, hattâ bazı müdekkiklerin rivayetine göre Atlas Denizi kıyılarıyla olan deniz aşırı münasebetleri meşhurdur. Bunlar cenkçi ve denizci bir millet idiler. Garpten gelen ve herhalde kendileriyle uruktaş olan Dorilerle çabucak kaynaştılar. Meşhur tarihçi Herodotun vatani olmakla da şöretlenmişti.

Halicarnasse adı hangi dilden ve Halicarnassalılar kimlerdendi?

Has ismin tanınmış bu tipi Grekçedir. Ve Hali ile Karnas kelimelerinden değildir. Grekçede Hals kelimesi müennes olarak tuz, müzek-

ker olarak deniz ifade eder [1]. Şu halde kelime morfolojisi değişmeden hem tuz, tuzlu su, hem müstakil olarak büyük su, deniz manası vermektedir. Anadoludaki Kızılıрмаğın adına Halys denmesinin sebebi - tarihçilere göre - yatağındaki tuzla bolluğudur. Halbuki bu kelime yalnız Yunanlılar tarafından kullanılmış değildir. Çünkü başka yerlerde bu kelime ile yapılmış ve Grekçe olmıyan birçok yer adları buluyoruz. Sturmfels bize bunlardan birkaç misal vermektedir. Ona göre meselâ: Hall, öyle bir yer adıdır ki onunla o yerin evvelki hali öğrenilmekte ve orada tuzlu su kaynakları bulunduğu anlaşılmaktadır.

Schwäbisch — Hall

Reichan — Hall

gibi bu yerler zengin bir tuz tesisatına merkezdir. Hall kelimesi başda gelmek üzere de terkipler yapılmış ve has isim olarak konulmuştur. Hallein; Hallstadt gibi. Galiba bunlar Keltçedir [2].

Rus Âlimi Marr; Halis kelimesini tetkik ederken şu malûmatı vriyor:

Sumer dilinde su demek olan (â) [3] nın tam ve mükemmel şekli (al) dır. Ve al unsuru Türklerin bulunduğu yerlerdeki ırmak adlarında muhafaza edilmiştir. Meselâ: Kızılıрмаğın eski adı olan Halis gibi [4].

Marr bir dereceye kadar doğruyu bulabilmiştir. Filhakika (âl) Türkçede doğrudan doğruya uzun su manasınadır. Sumerce su demek olan (â) iki defa (a) dır. Onu, Sumerliler ve yakın vakitlere kadar Ceremenler (aa) biçiminde yazıyorlardı. (aa) haddi zatında (ağ, ağ) demektir. Çünkü Autran'ın tetkiklerine göre de Sumercede kelimeler vokal ile bitmezler.

Güneş - Dil Teorisi'ne tatbikan yapacağımız etimolojik analiz bize aynı elemanları ve aynı manaları vereceektir. Analiz şudur:

(1) (2) (3)

Âl (a—al) = ağ+ağ+al

1) ağ—Ana köktür. Su anlamınadır.

[1] Boisacq. Dictionnaire etimologique de la langue Grec s. 47 ve Walde - Pokorny.

[2] Sturmfels. Ortsnamen s. 62

[3] Sumercede su demek olan (â) nın yine Sumerce imlâsı (a a) idi ki Sumeroglarm kabul ettiğine göre bunlar muhakkak (g) ve katagorisinden birer konson alırlardı.

[4] Marr, Şarkî Akdeniz havzasında Linguistique seyyahat s. 61 (Rusca)

2) ağ=Ana kök anlamını temsil eden obje veya süjeyi gösterir elemandır.

(ağ+ağ) = ağağ, akağ, ahak, akak = su, mayi, cereyan eden, acı madde demektir.

3) al = Uçsuz, bucaksız bir uzunluk ve genişlik ifade eden bir elemandır.

Şu halde (ağ + ağ + al) ve son morfolojik şekli ile (Gal, Kal, Hal ve Âl) çok uzun veya geniş su demek olur. Baykal gölünün adında gördüğümüz (hal, kal) kelimesi gibi. Halis kelimesinin sonundaki (İs) unsuru bizce (ğ) den bozmadır. Çünkü asıl kelime (Hall) olmak gerektir ve (Hall) deki ikinci bir unsurun aynı cinsten iki vokal yan yana gelebileceği için (ğ) olması tabiidir.

Alman dillerinde Hall, Grekçede Hals ve Halis olmasının sebebi budur.

Şu Türkçe kelimeler de bunun misalleridir.

Holbu	= Yalak, oluk (Yakutistanda bir ırmak adı, Pekarski s. 995)
Holboloh	= Bir göl adı, (Pekarski, s. 3447).
(Kal) ima	= Bir nehir adı, Seredni - Kolmski şehri (Pekarski s. 995)
(Hol) bo	= Nehir adı
Âl	= Büyük sularda yüzen kayık ve mavna. Ve nihayet Türk dilinde (Öl) rutubet ve (göl) büyük su manasınadır. (Oluk) mütemediyen su nakli hareketine maruz mahal demektir.

Carnasse'a gelince bu; kelimenin Karnak (Carnec) ile bir münasebeti olduğunu sanmak istiyoruz. Çünkü Carnac (Karnak ta yazılıyor) Yukarı Mısırdaki bir köydür. Tep harabeleri üzerindedir Ammon'un güzel mabedidir. [1]

Fransanın Bretagne sahillerinde Güneş mabedi ve sayısız dikili taşları ile tanınmış eski ve kutlu bir memleket harabesidir. Yine Karnak, Oğuzlar ilinde bir yerdir, memlekettir.

Bu şehirlerin üçünde de kale, istihkâm ve barındırıcı bir varlık bulunuyor. Bu bakımdan analizlerini yaparsak şu neticeye varırız:

[1] Larousse Universel.

	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)							
Carnak	:	ağ	+	ak	+	ar	+	an	+	ak				
Carnasse	:	ağ	+	ak	+	ar	+	an	+	as	+	as	+	eğ
Carnassos	:	ağ	+	ak	+	an	+	an	+	as	+	as	+	os

1) Ağ = kuvvet, kudret ve sahip anlamına ana köktür.

2) Ak = ana kök anlamını temsil eden prensipal köktür.

(ağ + ak) = hâkim, büyük, kuvvetli, sahip demektir. Muhtelif lehçelerdeki muhtelif morfolojik şekilleri şunlardır:

Ağay, Akay, Aka, ağa

3) Ar = mananın herhangi bir sahada tekerrürünü ifade eder. Binaenaleyh (ağ + ak + ar) = (ağakar) = (kar) kudret ve kuvvetin bir süje veya obje tekerrürünü ifade eylemek lâzımgelir. Böyle olup olmadığını aşağıya aldığımız misallerle de tetkik etmiş olacağız.

Kar	:	Kolun yukarı kısmı (Kırgız. R.)
Kar	:	Hiddet, lânet, telin (Kırgız, Arap, R.)
Kar	:	Karmak, karışmak (Garp. R.)
Kariga	:	Müdafaa, karşı koymak (Yakut, Vamberi)
Korgot	:	Müdafaa, (Yakut, Vamberi)
Kormaa	:	Müdafaa (Çuvaş, Vamberi)
Har hasa	:	Cenk - cidal (Çağatay, Pavet de Courteille)
Harila	:	Muharip, yiğit, kahraman (Yakut, Pek.)
Gargasa:	:	(Garp lehçesi)
Korumak	:	(» »)
Gür	:	(» »)
Gürbüz	:	(» »)
Kargı	:	Harp aleti (» »)
Kargan	}	İstihkâm (Çağatay, Vamberi)
Kur	}	

Ön Asya dillerinde:

Sumerce Kar: Müstahkem, girilemez yer (F. Dilitseh)

Kasca Kara: Yardım, takviye (F. Delitzseh)

Etice Harnik: İmha etmek (Delaporte)

ve has isimler halinde olarak ta:

Karya	:	Halicarnasse'ın bulunduğu memleket, cenkçi ve denizci insanlar memleketi. Eti metinlerinde bu yere Kargisa diyorlar.
Kargamış	:	Cenup Etilerinin müstahkem sitesi.
Kartaca	:	Şimal Afrikasında aslı Fenikeli olan müstahkem bir deniz sitesi.

Kar kelimesi semantik kıymetini muhafaza etmek şartıyla Hint - Avrupa dillerine de geçmiştir. Meselâ:

Hint - Avrupa ana kökü	: Kar	= sert	} [1]
Grek	: Karkaray	= sert	
»	: Karnagos	= sert kayalık	
»	: Karkinos	= sert zerre	
Alman	: Hart	= sert	
Grekçe	: Kartos	= sertlik kuvvet	

Bu son iki kelimenin Türkçe kart ve sert ile birlikleri meydandadır. Bunlarca Carnosse kelimesinin Kart isminde kurdet ve kuvvet manasının bütün polisemisini bulmuş oluyoruz. Ve eski Uygur Şor ve Altay lehçelerinde kuvvet, kudret manasına gelen (Rad.) Karu kelimesine de bakarak bu kelimenin hakikatte ve aslında Türkçe olduğunu kabul etmek mecburiyetinde bulunuyoruz.

Kelimenin dördüncü unsuru An idi.

4) An = egoya bitişik sahayı gösterir. Bu surette meydana çıkan Karan kelimesindeki kendisine kuvvet ve kudret tezahuru, sahiplik ve yiğitlik görünüşü bulunan bir süje veya obje arayıp bulmak borcumuzdur. Çünkü Güneş - Dil Teorisi'nin kelime elemanlarına verdiği rollerin asla ve hiçbir yerde ve zamanda değişmeyeceğine ve bunların kat'i olduğuna inanıyoruz.

Kırgızlarda kuvvetli, kudretli ve kahraman kimselere verilen Karan kelimesi bizi teyit eden ne morfem ve ne de semantem bakımından asla değişmemiş olan bir vesikadır.

5) Ak = manayı tamamladın ve isimlendiren unsurdur. Şu halde Karnak kelimesinde kuvvet ve kudret tezahür eden obje veya sujet demektir.

Nitekim Çağatay lehçesinde Karnak: er = büyük karınlı, şişman adamdır. (D. L. T.) burada bahis mevzuu bir yer olduğu için kendisinde kuvvet ve kudret bulunan ve tezahür eden mahal, şehir, kale, müstahkem yer manası çıkarmış oluruz. Oğuz elindeki Karnak şehri gibi.

NOT — Carnasse'deki (. + s) unsuru rolünü yapmadığı için ana kök olan (ğ) den müdevver olmak gerektir. Kretschmer bu hâdiseyi toponomik tetkikinde şu şekilde anlatmak ister: [2] Bazı Önyasya yer adlarında sonları ss li kelimelerde bu harflerin (ks) e inkılâp ettiği çoktur. Meselâ Aruassis'in aroakis'e, Bruassis'in bruaxis'e dönmesi gibi.

[1] Walde - Pokorny, c. I. s. 354

[2] Kretschmer "Einleitung in die Geschichte der griechischen Sprache s. 318

Böyle olmakla beraber Fransızca şeklindeki as, eğ ve Grekçesindeki au ve os elemanları mananın ifadesine ve tamamlanmasına hizmet eden muahhar elemanlar olarak kabul edilir.

Zaten imlâ bakımından Önyasya yer adları arasında bu isim müstesnâdır. Bu gibi has isimlerin hepsi birtek (s) ile kretschmer tetkik etmiştir. [1]

Mısırdaki Karanlık, haddi zatında kuvvet ve kudret tanrısı olan Ammon tanrının mabedini ve meşhur sarayları ifade ettiği gibi, Fransızcada sayısız ve mücessem dikili taşlar ve mabediyle tanınmış bir şehir, Oğuz illerinde de müstahkem bir kaleyi gösterdiğine göre, kurumuna ve durumuna bakarak Karnas'ın da hakikatte bunlardan biri (Karnak) olması lâzımdır.

Şu halde Halicarnasse sulu karnak demek olup gerek toptan morfolojisi, gerek parça parça unsurlarının semantiği bakımından bütün hüviyetleriyle Türk asıllı kelimelerdir.

Güneş - Dil Teorisi'nin bize açtığı bu aydın ve parlak tetkik ufku altında dünyanın neresinde, ne zaman yaşamış olursa olsun her Türk asıllı kelimeyi bulup hüviyetini anlamak kabil oldu.

Yüksek huzurunuzda okuduğum bu küçük etüt ile de Güneş - Dil Teorisi'ne göre yapılacak toponomik araştırmaların tarihe edeceği büyük hizmete işaret etmiş bulunuyoruz.

Biz, Büyük Atatürk inkılâbının gençleri tuttuğumuz dilcilik yolunun çetin merhalelerini aşarken önümüzde ve arkamızda millî şefin istikbalı olduğu kadar maziye de tenvir eden güneş varlığını görmekte ve feyzimizin kaynaktan taşıdığına inanmaktayız. Bizce ilk insanın konuştuğu Türk dili bütün insanlığın ağızında dolaştı; şimdi de bütün dillerde yaşamaktadır. Bu davayı gütmek ve yaşatmak azminde olanların piş-tarı bulunmak ne büyük şereftir. (Alkışlar).

Başkan — Bayanın tezi hakkında da mütaleaları olanlar aynı veçhile hareket ederler.

Bugünkü toplantımıza son vermeden evvel Türk Dil Kurumunun Üçüncü Kurultayını kutlamak üzere, Kurumun yaratıcısı ve hamisi bulunan Atatürke hitaben yazılmış olan telgraflar okunacaktır.

Telgrafların hepsi yazılış itibariyle aynı olduğundan yalnız gelen yerleri ve yazarları okutacağız.

[1] Kretschmer, aynı eser, s. 317

Isparta, Muş, Artvin, Elâziz valilerinden, Kastamonu, Niğde, Siirt, Antep, Uluborlu, Talas, Çorum, Karahisar, Garzan, Çoruh, Isparta, Bilecik, Urfa, Gediz belediye reisliklerinden; Avanos, Niğde parti başkanlıklarından; Muş, Mersin halkevlerinden.

Yarın saat 14 te toplanmak üzere bugünkü toplantıya son verildi.

Dördüncü Gün

27 Ağustos 1936 Perşembe

Birinci Toplantı

Saat: 14 - 15⁴⁵

Başkanlık Kuru:

Başkan : *Kültür Bakanı Bay
Saffet Arıkan*

Sekreter: *Bn. Zerrin Dilmen
B. Faik Reşit Unat*

Başkan — Celse açılmıştır. Dünkü içtiman zaptı okunacaktır:

ZABIT HULÂSASI

«Üçüncü Türk Dil Kurultayı, 26 Ağustos 1936 Çarşamba günü saat 14 te Dolmabahçe Sarayında, Atatürk'ün yüksek huzuriyle, Asbaşkan Bay Nuri Conkerin Başkanlığı altında üçüncü toplantısını yaptı.

İlkönce, geçen toplantının zaptı okunarak aynen kabul edildi.

Ondan sonra Başkan, tez sırasının Maraş Saylavı, Ankara Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesi Profesörlerinden Bay Hasan Reşit Tankut'a geldiğini söyle-

di ve Bay Tankut «Güneş - Dil Teorisi'ne göre pankronik usullerle paleo - sosyolojik dil tetkikleri» adlı tezini izaha başladı. Saat 15 te celseye 15 dakika fasıla verildi.

İkinci celse 15,30 da yine Bay Nuri Conkerin Başkanlığında açıldı ve Bay Hasan Reşit Tankut tezine devam etti.

Bay Tankutun tezi bittikten sonra Kurultay Başkanı, bu tez hakkında mü-talea ve tenkit serdetmek isteyenlerin isimlerini Başkanlık kuruna bildirmelerini ve vaktin ilerlemiş olması yüzünden sıra gelen teze başlamağa zaman müsait olmadığını söyledi. Söz alan olmadığından Başkan, Ankara Dil, Tarih, Coğrafya Fakültesi irdemenlerinden Bayan Sabahat Türkay tarafından hazırlanmış olan (Halikarnas) etüdünün izah edileceğini söyledi ve Bayan Sabahat kürsiye gelerek etüdünü izah etti.

27 Ağustos 1936 perşembe günü saat 14 te toplanmak üzere saat 17,45 te içtimaa nihayet verildi.»

Başkan — Eski zabıt hulâsası hakkında bir mütalea var mı?... Za-bıt aynen kabul olunmuştur.

İbrahim Necmi Dilmen — Arkadaşlar; biz burada Türk Dil Ku-rultayını yaparken bugün Avrupada Kopenhag şehrinde de beynelmilel lengüistler kongresi açılıyor. Kendi ulusal kongremizle meşgul bu-lunduğumuz için o kongrede doğrudan doğruya kendi âzamız tarafın-dan temsil edilmedik. Fakat İstokholmdaki sefaretimiz başkâtibi ve-rilen talimat ile Dil Kurumunu orada temsil edecektir. Bu beynelmilel dil kongresinin bugün başladığını Kurultaya haber veriyorum ve mes-lektaş kongreye bir tebrik telgrafı çekilmesini teklif ediyorum.

Başkan — Kurultayımızın Kopenhagdaki arsulusal lengüistler kongresine selâmlar göndermesini teklif ediyorlar. Bu teklifi kabul edenler..... Kabul edilmiştir.

Tensip ederseniz Başkanlık kuru münasip bir telgrafla bu arzunu-zu yerine getirecektir. Şimdi yine tezlerin tetkikına devam olunacak-tır, söz Konya saylavı Prof. Naim Onat'ındır.

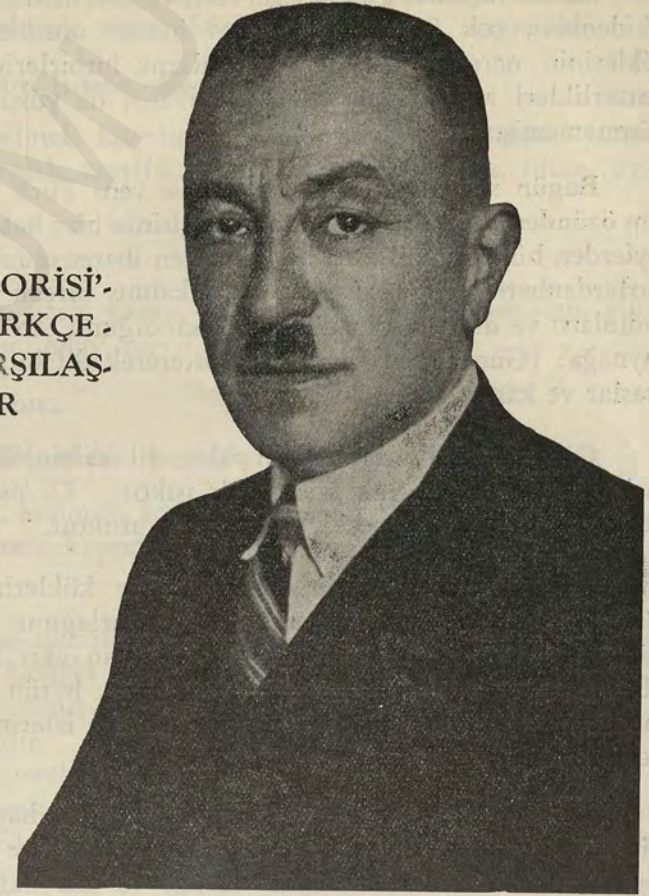
GÜNEŞ DİL TEORİSİ- NE GÖRE TÜRKÇE- ARAPÇA KARŞILAŞ- TIRMALAR

Naim Onat
(Konya Saylavı) —
En büyüğümüz, de-
ğerli arkadaşlarım;

Geçen Kurul-tayda Türk dilinin Arap diliyle ve do-layısıyla bütün se-mitik dillerle olan münasebetini izah için yüksek huzuru-nuza bir tez sun-muştum, bugün de aynı davayı daha yeni tanıklara ve Güneş - Dil

Teorisi'nin sağlam esaslarına dayanarak ispata çalışacağım.

Yeryüzünde gördüğümüz maddî varlıkları vücade getiren unsurlar, eskiden, (anasırı erbaa) adı verilen dört unsurdan ibaret sayılırdı. Modern fizik bunların katışık birer madde olduklarını gördükten sonra yüze yakın tesbit ettiği basit unsurların da en son, birleşik bir kaynağa, ilkel ve en basit bir unsura dayandığını ve cisimlerdeki türlü türlü tezahürlerin, aynı kuvvetin türlü oluş ve görünüşlerinden, aynı birleşik unsurun hareket ve ihtizaz farkından başka olmadığı kanığına vararak: «Varlıkta birlik esastır» düsturunu bir kere daha teyit etmiş bulundu.

Maddî varlıklar gibi beşerin fikrî ve ruhî benliğini taşıyan diller de, eskidenberi, çok incelenmiş, onları üreten unsurlar aranmış, kelime köklerinin nereden çıktığı ve bunların birbirleriyle olan birlik ve benzerlikleri araştırılmış; fakat hakikatin öz yüzü kendini bir türlü gösterememişti.

Bugün ise Güneş - Dil Teorisi ve yeni Türk etimolojisi hakikati tam özünden kavradı. Çünkü dil bilgisinin bize hakikat diye gösterdiği şeylerden birçoğunun kuru bir hayalden ibaret olduğunu anlattığı gibi, asırlardanberi beşer zekâsına kapalı kalmış birçok yeni hakikatleri de aydınlattı ve dilde bütün kök ve ek sandığımız söz unsurlarının tek bir kaynağa: (Güneş) e dayandığını göstererek dil bilgisi için de yepyeni esaslar ve kanunlar kurdu.

Güneş - Dil Teorisi beşerin yalnız dil tarihini değil, bütün tefekkür tarihini de aydınlatacak köksel bir ışıktır. O, psikoloji ve sosyoloji tarihine de ışıklar serpecek yepyeni bir ufuktur.

Türk Dil Teorisi'nin bütün kelime köklerine kaynak tanıdığı (Güneş), üstünde yaşadığımız yer yuvarlığının anasıdır. Maddî varlığımız gibi manevî benliğimizi de doğuran odur. Bütün duygularımız, düşüncelerimiz, inanlarımız, ilmî ve aklî bütün benliğimiz deşilip incelendikçe bunlarda da güneşin parlak izlerini görmemek kabil değildir.

En eski atalarımız, hep biliyoruz ki, yere hayat ve ışık yağdıran güneşe, asırlarca tapmışlar ve onu kendilerine en büyük mabut yapmışlardı. Onlar, o büyük varlığı ve ona bağlı sandıkları bütün kozmik hâdiseleri uzun uzun mütalâa ve tetkike koyulmuşlar, onun doğması gibi batması da zihinlerinde türlü düşünceler, inanlar uyandırmış, sayısız anlamlar doğurmuştur.

Güneşin uzaklaşıp batmasından, başka bir tabirle, karanlık telâk-kisinden doğan mefhumlar, sayılamıyacak kadar çoktur. Ben bunlardan tezime mevzu yaptıklarımı sayayım:

Akşam, gece, karanlık, karalık.

Örtmek, kapanmak, gizlemek, girmek - örtü, elbise, kap - gölge, sığınmak, köşe, bucak, derinlik, kuytu, öz, iç, merkez.

İçsel bir kapanma demek olan: Görmezlik, sarhoşluk, ahmaklık, şaşkınlık, baygınlık gibi bütün duygu uzuvlarımızın işlemeziği.

Geçmek, göçmek, aşmak, uçmak, kaçmak, uzaklaşmak, ayrılmak - gecikmek, geri bırakmak, engel - korkmak, kaçınmak, utanmak.

Kış, soğuk, buz, fırtına, donmak, üşümek.

Eksilmek, kesilmek, küçülme, kusur, sakatlık, aksaklık - yorgunluk, tembellik, hastalık, zayıflık, dermansızlık - ihtiyarlık, ölüm, uyku, sönme, yokolma.

Son, arka, ense, ters.

Zulüm, gadir, gasp, gazap, kavga, kuvvetlilik, tahakküm, gurur, muhalefet, inat - zem, hiciv, tezvîr, tahkir.

Hisset, haset, hırs.

Kötülük, pislik, adilik, aşağılık, karışıklık, yalan, günah.

Tadı kaçmak, ekşimek, acılamak, bozulmak, bayatlaşmak, kurumak, içbulanmak, tiksirmek, kaçınmak, saçma söylemek, mizah...

Bütün bu saydıklarım, hep güneşin batması, onun parlaklık, aydınlık, sıcaklık, hareket gibi birtakım vasıflarının uzaklaşması, kaybolması fikrinden gelmiş olduğunu çok açık ve söz götürmez tanıklar bize ispat etmektedir. Bu tanıklardan birisi de bütün bu anlamları veren kelimelerin gerek türlü Türk lehçelerinde, gerek Arapçada ve onun birleşik bulunduğu öbür Semitik dillerde akşam ve gece anlamlarına gelen birçok kelimelerin ya aynı aynına, yahut pek az bir fonetik ayırdı ile ortak olmasıdır. Güneşin uzaklaşmasından ve batmasından doğan bu anlamlarla beraber karanlığın insanlığa ilham ettiği fikirlerden öyleleri vardır ki, ilk düşünüşte bunların arasındaki birlik ve yakınlığa aklımız birdenbire varamaz.

Sayılamıyacak kadar çok olan bu fikirlerden birisi de çokluk, kalabalık, kesiflik mefhumlarıdır. Büyüklüğün, ululuğun eşsiz bir örneği olarak tanıdığı Güneşin batmasıyla, muhitinin küçüldüğünü, kendisine o büyük kaynaktan gelen feyizlerin eksildiğini ve kesildiğini görerek aynı mefhumları onunla birleştiren ilk atalarımız aynı zamanda bir şeyin hacmini, büyüklüğünü, çokluk ve sıklığını yine karanlığın ve karaltının ilham ettiği düşünceden faydalanarak anlatabilmişlerdir.

İşte şimdiye kadar birbirine bağılıklarını aklımıza bile getiremediğimiz bütün bu saydığım anlamların akşam ve gece mefhumlarıyla

birliğini anlamak için Türk Teorisi'nin metodlarıyla yapacağımız karşılaştırmaların arkadaşlarıma tam bir inan vereceğini sanıyorum.

Bu karşılaştırmalardan önce akşam ve gece kelimelerinin Türk lehçeleriyle Arapçada ve başka dillerdeki şekilleriyle Teori'ye göre tahlilini bir gözden geçirelim:

(Akşam) kelimesi, eskiden arı Türkçe bir kelime bile sanılmıyordu. Birtakım sözlüklerde bunun Türkçe (ak) ve Farsça (şam) kelimelerinden birleşmiş mürekkep bir kelime olduğu sanılırdı. Bizde: (Akşam) ve bütün doğu lehçelerinde olduğu gibi Kâşgarîde de: (Ahşam) şeklinde ve öz Türkçe olarak görülen bu kelimenin Güneş - Dil Teorisi'ne göre tahlili şöyledir:

(1) (2) (3)
ak + aş + am

- (1) ak: Ana kökün yerini tutan prensipal köktür; güneşin kendini gösterir.
- (2) aş: Güneşin uzaklaştığını gösteren ektir.
- (3) am: Güneşin uzaklaşmasından çıkan anlamı isimlendirmeğe yarayan ektir. Bu üç unsurun birleşmiş şekli olan: (Akşam) da: Güneşin uzaklaşmasından ve batmasından çıkan anlamın adı ve dünyamızın güneş batarken husule gelen vaziyeti demektir.

(Akşam) kelimesi, Türkçede olduğu gibi Arapçada ve başka dillerde de türlü türlü şekiller almıştır. Teori'nin analiz usulleri bu kelimelerin aynı şeyler olduğunu bize pek açık olarak gösterebilir:

(1)	(2)	(3)	(4)	(1)	(2)	(3)	(4)
1 — ak + aş + am + .	Arapça (اغسام)	ıgsam	: ig + is + am + .				
2 — ak + aş + a . + .	.. (اغشى)	agşa	: ag + aş + a . + .				
	.. (عكيسه)	akîse	: ak + îs + e . + .				
3 — .k + aş + am + .	Türkçe	kaşan (ğ)	: .k + aş + an + .				
	Arapça (حسام)	husam	: .h + us + am + .				
	Sanskritçe	kışap	.k + iş + ap + .				
	Avesta dilinde	hışap	: .h + iş + ap + .				
4 — .k + aş + .m	Arapça (غسم)	gasm	: .g + am + .m + .				
	.. (قشب)	kasb	: .k + as + .b + .				
	.. (غسف)	gasf	: .g + as + .f + .				

5 — .k + aş + a .	Türkçe	gece	: .g + ec + e . + .
	Arapça (دجى)	düca	: .d + üc + a . + .
	.. (غازى)	gazî [1]	: .g + az + î . + .
6 — .k + aş + . . + . .	Türkçe	keç	: .k + eç + . . + .
	..	keş	: .k + eş + . . + .
	..	kas	: .k + as + . . + .
	Arapça (قصر)	kasr	: .k + as + .r + .
7 — . . + aş + am + . .	.. (عشاء)	ışa'	: . . + iş + ağ + .
	.. (عساء)	asa'	: . . + as + ağ + .
8 — . . + aş + .m + . .	.. (عسو)	asv	: . . + as + .v + . .
9 — . . + aş + . . + . .	Türkçe	oş	: . . + oş + . . + .
10 — . . + .ş + am + . .	..	şam	: . . + .ş + am + .
	..	şap	: . . + .ş + ap + .
	..	sim [2]	: . . + .s + im + .
	Farsça	şeb	: . . + .ş + eb + .
	..	şef	: . . + .ş + ef + .
	..	şev	: . . + .ş + ev + .
	Arapça (زب)	zebb	: . . + .z + eb + .ğ
	.. (شفو)	şefv	: . . + .ş + ef + .v
	.. (سمر)	semer [3]	: . . + .s + em + .r

Gördüğümüz bu on şekildeki kelimeler, ya üç unsuru da tam olarak kalmış, ya yalnız vokali veyahut ta prensipal kökü düşmüş türlü tiplerdir. Bu şekilleri daha kısa bir tasnif dahilinde göstermek için, yüksek huzuruza sunduğum örnek broşüründe de görüleceği üzere, dört tip altında toplayabiliriz:

Tip	(1)	(2)	(3)
I	ak + aş + am		
II	.k + aş + am		
III	. . + aş + am		
IV	. . + .ş + am		

[1] İndo-Öropeen dillerde karanlık anlamında (kise) = (k,se) şeklinde müşterek bir kök tespit edilmiştir ki - Bak: Walde Pokorny lûgati - bu da (kiçe = gece) kelimesinin aynıdır. Arapça karanlık gece demek olan (akîse) de bunun vokalli bir şeklidir.

[2] Çuvaşça karanlık demektir.

[3] Tez'de geçen Türkçe ve Arapça kelimelerin kaynakları ve bu tezi teyit eden daha pek çok kelime örnekleri kurultayda bulunanlara broşür halinde dağıtılmış idi.

Bu broşürün aynı bu kitabın ekler kısmında III numara ile basılmıştır.

Karanlık mefhumundan çıktığını göstereceğim yirmi anlam serisine dahil kelimelerin, hep bu dört tipte toplanan (akşam) sözünden çıkmış kelime ve köklerden ibaret olduğu görülecektir.

Örnek broşüründeki iki bine yakın Türkçe ve Arapça kelimeler, türlü anlamlarda kullanılmış bir tek kelimenin: (akşam) sözünün bu dört tipe girmiş başka başka şekillerinden başka bir şey değildir. Broşürde yalnız (akşam) kelimesinden çıktığını gösterdiğim anlamların karanlıkla, güneşin uzaklaşıp batmasıyla ilgili olduğunu belirten kuvvetli bir tanık ta aynı anlamların karanlık anlatan ve bu dört tip haricinde kalan başka kelimelerle de birleşik olmasıdır. Bu kelimelerden birçoğunu da şimdi göreceğiz.

(1) Akşam, gece, karanlık, karalık anlamlarında:

Akşam, batı lehçelerinde; ahşam, doğu lehçelerinde ve (Kaşgarî) de; kaşan (ng): Karanlık (Çağatay).

Gece.

Keş : Akşam (Kırgız), gece (Tarancı).

Keç : Akşam (Altay).

Kiç : Akşam (Çağatay).

Kiç kurun : Akşam vakti.

Kas : Gece (Çuvaş) [İndo - Öropeen dillerde (kısa): Karanlık gibi (kas) ta boz renk anlamında müşterek olarak görülmektedir. Türkçe bus - busarmak gibi Arapçada semer - semer: Gece, اسمر - esmer de böyledir.]

Oş : Grup (Ana dilden derlemeler) [Sumerce: Uşu ve Arapça: عشاء - ısa', عشی - aşıyy.]

Sim : Karanlık (Çuvaş).

Şam : Akşam (Tarancı).

Şap : Gece (Tarancı) [Radlof, bu kelimenin Farsçadan alındığını sanmakta ise de aynı kelimenin Türkçede karanlık fikrinden çıkan bütün anlamlarda ortaklık olmasıyla beraber Güneş - Dil Teoris'i'nin analizleri bunun da (sim - şam) kelimeleri gibi Türkçe olduğunda şüphe bırakmamaktadır.

Samala : Zift. (Elidrâk).

Arapça:

Akşam = اغسم - agsam,a, اغسى - agsa, اغضى - agza: Akşam oldu, ortalık karardı. اغضب - agzaf: Karanlık gece.

Gece = هجيع - heci': Geceden bir müddet. دجى - düca, دجوى - decuca:

Gece [دجى - deca gibi سجا - seca: da karanlık oldu, gece karardı demektir.]

Kas = قصر - kasr: Akşam, غسم - gasm: gece kararmak, غسف - gasf:

غسق - gasak, غسك - gasek: karanlık; قسقا - kaskas; çok karanlık gece [Türkçede: «Sık sık geliyor, çabuk çabuk söylüyor» cümlelerinde zarf yerinde kullandığımız çift kelimeler gibi Arapçada yine Türk köklerinin tekrar edilmiş şekillerinden doğup rubaînin muzaaf şekli sanılan ve basit birer kelime gibi tasrif edilen bir sürü sözler vardır ki, anlama kuvvet ve süreklilik vermek için kullanılır. Biraz sonra gecenin kış ve soğukla olan münasebetini anlatırken de göreceğimiz üzere Türkçede gece gibi kış ve soğuk hava anlamına gelen Sagayca (kas) yine Arapçada çok soğuk anlamında (قسقا - kaskas) olmuştur ki, bunun sayılamı-yacak kadar çok örnekleri vardır.]

Şam = شامه - şame: siyahlık, سمر - semer: gece ve onun karanlığı, صمر - sammar,a: akşam oldu.

Şap = شفا - şefa: güneş batmak, شفر - şaffar,a: akşam oldu. زب - zebb,e: akşam oldu. [Türkçede: Dolunmak: güneş batmak demek olduğu gibi Arap dilinde de (دلوك - dulûk) aynı anlamdadır. دلبه - dulbe: karalık, دلك - delek: akşam demektir.]

Türk ve Arap dillerinde akşam ve gece anlamlarına gelen bu kelimelerin uygunluklarını gördükten sonra yine gece ve akşam fikrinden doğan ve demin saydığım anlamları gösteren kelimelerin her iki dilde de gece ve akşam kelimeleriyle gerek lâfız, gerek anlamca birbirleriyle nekadar birlik ve benzerlik gösterdiğini okuyacağım örnekler içerimizde işkil bırakmıyacak kadar açıkça analtacaktır sanırım:

(2) Örtmek, gizlenmek, girmek anlamlarında:

Akşam = ağsınma: korunma, gizlenme.

Kas : Gece = kiste: gizlemek (Yakut); kesmek: geyinmek; gizlemek, örtmek, kapatmak.

Keş : Akşam, gece = köşimek: güneşin ışığını kapatmak. (D. L. T.).

- Tün : Gece = tunmak: kapı kapanmak, geçit kapanmak, gökyüzü kapanmak, bulutlanmak. Tanın: bürünmek, örtünmek, (Yakut) tomalamak: kapamak, örtmek (Kazan).
- Şap : Gece (Tarancı) = sap: kapatmak, örtmek (Yakut).
- Şam : Akşam (Tarancı) = sama: elbisenin yırtığını kapamak, yamamak.
- Sim : Karanlık (Çuvaş) = sım: kapamak, gözlerini yummak (Yakut).
- Baran : Karanlık (Yakut) = barınmak, bürünmek.
- Pus : Sis, havanın kararması = pusmak: gizlenmek, mosoy: siper etmek (Yakut).
- Kirmek : Güneş batmak (Uygur), kiren: karanlık (Çuvaş) = girmek.

Arapça:

- اغشى - agşa, غشى - gaşiye: ortalık karardı, akşam oldu = örttü, kapattı.
- قصر - kasr : Akşam = perdeyi kapatmak.
- اغسام,ا - agsam,a : Akşam oldu = اعصر - a'sam,a: sığındı, gizlendi.
- عسم - ams : Ortalık kararmak = gizlemek [= امس - ems: dün = tün].

Başkan — Türkçe - Arapça elinizde broşürler vardır. Arkadaşımızın tezini bundan takip edeceksiniz.

Naim Hazım Onat (Tezine devamla) —

- سمر - semer : Gece = سم - semm: kapatmak.

(3) Örtü, elbise, kap anlamlarında:

- Gece = kaca : Kap (D. L. T.)
- Gece = keçe : Yere serilen döşeme [Farsçada: Kesâ: kilim, palas, gibi döşeme] keçe: kavun, karpuz çuvalı (D. L. T.).
- Keş : Akşam = kemer (Kırgız), post (Soyon); köşik: perde (D. L. T.); kiş: ok kuburu, samur (İbni Mühenna).
- Şam : Akşam = şımıldık: perde (Kırgız).
- Sim : Karanlık (Çuvaş) = süme: hasır (Kırım); semer: hayvan sırtlığı = samar (Çağatay).
- Şap : Gece (Tar) = şapan: kaftan (Kırgız).
- Kas : Gece (Çuvaş) = kasmık: baş bağı (Çuvaş); içinde su ve süt saklanan kap (D. L. T.).

- Kiese : Gece (Yakut) = kiyze: keçe (Yakut).
- Tün : Gece = don: elbise = ton. Tunğ: su ve süt kabı. (D. L. T.)
- Kirmek : Güneş batmak (Uygur) = körke: perde (Çağatay) kürde, kürdük: hırka (Anadolu).
- Baran : Karanlık (Yakut) = döşeme, mobilye (Yakut) [Farsça bûriya: hasır].
- Pus : Sis, pusarmak: gök kararmak bulutlanmak (D. L. T.) = böz: gömlek (D. L. T.) pusat: giyinip kuşanılan şey.
- Dulunmak : Güneş batmak = dolu: kadeh, dolça: maşraba, tulum, tuluk: içine peynir ve yağ konulan deriden kap. Tulga: mığfer. [Farsça: dül: kova, sepet, çanta; dülâ: testi, Arapça دول - devl = دلو - delv: kova].
- Batmak = batman: Ölçek; batac: içine yağ konulan küçük kap; batma: hayvanlara yem konulan yer.

Arapçada:

- قصر - kasr : Akşam = حصر - hasîr: döşeme, قصبه - kas'a: çanak. قصب - kasab: keten elbise. خضنه - hasafe: hurma yaprağından çul; خوص - hûs: hurma yaprağı.
- غشى - gaşy : Gece kararmak = غشاء - gışâ': örtü; نشاع - kışâ': vücudü örten her şey.
- مساء - mesâ' : Akşam = مسح - mish: yere serilen palas, papasların giydikleri elbise.
- اغسام,ا - agsam,a : Akşam oldu, gece karardı = اخسام - ahsam, göz kırpliklerinin kapandığı yer = kapak.
- غيب - gayheb : Karanlık = elbise.
- لبس - lebs : Gece kararmak = elbise. [ملبس - milbes: gece = elbise].
- قروب، كروب، غروب : Güneş batmak, كره - kerre: akşam = قراب - kırap: kın [Anadoluda başa bağlanan bir çeşit örtüye de kırap denir.]; قره - kırbe: tulum; غرب - garb, غرب - garab: büyük kova. قران - karran, فاروره - karura: kavanoz; قران - karan: her nevi kap [= Türkçe karanlık = Çuvaşça kiren] قرن - karn: devenin örküç örtüsü; قرو - karv: tahtadan su kabı. كر - kürr: ölçek, kilim, كر - kerr: bir çeşit elbise.
- كسى - kes' : Gecedden bir müddet = كسو - kesv: giyinmek, كساء - ki-sâ': elbise.

- جان - cenan : Gece = elbise. جن - cünn,e: gece karardı [= tun]
= جنه - cünne: baş örtüsü, kalkan, جنن - cenen: kefen.
هجمه - hecme : Gecenin ilk zamanları = هجم - Hecm: kalın kadeh.
غار gar,a : Güneş battı = غار - gar: ölçek.
زب - zebb,e : Akşam oldu = صب - sabb,a: zırh giyindi, سبله - sebele:
elbise, سي - seby: yılanın kavı.

Farsçada şam kelmesinin yanında şâmer başörtüsü, şemel: çarık, şüm: ayak dolağı, çarık sözlerini de görüyoruz.

(4) Gölge, kuyu, sığınacak yer, köşe, bucak, derinlik, çukur anlamlarında:

- Akşam = öğüze: Dam, örtü (Tarancı, Çağatay), ogus: ev yapmak (Yakut). [Yapmak ta eski Türkçede kapamak demektir. Yaprak, yapağı da bundandır.]
Kas : Gece (Çuvaş) = kıyı, köşe (Koybal, Sagay) kos: çadır (Kırgız) kazay: gölgelik yer, kaza: ahır, ambar (Sagay) mandıra (Altay) kası: hayvanların barındığı yer (D. L. T.), kazı: şehrin ayrı bir mahallesi (Çuvaş) [= Lâtinçe: kasa, Fransızca: case, Arapça: قسا - kasa.]
Tam, tim : Karanlık yer, tımlık: gece (Çağatay) duman = tuman: sis, duman. [Sanskritçe: tama: karanlık gece, tamah: karanlık İndo - Öropeen dillerde karanlık anlamında müşterek: tem de böyledir. [Bak - Walde pokorny lûgati-] = tam, dam: örtülü yer.
Tün : Gece = tuon: balık ağı konulan yer (Yakut) tunu: hayvan avı için kurulan çit (Yakut).
Pus : Sis, karanlık = pusu: sığınak, baz: hendek, bodrum (Karayim) bız: mağara (Çağatay), bazırık: dam (Tobul).
Tolunmak : Güneş batmak = tol: örtü, dam [Anadoluda şahsa izafetle anılan bir sürü tol vardır ki: binası olan çiftlik veya köy demektir.] Tülek: sığınak (Dergi), dalda, dulda: gölgelik, sığınak, himaye [Sumerce: Tul örtü demektir ki, Arapça: ظله - zulle de bundandır.]
Kirmek : Güneş batmak (Uygur) = kirmen: şehir, kale (Çağatay, Kuman), kuruk: mağara, bodrum, çukur (Lebed), kurman: höcre, kırım: hendek (Altay) koru: mahfuz yer, kır: kenar, köşe. [Kıran da aynı anlamdadır ki,

Farsçada keran ve kenar olmuştur. Çuvaşçada kiren de: karanlık demektir.]

- Baran : Karanlık (Yakut) baru, baruk, bark, baraka: kale, siper, mesken. Barlak: sığınak (Çağatay).

Arapçada:

- قصر - kasr : Akşam = köşk, كسر - kesr: evin köşesi [köşimek: güneşin ziyasını örtmek, güneş ışığına mâni olmak demektir. Bundan çıkan köşik: gölge demek iken sonradan bina anlamına alınmıştır. Köşe kelimesi gibi Farsça (kâşane) de bundandır. — Bak: D. L. T. —]
قسا - kasa: köşe, قصبه - kasaba, قسه - kasse: küçük köy.
زب - zebb : Akşam olmak = زبن - zebn: köşe.
شفا - şefa : Güneş batmak = köşe, kıyı. شبا - şeba: pusu, شفه - şefe, شفير - şefir: köşe, kıyı .
غاب - gâb'e : Güneş battı = غابه - gabe, çukur.
غار - gar,a : Güneş battı = غار - gar: mağara.
كرب - kerb : Akşam olmak, كره - kerre: akşam = قره - karye, قری - kura. كوره - küre: şehir, كرس - kirs: toplu evler, keçi mandırası [karanlık manasına gelen سواد - sevad kelimesi de: civar köyler anlamındadır: sevadı Irak: Irak köyleri.]

(5) Ö, iç, merkez anlamlarında:

Öz, iç, kalp, dalak, barsak gibi göze görünmeyen şeyler de ilkel insanlarca karanlık ve gece anlamına gelen kelimelerle ifade edilmiştir. Akşam kelimesine taşıdığı unsurlarca en yakın görülen (akuşak) Çağatayca: Kalbin içi, merkezi demektir. Güneş Dil Teorisi'nin bize öğrettiğine göre: (Geceğ = gece) ile (kucak) ve (akşam) ile (ağuş) aynı şeylerdir ki, bunların (akuşak) ile birleşikliği çok açık olarak görülür. (Akşam) ile gurup anlamına gelen (oş) sözleri arasındaki birlik gibi yine (akşam) ile (iç - öz) ve Yakutça aynı anlamda (is) sözleri arasındaki birlik te meydandadır. Türkçe eksiltmek anlamında kullanılan (eksümek) fiili nasıl ki gitgide aynı anlamda ismek, esmek kırılığına da girmiştir. [Her iki kelime için Divanüllûgate bakınız.]

Başka örnekler:

- Tün : Gece = tuon: merkez, öz, en iyi yer. (Yakut) tın: öz, ruh (Uygur) Çuvaşça tımar, Uygurca tamur ki bizde (damar) olmuştur: kök, asıl demektir. [Arapçada

- aynı anlamda: طمر - tummar], tüp: ağaç kökü, duvar temeli (D. L. T.).
- Kara** : Gece (Altay) = karın: insanın iç yeri. (Karın) Altayca: rahim de demektir. Bundan başka karta: barsak, içyağı (Altay) karık: burun içi (Altay) kursak: havsala, kalp, (Altay) = kursak [Arapçada da قرون - karûn, قرين - karîn: öz, nefis demektir.]
- Sim** : Karanlık (Çuvaş) = simî: ahşâ, hayvanın barsak kısmı (Yakut) sime: usare [Arapçada سامه - sâme: ağacın özdeği, صميم - samîm iç, öz, ضمير - zamîr, صفر - safar: kalbin içi, özü demektir.]

Yine Arapçada:

- غياب - gıyab : Güneşin batması = ağacın yer altında kaybolan kökleri, غيب - gayb: içyağı.
- غيبان - gayheban: Karanlık = karın.
- عصر asr : Akşam, ikindi = عص - ass: öz [اصيل - asîl: ikindi, akşam kelimesiyle öz anlamına gelen اصل - asl da böyledir. Bunun عمل - asal şekli de barsak demektir.]
- عشى - aşıyy = حشا - haşa: iç. [Bunun cemi sanılan (احشاء - ahşâ') teşekkülce (ahşam) dan ayrı değildir.]
- امس - emsi : Dün = امصره - amvira: barsaklar.
- باد - bad,e : Güneş battı = بطن - batn: karın [Arapça باط - bat,a sözü de bir adam servet ve şöretçe battı demektir.]
- باطحاء - bathâ': batak.
- دولك - dülük : Güneş dulunmak, batmak دلام - dülam: karalık, kara, دلبه - dülbe: karalık. طالخ - talh: karartmak = طلق talak: barsak. [Türkçedeki (dalak = talak) Arapçada (طحال - tihal) olmuştur.]
- جان - cenan : Gece = kalp.

(6) Körlük, ahmaklık, şaşkınlık, baygınlık, sarhoşluk duygu ve vücut uzuvlarının durması, işlemezliği anlamlarında:

- Akşam = ahsum: Sarhoş (Çağatay) eksin âciz. ağışmak: yolunu şaşkırmak (Çağatay).
- Kas** : Gece = kasrı: tembel, derbeder. (Koybal, Sagay, kaç).
- Keş** : Akşam, gece = kör (Anadilden derlemeler), şaşkınlık (Radlof).
- Gece = geçe : Aptal, beceriksiz (Çağatay).

- Tün** : Gece = tenü: serserice dolaşmak (Yakut) teneh: aptal (Yakut) tonu: aptal (Anadilden derlemeler), tan: şaşkınlık, hayret (Dergi), den: akılsız (Müntehelirep), tınmak: susmak (D. L. T.) tonnoy beceriksiz adam (Yakut).
- Baran** : Karanlık (Yakut), muramak: karanlık olmak = akli bozulmak (tilevüt).
- Pus** : Sis, karanlık = bozmak: aklını kaybetmek, bozakı: serseri (Kırgız).
- Dulunmak, tolunmak**: Güneş batmak = talu, tilbe: deli (D. L. T.) dalgı: gaflet; dalmak. Tal: şaşkırmak, mebhut olmak (Yakut).
- Kara** : Gece (Altay) karagu: kör karalak: cahil (Derleme).

Arapçada:

- إشاء - işa' : Akşam = عشاء - aşâ': körlük.
- غسو - gasv : Gece kararmak = غسيس : ahmak.
- غشى - gasy : Gece kararmak = bayılmak, قشع - kaş' : ahmak = kaçık.
- قصر - kasr : Akşam = فصل - kısl: ahmak. قسلة - kasla: ahmak kadın.
- هزيع - hezi' : Gecedden bir müddet = ahmak.
- هجيح - heci' : Gecedden bir müddet = ahmak.
- طالخ - talh : Karartmak = طلحاء - talha': ahmak [bizde deli, talu kelimeleri gibi Arapçada da دالى - dâli, داله - dâlih تاله - tâlih kelimeleri de: deli, şaşkın demektir.]
- مساء - mesâ' : Akşam = مس - mess: aklını bozmak [بدا - beza da: aklını bozdu demektir.]
- غيب - gayheb : Karanlık = gafil.
- ذب - zebb,e : Akşam oldu = deve delirdi.
- شفا - şefa : Güneş batmak = شبة - şebat: akli az, beyinsiz.
- سمر - semer : Gece = سمه - semeh: korku, aklını kaçırmak. عمل - semil: sarhoş. صم - samm: sağırlık.
- لبس - lebs : Ortalık kararmak = لبس : ahmak.
- جن - cünn,e (geceye isnat ile): Karardı, karanlık oldu; insana isnat ile de: delirdi, aklını bozdu demektir. جنه ve جنون te bundandır. [Arapçada üçlü mazi malûm sıygalarının ilk harfi üstün okunur. Ötreli olanlar, meçhul şeklidir; bununla beraber malûm manasında ve meçhul şeklinde birtakım mazi sıygaları vardır ki bunlar, Türk-

çede ü, u, ö, o gibi vokallerden birisiyle başlıyan köklerimiz olduğu gibi alınmışlardır; işte جن - cünn,e fiili de böyledir ki Türkçe: gece demek olan tün kelimesinin tasrif edilmiş şekilidir. Türkçede gıdıklamak = gıcıklamak gibi birçok örneklerinde görüleceği üzere Arapçada (د ، ت = ج) değişmesi pek çoktur. Aklını bozmak anlamına gelen (مس - mess) kelimesinin fiil şekli de مس - müss,e dir ki bozmak fiilindeki kökün aynıdır. Donmuş su anlamındaki buz Yakutçada: mus olduğuna göre her iki kelimedeki fonetik değişmeler de tıpkı böyle olmuştur.

Farsçada da (şam) kelimesinin yanında (şem) kelimesini görürüz ki: şaşkın demektir. (Şemîden): bihuş olmak anlamındadır. Yine bu dilde gece anlamına gelen şeb gibi (şef) kelimesiyle ilgili olan (şefek): ebleh demektir; şifte ve aşifte sözleri de böyledir.]

(7) Geçmek, göçmek, kaçmak, uçmak, aşmak, uzaklaşmak, ayrılmak, geç, gecikmek, geri kalmak, geri bırakmak, engel anlamlarında:

- Akşam = ağıs = âs: Geçmek, ileri gitmek (Yakut) ikis: sıçramak, atılmak = ileri geçmek (Kara Kırgız) ıgış: işi geciktirmek (Başkurt lûgati) gece, kiç = gec, gic, geçmek, göçmek, kaçmak, uçmak. [Güneş battı yerinde gün uçu da denir.]
- Şap : Gece (Tarancı) = şeb: sürat. (D. L. T.). [Türkçede, Divanüllûgat'in yazdığına göre: Bazı kelimelerin sonundaki ekler düşmüştür (top) un aslı (tobık) ve (cöb) kelimesinin eski şekli de (cöbik) tir. Bunun gibi şeb = şab) kelimesi de yine Türkçe çabuk kelimesinin hafiflemiş şeklidir. Farsça (çâbük) te bundan alınmıştır.]
- Tün : Gece = tünneliy: geçmek, savuşmak (Yakut, tenin: çekilmek (Yakut), tun: uzak (Cevahirülesdaf), tunturmak: uzaklaştırmak, uzaklara atmak (D. L. T.).
- Pus - bus : Sis, karanlık = bosul: mania, engel (Yakut), bozlak: mania (Dergi).
- Baran : Karanlık (Yakut) = bar: uzaklaşmak, gitmek, kaybolmak, ölmek (Yakut).
- Tolunmak - dulunmak: Güneş batmak = tol: dış (Çuvaş) dolanmak,

dolaşmak: devretmek, gidip gelmek, uzaklaşmak. [Batmak kelimesinin yanında Uygurca ve Çağatayca (bat) sözünü de görürüz ki: acele, derhal demektir.]

Arapçada:

- گسم - gasm : Gece kararmak = كسم - kasm: geçip gitmek.
- عصر - asr : İkinci, akşam = geç.
- عكسه - akîse : Karanlık gece = عكش - akş: geçmek, ilerilemek.
- عكس - aks, عكظ - akz: alıkoymak, hapsetmek.
- زب zebb,e : Akşam oldu = vakıt geçti. زاب - zab,e: koştu. ساب - sab,e: kaçıp gitti.
- مساء - mesâ' : Akşam = مزن - mezn: geçmek, kaçmak, مضاء - mazâ': geçmek, مسوء - musû: geç kalmak.
- باد - bâd,e : Güneş battı = بطى' - batî' : geç kalan, بعد - ba'd: sonra [Sumerce bad gibi Arapça bu'd da uzaklık demektir. Mazisi بعد - baud,e dir. بعيد - baîd: uzak.]
- غروب - gurup : Güneş batmak = uzaklaşmak. غرب - garb: gitmek. غربة - gurbet: yurdundan ayrılmak. [Akşam kelimesiyle teşekkül birliği gösteren birçok sözler vardır ki bunlar hep uzak, uzaklaşmak, kaçmak, koşmak, gecikmek anlamlarına gelmektedir. Örnek büroşürüne bakınız.]

(8) Korkmak, korkutmak, kaçınmak, utanmak anlamlarında:

- Akşam = ağıs: Korkunç, müthiş (Çuvaş).
- Kas, keş = kaska: Müthiş, korkunç (Kırgız) keselte: gözünü yıldırma (Yakut). Kes: mahcubiyet (Radlof). Kuşku: endişe, tevehhüm (Dergi).
- Gece = kocuk: Çekinme, ihtiraz (Dergi), öçü: korku anlatan ses (Yakut), kecey: kadın şamanlarından dünyaya gelen ve insanlara delilik ve türlü hastalıklar veren ifrit (Yakut), uçuk: cin, peri (Dergi).
- Tolunmak : Güneş batmak, tolon: yağmur veya kar esnasındaki bulanık hava = korkmak, çekinmek (Yakut).
- Tün : Gece = tan: endişe (Hürşit ve Ferahşat) tüngür: Golyabani.
- Pus = püsüklemek: Hicap etmek; bozmak: utandırmak, bezmen: mütevahhiş (Muk. ed.).

- Kara: : Gece (Altay), gurı: garp tarafı (Orhun) = korkmak
خرق [Arapçada: -harak: şiddetli korku ve hicap.]
Uyakmak : Güneş batmak (Uygur) = uyar: haya.

Arapçada:

- غاب - gab,e : Güneş battı = هاب - hab,e خاف - haf,e: korktu.
زب - zebb : Akşam olmak = ذاب - ze'b: korkutmak.
عصر - asr : Akşam = حصر - hasır,a: utandı.
اغسام - agsam,a : Akşam oldu = احشم - ahşam,a: utandırdı. اخشى - ahşa: korkuttu.
شافق - şafak : Akşam kızılığır = korku. [شفقت - şefakat kelimesi de bundandır ki sevdiğine bir fenalık irişmesinden husule gelen korkudur. Arapçada kıskançlık anlamına gelen غيرة - gayret te böyledir. Arapçada غار - gar,a: hem güneş battı, hem kıskandı, üzerine titredi demektir.]

(9) Kış, soğuk, kar, dolu, yağmur, üşümek, donmak anlamlarında:

- Kas : Gece (Çuvaş) = yağmurlu, sisli hava (Altay), fena, soğuk hava (Sagay) kaz: kar tipisi (D. L. T.) kasım: kış ayları [(Ruzi kasım) diye uydurma bir terkibe girdikten sonra Arapça bir kelime sanılmıştır. Arapçada bu anlamda bir kelime yoktur.] Kıs: kış (Yakut, Koybal, Sagay, Kırgız), kus: Teşrinisani (Sagay), güz: hazan, sonbahar (Anadolu), küsü: donmak (Yakut). Kışmak: güneş savulmak (D. L. T.) kasırğa: fırtına.
Gece = gücü : Karakış, gücük: şubat ayı (Anadolu).
Tün = ton : Soğuk, donmuş (Yakut), tum: soğuk ve karaya çalar renk (D. L. T.).
Pus, bus = buz; mus: buz (Yakut) pas: ağaca düşen kırağı. = Tatarca: (bes), pesen (Anadolu).
Tolunmak, dulunmak: Güneş batmak = tolun: yağmur ve kar esnasındaki bulanık hava (Yakut), tolu: dolu (D. L. T.), tülek: fırtına (Şor).
Kara : Gece (Altay) = kar, kırağı. Kuru: kırağı (Altay), kuraa: kırağı (Altay).
Baran : Karanlık (Yakut), muramak: kararmak, karanlık olmak (Tilevüt) = boran: yağmurlu, karlı kasırğa, bora:

fırtına (Orhun) [Türkçede mor kelimesinden gelen morarmak ta: siyahlanmak demektir. «Elleri morarmış, yüzü morarmış» siyah bir renk almış demektir. [Arapçada مور - mûr da: toz kasırğası. Farsça bâran, berf, Arapça برودة - burudet te bunlardandır.]

Arapçada:

- كاسر - kasr : Akşam = حصر - hasr: soğuk. كاسيى - kasiyy: soğuk.
كاس - kass: kırağı, كاسم - kasm: yağmur. كاس - gas,e: yağmur yağdırdı. حاصب - hasıb: yağmur ve kar savuran bulut.
كاساس - çok karanlık gece = çok soğuk.
شفا - şefa : Akşam olmak = شبا - şiba: dolu, yağmur sağanağı. شفان - şeffan: soğuk, fırtına, tipi. شفيف - şefif: soğuk.
زب - zebb : Akşam olmak = صبر - sabr: buz, صبره - sabra: şiddetli soğuk, صبيب - sabib: kırağı.
ميس - mis' : Poyraz yeli, مزد - mezd: soğuk, بسر - besr: soğuk مزن - müzn: bulut.
غيار - giyar : Güneş batmak = tanrı yağmur yağdırmak. [Mazisi: غار - gar,a].
كروب - kürûb : Güneş batmağa yaklaşmak = كرم - kerem, كرمه - kereme: hava bulutlanıp yağmur yağdırmak.
قروب , غروب : Güneş batmak = غراب - gurab: kar, dolu, قار - karr: soğuk قرن - karn: sağanaklı yağmur, قرد - karıd: kesif bulutlu hava [Türkçede kar, karga, karanlık arasındaki uygunluk gibi Arapçada da غروب , (غراب : karga), (غراب : kar, dolu) kelimeleri arasındaki uygunluk göze çarpmaktadır. Arapçada karga anlamındaki غراب - kelimesinin karanlık = kara fikrinden geldiğini gösteren bir tanık ta Türkçede karanlık anlamındaki (karan) kelimesiyle söylenişçe uygun olan غرن - garan kelimesinin yine bu dilde erkek karga yerinde kullanılmasıdır. Bununla beraber قرن - karn sözünün sağanaklı yağmur anlamına da gelmesi bunun ayrı bir tanığıdır. Yine Arapçada قرن - karan,a fiili yağmurun devamıyla havanın kapalılığını da göstermektedir. Yine Arapçada ortalık kararmak anlamında da kullanılması, ilk insanların yağmur, kar, dolu, kasırğa, bulut, soğuk gibi türlü mefhumları güneşin batmasının ve onun sıcaklığının kaybolmasını anlatan birleşik kelimelerle ifade ettik-

leri pek açık olarak görülmektedir. Demin söylediğim Yakutça baran: karanlık, boran: tipi, şiddetli rüzgâr = bora. Farsça baran: yağmur, berf: kar. Arapça برد - berd: soğuk, برد - berid: dolu yağdıran bulut. برد - bered: dolu برد - buride: dolu yağdı [yere isnad ile]. [Türkçede de burçak: dolu demektir. (Elidrâk). Bugün Kumuklar dahi böyle söylerler.] Bunu kuvvetlendiren başka örnekler de vardır: قرت - karat: buz. Türkçede (kardu) da kışın, su üzerinde yüzen fındık gibi buz tanelerine denir. (D. L. T.) قر - karr: hava soğumak. قر - kurr: soğuk. قره - kırra: soğuk (= kırağı) قرس - kars: soğuk şiddetlenmek, en kesif kırağı. قرس - karas: don, şiddetli soğuk. قریح - karih: bulut suyu. خریف : sonbahar yağmuru. Lisanülarab'ın yazdığına göre bu kelime, aslında güz yağmuru anlamında olup sonradan o mevsime de ad olmuştur. خروق - haruk: soğuk rüzgâr, tipi خارم - harim; soğuk.]

- دلوك - dülük : Güneş batmak, دلك - delek: akşam vakti, دلبه - dülbe: siyahlık, دلسه - dülse karanlık, طلسه - talsa: karaya çalar renk, دلام - delâm (= ظلام - zalâm):karanlık = دالح - duluh: çok yağmurlu bulut - cemi halinde-, طاه - tula: bulut, طال - tull,a: yağmur sepeledi, yere çiy düştü. دلیك - delik: kasırga.
- تافل - tafel : Karanlık, طفل - tıfl: gece, طفول - tuful: güneş batmağa yaklaşmak = تافل - tafel: yağmur.
- غیبه - gabye : Güneşin batması = yağmur, toz kasırgası. غبا - gaba: havaya agıp çıkan toz.
- اغضى - agza : Gece karardı = اغضن - agzan,a: sürekli yağmur yağdı.

(10) Eksilmek, kesilmek, küçülmek, kısalma, sakatlık, aksaklık anlamlarında:

- Akşam = aksamak: Eksik kalmak, iş yolunda gitmemek, topallamak. Eksümek: eksiltmek.
- Kas : Gece = kasmak, kısmak, kesmek. Kıs: nadir, az (Uygur) kız: kıtlık (Kamusülervam).
- Gece = kici = küçük (D. L. T.) Tatarca: kece.
- Tün = tun : Kesmek (Yakut), tonö: kesmek (Yakut).
- Pus, bus=pus: Bozmak, koparmak (Çuvaş), bıs: kesmek (Yakut) büz-

mek: küçültmek, daraltmak. Besel: büyümede geciken, bucur (Yakut).

Arapçada:

- اقصر - aksar,a : Akşam oldu = kısalttı. قصر - kasr: akşam = kısaltmak, قصور - kusur: akşam olmak = her türlü eksiklik, kusur. [Broşürde görüleceği üzere Arapçada ayrı köklerden ve mezit şeklinde sanılan birçok kelimeler vardır ki, bunlar türlü türlü kusur ve eksiklik anlamında olup aynı kelimenin başka başka kılıklarda söylenmiştir.]
- ازا - eza : Akşam yaklaştı = malı azaldı, gölge kısaldı.
- شفر - şeffe,e : Akşam oldu = malı azaldı, شفا - şefa: akşam olmak = شف - şeff: eksilmek, شفه - şefh: tüketmek, bitirmek.
- عشا - aşā : Akşam oldu = عشب - aşib: kısa, عش - aşş: lutfunu az yapmak.
- باد - bâd,e : Güneş battı = zengin iken fakirledi, malını batırdı. Akşam kelimesiyle bağlantılı görülen ائشى - akşa kelimesi de aynı anlamdadır. [Türkçede batmak ta aynı anlamda kullanılır. Arapçada yine bu kökle bağlı olan birtakım kelimeler vardır ki, kesmek, ayırmak anlamlarındadır: بت - bett: kesmek, بتر - betr kesmek, güdük ve eksik bırakmak, بتل - betl: kesmek, بط - batt, بتر - batr: yarmak, بدغ - bedg: ceviz kırmak, بد - bedd: ayırmak.]
- غسم - gasm : Gece kararmak, akşam olmak = قسم - kasm: bölmek.
- غضف - gazf : Gece kararmak = kırmak. [Arapçada gece olmak, güneş batmak anlamına gelen daha birçok kelimeler vardır ki, bunlar hep kesmek, ayırmak, eksiltmek ve azaltmak anlamında birleşiktir. Türkçede: nefesi kesilmek, yiyip içmekten kesilmek, ırmağın suyu kesilmek, aradan eksilmek tabirlerinde olduğu gibi kesilmek ve eksilmek kelimeleri bitmek, tükenmek, uzaklaşmak anlamlarında kullanılmaktadır. . Arapçada güneşin ziyasının kesilmesini ifade eden (كسف - kesef,e) fiili aynı zamanda mutlak kesmek, gözü aşağıya indirmek, bakmamak, hali fenalaşmak, yüzü solmak ve purtarrık bir hal almak, güneşin ziyası, yıldızların ışığını söndürmek, göstermemek gibi anlamlara da gelmektedir. .Güneşin batması, ziyasının kaybolması ilkel insanlar na-

zarında, bitmek, tükenmek, azalmak, eksilmek için ortaklık mefhumlardan sayıldığı gibi onun sabah ve akşam ufukta nurlu çizgiler, bulutlar arasında parlak yarıklar göstermesi de yine yarmak, ayırmak, parçalamak mefhumlarında müşterek kelimeler doğurmuştur. Parlamak = parçalamak, belirlemek = belmek, bölmek, aydınlık = ayrılık, yaruk = yarık doğmak = doğramak gibi.. Arapçada: فخر - fecr: tan yaruğu = yarmak, ayırmak. باج - belec,e: sabah belirdi = بلج - belic,e: ayrık kaşlı oldu, بليت - belit,e: belik, kesik oldu, kesildi, bölündü, فرق - farak,a: aydınlandı: ayırdı بان - bân,e: aydınladı, belirdi = ayırdı, uzaklaştı; شرق - şarak,a: güneş parladı = koyunun kulağını yardı, meyveyi kesti, topladı. شرح - şarah,a: aydınlattı, belirtti = yardı, صرح - sarah,a: aydınlattı = صرم - sarm, صرى - sary: ayırmak, kesmek, uzaklaştırmak. فلق - felak: sabah, tan yaruğu = داغ yarığı. بزوغ - buzug: güneş doğmak = vücudu bıçakla ve neşterle yarmak.]

(11) Yorgunluk, tembellik, hastalık, zaiflik, dermansızlık anlamlarında:

- Akşam = eğez, egeze: bitap, mecalsiz, hasta (Anadolu).
 Gece = kecü : Tembel (Koman).
 Kas, keş : Gece = kesel: hasta (Tar, Çağatay), kösülmek: bitap düşmek, köşmek: kuvvetten düşmek (Dergi), kaşan(ğ): zaif = dermansız [dermanı kesilmek, kıfı geçmek sözlerimizdeki (kesilmek, geçmek) te böyledir.]
 Tün : Gece = tinek: hastalık nöbeti (Yakut) den (ğ): dermansız (Âzeri).
 Muramak : Karanlık olmak = zaiflemek (Tilevut).
 Bus : Sis, karanlık = bas: hastalık (Yakut). [Karanlık bastı denildiği gibi al bastı, kara bastı da denilir.] Basan (ğ): zaif (Çağatay), bozgun: zaif (Anadolu), bazıkmak fütur getirmek, bezmek (Uygur) müsey: usandırmak (Yakut), Arapça مذله - müzle: zaif, cılız: مدل - mezl: ayağı uyuşmak, bihuzur olmak. [Sumerce usan: akşam = usanmak Arapça: وسن - vesen: uyku basma hali.]
 Tulunmak : Güneş batmak = tulgak: veca, ıstırap (Kırgız, Uygur). Talmak: kuvvetten düşmek, kımıldıyıyamıyacak hale gel-

mek (Çağatay) talık: dermansız. [Arapçada: طالح - talh: yorulmak, bitap olmak, طلي - tala: çok hasta.]

Yine Arapçada:

- قصر - kasr : Akşam = قصار - kasar: tembellik, قسم - kasım: âciz, bitkin. كظ - kâzz: yılgın, غث - gass: zaif.
 شفا - şefa : Akşam olmak = شف - şeff: zaiflemek, kuvvetten düşmek.
 زب zebb,e : Akşam oldu = zaifledi, soldu.
 عشي - aşıyy : Akşam = عشش - aşş: zaiflemek.
 دلوك - dülük : Güneş batmak, دلك - delek: akşam = vücutte gevşeklik, uyuşukluk.
 اغسف - agsef,e : Karanlık içinde kaldı = اغشف - agşef,e: hastalandı.
 باد - bad,e : Güneş battı = بت - bett,e: zaifledi, بات - batt: zaif, bitik, بد - bedd,e: bitap oldu.
 دنق - dennak,a: Güneş batmağa yaklaştı = bir keder veya hastalıktan soldu. [Türkçe tün ile bağlantılı olan dunuk sözünün tasrifinden doğmuştur. Yine bu kökten gelen دنف - denef sözü de: hem batmağa yaklaşan güneş veya güneşin batmağa yaklaşması, hem de müzmin hastalık demektir.]
 مريض - mariz : Yıldızsız karanlık gece = hasta.

(12) İhtiyarlamak, uyumak, ölmek, sönmek, solmak, yokolmak anlamlarında:

- Gece = kecmek, geçmek: ölmek (D. L. T.), geçinmek: ölmek (Anadolu), kıcımak: heder olmak (Dergi), hocuray: kuvvetten düşmek, kocamak (Yakut), koca: ihtiyar (Anadolu), öçmek: sönmek, mahvolmak (D. L. T.).
 Tün = tünölmek: Mahvolmak (Uygur), dunulmak: kaybolmak, belirsiz olmak (Dergi), töndi: tahrıp (Uygur).
 Baran : Karanlık, bariy: kararmak = ihtiyarlamak (Yakut).
 Bus = bozmak: Mahvetmek, telef etmek, buzu: ifna (Koman), zeval (Kazan), puskalan: inhitat, zeval (Altay, tilevut).
 Kara : Gece (Altay) = karı: ihtiyar, karamak: ölmek (Altay).
 Ahşam = ohşamak: Uyumak (at hakkında) (D. L. T.).
 Uzımak : Işık sönmek = uyumak - Arapça ازی - uziyy: akşam olmak. - [Süt uyumak = yoğurt olmak anlamına da gelir. Bazı şark lehçelerinde yoğurta: uyutku denilir.]
 Uyakma : Grup = uyku.

Gece = geçmek: Uyumak. Bağrım geçti, canım geçti: uyudum demektir. «Biraz geçivermişim» de böyledir.

Arapçada:

- kasr - kasr : Akşam = قص - kass: eceli gelmek, قضى - kazy: ölmek, bitmek.
- asv - asv - عسو - usuvv: Gece, karanlık çökmek = çok ihtiyarlamak.
- semer - semer : Gece = سام - sam: ölüm.
- eza - eza : Akşam oldu = هزأ - heze,e: öldü.
- bad - bad,e : Güneş battı = باد - bad,e: öldü, mahvoldu. [مات , مات da böyledir.]
- agsa - agsa : Akşam oldu = اقص - akass,a: eceli geldi.
- agsem,e - agsem,e : Akşam oldu = اعسم - a'sem,e: ihtiyarladı. اعشم - a'sem: çok ihtiyarlamış adam.
- denif,e - denif,e : Gün batmağa yaklaştı = hasta ihtizar haline geldi, ağırlaştı.
- aşiyi - aşiyi : Akşam = عشمه - aşeme: yaşlı, ihtiyar.
- gar,a - gar,a : Güneş battı = فارح - karıh: yaşlı koyun [Divan'da bu anlamda karı kelimesine bak.] خرف - harif: bunak ihtiyar. خر - harr,a: öldü. خار - har,a kuvvetten düştü. harat: harat: خراط - harat: zaif, غرا - gara: zaif, غرن - garın, خريم - harî: bütün vücade şamil zaaf. [Gerek Türkçede, gerek Arapçada ihtiyarlık, zaiflik anlatan kelimelerin birçoğu karalık, kuruluk ve katılık = taravetsizlik düşünceleriyle güneşin batmasından husule geelen donuk ve karanlık renkten çıkarılmıştır. Başka örnekler broşürde gösterilmiştir.]
- vecb - vecb : Güneş batmak = ölmek.
- hecî' - hecî' : Gecedden bir müddet = هجع - hece,a, هجد - heced,e: uyudu.
- kürub - kürub : Akşam olmak, güneş batmak, كره - kerre: akşam = كرى kera: uyku.

(13) Son, arka, ense, ters anlamlarında:

Güneş doğusu ilkel insanlar için ön ve doğru cihet sayıldığı gibi, batı tarafı da bunun tersi olarak kabul edilmiştir. Şu örnekler de bunu teyit etmektedir:

- Akşam = ekse: Ense (Sagay, Koybal). [Altay lehçelerinde bunun (ekçe) şekli de vardır.]
- Gece = köçuk : Kıç, art (Yakut).

Tün = dönme: Tersine çevrilmek, ton(ğ): son, intiha, dip (Çağatay). [Son, sönme te bundandır.] Tonneri: tepesi aşağı, tersine (Yakut).

Kas : Gece = kirse: sonra (Orhun) keş: akşam = kışık: ters (Meta İncili tercümesi) kışmak: güneş savulmak (D. L. T.).

Kirmek : Güneş batmak (Uygur) kiren: karanlık (Çuvaş) = kiri, geri: arka. Dulunmak, dalda: gölge = dal: arka. [Arapçada تالى talî: arkadan gelen ظليف - zalif: ense.]

Yine Arapçada:

- kes' - kes' : Gecedden bir müddet = ense.
- kasr - kasr : Akşam = son, gaye, قصارى - kusara: son, işin sonu نصوى kusva: son, münteha.
- gurub - gurub : Güneş batmak = غرابان - guraban: kalçaların aşağı kısmı. قرا - kara: arka.
- sumeyr - sumeyr : Grup = صماری - sumara: art.
- akîse - akîse : Karanlık gece = عكس - âks: tersine çevirme.

(14) Zulüm, gadir, gasp, gazap, kavga, kuvvetlilik, tahakküm, gurur, muhalefet, inat anlamlarında:

İlk insanlar iyiliği, merhameti, doğruluğu ve adaleti aydınlık ve güneşle ifade ettikleri gibi, bunun aksi olan anlamları da gece ve karanlıkla anlatabilmişlerdir. Gecenin ilkel insanlar için ne kadar büyük bir elem ve ıstırap kaynağı olduğu malûmdur. Şiddet, katılık, yağma, kavga, zulüm gibi insanlığı korkutan, üzerine bir kâbus gibi çöken belâlara verilen adlar gecenin karanlığını anlatan kelimelerle çok kere birleşik görülmektedir. Bunların gerek Türkçede, gerek Arapçada aynı kökten çıkmış sayısız örneklerinden bazılarını sayalım:

Akşam = Eğişme: Zıddiyet (Radlof), öküş: aksi, harın hayvan (D. L. T.), eksilenmek: hiddet etmek (Radlof), eğiş: muhalif (Kırgız).

Gece = güç : Zulüm, kücemek: zulmetmek (D. L. T.), kücem: gasp (Mukaddemetüledep tercümesi), küceyü: kuvvetli (İ - Kuran).

Kas : Gece (Çuvaş) = kas: suiniyet, kötü kast (Kırgız), kas-ka: mağrur, azametli, kes: söz dinlememek, inat etmek (Yakut), küs: güç (Yakut): tehevür (Kırgız).

- Şam** : Akşam = şamırmanmak: hiddetlenmek (Kara Kırgız).
Şap : Gece = kuvvetli, cesur (Kazan) şabu: hucum, taarruz (Tobul) = çapul.
Tün = ton : Zalim, inatçı (Yakut), tongağ: zulüm (Uygur), tıng: kuvvetli (Uygur), tünğti: ihtilâl, şuriş (Çağatay). Farsçada tünd sözü de: hiddetli, gazup anlamındadır. [Farsçada Türk kelimelerinin sonuna bir (t) eklendiği çokluk görülmektedir: taştan yapılmış kap demek olan tas - ki, Yakutçada tas, şeklindedir. Tas - kelimesinin sonuna bir (t) eklenerek (tast) ve yine Yakutçada (ağaç demek olan tırah sözü de bu dilde درخت - diraht olmuştur.]
Bus : Sis = bozmak, basmak. Boz: düşmanlık, kin (Uygur), pos: basmak, ezmek (Çuvaş), inatçı (Tilevut), bes: münazaa (Kırgız).
Dulunmak, tolunmak: Güneş batmak = dulum, tulum: kavga (Çağatay) [= Arapça: ظلم - zulm] tulkak: tazyik (Uygur), talan: yağma, talav: yağma (Tuhfe), tala: eşkıyalık, yağma (Yakut), talam: kavga (Kara Kırgız). [Farsçada: تول - tûl: kavga, cenk, Arapçada: طل - tall: haksızlık, zulüm demektir.]
Kara : Gece (Altay), kiren: karanlık (Çuvaş), karan: karanlık (Radlof), karmak: üful etmek (Cevahirülesdaf), gurı: batı (Orhun) = karag: yağma (Orhun), kargı: kuvvet, iktidar (Şor). [Aynı kelime ilkel harp aleti olan mızrak ta demektir.] Karba: gasp etmek (Altay), [= حرب - harb] kargamak: lânet etmek, karu, karuk: güç, kuvvet (Şor, Uygur, Karayim) [kol ve el anlamına sonradan geçmiştir.] Karan: kahraman (Kara Kırgız) güre: azametli, celâdetli (D. L. T.), kuvvetli (İdrâk haşiyesi), güre: kuvvet, vahşi (Dergi), keriş: münazaa (Tilevut, Uygur), kiris: münazaa (Kırgız), güreş: munsaraa. Kurt: haşin, sert tabiatlı (Kazan) keren: kudretli (Kara Kırgız) gere: kavga (Dergi), [Fransızca: Gere ve Walde diksiyonerinde Hint ve Avrupaî dillerde müşterek kök olarak gösterilen (kor) da aynı şeylerdir. Balkar lehçesinde de (hor) kuvvet demektir.]
Baran : Karanlık (Yakut) = kuvvet, güç (Kara Kırgız) barım: kuvvet (Çağatay), berik: kuvvetli (Kırgız).

Batmak = batur: Yiğit, kahraman, batukluk: kuvvet (Uygur), batu: kuvvetli (Çağatay). (= bataille: harp.)

Arapçada:

- ظلمه - zulmet : Karanlık = ظلم - zulm, ظلام - zalâm: karanlık = ظلام - zilâm: öfke, gazap.
 قصر - kasr : Akşam = قصر - kasr: cebir, kahır [= Türkçe: kısu] خز - hazz: süngülemek, غصب - gasb: malını yağma etmek, خصم - hasm: düşman, خزو - hazv: kahır, غزو - gazv: katil, yağma, خزق - hazk: kargılamak, خزع - haz': kavm ve kabilesinden ayrılıp çıkmak, isyan etmek [= Türkçe kazak] حاس - hâs,e: sözünden döndü, gadretti, خاز - hâz,e: düşmanlık etti.
 عكسه - akîse : Karanlık gece = عكس - akis: hırçın, haşin adam.
 اذا - eza : Akşam oldu = اذا - eza: cevrücefa.
 شفر - şeffe,e : Akşam oldu = شفر - şefer,e: eziyet etti. شبر - şeber,e: şımarıdı.
 باد - bâd,e : Güneş battı = بادى - bâda: düşmanlığını açığa vurdu, بطر - batar: şımarıklık, بطل - batal: kahraman.
 هجج - hecî' : Gecedden bir müddet = هجاء - heycâ': harp, kavga. هجوم - hücum: saldırma.
 دلوك - dülük : Güneş batmak = zulüm, دلوق - dülük: yağma.
 غارت - Garet : Battı (güneşe isnat ile) = غارة - garet: karag, yağma, قرع - kara': bir adamın hayvanatı ve malı kalmamak, قرو - karv: kargılamak [= قارع - kâraa], غرار - gırar: mücadele, غرر - garar: tehlikeye maruz kalmak كر - kerr: hamle, كرهه - kerîhe: harp hücum, غريم - garîm: hasım, غرام - garam: helâk, sıkıntı. قرف - karf: yağılık yapmak, قرن karan: kılıç, ok, قارن - karin: kılıç ve ok taşıyan, قاره - kariye: süngü ucu, kılıcın keskin yeri, حرب - harb: kavga, yağma, حرب - harib: kızgın, öfkeli adam, حرث - harat: huysuzluk, حرون - harun: harın at - حرج - haric: kavgadan geçmiyen, yenilmez adam. حارد - hârid: toplu, dernekli vücudiyle korku hissi veren ve öfkeli sanılan adam. حرب - harb: hırsızlık, خر - harr: nereden geldiği belli olmıyan hücum - خرق - hark: gizlice kargılamak (Akrahülmevarid).

(15) Zem, hiciv, tezvir, tahkir anlamlarında:

Bir adamı zemmetmek, aleyhte bulunmak, iftira etmek yerinde: karalamak, kara çalmak, namusunu kirletmek, batırmak sözlerinin kullanılması da gösterir ki, bu anlamlardaki sözler de karanlık ve karalık mefhumundan alınmıştır. Bunu gösterecek birçok örneklerden birkaçı:

Gece = geçmek: Hiciv etmek "hakkımda geçinti yapmış" sözü de bundandır. Hocı: hiciv (Yakut), kıcı: muaheze, sitem (Kazan).

Kas : Gece: (Çuvaş) = kazranmak: tahkir etmek (Şor) hasu: tayip, tevbih (Yakut).

Bus, pus = bozmak: Tahkir etmek, kötü lâkırdı söylemek (Anadolu), pozıng: tahkir (Şor, Uygur).

Kara : Gece = karamak, karalamak: kargamak: hiciv etmek, aleyhte bulunmak (Altay, Anadolu), ker: iftira, karaçalma (Kazan). [Arapçada da: قرم - karm: söğmek, کرف - karf: itham etmek, کرف - karaf: töhmet demektir.]

Arapçada:

gasm - gasm, غسف - gasf: Gece olmak, ortalık kararmak = غس gass: hiciv etmek.

kasr - kasr : Akşam = قاصع - kas' : tahkir, terzil, حاس - hass, قص - kass: koğuculuk.

zebb - zebb : Akşam olmak = سبب - sebb: söğmek. زم - zemm: kötülemek. [Yakutça seme, Büryatça zeme aynı anlamdadır.]

heci' - heci' : Geceden bir müddet = هجا - heca, هجلا - heccel,e: hiciv etti, geçinti yaptı.

imsâ' - imsâ' : Akşam olmak = halkla arasını açmak, tezvirde bulunmak. ايس - ebs: tevbih, بدأ - bez' : bir adamı bozmak, zemmetmek.

gaybet - gaybet : Güneş batmak = aleyhte bulunmak, koğlamak.

tanes - tanes : Şiddetli karanlık = طنز - tanz: maskaraya almak. [Cevherî'nin «muarrep sanıyorum» dediği bu kelime (Cevahirüledaf) ta Türkçe (tanaz) dır ki, tahkir demektir.], تائف - tannef,e: itham etti. تائف - taneff: töhmet.

dühme - dühme : Karalık دهم - dühm: ayın üç karanlık gecesi = تهمه - tühme: ittihamı mucip hal.

(16) Hisset, haset, hırs, hile anlamlarında:

Akşam = eksüme: Hisset (Dergi), eğeşme: haset.

Gece = kücey : Aldatmak (Yakut), kıca: hırs, tama (Altay, Tilevut).

Şam : Gece = hile (Türkmen), çabı: hırs, tama (Altay, Tilevut), şeben: hasis (Şor).

Kas : Gece (Çuvaş) = kız: bahıl (D. L. T.), kısmır: hasis (Anadolu), kıskanmak: haset.

Bus = bazmak: Tama etmek (Tuhfei Zekiye), bızıkçı: hilekâr (Lehçe).

Dulunmak : Güneş batmak = dolan: tezvir, dolanık: hile (Lehçe), tölek: hilekâr (Karayim). [Farsçada (dül): hilekâr, düle: hile.]

Kara : Gece (Altay) = karam: çok açgözlü (Altay). [Arapçada کرم - karam çok açgözlülük, şiddetli iştiha demektir.] Karan: hasis (Şor), kırt: bahıl (D. L. T.).

Arapçada:

asâ' - asâ' : Gece kararmak = عس - ass: lutfunu kısmak, az vermek.

asr - asr : İkinci, akşam = حصر - hasr: bahîlik.

imsâ' - imsâ' : Akşam olmak = امساک - imsâk: buhl, eli sıkılık. [Türkçede ımız ve ımzık: hasis demektir.]

mesâ' - mesâ' : Akşam = مساء - musû' : hilekârlık, ماسل - masıl: bahîl.

deles - deles : Karanlık = دلس - dels: hile, hud'a.

gaşiy,e - gaşiy,e : Gece kararı = غش - gişş: hilekârlık, hiyanet. [غشاش: gışaş: karanlığın ön veya sonu [aydınlıkla karışık olması fikriyle-].

deca - deca : Gece kararı = داجی - dâca: hilekârlık yaptı [دجی - düca: gece karanlığı].

(17) Sıkıntı, keder, ıstırap, felâket anlamlarında:

İlkel insanlar için en büyük felâket ve elem kaynağı, gecenin karanlık göğsü olmuştur: bugün bile: "mesut olmadım" yerinde kullanılan: "gün görmedim" sözü gibi yine mesut olmak anlamındaki «gö-nenmek» (Anadolu), sevinmek yerinde: «könünmek» (Karayim) ve saadet yerinde: «gün» (Dergi), sözleri bunun müsbet bir tanığıdır. Menfi şekilleri:

Akşam = ıkış : Zor nefes alma (Radlof), üğiçim: keder (Küer), ahsum: nedamet (Çağatay), ağzımak: ağlamak, inlemek

- (Çağatay), öksümek: ağlamak (Altay, Tilevut, Kırgız, Kara Kırgız).
- Gece = güç (Anadolu), kücey: Müşkül (Nehcülferadis), künc: güç (Dergi), gücemek, gücendirmek: kederlendirmek (Dergi), kuçuna: felâket çekmek (Yakut), acı, acık: elem, ıstırap.
- Kas : Gece = kazgu: kaygı, keder (Nehcülferadis), keser: felâket, belâ (Kırgız).
- Keş : Gece, akşam = nefes darlığı (Altay, Tilevut).
- Tun : Gece = meyus olmak (Yakut), tunuk: iğbirar (Dergi), tuncukmak: kederlenmek, gam çekmek (D. L. T.), tongu: yeis (B.T.L.), tünülemek: meyus olmak (Çağatay).
- Bus, pus : Sis, karanlık = yeis (Hurşit), busuş: keder (Uygur), bas: acı, gam, ıstırap (Yakut), pazukmak: mahzun olmak (Sagay), basmak: sıkmak .
- Tolunmak, dulunmak = tülün: Meyusiyet (Tilevut), tulmak: zaruret çekmek (Altay), tulgak: acı, ıstırap (Uygur, Kırgız).
- Kara : Gece (Altay) = karanlık: yeis (Kırgız), kurgu: keder. Küremek: kederlenmek (Tilevut), kıran: felâket. Aynı anlamda koran (Tobul, Kumanda). [= kiren: karanlık (Çuvaş)].
- Baran : Karanlık (Yakut), poran: yeis (B. T. L.), buran: felâket (Dergi), buru, buruntu: acı, ağrı (Cevahirüledaf, Dergi).

Arapçada:

- اغسى - agsa : Akşam oldu, akşam vaktine girdi = اقضى - akza: felâkete uğrattı.
- كصور - kusur : Akşam olmak = غصه - gassa: keder, sıkıntı. كسر - kasr: akşam = حصر - hasar: iç sıkıntısı. كظيم - kezîm: çok kederli.
- عساء - asâ' : Gece karanlık çökmek = عسى - esa, أسف - esef: keder, hüzn.
- دجم - decm : Gece olmak, ortalık kararmak = kederlenmek, mahzun olmak.
- كروب - kürûb : Güneş batmağa yaklaşmak, akşam olmak = كره - kürbe: bütün ruhu saran keder, كرهه - kerîbe: felâket, belâ, كرب - kerb: sıkıntı vermek, derin ıstırap. [Bu kök, ipi germek = sımsıkı yapmak anlamına da gelir. Ana-

doluda: Hasta derin ıstırap içinde kaldı yerinde: bu gece, gerildi kaldı derler. Gerginlik te iğbirar demektir.]

- اخشع - ahşaa : Güneş batmağa yaklaştı = kederlendi.
- غروب - gurub = غرام - garam: azap, sıkıntı.
- دلوك - dülük : Güneş batmak = دوله - dûle, توله - tûle: felâket. [Tal, tul hecelerindeki gerek Türkçede, gerek Arapçada fonetik değişimleriyle aynı anlamda kelimeler doğurmuştur. Farsça sandığımız tar, tarik kelimeleri de aynı unsurdan başka değildir. Derin kelimesi Çuvaşça (tarîn) şeklindedir ki, karanlık fikrinden alınmıştır. Esasen kazmak = karmak, delmek, oymak (uyakma: grup, Uygur) gibi kelimeler, hep yerde gölgelik ve karanlık yapmak demektir. Türkçede yine karanlık fikrinden alınarak dar, dargın, durgun, dırık: temel, dırman: cin, darın: geç vakit (Anadolu), darımak: duçar olmak, durmak: hareketten kalmak, dürük: abus - Farsçada: dürüş, Arapçada - ترش - teriş. درشة - durşet - tar: köşe (Çağatay) — köşe anlamındaki bütün kelimelerin karanlık fikrinden geldiğinin birçok örneklerini arzetmiştim. — Tarus: sakf (D. L. T.) ters: güç, sıkıntılı şey (D. L. T.) tarıkmak: müteessir olmak — tolukmak ta böyledir. — Turluk: keder (Çağatay), darık, keder... İşte bütün bu kelimelerin Arap dilinde de ve aynı anlamda müşterek kelimeleri vardır. Bunlardan yalnız tarık sözümüzle bağlantılı olan birkaç kelimeyi göstermekle iktifa edeceğim. Arapçada (ترح - terah) diye bir kelime vardır ki, bunun mazisi: ترح - terih, a dır: keder demektir. Lisanülarap bu kelimenin ölüm, yok olma, bitme, kesilme, yere inme, fakirlik anlamlarına da geldiğini yazar ki, bunların hepsi de birçok örneklerini gösterdiğim üzere güneşin uzaklaşmasından ve batmasından çıkan anlamlardandır. Bu kelimenin ترح terih şekli de bahîl demektir ki, yine karanlıktan çıkan darlıktan alınmıştır. Aynı kitapta درح - derih: son derecede ihtiyar adam anlamında gösterilmektedir. Yine aynı kelimeye bağlı درع - dir' sözü vardır ki: zırh, elbise, gömlek demektir. Bu kökle bağlı gösterilen درع - dur': ayın üç karanlık gecesi درعا - derâ': ayı

sabahleyin doğan gece demektir. درقاء - derkâ' : bulut, درقه - deraka: deriden kalkan = ترس - turs, درمه - derime. درك - derek: bir şeyin derin dibi = derinğ. Güneşin uzaklaşma ve mesafe fikrinden doğan şu kelimelerde Farsça dūr sözünde olduğu gibi uzaklaşmak ve uzaklaştırmak anlamlarındadır: تر - terr, ترك - terk, دره - derh, طرد - tard, طرح - tarh. - طرح - tarah, طروح - taruh: uzak yer. -]

امسى - emsâ : Akşamı yaptı, akşam vaktine erdi = امض - emezz, امض - emazz: güç, sıkıntılı, ıstırap veren şey. [Yakutça emseğ: bir şeyden acı hissi, ınzıga: muztarip (Rabguzî)].
مساء - mesâ' : Akşam = مز - mezz: güç, مض - mazz: acı ve elem vermek, مس - mess: basmak, şeytan bir fenalık iriştir-mek. بث - bess: hüüzün keder. [Yakutça bas: acı, gam, ıstırap.]

(18) Kötülük, adilik, pislik, aşağılık, karışıklık, yalan, günah anlamlarında:

Akşam = oğus: Selin getirdiği, kütük, (= çörçöp) (Şor). [Arapça cemi sanılan اغشاء - ağsâ'da böyledir.]
Gece = kiçem: Çirkin (Yakut), eçek: fena. (Kara Kırgız) öçek:habis, fena (Kumandu).
Kas : Gece = kös: kötü. (Dergi) kos: karışık (Çuvaş) kazaktığı: karışık, mağşuş (Sagay, Koybal), kuosa: kusur (Yakut).
Şam : Akşam = fena (Kırgız), şum: kötü, şerir (Çağatay), çirkin (Tarancı, Sart), şama: çayın tortusu. [Arapça: şamac: yenildikten sonra atılan şeyler, çörçöp].
Bus, pus = pas, pis, püs: Ağacın ifrazatı, pasak. [Arapçada وسخ - vesah] posa, püskü: eski, fersude, püsürlü: mülevves (Dergi), pısırlık miskin. Bozuk: kötü, pis.
Batmak : Berbat olmak, pisenmek "çocuğun üstü, başı batkın, ev batkın": mülevves, pis = Arapça (بطخ - batag): kirli ve bulaşık olmak (بدغ) de böyledir.

Arapçada:

احشاء - ahşaa : Güneş batmağa yaklaştı = اخشن - ahşan: adi adam.
كصور - kusur : Akşam olmak = نصاره - kusara: döküntü. كصرى - kusra:

elenti. كص - kâss: al-
çalmak, غس - guss: adi, aşağılık adam.

غضا - gaza : Gece karardı = غشا - gasa: su pislendi, قذى - kaza: çör-
çöp. [Farsçada (hasü har) kas: gece (Çuvaş), kara: gece (Altay)].
زب - zebb,e : Akşam oldu = زبله - zebele: deve tersi, زبد - zebed:
çörçöp - şâb,e: karıştı. [Eski insanlar akşam ol-
masını karanlığın aydınlığa karışması sandıklarından
akşam ve gece anlamına gelen birçok kelimeleri karışık,
bulanık, kirli manalarında da kullanmışlardır.]
اغضن - agzan,a : Gece karardı = اذن - akzen,e: türlü ayıplarla alûde
oldu.
عساء - asâ' : Gece = اساءه - isâe: fenalaştırmak, kötüleştirmek. آسن -
âsin: bozulmuş pis su. [أسون - üsûn: su, bozulmak =
Sumerce usan: akşam.]
مساء - mesâ' : Akşam = hoşa gitmiyecek şey yapmak, her nevi fena-
lıkta bulunmak. مसान - massan: adi adam, مزاعة - muzâa:
döküntü, مذر - mezir: pis مزاع - mezzâ, : yalancı, adi.
دنف - denef : Güneşin batmağa yaklaşması [= Türkçe tün] = دون -
dûn: alt, aşağı, دؤة - dünûet: adilik, دنى - deniy:
aşağı, adi. دنوع - dunû' : aşağılık, adilik, alçaklık.
دنس - denuh: zillet, zelilâne başını eğmek, دنس - de-
nes: kir, levis.

(19) Ekşimek, acımak, bozulmak, bayatlaşmak, kurumak, iç bulanmak, tiksirmek, kaşınmak, saçma söylemek, mizah anlamlarında:

İlkel insanlar, iyiliği, güzelliği, tazeliği nasıl güneşin parlaklık ve aydınlığından almış ve onu anlatan kelimelerle ifade etmişlerse bunun aksini de akşam, gece fikrinden mülhem olarak anlatmağa çalışmışlardır. Onlarca her iyi ve güzel: gündüz, her kötü ve çirkin: gece idi; bunun için onlar, bir şeyin ekşimesini, bozulmasını ve bunun içsel bir şekli olan tiksime, saçma söyleme gibi manevî anlamları da yine onunla birleşik sözlerle ifade etmişlerdir. Türkçede olduğu gibi Arap dilinde de havanın bulanmasını anlatan kelimelerin aynı zamanda iç bulanmasına da gelmesi ve şimdi getireceğimiz örnekler, bunun kuvvetli tanıklarındır:

Akşam = ekşik: Ekşi (D. L. T.), okşu: gaseyan (Şarkî Türkistan), aksımay: alaycı (Altay).

- Gece = gici : Acı (Anadolu), gücüle: kargabükten denilen acı ve ağulu ot (Lehçe), kucur: ekşi (Karayım), köjü: ekşimek, tahammür etmek (Yakut).
- Kas : Gece = kis: kaşınma (Çuvaş), kaşınmak = gidişmek, gıcık: kaşınır, gidişme. Kaşmer: maskara (Radlof).
- Tün : Gece = tancışmak bozulmak, tefessüh etmek (D. L. T.), tıncımak: bozulmak; ıncımak (Çağatay).
- Bus : Sis, karanlık = bozulmak: tadı kaçmak, ekşimek. Boza: ekşi süt ve tahammür etmiş şey, mıskıl: şaka, lâtife (Kırgız, Tatar), mazahtamak: istihza etmek, alay etmek (Kırgız). [Arapça مزاح - mizah] bazna: lâtife (Kırgız).
- Barân : Karanlık = korumak (Yakut), muramak: karanlık olmak (Tilevut) = buruk: acı şey, dili buran [Arapça مر - mürr: acı]. Buru: acı, karın ağrısı. [Aynı kelime Mançu dilinde karanlık demektir.]

Arapçada:

- agsam,a - اغسم : Akşam oldu = اخشم - ahşam,a: et ekşidi, [عكش¹] - âk-kaş,a: ekmek çillendi.
- aşiy - اشيى : Akşam = عش - aşş: kuru vücutlü adam, aşam: kuru, çilli ekmek, kurumak خش - haşş: kuru, قشb - kaşb: bozmak.
- kasr - كسر : Akşam, غسم - gasam: gece kararmak = غثى - gasy, gazz - gazz, كزف - kazf, قز - kazz: kusmak, tiksirmek, iç bulanmak [غثى - gasy: Arapçada hem gök, hem iç bulanmak anlamlarına gelir.]
- asr - عصر : Akşam, ikindi = عص - ass: katılaşmak, sertleşmek.
- gab,e - غاب : Güneş battı = غاب - gâbb: bayat ekmek, ekşimiş et.
- asıl - اصل : Akşam, ikindi = اصل - assal,e: et bozuldu, ıncıdır.
- semer - صمر : Gece = صمر - samr: pek fena koku, صمل - saml: korumak, سميل - semil: ekşi süt, صاموره - samura: ekşi süt.
- asa, - عسا, asv - عسو : Gece karanlık çökmek = el işten katılaşmak, azmak, ot kartlaşmak.
- mesâ' - مساء : Akşam = مسى - mesy: ahlâk bozulmak, مسوء - musû': ara bozmak, مذر - mezer: yumurta bozulmak, مزره - müzze:

[¹] Ekşi yerinde bazı yerlerde: eşki de derler. Arapçada اشخيم - eşham,a: süt ekşidi demektir.

boza, مزح - mezh: alay etmek, ماسى - mâsâ: maskaraya aldı, eğlendi.

bad,e - باد : Güneş battı = بطل - batal,a: bozuldu. بطل فى حديثه : alay etti.

(20) Çokluk, kalabalık, kesafet, irilik, vücut, gövde, hayalet anlamlarında:

- Akşam=öküş : Çok (D. L. T.) uğuş: kabile (D. L. T.), ıksa: sık, kesif (Yakut).
- Gece = koca : İri, büyük, kiçeyi: biriktirme, toplama (Yakut).
- Kas, keş : Gece = kuşu: birleşme (Kazan) koş: cemiyet (Çağatay), koşun: halk, asker, fevç (Dergi), kuja: yığın, küme (Yakut), köşermek: dolmak, taşmak (D. L. T.), kes, keş, kişi: şahıs (Anadolu), köske: hayal (D. L. T.).
- Tün : Gece = tünlük: cemaat, kalabalık (Çağatay), tüm, tümen: çok (Çağatay), tan: cisim (Tuhfe Zekiye), tene: kişniş, susam tanesi (D. L. T.), ten(ğ): vücut (Altay), "ertenine yitti": vücutlandı, irileşti. [Gerek insanın, gerek hububatın bedenini anlatan ten ve tane kelimeleri öz Türkçedir. Bunun Türkçe (tün)den geldiğini gösteren bir tanık ta ten kelimesinin Farsçada aynı anlamda (تون - tün) şeklinde de bulunmasıdır. Arapçada (طن - tunn) da: insan ve hayvanın boyu, bedeni تن - tinn: şahıs (Lisanülarap) demektir. Ve yine bu dilde طنى tunnî: iri gövdeli anlamındadır.]
- Bus, pus : Sis, kaarnlık = musey: toplanmak (Yakut), mustu: cemaat (Yakut), boz: boy (D. L. T.) = bos [Arapçada بزم - buzm: cisim, cesaret بزم - büzm: nefis, kesafet, بذر - bezr, بزر bizr tohum. Nefis, vücut anlamına gelen (بزم) kelimesinin de buğday başağı ve tane dolmak anlamına gelmesi ten ile tene = tanenin aynı şeyler olduğunu gösterir. Yine Arapçada بسم - busm: kesafet, irilik anlamındadır. بزه - bizze: kılık demektir.]
- Dulunmak, tolunmak: Güneş batmak = dolu, tolun: dolgunluk, tamlık, bolluk (Yakut), tolp: teknil, hep (Uygur), talay: kâffe, hep (Kırgız), tolay: cemiyet (Çağatay), tulgar: büyük (Balkar), delim, telim: çok (D. L. T.).

- Kara : Gece (Altay) = karta: hepsi, bütün (Altay), kurmak: toplamak, cemetmek (D. L. T.), karmak: katmak, ilâve etmek, garkolmak. Karımak: toplamak (Altay), kara: yığın, küme, ahali (Dergi), yıldı karası: hayvan sürüsü. Küren: kalabalık, cemaat (Çağatay), [Kiren: karanlık (Çuvaş)].
- Sör : Gece (Çuvaş) = sürü, sü: asker, ordu (D. L. T.), sür: hayalet (Tilevut).
- Barân : Karanlık (Yakut), = kesif (Yakut), barıy: kararmak, karanlıkta acayip bir şekilde büyümüş olmak = sürü, yıldı, hep, tekml (Yakut). Barana: cemaat (Anadolu), barık: hayal (Yakut).
- Sim : Gece (Çuvaş) = sim: bir şeyi bir şeye bastırmak (Yakut), similek: ormanın kesafeti, som: dolu, içi boş olmıyan, tam. Sımın: askerî müfreze (Tilevut).
- Uyakma : Gurup = uyuk: hayalet (D. L. T.).

Arapçada:

- اڪيسه - akise : Karanlık gece = deve gümesi. اعسا - a'sam: cisim, gövde.
- غازى - gazî : Karanlık gece = bol, çok nesne.
- عسكر - asker : Gece karanlığı = çokluk, cemaat.
- عساء - asâ' : Akşam = عصا : çokluk, cemaat, toplanmak.
- عشى - aşıyy : Akşam = عشد - aşd: toplamak [Türkçede üşmek: toplanmak = حشر, حشد.]
- عصر - asîr : İkinci = اصير - asîr: sık, gür kirpik.
- اصيل - asîl : Akşam = اصيلة - asîle: topluluk, cemaat, عثل - asel: kalın, kaba.
- صمر - sammar,a: Akşam vaktine girdi: akşam oldu = topladı.
- دماج - dumâc : Karanlık = toplu, toplanmış, طمو - tumuvv: su dolmak, taşmak, ot uzamak, طم - tamm: kabı doldurmak. [Türkçede karanlık ve çokluk anlatan (tum) kelimesinin Arapçada: تام - tamm şekli hem bütün, hem de ayın sonu, sonuncu gecesi demektir. تمام - timam da böyledir. Ayın sonuncu gecesi, gecelerin en karanlığıdır. Yine Arapçada دهماء - dehmâ' : ayın yirmi dokuzuncu gecesi demektir. Aynı kelimenin: çok adet, halk yığını anlamına da gelmesi ve aynı kelime ile kök birliği gösteren دهام - duham: kara, دهمه - duhme: karalık sözleri davamızın kuvvetli bir tanığıdır.]

- مساء - mesâ' : Akşam = مز - mezz: çoğalmak, مز - mizz: çok.
- غشى - gaşiy,e : Gece karardı = üşüştü.
- غاب - gab,e : Güneş battı = cemaat.
- غار - gar,a : Güneş battı = غار - gar: çok asker. قار - kar: deve sürüsü. [Aynı kelime zift ve قاره - kara: kara taşlık = قره - karra demektir.] كور - kevr: büyük deve sürüsü قرأ - kar', قرو - karv, قرف - karf: karmak, toplamak, biriktirmek.
- ظلام - zalâm : Karanlık = ظلم - zalem: şahıs ظل - zıl: şahıs, her şeyin karaltısı.
- باد - bad,e : Güneş battı = بطحه - batha: boy بدن - beden: vücut. بدا - bedâ: göründü. [شفا - şefa kelimesi de hem akşam oldu, hem bir hayal göründü demektir. Yine bu dilde شبر - şebr: boy, شبح - şabah: karaltı: شفر - şefr: kimse = شفر - şeffar,a: akşam oldu demektir.]
- سواد - sevad : Karalık = cemaat, kalabalık.

Yığın, kesafet anlamlarına gelen kelimelerin karanlık fikrinden alındığını gösteren bir tanık ta ormanlık, ağaç, dal anlamlarına gelen kelimelerin yine akşam, gece, karanlık anlatan sözlerle birleşikliğidir.

Türkçede ağaç kelimesinin — ki, Divan'da yığaç şeklinindedir — Altay lehçelerindeki: agış, agaş, agrs şekilleri akşam sözümüzle birlikte aynı unsurları taşımaktadır. Esasen bu kelimelerin bu lehçelerde: ormanlık, çam dallarıyla örtülmüş salaş anlamlarına da gelmesi güneşin ışığını örten, gölge yapan şey demek olduğunu açıkça gösterir.

Yine Türkçede kaşang: karanlık (Çağatay) = kaşak: kamış ormanı (D. L. T.), karagu: karanlık = karagay: çam ağacı. Şam: Akşam = çam ağacı (Anadoludaki söyleniş şekliyle).

Arapçada:

- اغسا - agsa : Akşam oldu = اغصان - agsan: dallar. عفش - akaş: ağaç dalalarını saran sarmaşık, عكشه - akişe: dalı, budağı her tarafı sarmış ağaç. اخشاب - ahşab: ağaç, tahta.
- غسم - gasm : Akşam olmak = قصيه - kasîme: sık meşe ağaçlığı.
- قشب - kasb : Gece = قصباء - kasbâ' : kamış ormanlığı.
- سمر - semer : Gece = سمر - semür: iri ve gölgeli bir ağaç. سام - sam: hezaran ağacı.

دُلُوك - dülük : Güneş batmak, دُلْبَة - dülbe: karalık = دُلْب - dülb: çınar ağacı. طَلْح - talh: büyük gölgeli ağaç. [Yakutça talah: söğüt ormanı ve ağaç dalı demektir.] ضَال : bir nevi ağaç [1]. [Farsçada şef: gece = şefe: ağaç dalı].

غَابَة - gabe : Güneş battı = غَابَة - gabe: ormanlık.

حِرَاج - hırac : Karanlık = حِرَاجَة - haraca: ormanlık, deve sürüsü [= karagu].

غُرُوب - gurub : Batmak = غَرَب - garb: ulu bir ağacın adı غَرِيف - garîf: sık ormanlık, kamış ormanlığı. كَارَا - kâra: bir ağacın adı. [Aynı kelime, bir kabîlenin adı olup topluluklarından kinaye olarak onlara bu adın verildiğini lûgat kitapları yazmaktadır.] غَرْدَاة - gardaka: gece karanlığı = bir ağaç.

سَجَا - seca : Gece karardı = سَاج - sac: bir nevi ağaç.

Başkan — 15 dakika celse fasılası.

[1] Bu ağaçların Lâtince adları için Dr. August Haffner tarafından Berutta bastırılan Asmaî'nin (الاسماء) deki (كتاب النبات والشجر) ine bakınız.

İkinci Toplantı

Saat: 16²⁰ - 18²⁰

Başkanlık Kuru:

Başkan : *Kültür Bakanı Bay Saffet Arıkan*

Sekreter: *Bn. Zerrin Dilmen
B. Faik Keşit Unat*

Başkan — Celse açılmıştır. Bay Naim Onat tezinin izahına devam edecektir.

Naim Onat — Devamla

Bu okuduğum örneklerden karanlık, karaltı ve çokluk arasındaki birliğin ne kadar kat'î olduğu belli olmakla beraber eski dedelerimiz güneşe verdikleri büyüklük, çokluk vasıflarından da yine aynı anlamlarda başka başka kelimeler de üretmişlerdir. Nasıl ki, kün: güneşin adı olduğu gibi halk ve ahali de demektir.

Aynı fikir, hem karanlık, hem aydınlık düşüncelerinden doğarak türlü türlü kelimeler yaratabilir. Barınacak yer anlamına gelen kelimelerden birçoğu karanlık, birtakımı da sıcaklık mülâhazasıyla ışık ve aydınlık fikirlerinden doğmuştur. Müspet bir düşünceyle çıkan sözlerin zaman geçtikçe menfi anlamları ifade için kullanılması gibi menfi anlamda doğan sözlerin de müspet anlamları göstermeğe yaradıkları da pek çoktur. Güneşe bakıldığı zaman, göz kamaşır, göremez bir hale gelir. Işığın göz üzerindeki bu kuvvetli tesiri gözün kararmasıyla ifade olunması gibi akşam üstü aydınlık için yakılan şeylerin de zaman ilgisiyle aynı adı taşıyarak kullanılması da bunun aynıdır. Meselâ:

Türkçede (şam) akşam yerinde kullanıldığı gibi gölgelik ve karanlık yapan ve aynı zamanda akşamın karanlığını kolaylıkla aydınlatabilecek bir ağacın adına Anadolunun birçok yerlerindeki söyleniş şekliyle (şam) denilir. Elidrâk, bunu (şamağacı) şeklinde yazar. Bundan alınan (صومعة - samaca) kelimesinin Lisanülarap kandil demek olduğunu ve Kamus ise bunun başka dilden alınmış bir kelime olduğunu yazar.

Lisanülarap (ارز) kelimesini anlatırken şöyle diyor: «Erkek çam ağacıdır ki, meyvası olmaz, yalnız dibinden ve köklerinden zift çıkarılır ve ağacı da mum yerinde kullanılır. Arap memleketlerinde yetişen ağaçlardan değildir.»

Yine aynı kelimenin izahında Ebuubeydeden rivayet ederek: Bizde sanevber denilen (شام - şam) adındaki ağaçtır, diyor. Arap kamuslarının hiçbirisinde (şam) kelimesinin bir ağaç adı olduğu yazılmadığına göre bunun Türkçe çam olduğuna şüphe yoktur.

Anadolunun birçok yerlerinde (çam) a: çıra da derler ki, bunun kandil ve mum yerinde kullanıldığına ayrıca bir tanıktır.

Arapça (شام) den alındığı sanılan Kırgızca (şam, şama) Baraba lehçesinde (şem), Çağatayca (Şümür) ki, hep: mum, aydınlatacak şey demektir, aynı düşünceden doğmuştur. Kırgızcada olduğu gibi Arapçada (şama) dan başka bir de (شام - şamâ) sözü vardır ki: Balmumu demektir. Eski insanların ateşi bulduktan sonra aydınlık için en kolay elde edip yakabilecekleri şeylerden birisi de balmumudur.

Arapçada: Balmumu anlamına gelen sözlerden birisi de (اسف - asv) kelimesidir ki, bu kelime aynı zamanda: gece olmak, karanlık çökmek anlamındadır. Bunun değişmiş şekli olan (ساعة - sa've) de böyledir.

İşte bir taraftan çam ağacına, diğer taraftan balmumuna (şam), (şama) denilmesi daha muahhar düşüncelerin doğurduğu kelimelerdendir. Eski dedelerimiz ağaçları yakmak ve onlarla aydınlık yapmak gibi yine onlardan kap yapacak kabiliyete geldikleri zaman bu ağaçlardan oydukları kaplara da: Çam, çum, çamçak, çömçük, çomşuk gibi birçok adlar vermişlerdir. Divanda görüldüğü üzere (saka) kaya ve dağ eteği demektir. Taştan yapılan kaplara verilmiş olan (sağrak) adı ve şarap konan kap anlamında sagır [ölçek anlamındaki (sağ) [1] da böyledir, ki Arapçada (ساعة - sâ', صواعق - suvâ' şekline girmiştir.] Arapçada (صاحرة - sahıra) ve Farsçada (ساجار - sagar) kılığında girdiği gibi çamdan yapılan bardakların adı olan (çam) da Farsçada (câm) olmuş ve şeffaf şekle girdikten sonra pencere camları için de kullanılmıştır. Nasıl, eski çamların bardak olduğunu kabul edersek, eski bardakların da cam olabileceğine ihtimal verebiliriz.

Değerli arkadaşlarım, kelimelerin sayısız asırlar, geçirdiği bu değişimleri, anlamdan anlama geçmeleri bizi eskiden çok şaşırtabilirdi; fakat bugün, Güneş - Dil metotlarının ışıkları kelime anlamları arasındaki uzak mesafeleri kısaltmakta ve halli en güç sanılan düğümleri büyülü metotlarıyla pek kolayca çözüvermektedir.

[1] Bu kelimeler için Divana bakınız.

Güneş - Dil Teorisi'nin sağlam esaslarına dayanarak dilimiz üzerindeki araştırmaları derinleştirdikçe daha yakından görüyor ve anlıyoruz ki:

Türk Dili, varlığını güneşten alan ve çok eski zamanlarda dünya dillerine ışık salan bir güneş dildir. Türk milleti de yine çok eski devirlerde kapalı kafaları aydınlatan ve insanlığın bilgi ve yasa yollarına ışıklar serpen bir güneş ulustu.

Bu güneş ulusu, benliğini kaybetmiş, beyni kararmış insanlar ve bu sarayları ilim yerine zulüm, siyaset ve fazilet yerine cehalet ve cebanetle dolduran beyinsizler tarafından küsufa uğratılmıştı.

Bugün, artık, onu saran siyah bulutlar, ebediyyen sıyrılmıştır, o, eski rolünü almak üzere şimdi, yeni ufuklarda parlıyor.

Dün kapısının önünden derin bir ihtirazla geçilen ve içine yalnız ayak ve etek öpmek için titreyerek ve sessizce girilen bu salonlarda bugün ilmin gür ve hür sesi çnlıyor.

Bize bu günleri yaşatan gözlerimize yepyeni bir görüş, beyinlerimize bambaşka bir düşünüş, kalplerimize ateşli bir atış veren, siyasetin ve ilmin seyrini değiştiren Büyük Atamız'la biz şimdi burada başbaşa ve yan yanayız. Arkadaşlar bize ne mutlu!

(Süreklı alkışlar)

Başkan — Söz Bay Ahmed Cevad Emre'nindir.

TERMİNOLOJİ VE GÜNEŞ - DİL TEORİSİ

Ahmed Cevad
Emre (Çanakkale Say-
lavı) —

Atatürk,

Bayanlar, Baylar;

Yüksek huzurunuzda, evvelce de üstünde durulmuş, hattâ ona dair kararlar verilmiş, programlar çizilmiş, ancak henüz siyantifik ve pratik çözümüne yol bulunmamış bir dil meselesinden söz açmama müsaadenizi rica ederim; bu mesele terminoloji meselesidir.

Terminoloji hakkında bundan dört yıl evvel ne düşünülmüş olduğunu görelim:

Türk Dil Kurumunun lûgat - ıstılah kolu teşkilât ve çalışma programının birinci maddesinde şöyle deniliyor:

«İstılah kısmının işi, bugünkü ilim dilimizde kullanılmakta olan yabancı dillerden alınmış ıstılahlar yerine bütün ilim mefhumları için öz Türkçe ıstılahlar bulup, yahut yaratıp koymaktır.»

Bu maddenin yazılışında *à priori* verilmiş bir hüküm sezilmektedir: Bugün ilim lisanımızda kullanılmakta olan ıstılahlar yabancı dillerden alınmıştır hükmü!

Maddede «bazı ıstılahlar» denilmediğine göre ıstılahların hepsi veya ekserisi kastolunmuş demektir. Umumi kanaatin bu yolda olduğunu da hepimiz biliriz. İşte bence en önce şüphe ile karşılanarak siyantifik araştırmağa tâbi tutulacak cihet burasıdır.

Kullandığımız ıstılahlar ne gibi sözlere, bunlar gerçekten yabancı dillerden mi alınmıştır? Yoksa kaynakları öz ve arığ Türkçe midir?

Şimdiye kadar bu yolda araştırmalara cesaret edilemezdi, çünkü Türkçeden ilim terimlerinin çıkmış olması hatıra bile getirilmiyordu; Türkçe o derece fakir ve hakir sanılırdı; fakat Türk dehasının lisan işlerinde, bütün ilim şartlarına uygun olarak kurduğu, tamamiyle orijinal Güneş - Dil teorisi yepyeni araştırmalarıyla, bugüne kadar gizli kalmış nice nice hakikatleri ispat etmiştir. İşte şimdi de, hep beraber terminoloji meselesinde de Güneş - Dil teorisinin prensipleriyle ve pratik metoduyla bir araştırma yürütmeğe çalışalım.

*
* *

Araştırmamıza mevzu olarak aldığım kelime «*filozof*» sözü, ve bundan gelen *filozofi* ve *filozofik* şekilleridir.

Bu kelimeyi seçişimin sebebi bunun Türkçe olmadığına herkesin bütün bir iman taşınmasıdır.

*
* *

Bir defa bugün belli başlı dünya kültür dillerinde feylesof, felsefe felsefî karşılığı olarak kullanılmakta olan terimleri gözden geçirelim:

1. — Fransızca: *Philosophe* (filozof) - *philosophie* (filozofi) - *philosophique* (filozofik)
2. — Almanca: *Philosoph* (filozof) - *philosophie* (filozofi) - *philosophisch* (filozofiş)
3. — İngilizce: *Philosopher* (filozofer) - *philosophy* (filozofi) - *philosophikal* (filozofikıl)
4. — İtalyanca: *Filosofo* - *filosofia* - *filosofico*
5. — Rusça: *Filosof* - *filosofia* - *filosofiçeski*
6. — Osmanlıca, Arapça: *Feylesof* - *felsefe* - *felsefî*
7. — Lâtinice: *Philosophus* (filosofus) - *philosophia* (filosofia) - *philosophicus* (filosofikus)
8. — Grekçe: *Filosofos* - *filosofia* - *filosofikos* (n)

Bu levhada gördüğümüz sözlere birbirinden ancak şekil ve sesce o da cüz'î olarak ayrılırlar; esas unsurlar hepsinde birdir. Bu levha gösteriyor ki bir Avrupa terminolojisi vardır. Fakat biz, yabancı dillerin kullandığı terimleri atıp yerlerine öz Türkçelerini yaratmak programıyla çalışmağa karar vermiş ve araştırmadan bunların yabancı olduğuna iman

etmiş bulunduğumuz için bunları atacağız, yerlerine öz Türkçe terimler uyduracağız.

Bu nasıl olur? Bu nasıl olacak?

Şunu da unutmamalı ki bir tarafın dünya dillerinin anası Türkçe olduğu davasını ispata çalışmaktayız.

Bu davamıza sadık kalmak istersek, kendi kendimize şu suali sormalyız:

Acaba bütün kültür dünyasının kullandığı bu terimler, ek ve kökleriyle, bütün morfolojileriyle, öz Türkçe değil midir?

İlmî bir araştırma yürütmeden bu suale cevap verilebilir mi?

Güneş - Dil teorisiyle etimolojiye siyantifik bir baz verebilen Türk liguistiği bu araştırmayı bütün ilmî şartlarına riayet ederek yürütmelidir.

Hakikati bulmak için, kelimelerin teşekkülünde esas gösterilen Grekçe (filos) «dost: *ami*» ile (sofia) «Hikmet: *sagesse*» sözlerinin menselerini arıyalım.

Bunun için mevcut olan ilmî mehzalara bakalım. Meselâ: A) Boisacq'ın «Dictionnaire étimologique de la langue grecque» kitabının 1027 inci sahifesinde (filos) kelimesinin karşısında gördüğümüz iza-hatta: «ami, aimé, chéri, cher, agréable» dendikten sonra en nihayet «étymologie obscure» deniliyor.

B) İkinci etimolojik mehz olarak baktığımız kitap Alois Walde'nin «İndo-germen dillerinin mukayeseli lûgati» dir; bu eserin ikinci cildinin 185 inci sahifesinde «filos» sözü vardır; bu müellif kelime için, muhtemel kaydile indo-germen bir *bbilo* bazı tasavvur ediyor; bu bazı ana-dilde «düzgün, ölçülü, muttarit, münasip, iyi, dostça...» gibi bir manaya gelmiş olmasına ihtimal veriyor; bu verdiği malûmat filosun Grekçedeki istimallerine ve Keltik İrlanda dilinde rasgelenen *bil* = iyi kelimesine dayanıyor; Walde dahi başka indo-germen dillerinin hiçbirinde bu kelimenin bir mümasilini bulup veremiyor.

C) Üçüncü olarak müracaat ettiğimiz mehz Krusios'un eseri olan «Leksikon Omirikon - Homer'in lûgati» dir. Krusios Yunan Kıralı Birinci Oton zamanında bu kitabı yazmıştır; çok makbul bir eserdir; bu eserin 672 inci sahifesinde «filos» kelimesi vardır; en baş tarafına «etimoloğia amfibolos: Etimolojisi şüpheli» notu konulmuştur.

Görülüyor ki bizzat Yunanistanın yarattığı bir eserin de kanaati filos kelimesinin karanlık ve şüpheli bir etimolojisi bulunduğu merke-zindedir.

Bir kelimenin etimolojisi karanlık demek: o kelimenin nereden geldiği belli değil demektir. Burada biran duralım da Hind-öropeen dillerine

ait etimolojik lûgatlerin nasıl tertip edildiğini hatırlıyalım: Hind-öropeen olduklarına evvelce karar verilmiş dillerden alınmış filolojik taramaları tam olarak yapılmış bulunan kelimeler birbirlerine fonetik ve semantikçe, ses ve manaca yaklaştırılmış, lûgatlere her dildeki istimalleriyle geçirilmiş; işte bu büyük tarama ve tasnif işleri arasında bakılıp görülmüş ki birçok kelimeler dil gruplarından birinde var öbürlerinde yok, veyahut yalnız birinden öbürlerine muayyen bir zamanda bir münasebetle geçmiş; işte bu kelimelerin etimolojisi karanlık veya şüpheli sayılır; yani bunların Hind-öropeen denilen muhayyel dilden gelmiş olmasına kanaat getirilmemiş, başka bir lisan ailesinin dillerinden «emprunt» olarak geçmiş olmasına ihtimal verilmiş demektir. İşte Grekçede görülen «filos» sözü bu şüpheli kelimelerdendir, çünkü Grekçeden başka Hind-Öropeen dillerinin hiçbirinde hakikî «correspondant» ı bulunmamış; yalnız Keltçe İrlanda dilinde *bil* = iyi sözüne rasgelenmiş, fakat bu istimal «bil» in «filos» ile identik olduğuna kanaat vermemiş; bundan başka hiçbir dilde mümasiline rasgelenmemiş olduğu için etimolojisi karanlık ve şüpheli olarak işaret edilmiş.

Baktığımız mehzlar Avrupanın en makbul ve en mükemmel doküman kitaplarıdır; bunlar bize Grekçedeki filos kelimesinin etimolojisini vermiyor, menşeiini öğretmiyor.

Şimdi bir de «sofia» kelimesinin orijinini arıyalım:

Aynı dokümanlar «sofia» kelimesinin manasını yazmakla iktifa ediyorlar, başka dillerde bunun da mümessillerini bulup vermiyorlar. Meyer isimindeki Alman âliminin pek makbul olan «Handbuch der griechischen Etymologi: Grekçe etimolojisinin el kitabı» isimindeki eserde şu işaretler vardır: «Homer ve Hesioda bu sözü sofia şekliyle kullanmışlar; ustalık, meharek manasıyla «sofi-ê şeklinde kullanmışlar; kelimenin etimolojisi karanlıktır.» (Cilt: 4, S.26)

M. Meillet, Ernout ile beraber yazmış olduğu «Lâtincenin etimolojik lûgati» nde şu malûmatı veriyor:

«Lâtinceye Grekçenin sofia ve filosofia kelimeleri evvelâ terceme yoluyla geçti; Ennius bu iki kelimeyi (sapientia) diye terceme etti.» (S. 854).

Sapientia'nın asıl manası «saveur» = tat'tır; «sapio» fiili «tadı olmak ve tat almak» ifade eder.

Bu da lât. *sapa*, fr. *sève* = usareden gelir; bu sap - ve sev bizim *sup* ve *suv* = *su*, *usare*'den ibarettir.

Lâtince sapientia tutulmamış, grek filozoflarının kullandığı sofia ve filosofia olduğu gibi Lâtinceye geçmiş.

Şimdi bir de Bailly'nin lûgatinde bu kelimeye verilen manaya bakalım: Kelime Homer tarafından «el mehareti, ustalık» namıyla kullanılmış (II. 15. 412); başka eserlerde: «kemançe ve flüt çalmada mehareti»; Platon tarafından, Republique'te: «bilgi ve ilim, savoir ve science»; Aristote tarafından Metafizikte: «sebepler ilmi, filozofi» namlarıyla kullanılmıştır.

Burada durup düşünelim: Aristote «sofia» kelimesini «filozofi» manasıyla kullanıyor; o halde «filozofi» deki «filo» manayı ancak tekide yarıyor, demektir; «sofia» yı sevmeklik manası, kelimenin kuruluşu zamanında yoktu demektir. M. Meillet'nin Ennius tercemesi hakkında verdiği malûmat ta bunu teyit ediyor; sapientia sözü ile hem sofia hem filosofia terceme edilmişti; demek ki sofia ve filosofia manaca birdi; sebepler ilminin kendisi idi; ve ilmin yüksekliği mefhumunu temin eden bu «filo» kelimesi idi; bunun o devirde severlik ifade etmediği anlaşılıyor.

Şimdi bir de Fransız lûgatlerinin filozofiyi nasıl tarif ettiklerini görelim:

Littré: «étude des principes et des causes, ou système des notions générales sur l'ensemble des choses»

«Prensipilerin ve sebeplerin mütaleası, yahut şeylerin cümlesi üzerine genel bilgiler sistemi.»

Görülüyor ki Littré zamanında dahi filozofide severlik yoktu; bilgi, genel ve yüksek bilgi vardı; «filo» sözü severlik değil bilirlilik ifade ediyor, demektir.

Larousse da bu tarifi şöyle modernize ediyor:

«Science générale des êtres, des principes et des causes»

«Varlıkların, prensipilerin ve sebeplerin genel ilmi.»

Demek ki en modern telâkki ile de filozofide severlik mefhumu yoktur. Ta Platon ve Aristote'tan, Ennius'tan bugüne kadar, filozofinin ilimseverlik manasıyla kullanıldığını ispat edecek hiçbir tanık yoktur; evvelâ yalnız sofia kullanılmış; sonra ustalık, mehareti mefhumundan ayırt etmek, ona yüksek ve genel ilim mefhumunu katmak için filosofia terkibi yaratılmış. O halde bu terkip yaratılırken kullanılan «filo» sözünün manası «dost» değildi, sofianın manasını teyit edecek mahiyette, ilim mahiyetinde bir anlamdır.

O halde, «filo» sözüne acaba ne suretle ve ne zaman sevgi manası âriz oldu? Homer'de «filon kir» aziz gönül tabiri vardır. Sevgi manasının bilme ve bilişmeden gelişmesi kolay anlaşılır: insan bir san'atı hakkiyle bilirse sever de; iki kişi birbirile tanışır, bilişir ve sevişir. Tanışık, bilişik olduğumuz kimse aşınamız, dostumuzdur, öyle ki Türkçede de bu

tanışmak, bilişmek «muarefe» dostlukla sinonimdir. Lisanda dostu tanış veya biliş demek te vardır.

Böylece bilgiden sevgi manasının inkişaf ettiğini anlamış bulunuyoruz.

Bu «fil-o» kelimesinin bir mana hususiyeti daha vardır: Öpmek te sevmek te Grekçede bununla ifade olunur. Bu hususî nokta hatırda kalsın; araştırmamızın bir cihetten daha aydınlanmasına hizmet edecektir.

Bütün bu bilgileri tesbit ettikten sonra bu iki kelimeyi Güneş - Dil teorisi'nin ışıklarıyla tetkik edelim.

I

Filos

II

Sofiya

Birinci kelimeyi sola alıp yazalım:

1) Filos.

Yürüteceğimiz analizde yapacağımız her ameliyenin bir niçini ve her niçinin bir çünküsü vardır. Ben en büyük titizlikle bu niçinleri sormuş, çünkülerini bulmuş ve öylece kabul etmiş bir adamım; müsaadenizle analizi böyle yürütelim.

Güneş - Dil teorisinin tespit ettiği hakikatlerden biri:

Orijinde söze konsonla başlanmadığıdır. Bu hakikat ilmî araştırmalarla teessüs etmiştir; anlaşılması da kolaydır: ilkel insanların sesleri «artiküle» değildi; onlarda vokal ve konson karışık bir halde olur; artiküle ses ise vokali ve konsonu birbirinden ayrılmış ses demektir.

Bağırma ihtiyacı vokalle başlamak yolunu çabuk keşfettirmiştir: Boyuna ve hızlı olarak işittirilen sesler ancak «voix» lardır; ancak «voix» ya perde ve makam verilebilir. İşte bağırma ihtiyacı insanı vokalle başlamağa alıştırmıştır.

Bugün bile bazı konsonlarla söze başlayamayan lisanlar vardır, Türkçe onlardan biridir; birçok Türk lehçelerinde «l, r, n, f» ile başlayan sözler ya hiç yoktur, veya pek azdır. Avrupa âlimleri de tespit etmişlerdir ki Hind-öropeen'de söze sonantlarla, «l, r, n» ile başlanmazdı, bu karakteri uzun zaman saklıyan Hind-öropeen diller vardır. Grekçe de onlardan biridir.

İşte, menşede bütün sözlerin vokalle başladığı hakikatini bu gibi tetkikler meydana koymuştur.

Buradan ana kök hakikatine geçilmiştir. Ana kök, bu tetkik ile anlaşılıyor ki artiküle ses işittirmek eforunun ilk zaferidir; ana kök mümkün olduğu kadar okunmaz bir konsonla biten hecedir; teori bunu (v. + ğ) şeması ile işaret eder.

Güneş - Dil metodu, tahlil ettiği kelimeye tarihi inkişafı esnasında kaybetmiş olduğu vokali iade eder; buna ihtiyaç vardır: bu sayede kelimenin daha arkaik şekli bulunuyor, o şekille de kontrolü temin ediyor. Bunun için en evvel biz de bu vokali iade edelim. Bu vokal «fil» deki «i» ye göre ya i veya e olabilir; o halde ilk hece şu olur:

Filos : if
veya : ef

Güneş - Dil teorisi bu iade ile de iktifa etmez; her kelimenin ta menşeden geçirmiş olduğu değişimleri bulmağa çalışır ki kontrol için bütün arkaik şekillere müracaat olunabilsin. Bunun için kelimenin ana kökten başlangıcını dahi tasavvur etmekte tahlili tespit eden fayda vardır:

Filos: (V. + ğ) den: if/ef.

Güneş - Dil teorisi «f» konsonunun orijinel olmadığını ilmi tahkikleriyle tespit etmiştir; bu ciheti Hind-Öropeen dillerin etüdü ile meşgul olan âlimler de tespit etmişlerdir; gerek Brugmann'da gerek Meillet'de menşede spirant denilen sürekli seslerin mevcut olmadığını kabul edilmiş bir hakikat olarak buluyoruz. «f» nin arkaik şekli «p», sonoru «b» dir. Kontrol için kelimeyi bu şekliyle de yazalım:

I. Filos : (V. + ğ)den: if/ef
ip/ep

Bundan sonra kelimenin «il» unsuruna gelmiş bulunuyoruz:

I. Filos : (V. + ğ)den: if/ef + il
ip/ep + il

Bu protomorfolojik unsurun rolü çok mühimdir; sayın arkadaşlarının yüzlerce ve yüzlerce misal üzerine vaki olan analizleriyle sabit olmuştur ki bu unsur en geniş saha münasebatını ifadeye yarar.

Üç gündenberi bu unsurların ifade ettiği saha münasebatları üzerine birçok izahlar dinlenmiş ve tahliller görülmüştür; şimdi tahlilini yürütmekte olduğumuz misali de ispata hizmet eden mühim ve kontrol edilmiş bir misal olarak ilâve edebiliriz.

Hakikaten, kelimenin ve arkadaşı olan sofianın filolojik tahkikini yaparken gördük ki, etüdümüzün konusu olan terkipte «fil» teminin rolü ilme genellik mefhumunu vermektir; işte bu genellik, Güneş - Dil teorisinin tahkiki ile, «l» tevsii unsurundan gelmiştir.

Böylece «fil» teminin manası «genel ilim» olur.

Bu araştırma neticesini kontrol edelim:

İp/ep (ve daha sonra if/ef) kökün prensipal şekillerindedir.

İlk güneşten alınmış olan anlamı bu prensipal kök sembolize eder: Bunun, kelimeye göre, aydınlık ve onun ilhamı ile anlayış, biliş olacağını kestirebiliyoruz. Bakalım, kontrol da bu neticeyi veriyor mu?

İp/ep sözünün Türkçede çok ehemmiyetli istimleri vardır. Tarama Dergisinin indeksi şu manaları veriyor:

«Hatır, zihni kuvvet, sebep» (cause, raison)

Radlof'ta kelime Kazan ve Baraba sözü olarak «uygunluk, münasebet» anlamile kaydolunmuştur: «ibi yok» tabiri vardır ve «münasebet almaz, akıl ermez, raison'u yok» ifade eder: Bu mevkiide Fransızca «raison» ne ise Türkçe ep/ip te odur.

Bizde ipsiz tabiri yalnız şahıslar hakkında değil, ipsiz sapsız lâflar suretiyle de kullanılır; münasebetsiz, raison'u yok lâflar demektir.

Yine Tarama Dergisinde

Epik «hüner, san'at»

Epli «meharetli, mahir»

İpin «ruşen, vazih, aydınlık»

manalarını buluyoruz. Bu manalar en arkaik istimali meydana koyduğu gibi filozofia'nın eski manalarını araştırırken gördüğümüz mehare, ustalık manasının Türkçede mahfuz kaldığını da bize bildirmektedir. Bu kontrolün semeresi çok aydınlatıcıdır, sanırım.

Az evvel «fil» temiiyle anlaşılan mananın «öp» - mek le ifade olduğunu söylemiştik; şimdi bu hususiliğin ehemmiyeti görülüyor: «fil» in orijini «ep» tir ki «öp» ile identiktir.

Şimdi kelimeyi tamamlıyalım, ondan sonra «l» le genişletilmiş olarak kontrolüne geçelim:

I. Filos : v. + ğ den : if + il + os
piliğ : v. + ğ den : ip + il + iğ
bilik : v. + ğ den : ib + il + ek
biliş : v. + ğ den : ib + il + iş (s)

Grekçedeki - os karşılığı olarak kontrol şekline koyduğum «iğ» tahkike müstenittir. Klasik dillerin: gr. -os, lat. -us, skr. -ah dezinansları Türkçenin (v. + ğ) ekinden çıkmıştır; yüzlerce misalin tahlilinden bu neticeye varmış bulunuyoruz.

Kontrol için Tarama Dergisinin indeksine bakalım.

(1) Bili - biliğ - bilik - bilim - biliş: Bütün bu kelimelerin müşterek mana taşıdıklarını görüyoruz: «İlim, malûmat, akıl, felsefe, fen, hars, irfan, marifet, şuur, alâmet, aşinalık, dirayet, hikmet, idrak, ilân, ittıla, iz'an, muarefe, vukuf, ahbab, aşina, dost, hüner, keşif, teyakkun.»

Bu kelimeler bize aynı temden ilim, san'at, meharet, muarefe ve dostluk mefhumlarının gelişmesini gösteriyor.

(2) Bilimlik	=	felsefe
Bilimnik	=	felsefe
Bilimli	=	hakim
Bilişik	=	ahbap
Bilişlik	=	dostluk
Bilişlik	=	aşinalık
Bilişmek	=	dost olmak

Pekarski'nin Rusça Yakut dili lûgatine müracaat edersek 465 inci sahifesinde (Bil) sözü karşısında şu kelimeleri okuruz: «tanımak, bilmek, haber almak, derketmek, tefrik etmek; ötedenberi anlamak, birisinden sorup anlamak, takip etmek; birisini tanımak; tanış olmak, tanışmak, birisine yahut bir şeye alışmak, ünsiyet peyda etmek; birisini, bir şeyi bilmek, anlamak, idrak etmek, halletmek, kısım kısım ayırmak, hülûl etmek, kaydetmek; görmek, sezmek, hissetmek, üzerinde tecrübe etmek, yoklamak.»

Bu manalar semantik inkişafı pek canlı olarak illüstre eder.

Verbitskinin Altay - Aladağ lehçeleri lûgatının 255 inci sahifesinde (pil) kelimesi karşısında şunları okuyoruz:

«Bilmek, anlamak, kavramak, başarmak, idare etmek, bulmak, halletmek, çözmek.»

Güneş - Dil metodu ile elde ettiğimiz neticeyi kontrol için yaptığımız bu araştırma, bizi aydınlatıcı mahiyettedir, sanırım.

O halde tekrar edelim ki Grekçe zannolunan (filos * filoğ) Türkçe olduğu meydanda olan (biliğ - piliğ) kelimesiyle orijinde her bakımdan tamamen birdir. Hulâsa: Bu kelimenin etimolojisi Avrupa etimolojistlerince karanlıktı, çünkü bu kelime gerçekten başka Hind-Öropeen dillerinde yoktur. Halbuki Türkçenin bütün lehçelerinde, Sibiryadan ve Altaydan İstanbula ve Balkanlara kadar söylenen bütün Türk lehçelerinde bu kelime geniş bir iştikak ailesi içinde yaşamaktadır; bu kelimenin etimolojisi bizim için apaydındır. O halde filozof teriminin birinci kısmını Grekçeye ve o kanaldan bütün Avrupaya veren hangi dildir? Bu sorunun cevabını vermek tarihe aittir.

II. Gelelim (sofiya) kelimesine:

Avrupanın etimolojik dokümanlarında orijini bulunamıyan bu kelimenin de Güneş - Dil metodu ile analizini yaparak orijinel şekil ve manasını araştıralım:

Filos kelimesinin tahlilinde ana kökün ve düşen vokalin şemada niçin iade edildiğini izah etmiştik: aynı sebeple «sofiya»nın de şemasını yazıyoruz:

(1) (2) (3) (4) (5)
Sofiya: v. + ğ den: (u)s + of + iy + ağ

Semantik kıymetleri: teorik olarak:

1) v. + ğ : ana kök güneş ve onun vasıflarından aydınlık, bu anlamın verdiği ilhamla, zekâ, görüş, biliş demektir.

2, 3) «Usof» «usuk» la identiktir; ve bu şekle «feraset» demektir.

Usumak = akıllanmak, terbiye edilmek demektir; usaymak = akıllı olmak'tır.

Usof — sözünün son aldığı şekil sof - tur. Bunu da kontrol edelim; Dergide ve Radlofta:

Sağ, sag ve sak şekillerile bulduğumuz kelimenin manaları şunlardır:

Sahih, akıllı, agâh, basiretli, dikkatli, ferasetli, ihtiyatlı, müteyak-kız...

Türkçede bunun bir de labiyal ekle aldığı şekiller vardır:

Sap, sab, sav (Rad. IV.; Uyg.; Orh.; Sag.) «söz, haber, şöhet...»

Savak, sabak (Tar. Uyg.) «ders, tedris».

(4) -iy-: Bundan evvelki (sof) sözünün manasını tamamlayan bir elemandır. O halde, buraya kadar olan kelime (sofiy); yahut sondaki (y) nin orijin halile (sofiğ) olur.

Manası da kendinde bilgi, irfan, marifet... v. s. anlamları bulunan bir süje veya objenin ifadesidir. Yani hem zekâ, hem zeki; hem akıl, hem akıllı; hem ilim, hem âlim...

Kontrol: supı (Rad. IV. Bar.) «aklı başından, ayık»; bu takdirde:

(5) Ağ- süfiksi; ilmi, âlimi, zekiye, zekâyı hulâsa bu sıfatları haiz olan objeyi veya süjeyi tamamlar ve isimlendirir.

KONKLÜZYON

Filozof - filozofi - filozofik sözlerinin Türkçe olduğunu gördük. Ancak bu kelimenin, bugüne kadar bilindiği gibi, (filos + sofiya) gibi iki kelimeden mi terkip edildiği - çünkü bu kelimelerin her ikisi ilim ve marifet anlamlarını müştereken ihtiva etmektedir - yoksa birtek yapı mı olduğu tetkike değer.

Birinci telâkkiye göre (filos - filoğ) yani (biliğ - bilis - biliş) sözünü dost, «ami» anlamına almak, ve ilim, marifet ve hikmet «sagesse» anlamlarını (sofiya) kelimesine bırakmak lâzımdır.

Halbuki kelimenin bu tarz kuruluşu filolojik tarihi ve asıl ruhu ile uyuşmamaktadır.

Biz, kelime unsurlarının Türkçe olduğunu meydana çıkardıktan sonra, kuruluşunun da şöyle olduğu kanaatindeyiz:

(1) f. + (2) il + (3) oğ = filoğ: İlim; akıl, hars, şuur, itıla, teyakkun;

(4) (filoğ) kelimesindeki manalar oldukça büyük bir sahada genişletiliyor;

(5) -of: bu da prinsipal köktür, ve o geniş ilim mefhumunu temsil ediyor. Süje olarak alınrsa o takdirde filozof sözü bilinen anlamdaki bilgilerin sahibi olur;

Ancak, biz obje manasile mütalea ederek kelimeyi tamamlayalım:

6) -iğ: İşte bu son ek o vazifeyi yapar: filozof kelimesinin manasını tamamlar ve onu keyfiyet olarak isimlendirir.

Filozofi, geniş, derin, büyük ölçüde ilim, marifet, şuur, idrak; hüner, vukuf, keşif, anlayış demek olur. Bu sebeptendir ki her türlü varlıkların, prensiplerin varlık sebeplerinin genel bilgisi olur (science générale des êtres, des principes et des causes).

Kelimeyi gözönüne bir daha koyarak, iki noktadan tetkik edelim, isim ve sıfat olarak:

Filozofi: Filozof + iğ

Filosofik: Filozof + ik

Orijinde bu iki şekil birdir. Çünkü ğ = k dir.

O halde bu kelime hem isim ve hem sıfattır. Demek ki dilimizde isim olarak kullandığımız zaman birinci şekli, (ğ) yi de düşürek (filozofi), ve sıfat olarak ikinci şekli, (filozofik) sözünü kullanmakla maksadı temin etmiş oluruz.

Netice — Vazife bugünkü ilim dilimizde kullanılmakta olan yabancı dillerden alınmış ıstılahlar yerine öz Türkçe ıstılahlar bulup yahut yaratıp koymaktır.

Bu vazifeyi bu araştırmamızda ancak bir kelime üzerinde yapmış olduğumuz kanaatindeyiz. Artık, Türk Dili Kamusunda «feylesof», felsefe, felsefi sözlerini, orijinleri sanıldığı gibi Grekçeden değil, muhakkak Türkçeden olduğunu bildiğimiz halde onları terkedeceğiz.

Orijinel, öz, arığ Türkçe olduğuna asla şüphemiz kalmamış bulunan (filozof, filozofi, filozofik) sözlerini kullanacağız. Çünkü bütün dünya kültür dillerine yayılmış olan bu kelimelerdir.

Biz, dünyada kültürel beşeriyetle kolayca anlaşmak isteyen, onların bizi kolaylıkla anlamasını isteyen yüksek bir içtimaî heyetiz.

Araştırma sonunda kendi kendimize şöyle bir sual tevcih etmeli değil miyiz?

Avrupa terminolojisinde kullanılan unsurların Grekçe ve Lâtince olduğuna aynı imanla inanmakta devam edebilir miyiz? Bu unsurların Türkçe olduğuna ve olabileceğine içimizde samimî bir kanaat hâsıl olmadı mı?

Yine bu noktada Avrupa lengüistiğine ve etimolojisine de bir sual sormağa yer vardır:

En geniş ve en derin araştırmalarla hazırlanmış olduğunuz en muteber etimolojik lûgatlerinizde karanlık kalmış nice sözler vardır.

Bunları aydınlatan lisanlar ailesine karşı artık eskisi gibi lâkayt kalabilir misiniz? Sibiryadan Balkanlara kadar yayılmış olan Türk lehçeleri Atlantik oceanına kadar yayılan Hind-Öropeen lehçelerine en sıkı akrabalık bağlarıyla bağlıdır. Avrupa lengüistiği ve etimolojisi Türkçeyi bu nazarla tetkik etmedikçe kendi dillerinin de orijini meselesini çözemeyecektir sanırım.

Dilleri, lehçeleri, ana dile nispetle, bir eserin orijinali kaybolmuş dağınık yazma nüshalarına benzetirler. Hepsinde istinsah hataları vardır. Bunlar her dil ve lehçedeki innovasyonlardır. O dağılmış nüshalar birbirini kontrol ve ikmal edebilmek için onların mümkün olduğu kadar çoğu elde edilmelidir. İşte ana dilin en orijinal nüshaları olan Türk lehçelerinin tam ve dikkatli mütaleasında Avrupa lengüistlerinin de bize iştirakini temenni ederiz.

Güneş - Dil Teorisi'nin analizlerinden şu kısa müddet içinde aldığımız ışıklar yakında içine garkolacağımız nurlara nispetle bir sabah fecri gibidir.

Sözüme bir şairimizden aldığım iki mısra Türkün güneşine hitap ile nihayet veriyorum.

Atatürk, Atatürk antlıyız sana
Güneşinden içtik hep kana kana

(Şiddetli alkışlar)

Başkan — Söz sırası Prof. Abdülkadir İnan'ındır.

(V. + K.) EKİ KANUNU

— Prof. Abdülkadir
İnan —

Atatürk,

Bayanlar, Baylar

Türk dehasının keş-
fettiği dil kanunları, bü-
tün dildeki kelimelerin

ilk menşeyini «Güneş» mefhumunda bulduğundan, bu kanunları izah eden teori «Güneş - Dil Teorisi» diye tesmiye edilmiştir. Bu kanunların dil bilgisi sahasındaki ehemmiyeti başka bilginlerimiz, bilhassa sayın profesörlerimiz Dilmen ve Tankut tarafından izah olundu. Ben de Güneş - Dil Teorisi'nin keşfettiği kanunlardan birini mevzu olarak alıyorum. Bu da (v. + k.) eki meselesidir.

Güneş - Dil Teorisinin Türk dilinde keşfettiği kanunlardan biri şudur: «Türk dilinde vokaller ek olmaz. Ek gibi görünen vokaller ana kök olan (v. + ğ) nin ek olması ve «ğ» nin okunmadan düşmesi demektir» kanunudur [1].

Türk dilinde birçok kelimelerin son ekindeki «ğ» nin düştüğü veyahut «v, y, g, k, h» konsonlarına döndüğü klasik ekole mensup dil-

[1] Etimoloji, Morfoloji, Fonetik ve Semantik bakımından Türk dili s. 28

ciler tarafından da tesbit edilmiştir. Meselâ tağ-tav, sağ-sav, beğ-bey, ulu-uluğ, ulu-uluk, kuru-kuruğ, sarı-sarığ, darı-tarığ v. s. gibi.

Güneş - Dil Teorisi bu konsona «*okunmaz ğ*» adını vermiş ve son eki vokal gibi görünen bütün kelimelerde bu «ğ» nin düşmüş olduğunu ispat ederek, bugüne kadar malûm olmıyan bir dil kanunu keşfettirmiştir.

Yukarda zikrettiğimiz ulu, kuru, sarı, sav gibi kelimelerde «ğ» nin düştüğü veyahut «g, v, k, h» konsonlarına döndüğü — söylediğimiz veçhile — klasik ekol âlimlerince de malûmdur. Fakat *kara, yaka, oba, baba* ve saire gibi kelimelerin (v. + ğ) veyahut (v. + k.) eki ile sonlanacağını klasik ekol hatırına bile getirmemiştir. Halbuki bu (v. + ğ) ekini tebarüz ettirmek etimoloji bakımından fevkalâde mühimdir. Meselâ: *oba, omak, oymak, umak, umay, hüma, obay* gibi bir sürü kelimelerin aynı menşeden geldiğini biz ancak bu (v. + ğ) ve (v. + k.) eklerinin tebarüz ettirilmesi suretiyle tayin edebiliyoruz.

Daha dikkate şayan bir nokta vardır. Bu (v. + k.) ekini belirtmekle biz, maddî ve manevî kültür tarihiyle uğraşan hiçbir âlimin hatırına gelmeyen bir hakikati meydana çıkarıyoruz ki, o da Arap efsanesindeki *burak* la eski Türk kamlarının göklere seyahatleri (sembolik seyahatleri) esnasında bindikleri *pura* dır. Bu türkçe kelime Altay - Yeniseyde yaşayan şaman - kamların anelerine göre «kurbanlığa tayin edilmiş hayvan» [1] manasına geldiği gibi, kamların semalarda seyahatleri esnasında bindiği hayvana da denir [2].

Bu arada not olarak bir mesele ilâve etmek istiyorum: profesör Marr'ın nazariyesine göre ilk devirlerde nakliyat vasıtaları olarak kullanılan «at» ve «it» birçok dillerde birbirlerine yakın kelimelerle ifade olunur.

«At», «it» eski türkçede *yond* ve almançada «köpek» *Hund* [3]; biz buna şimdi bahis mevzu ettiğimiz *burak* la türkçede bir cins köpek adı olan *barak* kelimesini ilâve edelim.

Türkçede:

burak (uğ + ub + ur + ağ)

Arapçada:

burak (uğ + ub + ur + ak)

[1] Radloff lügati, IV. 1365

[2] Verbitski. Altaylılar.

[3] Prof. Samoyloviç (Marr şerefine makaleler mecmuası, s. 119)

- (1) uğ : hareket anlamına ana köktür.
 (2) ub : hareket anlamını kendisinde temessül ve tecelli ettiren süjeyi gösteren elemandır.
 (3) ur : hareket anlamının bir süje üzerinde tekrarrünü ifade eden ektir.
 (4) ağ (ak) : manayı tamamlayan ve isimlendiren ektir.

Şu halde *burağ* veyahut *burak* hareket kendisinde tekrarr eden bir süje demektir ki türkçe manası da bundan ibarettir.

Nakliye vasıtalarından olan *bura* (kırgızcada erkek deve demektir) yine bu köke bağlanır.

Bu (v. + k.) eki meselesini Tarih, Dil ve Coğrafya Fakültesinde verdiğim konferanslarda izah etmeğe çalışmışım. «Güneş - Dil Teorisi üzerine ders notları» nın 38-43 sahifelerinde bu konferansların hulâsası basılmıştır. Burada söyleyeceklerim, o konferanslara birkaç misal ilâve etmekten ibarettir.

I. İnci kelimesi

Bu kelime Orhon yazıtlarında nehir adı olarak *yençü*, Divanı Lûgatit Türkde *yinçü*, *cincü* [¹] şekillerinde tesbit edilmiştir. *İnci* kelimesini alalım.

Kelimenin menşei türkoloğlarca, çince *çinçü* kelimesidir. Bizim için bu menşe meselesinin ehemmiyeti yoktur. Biz kelimenin pek eski zamanlarda bile bir vokalle bittiğini ve muhtelif Türk lehçelerinde de bu kelimenin son eki (v. + k.) olmadığını nazarı dikkate alarak misal gösteriyoruz. Böyle bir kelimenin de (v. + k.) la bittiğini ispat edecek bir delil bulabilirsek Güneş - Dil Teorisi'nin keşfettiği kanunların ehemmiyetini bir defa daha göstermiş oluruz.

Biz bir kelimenin son eki (k. + v.) olarak eski ve yeni Türk lehçelerinde umumî olduğunu gördüğümüz zaman, Türklerden eski devirlerde kelime alan komşu kavimlerin dilinde bu kelimeyi aramamız lâzımdır. Türklerden pekçok kelime alan Rus dilinde filhakika bu kelime *jemçug* şeklindedir.

Bunun rusçaya türkçeden geçtiği muhakkak iken sonunda bir «g» konulmasının sebebi Rus âlimlerince tetkik edilmiştir. Bilhassa profesör Korş ve profesör Melioranski gibi türkolog ve slavistlerin bu «g»

[¹] C. I. 23

ye dair verdikleri izahlar vardır. Melioranski'nin «İgor destanında Türk unsurları» adlı etüdünde ve buna tenkit yazan Korş'un eserinde [¹] bu «g» bahis mevzuu olmuştur.

Bunlara göre, Ruslar Türklerden «cincü = inci» kelimesini alırken eski türkçedeki mefulünbih şekli olan *cincüğ* (yani «cinciyi») kelimesini mücerret zannederek almış olacaktırlar.

Bu izah çok gariptir. İzah edenlerin kendileri de bunun hakikat olacağına pek te inanmıyorlar. Güneş - Dil Teorisi (v. + k.) eki kanununu keşfetmekle bu *jemçug* kelimesindeki «g» muammasını da halletmiştir. Bu bir «okunmaz ğ» nin sertleşmekle «g» olmasından başka bir şey değildir.

Güneş - Dil Teorisi formülüne göre türkçe ve rusça bu kelimelerin etimolojik analizini arıyalım:

Türkçe : (1) (2) (3) (4) (5)
 cincü : (iğ + ic + in + ic + üğ)
 Rusça :
 jemçug : (eğ + ej + em + eç + ug)

Görülüyor ki, türkçede *nazarî* olarak tebarüz ettirilen «üğ» aynı kelimenin rusçasında bilfiil «ug» olarak mevcuttur.

II. Sula - sulu

Şark türkçesinde «yulaf» manasına gelen *sulu* veya *sula* kelimesi vardır [²]. Bütün Türk lehçelerinde ve eski metinlerde bunun *sulağ*, *suluğ* şekline tesadüf edilmiyor; bu kelimenin analizini yaparken «ağ» veya «uğ» ekini biz yalnız nazarı olarak tebarüz ettiriyoruz. Fakat birçok Türk lehçelerinde kelimenin başındaki «y» veyahut «c» konsonunun yakutçada «s» konsoniyle söylendiğini biliyor ve bu hususiyetin başka Türk lehçelerinde bulunan bazı kelimelerde bile izine tesadüf ediyoruz [³]. Bunu gözönünde bulundurarak Anadolu türkçesindeki *yulaf* kelimesinin eski şeklini nazarı olarak *sulaf* diye kabul edelim ve «sula» kelimesiyle bunun analizini yanyana yazalım:

[¹] Korş, Turetskiye elementı v yazıke Slova o polku İgoreve. Petersb. 1904 s. 41-42

[²] Radloff Lûgati, IV, 591, 772, 775

[³] «Y» sesinin «S» telâffuzu çok eski devirlerde de mevcut olduğunu bize Orhon Yazıtlarındaki *sıgıt*, birçok lehçelerdeki *sıkta* (= ağla, yığla) gösterir. Çünkü «sıktamak» ile «yığlamak» arasında fark yoktur.

sula (uğ + us + ul + ağ)
yulaf (uğ + uy + ul + af)
sulaf (uğ + us + ul + af)

Görüyoruz ki, *sula* kelimesinde nazari olarak tebarüz ettirdiğimiz (v. + ğ) *yulaf* kelimesinde «af» şeklinde (v. + k.) olarak yaşamaktadır. Birinci kategoriden olan «ğ» konsonu, ikinci kategoriden olan «v» ve ondan sonra «f» olması dil kanununa göre tabii bir hâdisedir. Binaenaleyh «yulaf» in son eki olan «af», *sula* kelimesinin eski şekli olan *sulağ* taki «ağ» in bir lehçede fosil halinde yaşamasından başka bir şey değildir.

III. Çana - sani

Şark türkçesinde *çana*, *sana*, *sanga*, *şanga* kelimesi vardır. Kızak masına gelir. Bu kelime islavcaya *sani*, *saoni* vesair buna benzer şekillerde geçmiştir. Güneş - Dil Teorisi bakımından bu kelimelerin analizini yapalım:

şana (ağ + aş + an + ağ)
sani (ağ + as + an + iğ) [1]

Güneş - Dil Teorisi'nin keşfettiği dil kanununa göre bulduğumuz bu son (v. + ğ) ekini Şor türkçesinde aynı manadaki *şanak* [2] ve Çağatay türkçesindeki *sanak* [3] kelimelerinde «ak» olarak bilfiil bulunduğunu görüyoruz.

IV. Alaşa

Türkçede bir *alaşa* kelimesi vardır. Beygir, yük atı manasına gelir [4]. Radloff ve başka âlimler bu kelimenin rusçaya *loşad* şeklinde geçmiş olduğunu kabul ediyorlar. Demek ki, rusçaya geçerken baştaki vokal düşmüş, fakat eski bir konson olan «d» (v. + k.) ekinde muhafaza edilmiştir. Şüphesizdir ki, üçüncü kategoriden olan «d» nin «okunmaz ğ» yerine gelebilmesi için uzun bir devrin geçmesi lâzımdır. Acaba, biz *alaşa* kelimesinin son ekinin (v. + ğ) veyahut bu «ğ»

[1] Bu kelimenin en eski şekli *çanka* dır. (Divanı lûgat-it-Türk I, s. 357)
[2] Radloff lûgati, IV. 248
[3] İbid. IV, 298
[4] İbid. I, 365. «alaşa» 2.

kategorisinden olan (v. + k.) olduğunu bilfiil gösterebilecek bir kelime bulabilir miyiz? Bugünkü Türk lehçelerinde bunu ispat edecek bir kelimeye lûgat kitaplarında tesadüf edemiyoruz. Fakat komşu kavimlerden yine Leh dilinde *loşak* kelimesini buluyoruz ki, «küçük vücutlu tatar at» manasına gelir [1]. Rusçada ise *loşak* babası at olan katır (Equus himnus) dır. Görülüyor ki, türkçe *alaşa* kelimesinin son eki olan (v. + k.) Islav dillerinde muhafaza edilmiştir.

V. Bala

Çok eski bir türkçe olan *bala* kelimesi Divanı Lûgat-it-Türk'te de *bala* şeklinde tesbit edilmiştir ki, o zaman bile sonundaki «okunmaz ğ» sesini kaybetmiş olduğu görülüyor. Bugün yaşayan muhtelif Türk lehçelerinde bu kelime *bala* ve *pala* şeklinde söylenir, kuş yavrusu ve çocuk anlamlarına gelir [2]. Divanı Lûgat-it-Türk'te bu kelime iki yerde yazılmış ve iki türlü izah edilmiştir:

1 — «Kuş yavrusuna *bala* denir. Eğer kuşun yavru çıkardığı anlatılmak istenirse *kuş balaladı* denir» [3].

2 — «*Bala* - bir adamın işlerine yardım eden demektir. Ekseriya ziraate müteallik işlerde kullanılır» [4].

«Divanı lûgat-it-Türk» ün yazıldığı XI inci asırda bile *bala* kelimesindeki «okunmaz ğ» nin düştüğü görülüyor. Fakat bu «ğ» nin de Garp türkçesinde «k» ve Şark türkçesinde «y» olarak hâlâ yaşadığını *malak* (manda yavrusu) [5] ve *malay* (küçük, hademe, gündelikçi) kelimelerinde [6] görüyoruz.

Bunların etimolojik analizi şu şekilde olur:

bala (ağ + ab + al + ağ)
malak (ağ + am + al + ak)
malay (ağ + am + al + ay)

Bala kelimesinin anazilizinde nazari olarak tebarüz ettirdiğimiz «ağ» eki kalan iki kelimedede «ak» ve «ay» şekillerinde bilfiil vardır.

[1] Miklosich. Etymol. Wörterb. d. Slav. S. 174
[2] Radloff lûgati, IV. 1161, 1491; S. Sami Kam. Türki, 273; Ana dilden derlemeler 24
[3] C. III. 65
[4] C. III. 176
[5] Radloff, IV. 2037, Kam. Türki, 1259; Ana dilden Derlemeler, 269
[6] Rad. IV, 2037

Radloff'a göre, Hive ve Kazan türkçesinde *malay* kelimesi rusça *malıy* (küçük) kelimesinin bozuntusudur. Fakat bu mütalea yanlışır. Çünkü *malay* kelimesi yalnız Kazan ve Hive türkçesine mahsus kelime değildir, kırgızca ve nogaycada da vardır.

İslav dillerinde sıfat olan ve «küçük» anlamına gelen *malıy - malı* kelimesi başka İndo- Öropeen dillerindeki hiçbir kökle bağlanmıyor [1]. Buna göre türkçe *malay* kelimesi islavcadan türkçeye değil, bilâkis türkçeden islavcaya geçmiştir.

Atatürk, Bayanlar, Baylar;

Yüksek katınıza arzettiğim bu tezde bahis mevzuu olan beş kelime, tetkikten geçirdiğim üç yüz kelime içinden seçilmiştir. Klâsik ekole göre, bu kelimelerin son sesinin bir konson olmasına ihtimal verilmeyeceğinden dolayı onları tercih ettim.

Güneş - Dil Teorisinin keşfettiği (v. + k.) eki kanununun Türk dilinde kat'î surette hâkim olduğuna, bu üç yüz kelime üzerinde yaptığım tetkiklerle kanaat getirdim. Bu üç yüz kelimenin çoğu Divanı Lûgat-it-Türk ve Orhon Yazıtları gibi eski metinlerden alınmıştır. Tetkikler gösteriyor ki, yazı dilinde bu «ğ» veyahut onun yerine geçen konsonlar bazı kelimelerde pek eski devirlerde kaybolmuştur. Divanı Lûgat-it-Türkteki *alaçu* [2], *azma* [3] *ya* [4] kelimelerini buna misal gösterebiliriz. *Alaçu* kelimesi *Uygur* metinlerinde de Divandaki gibi yazılmıştır, «çadır» manasına gelir. *Azma* kısırlaştırılmış erkek hayvan, *ya* yay demektir. Görülüyor ki, bu üç kelime dokuz yüz yıl önce yazı dilinde «ğ» konsonunu kaybetmiştir. Halbuki halk dilinde bu kelimeler bugüne kadar *alaçuk*, *alaçık*, *alalık* [5] ve bazı lehçelerde *alacug* şeklinde yaşamaktadır. *Azma* kelimesi kırgızcada *azban* ve Garp türkçesinde *azman* şeklinde bugüne kadar muhafaza edilmiştir. VIII inci asır Türklerinde de *azban* aşağı yukarı aynı manada kullanıldığı Orhon Yazıtlarından anlaşılmaktadır. XI inci asırda son konsonunu kaybeden bu kelime VIII inci asırda *azban* şeklinde bulunduğu gibi, bugünkü halk dilinde *azman* ve *azban* şeklinde yaşamaktadır.

Ya kelimesi yakutçada *sa*, kırgızcada *cak* ve Anadolu türkçesinde *yay* telâffuz olunur ki, bu kelimelerde «ğ» nin «k» ve «y» ye döndüğü ve yakutçadaki *saa* da bir uzatma haline geldiği herkesin anlayabileceği biçimdedir.

[1] İb.; I, 301

[2] Radlof. I. 362

[3] Miklosich. Etm. Worterb. d. Slav. 181

[4] D. L. T., I, 122

[5] İb., I, 116

Bu gibi misaller pek çoktur. Kelimeleri birer birer saymakla kıymetli vaktinizi işgal etmek istemiyorum.

Netice olarak şunu diyeyim ki, (v. + k.) eki kanunu Türk dilinde kat'î surette hâkimdir. Bu kanun, Güneş - Dil Teorisi'nin keşfettiği diğer kanunlardan biridir ve önemlidir.

Güneş - Dil Teorisi yalnız bu kanunu keşfetmiş olsaydı yine len-güistik sahasında yeni bir ekol kurmağa ve Türk dilinin cihan dillerine anadil olduğunu ispata muvaffak olurdu.

Türk dil bilginlerini, Türk mütefekkirlerini ve hayatlarını ilme vakfetmiş olan cihan âlimlerini Güneş - Dil Teorisi'nin vazettiği esasları ve keşfettiği kanunları tetkike, incelemeye çağırıyoruz. Kimseyi tetkiksiz inanmağa çağırıyoruz. Biz ancak tetkik neticesi olan inana hürmet ederiz. (*Alkışlar*).

Başkan — Şimdi söz, Güneş - Dil Teorisi'nin nazari tatbikatını yapacak olan Bay İsmail Müştak Mayakonundur.

GÜNEŞ-DİL TEORİSİ'NİN ANALİZ METODU TAT- BİKATI

Atatürk,
Bayanlar, Baylar;

Benden evel bu kürsüde söz söyleyen değerli bilginler, dil tetkik ve araştırma yollarını yeni, zengin ve feyizli bir ışıkla aydınlatan Güneş - Dil Teorisi'ni, vazih delillere dayanarak, müsbet ve siyantifik bir metotla izah ettiler.

Etimoloji ilmine kuvvetli ve emniyetli bir iddia ile giren Türk jenesinin bu gürbüz buluşu, yuca Kurultayınız yoluyla artık dünya lengüistik âlemine de ilân edilmiş bulunuyor.

Demin teoriyi vasıflandırırken: «Kuvvetli ve emniyetli» kelimelerini kullanmıştım. Evet, kuvvetli ve emniyetlidir. Kuvvetlidir: çünkü kuruluşunda ve ilerleyişinde ilmin hakikatine ve tarihin delâletine istinat etmektedir. Emniyetlidir: çünkü dilinin zenginliğini ve aydınlığını arıyan Türkün öz malıdır.

Üç gündemberi zevk ve alâka ile dinlediğiniz kıymetli arkadaşlarımdan sonra benim söz alışım Teorinin reel ışıklarından faydalanarak bazı kısa etütlerin aydınlatıcı ve öğretici neticelerini göstermek içindir. Bu etütler Teorinin tatbikata tam, sahih ve istisnasız bir surette mutabakatını gösteren temrinler mahiyetinde olacaktır. Bu temrinler Güneş-Dil

Teorisi'nin dil araştırma yollarında yürüyenler için nekadar emniyet ve itimat edilir bir güt (guide) olduğunu ispat ettikten başka bugünkü etimoloji ilminin karanlık ve tereddütlü metotlarına nisbetle Türk Teorisinin nekadar aydınlık ve cesaretli, tarihî hakikatlere ve lojik kanaatlere ne derece uygun olduğunu anlatan bir mukayese vazifesini de görecektir.

*

* *

İlkönce (İl) kelimesini alıyorum.

İhticaç ve itimada salih ana me hazlar bu kelimenin, birbirinden az çok farklı olarak, müteaddit manalara geldiğini gösteriyor. Meselâ:

A) Radlof Lûgatine göre	(il) ahali demektir.
B) Uygur Lehçesinde	(il) devlet anlamındadır.
C) Orhon Kitabelerinde	(il) memleket mukabilidir.
D) Çağatay lehçelerinde	(il) sulh ve asayiş manasındadır.

Bazan bir kelimenin yekdiğerinden farklı birkaç ve hattâ birçok manalara geldiği olur. Bunun böyle olduğunu hepimiz biliriz; fakat niçin böyle olduğu, bu mana başkalıklarının nereden geldiği bugüne kadar karanlık kalmıştır. Etimoloji ilmi şimdiye kadar bu «niçin?» in, bu «pourquoi?» nin cevabını bulamamıştır. Bu sebeptendir ki, dil üzerinde tetkik ve araştırma yapanların çalışmaları henüz bir tahmin, bir yakıştırma derecesini geçememektedir. İşte Güneş - Dil Teorisi'nin reel ışığı bu karanlık sahayı aydınlatarak, anadilde anakökü bulmuş, bunun manasını keşfetmiş, aynı zamanda konsonların kelimeyi manalandırmaktaki rollerini meydana çıkarmış, bu mana başkalıklarının neden ileri geldiğini, en nihayet kelimelerin hayatiyetinde âmil olan (causalité) yi izaha muvaffak olmuştur.

(İl) sözünün, yukarda saydığımız, manalarının birincisinden adet çokluğu, ikincisinden kuvvet ve otorite, üçüncüsünden yer genişliği, dördüncüsünden sükûn ve asayiş fikirlerine intikal ediyoruz.

Kelime aynı kelime, unsurlar aynı unsurlar olduğu halde kelimenin bazen varlık ve ego, bazen kuvvet ve otorite, kimi vakit yer ve toprak, kimi vakit te sükûn manasına gelmesi kelimedede zahiren görülmiyen ve fakat orijinde mevcudiyeti zarurî olan bir anakökten ileri geliyor ve Güneş - Dil Teorisi bu anakökü bize (ağ) olarak gösteriyor: İşte (il) foneminde mana değişikliğini yapan unsur bu anaköktür.

Bu anakök, Teorinin izahına göre, evvelâ güneştir, ondan sonra güneşin vasıflarından herbirinin adıdır.

(İl) sözüdeki çokluk, büyüklük, genişlik ve şümul gibi manalara gelince: Bunu da kelimeye değişmeksizin yerini muhafaza eden bir unsurun kendi üzerine alması icap eder ki, Güneş - Dil Teorisi bu unsurun (L) olduğunu gösteriyor.

Bu izahtan sonra kelimenin orijinal ve etimolojik formunu yazalım:

$$\text{İl} = \text{iğ} + \text{il}$$

İğ : Anaköktür; güneşten alınan mefhumlardan ilktir, esastır, varlıktır, benlik ve egodur.

İl : (V. + l); buradaki (l) konsonu çokluk ifade eder. Şu halde (iğil) - ki yani son morfolojik şekliyle (il) olur - çok egolar demektir. Bu da ahali, halk, aşiret, kavim, millettir. İlk mana bu suretle meydana çıkmış oluyor.

İkinci manaya gelelim:

$$\text{İl} = \text{iğ} + \text{il}$$

İl : Anaköktür; güneşin vasıflarından kuvvet, kudret, sahiplik, efendiliktir.

İğ : Bu vasıfların genişliğini, büyüklüğünü, şümulünü gösterir. Şu halde (il) geniş ve büyük sahada kuvvet ve kudret demektir: Bu da devlettir.

Üçüncü mana:

$$\text{İl} = \text{iğ} + \text{il}$$

İğ : Anaköktür; güneşin vasıflarından yer, toprak ifade eder.

İl : Bu vasıfların genişliğini gösterir.

Geniş yer, geniş toprak, bir cemiyetin, bir milletin yerleşebileceği geniş arazi, yani memleket demektir.

Dördüncü manaya göre:

$$\text{İl} = \text{iğ} + \text{il}$$

İğ : Anaköktür; sıkıntı, ağırlık, güçlük ifade eder.

İl : Anakökteki mananın gayet geniş bir sahaya dağılarak onun belirsiz bir halde şümul kesbetmesi demektir ki, bu da, sulh, sükûn ve asayişten ibarettir.

*
**

Şimdi bu (il) sözüne bazı ekler ilâvesiyle yapılmış olan: (ilik, ilk, iliki) kelimelerinin etimolojik şekillerini altalta yazarak seri bir analizle bunların semantik bakımından mahiyetlerini arıyalım:

$$\text{İlik} : \text{İğ} + \text{il} + \text{ik} + .$$

$$\text{İlk} : \text{İğ} + \text{il} + \text{ik} + .$$

$$\text{İliki} : \text{İğ} + \text{il} + \text{ik} + \text{iğ}$$

İğ : Anaköktür. Kuvvet, kudret, esas, mahiyet, küh ifade eder.

İl : Anakök anlamlarının genişliğini, büyüklüğünü ve şümulünü gösterir.

İk : Bundan evelki sözün manasını tamamladığı ve onu isimlendiren ektir.

Görülüyor ki, bu üç unsur, kelimelerin üçünde de aynen mevcuttur. Fakat Güneş - Dil metodu icabınca anakök birinci kelimeye güneşin mefhumlarından kuvvet ve kudret, ikinci kelimeye bidayet, esas, mahiyet ve küh manalarına geldiğinden bu kelime (kuvvet ve kudreti çok geniş bir varlık) yani hükümdar, kiral, melik ifade ediyor. Filhakika Uygur lehçesinde (ilik) hükümdar, kiral, padişaktır ve Uygur ve Karahanlıların hükümdarlarının adı bu idi.

İkinci kelime bidayet, evel, esas, mahiyet ve küh mefhumlarının çok uzak sahada bulunuşunu, yani şümulünü gösteriyor ki, (ilk) kelimesinin bildiğimiz manası budur.

Üçüncü kelime, diğerlerinden farklı olarak bir (iğ) eki vardır. Bunun rolü bidayet, evel, esas, mahiyet ve küh mefhumlarını ihtiva eder (ilk) liğ in ifadesini tamamlamak ve onu isimlendirmektir.

*
**

(İliki) kelimesini Güneş - Dil metodu ile tahlil ederken Lâtince bir kelime kökü olan (ilico) yı hatırladık. Bu iki kelimeyi etimolojik bakımdan tahlil ve tetkik etmek netice itibarile çok enteressandır:

$$\text{İliki} : \text{İğ} + \text{il} + \text{ik} + \text{iğ}$$

$$\text{İlico} : \text{İğ} + \text{il} + \text{ic} + \text{oğ}$$

Görülüyor ki, etimolojik ve morfolojik bakımdan iki kelime yekdiğerinin aynıdır.

Kelimelerin semantik bakımından münasebetlerine gelince; (iliki) yi yukarda izah etmiştim.

(İlico) için Garbın lûgat ve etimoloji kitapları (sans etimologie) kaydını yazdıktan sonra kelimenin şu manalara geldiğini bildiriyor:

- 1 — Fondement d'un raisonnement;
- 2 — Les points principaux d'une démonstration;
- 3 — Sujet d'un discours;
ve nihayet, şunu ilâve ediyor:
- 4 — Il a pris aussi le sens de rang, situation.

Garp etimoloji metodunun aydınlatamadığı ve bu sebeple «sans étimologie» diyip bıraktığı bu söz kökünü Güneş - Dil Teorisi izaha muvaffak olmuştur. Yukarıda yazdığımız tahlil tablosu iliki ve ilico sözlerinin aynı unsurları ihtiva ettiğini gösteriyor, binaenaleyh ilico'nun mahiyeti ve manası meydana çıkmış demektir.

Bu iki kelimedenden sonra bir de (ologie) ve (logique) kelimelerini tabloya ilâve edelim:

İliki	:	İğ + il + ik + iğ
İlico	:	İğ + il + ic + oğ
Ologi	:	Oğ + ol + og + iğ
Lojik	:	Oğ + ol + oj + ik

Bu dört kelimeyi teşkil eden unsurların birliğine nazaran (ologi) ve (lojik) kelimelerinin de aynı asıldan geldiklerine bilâtereddüt hükmedebiliriz.

Ve derhal teslim ederiz ki, Türkçe (iliki), Lâtince (ilico), Fransızca (ologie) ve (logique) kelimeleri, daha doğrusu başka başka lisanlara mensup saydığımız bu üç kelime hakikatte aynı şeydir. (İliki) sözünü, demin, tahlil ederken bunda anakök olan (iğ) unsurunun bida-yet, evvel, esas, mahiyet ve künh anlamına geldiğini söylemiştim. Lâtince (ilico) ve Fransızca (ologie) ve (logique) kelimelerinin söz unsurları tahlil olunduğu zaman bu kelimelerin de aynı anlama geldikleri tezahur eder.

Lûgat kitaplarında (ilico) kelimesine şu manalar veriliyor: «Bir muhakeme ve düşünce tarzının esasları; bir tezahürün esaslı noktaları, bir nutkun mevzuu, yani esası.» Bu manaları hiçbir etimoloji metodu Güneş - Dil metodu kadar serahatle izaha muktedir değildir. Güneş - Dil metodu bu kelimelerdeki birliği hem etimolojik ve morfolojik, hem de semantik bakımlardan ispat etmiş oluyor. (Logique) kelimesinin Fransız lûgat kitaplarında manası şudur: «Science qui apprend à raisonner juste»; doğru muhakeme etmek denilen şeyin akıl ve zekâ ile alâkası, ve (iliko) kelimesinin düşmüş olan (iğ) anakökünün bir manası da güneşin mefhumlarından alınan akıl ve zekâ olduğu gözönüne getirilince her iki kelimenin semantik bakımdan mutabakatı tam olduğu meydana çıkar.

Fen ıstılahlarını tayin ve tesbit hususunda Güneş-Dil Teorisi'nin ne büyük ve ne kıymetli bir yardımcı olacağını bu kısa izah bize göstermektedir. Meselâ, (biologie) kelimesini ele alalım. Bu (Biologie) kelimesinin ikinci cüzünü teşkil eden (ologie) nin mana ve mahiyeti Güneş - Dil metoduyla meydana çıkınca meselenin yegâne müşkül ci-heti halledilmiş demektir.

*
**

Bazı etimoloğlar birtakım Türkçe kelimeleri tahlil ederken anaköke yanlış mana vermek dolayısıyla kelimenin de manasını tayinde hataya düşmektedirler.

Türk dilinin dünya dillerine nasıl kaynak vazifesi gördüğünü izah ve kelime unsurlarının manayı tayinde ne gibi roller oynadığını tesbit etmeğe muvaffak olan Güneş - Dil Teorisi bir taraftan bu vazifeyi yaparken, diğer taraftan Türk kelimelerine yanlış mana veren yanlış metotlarla mücadele etmeği de kendisi için bir zaruret telâkki eder. Bu, hem kendi vazifesinin selâmeti, hem de ilmin iffet ve asaleti namına, ihmali caiz olmıyan bir ödevdir.

Bu mütalea sevkyledir ki, yukarıda zikrettiğimiz etimoloğların, noktai hareketi yanlış intihap etmekten mütevellit, hatalarını teşrih ve tashihe lüzum hissettik.

Meselâ, (öğrenmek) ve (ölmek) kelimelerini ele alalım: Bazı etimoloğlar bu (öğrenmek) ve (ölmek) kelimelerinin menşelerini ararken Türkçede (ana) manasına gelen (ög) sözünün dil teşekkülünde esas olduğu mütaleasına dayanarak (öğrenmek) ve (ölmek) kelimelerindeki (ög) anaköküne de (ana) manası veriyorlar.

Bu etimoloğların fikrine göre, matriyarkal devirlerde her şeyin esası anadır. Çocuğun öğreticisi anadır. Nasıl ki ölüm denilen hâdis de anadan uzaklaşmaktır.

Halbuki ana manasına geldiği için (ög) sözünü dil teşekkülünde esas olarak almakta ne ilmî, ne de lojik hiçbir sebep yoktur. O etimoloğların, kendisinde öğreticilik vasfını gördükleri (ana) daki öğretmeden evvel öğrenmek mecburiyetindedir. Çocuğun da, ananın da ilk öğreticisi ana olmuştur. Binaenaleyh bu kelimelerdeki (ög) ananın değil, güneşin ve güneşten alınan mefhumların adıdır. Netekim anaya (ög) denilmesi de onda güneş vasıflarından bazılarının mevcut olmasından ve bu itibarla o vasıfların mümessili bulunmasından mütevellittir. Bu noktadan (ög) ana olduğu gibi güneşin türlü vasıflarından alınan «akıl, zekâ, fehim, hatıra, zihni kuvvet, idrak, iz'an, şuur» manalarına da (ög) denilmektedir.

Şimdi öğrenmek kelimesini tahlil edelim:

Öğrenmek : Öğ + öğ + er + en + em + ek

- Öğ : Anaköktür; güneş ve onun vasıflarından olan parlaklık, zekâ ve hatıra manasıdır.
- Öğ : Anakökün manası kendinde tecelli eden birinci derece prensipal köktür.
- Er : Bu (V. + r) deki (r) konsonu anakök ile prensipal kökün kaynaşmasından vücutta gelen ve parlaklığın, zekânın, hatıranın kendisi demek olan (ög) unsurunun ifade ettiği manayı bir sahada tekrarrüt ettiren unsurdur ki, bu saha:
- En : unsurundaki (n) konsonudur. Güneş - Dil Teorisi bize bildiriyor ki, (n) konsonu bir süje veya objenin bitişiğinde veya ona yapışık olan sahayı ifade eder. Bu sahanın merkezi:
- Em : deki (m) dir.
- Ek : Bir süfiktir; yukardaki manayı tamamlandırıp isimlendirir.

Şu halde elde edilen mana: «Muayyen bir süje veya obje üzerinde zekânın, hafızanın, nazarın tekrarrüt etmesi» oluyor ki, filhakika «öğrenmek» de, bundan başka bir şey değildir.

Ölmek kelimesine gelelim:

Ölmek = öğ + öl + em + ek

Yukarda söylediğim gibi bazı etimoloğlar bu kelimenin anakökü olan (ög) ile (anne) manasına gelen (ög) kelimesini birbirine karıştırarak ve matriyarkal devirlerde ananın her şeyde esas olduğu nazariyesine dayanarak (ölmek) kelimesindeki (ög) unsuruna da ana manası veriyorlar ve (l) konsonunun uzaklaştırıcılık delâletiyle (ölmek) sözünü anadan uzaklaşmak suretinde izah ediyorlar. Bir defa (Matriyarkal) ve (Patriyarkal) bahisleri tarih bakımından şayanı münakaşadır. Kendilerinin bile kat'iyetle müdafaa edemedikleri bu dava üzerine bina kurarak bir dil meselesini halle yürümleri ilmî bir hareket sayılamaz. Ondan sonra herne de olsa bilhassa bu (ölmek) kelimesinde (ög) unsuru ana manasını hiç ifade etmez. Ve bu yoldan maksada varılmaz. Burada (ög) morfeminin delâlet ettiği mana güneşin vasıflarından olan esastır, hayattır, harekettir, faaliyettir.

Öl = Buradaki (l) anakökün delâlet ettiği esas, hayat, varlık, hareket, faaliyet mefhumlarından gayet geniş bir surette uzaklaşmağr ifade eder.

(Em) deki (m) bu uzaklaşma ile alâkadar olan süje veya objeyi gösterir.

(Ek), bildiğimiz gibi kelimenin manasını tamamlar, onu isimlendirir.

Bu tahlilden çıkan manaya göre (ölmek), bir süje veya objeden hayatın, varlığın, hareket ve faaliyetin tamamen uzaklaşması oluyor. Filhakika ölmek denilen hâdise de bundan ibarettir, yoksa (ög) köküne ana manası veren etimoloğların zannettikleri gibi anadan uzaklaşmak demek değildir. Ne anadan uzaklaşmak, ne de ananın bir süjeden uzaklaşması ölümü ifade ve intaç etmez. Ölüm: bir süjede yaşamak fiilini ihdas, idame eden hareketin, faaliyetin ve hayatın o süjeden tamamen uzaklaşmasıdır; görülüyor ki, Güneş - Dil metodu ile yapılan bu izah aynı zamanda ilmîdir. de.

*

* *

Şimdi başka kelimelere geçiyorum:

Omay, omak, omuğ - obuğ.

Türk dilinde bunların manası şudur: Büyükanca, esas, kabîle anası, ilâhe, aşiret, mağrur, mühim, cesur, şen, cüretli.

Bu kelimeleri Güneş - Dil metoduna göre tahlil edelim:

Omay	=	Öğ + om + ay
Omak	=	Öğ + om + ak
Omuğ(obuğ)	=	Öğ + om + uğ
		(b)

Bu tablodaki kelimelerin unsurlarını Güneş - Dil metoduna göre tetkik ve tahlil edince Türk dilinde bunların taşıdıkları manalara kolaylıkla vâsıl olabiliriz.

Tabloya bakınca ilk nazarda görürüz ki, bu üç kelimedenden herbirinin başındaki (ğ) konsonu, fonetik icabı olarak düşüyor; sonraki (ğ) de kendi kategorisinden olan (k, g, y) harflerinden birine tebeddül ediyor; (m) ve (b) biribiriyile tebedül edebilen aynı kategoriden oldukları için üçüncü kelimenin ikinci unsurundaki (m) yerine (b) gelerek bu da (obuğ) oluyor. Bu suretle her üç kelime etimoloji ve morfoloji bakımından birleşiyor.

Semantik bakımından kelimelerin tahliline gelince:

Öğ : Anaköktür. Bu kök: a) Güneş, ilk, esas, varlık, menşe manalarına; b) Büyüklük, çokluk manalarına; c) Kuvvet, kudret, hareket, ateş, parlaklık manalarıdır.

Om : Buradaki (m) yukardaki manaları, yerine göre temsil eden birinci derecede prensipal köktür.

Ağ : Kelimeyi tamamlandırıp isimlendiren ektir.

Binaenaleyh anakökün muhtelif kategorideki anlamlarına göre bu üç kelime a) esas, varlık ve menşe ifade eden büyükan ve kabile anası; b) Büyüklük gösteren ilâhe; c) Çokluk anlatan aşiret; d) Kuvvet, kudret, ateş, parlaklık gibi vasıfları ihtiva eden gurur, ehemmiyet, cesaret, neşe ve cüret demek olur.

*

* *

Feu = ot

Bazı etimoloğlar (ot) kelimesini izah ederken, tıpkı (öğrenmek) ve (ölmek) sözlerinde olduğu gibi, (Patriyarkal) ve (matriyarkal) iddialarına saplanıyorlar; halbuki (ot) kelimesinin kökünü izah için daha lojik bir yol vardır: O da ilk insanlara göre alelrlak mabut ve Allah, Güneş - Dil Teorisi'ne göre de her şey olan güneşe dayanmak ve ateşin güneşi temsil etmesi alâkasiyle ilâh ve alihe ve mabut tanınmış olduğunu kabul etmektir. Maksada bu yoldan gitmek elbette daha lojiktir.

Ot = feu : oğ + ot

Oğ : Anakök; güneş ve güneşin vasıflarından sıcaklık, parlaklık, aydınlık;

Ot : Buradaki (t) konsonu, bildiğimiz veçhile, dinamik bir müdahale ile anakökün anlamlarını yapar, yaptırır veya yapılmış olduğunu bildirir.

(Oğot) taki (oğ) kökünün (ğ) si düştüğü halde (o) vokalinin uzatılarak prononse edilmesile (ot) diye telâffuz edilen söz filhakika sıcaklık, parlaklık, ziya yapan veya kendisi bizzat ziya olan ve bu alâka dolayısıyla güneşe benziyen ve bunun için yeryüzünde onun timsali olarak tanınmış ve tapılmış bulunan objedir.

Fransızların (Herbe) dedikleri (ot) kelimesi de, etimolojik form itibariyle ateş demek olan (ot) un aynıdır. Aralarındaki semantik nüans, nebat anlamına gelen (ot) un bizzat anakök vasıflarını kendinde tecelli ettirmediği halde ateş anlamına gelen objenin, ateşin yanmasına hizmet etmesinden ibarettir. Filhakika ateş, kültürde, (Herbe) manasına gelen (ot), ateş yakmağa ve ateşi idame etmeğe yaradığı için mukaddes tanınmıştır.

İnsanların nebat ve meyva ile yaşayıp ateşe ihtiyaçları olmadığı zamanlarda kendileri için ateş malûm bir şey değildi. Hayır Tanrısı (Ülgen), sonraları insanlara başka yemekler nasip edince kendi eliyle kökten iki taş aldı, bu taşların biri beyaz, diğeri siyahtı. (Ülgen) kuru bir otu bu iki taşın arasına koyarak vurdu ve bundan çıkan yaltırık otu yaktı.

(Ülgen) bu suretle ilk istihsal ettiği ateşi göstererek «pu ot adamning küçüneng taşka yuntkan» yani «bu ateş babamın kuvvetinden taş nakledilen ateştir» dedi.

Arkadaşlar,

İlk insanların ateşi ne suretle keşfettiklerini gösteren bu Türk mitolojisini (Pekarsky) nin «Yakut Dili Lûgati» adlı kitabından aldım. İki taşın birbirine vurulmasından çıkan ve bu iki taşın arasındaki kuru otu yakan kıvılcıma yaltırık deyişim elbette dikkat nazarınızı celbetmiştir. Bundan istifade ederek, müsadenizle, mühim bir süjeyi aydınlatmak isterim.

Yirminci asrın en büyük ihtiralarından biri olan (elektrik) kelimesine mukabil gerek fen kitaplarımızda gerek gündelik hayatta ne kullanacağız? Bunun yerine hangi öz Türkçe kelime bulup koyacağız? Bu mülâhaza, bu kaygu ilim ve fen ıstılahlarının Türkçe karşılıklarını araştırmakta olan dil mütehassısları için de bir meseledir. Bazı kimse-ler bu üzüntüden kurtulmak ve meseleyi kestirme yoldan halletmiş olmak için arsulusal bir terim olan elektrik kelimesini olduğu gibi alıp kullanmak daha pratik ve daha lojik olur, diyorlar.

Arkadaşlar,

Biz de bu fikirdeyiz. Biz de böyle yapacağız; fakat biz elektrik kelimesinin öz Türkçe karşılığını arayıp bulmak külfetli bir iş olduğu için değil, kelimenin kendisi öz Türkçe olduğu için, onun Türk aslından çıktığını bildiğimiz için onu kullanacağız.

Bu sözlerimle gerek Türk Milletinin, gerek dünya lengüistlerinin alâkasını celbedecek olan meseleye temas etmekteyim. Genel dikkati bir kat daha uyandırmak için derhal tekrar etmeliyim ki «elektrik» sözü morfolojik ve semantik bakımdan halis, som Türkçe bir kelimedir. Biz bunu o kadar kesin olarak biliyoruz ki (elektrik) sözünün Türk Dili Kamusunda ve fen ıstılahlarımızın arasında Türkçe kelime diye yer alacağını şimdiden söylemek isteriz. Elektrik sözünün arsulusal bir terim değil, Türkçe bir kelime olduğunu izah için Güneş - Dil metoduna göre tahlilini yapalım.

(1) (2) (3) (4) (5) (6)

Elektrik : eğ + el + ek + it + ir + ik

Yaltırık : ay + al + ağ + at + ır + ık

Görülüyor ki bu iki şekil morfolojik bakımdan, birbirinin tamamen aynıdır. Zahiren farklı gibi görünen noktaları da izah edersek

Güneş - Dil metoduna henüz lüzumu kadar ve nafiz olamamış olanları tenvir ederiz.

Elektrik:

1) ağ: Ana köktür; güneş, ışık, ateş demektir.

2) el: Ana kök anlamının bir defa en geniş sahada alâkasını gösterir; ve yine bu anlam içinde onun hem var hem de yok olduğuna işaret eder.

3) ek: Yukarda söylediğimiz umumî manayı, üzerine alıp gösteren bir elemandır.

Buraya kadar elde ettiğimiz (elek); öyle bir varlığın ifadesidir ki onda parlaklık, ateş, güneş mevcuttur; fakat bu vasıflar ya tabiatın içinde bulunduğu için görülmez yahut onları meydana çıkarabilmek için bir failin dinamizmine ihtiyaç vardır. İşte bu fail:

4) it: (v. + t) dir. Yani oldukça geniş sahadaki ateş, güneş, ışık ve şuleyi yapar, yaptırır yahut yapılmış olduğunu bildirir. Ancak buraya kadar olan şekle ne anlam, ne de bu anlamı gösteren kelime henüz tamamlanmış değildir. Onun içindir ki yapandan, yaptırandan sonra bir:

5) ir: (v. + r) konsonu görüyoruz. Bu, o ateşin, o alevin takarrür ettirildiğine işarettir. Bunu takip eden:

6) ik: ateş, hayat, ışık, ve nurun tekarrür etmiş şeklinin ifadesidir. Şimdi (Yaltırık) kelimesine geliyorum:

Bu kelimenin gördüğünüz etimolojik tahlilinde ana kök olan (ağ) prensipal köklerden olan (v. + y) ile kaynaşmıştır. Bir de elektrik kelimesinin üçüncü unsurundaki (k) yerine burada okunmaz (ğ) vardır: bu iki fark, manayı hiç değiştirmiyen tahavvüllerden ibarettir. Ve bu halde (eğelektirik) ile (ayalığtırık) birbirinin aynidir. Fonetikman, morfolojikman ve semantikman.....

Türk dilinin sinesinde sakladığı bu kabil sözler daha pek çoktur. Dilimiz bunları muhafaza etmiş ve elân etmektedir. Bilhassa bu nokta üzerine sayın garp âlimlerinin dikkat nazarını celbetmeği lüzumlu görürüm.

Elektrik sözü ile alâkadar olan ve mana itibarile aynı söz ailesinden oldukları ilk bakışta anlaşılacak bazı kelimeleri etimolojik tahlillerile altalta yazalım:

220

Alav	:	ağ+al+av
Alev	:	ağ+al+ev şüfle, (flamme)
Yal	:	ağ+ay+av mücella
Yalav	:	ağ+ay+al+av âlem, flama
Yalaz	:	ağ+ay+al+az
Yalım	:	ağ+ay+al+ım
Yalın	:	ağ+ay+al+ın

Bu kelimelerin som Türkçe oldukları Türklerce ve Türkçeyi bilmek iddiasında bulunanlarca gayri kabili ret bir hakikat olduktan sonra elektrik kelimesinin Türk dili camiasından ve Türk orijininin olup olmadığında tereddüt ve düşünceye varacak hiçbir münevver yoktur. Bu hususta Türkü seven ecnebi Türkolog arkadaşlarımızdan rica ederiz: Ne kendilerine, ne de başkalarına zahmet vermesinler; sadece bizim şimdi bu kısa izah ile anlattıklarımızın tarihe, ilme müstenit bir hakikat olduğunu kabul etsinler. Muhakkak bu, kendilerini çok müsterih eder.

*

* *

Bir nokta üzerinde daha konuşmak isterim:

Türkçe bilmiyen bazı etimologların (ar) ve (er) kelimelerile bunların müştakları Türkçe midir, değil midir diye tereddüt göstermeleri bizce cidden şaşılacak bir meseledir. Bu hususta uzun boylu tahkikatta bulunmağa hacet bile yoktur. Biz bu meseleyle uğraşanlara kolaylık olmak için aşağıdaki malûmatı vermek isteriz:

(Zolotniskiy) nam âlimin «Çuvaş Söz Kökleri Lûgati» adlı kitabını karıştırdığınız zaman şu izahata tesadüf edersiniz:

Ar - erkek, koca (tat:ir), (mog.ere), (yak:er), (alt: er), (kır:êr yiğit, erkek), (tet: arımlı, arı karı; koca) (tat: arâ çag erkeklik), (tat: irlik), (kır: erlik).

Yine bu kitabın bize anlattığına göre (ar) ve (er) sözleri, muhtelif Türk, lehçelerinde erkek ve yiğit manalarını ifade hususunda, baştaki vokal farkı ile, birbirinin tamamen aynidir.

Bir de (V. Verbitskiy) nam âlimin «Altay ve Aladağ Türk Lehçeleri Lûgati» adlı kitabında şunu görüyoruz:

Ar, aar = agr, çetin

Er = erkek, koca.

221

(Pekarsky) nin «Yakut Dili Lûgati» adlı kitabında şu malûmata rasgeliyoruz:

Ar = er

Ar = kendi soyunda en iyi olan, şanlı, hürmetli, ehemmiyetli, muazzam, temiz, mukaddes, ilâhî.

(Arayı toyon) = kadir, tanrı, bütün ruhların amiri, türeten, bütün kâinatın âlî hâkimi, yeryüzünde hayatın banisi.

Ara (aran) = yol, yolcu, yolda, seferde.

Arkı = Yakutsk mıntakasında bir Türk ulusu.

Arıg, arığ, arık kelimeleri de aynı orijinal kökten gelen anlamlardır. Bunların hepsi temiz, çok temiz, parlak, asil, necip demektir.

Arkı = ar + ak + ığ

Arya = ar + ay + âğ

Bu iki kelime birbirinin aynıdır. Ve henüz bu isimle anılan bir Türk ulusunun adıdır.

Eremen: Yakutsk vilâyetinde Borogon ulusu

Eremnah: Şayanı itimat, umutlu

Ermenyi: Ümit, itimat

Bu üç kelimenin Güneş - Dil metodu ile tahlilleri:

eğ+er+em+en

eğ+er+em en+eh

eğ+er+em+en+iy+ığ

Bu üç kelimededen sonuncusunun ümit ve itimat, ondan evvelkinin şayanı itimat ve mutlu; birincisinin de bir Türk ulusunun adı olmasına ve her üç kelimenin unsurlarındaki benzerliğe nazaran Ermeni sözünün delâleti ve Ermeni milletinin esas ve mahiyeti pek iyi anlaşılır.

Bu kısa araştırma ile elde ettiğimiz malzeme bize, bahsimize mevzu olan (ar, aran, arat, arya, armanya, armeni) gibi kelimelerin kullandıkları diller ve o dillerdeki bugünkü morfolojik şekilleri her ne olursa olsun etimolojik ve semantik bakımdan itiraz götürmez bir halde Türkçe olduklarını meydana koyduğum kanaatindeyim.

Sayın arkadaşlar,

Benden evvel bu kürsüye çıkan kıymetli dil bilginlerinin ilmî bir salâhiyetle izah etmiş oldukları Güneş - Dil Teorisi, Türk dilinde eşsiz bir inkılâbın hem işareti, hem de zaferidir. Asırların çerçevesine gire-

miyecek kadar büyük işleri yıllara sığdıran Ulu kudret, bu inkılâbın da başında bulunuyor. Emin olabiliriz ki, hiçbir hail, hiçbir mülâhaza, hiçbir kuvvet bu inkılâbın muvaffak adımlarla yürümesine ve müttekâmil hamlelerle hedefine varmasına engel olamayacaktır.

Türk ve Türklüğe güneş altında her hakkını, ve lâıyk olduğu her feyzi, her nimeti, her kemali vermek azmîle uğraşan Büyük Baş, Türkün medeniyet, ilim ve irfan yollarında muhtaç olduğu beyan vasıtalarını da gafletin ve cehaletin tahakkümünden kurtarmağa ahtetmiştir. Bu aht bizim için en büyük müjde ve en sağlam inan kaynağıdır.

Mülkî ve siyasî istiklâlîmiz gibi fikrî ve manevî istiklâlîmizin de büyük kurtarıcısı, *Atatürk*'ün ulu huzûrunda sonsuz minnet ve tebcil ile eğilirim.

(Sürekli alkışlar)

Başkan — Bugün okunan tezler hakkında mütaleası olanlar usulüne tevfiқан başkanlık kuruna müracaat edebilirler.

Kurultaya gelen birçok telgraflar arasında ecnebi memleketlerden gelmiş iki telgraf vardır. Okuyacağız:

Türk Dil Kurultayına

Dolmabahçe

Varşova İlimler Cemiyeti Şark Şubesi en iyi dileklerini sunar.

Türk Dil Kurultayına

Dolmabahçe, İstanbul

Napoli Âli Şark Enstitüsü teşekkülünüze sempati ile iştirak eder ve mesainizde muvaffakiyet diler.

(Alkışlar)

Başkan — Tensip ederseniz başkanlık kuru diğerleri gibi bunlara da münasip cevaplar yazsın. (*Muvafık sesleri*).

Yarın saat on dörtte toplanmak üzere iğtimar kapatıyorum.

Faint, illegible text from the reverse side of the page, appearing as bleed-through.

TÜRK TARİHİ

Beşinci Gün

28 Ağustos 1936 Cuma

Birinci Toplantı

Saat 14 - 15⁵⁰

Başkanlık Kuru:

Başkan : Bay Nuri Conker

Sekreterler: Bn. Zerrin Dilmen;

B. İsmail Müştak Mayakon

Başkan — Celse açılmıştır. Dünkü müzakerenin zabıt hulâsası okunacaktır.

ZABIT HULÂSASI

Üçüncü Türk Dil Kurultayı, 27 ağustos 1936 perşembe günü saat 14 te Dolmabahçe Sarayında Atatürkün yüksek huzurlarile, Başkan Kültür Bakanı Bay Saffet Arıkanın başkanlığı altında dördüncü toplantısını yaptı.

İlkönce üçüncü toplantının zaptı okundu ve aynen kabul edildi. Türk Dil Kurumu Genel Sekreteri Bay Necmi Dilmen söz alarak bugün Kopenhagda ilk toplantısını yapan arsulusal Lengüistler kongresine kendi Dil Kurultayımız dolayısıyla iştirake imkân bulamamakla beraber İstokholm Elçiliği Başkâtibinin Türkiye Cumhuriyetini temsil ettiği bu kardeş kongreye bir tebrik ve muvaffakiyet telgrafı gönderilmesini teklif etti ve bu teklif reye konularak Başkanlık Kurunca bir telgraf gönderilmesi kararlaştı. Bundan sonra Başkan tez sırası gelmiş

olan Konya Saylavı ve Ankara Tarih Dil ve Coğrafya Fakültesi Profesörlerinden Naim Hazım Onata söz verdi ve Profesör Onat "Güneş - Dil Teorisine göre Türkçe - Arapça karşılaştırmalar" konusu üzerindeki tezini izaha başladı. 15,30 da istirahat için celseye ara verildi.

Saat 16,20 de ikinci celse yine Kültür Bakanı Saffet Arıkanın Başkanlığında açılarak Profesör Naim Hazım Onat tezinin son kısmını izah etti.

Profesör Naim Hazım Onattan sonra tez sırası gelen Çanakkale Saylavı Bay Ahmet Cevat Emreye söz verdi ve Bay Emre f"Terminoloji ve Güneş-Dil Teorisi" konulu tezini izah etti. Başkan, tez sırasının Ankara Tarih Dil Coğrafya Fakültesi Profesörlerinden Abdülkadir İnana geldiğini söyleyerek kendisine söz verdi ve Profesör İnan da (V. + K.) eki kanununu izah etti.

Bundan sonra Başkan Güneş - Dil Teorisinin analiz metodu üzerinde tatbikat yapacak olan Siirt Saylavı Bay İsmail Müştak Mayakona söz verdi. Bay İsmail Müştak Mayakon tezini izah etti.

Kurultaya gelmiş olan telgraflar arasında Varşova İlimler Cemiyeti Şark Şubesi ile Napoli Şark Enstitüsünden gelen telgraflar okunarak alkışlandı ve Başkanlık Kurunca münasip cevap verilmesi kararlaştır.

Vaktin geçmiş olması dolayısıyla ertesi günü saat 14 te toplanılmak üzere saat 18,20 de içtima nihayet verildi.

Başkan — Zabıt hakkında mütalea var mı? Eski zabıt aynen kabul edilmiştir.

Umum namına Kurultaya sunulan tezlerin izahatına devam olunacaktır. Tezini izah sırası Bay Agop Dilaçar'ındır.

GÜNEŞ - DİL ANTROPOLOJİSİ

Atatürk, Bayanlar, Baylar;

Güneş - Dil Teorisinin Antropolojisi

Güneş - Dil Teorisinin énoncé'si bu Teorinin «dille alâkadar olan filozofi, psikoloji, sosyoloji bahislerinin gözden geçirilmesinden» doğduğunu söylüyorlar. [1] Burada söylemek istediğim birkaç sözle, lengüistiğe temas eden bu kültür sahalarından biri olan ve bu nazariyenin en derin esaslarını teşkil eden antropoloji bahsini alıp onun mit ve toteme taallük eden faslını bırakarak, yalnız bio - psikolojik kısmını tanzih etmeğe çalışacağım. Kullandığım «bio - psikolojik» tabiri, klasik ekolün telâkki edeceği gibi yalnız tarihî dil psikolojisine münhasır kalmayıp, prehistorik dil menşei, yani glottogoniye de şamil ve mevzuum da bilhassa bu bahsi havidir. Dil ne gibi bir antropolojik tekâmül mahsulüdür; bu tekâmülün prensipleri ve safhaları nelerdir; ilk söz ne idi ve ne suretle hâsıl oldu? İşte, yüksek huzurunuzda yoklamak istediğim bazı meseleler.

Dil menşei meselesine ebediyen «ignorabimus» cevabını veren klasik ekolün «La société de linguistique de Paris» si bir nizamname ile

[1] «Etimoloji, Morfoloji ve Fonetik Bakımından Türk Dili», sayfa 3.

bu mevzuu kendi âzalarına yasak etmiş olduğu gibi, F. de Saussure'le A. Meillet gibi şefler de kendi «linguistique générale» lerine [1] bu bahsi sokmamışlardır. Dauzat, [2] bunu halletmenin imkânı olmadığını ve bir biyolojistin hayat menşei meselesine uğraşmadığı veçhile bir lengüistin de sırf bir «postulat» telâkki ettiği dilin ne menşei ne de ilk sebeplerini araştırmadığını söyleyip, bütün meseleyi filozofiyeye havale ediyor. Vendryes ise, [3] bu mevzuu lengüistik ilmine ancak 10-15 sahifelik bir giriş diye kabul ederek, dil menşei meselesinin lengüistiğe bağlı bir mesele olmadığını, söz (langage) menşei ve diller (langues) menşeinin ayrı ayrı bahisler teşkil ettiğini, lengüistlerin ancak konuşulan ve yazılan dilleri tetkik edip, bulunan en eski vesikalar üzerinden bu dillerin tarihini takip ettiğini, söz (langage) menşei meselesinin, lengüistiğin salâhiyeti dışında kalan ve insan soyunun menşei meselesine karışmış bir mesele olduğunu söylüyor. Psikologlara havale edilen bu mesele, Delacroix [4] gibi bir dil psikologunun elinde bile aynı «non possumus» a uğrayıp mevzu sahasından kat'iyyen tardedilmiştir.

Bu gibi bir hareketin mahzurlu tarafları yok mu acaba? Prehistorik dil ve tarihî dil gibi birbirinden ayrılması imkânsız olan bir inkıtasız akını, birtek organizmi, bir tümlüğü ikiye bölüp, prehistorik mühim evveliyatını yüzüstü bırakarak tarihî kısmı üzerinde yapılan araştırmalardan bütün organizm veya onun bir parçası için kanunlar yapmak, nazariyeler formüle etmek, «hakikat ölçüsü» (critère de vérité) bakımından, ne kadar doğru bir usul ve disiplin olabilir acaba? Hegelin dediği gibi, «Das Wahre ist das Ganze.» Bu nokta lengüistik ilmi için hayatî bir meseledir.

Klasik Ekolün Şeflerinden F. de Saussure, kitabının sonunda [5] «La langue la plus ancienne et le prototype», «Les Reconstructions» ve bir de «Paléontoloji linguistique» adlı bahisler açmışsa da, bunların hep şüpheli, karanlık ve tehlikeli olduğunu ileri sürerek hemen sözünü kesmiştir. Saussure'a göre, dilde bir muayyen zaman (Synchronique), bir de bütün tekâmül müddetince muteber olan (Diachronique) kanunlar vardır. Dilde, fizik, matematik kanunları gibi mutlak, umumî ve ebedî kanunlar (panchronique) var mı, sualine Saussure bunların

- [1] F. de Saussure, «Cours de linguistique générale», 3 üncü tabı, 1931.
A. Meillet, «Linguistique historique et linguistique générale» 2 inci tabı 1936.
[2] A. Dauzat, «La vie du langage» 4 üncü tabı, 1929 s. 4 ve 163.
A. Dauzat, «La Philosophie du langage» yeni tabı 1927, s. I.
[3] J. Vendryes, «Le langage», 1921, s. 6 - 8.
[4] H. Delacroix, «Le langage et la pensée» 2 nci tabı, 1930, s. 128 - 13.
[5] F. de Saussure, op. cit., s. 295, 299, 306.

mevcudiyetini kabul etmekle beraber, hiçbir lengüistik kıymeti olmadığını da ilâve etmiştir. [1]

Fakat, Meillet'yi söyleterek, [2] «Her asır kendi filozofisinin gramerini yapmıştır. Orta zamanlar, gramerini lojik üzerine kurdu, ve 18 inci asra kadar umumî gramer salt lojiğin bir temdididi, devamı idi. 19 uncu asır ise vak'aları müşahede etmek için Rönesanstan beri fizikî ve tabii ilimlerin takip ettiği metotların verdiği psişik ve sosyal vak'aları da ihtiva ederek her dilin gramerini birbirine bağlı vak'alar topluluğu haline vardiirmiştir.» Meillet kısmî hakikati söylüyor; eksik kalan şudur: 19 uncu asır lengüistiği dili bırakıp dillerle uğraştı, dilin iptidai ve ebedî amel ve prensiplerini, hâkim unsurunu nazarı itibara almıyarak dil ve dil gruplarını karşılaştırıp tahlil etti [3] ve yanlış hükümler verdi. 20 inci asır Türk lengüistiği ise ihmal edilmiş olan bu esaslara dayanan dil tarihini tevhit edilmiş birtek dil tarihi şekline sokabilecek ve bu büyük senteze Türk Dili, Türk jenisinin yüksek buluşu ile kılavuz ve anahtar olacaktır.

İmdi; dil menşei bahsinin hakkını iade, ve lengüistikte işgal etmesi lâzımgelen yerin ehemmiyetine işaret ederek, glottogoni mevzuuna geçelim. Bu sahada hatıra gelen ilk sadedil ve tabii sual «ilk dili hangi ırk, nerede ve ne zaman yarattı?» sualidir. Monojenez ve polijenez, bu iki nazariyeden hangisine inanmalı? Güneş - Dil Teorisi, bu bahislere doğrudan doğruya temas etmeden kendi neticesine varabilmiştir. O, yalnız Türk dilinin etimoloji, morfoloji ve fonetiğini yaparken, hem dil menşei hem de dil aileleri arasındaki rabita meselesini Türk Dili anah-tariyle açmış ve aynı zamanda Türk Dilini analastırmış, umumileştirmiş oluyor. Fakat bu teori «Türk Dili anadildir» a priori kanaati ve prejüjesiyle başlamıyor; énoncésinde böyle bir cümle yoktur. Glottogoni ve dil aileleri münasebetleri meselesine kök, ek ve kelime bakımından Türk etimoloji, morfoloji ve fonetik Güneş - Dil prensiplerini tatbik edersek, şimdiye kadar çözülmeyen bu muamma kat'i olarak halledilmiş oluyor. Bunun üzerine biz de öyle ise Türk Dili anadildir diyoruz. Bu netice a priori değil, a posteriori olarak kendiliğinden çıkıyor. Ve teorinin de asıl kuvveti ve değeri işte bu noktadadır.

Ana dil nedir? Bu mefhuma monojenez prensipi zarurî midir? İşte bizi karşılayan ilk sualler.

Monojenez, yani menşe vahdeti, polijenez, yani menşe çokluğu münakaşası eskidir. Güneş - Dil Teorisine ne zarurî ne de elzem

- [1] F. de Saussure, op. cit., s. 114 - 135.
[2] A. Meillet, op. cit., mukaddeme s. I.
[3] A. Meillet, «La Méthode comparative en linguistique historique» 1925, s. 1 - 11.

olan bu bahsin tarihçesini yapmıyacağım. Ancak, dil antropolojisi sahasına giren dil menşei ve anadil meselesini tenvir etmek üzere, bu bakımdan zannımca Güneş - Dil Teorisine esas olabilecek bazı antropolojik prensipler arzedeceğim. Bunu yaparken de, İtalyan Dr. Rosa'nın «ologenesi», Avusturyalı W. Schmidt'in «Kulturkreis» ve Sovyet N. Marr'ın «Yafetidoloji» nazariyelerine - bunların hiçbirine münhasıran ve tamamıyla iltihak etmemekle beraber - müracaatte bulunacağım.

Monojenistlere göre, insana benzer bir mahlûktan insan soyunun tekâmülü, küremizin yalnız bir noktasında ve bir defada olmuştur. Polijenistlere göre de, bu tekâmül birçok noktalarda ve muhtelif zamanlarda meydana gelmiştir. İtalyan biyolojistlerinden Daniele Rosa, bunlara karşılık, iptidaî hayatın, yeryüzünde blok halinde doğduğunu ileri süren «olojenez» yahut «holojenez» teorisini kurmuştur. «Ologenesi, nuova teoria dell'evoluzione e della distribuzione geografica dei viventi, 1917». Rosa'ya göre, küremizde yaşama şeraiti müsait olur olmaz, iptidaî hayat yeryüzünün birçok yerlerinde, hep beraber, aynı zamanda, ilk ve son defa olarak doğmuş ve ondan sonra da «dichotomie» yani «ikiye bölünme» suretile tekâmül yolunu tutmuştur. İkiye bölünen kısımlardan biri daima «précoce» olduğundan az zaman içinde son şeklini almış, öbür «tardif» kısım ise yavaş tekâmül ederek daha mükemmel bir şekle erişmiştir. Ve, daima Daniele Rosa'ya göre, yaşayan mahlûkların soy farkı göç sebebiyle değil (çünkü hayat yeryüzünün her yerinde vardı), ancak gitgide mahdut arazilere çekilip tekâsüf etmesiyle meydana gelmiştir.

Olojenez denilen bu biyolojik tekâmül teorisini insan soyuna tatbik ederek, İsviçre antropologlarından, Dr. George Montandon, «ologénisme» görüşünü çıkarmıştır. [1] Buna göre «insanlığın ilk beşiği kürenin neresi olmuştur?» gibi bir mesele olamaz, çünkü bütün yeryüzü beşik vazifesini görmüş, ve insan soyları da kürenin birçok yerlerinde kalıntılar bırakmış olan müteaddit insan soyu öncülerinin daima ikiye bölünüp, «précoce» kısmın primitif bir halde kalması, öbür «tardif» kolun da tekâmül cereyanında daha ilerlemesi, ve evsafının gitgide katışması, zencimsinin (négroide) tam zenci, mongolimsinin (mongoloide) tam mongollaşması yoluyla ileri gelmiştir.

Bu nazariyeden, temize bir delil olarak çıkarmak istediğim bio-antropolojik prensip şudur: Uzviyetlerin tekâmülünde bölünme, dallanma hâdisesi vardır, bu dallardan herbiri aynı derecede tekâmül etmez: Bazısı zayıf, bazısı kuvvetli, bazısı «précoce», «rudimentaire» ve «caduc», yani mevsimsiz, iptidaî, cılız olur ve yanık kalıp ergeç sukut eder, bazısı da yaradılış, veraset, iklim ve muhit dolayısıyla yaşamağa daha el-

[1] G. Montandon, «L'Ologénèse humaine» 1928; «La Race. Les Races» 1933.

verişli olup başkalarını temessül eder. Yani hayat mücadelesinde tahakküm prensipi vardır. Bu hakikat ses tekâmülü ve ilk söz bahsinde de yarar olacaktır, ancak onu «mutation» teorisiyle ikmal etmelidir, çünkü hakikî tekâmül mefhumu organizmlerin kritik anlarında anî bir inkılâp neticesi olarak zuhur eden «mutation» yani değişmelerin tabii seçimi (sélection naturelle) hâsıl olmuş bir tekâmüldür.

Dil menşei meselesini olojenez kendi başına halledemediğinden, ondan, yukarda izah ettiğim prensipi ayırıp kaydettikten sonra, W. Schmidt'in «Kulturkreis» nazariyesine geçelim. Burada ırk, dil, kültür mefhumları birbirine karışıyor. Çok geniş bir realite olup ta ekseri yanlış manada kullanılan «soy» veya «ırk» (race) kelimesinin tam manasını tesbit etmek için antropologlar epey çalışmışlardır. 1927 deki kongrelerinde Dr. F. Regnaut'nun teklifi üzerine, «Race» sözünün yanbaşında bir de «Ethnie» ıstılâhı yaratıldı. «İrk» ve «dil» sözleri realitelerinin birbirile karıştırılmasına karşı Fransız Ekolün sık sık kaydettiği şikâyetlere [1] rağmen, *soma* (bedenî evsaf) ve *noos* (dil ve kültür evsafı) elemanlarından katışık ve «race» tabirinden daha geniş olan bir *ethnie* realitesinin mevcudiyeti meydana çıkarılmıştır. Zaten Amerika, İngiltere, Almanya ve İtalyada «ethnologie» ıstılâhı dil-kültür unsurlarını da ihtiva etmektedir, ve Profesör Müller'in büyük «Grundriss» ile [2] F. N. Finck'in [3] dil tasnifi ırka göre yapılmıştır.

Böyle ırk ve kültür birbirine karışınca, J. Deniker'in [4] sosyolojik bir vahdet saydığı «groupes ethniques» den daha geniş «Kulturkreis» yani «kültür çevreleri» meydana geliyor. W. Schmidt 1926 da «Die Sprachfamilien und Sprachenkreise der Erde» adlı kitabında, fonetik, gramer ve sentaks bakımından «dil çevreleri» nin «kültür çevreleri» le olan münasebetini sıkı bir tetkikten geçirmeğe 300 sahife hasretmiş ve ayrıca da haritalar tab'ettirmiştir. Bahsedilen mevzular şunlardır: Ur (yani ana), primer, sekonder ve tersiyer kültür ve dil çevreleri; Bumerang, totemik, matriarkal, göçebe gibi kültürlerin dil fonetiği, gramer yapısı ve sentaks mantığı üzerine yaptığı tesir. Schmidt «Ursprache» yani anadil tabirini daima cemi olarak «Ursprachen» kullanıyor. Schmidt

[1] E. Pittard, «Les Races et l'Histoire» 1924, s. 55 - 63.

J. Deniker, «Les Races et les Peuples de la Terre» 2 inci tabı 1926, s. 368.

A. Hovelacque «La linguistique» 5 inci tabı 1922, 407.

A. Meillet «Introduction à l'étude comparative des langues indo-européennes» 7 inci tabı 1934, s. 54 - 55.

J. Vendryes, «Le langage» 1921, s. 275 - 276.

[2] Prof. Müller, «Grundriss der Sprachwissenschaft» 1876 - 1888.

[3] F. N. Finck, «Die Sprachstämme des Erdkreises» 3 üncü tabı, 1923.

[4] J. Deniker, op. cit., s. 367.

ten yana çıkanlar arasında Montandon ve monojenist Alfredo Trombetti de vardır. Montandon [1] «Cycles culturels» ve «cycles de civilisation» tabirlerini yalnız kültür bakımından ve tâ 1919 da sentetize ettiği gibi, Trombetti de dilin ırka tekaddüm etmiş olduğunu söyledikten sonra, [2] büyük eserinde «glottologia e antropologia» başlıklı bir bölüm açıp, «cicli culturali» lerini dercetmiştir. Eski polijenistlerden, her ırkın jenişine, akli evsafına göre, hususî morfolojisi olan anadil tiplerinin mevcudiyetine inananlar olmuştur. Sayce'e göre, meselâ, Ârilerin beyini yalnız fleksiyonel bir dil doğurabilirdi [3] F. de Saussure'ün de «lengüistik tip ve sosyal grup zihniyeti» adlı bir bahisi vardır [4]

«Kultur-und Sprachenkreise» nazariyesinden de tezime delil olarak getirmek istediğim prensipi, olojenez'den çıkardığım prensiple birleştirerek şöyle ifade edebilirim: Dille kültür arasında sıkı bir münasebet vardır; yeryüzünde birçok dil ve kültür çevreleri meydana gelmiştir; kuvvetli dil ve kültür, zayıflara hâkim olmuştur. Fakat, bu söz daha tam hakikat değildir. Hükmüme son şeklini vermezden evel Marr yafetidolojisini de yoklamağı yerinde görüyorum.

Seneden seneye teorisinde mühim tadilat yapan Nikola Marr'ın bu meseleye dair fikirleri muhtelif eserlerinden toplanarak şöyle hulâsa edilebilir: Yeryüzünde anadil yoktur ve olmamıştır. Prehistorik zamanlarda dil «insanlaştığı» vakit, ünük değil, üniter (единый) idi, yani aynı zamanda tipoloji ve semantik itibariyle bir olan birçok diller, Marr'ın ifadesiyle «переживания разнообразного язычного состояния», yani «muhtelif eski anadiller vaziyetinin bugünkü dillerde tezahürü», «зачаточные разновидности», yani «ilk başlangıç tenevvü halî», «языки-примитивы», yani «primitif diller» vardı [5] Bu «rüşeym diller» birbirine karışmak temayülünü gösteriyorlardı. Diller «croisement», Marr'ın tabiriyle «скрещивание», yani tesalübü, farklı sistematik gruplara mensup olan erkek ve dişî birleşmesi gibi oldu [6] Hısım dillerin tesalübünden «metissage», hısım olmiyanlardan da «hybridisation» hâsıl oldu. Şimdiki diller, hattâ Hint - Avrupaî gibi anadil (пра-языки) sayılanlar, iptidaî dil vaziyetinin mahsulü olmadığı gibi, «sözün ilk başlangıcının başka şekle girmesi tecessümü» (перевоплощения задатков речи),

[1] G. Montandon, «La généologie des instruments de musique et les cycles de civilisation», 1919.

[2] A. Trombetti, «Elementi di Glottologia», 1925, s. 292, 302.

[3] A. H. Sayce, «Principles of comparative Philology» 1876, s. 167.

[4] F. de Saussure, op. cit., s. 310.

[5] N. Marr, Яфетический сборник III, ş. 31

[6] N. Marr, Яфетический сборник II, s. 121

yahut müstakil tahavvülü bile değildir. Onlar ancak beşeriyetin yaratıcı mesaisini temsil ve beşeriyetin herbir materiyel kültür etapına tetabuk eden, ve muhtelif derecelerde tesalüp suretile meydana gelmiş olan natanam muvaffakiyetlerdir [1]. Homo faber, yani «işler insan», Homo loquens, yani «konuşur insan» da aksedilmiştir.

Maksadım, Yafetidoloji nazariyesinin yalnız glottogoniye taallük eden kısmından bu kadarını almak olduğundan, şimdi olojenez, Kulturkreis teorilerini de bir araya katarak bir sentez yapıp, Güneş - Dil Teorisinin glottogonisi bunlardan hiçbirine medyun olmadığı halde, her üç nazariyenin onun tavzihine uygun olduğunu kaydetmek isterim.

İmdi, başlangıçta yeryüzünün muhtelif yerlerinde, birbirile tesalüp temayülünü gösteren birçok reşim diller ve iptidaî kültür çevreleri vardı. Bunlardan «précoce» ve «caduc» olanlar söndü veya başkaları tarafından temessül edildi, daha dayanıklı olanlar da, komşuluk ve göç suretile birbirilerile tesalüp edip «metissage» ve «hybridisation» meydana getirdiler. Bu ameliyede karşılıklı tesirler hâsıl oldu. Yaratılış, veraset, iklim ve muhit sayesinde yüksek kültür çevreleri, zayıf ve iptidaî kültür dillerine hâkim oldu. Ve bu sonrakilerden de ancak rüdimanter bir eser kaldı. Onun için, anadil demek hâkim dil demektir. Bugünkü dillerde görülen benzeyişler hâkim dilin unsur ve tesiridir. Farklar ise mahallî, iptidaî dil varlıklarının yanık kalıntılarıdır. Bu mefhumun filozofik esası, kâinatta monizm veya pluralizm aramaktansa, «unité» tabirini mütecanis varlıklara münhasir tutup, Maurice Blondel'in «La Pensée» sinde (1934 - 35, cilt I, s. 5) teklif ettiği bütün tenakuz ve tenevvüye rağmen esas birliğe de «unicité» tabirini kullanmaktadır.

Binaenaleyh mesele bir tek anadil değil, hâkim ırk, kültür, ve dil menşeyini ve ona beşik olan araziye aramak şekline girmiş oluyor. Bu sahada ilk evvel kıt'a meselesini alalım. Meşhur jeofizikçi A. Wegener'in «Kontinentalverschiebung» teorisinden, [2] şimdiki beş kıt'anın önce bir tek kütle teşkil ettiği ve sonra Okeanya kısmının Asyadan ayrılıp parçalandığı anlaşılmaktadır. Klimatolog E. Brückner de [3] iklim değişikliklerini ve insan göçlerini izah ederken Ortaasyayı merkez tutuyor. Antropolog Giuffrida Ruggeri'nin 1922 deki «Su L'origine dell'Uomo» adlı eserinde bir harta bütün kıt'aları bir kütle halinde gösterip Pro-hominidi denilen Ön - insan soyunun yurdunu da Ortaasyaya koymuştur.

[1] «Н. Марр. — Яфетический кавказ и третий этнический элемент в созидаании среди земноморской культуры», 1920., S. 15—16

[2] A. Wegener, «Die Entstehung der Kontinente und Ozeane» 1915.

[3] E. Brückner, «Klimaschwankungen und Völkerwanderungen» 1912.

İlk tarihî dil ve kültür meselesinde de, yine Mohenjodaro Harappa, [1] Proto-Elam, ve Sumer kültürünün el-Obeid ve Cemdet Nasr safhalarının esas birliği [2] meydana çıkarıldıktan sonra, bu birliğin dil izlerini bitişken dil ve çivi yazı ile yazılmış biricik Herat damgasında, [3] kültür izlerini ise Seistan, Hazer Denizi kıyısında Rhages, Damğan hisar, [4] ve Türkistandaki Anau'da bulmakla, bu kültürün menşei Belucistan, İran, Afganistan yoluyla Ortaasyaya götürmüş oluyoruz. Hat-tâ W. von Hevesy [5], Mohenjodaro yazısıyla Okeyanın öbür ucundaki «Ile de Pâques» (Rapanui) adasının şimdiye kadar çözülememiş bir sır sayılan yazısı arasında bir esas bağ mevcut olduğunu geçen yıl ispat etti. Aralarındaki binlerce senelik farka rağmen Mohenjodaro yazısıyla Orhon - Yenisey yazısı arasında da bir yakın müşabehet görmüş olduğumu burada bildirmek istiyorum.]

Şimdi geçelim ırk bahsine. İnsan soyunda tabii seçim «die natürliche Auslese beim Menschen», «Sélectionnisme sociale», ve ırk üstünlüğü prensipi Alman Otto Ammon'un «Sozialanthropologie» sinin esasını teşkil ettiği gibi, Gobineau [6] ve Lapouge'in [7] «gobinism» i, H. S. Chamberlain'in [8] «teutonizm» i, Hans Günther [9] ve Alfred Rosenberg'in [10] «Nordische Bewegung» ve «Aufordnung» hareketleriyle, hâkim ırk menşei başka istikamete doğru zorlanmaktadır. Fakat hakikat şudur: Dünyada, kısım ve kollarıyla beraber muhtelif etnoloğlar tarafından «celtique», «occidentale», «cévenole», «race brune brachycéphale», «grande race europoide», «alp-arménienne», «proto-aryen», «proto-indogermanisch», «yafetid», «armenoid», «Homo Tauricus», «vorderasiatisch», «östisch», «innerasiatisch», «mongolid-indianid», «proto-mongoloid», «palae-alpine», «Homo Alpinus», «eurasiatic», «assyroide», «race orientale» ve buna benzer birçok terimlerle tesmiye edilen bir ana ırk vardır. İngiliz etnoloğu Haddon saç [11] ve 1934 te de Alman

- [1] Sir John Marshall, «Mohenjodaro and the Indus civilization» 1931.
E. Mackay, «La Civilisation de l'Indus» terceme 1936.
[2] V. Gordon Childe, «New light on the Most Ancient East» 1932.
G. R. Hunter, «The Script of Harappa and Mohenjodaro» 1934.
[3] A. H. Sayce, «Antiquity» mecmuasında, 1927. s. 206.
[4] V. Gordon Childe «L'orient préhistorique» tercüme, 1935, s. 14.
[5] W. V. Hevesy «Osterinselschrift und Indusschrift» (Olz. Teşrinisani 1934).
[6] Comte de Gobineau, «Essai sur l'inégalité des Races humaines» 1854 - 88.
[7] V. de Lapouge, «L'Aryen. Son rôle sociale» 1899.
[8] H. S. Chamberlain, «Die Grundlagen des 19. Jahrhunderts» 1899.
[9] H. Günther, «Rassenkunde des deutschen Volkes» 1933.
[10] A. Rosenberg, «Der Mythos des 20. Jahrhunderts» 1932.
[11] A. C. Haddon, «The Races of Man and their Distribution» 1924.

antropoloğlarından Eickstedt [1] kafatası bakımından, bütün dünya ırklarını üç ana ırka bağladıkları gibi, Roland Dixon [2] ve Robert Broom [3] bu üçü ikiye indirip en son tasnifte yalnız *brakisefal* ve *dolikossefal* farkı bırakıyorlar. Olojenist Montandon [4] da ilk insan soyunun «Amereurasiatique» olduğuna işaret ediyor. Bu üç kıt'a hakikaten ırk, kültür ve dil bakımından birbirine yakından bağlı bulunduğu gibi bilhassa Amerikanın Asyaya medyun olduğu da Hrdlička [5], Rivet [6], Radin [7] ve emsali tarafından ehemmiyetle gösterilmektedir.

Fakat, Brakisefallerin anayurdu neresidir? W. Z. Ripley [8] den G. Montandona kadar bu yurt Ortaasya tanınmıştır. Bir taraftan Dudley Buxton Türk Alplılarıyla Avrupa Alplıları arasında hiçbir esas farkı görmüyor [9] öbür taraftan da Avrupanın dalgalı saçlı «cymotric» ırkını Asyanın düz saçlı «leiotric» ırkıyla bir anaköke bağlayan Haddon'un ırk tasnifinde son sözü şu olmuştur: «Hususileşmemiş, ayrılmamış müşterek anaırk, zannıma göre, pek eski zamanlarda Batı Asyada teşekkül etmiştir [10].» Bu âlim «İrkların Göçü» adlı eserindeki haritalarda [11] Alp ırkının göç merkezini tam Ortaasyadaki Türk yurdunda göstermektedir.

Kültür sahasında da, en eski Avrupa kültürünün Cilâlitaş Devrinde Asyadan göçeden brakisefallerin meydana getirdikleri eser olduğu G. de Mortillet [12], J. de Morgan [13] gibi büyük etnoloğlardan bugünkü âlimlerden G. Poisson'a [14] kadar uzuyan nesil itiraf ediyor. Kültürün Şarktan geldiğine inananlara Macar Ujfalvy [15], İtalyan Sergi [16],

- [1] Ergon v. Eickstedt, «Rassenkunde und Rassengeschichte der Menschheit» 1934.
[2] R. B. Dixon, «The Racial History of Man» 1923.
[3] R. Broom, «The Origins of Man» 1933.
[4] G. Montandon, «La Race. Les Races» 1933.
[5] A. Hrdlička, «Ancient Man in North America» 1907.
[6] P. Rivet «Les origines de l'homme Américain» 1926; «Sumerien et Océanien» 1933.
[7] P. Radin, «Histoire de la civilisation indienne» tercüme 1935, s. 287.
[8] W. Z. Ripley, «The Races of Europe» 1900, s. 212.
[9] L. H. Dudley Buxton, «The Peoples of Asia» 1925.
[10] A. C. Haddon, op. cit., s. 298.
[11] A. C. Haddon, «The Wanderings of Peoples» 1911, s. 115.
[12] G. de Mortillet, «Le préhistorique» 3 üncü tabı 1900.
[13] J. de Morgan «L'humanité préhistorique» 1921; «Préhistoire Orientale» 1926-27.
[14] G. Poisson «Les Aryens» 1934.
[15] Ch. E. Ujfalvy «Le berceau des Aryens» 1884.
[16] G. Sergi «Gli Aarii in Europe e in Asia» 1903.

Fransız Boule [1], Alman Feist [2], İngiliz Haddon'la [3] Gordon Childe'i [4] ilâve edebiliriz. Yabani arpa ve buğdayın [5] (*Triticum monococcus*, *T. dicoccus*), ve koyunun [6] (*Ovis vignei*) anayurdu Ortaasya ve Türkistan olduğu tesbit edilmiş bir hakikattir. Maden, tunç ve demirin ilk defa Alplılar tarafından kullanıldığını, bu sayede bu ırkın medenileştiğini, ve Avrupaya gelip Nordik ırkı kendi tesirleri altına aldıklarını yine Haddon [7] ve J. de Morgan [8] gibi antropologlar söylüyor. Atın ve tekerlekli arabanın Alplı Sumerliler tarafından Ortaasyadan Batı medeniyetine getirildiğini Gordon Childe [9] zikrediyor. A. Evans [10], Elliot Smith [11] ve G. Glotz [12] Mısır ve Girit medeniyetlerinin Alplıların göçüyle parlak bir inkişaf yoluna girmiş olduğunu ilâve ediyorlar. Brunton [13] ve Caton-Thompson, eski Mısırdaki Tasa, Badari, Amrati ve Gerza predinastik kültürlerinin ancak brakisefallerin gelmesiyle yükseldiğini kaydediyor. Antropolog Robert Broom, Alp ırkının en mükemmel ırk olduğunu söyleyip, bu mükemmelliğin sebebini de büyük zihin faaliyetini mucip olan iklimde ve mesaiye, mücadeleye elverişli olmıyanın yaşayamadığında bulduktan sonra, bu Alp ırkının pek geniş bir sahada yayılmış ve öbür, yani Nordik ırk üzerine hüküm sürdüğünü de ilâve ediyor [14].

Gerek insan, gerekse bütün hayat âleminde brakisefalinin, dolikosefaliye nazaran daha üstün bir inkişaf olduğuna yine Broom [15] ve H. F. Osborn [16] şahadet ediyor. Palaeosyops adlı eski bir brakisefal hayvanda kafatası kısalıp genişlediği gibi, çene kemiğiyle azı dişleri de kısalıp genişlemiş ve sinfiz (*symphyse*) küçülüp, kavilemiştir. İlk söz meselesinde de büyük rol oynadığını göreceğimiz bu çene kemiğinin

- [1] M. Boule «Les hommes Fossiles» 1921.
 [2] S. Feist «Kultur, Ausbreitung und Heimat der Indogermanen» 1913.
 [3] A. C. Haddon, op. cit.
 [4] V. Gordon Childe «The Aryans» 1926, «The Dawn of European Civilization» 1927.
 [5] H. Peake, «The Origins of Agriculture».
 [6] Antonius «Grundzüge einer Stammesgeschichte der Haustiere» 1922.
 [7] A. C. Haddon, «The Wanderings of peoples» 1911, s. 49.
 [8] J. de Morgan, «L'Humanité préhistorique» 1921, s. 312.
 [9] V. Gordon Childe, «L'Orient préhistorique», s. 122, 151.
 [10] A. Evans, «The prehistoric Tombs of Cnossos» 1906.
 [11] Elliot Smith, «The Ancient Egyptians and the origin of civilization» 1923.
 [12] G. Glotz, «La civilisation Egéenne» 1932.
 [13] Brunton and Caton - Thompson, «The Badarian civilization» 1928.
 [14] R. Broom, op. cit., s. 188, 195.
 [15] R. Broom, op. cit., s. 191.
 [16] H. F. Osborn, op. Titanotherium cilt I. Fasıl V.

kısalma hâdisesine şimdiden dikkat buyurulmasını rica ederim. Broom, brakisefalleşme fenomenini gıda değişikliğiyle izah ediyor. Bu kafa şekli değişikliğini iklim ve «habitat» ile izah eden birçok antropojeografılara rağmen [1] Broomun izahatı şu oluyor: Yeni bir gıda, ısırma, çiğneme gibi hareketlerde çene, yüz ve baş adalelerini zorlıya zorlıya onları inkişaf ettirdiği zaman kafayı da kısaltıp genişletmiş, yani brakisefalleştirmiş ve bunun neticesi de beyin ve zekânın inkişaf etmiş olmasıdır [2]. Meşhur Alman Doktoru Rudolf Virchow, medeniyet ilerledikçe dolikosefalinin azaldığına ehemmiyetle işaret ettiğine göre, brakisefalinin daha üstün bir vasıf olduğu anlaşılmaktadır. Ve hakikaten de şimdiye kadar bulunan maymunumsu insan veya insanımsı maymun kafatasları, biri müstesna olmak şartıyla, hep dolikosefaldirler. Broom [3] ve Sir Arthur Keith [4] 1935 e kadar yapılan hafriyatlardan çıkan bütün iskelet ve kafataslarını ince bir tetkikten geçirdikten sonra brakisefal anırsın ceddini, en eski Pleistosen çağında yaşamış ve 1927 de Pekin yakınında yapılan hafriyattan çıkmış olan *Sinanthropus Pekinensis* ilk insan cinsine bağlıyorlar. 1935 yılı sonuna kadar 20 iskeleti meydana çıkarılan bu ırk, medeniyet anahtarı olan ateş keşfini ve taştan da alet ve edevat yapmıştır.

İşte bin bir tanesinden ancak birkaçını burada sayabildiğim ve jeofizik, klimatoloji, etnoloji, paleontoloji gibi muhtelif sahalardan aldığım delillerle ırk, kültür ve dil bakımından hâkim ırkı teşkil edenlerin anayurdu Ortaasya olan brakisefal alplılar olduğunu ispat etmiş oluyoruz. Genç lengüistlerden V. Christian [5], Sumercede şu vasıfları buluyor: Grameri Kafkas, kelime teşekkülü Hami - Sami, fonetiği ise Tibeto - Birman, Ural - Altay ve Sudan dillerine benzer. Neden acaba bu kadar geniş bir sahada karşılaştırmalar ve benzeyişler? Sumer dili şüphesiz her dile benzer. Çünkü Alp ırkının, Ortaasyanın, ata Türklerin anadili ve dünya dillerinin de hâkim dili olmuştur. Başka sebep yoktur ve olamaz. Lenormand [6], Hommel [7], King [8], Woolley [9], Gordon

- [1] E. Demolins «Comment la route crée le type social» 1901 - 31. L. Febvre «La terre et l'évolution humaine» 1922.
 [2] R. Broom, op. cit., s. 190. P. Lester., G. Millot, «Les Races humaines» 1936. s. 180 - 184.
 [3] R. Broom, op. cit., s. 189 - 190.
 [4] Sir Arthur Keith «The Modern Proofs of man's antiquity» 1936.
 [5] V. Cristian «Die Sprachliche Stellung des Sumerischen» 1932.
 [6] F. Lenormand, «La langue Primitive de la Chaldée et les idiomes touraniens» 1875.
 [7] F. Hommel «200 Sumero Türkische Wörtergleichungen» 1915.
 [8] L. W. King «A History of Sumer and Akkad» 1910, s. 54.
 [9] C. L. Woolley, «The Sumerians» 1927, s. 15.

Childe [1], John Marshall [2] ve Mackay [3] gibi âlimlerin Sumer ve Mohenjodaro ırk ve dillerini bağlamak istedikleri Ortaasya ve Turanın Türk dilini de muhtelif lengüistler, Sumerce ve Ural - Altay grupundan maada şu dillere de hisim çıkarmışlardır. Arî [4], Dravit [5], Grek [6], Hint - Avrûpa [7], Goluva [8], Alman [9], İskit [10], Ermeni [11], Elam [12], Eti [13], Etrüsk [14], Bask [15], Bantu [16], Mısır [17], Amerika [18], yani bütün dünya dilleri. Bu şayanı hayret hâdisenin izahını, Büyük Önderin yüksek irşatleriyle vücut almış olan Türk Tarih ve Dil Tezinden alacağım. Türk Tarih tezi diyor. «Dünyada yüksek kültürün ilk beşiği Türk anayurtları ve o kültürü kuran ve bütün dünyaya yayanlar da Türklerdir. (Bayan Afetin Dil, Tarih Coğrafya Fakültesi İlk Tarih Dersi, 9/1/1936). Türk Dil Tezi de şöyle hükmediyor: «Ortaasyada kültür kurmuş ve bunu dünyanın beş bucağına yaymış bir ulusa çok tabiidir ki, yarattığı kültür eserlerinin adını ve bu eserlere bağlı fikir sistemlerini birlikte götürmüş ve içlerine girdikleri uluslara da yaymıştır.» (Kültür Bakanı Saffet Arıkan, Dil, Tarih, Coğrafya Fakültesi açma söylevi. 9/1/1936.)

[1] V. Gordon Childe «New Light on the Most Ancient East» 1934, s. 192.

[2] Sir John Marshall, op. cit., s. 107.

[3] E. Mackay, op. cit., s. 196.

[4] H. Sweet, «History of Language» 1900, s. 123.

[5] B. G. Schoebel «Affinités des langues dravidiennes et des langues ouralo-Altaïques» 1873.

[6] «Die ursprüngliche Verwandtschaft der Tatarischen Sprachen mit der Sprache der Hellenen» 1837.

[7] A. V. Edlinger, «Alte Beziehungen der Türkischen Sprachen zu den Indogermanischen».

[8] L. Cahun, «Origine Touranienne de l'idiome qui a précédé en France les langues aryennes» 1877.

[9] Fr. V. den Velden, «Probebogen von deutsch. Etym. Wört. mit Berücksichtigung der urverwandten monglischen, Türkischen und ugrofinnischen Sprachen» 1935.

[10] K. Neumann, «Die Hellenen in Skythenland» 1855.

[11] H. Pedersen «Armenisch und die Nachbarsprachen» 1906.

[12] H. Winkler «Die Sprache der 2. Columne der dreisprach. Inschriften und das Altaische» 1896.

[13] A. H. Sayce, «The Hittites, or the story of a forgotten people» 1888 s. 103-105.

[14] Martha, «La langue Etrusque» 1913. (Fin-ugur; yoluyle).

Baron Calla de Veaux, «La langue etrusque, sa place parmi les langues» 1911.

[15] H. Winkler, «La langue basque et les langues ouralo - altaïques» 1917.

[16] J. F. Van Oordt, «The origin of the Bantu» 1907.

[17] - [18] Vicomte de Porto - Seguro, «L'origine touranienne des Americains Tupis Caribes et des anciens Egyptiens» 1876.

Güneş - Dil Teorisi dünya kültüründe Türk Dili hâkimiyeti prensipini doğuruyor. Ve işte bu prensipin antropolojik esasları.

Şimdi geçelim Prehistorik dilin asıl mahiyetine.

Dil nedir? Tâ tarih başlangıcındanberi insan fikrini üzen bu meraklı سوالin ve ona verilen binbir cevabın kocaman bir tarihi ve edebiyatı vardır, Eflâtunun «Kratül» ünden ve Lukresin «Natura» sından Hilaire de Barentona kadar. Dil ihtiyarî ve keyfî bir kurum mudur? [1] θέσει , yani insan iradesi, yoksa φύσει - yani tabiatın kendiliğinden doğmuş bir şey midir [2]? Hayvanî bir sevki tabiînin tekâmülü müdür [3]? Hayat ihtiyaçlarından mı doğmuştur? [4] İlâhî bir ifşaat mıdır? [5] Bir «sapientia veterum» esrar ve «vestigia rationes» aklın ayak izleri midir? [6] İnsanın bir yaratışı mı? Yoksa Allahın bir armağanı mıdır? [7] Antroposofik bir kurum mudur? [8] «Bow - Wow» gibi onomatope ve benzetmelerden ve işaret seslerinden mi? [9] «Ye - he - ho» gibi clamor - concomitans denilen yardımlaşma haykırılarından mı [10] «Pooh - pooh» gibi nidalardan mı? [11] Yoksa «Ding - dong» gibi ses mistikliğinden mi? [12] Rasgele mi? [13] İnsanların emosyonel şarkılarından mı? [14] Cinsî ötme ve şarkılardan mı? [15] Dinî ayinlerde birlikte kullanılan çağrılarının sembolleşmesinden mi [16] yaratılmıştır? İnsan ruhunun koordine edilmiş spontane bir refleksi midir? [17] Dimağ ve dil cihazının birlikte tekâmülünün mahsulü müdür? [18] Fevkattabia bir kabiliyet ve suurun transandantal bir ifşası mıdır? [19] Fıtrî bir dinamizmin mah-

[1] Demokrit.

[2] Sokrat - Eflatun.

[3] Aristo.

[4] Epikür;

[5] Augustin; Thomas Aquino, Dante;

[6] Bacon;

[7] Hamann; Bonald;

[8] Beckh;

[9] Stoikler, Herder, Voigtmann, Whitney, Curti;

[10] Noiré, Max Müller;

[11] Epikür, Varron, Diodor, Vitruv, Locke, de Brosess, Grimm, Rousseau, Trombetti;

[12] Max Müller;

[13] Geiger, Noiré;

[14] Jespersen;

[15] Darwin, Delbrück;

[16] Borinski;

[17] Lazarus, Steinthal;

[18] Wundt, Humboldt;

[19] Leibnitz, Herder, Renan;

sulü müdür [1]? Materiyel kültür aksi mi [2] Fonetik tekâmül neticesi mi? [3] Yoksa prehistorik kurban - ayin icabatı mıdır? [4] «Histoire Naturelle» i var mıdır [5]? İşte dil menşei edebiyatının ileri sürdüğü türlü türlü nazariyeler.

Dilin asıl mahiyet ve fonksiyonunu tebarüz ettirebilen, kâinat kuruluşunda en cezrî primordiyal ve ültim prensip olan hayat mücadelesi esasıdır. Darwinin «struggle for existence» prensipi hayat varlığı ile yoğrulmuş en iptidaî mebde, onun bütün hareketlerini sevkeden amil ve onun bütün tezahüratının biricik anahtarıdır. Hayat tezahüratlarından biri olan dil de, bugün psikolojik ve sosyolojik bir kurum olmakla beraber, başlangıcı itibarile doğrudan doğruya bu esasa tâbidir. «Freud» nazariyesi de buna bağlıdır. İngiliz psikologlarından William Mc Dougall'ın «hormic» veya «purposivistic» yani «maksadî» denilen psikolojisine göre canlı mahlûklar esas itibariyle maksadîdirler, yani bir maksada, gayeye doğru çabalarlar. Dil bu gibi finaliteye doğru yürüyen teleolojik bir kurumdur.

Güneş - Dil Teorisi dilde psikoloji ve sosyolojinin yerini asla inkâr etmemekle beraber dili psikosantrik ve sosyosantrik bir müessese yapmaz. Dil, Wundt'tan [6] beri tetkik ve izah edilmekte olan «psikolojik ve sosyolojik kanunlara bağlı olarak meydana gelmiştir» [7]. Fakat, bir kanuna bağlı bulunmak, tabii ondan doğmuş olmağı icap ettirmez. Dil şimdiye kadar Durkheim ve Saussure'e kapılarak birçokların kabul ettiği gibi büsbütün sosyosantrik bir müessese değildir. Saussure'in talebelerinden İsviçreli Albert Sechehaye, «l'individuel et le social dans le langage» adlı yazısında [8] dildeki şahsî ve sosyal unsurları tahlil ederken, dilin, sosyal ihtiyaçları karşılamak için ferдин şahsî gayretiyle husule getirilmiş bir varlık olduğunu tebarüz ettiriyor. Psikolog Pierre Janet'nin «l'intelligence avant le langage» adlı son eserinde [9] şu satırları okuyoruz: «Dil sadece bir sosyal muhabere aleti değildir. İnsanlar birbirini anlayabilmek için konuşur demek, dilin bu karakterini izam etmiş olmak demektir. Binlerce insanın birbirini anlamak zaruretinde bulunmasını ve sonra böyle bir zaruretin mevcut olduğunu farzetsek bile, onun tatmini dil vasıtasıyla temin edilmiş olduğu kat'iyetle söylenemez. Sosyal münase-

[1] Giesswein;

[2] Marr;

[3] Regnault;

[4] H. de Barenton;

[5] Hovelacque.

[6] W. Wundt, «Völkerpsychologie. Die Sprache» 1900.

[7] «Etimoloji, Morfoloji ve Fonetik Bakımından Türk Dili» s. 8.

[8] «Psychologie du langage» dergisinde 1933, s. 57 - 81.

[9] Pierre Janet, «L'intelligence avant le langage» 1936, s. 132.

bat, hattâ sosyal teşriki mesai, dile malik olmıyan hayvan sosyeteleri zamanındanberi mevcuttur. Sosyal hayat tek başına dili doğuramazdı.» İsviçreli pedoloğ Jean Piaget çocuk gruplarının birbirini dinlemek ve anlamak gayesini göstermeksizin, kimseye hitap etmeden kendikendisine yüksek sesle «monologue collectif» yaptığını zikretmekle [1], çocuklarda dahi dilin sadece sosyal değil, egosantrik bir fenomen olarak ta görüldüğüne şahadet ediyor. Büyüklerde bile, diyor Victor Egger «La Parole Intérieure» adlı eserinde, «Ruh daima düşüncesini dahilden konuşur... Bu dahilî, sessiz, gizli sözü yalnız biz işitiriz [2].» Bu da dilin sırf sosyosantrik olmadığına delâlet eder.

Dil menşei psikoso-yolojik mihverden biraz uzaklaştırıp, ona egosantrik ve heliosantrik zaviyeden bakmalıdır, çünkü *hayat mücadelesi* her şeyden evel «ego»yu düşünür ve yaşayabilmek için de «socius» yani arkadaştan ziyade «helios» yani güneş elzem ve zarurîdir. «Le langage et la vie» eserini yazan İsviçreli Charles Bally, dilin biyolojik fonksiyonunu işaret edip, «insan düşünmek için yaşamaz, yaşamak için düşünür» [3] sözile psişik hayatın da biyoloji ve hayat mücadelesi prensipine tâbi olduğunu tevsik etmiş oluyor. Pascal'ın dediği gibi, «Herkes saadet arar; bunun istisnası yoktur. Bu, bütün insan hareketlerinin yegâne saikidir.»

Hayat mücadelesinin de iki yüzü vardır, müspet ve menfi, taarruzî ve tedafuî. Birinci kategoriye organizmin iki aktif fonksiyonları girer: Yaşayabilmek için gıda arayıp elde etmek, gailei maişet ve soyun temadisi için de nesil yetiştirmek, yani tegaddi ve tenasül ve bunlardan doğan biyo-fizik hisler. Mücadelenin pasif tarafı da müdafaa, yani madî ve manevî her türlü hücumlardan korunma fonksiyonudur. Buna göre, Güneş - Dil Teorisi «Dilin fonksiyonu, açıklığı bildirmek, kuvveti göstermek, zevk hislerini ifade etmek ve bütün fena hislerden ve hayat tehlikesinden nefsi vikaye etmektir.» kaziyesiyle, dilin mahiyetini kâinatın ültim teleolojik hakikatine, bir finaliteye vadrabilmiş oluyor. Böylece biyolojik varlığa bağlanan dil, hayat membarnı teşkil eden, ve gıda, ışık, sıcaklık bahşeden ve insanın görebileceği en azametli cisim olan güneşe de bağlanıyor. Güneş mitoloji - totemizmini mevzuunun haricinde bırakmış olmakla beraber, din menşeiinde bu cismin esas olduğunu söyleyen kadimlerden Macrobiusun «Saturnalia» sına, 18 inci asırda C. H. Dupuis'nin «L'Origine de tous les cultes ou religion universelle» ine, 19 uncu asırda «Max Müller»in «Origin and Development

[1] J. Piaget, «Le langage et la pensée chez l'enfant» 2 inci tabı 1930, s. 29 - 31.

[2] V. Egger, «La parole intérieure» 1881, s. 1.

[3] C. Bally, «Le langage et la vie», yeni tabı 1935, s. 17, 20.

of Religion» adlı eserine, bugün bile Bulgaristanda güneşe tapan bir Dınovist sekti bulunduğuna, ve ilim âleminde ilk insan kültür başlangıcının bir «heliolithic» yani «Güneş - Taş» safhası geçirmiş olması fikrine işaret etmek istiyorum.

Bu biyolojik temel üzerinde esaslanarak, psişik bakımdan dilde iki vasfı ayırabiliriz. O, insanda iç ve dış varlığın aynasıdır; empresiyon ve ekspresiyonların birleştiği *his*, *zekâ* ve ifade mihveri *dildir*. Hayat mücadelesinde bulunan ilk insan umumiyetle haricî dünyaya bağlı olduğundan, ondan gelen her bir tesir ve intibak tesbit etmeğe mecburdur, çünkü bu tesirleri biyolojik bakımdan tefsir edip ona göre hareket etmek veya sevk edilmek zarurî idi. İmdi dilin başlıca fonksiyonu bu tesirlerin ince farklarını birbirinden ayırma işi olmuş, ve dil başlangıcı tarihi de bu çabalamanın safhalarından ibarettir. Zekâyâ da, bu tesirleri tefsir ve organizmi ona göre idare edilmeğe yarar bir tahavvül aleti olmak rolü düşmüştür. Dil aktif bir varlıktır. Güneş - Dil Teorisinin iki kaziyesi de tamamen bu fikri ifade ediyor, şöyle ki: «Fikri hayatın en ince teferruatı, haricî dünyadan gelen levhalar veya içimizde doğan ruhî cereyanlar şeklinde tezahür eder. İnsan bunları dil vasıtasıyla tespit etmeğe muvafak olur. Dil haricî dünyayı temsil eden ve bize onu hatırlatan birçok gösterici işaretleri, ince farklarla birbirinden ayırmağa çabalamasından ibarettir [1].»

Fakat, gösterici işaret, haricî alem, levha, obje-süje bahsi bizi zekâ başlangıcı meselesine getirmiş oluyor. Ve ben de tezimin kalan kısmını zekâ, ilk söz ve sesle mana arasındaki rabıtaya hasredeceğim.

Trombetti, dilin ırka takaddüm ettiğini söylediği gibi [2] P. Janet te zekânın dile takaddüm ettiğini iddia ediyor [3]. Hayvanla insan zekâsı arasındaki intikal sahasını tetkik eden Janet, «Les Débuts de l'Intelligence» adlı eserinde, bütün psişik varlığın temelini refleks hareketlerde buluyor [4]. Pavlof dahi zekâ başlangıcını kondisyonel reflekslere dayatmıştır [5].

Fakat refleks nedir? Çokların kabul ettiği gibi sevki tabii midir? Behaviorism'in dediği gibi sosyal hayatın reaksiyonları içinde yapılan «davranma» yani intibak hareketleri midir? [6] Bu suallere karşılık Amerika Almanlarından Jacques Loeb [7] iptidaî zekânın «tropizm» deni-

[1] «Etimoloji, Morfoloji ve Fonetik Bakımından Türk Dili» s. 8.

[2] A. Trombetti, «Elementi di Glottologia» 1925, s. 308.

[3] P. Janet, «L'intelligence avant le langage» 1936.

[4] P. Janet, «Les débuts de l'intelligence» 1935, s. 30 - 31.

[5] I. Pavloff, «Les réflexes conditionnels».

[6] J. B. Watson, «Behaviorism, an introduction to comparative psychology» 1914.

[7] J. Loeb, «Vorlesungen über die Dynamik der Lebenserscheinungen» 1906.

len tabii cazibelere tâbi olduğunu gösterebildi. Organizmler, içten gelen tabii sevklerden ziyade dışardan gelen kozmik cazibelere bağlıdır. Mukavemet kaldırmıyan ve öğrenilmeye lüzum olmıyan, yani kendiliğinden öğrenilen bu tropizmler arasında «fototropizm» adını taşıyan «ışık cazibesinin» büyük ehemmiyeti vardır. Heliotropizmi (güneş cazbesi) ve kromotropizmi (renk cazbesi) de ihtiva eden bu mihanikî görüş, iptidaî zekânın kozmik etrafın en kuvvetli ve cezri amili olan ışığın çocuğu olduğunu gösteriyor. «Zekâ ışıktan doğdu» sözile «dil güneşten doğdu» kaziyesi iki muvazi ve mütevazin hakikattir. Bu ışık bahsi bizi basıra bahsine götürüyor. G. Bohn için [1] hayvan zekâsı basarı zekâ (intelligence visuelle) olduğu gibi, «photo - sensible» insan zekâsının temeli de odur denebilir. Bizi saran dünyada bilinmiş saydığımız şeyler her hassadan evvel, gözle kavradığımız şekillerdir. 20 inci asırda M. Blondel [2] panse için «lumière intérieure» dediği gibi, eski Ellenler nazarında da zekâ dış ışığın ruhun üzerine aksettiği iç ışıktır. Homer «insan» sözü yerine φῶς (fos) «ışık» kelimesini kullanmıştır; Grek mitolojisine göre de, göz en evvel yaratılmış olan bir uzuvdur. Eflâtun, gözü içimize konulmuş, yanmıyan ve dışarıya akseden bir ilâhî ateş diye tanır. İç ve dış ışıkların birleşmesinden de his ve bilgi doğar. Sanskritçede ise «veda» bilmek demek olduğu gibi, aynı kökten Lâtince «video» sözünün «görmek» manasına geldiği de malûmdur. Görmek, bilmek, bilmek te görmek demektir.

Fizyolojik mekanizması Helmholtz [3] ve Hering [4] tarafından tesbit edilen ışık, böylece psişik hayatın ilk şartlarını atmış ve Wundt'un [5] himmetile psikoloji fizyolojiye istinat ettirilmiştir. Théodule Ribot'un usulile psikolojiyi organizmin fonksiyonlarına tâbi tutan Georges Dumas'ın 45 kollaboratörlerle 1930 danberi neşredilmekte olan 9 ciltlik «Nouveau Traité de Psychologie» sinin ilk tomlarından psişik hayatın başlangıcı ve dilin doğumuna kadar geçirdiği inkişaf şöyle anlaşılıyor: iptidaî reaksiyonlar, irritabilité yani tahrik ve hareket (T. II. s. 3) psişik eksitasyon ve ifrazat (s. 59) sansasiyon (s. 83) ve bunlar arasında basıra (s. 157); afektif durumlar (s. 221), yani hoş - na hoş, zevk - acı, heyecan ve ihtiyaç (s. 445); sevki tabii temayülleri (s. 498) ve imajlar (s. 541); heyecan ekspresiyonları (T. III. s. 5), mimik motris ve mimik vokal (s. 337) ve ikisinden doğan dil (s. 363). Bu konsepsiyono-

[1] G. Bohn, «La naissance de l'intelligence» 1909, s. 225.

[2] M. Blondel, «La pensée» 1934 - 35, cilt I, s. 63.

[3] H. L. F. von Helmholtz, «Handbuch der physiologischen Optik» 1896.

[4] E. Hering, «Grundzüge der Lehre von Lichtsinn» 1905.

[5] W. Wundt, «Grundzüge der Physiologischen Psychologie» 1873.

na göre, iritabilite ile başlanan psişik hayatta, tabii ihtiyaçlardan doğan sevki tabiieler ve sansasyonlardan doğan afektif haller, motris ve vokal mimikle ifade edilerek dil denilen müesseseyi meydana getirmişlerdir. Dumas'ın icat ettiği yeni ıstılahları kullanarak, psikomekanik ile (yani heyecanları ifade eden sima, el, ayak hareketleri) psikofizik (yani afektif halleri meydana getiren renk, sıcaklık ve koku) arasında bir bağ ve nispet vardır. Psikomekaniğin bir inkişafı olan dil, psikofiziğin en müessir amili ışık ve basıradan ayrılamaz, ve «zekâ ziyadır» sözü mecazî ve edebî manasile doğru olduğu gibi, fizik ve psişik bakımından da dop-doğru bir hakikattir. Güneş - Dil Teorisinin «ilk insan dil denilen varlığı yaratabilmek için güneşi idrak kabiliyetinden başlıyor»^[1] kaziyesini böylece fototropizm, ziya ve zekâ nazariyesi tesbit ve tevsik ediyor.

İptidaî zekâsı ışık ve basıraya bağlı bulunan ilk insanın ilk psişik kavrayışları ne oldu? Bu sual karşısında, muhit mefhumu büyük bir rol oynamaktadır. Hamburg «Umweltforschung» yani «Dış Muhit Tetkiki» Enstitüsü müessisi Jakob Von Uexküll^[2] hayvanların iç ve dış âleminde yaptığı tetkikler neticesinde, her hayvanın kendine has olan bir dış muhiti olduğunu söylüyor. Her mahlûk için, dış muhit bir «Wirkraum» yani «tesir âlemi», iç hayat ta bir «Merkraum» yani «rüyet âlemi» dir. Dış muhitte görülen şeyler her hayvanda aynı tesiri husule getirmez. Rüyet zaviyesi değişir. Bir köpek için gerek bir kitap dolabı gerekse bir büfe salt engel olan birer kütle olduğu gibi, yastık ve iskemle de üzerinde yatılabilen şeyler olduğundan, köpek için farksız realitelerdir, yani *Wirktion* bakımından aynı tesiri bırakırlar. İmdi ilk insanla bizim (Merkraum) rüyet âlemimiz arasında büyük fark vardır. Güneş ilk insan için bambaşka bir (*Werkbild*) yani tablo idi; güneşe bakarken ilk insanın *Werkbild*'i, yani tesir, rüyet ve idraki ve binnetice ilk insanın psikanalizi tamamen farklı idi. Bu *Merk* ve *Werkbild* izafeti, Güneş - Dil Teorisinin «güneş ilk insan için her şeyin üstünde tuttuğu ilk obje idi; onun için her şey idi»^[3] kaziyesini psikolojik prensip itibarile, başka bir cihetten teyit etmektedir.

Dilin esas itibarile, dış âleme bağlı bulunduğunu Alman filozoflarından Ernst Cassirer dahi «Philosophie der symbolischen Formen» büyük eserinin «Die Sprache» ve «Phänomenologie der Erkenntnis» adlı ciltlerinde (1923, 1929), tasrih ediyor. Bu dış âlemdeki objeleri tasnif ederken, en yukarısında *hayalî abstraksiyon âlemi* bulunmak şartile iniş tedricen sosyal âlemi, Du yani muhatap âlemi sonra *Ego* yani benlik âle-

[1] «Türk Dili Analiz yolları» 1935, s. 5.

[2] J. V. Uexküll «Umwelt und Innenwelt der Tiere» 1909.

[3] «Etimoloji, Morfoloji ve Fonetik Bakımından Türk Dili», s. 9.

minden geçerek nihayet en iptidaîsi olan obje âlemine varıyor. Dil esasen muhabere için değil ancak *Vorstellung*, «Repésentation», yani fikrî temsil, telâkki için yaratılmış olduğundan, onun en iptidaî fonksiyonu obje ve eşyaları bildirmektir. Nitekim Stern^[1] ve Bühler^[2] gibi pedoloğların tetkikleri bitmez tükenmez çocuk suallerinin asıl sebebi obje ismi öğrenmek olduğunu gösteriyor. Objeye isimle objeleşir. Güneş - Dil Teorisi, ilk insanın «haricî âlemdeki objeleri tesbit fikrine»^[3] doğru çabaladığını söylerken, işte dil psikolojisinin bu esasını da bize vermiş oluyor.

İlk insan haricî âlemde ne tesbit edebildi? Biraz sonra göreceğimiz ana obje ve objelerden maada, ilk idrak edilenler arasında mesafe ve nispet mefhumu da bulunuyordu. Pierre Janet «Zekânın Başlangıcı» adlı eserinde (s. 157 - 176) ilk zekâda bir «position», «divers points de l'espace» ve «point de vue» tesbiti kabiliyetinin mevcut olduğunu söylüyor. Güneş - Dil Teorisinin ekler kısmında da saha, yakınlık, uzaklık mefhumlarının büyük rol oynaması, ilk insanda bu mesafe, saha ve nispet tesbiti kabiliyetinin daha kuvvetli ve saha mefhumunun da dil jensisiyle dil teşekkülünde esas olduğunu göstermektedir.

Yine aynı sual; ilk insan haricî âlemde ne tesbit edebildi? «Gestalt Theorie» denilen bir başka Alman nazariyesi^[4] de, dış muhitin ve onda bulunan şeylerin interpretasyonunu Gestalt yani «şekil» fikrine bağlıyor. Objelerde görünen şekil iptidaî sansasyonlar fevkinde bulunan ve zannedildiğinden daha kompleks bir hususiyettir. Gestaltistlere göre sınırlarda elektrik tevzi ve taksimatında olduğu gibi bir modalite taksimatı vardır, ve obje şekillerinin fizyolojik esasını da yalnız iptidaî eksitanlar değil onların tertibi ve birbirleri arasında bulunan «spatial» münasebetler teşkil eder. Gestalt teorisine göre, hassî idrak şekilleştirme yolile husule geldiği gibi, her ihsas bir bütünün parçasıdır. ve insan da realiteleri sinoptik, yani toptan, bütün halinde kavrar. Dil sahasında da Trombetti'nin dediği gibi^[5], insan daima propozisyon, yani cümle halinde düşünmüş ve cümle halinde konuşmuştur. Yani aksamı kelâm tefrik etmiyerek toptan düşünmüş ve ifadesini de toptan yapmıştır.

[1] C. W. Stern. «Die Kindersprache» 4 üncü tabı 1928, s. 190.

[2] Ch. Bühler «Kindheit und Jugend, Genese des Sprachens» 3 üncü tabı, 1931.

[3] «Etimoloji, Morfoloji ve Fonetik Bakımından Türk Dili», s. 9.

[4] W. Köhler, «Die physischen Gestalten in Ruhe und in stationären Zustand» 1920.

[5] A. Trombetti, op. cit., s. 216.

Holofraz (bütün cümle), yani birtek kelime ile ifade edilen cümle adı verilen bu söz, bir kompleks empresiyonun aynı derecede kompleks ekspresiyonudur, ve birtek nida veya sözle bütün bir ruhî cereyan, fikir ve hikâye anlatır. İlk insan bir vahşî hayvanı görüp bir nidaimsi söz veya sözümsü bir nida salıverdiği zaman yalnız o hayvana bir isim vermiş olmayıp, duyduğu heyecanın bütün kompleksitesini, ölüm tehlikesinin tablosunu ve vaziyete göre kurtuluş çaresini çizmiş ve ifade etmiştir. Geştalta göre toptan kavrama, lengüüstüğe göre holofraz, bir kelime içine sığdırılmış ve vaziyete göre değişen bir kompleks mana ve hikâye, külliyetli mana ve sözlerin bir sözden çıkabildiğine delâlet eder. Deimel'in «Sumerisches Lexikon» unda *u*, *uğ* köküne karşılık (cilt III, s. 722 - 741) 475 fonetik ve semantik kıymet gösterilmektedir. Esas piktoğrafi «doğan güneş» olan bu şeklin polisemantiği şunlardır: Gün, güneş, zaman, hava, bora, felâket, kuvvet, ihtiyaç, yoksulluk, ziya, ilâhe, İhtar, sıkı, emin, silâh, yer, istirahat, öğle, ezmek, parlamak şua saçmak, bağırarak, kavga, beyaz, demir, doğmak, yükselmek, gümüş, inanmak, eğrilmek, akraba, ay, hilâl, gitmek, girmek, görmek, büyümek, yakmak, kurutmak, çözmek, bağışlamak, uzaklaşmak, bitmek, çıkmak, çekmek, fecir, gurup, akşam. Dünyanın en eski tarihî dili Sümer Türkçesindeki *u*, *uğ* fonemli ve «doğan güneş» piktoğrafi şeklinden çıkan bu sözden bu kadar mana istihsal ettikten sonra hemen Güneş - Dil Teorisinin en esas kaziyesini okuyalım. «Güneşi tetkik ede ede onun vasıflarından, hareketlerinden önce maddî sonra ruhî, fikrî, abstre mefhumlara intikale başladılar. Ondan aldıkları başlıca mefhumlar şunlar olmuştur. 1. Güneşin kendisi, esas, sahip, allah, efendi, yükseklik, büyüklük, çokluk, kuvvet, kudret; 2. Güneşin saçtığı ışık, aydınlık, parlaklık; 3. Güneşin verdiği sıcaklık, ateş; 4. Hareket, imtidat, zaman, mesafe, yer, kara, toprak, gıda, hayat, büyüme, çoğalma; 5. Renk, su; 6. Ses, söz.» [1] Mutabakat tam, ve teyyüt te mükemmeldir.

İlk insan dımağının bu kadar manayı bir kökten çıkarabilmesinde şüphesiz asossiyasyon - disosiyasyon, «rytmes vitaux» ve polarite fenomen ve ameliyeleri de amil olmuştur. Bütün tabiat, nevi, derece ve müddet itibariyle türlü türlü mevzun ritmik hareketlerle doludur. Canlı mahlûkların fonksiyonları, yemek - içmek, yorgunluk - istirahat, uyku - çalışmak, ışık - karanlık, gece - gündüz, sıcak - soğuk, yaz - kış ve bu gibi daha başka ritmik değişimler ilk zekâda hafıza ve basiret kabiliyetlerini uyandırdıkları gibi, dikkat hassası da iptidaî pasif ve gayri ihtiyarî şeklinde şiddet, tekerrür, hareket ve motör elemanlara bağlı bulun-

[1] «Türk dili analiz yolları».

yordu. [1] Sansasiyonların doğurduğu asosiyasyonlar [2] da hafıza ile birleşince «mémoire associative» elde edilir ki, artık psişizme girmiş olmak demektir. Fototropizm dinamiğini tetkik eden Loeb, her psişik fenomende «mémoire associative» in müdahalesini gördü ve bu asosiyatif fenomenlerin mnemonik kanunlarını da Alman psikologlarından Richard Semon vazzetti. [3]

Tedaide, fark hissinin benzeyiş hissinden daha iptidaî ve daha eski olduğuna psikologlar hükmetmektedirler. [4] Taklit hissi, beşeriyette [5] çocukta [6] ve hayvanda [7] yalnız sosyal hayatın bir kanunu ise de kâinatın teşekkülünde, birlik içinde bir polarite, yani kutbiyet, karşılık, zıtlık vardır. Trombetti [8], bu hakikate ehemmiyetle işaret ettiği gibi Borinski de «Der Ursprung der Sprache» adlı eserinde (s. 36) şöyle söylüyor: «İnsanın ilk intibalarını teşkil eden ve onun ilk temaşa ve idrakinin temelini kuran prensip, ağırlık - hafiflik, kuvvet - zaaf, yükseklik - derinlik, uzaklık - yakınlık, sıcaklık - soğukluk, parlaklık - karanlık, sertlik - yumuşaklık gibi tezat esası olmuştur.» Güneş - Dil Teorisinin «haricî âlemdeki objelerin insanın bulunduğu yere göre büyüklük, küçüklük, parlaklık veya sönüklük, yakınlık veya uzaklık itibariyle farkları, birbirleriyle ve kendi ile olan münasebetleri [9]» tabiri, işte ilk zekânın kavrayabildiği münasebet, fark ve tefrik prensiplerini gösterir. Bu relativitelerin yanbaşında, ilk insan zekâsı birtakım absolüer de yaratabilmiştir. Kâinatı jeosantrik telâkki eden ilk insan için, arz sabit ve hareketsiz olduğu gibi, başı üzerinde bulunan şakûlî istikameti ve kendisi için her şey olan ebedî güneş bir mutluluk teşkil ediyordu.

Bütün mefhumlar, obje - süje ve benlik hissi, iptidaî zekânın takip ettiği polarite usuliyle meydana gelmiştir. Hegel [10] şekilsiz bir realiteyi alıp, ondan hususî realiteler ayırdıktan sonra, thèse - antithèse - synthèse yoluyla tekrar birleştirerek bir üniversal ve şekilli realite elde ettiği gibi, ilk insanın «benliği» de ego - non ego - alter ego teza-

[1] T. Ribot, «La psychologie de l'attention» 1889, s. 32.

[2] E. Claparède, «L'association des idées» 1903.

[3] R. Semon «Die Mneme» 1904.

[4] J. M. Baldwin, «Thought and Things» 1906 - 1911, s. 329; P. Janet, «Les débuts de l'intelligence» 1935, s. 7219.

[5] G. de Tarde, «Les lois de l'imitation» 1890.

[6] P. Guillaume, «L'imitation chez l'enfant» 1925.

[7] K. Groos, «Die Spiele der Tiere» 1907.

[8] A. Trombetti, op. cit., s. 235.

[9] «Etimoloji, Morfoloji ve Fonetik Bakımından Türk Dili» şekil bir ve ikinin izahr.

[10] Hegel «Phänomenologie des Geistes» 1807.

diyle hâsıl olmuştur. Güneş - Dil Teorisinde gayet mühim bir rol oynayan obje-süje mefhumu ve «insan, benliğini kendini saran haricî âlemdeki objeleri tesbit fikrine eriştiği zaman anlamıştır [1]» kaziyesi işte şöyle tavzih edilebilir. Objeye ve süje ilk insan konsepsiyonunda bir analiz - sentez meselesi olmuştur. Dış âlemin, iptidai zekâyâ getirdiği karışık veya birbirine asosiyevsafaftan muayyen bir vasfı ayırabilmek, analiz kabiliyeti demek olduğu gibi, müteaddit eşyadan birbirine müşabih ve müşterek evsafı da topluyabilmek sentez kabiliyetini gösterir. Objeye - Süje ayrıtı işbu iptidai analiz - sentez ameliyesinin koordine ve müvazi inkişafından doğup, ilk evvel salt bir empresiyon, sonra persept (yani muayyen münasebetler idraki) ve nihayet konsept (yani umumî münasebetler idraki, fikir) seviyesine yükselebilmıştır. Geştalt nazariyesine göre, şuur bir ihsastan değil, ihsastar arasındaki münasebetten doğar. Güneş - Dil Teorisi de ilk insanın atıl bir seyirci gibi değil, gayretli bir müşahit gözile «güneşi tetkik ve temaşa» edip «dikkat ve alâka» ile «ondan vasıflar çıkarmağa» «çabaladığını» söylüyor. [2]

Güneşi tetkik eden ilk insanın psişizmde cerayan eden bu ameliyenin içyüzünü teşkil eden kutbiyet ve psişizm derecesi şöyle ifade edilebilir: Kutbun biri objektif madde, öbürü ise sübjektif şuurdur. Empresyon halinde «ilk insanın şuurunda bir madde var» sözü objektiviteyi «ilk insan maddenin farkındadır» sözü de sübjektiviteyi gösterir. Persepsiyon merhalesinde, güneş ve ay, bu iki maddede ziya ve yuvarlaklık bakımından bir benzeyişe idrak eden ilk insan için objektif olarak «şuur mihrakında bir münasebet vardır» sübjektif olarak ta aynı şeyi ifade eden «münasebetin farkındadır» sözü kullanılabilir. Kosepsiyon olunca, yuvarlaklık mefhumunu güneşten ve aydan ayırabilen insan için objektif olarak «şuur mihrakında bir ide» var, sübjektif bakımından da «idenin farkındadır» denilen sözler aynı farkı gösterir [3]. Böylece görüyoruz ki objektif - sübjektif farkı ancak bir bakımdan doğmuş bir polarite, antitez neticesidir. İngiliz fen filozofu Bertrand Russell [4] *Self*, «benlik» realitesini «düşünen ve objelerin farkında olan süje» diye tarif ediyor ve dil menşei hakkında mühim bir eser yazmış olan Borinski de ilk insanın şuur, apersepsiyon ve abstraksiyonunun temelini «maddelerin insanın kendi benliğine taallûku, ve benliğin de her maddeye nüfuz etmesi» (die Beziehung der Dinge auf das eigene Ich, das Hineintragen des Ich in alle Dinge) prensipinde bul-

[1] «Etimoloji, Morfoloji ve Fonetik Bakımından Türk Dili», s. 9.

[2] «Etimoloji, Morfoloji ve Fonetik Bakımından Türk Dili» şekil bir ve s. 9.

[3] C. Lloyd Morgan «Comparative psychology» 2 inci tabii 1903 s. 309 - 326.

[4] Bertrand Russell, «Our knowledge of the external world» 1914, s. 81.

yor [1] yani Güneş - Dil Teorisinin «insan, benliğini, kendini saran haricî âlemdeki objeleri tesbit fikrine eriştiği zaman anlamıştır [2]» sözü bütün sahalarda tesbit edilmiş bulunuyor.

Dil ve zekâ menşei bakımından, Güneş - Dil Teorisinin *prehistorik* dil psikolojisine bu kadar temas etmeği yeter sayıyorum. Henri Delacroix'nin 600 küsür sayfalı «Le Langage et la pensée» eseri ancak Langage, langue, parler, parole inceliklerinin *tarihî* dil psikolojisine münhasırdır. Bu bahsin devamı yani tarihî dil psikolojisi gerek ondan, gerekse Wundt'un «Völkerpsychologie-Sprache» ve Van Ginneken'in «Principes de linguistique psychologique» (1907) gibi eserlerinden takip ve ikmal edilebilir.

Şimdi, ilk söz ve sesle mana münasebeti bahsına geçince, kendimizi yine biolojik sahada buluyoruz. «İlk söz» tabiri bazılarıımıza hayvan sesini hatırlatır. Ve hakikaten de, «semioloji» nin yani umumî işaret ilminin bir kısmı olan «auditif» işitme, kulak diline hayvanlar da dahil olabilir. Âlimler daha ileri gidip, kedi, köpek dilinden başka, karıncaların anten dilini [3], arıların uçuş dilini [4], kuşların ötüş dilini [5], papağanların «konuşma» dilini [6] tetkik edip, hattâ at dilinin diksiyoneri ile [7] maymunun, bilhassa şempanze diline ait muhtelif eserler, kamuslar ve hattâ «şempanzece konuşur musunuz?» adlı bir kitap ta neşredilmiştir. [8] Fransız doktoru L. Boutan, Gibbon dili hakkındaki neşriyatında [9] bu hayvanın, memnuniyet, sevgi, usanç, hiddet, korku, özlemek, sevinç, hastalık ve dikkat celbetmek hislerinin türlü derecelerini 13 vokal hayvanî sesle ifade edebildiğini, beş senelik bir tetkik neticesinde bize bildiriyor. Meselâ, bu dilde *huk*, *hok* az hoşlanma ve *kuii de* çok hoşlanma ifade ediyor. Amerikalı zoolog R. L. Garner, Afrika maymunlarını etütünden geçirirken [10] Orangutanla Gorillayı az söyler ve Şempanzeyi de oldukça geveze ve patırtıcı buluyor. Yine Amerikalı R. M. Yerkes [11] Şempanzenin mimikle karışık gürtlülü bir dili olduğunu tesbit ettikten sonra, kovuk ağaçları davul gibi kullandığını, haykırdığını, ürdüğünü, ağladığını ve havladığını

[1] E. Wasmann, «Die Ameisenmimikry» 1925.

[2] «Etimoloji, Morfoloji ve Fonetik Bakımından Türk Dili», s. 9.

[3] E. Wasmann, «Die Ameisenmimikry» 1925.

[4] K. V. Frisch «Die Sprache der Bienen» 1923.

[5] F. de Féris «contribution à l'étude des cris et du chant des oiseaux» 1917.

[6] Lucanus, «Über das Sprachen der Papageien» 1923.

[7] Maday «Dictionnaire de la langue de cheval».

[8] Schwidetsky, «Do you speak chimpanzee» 1923.

[9] L. Routan «Actes de la société linnéenne de Bordeaux» 1918.

[10] R. L. Garner «The speech of monkeys».

[11] R. M. Yerkes «The great Apes» 1929.

kaydediyor. İhtiyar şempanzenin *Ho-ob-bu-bu* diye solo haykırışına öbürleri koro halinde *ua-ua-ua* diye cevap verdiklerini de işitmiştir. Bu dilde uzun *ob* sevinç, kısa *ob* selâm, *u* keder, *i* de korku ifade eder.

Şempanze dilinde vokal daha iptidaî ve hâkim olduğu gibi iptidaî ve hâkim konson da *g*, *k*, *h* gütüral kategorisi konsonudur. Yerkes ve Learned'in şahadetine göre [1] bu dilin fonetik elemanları şunlardır:

Gütüral *g* ile başlayan *gak, gabk, gab, gba, gbak, gho, ghoo gaba.*

Gütürak *k* (şuşote) ile başlayan: *kab-kab, ko-ko, ku-ku.*

Gütüral *k* (Sesli) ile başlayan: *ka-ka, ky-ab, kuoh, kab-kab, kab-ha-ha, kub-kub, kba (khab).*

Aspire ile başlayan: *ho-ob, ho-wha, whah, who-ab, huh.*

Nazal ve labial ile başlayan: *ngak, ngbak, nkak, m, vts.*

Vokal ile başlayan: *ab-ob-ab, ai (ie.), ae, ooh, ue.*

İşte Şempanze dilinin 32 «kelime veya söz elemanları»

Yerkes ve arkadaşı Miss Learned lâboratuarlarında Şim ve Panze adlı iki şempanzeye bir şişeden muz verirken *ba. ba. ba* diyerek onları telâffuza sevketmeğe çalıştılar ve haftalarca uğraşıktan sonra, *ko.ko.ko.* ya çevirdiler, fakat nihayet şempanzenin taklit kabiliyetinin oditif olmayıp sadece vizuelo - motris olduğuna ve insana en yakın olan bu insanımsı maymunun konuşamadığına kanaat getirdiler [2]. Alman psikologlarından Köhler de [3] şempanze fonetiğiyle insan fonetiğinde hemen hemen aynı elemanlar bulunduğuna rağmen şempanze ekspresyonunun ancak emosiyonel ve sübjektif olduğunu ve şempanze fonetik işaretinin objektif hiçbir kıymeti olmadığını söylüyor. Objektivite demek fonetik işaretin serbest ve kabili nakil olmasıdır. Bergsonun dediği gibi [4] «Enstektif bir işaret yapışık bir işarettir. Halbuki entelijan bir işaret müteharriktir.» O, bir muayyen cisme, vak'aya bağlı olmıyan bir semboldür. Buna göre şempanzeye zıt olarak bir papağanın «konuşabilmesi» salt yapışık yani bir hâdise veya vak'adan başka bir hâdise veya vak'aya nakli kabil olmıyan klişe fonetik işaretlerden ibarettir. Bunun için, acemi bir yavrucuğum ilk şuurulu pepelemesile usta bir papağanın şuuruz

[1] R. M. Yerkes and Miss Learned, «Chimpanzee intelligence and its vocal expressions» 1925, s. 154 - 156.

R. M. Yerkes, «The great apes» 1929, s. 304.

[2] R. M. Yerkes and B. W. Learned, «Chimpanzee intelligence and its vocal expression» 1925.

[3] H. Bergson, «L'Évolution créatrice» 1906, s. 172.

[4] W. Köhler, «Zur Psychologie der Chimpanse» 1921.

belagatı arasında yerle gök kadar fark vardır. Kadimlerden Diodor'un dediği gibi dil insanlığın Rubikonudur. Hayvanda görülen fonetik ekspresyon sesli dildir, daha doğrusu «cri d'espèce» dir; insanın fonetik ekspresyonu da hem sesli hem de sözlü dildir. Almancada birisi *Sprache*, öbürü ise *Spreche*'dir. Binaenaleyh ilk insan dili maymun dilinden tekâmül etmiştir deyip ilk söz fonemini maymun dilinde aramak doğru olmaz, çünkü arzettiğim gibi maymunda söz değil, yalnız ses vardır. Güneş - Dil Teorisi sadece ilk sesi aramamıştır; o, onuncu sayfada sarahaten söylediği gibi «mana ifade eden» ilk sesi aramış, bulmuştur. Bundan başka olojenez - mütasyon - transformizm bahsinde gördüğümüz veçhile tekâmül, organizmlerin bütün elemanlarını bir hattı müstakim gibi inkişaf ettirmez. Bu unsurlar tabiatın seçimine tâbidir. Bazıları ekseri elverişli ve yarar olmıyanlar, söner, öbürleri gevşer ve kuvvetli, elverişli olanlar da ilerler, kritik zamanlarda da mütasyonlar, yeni çeşitler meydana gelir. «Mentalité primitive» de Levy - Brühl'ün kullandığı «pré-logique» ve «pré-religion» tabirleri [1] de bu kanuna tâbi tutulmalıdır. İnsanın tam insanlıktan evvelki bedenî, aklî, lisanî birçok unsurları tortu, tebhîr bakiyesi olarak insanlık hududunu aşmamışlardır. Her hayvan cinsi anağağaçtan dallanıp ayrılırken kendi tabiatına göre ses kabiliyetini inkişaf ettirmiş olduğu gibi insanla maymun da bir müşterek cedden neş'et ederken ses ve dil cihetinden ayrı ayrı yol tutmuşlardır. Biri öbürünün temdit ve tekâmülü değildir. Aralarındaki bağ baba oğul bağı değil, uzak bir akrabalıktan ibarettir. Artiküle söz, insanın yani *Homo Sapiens*'in imtiyazı olmuştur.

İmdi, ilk sözü insan cinsinin ses cihazı tekâmülünde aramalıdır. Ne çocuk, ne vahşi, ne de dilsiz dili bu yolda bize yarar olamaz, çünkü vahşi dilinde prehistorik bir vasf yoktur. Dilsiz dili sözlü dile istinat etmektedir. Çocuk dili ise hazır bir dili öğrenip benimsemekten ibarettir. Şöyle ki yine ilk insan paleontolojisine müracaat etmek zaruretinde bulunuyoruz. Söz, dimağ, ağız, dil ve hançereyle yakından bağlı bulunduğu cihetle ilk insan kemik kalıntılarından, kafatası içi beyin büyüklüğünü ve kıvrıntı derecesini, çene kemiği ise dil hareketi serbestliğinin derecesini gösterebildiğinden ilk insanın söyleme kabiliyeti tahmin edilebilir.

Haeckel'e göre [2] maymun ile insan arasındaki ilk insanımsı mahlûk «Homo primegenius *alalus*» yani «dilsiz ilk insan» idi. Antropolog M. Boule [3] «Homo heidelbergensis» in insan konuşmasıyla hayvan

[1] L. Lévy - Brühl, «La Mentalité primitive» 1922.

[2] E. Haeckel, «Anthropogenie» 1874 .

[3] M. Boule, «Les Hommes fossiles» 1921, s. 154, 237.

bağırmasının arasında bulunan bir dili olduğunu söyledikten sonra Musteriyan çağında yaşayan Homo Neanderthalensis'in de artiküle dilin ilk rüdimanlarına malik olduğunu kaydediyor. C. Franke'nin de ayrı bir teorisi vardır [1], şöyle ki: İnsanvari serbest konuşabilmek çene sivrililiğine bağlıdır. Pek az inkişaf etmiş bir çene içinde, dil kemiğinin (musculus genioglossus) serbest hareket edemediğinden, insan, Yontmataş Devrinde tam artiküle bir dile malik değildi. Bütün buz devri müddetince (Milâttan 200,000 - 100,000 sene evvel) mimik ve el işaretleri de kullanmak şartıyla insan gitgide sivrileşen ve inkişaf eden çenesiyle «Sprechtöne», yani söze benzer nida, haykırırlar husule getirdi. Milâttan 75,000 yıl evvel, Aşöleyen çağında, dudak sesleriyle iki aylık bir çocuğun kullandığı Lallwort'ları doğurdu. Milâttan 50,000 yıl evvel, Musteriyan çağında, diş sesleri inkişaf etti; M. 25,000 yıl evvel Orinyasiyen çağında da gırtlak ve damak sesleriyle 3 - 13 aylık bir çocuğun basit ve iptidaî diline benzer bir dil meydana getirdikten sonra, M. 16,000 - 12,000 yıl evvelki Magdaleniyen çağında, yani Buz Devrinin son kısmında, insan nihayet tam insan diline kavuşup Cilâlitaş Devrine girdi. İmdi, bütününü kabul etmemekle beraber, bu nazariyeden bile, söze benzer haykırışlardan mürekkep olan insanımsı dili tam insan dili şekline sokan en son ve kat'î unsurun gırtlak sesleri olduğunu anlıyoruz.

Başka ve daha fennî bir nazariye de bu neticeyi teyit ediyor. Bu, Holandalı lengüist Van Ginneken'in «La Biologie de la Base d'Articulation» adlı telâffuz biyolojisi teorisidir [2]. Mendel'in veraset kanunlarını bütün incelikleriyle insanî ses ve telâffuza tatbik ederek, ses hibridizasyonu prensipini esaslandırıyor. Yukarda, Marr yafetidolojisinde mevzu bahis olan diller tesalübü ve bu kaynaşmadan doğan hibridizasyon ve metisaj fenomeni insan seslerinin de tekâmül prensipi olmuştur.

Van Ginneken, mono-hibrid, di-hibrid, tri-hibrid gibi dereceler ve bu fonolojik evsafın, muhtelif hibridlerden doğan çocuklarda ne gibi bir şekilde tezahür edeceğini, şema, diagram, cetvel ve resimli 60 sahifeli müdekkik bir fonoloji analizi ile izah ediyor. Bizi alâkadar eden vokal şemaları hep üç köşedir ve tepede A sesi bulunuyor. A, anavokaldır. Öbür vokaller hibridler; O, u, ve a nın; E, i ve a nın; Ö, o ve e nin; Ü, de i ve u nun hibridizasyonundan ileri gelmiştir. Bu bir nevi ses radiasyon ve transmütasyonudur. Kimyada, Reichenbach'ın dediği gibi [3] uranyum'un bütün basit cisimlerin *Urah'n*'ı yani cediti olduğu

[1] C. Franke, «Die mutmassliche Sprache der Eiszeitmenchen» 1913.

[2] J. van Ginneken, «La Biologie de la base d'articulation», «Psychologie du langage» dergisi 1933, s. 266 - 320.

[3] Reichenbach, «Atom et Cosmos», tercüme 1934, s. 193.

veçhile, a vokali de bütün seslerin *Urah'n*'ı, cediti olabilir. Bütün basit cisimlerin bir ana elemandan çıktığına, yirminci asrın başlangıcında bile kim inanırdı? P. Regnaud da [1] dilin başlıca amilini «évolution phonétique» yani seslerin birbirinden evolüsyon yoluyla husule gelmiş olduğunu söyler.

Ses bahsine dönerek, ilk evel vokalin konsona nisbeten daha eski ve a nın da anavokal olduğu meselesini alalım. «Lautphysiologie» yani fonoloji, ve fonetikte «Le moindre effort» asgarî gayret denilen bir esas vardır. Dil psikoloğu Delacroix [2] lengüistler Saussure [3], Meillet [4], Grammont [5]. Vendryes [6], bu kanunu, fonetik birçok fenomenlere esas tutmaktadırlar. «Le moindre effort» kanunu, telâffuzda asgarî gayret sarfetmek için güç telâffuzlardan kaçınarak en kolay yolu aramak temayülüne denir. Ses cihazında da asgarî gayreti idare eden amillerden başlıcası mizmarın «ouverture» veya «aperture» yani «açıklık», ve «occlusion» yani «kısılmak» derecesidir. Saussure'ün 7 [7], Grammont'un da 8 [8], üzerinde derecelendirdiği bu tasnifin, sıfır, yani mizmarın tamamıyla kapalı olan derecesinde p, t, k, b, d, g oklüzifleri; 1 yani pek az açık derecesinde, f, v, th, t, ş, z, ş, j, ğ gibi spirant veya frikatifler; 2 inci derecesinde m, n gibi nazaller; 3 te l, r likitler ve nihayet sonuncu yani mizmarın apaçık «ouverture maximale» olduğu derecesinde de A vokali bulunuyor. Yani insan ses cihazının asgarî gayret sarfederek, dili tabii rahat halinde bırakarak, dudak oynatmadan, dişlere sürmeden, damağa dokunmadan, burundan çıkarmadan en tabii olarak telâffuz edebileceği ses bir vokaldır. Ve bu vokal de, açık ve sade «timbre» li a vokalıdır. Sievers'in «Grundzüge der Phonetik» inde (S. 77) vokal tasnifi A dan başlıyor. A nın en açık vokal olduğunu söyleyen Vendryes [9] tasnifte daima «en partant de A» yani «a dan başlayarak» tabirini kullandığına göre A bir başlangıçtır. Monojenist Trombetti, beşeriyetin anadilinde esas vokal olarak a yı buluyor [10]; gayet eski ve primitif bir

[1] P. Regnaud, «Origine et philosophie du langage», 2. nci tabı, 1888, s. 145.

[2] H. Delacroix, op. cit., s. 189.

[3] P. de Saussure, op. cit., s. 204.

[4] A. Meillet, op. cit., s. 126.

[5] M. Grammont, «Traité de phonétique» 1933, s. 177.

[6] J. Vendryes, op. cit., s. 72.

[7] F. de Saussure, op. cit., s. 76.

[8] M. Grammont, op. cit., s. 99.

[9] J. Vendryes, op. cit., s. 24.

[10] A. Trombetti, op. cit., s. 602, 609; «unità d'origine de linguaggio» 1903, s. 34.

anadil sayılan Protobantu camiasında, Meinhof [1] kabul ettiği *a, i, u* üç vokalden *a* ya analık hakkı veriyor. Bu hususta Ginneken gibi artikülasyon biyolojisini titizlikle inceliyen bir âlimin şu hükmüne dikkat buyurmanızı istirham eylerim. Fransızcasını aynen alıyorum. «Il me suffira de rappeler à ceux qui trouvent trop hardie l'hypothèse glottogonique d'une voyelle unique, qu'il y a encore aujourd'hui des langues qui n'ont qu'une seule voyelle pour commencer le mot ou pour le finir [2].»

Şimdi bu *a* fonemi *a + a + a* şeklinde uzayıp, boğazda oklüzyona temayül ederse, yine dil, diş, dudak, damağ, burun kullanmaksızın telâffuz edilebilecek bu uzun vokal konsona değişip I. derecede oklüzyonlu gırtlak sesi *ğ* olur. *K* olmaz, çünkü, bu fonem sıfır dereceli yani mızmarın büsbütün kısılmasını icap ettirir ve sürekli değildir. Halbuki *ğ, a* kadar da sürekli olabilir. *Ĝ* fonemi Meinhof'un Proto-bantu sisteminde primitif fonetik unsuru olarak aynen mevcut gösteriliyor. Radlof, «Phonetik der nördlichen Türksprachen» eserinde (S. 204), J. Deny «Grammaire Turque» ünde (S. 56 ve 145) Türkçe bu *ğ* foneminin çeşitlerini, nüanslarını, değişikliklerini, yumşadığını, kaynaştığını ve sukutunu izah ediyorlar. Türkçede «Accent tonique» kelimenin son hecesine isabet etmesi (Deny, S. 138), ilk hecenin fonetik itibariyle hız ve ehemmiyetini kaybedip, düşmesine sebep olan amillerdendir.

Van Ginneken'in müdekkik analizi, bu *ğ* fonemi görüşünü kat'iyetle esaslandırarak mahiyettedir. Bu hususa da ehemmiyetle dikkat buyurulmasını istirham ederim. Ginneken, ırkları dolikosefal ve brakisefal iki büyük gruplara ayırarak, alpin, dinariyen, azianik (anatoliyen) soyları teşkil eden eurasiyane brakisefal anarık için şunları söylüyor [3]: «Bu ırkın «orthognathie» yani düz çeneli veya çenesinin ileriye doğru az çıkık olması, onun «microdontisme» i yani küçük dişli olması, glotte, yani mızmarın oldukça büyücek, dudakların ince, damağın «brachy-staphylienne», yani geniş olması, burnun ince ve burun kanalının da dar olması ve bu gibi anatomik vasıflar, ağız ve dudakları bir kutu şekline sokup, fonasyonu ağzın arka tarafına yani gırtlığa doğru sürerek, brakisefallerde gırtlak seslerinin hâkim olmasını icap ettirmiştir.» *Ĝ* sesi de gırtlak seslerindedir. İmdi bu brakisefal ırkın anadili, Ginneken'e göre «Langue à tendances laryngales dominantes» dir. Dolikosefallerde ise lâbial sesler hâkimdir. Bu hüküm brakisefallik bahsinde biraz evel gördüğümüz çene kemiğiyle azı dişlerin kısılması hâdisesi,

[1] C. Meinhof, «Grundzüge einer vergleichenden Grammatik der Bantu Sprachen» 1906.

[2] Van Ginneken, op., cit., s. 287.

[3] Van Ginneken, op., cit., s. 307 - 309.

ve brakisefal Alp ırkının cediti olan «Sinanthropus pekinensis» in de kısa ve geniş başlı, kısa çeneli olmasına yakından bağlı bulunmakta, ve her iki netice de birbirini kuvvetlendirmektedir. Binaenaleyh, bütün bu biyolojik müşahede ve delillerden çıkarılan netice şu oluyor; anavokal *a* dir; vokal konsondan daha eski, iptidaî ve kolay olduğu için, konsona tekaddüm etmiştir. Türk brakisefal, kısa çeneli Alplı ırkın biyolojikman telâffuz edebileceği hâkim konson da *a* nın temdidisi olan gırtlak, geniz sesi *ğ* dir. Bunlar birleşince *ağ* fonemini verirler. Güneş - Dil Teorisi de harfiyen şunu enonse ediyor: «Türk dilinde mana ifade eden ilk vokal *a* dir; ilk konson *ğ* dir. *Ĝ, a* ya *a* lar gelmesiyle doğmuştur. *A, aa, aaa...* = *ağ* = *a + ğ* = *. + g* = *ğ* [1].» Bu primitif fonasiyonda psikoloji değil, salt bioloji amil olduğu gibi, *ağ*'ın semantem olarak Güneş ifade etmesi de psikolojiye bağlı bulunmaktadır. Max Müller, «Lectures on the Science of Language» adlı eserinde (Sahife 220) primitif dilde bütün kök kelimeleri tek heceli ve bu kökleri de primer, sekonder, tersiyer gruplara ayırarak, primer, yani en iptidaî kökün bir tek vokal ve onu müteakiben vokal + konsondan ibaret olduğunu gösteriyor. Klasik itikatları altüst eden Pregrammatikal Etüdler mütehasısı A. Cuny de [2], klâsik kök veya kelime mefhumunu büsbütün izafî (valeur purement relative du mot «racine») olduğunu söyleyerek (S. 212 - 262), iptidaî köklerin «strictement monosyllabique» olduğuna inanıp, «üniliter» yani tek yazılı (vokal) kökü de en iptidaî kelime sırasına geçiriyor. (S. 215).

E. Benveniste de 1935 teki son eserinde [3] klasik ekole göre kök denilen unsurun mahiyet ve şekilleri hakkında şimdiye kadar elde edilen görüşü hakikatte ampirik muvakkat formüller ve arkaikle muahhar şekillerden gayrimuntazam ve muğlak bir tarzda hâsıl olmuş heteroklit bir tertipten ibaret olduğunu kaydettikten sonra kök mefhumu hakkında yeni bir teori meydana koyarak şimdiye kadar kat'î son şekil zannedilen kök bünyesinde birçok kabili tahlil unsurlar ve aferitik veya protetik elemanları tetkik ediyor.

Şimdi son mesele olarak Türk eklerinin antropolojisi kalıyor. Cuny'ye göre dilde «kök» mefhumunun izafî bir kıymeti olduğunu gördük. Kelime yapısında, Brugmann ve Meillet gibi klasik lengüistlerin, semantik itibariyle izah edemeyip «non-étymologique» ve alekser «Augment, prothèse, Vorschlag, Désinace, Endung, Elargissement; Erweiterung» gibi tabirlerle tanıttıkları birçok fonetik unsurlar vardır. Bun-

[1] «Etimoloji, Morfoloji ve Fonetik Bakımından Türk Dili», s. 10.

[2] A. Cuny, «Etudes Prégrammaticales» 1924.

[3] E. Benveniste, «Origines de la formation de noms en Indo-européen» I, 1935, s. 147 - 173.

lar nedir? «Corps étranger» gibi bilâmaksat gelişi güzel kelime yapısını şişirmeğe mi yarar? Meselâ, Lâtince *spiritum*'dan bir *e* «prothèse» ile Fransızca *esprit* ve yine Lâtince *pug* kökünden bir *n* «élargissement» iyle *pungo* fiili. Bu unsurların sebebi mevcudiyeti, menşei, rolü nedir? Klâsik lengüistik cevap veremiyor. Yalnız lengüistiğin «hür fikirli» lerinden Cuny, klâsik kök mefhumunu «désintégré» ettikten sonra, kök sanılan kelimelerde umumiyetle bir kanuna tâbi «classificateur» veya «déterminatifs de racines» tesmiye ettiği unsurları meydana çıkarıyor (S. 263) Upsala Üniversitesinden P. Persson dahi bu «Wurzeldeterminative» ler, yani kök determinatifleri üzerinde kıymetli tetkikler yapmıştır [1]. Kopenhagdan O. Jespersen, «Progress in Language» adlı eserinde (S. 94), bu unsurlara «reminders», yani hatırlatıcı adını veriyor. Denimarkalı H. Möller de [2] bu unsurları «mot vides» olarak tanıtmıştır. Hattâ Cuny daha ileri giderek, bu unsurları tasnife teşebbüs ediyor. Meselâ, ona göre, hayvan, maden, renk, alet, vücut kısımları, ve sıfatlarda görünen labial konsonlar, bu nevi cisim veya vasıfların «classificateur» ve «déterminatifs de racines» leridir (S. 96). Klâsiklerden Brugmann bile büyük «Grundriss» inde (Cilt II. S. 192), meselâ *l* sesinde dimünitif ve *r* de ajan rolünü tesbit eden bir unsur görüyor. İşte bunlar, kök ve ek hakkındaki klâsik mefhumu bozup, Güneş - Dil hakikatine yaklaşıma çabalyan bazı sendelemelerdir.

Bu muhafazakâr lengüistlerin bile kelime teşekkülünde görebildikleri fonemle semantem arasındaki münasebet, ses sembolizmi meselesidir. Symbolist şair Arthur Rimbaud'nun «Voyelles» adlı meşhur şiirinde, «*A noir E blanc, I rouge, U vert, O bleu*» deyip vokalleri birer renk sembolü yapması, prensip itibariyle lengüistik bir hakikattir. Tâ eski zamanlarda bile Eflâtun, «Kratyle» adlı glottogonik eserinde, ses sembolizmini kabul ediyor. Ona göre, *p*, hareketi temsil eder; *i* sesi, incelik, nüfuz timsalidir; *f*, *ps*, *s*, *z* nefes, üfürme; *dh*, *t* bağ veya tevkif, *ğ* veya *l* yapışkanlık, mailik; *u* iç; *e* (*uzun e*) uzunluk, *o* yuvarlaklık, *a* sesi de büyüklük gösterir. 18 inci asırda Brosses, dil menşei hakkında yazdığı kitabın «de la langue primitive et de l'onomatopée» serlâvhalı 6 ncı faslında, labialli köklerin çok elzem kelimeler ve çocuklâfları ifade ettiğini, az elzem kelimelerin sembolü *l*, çukur ve kovuk eşyanınki de *K* fonemi olduğunu söylüyor. 19 uncu asırda Max Müller [3] sesle fikir arasında mistik bir bağ bulunduğunu, maddelerin ayrı ayrı çınıltıları olduğunu ve ilk insanda bulunup ta şimdi kaybolmuş bir duy-

[1] P. Persson, «Zur Frage nach den sogenannten Wurzeldeterminativen» 1918.

[2] H. Müller, «Vergleichendes indogermanisch-semitisches Wörterbuch» 1911.

[3] F. Max Müller, «Lectures on the science of language» 1861.

gu bu çınıltılardan fonetik ve semantik kıymet çıkarabildiğini iddia ediyor. Büyük Dil Psikoloğu Wundt [1], dilde «Lautgebärde» yani ses tavırlarının, bütün ses cihazı hareketlerinin semantik değeri olduğunu bildirdiği gibi, W. v. Humboldt ta [2], söz ve sesle fikir arasında fitrî, tabii bir bağ olduğuna inanıyor. Hattâ F. N. Finck, «Die Klassifikation der Sprachen» adlı eserinde (1901), dil tasnifini «Empfindung» (intiba, duygu), «Gefühl» (ihlas) ve eksitabilite terkip ve dereceleri üzerine kurarak, dillerde «Sprachgefühl» yani demevîlik, hiddet, soğukkanlılık, melâl gibi mizaç gösteren «dil hissi» prensipini meydana koymuştur.

Jespersen, «Language, its Nature, Development and Origin» adlı eserinde (S. 396), «sound symbolism» yani «ses sembolizmi» serlevhalı bir fasıl açıp garizî histen doğan onomatope, münakis, taklit, ses-kelimelerin mevcudiyetini ve bunların da hareket, eşya, zahir, hal, mizaç, hacım, mesafe, uzunluk kısalık gibi mefhumları telkin ve temsil edebildiğini birçok misallerle tesbit ediyor. Maurice Grammont da (S. 377-424), kitabının «phonétique impressive» adlı faslında ses sembolizmi prensipini kabul ederek incelikler bile meydana çıkarabiliyor. Meselâ, oklüzif sesler kuru bir gürültü ifade edip, bu gürültünün «timbre» ini de vokaller tespit ederler; sonor oklüzifler ise yine gürültü gösterir, fakat bu okadar kuru neviden olmaz; yine Grammont'a göre, kapalı *o* koyu, muzlim, *i* ve *ü* keskin, *a* ise infilâk eden ciddî sesi sembolize eder. Hattâ son zamanlarda Edouard Pichon ve Damourette'in iptidaî diller ve mukayeseli gramer üzerinde yaptığı tetkiklerden anlaşıldığına göre, eskiden sanıldığı gibi «fikirden söze» değil, «sözden fikire» gidiliyor, yani ses, fikir doğuruyor.

İngiliz âlimlerinden Sir Richard Paget «Human Speech» (İnsan Sesi) adlı eserinde (1930), insan dilinin tekâmülünü ses mimiğine, yani hareket, şekil, istikamet, fezaî münasebetler karakterlerini sembolleştiren ses tavırlarına bağlıyor. Ona göre, fonem, mimik manası olan bir ağız jestinden ibarettir. Sesle fikir, fonemle semantem kaynaşmasından doğan ve umumiyetle «phonestème» adını taşıyan bu ikilik veya kompleksite, Ernest Hoffman'a göre [3], ilk insanın arkaik lojiğinde eşyanın aldığı onomatopeyik bir şekilde temsil edilmesinden doğuyor. Ses, bir boya, bir fırçadır, ve Almanların «Lautmalen» dediği gibi [4] eşya ve fikirleri tersim eder. Ses sembolizmi dilin ve kelimenin «physiognomie» sidir.

[1] W. Wundt, «Grundzüge der physiologischen Psychologie» 1873.

[2] W. v. Humboldt, «Über die Verschiedenheit des menschlichen Sprachbaus» 1820.

[3] E. Hoffman «Die Sprache der archaischen Logik» 1925.

[4] K. Bühler, «Sprachtheorie», 1933.

Mevzuum sırf antropolojik olduğundan bu ses sembolizminin lengüistiğine girişemeyeceğim. Maksadım prensipi teyit ve tevsik etmekte. Elde ettiğimiz netice ve hüküm de şu oluyor. Klâsik manasiyle kelime ve kök yoktur. Kök genişleme fenomeni, ve kelime teşekkülü, mana mütemmimi olan ek unsurlarının ilâvesinden ibarettir; bu ek fonemlerinde ses sembolizmi vardır; onlar hem fonem, hem semantem, yani fonestemdirler; bunlar da umumiyetle ilk insan psişizminde son derece teşdit edilmiş olan mesafe ve saha konsepsiyonuna bağlıdır. Deny'nin iyi müşahede edebildiği gibi («Grammaire» S. 12), «les mots turcs sont comme des mosaïques». eBn de şunu ilâve edeceğim: Bu mozaikler, prehistorik ana Türkün lengüistik jenesinin inci dizileridir ki, binlerce asır zulmet içinde kaldıktan sonra, *Atatürk* Devrinde ve Türkiyesinde yine incileşip kıymet ve mana kesbediyor.

Sayın dinleyicilerim, işte Güneş - Dil Teorisinin antropolojik esasına birlikte bir kuşbakışı gezdirebildik. Derinliklerini, yukardan gördüğümüz bu vâsi ve muazzam şehirler şehrinin sokaklarını değil, caddelelerini bile lâyıkile tetkik edemedik. O birkaç sayfada madde madde, kaziye kaziye gizli yatan definelerin, hakikat hazinelerinin ancak kapı levhalarını okuyabildim size. Bu topluluk ve icaz, bütün fevkalbeşer ve kutsî ilhamla yazılmış olan kitapların bir karakteristiği ve şaşmaz kaderi olmuştur. Jeni ifşaatını yıldırım gibi verir, onu kaziye kaziye, sure sure tefsir ve şerh etmek ise arkadakilere düşer. (*Alkışlar*)

Başkan — Beş dakika istirahat.

İkinci Toplantı

Saat: 16 -

Başkanlık Kuru:

Başkan : B. Nuri Conker

Sekreterler: Bn. Esmâ Nayman,
Bn. Zerrin Dilmen

Başkan — Celse açılmıştır.

Dr. Bay Mehmet Ali Ağakayın Güneş - Dil Teorisi karşısında Grek dilinin bazı hususiyetleri hakkındaki tezi vardır.

GÜNEŞ-DİL TEORİSİ KARŞISINDA GREK DİLİNİN BAZI HU- SUSİYETLERİ

Bundan otuz asır evvel Ege Havzasında konuşulan Grek lehçeleri Türk dili için ihmal edilmeyecek bir araştırma sahası teşkil eder.

Bilindiği gibi, Hint - Avrupa grubu içinde, mazisine en çok nüfuz edilen dil, Grekçedir. Bu dilin İyoniyen diyalekti Milâttan altı asır önce Archiloque gibi şairler, beş asır evvel de Hérodote, Hipocrate kabilinden nasirler tarafından yazılmıştır.

Attik lehçesi ise - bazı kitabelerle - diğerinden bir asır kadar evvel tevsik edilmiş bulunuyor.

Homerik şiirlere gelince; bunların mühim bir kısmının diğer metinlerden çok daha eski olduğu kanaati vardır.

Halbuki Hint - İran sahasında Milâttan beş asırdan fazla geriye gidilemedi. Lâtincenin ancak 22 asırdan berisi lüzumu kadar tanılıyor, diğer kolların içinde en eski metinleri veren Nordik ise on yedi asırdan yukarı çıkmış değildir.

Grekçenin bu kadar eski metinlere sahip olması gibi bir üstünlüğü yanında başka bir uygunluğu daha var. Bu dil, bilindi bilineni aşağı yukarı hep aynı yazı ve imlâ sistemini saklıya gelmiştir. Binaenaleyh bugünkü telâffuzlarına rağmen bazı temlerin üç bin sene evvelki ses kıymetleri o sayede tayin edilebilir.

Türkçenin Hint - Avrupa dil ailesiyle, ve bu arada Grekçe ile de mevcut olan menşei münasebeti artık müsbet hakikatler sırasına geçmiş bulunuyor. Biz burada bu münasebetten ziyade Grekçenin tetkikinden dilimiz hesabına istihsali mümkün görünen faydalara işaret etmek istiyoruz.

Bir dil için şişkin bir sermaye teşkil edecek kadar takım takım Türkçe temlerin, hattâ epeyce de gramatikal şekillerin Grekçede bulunması şüphesiz ehemmiyetli bir vak'a teşkil eder. Fakat işin daha çok ehemmiyeti haiz olan başka tarafları var. Bir defa Grekçe bize, birçok mefhumların Türkçe ifadesini otuz asırlık bir zamanın ötesinde görmek imkânını veriyor. Bu cihetin, dilimizin kronolojisi bakımından önemli olması icap eder.

İkincisi; Grekçenin yazı ve imlâ eksikliğini söylemiştik. Demek ki, orada mütenazırlarını bulacağımız Türkçe kelimelerin o zamanki fonetizmaları hakkında, nisbî de olsa, bir fikir edinebileceğiz.

Ondan başka Güneş - Dil Teorisinin salim bir disiplin altına almış bulunduğu «orijine kadar çıkmak» hareketinde Grekçe, eski ve bol metinleriyle, işe yarar bir menzil hizmetini görebilir.

Şimdi yapacağımız biriki küçük araştırma ile bütün bu cihetlerin birer birer tebarüz edeceğini göreceğiz.

Grekçede menşei bilinmeyen eski sözler pek çoktur. Boisacq'ın etimolojik lûgatinde, hemen hemen her sayfada, bunların birkaç tanesine tesadüf edilebilir. Bu gibi kitaplar yazılırken Türk vokabüleri gözönünde bulundurulsaydı Grekçede bu kadar kelimenin aslı öylece meçhul kalmazdı. (Laos) ve (Ohlos) kelimeleri bu kabildendir. İsmi geçen müellif bunlardan birincisine «Etimologie inconneue», diğeri için de «Etimologie obscure» kaydini koyuyor.

Bailly'nin Grekçe diksiyonerinde (Laos) sözüne şu manalar veriyor: Halk, insan toplantısı, kalabalık, millet.

(Ohlos) kelimesi de şöyle izah ediliyor: İnsan kalabalığı ve tahsis ile cemaat, halk, aşağı halk, avam v. s...

Grek diline nereden geldiği belli olmıyan bu iki kelimenin insan topluluğunu ifade etmekte birleştikleri görülüyor.

Gene insan topluluğunu gösteren ve Boisacq tarafından etimolojisi meskût geçilen kelimelerden (ili) yi de alalım. Bailly tarafından manası takım, cemaat, alay, askerî müfreze, süvari takımı ve nihayet hayvan sürüsü diye gösterilen bu kelime fonetizması itibariyle ehemmiyet arzeder. İkinci vokalinin esasen uzun olduğu imlâsından belli olan bu sözün birinci vokalinin de memdut olduğu kaydediliyor. Şu halde burta eski telâffuzuna riayet ederek bizim harflerle temsil etmek lâzımgelirse

(ili), daha doğrusu (iğliğ) şeklinde göstermemiz icap eder. Fakat mesele bu kadarla bitmiyor. Bu kelimenin birinci vokali İyoniyen lehçesinde diftonk ile (eili) tarzında yazılır. Diftonk vaziyeti bir konsonun ve bermutat bir (F) = digama'nın aradan çekilerek iki vokalin yanyana gelip kaynaşması suretiyle tahassül ettiğinden (iğliğ) yerine (eğiliğ) demek daha doğru olur.

Lehçe hususiyetlerini ve imlâ şekillerinin delâletini hesaba katmadan, bu kelimenin orijinel şeklini sırf Güneş - Dil Teorisinin verdiği esaslar dairesinde tesbit etmeğe kalksaydık varacağımız netice başka türlü olmuştuk.

Kalabalık anlamlı kelimelerden (Ağeli) yi de kaydedelim. Hareket manasına (ago) sözüne bağlamak istediği bu kelimeye, Boisacq doğrudan doğruya sürü (troupeau) manası veriyorsa da Bailly, bunun Girit lehçesinde insan kalabalığını da ifade etmek için kullanıldığını tasrih ediyor. Bu sözün de son vokali uzun söylenen bir (ita - H) olduğundan (ağeliğ) tarzında gösterilebilir.

O takdirde, bugünkü telâffuzlarıyla, (ili) ile (ağeli) nin Grek lehçelerine takaddüm eden bir zamanda tek bir kelimeden ibaret olduğu anlaşılıyor.

Nihayet (ağora) sözünü de alalım. (Toplantı yeri) nden başlayarak umumî meydanlık, pazar yeri, çarşı, satınalma gibi basamaklardan geçtikten sonra (malîyet fiati) manasına kadar inen bu sözün asıl medlûlü, Bailly'ye göre toplantı, kurultay, halk toplantısıdır. Mecliste söylenen söz ve toplantı yeri anlamına da gelir. Bunun da üçüncü vokalinin memdut olduğu işaret ediliyor. Şu halde eski telâffuzu (Ağorağ) olması icap eder. Toplantı ve kalabalık ifade eden kelimelerden (ağiris) kelimesini de kaydederek umumî bir mukayese yapalım.

Hep toplantı ve bilhassa insan toplantısı anlatan bu kelimelerin arasında, (laos) müstesna, üç türlü münasebet görüyoruz:

- 1 — (Radikal münasebet) Kelimelerde birinci unsurların mutabakati;
- 2 — (Morfolojik münasebet) Her kelimenin üçer unsurdan terekkep etmesi;
- 3 — (Semantik münasebet) Manada uygunluk.

Ohlos = oh + .l + os
İli = iğ + .l + iğ
Eili = eğ + il + iğ

Ağeli = ağ + el + iğ
 Agora = ağ + or + ağ
 Ağiris = ağ + ür + is

Bu kelimelerin üç bin sene evvelki ses kıymetleri hakkında mevcut malûmata dayanarak çizilen bu tabloya, görülüyor ki, Güneş - Dil Teorisinin ilâve edeceği yalnız birinci ve ikinci kelimelerin ilk unsurundan sonra birer vokalden ibarettir. Demek ki, bu malûmat mevcut olmasaydı bu orijinel şekilleri bulmak için hiç zahmet çekilmeyecekti. Çünkü Teorinin göstereceği formüller de bunlardan farklı olamazdı:

Ohlos = oh + ol + os
 İli = iğ + il + iğ
 Eili = eğ + il + iğ
 Ağeli = ağ + el + iğ
 Agora = ağ + or + ağ
 Ağiris = ağ + ür + is

Kelimelerin kaynağına kadar çıkış yolculuğunda Teorinin kılavuzluğuna ne kadar güvenebileceğini bu misal pekâlâ gösteriyor.

Meişei meçhul gösterilen veya meskût geçilen bu sözleri, artık Türkçede arıyabiliriz.

Bir defa (ili, eili, ohlos) kelimelerinin (alay ve ulus) sözlerini hatırlatmaması mümkün değil. Diğerlerinin de olsa olsa ancak (eğlek, eğrek) ayarında birtakım sözlerle karşılaşabileceği hatıra gelir.

Filhakika Tarama Dergisinin endeksinde başka delâletler arasında «içtima mahalli» ve «mâşer» manasiyle (eğlek), gene «içtima mahalli, tecemmügâh ve makar» anlamiyle (eğrek) ve «cemiyet, mâşer» karşılığı olarak ta (öğrek) kelimelerini buluyoruz. Bunların etimolojik şekillerini Teorinin gösterdiği yolda çizince diğerlerinden farksız oldukları görülür:

1 — Grekçe : Ohlos = oh + ol + os
 Türkçe : Ulus = uğ + ul + us
 2 — Gr. : İli = iğ + il + iğ
 Gr. : Eili = eğ + il + iğ
 Gr. : Ağelli = ağ + el + iğ
 Tr. : Alay = ağ + al + ay
 Tr. : Eğlek = eğ + el + ek
 3 — Gr. : Agora = ağ + or + ağ
 Gr. : Ağiris = ağ + ür + is

Tr. : Eğrek = eğ + er + ek
 Tr. : Öğrek = öğ + ör + ek

(Eğlek, eğrek, öğrek) kelimelerinin morfolojisi bunların dilimizin öz malı bulduklarına hiçbir şüphe bırakmıyorsa da Türkçede (eğ-) kökü ve varyantlarının çokluk ve topluluk ifade eden sözler üretmeğe yaradığını bir iki misalle gösterelim:

1 — Öğür = Cemiyet, fırka, ümmet, zümre, fazla.
 2 — Öğüş = Binihaye, ekser, fazla, kalabalık.
 3 — Öğül = Mecmu, yekûn.
 4 — Öğmeşmek = Tecemmü etmek.
 5 — Ağrı = Servet, hazine.
 6 — Ağıl = Davarın toplantı yeri.

Ve başkaları. . . . .

Şimdi müşahedelerimizi hülâsa edelim:

1 — Grekçe (ohlos, ili, ağeli, ağora) gibi kelimelerin kaynağını Türk dilinde buluyoruz.

2 — Bu kelimeleri Grekçede bulmak sayesinde dilimizde hâlâ yaşayan asıllarının 30 asırlık bir mazisine nüfuz ederek onların o zamanki fonetizmalarını anlamış oluyoruz.

3 — Tesbit ettiğimiz bu fonetizmaların hemen noktası noktasına, Güneş - Dil Teorisinin gösterdiği şekillere tevafuk ettiği görülüyor.

Gerekçede, böylelikle teoriyi tasdik eden, hükümlerindeki isabeti teyit eden bu gibi vak'alara adım başında tesadüf etmek mümkündür. Fakat bunun başka misallerine geçmeden evvel, ele almış bulunduğumuz söz serisinin, umumî şekilde mana tahlilini yaparak her iki dildeki mefhumların Teoriyi, bu sahada da, ne dereceye kadar tuttuğunu anlatalım.

Şimdiye kadar tetkik ettiğimiz sözleri, onları vasıflandıran ekler itibariyle iki kategoriye ayırabiliriz: (-r-) ve (-l-) kategorileri. (R) kategorisine ağora, ağiris, eğrek ve öğrek, (L) kategorisine de ili, eili, ağeli, ulus, alay ve eğlek sözleri girer. Bunlardan birer mümessil, meselâ eğrek ve eğlek kelimelerini tahlil etmek maksada elverişli.

(1) (2) (3)

Eğrek. — Etimolojik şeklini (eğ+er+ek) diye alıyoruz.

1 — (Eğ) anaköktür. Bildiğimiz gibi güneşi ifade eder.

2 — (Er) ektir. Güneşin «belli, kesin bir nokta veya sahada takarrür ve temerküz ederek bulunuşunu» gösterir.

3 — (Ek) güneşin temerküz ettiği belli kesin sahayı «isimlendirir».

Bugünkü telâkkilerimizle (eğerek) sözünün bu sembolik tarifinden hiçbir şey anlaşılmaz. Fakat insanların her şeyde totemlerini vehmettikleri, her hâdiseyi ona izafe ettikleri zamanları gözönüne getirince mesele birdenbire sadeleşir.

İlk insanlar için cemaatin, yani toteme bağlı fertlerin toplantı yeri, bizzat totemin takarrür ve temerküz ettiği bir sahadan başka bir şey değildi. Onların bu iptidaî görüşlerini çok görmemeli. Halkın başlıca toplantı yerlerinin mescit ve tekkelerden ibaret olduğu zamanlarda oraları Allahın birer evi yani «merkez ve makarrı» değil miydi?

Şu halde «güneşin veya mabudun temerküz ettiği saha» tabiriyle (mabet, cami, mahfil, meclis) gibi mefhumların kastedilebileceği anlaşılıyor.

Şimdi diğer kategoriye geçelim:

(1) (2) (3)

Eğlek. — Kelimenin etimolojik şekli (eğ+el+ek) tir.

1 — (Eğ) anaköktür. Güneşi ifade eder.

2 — (El) ektir. Güneşin «uzak, şamil, her sahada bulunur bir genelikle vasıflandığını» yani dağınık süje veya objelerde tecelli ettiğini gösterir.

3 — (Ek) kelimeyi isimlendiren bir ektir.

Bundan evvelki tip, temerküz ve takarrürle vasıflanmış olduğu halde bu, dağınıklık ve şümül ile temyiz ediliyor. Filhakika totemin geniş ve dağınık bir saha dahilinde tecelli ettiği süjelerin mecmuu halktan, milletten başka bir şey değildir. Biz hâlâ «halkın sözü hakkın sözü» derken halkı Ulûhiyetin sinmiş olduğu bir varlık diye telâkki etmiş olmuyor muyuz?

* * *

Grekçenin hep aynı imlâ sistemini saklıyageldiğini ve böylelikle temlerinin eski ses kıymetini tayin etmek mümkün bulunduğunu zikretmiştik. Bu müsait durumdan Türkçe hesabına da faydalanmak mümkündür.

Türkçede (ang-, eng-) fonemle başlayan ve «inhiraf, inhina, ihata» mefhumunu veren birçok sözler var:

Engin, inhiraf demektir.

Engeme, engebe; manası meyil, sathı mail, ârıza.

Engirmek, muhasara etmek;

Angızmak, ihata etmek;

Angıtmak, serfüru etmek manasına gelir.

Bu kelimelerdeki (ang) foneminin «inhiraf» fikrine ne suretle delâlet ettiğini, yani ana mefhum ile inhirafın münasebetini araştıralım. Ancak analize girişmeden evvel elimizdeki maddenin hakikî ses kıymetini tayin etmiş bulunmalıyız.

Şu halde buradaki (ang) hakikaten eski bir fonem mi, yoksa bir öfoni mahsulü müdür?

Bunda birinci unsur mevkiinde bir (an) görüyoruz. Bunun kök rolünü oynadığını kabul edebilmek için eski bir (ağ) dan inkişaf etmiş bulunduğunu gösterebilmeli, aksi takdirde onu bir ek diye kabul edip kelimenin asıl kökünü düşmüş farzetmeliyiz. O zaman da etimolojik maddenin;

ağ + an + ag

şeklinde tasarlanması icap eder. Bu kolay yola sapmadan evvel birinci ihtimali tahkik etmek bize daha doğru görünür.

Grekçede aynı mefhumu ifade etmek üzere aynı fonemden teşkil edilmiş kelimeler var:

Angon = ; dirsek

Angilos = ; eğrilmiş

Angoini = ; eğri olan her şey

Angali = ; saran veya sıkın her eğri şey, kucak.

Her iki dilde aynı anlamı ifade eden bu fonem Gerekçede (ağk = A+Ĝ+K) harfleriyle yazılır. Bu cihet çok ehemmiyetlidir. Şimdi bizim de (ang) diye telâffuz ettiğimiz fonemin eski bir (ağk-) olduğu anlaşılırsa tahlilde yanlış bir yola sapmaktan kurtulmuş olacağız.

Acaba bir (ağk-) fonemi (ang) şeklini alabilir mi? Ve bu inkişafa hâkim olan fonetik kanunları hangileridir?

Bir defa (ğ) ile (k) nın bir arada söylenmesi, yani bu iki konsonun bir ses grubu teşkil etmesi zordur. Böyle vak'alarda dil şuurunun, öfoniyi temin etmek için bir takım tedbirler alacağı tabiidir. Buna gösterilecek misaller çoktur.

Türkçede öfke sözünü «öke, öyke, ökke, öpke, öfke ve öngü» olmak üzere tam altı şekilde tesbit edebiliyoruz. Bunların hepsi öfenik tiplerdir. Şu halde bunun disfonik şekli ne olabilir?

Kelimede sabit gördüğümüz (k) sesi ile disfoni yapabilecek ancak (g, ğ) konsonu var. Demek ki bu sözlerin prototipi (öğke) iken (ğ) sesi türlü inkişafarla; n, f, p, y, k ve (sıfır) gibi kıymetlere tahavvül etmiş. Bunda şüphe edecek bir şey yok. Fakat durup dururken dil ne diye telâffuzu güç bir tip yaratsın, sonra da bu zorluğu gidermek için emek sarfetsin?

Bunun cevabını yine dilde görülen bazı hâdiseler verir. Temler ek alarak uzamak mecburiyetinde kaldıkları zaman eski ölçülerini muhafaza etmeğe temayül ederler. Ve bu sebepten ekseriya vokallerinden birini ifade ederler: (gnül, gönlün) misalinde olduğu gibi... Kelime (-ün) ekini alınca ikinci vokalini atmış.

Demek oluyor ki (öğük) temi bir ek alıp (öğüke) şekline girmek mevkiinde kalınca ikinci vokalini atmış, telâffuz güçlüğü de o zaman başgöstermiş. Yoksa, konsonlar aslen birer vokalle birbirinden ayrılmış buldukları cihetle, orijinel disfoni tasavvur edilemez.

(1) (2)
Şimdi artık (ang) teminin, aslında bir (ağ + ak) olduğunu bilerek analize başlayabiliriz.

1 — (Ağ) anaköktür ve doğrudan doğruya ana mefhumu, yani güneşi ifade eder.

2 — (Ak) hareket anlamına birinci dereceden prensipal bir köktür.

İkisi birden: «Güneşin hareketi» demeğe gelir ki bunun da tanındığına göre münhahi bir şekilde olduğunu izaha lüzum yoktur.

Köklerin ikisini de -(ağ-mak) ve (ak-mak) sözlerinin delâleti veçhile - «hareket» anlamına aldığımız takdirde de ayrı istikamette iki hareketin meydana getireceği şekil tabiatıyla çarpık bir şey olacağından gene inhina ve inhiraf fikri anlaşılır.

Bu tarzda iki ayrı mefhumun terkiibinden yeni bir anlam çıkması dilimizde misalleri çok olan bir hâdisedir: Alışveriş, dedikodu gibi.

(Ang-) teminin niçin inhina fikrini verdiğini böylece tesbit ettikten sonra bununla teşkil edilen kelimelerin izahı bizi güçlüklerle uğratmaz.

Meselâ: İhata manasına gelen (angrzmak) sözünü ele alalım: (mak) dezinansı bir tarafta dursun, geride kalan (-ız-) ekinin, katıldığı anlama «geniş bir hareket» izafe ettiğini bildikten sonra bu kelimededen «geniş bir inhina hareketi» manası çıkarmamağa sebep yoktur. «Geniş bir inhina hareketinin» de ihataya müncer olacağı tabiidir.

Muhasara karşılığı kullanılan (engirmek) te ise ek olarak mütemerkiz bir hareket fikrini veren (-ir-) unsuru var. O halde mütemerkiz bir inhina hareketi ifade edilmiş olur ki bunun da manası ancak muhasara olabilir.

İhata ile muhasara arasındaki farkı düşünürsek bunları vasıflandıran eklerin intihabındaki isabet belirmiş olur. İhatada genişlik fikri var: «İhatalı düşünüş» tabirinde olduğu gibi. Halbuki muhasarada genişlik değil bilâkis darlık ve tazyik hissedilir.

(Angıtmak), abstre olarak «baş eğmek» manasına geldiğine göre konkre medlûlünün «iğilmek» olması lâzımgelir. (.t-) eki katıldığı kök anlamına «yapıcılık» vasfını verdiğinden (ağıtmak) sözünün doğrudan doğruya «inhina etmek» karşılığı olması icap eder ki müstamel manası da bundan başka bir şey değildir.

Grekçe: Angali. Etimolojik şekli:

(1) (2) (3) (4)
ağ + ak + al + iğ

1 ve 2 — ağ + ak = inhina

3 — al = genişlik

4 — iğ = anlamı isimlendiren bir ektir.

Toptan manası: «geniş inhinalı bir obje». Filhakika kelimenin müstamel manası da «saran veya sıkı her eğri şey» ve tahsisen kucaktır.

Angon — Etimolojik şekli:

(1) (2) (3)
ağ + ak + on

1 ve 2 — ağ + ak = inhina

3 — on = en dar sahayı gösterir.

(En dar sahalı inhina) alelâde bir inhiraf, bir dirsektir. (Angon) da dirsek manasındadır.

Bu misalleri çoğaltmağa lüzum yoktur; Ancak mefhum genişlemesini takip etmiş olmak için, tahlile girişmeden birkaç kelime daha kaydedelim:

Türkçe:

Angıç = merdiven (çıkıp inmeğe yaradığından)

Angı, ankáz = mafsal (inhina ve inhiraf hareketlerine yaradığı için)

Engel = hail (önünde yol değiştirildiği için)

Engerek = yılan (inhinalarımdan kinaye)

Grekçe:

Angistron = olta iğnesi

Angira = gemi çapası

Angos = vadi (iki dağ mürteseminin teşkil ettiği dirsek)
Ongos = kanca
Enkhelis = yılan balığı V. S.

Görülüyor ki fonemlerin orijinel şekillerini tayin ederken bazı ahvalde, Grekçenin imlâsı rehberlik edebilir; buna mukabil bu dilin fonetiği ara sıra önümüze halledilmesi icap eden bir takım karışık meseleler çıkarmaktan da geri kalmaz.

* * *

İki dil arasında yapılan karşılaştırmalarda bazı vak'alarda şöyle bir neticenin alınması mümkündür:

Manada tam bir uygunluk,

Ses tarafında mukayyet bir mutabakat.

Bu mukayyet mutabakat şu tarzda olabilir: Karşılaşmanın Grekçe tarafında fonemin ilk konsonuna fazla bir sesin koşulmuş olması. Meselâ:

(Konuk) kelimesine karşı (k « s » enos)

Veşim manasına (döğme) ye mukabil (« s » tiğma)

Bu misallerde Grekçe tarafında gördüğümüz fazla (-s-) konsonu buradaki temlerin ilk seslerini teşkil eden (k) ve (t) ile grup halinde, yani mürekkep bir ses vaziyetinde bulunur ve yeri muayyen değildir. Baş tarafta da, ikinci plânda da, aynı salâhiyetle yer alabiliyor. Bu halin ayrı bir delâleti yoktur. Nasıl ki:

Kılıç manasına hem (skifos) hem de (ksifos);

Kuru anlamına (skirron) ve (kseron) şekilleri var.

(S) konsonunun meydana getirdiği mukayyet mutabakata başka misaller:

Türkçede (kaz-ıntı) Grekçede (ksez-ma)

» (kaşı-ma) » (ksüsi-mon)

» (kara) » (kseron) ve (skirron)

» (tir-ek) » (stir-ings)

» (tire-mek) » (stiri-zo) dayanmak manasına

» (eğle-şme) » (sholi)

» (konak) » (skana) çadır, baraka, kulübe anlamına.

Bunlar gibi daha birçok misalden anlıyoruz ki Grekçe kelimelerin başında bir grup unsuru vaziyetinde gördüğümüz (s) konsonu, Türkçe ile yapılacak mukayeselerde muadeleti bozacak bir unsur değildir.

Bununla beraber bu konsonun, Türkçede ortadan çekildiği halde Grek dilinde siflan bir inkişafa uğramış orijinel bir ses olması hatıra ge-

li, «Teori» de bu ihtimali kuvvetlendirmekten geri kalmaz. Çünkü meselâ demin geçen «döğme» sözünün etimolojik şeklini çizmek lâzım gelirse ilk işimiz onu bir kök unsuru ile tamamlamak olacaktır. Zira kelimenin başındaki (d) sesi kendi başına bir kök olamayacağından asıl kökün düşmüş bulunduğunu düşüneceğiz. İşte (döğme) de silinmiş bulunan anakök, (stiğma) da siflan bir ton alarak kendini korumuş.

(S) sesini grubun ikinci unsuru mevkiinde gördüğümüz vak'alarda da mesele - ksifos = skifos misalinde olduğu gibi - iki konson arasında mutata bir yer değişmesinden başka bir şey değildir.

Şu halde ilk nazarda müşkülât çıkarıcı hissini veren bu (s) bilâkis bize anakökü göstermesi itibariyle, tahlillerde faydalı bir işaret olabilir.

Meselâ, (konuk) kelimesini, tekbaşına alarak etimolojik şeklini çizmek istersek başındaki (k) yı kök diye kabul etmemek için hiçbir sebep yok. Fakat, (ksenos) ile karşılaştırdığımız bu kelimedeki (ks) mürekkep sesinin, muayyen birtakım fonetik istihalelere uğramış, orijinel bir (.ğ + .k) terkibinden başka bir şey olmadığını düşünecek ve prototipi (.k + .n) tarzında iki unsurlu değil, (.ğ + .k + .n) şeklinde ve üç unsurlu bir formül halinde tesbit edeceğiz. Buna göre yapılacak mana tahlili de daha isabetli olur. Çünkü misafirlik gibi oldukça ileri bir mefhumun daha iptidaî anlamlara dayanması, binaenaleyh ikiden fazla fikir unsurundan kaynakmış bulunması icap eder.

«Konuk, konak, konmak» gibi mefhumların esas maddesini teşkil eden (kon-) teminin ilk insanlara nasıl bir fikir verdiğini, daha doğrusu bunun ne gibi bir zihniyetin ifadesi bulunduğunu araştıralım.

Bunun için temi evvelâ fonetik şekilde bulduğumuz gibi:

1 2
(ok + on)

diye iki unsurlu olarak tetkik edebiliriz. Bunda:

1 — Güneşi anlatan bir kök ile;

2 — Pek yakın bir saha veya yakınlık ifade eden bir ek görüyoruz.

Bu fikir terkiбинin delâlet ettiği «Güneşe yakın olmak» ile asıl temin manası «geceyi bir yerde geçirmek» arasında münasebet değil, bilâkis tezat var. Tevil yoluna sapsmadan bu tecrübeden müsbet bir netice alınmaz.

Şimdi ikinci bir tecrübe için prototipi:

1 2 3
(oğ + ok + on)

şeklinde kabul edelim. Burada Güneşi tabiatıyla (oğ) kökü temsil eder.

(Ok) unsuru ek mevkiine geçecek ve anakök mefhumuna öyle bir vasıf verecek ki, bundan hâsıl olacak yeni mefhum gece dahi olsa güneş gibi ortadan çekilmesin.

(K) nın «ek olarak objeyi veya panseyi tamalıyan, tayin eden bir işaret» olduğunu biliyoruz. Pansenin bu tamamlanışı muhtelif istikametlerde olabildiği gibi tadil şeklinde de olur:

(Başak) «baş» kelimesinin; (Damak) «dam» ın;

(Bilek) te «bel» sözünün tadile uğramış şekilleri olduğu gibi.

Şu halde (oğ + ok) temini biz burada «küçük güneş», «güneşin benzeri», «güneşin timsali» gibi bir manaya almak mecburiyetindeyiz.

Dilimizde ocak manasına (oğok) diye ayrı bir söz tesbit edemedikse de (oçok) kelimesi var (Altay, Teleüt). Ondan başka Küerik lehçesinde gözbebeği anlamına (öğök) kelimesini buluyoruz. «Ateş» ile «göz» mefhumları arasında müesses bulunan semantik münasebet ise malûmdur. Binaenaleyh analizde meydana çıkan ocak manasına (oğok) temi delilsiz bir faraziye sayılamaz.

(On) ekinin ifade ettiği yakınlık fikrini de mana terkibine ilâve edince güneşin timsaline yaklaşmak gibi orijinal ve sembolik bir ifade meydana çıkmış olur.

Evlerde güneşin timsali ocak olduğunu ve bu ocağın hâlâ evin kutsal bir yeri, âdeta ailenin sembolü telâkki edildiğini hatırlatmağa lüzum yoktur. Ocak «güneş» i yani en büyük mabudu temsil ettiği içindir ki, onun namına bize sığınanları, «ocağımıza düşenleri» korumak mecburiyetini duyarız.

Misafir olmak manasına «konmak» ta, arkaik delâleti itibariyle «ocağa yaklaşmak», «ocağa sığınmak» demek olduğundan konuğa hizmet etmek, saygı göstermek, hâlâ hemen hemem dinî bir vecibe teşkil eder. Çünkü konuk ev sahibine dğil, ocağa, Tanrıya gelmiş addedilir. Onun için «Tanrı misafiri» deriz.

Lâtince misafir manasına (hostis), grekçe misafir almak anlamına (hestiao) ve ocak karşılığı (hestia) kelimelerinde görülen fonem birliği, ocak ile konuk mefhumları arasında bulduğumuz münasebetin ne kadar tabî olduğunu gösterir.

Şimdi (kon -) teminin nasıl bir zihniyetin ifadesi bulunduğu, ocak ve konuk mefhumlarının karşısındaki psikolojimizin kaynağı anlaşılabilir.

Görülüyor ki, yaptığımız analizde müsbet neticeyi, ikinci tecrübeden yani (kon -) teminde düşmüş bir anakök görmek telâkkisine göre olan denememizden aldık. Bu telâkkiyi de bize telkin eden şey, iki dilde karşılaştığımız kelimelerin gösterdiği fonetik farktır.

Bu gibi fark ve inhiraflar «Güneş - Dil» Teorisinin mantığına arz edilince hakikî kıymet ve delâletleri anlaşılır ve göründükleri gibi ayırıcı değil, bilâkis birleştirici birer vasıf oldukları meydana çıkar.

Şimdi son olarak, bu araştırmanın neticelerini hülâsa edelim:

1 — En azı otuz asır önce Türkçeden Grekçeye birçok kelimelerle beraber medenî hayatın ileri mefhumlarından bir çoğu da geçmiş bulunuyor. Tarihin o devrinde Türkçenin, bu gibi mefhumları başka dillere ibzal etmesi çok manidar bir vak'a teşkil eder.

2 — Bu mefhumları ifade eden sözlerin o zamanki fonetizmalarını tayin etmek, Grekçenin imlâ kaidelerini ve iki dilde yer alan mütenazır sözlerin sistematik değişmelerini gözönünde tutmak sayesinde mümkün olabiliyor.

3 — Bu vasıta ile tayin edilen eski şekillerin hemen noktası noktasına «Güneş - Dil» Teorisinin verdiği örneklere tevafuk ettiği görülür. Realite ile nazariyenin bu sahada birbirini bu derece tutması «Teori» nin diğer hükümlerindeki isabete de kat'î bir delildir.

Fakat delillerin en kat'îsi, dilin kaynağı diye güneşi gösteren işareti yine Güneşten, şimdiye kadar hiçbir küsufa uğramıyan «Bizim Güneşimiz» den almış bulunmamızdır.

(Sürekli alkışlar).

Başkan — On dakika istirahat için celse tatil edilmiştir.

Üçüncü Toplantı

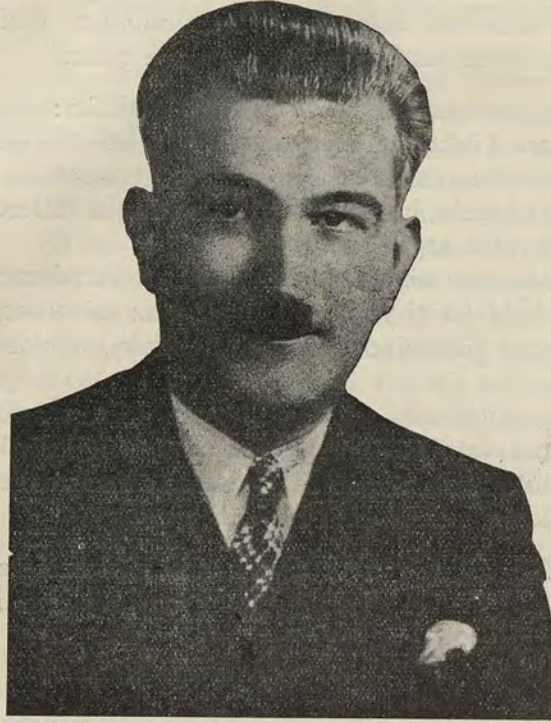
Saat 17³⁰ - 17⁵⁵

Başkanlık Kuru:

Başkan : B. Nuri Conker

Sekreterler: Bn. Esmâ Nayman
Bn. Zerrin Dilmen

Başkan — Celse açılmıştır. Kurum namına Kurultaya sunulan tezlerin sonuncusu olan tez şimdi okunacaktır. Tez sahibi Bay Hami Danişmend'dir.

İŞARET DİLİ VE TASRİFSİZ FİİL

Atatürk, Arkadaşlar;

«Güneş - Dil» sisteminde birdenbire göze çarpmayan öyle mühim noktalar vardır ki, insanlığın ilim ve zekâ tarihinde gezdirilecek dik-katli bir nazar, en eski devirlerden itibaren bunların çok kuvvetli delil-leri bulunduğunu derhal tesbit edebilir: meselâ konuşma dilinin teşek-külünden evvel insanların muntazam bir «İşaret dili» ile anlaşmış ol-duklarını tesbit eden esas, işte bu arzettiğim noktalardandır.

Tıpkı bunun gibi, «Güneş - Dil» kanununun tatbikiyle yapılan kelime tahlilleri de önümüze lisanîyat tarihinin birçok delillerle teyit ettiği birtakım ilmî hakikatler çıkarmaktadır: bunların en mühimlerin-den biri, konuşma dilinin ilk teşekkül devirlerinde insanların «Tasrifsiz fiil» kullandıklarını gösteren esastır. Huzurunuzda bahsedeceğim nok-talar, işte bu iki esasa, yani «İşaret dili» ile «Tasrifsiz fiil» meselelerine aittir.

*
* *

«Güneş - Dil» kanununa ait broşürün 11 - 12 nci sahifelerinde tes-bit edilen esaslara göre, menşe devrinden itibaren dilin teşekkül tarihinde şu üç tekâmül safhası vardır:

1 — Fikri yalnız manalı jestlerle ifade eden «SÖZSÜZ İŞARET» devri;

2 — Çok basit ve iptidai birkaç manalı sözle karışık jestlerden mürekkep «SÖZLÜ İŞARET» devri;

3 — Eski manalı jestlerin yerine manalı sesler kaim olmasıyla te-zahür eden şimdiki «İŞARETSİZ SÖZ» devri: bu son devirde «İşaret» çok mahdut bir şekle inmiş ve ancak sesle ifade edilen manaya kuvvet vermek için bugün olduğu gibi alelâde bir «Yardımcı hareket» mahi-yetini almıştır.

Bu vaziyete göre, birinci devirde esas «Manalı jest» olduğu halde, üçüncü devirde esas «Manalı ses» olmuş ve bu iki devir arasında geçen «Sözlü işaret» devri de ancak bir istihale devresi teşkil etmiş demektir.

Birinci devirdeki «Sözsüz işaret» dilini kullanan insanların hiç ses çıkarmamış birtakım dilsizler olduğunu iddia edecek değilim: Her-halde bu ilk insanların kullandıkları işaretlere hayret, hiddet, korku, sevinç vesaire gibi hislerinden mütevellit birtakım sesler de karıştırmış olmaları pek tabiidir; fakat «Ses» başka, «Söz» başkadır: Bir cemiyetin her ferdine her zaman aynı bir mefhumu ifade etmiyen hayvanî sesler «Söz» değildir; «Söz», «Manalı ses» dir; onun için bu ilk devir, «Sesli», fakat «Sözsüz» işaret devri demektir.

«Güneş - Dil» kanununun bürün vuzuhiyle devirlere ayırarak tes-bit ettiği bu tekâmül safhalarının doğruluğu, ilim tarihinin en eski de-virlerinden itibaren tesbit edilebilecek muhtelif müeyyidelerle sabittir: Meselâ Milâttan evvel 5 - 4 üncü asırlarda yaşayan (Platon), «Ses dili» nin menşeiini insandaki «Jestle taklit» hassasında bulmuş olduğu gibi, gene Milâttan evvel 4 - 3 üncü asırlarda yaşayan Yunan filozofu (Epicure) de dilin menşeiinden bahsederken, «Sözün sesle jestten doğ-duğu» nu ispat için biraz müphem olmakla beraber çok doğru bir na-zariye serdetmiş ve hattâ XVIII inci asrın dilticilik sahasında «Tekâmül» esasına taraftar müellifler işte bu eski zaman prensipine istinat ederek «Ses dili» nin «Tabii dil» olan «İşaret» esasından istihale etmiş oldu-ğundan bahsetmişlerdir; meselâ o asrın meşhur Fransız filozofu (Etienne de Condillac) bu esasın en mühim müdafilerindedir. ve hattâ bu bü-yük müellif İşaret diline «Langage d'action» ismini vermiştir.

Dil psikolojisinin bugünkü iptidai kabileler üzerinde yapılmış muhtelif tetkiklere istinaden varmış olduğu en yeni neticeler de «Güneş-Dil» sisteminin bir kanun şeklinde ortaya çıkardığı bu sağlam esası ta-

mamiyle teyit edecek mahiyettedir: iptidaî kavimlerle meskûn ülkelerin her tarafında, meselâ Amerika'nın şimalinde ve cenubunda ve Afrika ile Avustralyanın muhtelif yerlerinde yaşayan birçok iptidaî cemaatlarda pek mütekâmil bir «İşaret dili = Langage par gestes» keşfedilmiştir: Muayyen jestlerle her manayı tıpkı ses gibi ifade eden bu sessiz dilde «Jest», bizde olduğu gibi «Söz» ün alelâde bir yardımcısı mahiyetinde değildir: bu iptidaî kabîlelerin işaret dili, bizim sesle anlattığımız bütün mefhumları muayyen ve muntazam jestlerle ifade eden mükemmel bir «İşaret sistemi = Système de signes» şeklindedir; onun için ancak bizdeki dilsizlerin işaret diliyle mukayese edilebilir! Meselâ şimalî Amerika yerlileri arasında bir tetkik seyahati yapmış bir seyyahın verdiği izahata istinat eden (Lévy - Brühl), «Fonctions mentales dans les société inférieures» ismindeki eserinin 178 inci sahifesinde bu sessiz dili şöyle anlatır:

«... Bu jest dilinin büyük bir grameri bile yazılabilir. Bu dilin zenginliği hakkında bir fikir verebilmek için yalnız şunu söyleyelim ki, birbirinin ses dilinden hiçbir kelime bile anlayamayan iki muhtelif kabîleye mensup iki kişi bir araya gelince, birtakım el, baş ve ayak hareketleriyle tam altı saat hiç durmadan birbirlerine bin türlü hikâyeler anlatmakta ve sessiz bir lisanla konuşup sükût içinde gevezelik etmektedirler! ...».

Bu sessiz dil, ilim âleminde «Langage manuel = El dili» ismini almıştır. (Aristo) nun dediği gibi «İnsan, en mukallit hayvandır»: onun için kâinatda gördüğü her hâdiseyi birtakım jestlerle taklit etmiştir. Hattâ (Marcel Jousse) un «Etudes de psychologie linguistique» ismindeki eserinde anlattığına göre, resim esasından çıkmış bir yazı demek olan ilk hiyeroglifler hep böyle bir takım «Jest» ler tasvir etmek suretiyle fikri ifade etmektedir: onun için bu yazıda her şekil bir «Mimogramme = Taklit harfi» halindedir; meselâ «Çocuk» mefhumu «Emzirme» ve «İhtiyar» mefhumu da «Sendeleme» jestleriyle ifade edilir: yani her hiyeroglif yahut mimogram, «İşaret dili» devrinden kalma bir jestin resmi demektir!

Dil felsefe ve psikolojisinde ancak bugün varılan en son neticelere göre, şimdiki insanların «Ses dili», eski insanların işte bu «İşaret dili» nden türemiştir; çünkü insan «İşaret» i yalnız elleriyle değil, muhtelif âzası ve bilhassa ağızıyla da yapmaktadır: fakat (Paget) in «L'évolution du langage» ismindeki tetkikinin 92 nci sahifesinde dediği gibi, «Ağızla işaret yapılırken ciğerlerden gelen hava boşazla ağız arasındaki boşluklara girip çıkmakta olduğu için», fizyolojik bir netice olmak üzere «Ses» dediğimiz hâdiseye vukua gelmektedir; bu vaziyete göre fikir

ve manayı ifade eden şey, fizyolojik bir «Netice» den ibaret olan «Ses» değil, bu neticeyi hâsıl eden «Ağız jesti» dir! Onun için sesi işidilmeyen yahut gizli konuşan bir kimesenin ifade ettiği fikirler bile dudak hareketlerinden kolaylıkla anlaşılabilir.

«Ses dili» ni «İşaret dili» nden türemiş gösteren bu izah, Milâttan asırlarca evvel (Platon) ve (Épicure) gibi büyük Yunan filozofları tarafından tesbit edildikten sonra, XVIII inci asırdanberi Fransız (Étienne de Condillac) ve (Marcel Jousse), İngiliz (Dr. J. Rae) ve (Alfred Russel Wallace) ve nihayet son zamanlarda da (Paget), (Lévy-Brühl), (Cuvillier) vesaire gibi âlimler tarafından birçok müşahedeler ve uzun tetkiklerle tanzih edilmiştir.

Demin söylediğim gibi, «Güneş - Dil» kanunu ikinci devir olarak «Çok basit birtakım manalı sözlerle karışık» bir «Sözlü işaret devri» göstermektedir. Avrupa'nın bugünkü klâsik lisanı için bu esası da olduğu gibi kabul etmek, ilmî bir zaruret hükmündedir: çünkü zaten dil felsefesinin en son mütehassısları ilk «İşaret dili» ile son «Söz dili» arasında ortaya bir istihale devresi teşkil etmek üzere ikinci bir devir kabul etmektedirler. Onların izahına göre, bu ikinci devirde, ilk işaret devrindeki «Jest» ile şimdiki söz devrinin «Kelime» si arasında mutavassıt bir şekil olmak üzere birtakım manalı sesler kullanılmıştır: «Güneş-Dil» kanununda «Çok basit birtakım manalı sözler» şeklinde tarif edilen bu iptidaî söz unsurları, Alman ilminde «Lautbilder» ve Fransız ilim âleminde de «Images vocales» ismini almaktadır. Bu «Sesden resimler», ses taklidiyle yapılan «Onomatopées» ler şeklinde değildir: (Lévy - Brühl) ün tarifine göre, bunlar «Bir şeyi tasvir ve tarif için yapılan ağız jestleri» dir; bu nevi jestlerde ses, tarif edilen şeyin vaziyet ve hareketini taklit eder; meselâ Garbî Afrika'nın «Togo» ve «Dahomey» müstemlelerinde konuşulan «Ewhe» dilinde «Yürümek» manasına gelen «Zo» fiili, muhtelif yürüyüş şekillerinin taklidinden hâsıl olan kırk kadar «Zarf = Adverbe» le beraber kullanılabilir: faraza «ZO BOHO BOHO = Şişman bir kimse hakkında: ağır ağır yürümek», «ZO DZE DZE = Çevik adımlarla yürümek» ve «ZO BEH BEH = Sürünerek yürümek» şekillerindeki «BOHO» ağırlık ve yuvarlaklığın, «DZE» çevikliğinin ve «BEH» sürünme ve sürüklenme hareketlerinin sesle taklidi sayılır. Tabii bunlar, bugünkü iptidaî dillerden birinde tesbit edilmiş olmak itibarıyla, ilk insanların kullandıkları şekillere nisbetle çok değişmiş şeylerdir: bununla beraber «Lautbilder» denilen iptidaî söz unsurları hakkında oldukça vazih bir fikir verebilecek mahiyettedir.

Huzurunuzda gözden geçirdiğim bu vaziyet, dilin teşekkül ve tekâmül devirleri hakkında «Güneş - Dil» kanununun koymuş olduğu pren-

siplerin ne sağlam temellere dayandığını bütün vuzuhiyle tesbit ettiği için, Türk dilciliği bakımından hususî bir ehemmiyeti haiz demektir.

*
* *

Şimdi ikinci nokta olarak biraz da «Tasrifsiz fiil» meselesinden bahsedeceğim: «Ulus» gazetesinde «Dil yazıları» başlığı altında neşredilen tahliller bize her kelimeyi menşe devirlerine ait iptidaî bir cümle şeklinde göstermektedir; bu iptidaî «Cümle» nin mürekkep olduğu manalı heceler birbiriyle kaynaşmış ve işte bu kaynaşma bugünkü «Kelime» leri meydana getirmiştir; meselâ Millet ve Cemaat manalarına gelen «Ulus» kelimesinin tahlilinde, bu kelimenin ayrılmakta olduğu «uğ + ul + uğ + us» unsurları mana itibariyle «Çokluk + yayılma + sahip + saba» mefhumlarını ifade etmektedir; bu vaziyete nazaran, menşe devrindeki insanlar «Cemaat» mefhumunu «Geniş bir sahaya yayılmış bir kalabalık» şeklinde ifade etmişler demektir. (Ferdinand de Saussure) ün «Linguistique générale» ismindeki eserinin 170 inci sahifesinde söylediği gibi, klâsik dil bilgisinde böyle muhtelif söz unsurlarının birbiriyle kaynaşmasından hâsıl olan «Kelime» lere «Syntagme» ismi verilir: «Güneş - Dil» kanununun tatbikatından çıkan neticeye göre, bugün kullandığımız kelimelerin hemen hepsi sentagmdır! Hattâ tek heceli kelimeler bile böyledir: çünkü bunlar da tahlil edilince, ekseriyetle bir iki hecenin bir hece şeklinde kaynaşmasından hâsıl oldukları anlaşılacaktır.

«Güneş - Dil» sentagmlarının tahlilinden çıkan iptidaî cümlelerde hiç tasrif edilmeyen birtakım fiiller vardır: bu fiiller, meselâ «Ulus» kelimesinin tahlilinden hâsıl olan deminki misalde gördüğümüz «ul = yayılma» kelimesi gibi iptidaî bir «Masdar» şekindedir; bu gibi masdarlar yerine göre bazan da bir «İsim» rolü oynamaktadır; onun için «Güneş - Dil» tahlillerine göre, dilin menşe devrinde fiil, hiç tasrif edilmeyen ve hattâ bazan isim ve sıfat rolleri de oynayabilen iptidaî bir unsur demektir. Bu son vaziyet bugünkü diller üzerinde bile muhtelif misallerle tesbit edilebilir: meselâ Türkçede «Yemek» kelimesi hem isim, hem fiil olduğu gibi, «Kar + mak», «Türe + mek» ve «Dil + mek» fiillerinin «Kar», «Türe» ve «Dil» kökleri de hem bu masdarların emir şekilleri ve hem de «Kar = el, bilek, karış», «Türe = kanun, an'ane, âdet» ve «Dil = Ağızdaki dil, ince kesilmiş parça, dilim» manaları itibariyle birer isimdir! Bu hal çince de daha barizdir: bu eski dilde bir kelimenin isim yahut fiil olduğu ancak önüne yahut sonuna konulan bir edattan anlaşılır. Sümercede de böyledir. Aynı halin yeni Avrupa dillerinde de

birtakım misalleri tesbit edilmiştir; meselâ ingilizcede «love» kelimesi böyledir: çünkü bu kelime o dilde hem «Sevgi» manasiyle isim, hem «Sevmek» manasiyle fiildir! Bu iki hali birbirinden ayırmak için, isim şeklinde başına bir «the» ve fiil şeklinde de bir «to» getirilir; fakat (Meillet) nin «Linguistique historique» ismindeki eserinin 176 ncı sahifesinde dediği gibi, bu edatların kullanılmadığı bazı vaziyetler de vardır ki o zaman kelimenin isim yahut fiil olduğu ancak karine ile anlaşılabilir! Bu vaziyete göre, «Güneş - Dil» tatbikatının menşe devrindeki fiili bazan isim rolü de oynayabilen bir unsur şeklinde tesbit etmesi, klâsik lisanîyatın da inkâr edemeyeceği bir hakikat demektir.

Bu vaziyet eski Hind - Avrupa ve semitik gruplarında da tesbit edilmiştir; meselâ (Brockelmann) ın «Linguistique sémitique» ismiyle fransızcaya tercüme edilen eserinin 125 inci sahifesindeki izaha göre, Hind - Avrupa grupunda «Bhere» şeklinde itibarî bir unsur bir taraftan «Taşıyor» manasına bir «bhéreti» fiili hâsıl etmekte olduğu gibi, bir taraftan da Yunancada «Taşıyıcı» manasına bir «φῶρος = phôros» ismini vücutte getirmektedir: şu halde o itibarî «Bhere» şekli ne isimdir, ne fiil ve daha doğrusu hem isimdir, hem fiil... Tıpkı bunun gibi, (Brockelmann) a göre semitik grupunda da «Katal», «Kutul» ve «Kitil» unsurları hem isim, hem fiil rolünü oynamaktadır. Hattâ (Meillet) ye göre Hind - Avrupa grupunda Masdar aynı zamanda bir isimden ve Fail ile Mef'ül şekilleri de birer sıfattan başka bir şey değildir.

Bu vaziyet karşısında fiil kategorisinin isim kategorisinden türemiş olmak nazariyesi bile ortaya çıkmıştır.

... Fakat klâsik lisanîyatın tarih devirleri üzerinde hem isim, hem fiil rollerini tesbit ettiği kelimelerle «Güneş-Dil» tatbikatının aynı mahiyeti haiz olarak ortaya çıkardığı menşe devri kelimeleri arasında bilhassa gramer bakımından çok bariz bir fark vardır: Tarih devrinin hem isim, hem fiil rolünü oynayabilen kelimeleri fiil rolünde buldukları zaman tasrif edilebildikleri halde, menşe devrinin aynı mahiyetteki unsurları fiil rolünde iken bile tasrif edilememekte, yani şahıs ve zaman gösterecek şekiller veyahut eklentiler almamakta ve netice itibariyle birer «Tasrifsiz fiil» manzarası göstermektedir. Fakat Tarih devrindeki fiilin tasrifî mahiyeti, dilin menşe devrine çıkacak ve dille beraber doğmuş sayılacak kadar eski bir hususiyet değildir: çünkü «Tasrif» in muahhar bir hâdise olduğu klâsik lisanîyat sahasında bile tesbit edilmiştir.

Şahıs, kemmiyet, zaman, sıya ve bilhassa semitik diller sahasında cinsiyet gibi muhtelif mefhumların aynı bir kelime kalıbına sığıştırılarak aynı zamanda ifadesini temin etmek itibariyle çok karışık ve mütekâmil bir mekanizma demek olan «Tasrif» i insan zekâsının birdenbire bulmuş

olmak ihtimalini kabul etmek, her şeyden evvel tekâmül kanununu inkâr etmek demektir! Onun için Tasrifin nasıl doğduğu bazı âlimlerce tetkik edilmiş ve bunun ayrı bir teşekkül tarihi bulunduğu tesbit olunmuştur.

. . . Bu tetkikat henüz pek yeni sayılabilecek bir vaziyettir. Meseleyi bütün ciddiyet ve ehemmiyetiyle tetkik eden ilk âlim, «Essai de sémantique» ismindeki eseriyle «Sémantique» ilminin vâzı sayılan meşhur Fransız dilcisi (Michel Bréal) dir.

Takriben yetmiş senedir klâsik lisanîyat sahasına hâkim bir kanaat vardır: on dokuzuncu asra kadar insan dilinin menşesine ait ne kadar nazariye serdedilmişse, bilâistisna hepsinin sukut etmiş olmasından ilham alan bu tuhaf kanaate göre, dilin menşei dil bilgisini alâkadar edemezmiş! Çünkü bu mesele halledilemezmiş! (Michel Bréal) fiilin menşesine çıkabilmek için, «Sémantique» in «Les commencements du verbe» faslında her şeyden evvel işte bu yanlış kanaate hücum etmiş ve «*Dil menşei meselesi dil bilgisinin programından çıkartıldığı takdirde bu bilginin bedefsiz bir ilim vaziyetinde kalacağından*» bahsetmiştir. Tasrif meselesini işte bu kanaatle tetkik eden bu büyük Fransız âlimi, netice itibarıyla fiilde şahıs, zaman, sıyga, kemmiyet ve cinsiyet ifade eden bütün hususiyetlerin hep sonradan hâsıl olmuş şeyler olduğunu tesbite muvaffak olmuştur.

Bu mühim netice, «Güneş - Dil» tatbikatında gördüğümüz iptidai ve adeta rüşeymî fiillerdeki «Tasrifsizlik» in ne bariz bir hakikat ifade ettiğini teyit etmek itibarıyla, yeni Türk dilciliği bakımından tetkiki zaruri bir vaziyet teşkil etmektedir; bu vaziyet, (Bréal)den (Brockelmann), (Vendryes) ve (Meillet) ye kadar muhtelif lisanîyat âlimlerinin tetkiklerine istinaden şöyle tesbit edilebilir:

(*Tasrifte şahıs meselesi*) — Tasrifte Mutekellim, Muhatap ve Gaip gibi şahıs ifade eden eklentilerin çok eski bir şey olmadığı, ilk insanlar için bu mefhumların herhalde el işaretleriyle de ifade edilmesi mümkün olmasından anlaşılmaktadır. Zaten bu eklentiler fiil bünyesinden ayrıldıkları takdirde, aynı mefhumları ifade eden müstakil zamirlere çok yakın bir fonetik manzara göstermemektedir: meselâ Türkçenin «İmek» yardımcı fiilinde hal sıygasının Müfret mutekellim şekli olan «*im - m*» ve bunun Sanskrit dilindeki «*as - mi*», Yunancadaki «*εἶμι*», Hititçedeki «*eş - mi*», eski İslavcadaki «*jes - mi*», Ermenicedeki «*em*» ve Gotçadaki «*im*» gibi karşılıklarında mutekellim eklentisi olan «*mi - m*» şekli o muhtelif dillerde «Ben» zamirinin müşterek prototipi olan «*ma = mem*» kelimesinden başka bir şey değildir.

Bu vaziyete göre tasrifte şahıs gösteren eklentiler, müstakil zamirlerin fiil köküne ilâvesinden hâsıl olmuş şeyler demektir. Hattâ Orhon lehçesinde bu eski vaziyeti gösteren pek çok misaller vardır.

(*Tasrifte zaman meselesi*) — Bugün tasrif edilen bir fiil, mutlaka mazi, hal ve istikbal gibi bir «Zaman» mefhumu ifade etmektedir: bu vaziyet «Zaman» mefhumunun gramerde «Fiil» denilen kategori kadar eski olmak ihtimalini hatıra getirebilir; hattâ Almancada «Fiil» mefhumu «Zeitwort = Zaman kelimesi» şeklinde mürekkep bir tabirle ifade edilir. Fakat buna rağmen, fiilin menşe devrinde «Zaman» fikrini ifade etmediği tesbit edilmiştir. Bu vaziyeti anlamak için, Semitik diller grubuna sathi bir nazarla bakmak kâfidir: meselâ İbranî dilinde Müstakbel sıygası bazan Mazi manası ifade etmekte olduğu gibi, bazı Mazi sıygaları da Müstakbel manasına kullanılabilir! Hattâ bundan dolayı eski dinî metinlerin tefsirinde birçok müşkülât hâsıl olmuştur. Tıpkı bunun gibi, Âsur lehçesinde de «Şuhudî mazi» sıygası Hal ve Müstakbel manalarına kullanılabilmiştir! Bu hal Hind - Avrupa dillerinde de böyledir: meselâ (Meillet) ye göre tasrifle ifade edilebilecek başlıca zamanlar Mazi, Hal ve İstikbal'den ibaret üç şekle münhasır olduğu halde, Hind - Avrupa dillerinde bunların yalnız ilk ikisi vazih olarak ifade edilebilmekte ve üçüncüsü olan İstikbal sıygasının kat'i ve muayyen bir şekli olmadığından, «Müstakbel» mefhumu ekseriyetle karışık ve müphem bir şekil almaktadır; meselâ Almancada Mazi ve Hal şekilleri gayet vazih olduğu halde, Müstakbel hususunda vaziyet biraz karışıktır: (Vendryes) in «Le langage» ismindeki eserinin 119 uncu sahifesinde dediği gibi, o dilde bu sıyga ya «*ich werde kommen*» gibi ağır ve mürekkep bir surette yalnız gramer kitaplarına munhasır bir şekil alır ve yahut «*ich komme*» şekliyle hem Hal, hem İstikbal sıygalarını aynı zamanda ifade edebilir! Almanca gibi İngilizcede de Hal ve Mazi sıygaları vazih olduğu halde, esas itibarıyla lisanda mevcut olmayan Müstakbel için iki müphem ve muhtelif şekil kullanılır ve meselâ «*Yapacağım*» yerine «*I shall do = yapmam icap eder, yapmalıyım*» ve «*I will do = yapmak isterim*» denilir!

Zaten bütün Cermen dillerinin en eski şekillerinde Mazi ve Hal sıygaları bulunduğu halde, Müstakbel sıygası yoktur. Rus, Gal ve İskoçya'nın Gael lehçelerinde de eski bir Hal sıygası İstikbal manasına kullanılmaktadır.

Hattâ (Meillet) tarihten evvelki Hind - Avrupa anadilinde İstikbal sıygasının hiç mevcut olmadığını tesbit etmiştir. Bu vaziyet, Türk dilinde de böyledir: meselâ bizde esas itibarıyla Hal ifade eden «*Gider*» ve «*Gelir*» gibi «Aoriste = Muzari» şekilleri, bazan «*Oğuz Han bir gün*»

ava gider...» cümlesinde olduğu gibi Mazi ve bazan da «Beş on gün sonra gelir» şeklinde olduğu gibi Müstakbel manasını ifade etmektedir! Şimdi aramızda bulunan muhterem (Jean Deny) nin «Grammaire de la langue turque» ünde tesbit ettiği gibi, bu üç mana bilhassa Gaip sıygasında görülmektedir. Bu hal, fransızcada da böyledir.

... Size arzettiğim bu vaziyet, Hal ve Mazi sıygalarının hep Müstakbel'le karıştığını ve netice itibariyle «Müstakbel sıygası» dediğimiz şeklin bütün dil gruplarında çok muahhar bir teşekkül olduğunu göstermektedir.

(Mazi sıygası meselesi) — Menşe devirlerinde Mazi sıygası var mıdır? (Bréal) in tetkikatı bu suale de menfi bir cevap teşkil etmektedir. Her nekadar Hind - Avrupa dilleri ilk bakışta Mazi sıygasının birçok şekilleriyle dolu gibi görülürse de, bu zahiri vaziyete aldanmamalıdır: çünkü bütün bu şekillerin hep Hal sıygasından istihale etmiş şeyler olduğu tesbit edilmiştir! Meselâ (Omiros) mesel ve kaide kabilinden umumî esaslar ifade ederken çok defa Hal'i Mazi sıygasıyla anlatmıştır; en eski Roma kitabelerindeki Lâtin cümlelerinde de Hal ve Mazi sıygalarının birbirine karıştığı görülmektedir. Bu hale yeni dillerde bile birçok misaller gösterilir: meselâ fransızcanın bilhassa Mazi'ye ait hikâyelerinde Hal sıygasının — tıpkı türkçedeki «Oğuz Han bir gün ava gider» misalinde olduğu gibi — Mazi manasına kullanıldığını herkes bilir; hattâ böyle Mazi rolü oynayan Hal şekline «Présent historique = Tarihi Hal sıygası» denir.

Bu vaziyet, muhtelif dilciler tarafından «Mazi» sıygasının da muahhar bir teşekkül olmasıyla izah edilmektedir. (Bréal) bu hali ilk insanlarda Mazi ve Müstakbel fikirlerinin mevcut olmamasıyla tefsir etmekte ve buna delil olarak da bugünkü vahşi kabilelerle küçük çocuklarda zekânın ancak hali kavrayabilip «Mazi» ve «Müstakbel» mefhumlarını ihtaya müsait olmadığından bahsetmektedir.

Herhalde ilk insanlarda Geçmiş ve Gelecek zaman mefhumları mevcut olmayınca, dilin menşesinde «Mazi» ve «Müstakbel» sıygaları aramak abes demektir.

(Hal sıygası meselesi) — Fakat acaba o ilk devirde «Hal» sıygası var mıdır? (Bréal) çok haklı olarak bunu da inkâr etmektedir: çünkü zaten «Hal» dediğimiz sıyga, hiçbir zaman tayin etmiyen bir şekildir: meselâ «Vakit geçer» ve «Dünya döner» dediğimiz zaman, «Geçer» ve «Döner» şekilleri hem Maziye, hem Hale, hem İstikbale ait olabilir. Bu vaziyete göre, «Hal» sıygasının «Masdar» dan hiçbir farkı yok gibidir: Masdar nasıl fiili ifade ediyorsa, «Hal» sıygası da aynı fiil ve hareketi şahıslara izafe ederek ve zaman tayin etmiyerek ifade ediyor demektir.

Onun için dilin menşesinde «Mazi» ve «Müstakbel» olmadığı gibi, «Hal» sıygası da olmamak lâzımgelir.

(Tasrifin menşei) — Bu netice bize menşe devrindeki fiilin şahıs ve zaman mefhumlarını ifade etmiyen, yani tasrif edilmeyen çıplak bir unsur olduğunu göstermektedir. (Bréal) in fikrinde bu çıplak unsur, ilk şekli itibariyle alelâde bir isimden başka birşey değildir; fakat bu isim, hareket mefhumuyla alâkadar bir müsemmaya ait oldukça bazan bir Masdar rolü de oynuyabilmiştir; ilkönce bu iptidaî Masdar hiç tasrif edilmeden kullanılmıştır: bu devirde şahıslar el işaretiyle gösterilmiş ve «Mazi» ile «Müstakbel» fikirleri mevcut olmadığı için insan zekâsı sıyga teşkiline ihtiyaç görmemiştir. Onun için (Bréal) e göre «Hal» sıygasını doğuran ilk tasrif şekli, kuvvetli insanın kuvvetsiz insana söylediği bir emir kelimesiyle başlamıştır: tabii bu ilk emirler, isim şeklinde şeylerdir; bugün bile bir kumandan askerine «İleri!» ve bir müşteri garsona «Kahve!» dediği zaman, bu kelimeleri bir fiil şeklinde ve bilhassa «Emrihazır» tarzında kullanmaktadır. Fakat ilk insanın kullanmış olabileceği bir emir kelimesi, birçok sıygalara menşe olabilecek bir sözdür: çünkü rica ve dua gibi mefhumlar da emir sıygasıyla ifade edilebilecek şeylerdir. Onun için (Bréal) in kanaatinde Temenni ve İnşa sıygaları hep «Emir» sıygasından çıkmış şekiller demektir. Fakat «Emr» in cevapsız kalması kabil değildir: kuvvetsiz hayatını muhafaza için, mutlaka kuvvetlinin emrine cevap vermek mecburiyetindedir; kuvvetli «Gel!» deyince kuvvetsiz yumruk yememek için herhalde bu emre derhal itaat ettiğini ifade etmek, yani «geliyorum!» demek ihtiyacını duyacaktır: «Hal» sıygası da işte bu ihtiyaçtan doğmuş ve bu sıyga, biraz evvel arzettiğim gibi, gittikçe «Mazi» ve «Müstakbel» sıygalarının teşekkülünde âmil ve esas olmuştur.

(Tasrifte cinsiyet meselesi) — Tasrifte şahıs ve zaman mefhumları gibi cinsiyet mefhumunun da ifadesi muahhar bir hadisedir; zaten bu hususiyet bilhassa Semitik grupunda tesbit edilmektedir: meselâ arapçada erkek için «قال» ve kadın için «قالت» şekilleri vardır. Fakat (Oppert) in «Grammaire sanscrite» inde ve (Meillet) nin «Introduction» unda tasrih ettiği gibi, Hind - Avrupa grubunun hiçbir devrinde bu hususiyetten hiçbir eser görülmemiştir; Türk dilinde de böyledir. Zaten cinsiyet meselesinin fiil şöyle dursun, isimlerde bile sonradan hâsıl olmuş arızî bir hal olduğu düşünülecek olursa, bu hali fiilin menşe devrinde aramanın ne beyhude bir hareket olacağı kendiliğinden anlaşılabilir olur.

Küçük bir hulâsa şeklinde arzettiğim bu vaziyet, fiilde şahıs, kemiyet, zaman ve cinsiyet gibi mefhumlar ifade eden hususiyetlerin ve netice itibarıyla tasrifin çok uzun bir tekâmül eseri olarak sonradan hâsıl olmuş karışık bir mekanizma teşkil ettiğini göstermektedir. Onun için «Güneş - Dil» tahlillerinin bazan isim ve bazan da tasrifsiz fiil rolünde gösterdiği iptidai kökler, fiil kategorisinin en eski örneklerini temsil ediyor demektir.

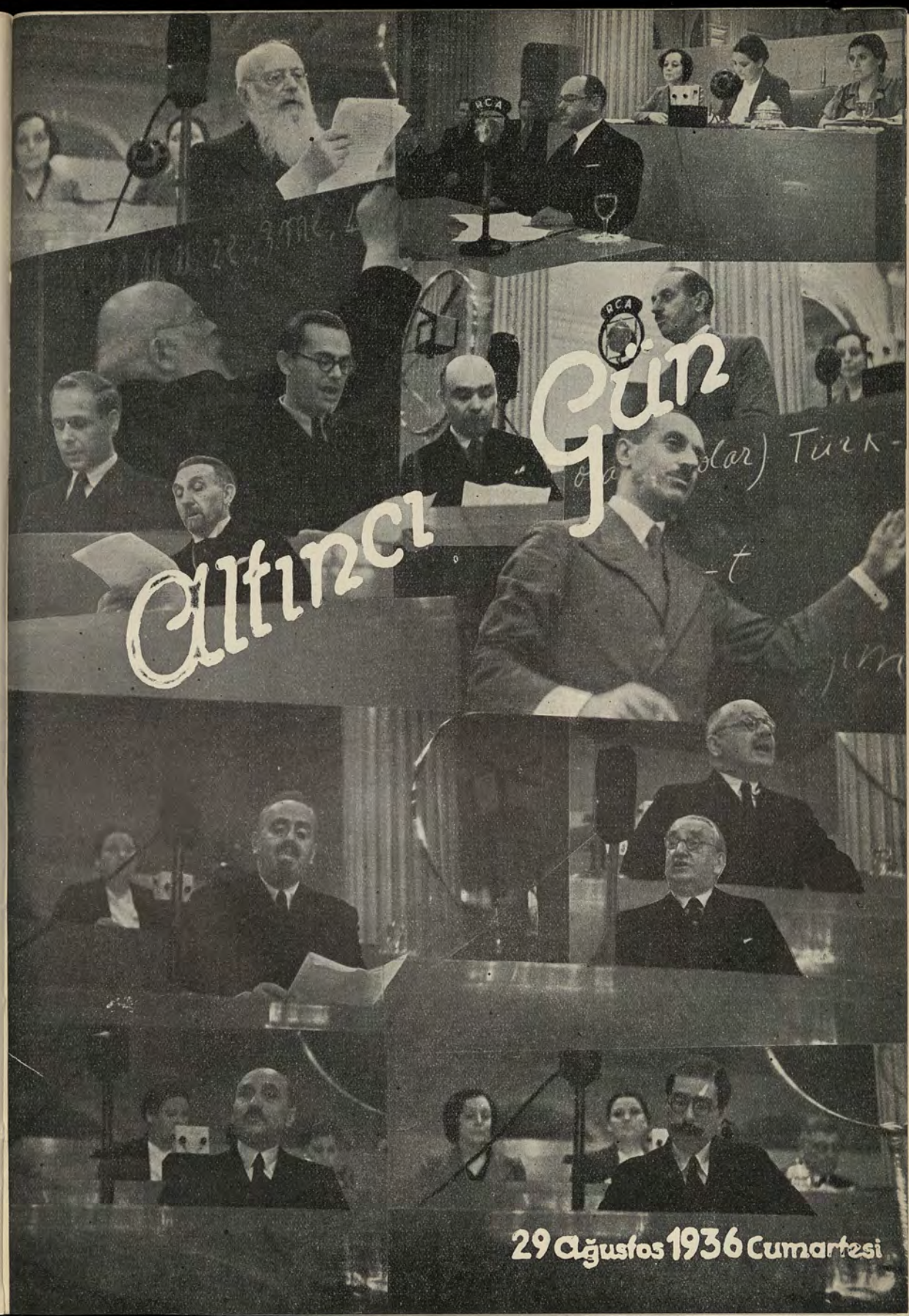
*
* *

Bu hakikatlerin bu kadar bariz şekillerle ve adeta birer sistem halinde tedvini, ULU ÖNDER'imizin Yüksek Himayelerinde çalışan «Türk Dil Kurumu»nun lisaniyat tarihinde bir dönüm noktası teşkil eden büyük kanunu sayesinde olduğu için, ATATÜRK'e ilim minnettar olmalıdır.

(Sürekli alkışlar)

Başkan — Kurun namına Kurultayda izah edilen tezler bitmiştir. Bundan sonra B ve C serilerini teşkil eden tezlere sıra gelmiştir. Onlar da yarın ve daha ileri günlerde okunacaktır.

Yarın saat 14 te toplanılmak üzere içtimaa nihayet verilmiştir.

Birinci Toplantı

Saat 14-15¹⁵

Başkanlık Kuru :

Başkan : *Bn. Afet*

Sekreterler : *Bn. Esmâ Nayman*
B. İ. Müştak Mayakon

Başkan — Celseyi açıyorum. Dünkü zabıt hulâsası okunacaktır.

ZABIT HULÂSASI

Üçüncü Türk Dil Kurultayı 28 ağustos 1936 cuma günü saat 14 te Dolma-
bahçe Sarayında Atatürk'ün yüksek huzuriyle, Bay Nuri Conker'in Başkanlığı
altında beşinci toplantısını yaptı. İlkönce geçen toplantının zptı okunarak aynen
kabul edildi.

Ondan sonra, Başkan, söz sırası Kurum adına tez vermiş olanlardan Bay
Dilaçar'a geldiğini söyledi ve Bay Dilaçar «Güneş - Dil Teorisinin Antropolojisi»
adlı tezini izah etti.

Başkan saat 15,45 te istirahat için celseye 15 dakika fasıla verdi.

16 da ikinci celse yine Bay Nuri Conker'in başkanlığında açıldı. Başkan söz
sırasının Dr. Mehmet Ali Ağakay'a geldiğini söyledi. Ve Dr. Ağakay «Güneş -

Dil Teorisi karşısında Grek dilinin bazı hususiyetleri» konulu tezini izah etti ve celse tatil edildi.

5 dakika istirahatten sonra, 17,30 da yine Bay Nuni Conker'in Başkanlığında toplanıldı. Başkan Bay İsmail Hami Danişmend'e söz verdi, ve Bay Danişmend kürsiye gelerek «İşaret dili ve tasrifsiz fiil» isimli tezini izah etti.

Ertesi gün saat 14 te toplanmak üzere 17,55 te toplantıya nihayet verildi.

Başkan — Zabıt hakkında söz söylemek isteyen varmı?

Dünkü zabıt aynen kabul edilmiştir.

Bugün söz sırası Kurultayımıza iştirak etmiş olan ecnebi bilginlerindedir.

Söz Atina Üniversitesi Filoloji Profesörü Bay Anagnostopulos'undur.

(Profesör beyanatını Fransızca olarak okudu [1].)

[1] Fransızca metin, Ekler: No. 4.

Başkan — Bu beyanatın Türkçesi okunacaktır.

Türk Dil Kurultayında hazır bulunmam hakkında lütfen vaki olan daveti geç aldığım için Türkçe ve Grekçenin müteakabil tesirleri hakkında vermek istediğim tezi hazırlıyacak vakit bulamadığıma müteessifim.

Bu tez, iki kavmin, aynı zamanda tarihlerini aydınlatacak ve müşterek hayatlarını, medeniyet bakımından birlikte çalışma yolundaki mesailerini gösterecek mühim bir bahistir. Bunu gelecek Kurultaya kadar hazırlıyacağımı vadederim.

Bugün, sadece, kibar dost Türk Milletinin mukadderatını dahiyane ve münevverane bir surette idare etmek gibi eşsiz bir imtiyaz ihraz etmiş olan ve entellektüel kültürün âlicenap hamisi sıfatiyle, eskiden sultanlara ikametgâh olan bu saraylarda ilim ve edebiyatın sönmez meşalesini parlatan Son Ekselans Cumurreisi Atatürk'e derin saygılarımı sunmakla iktifa edeceğim. (*Alkışlar*)

Aynı zamanda Kurultay Başkanını ve Kültür Bakanını da saygı ile selâmlarım. Kültür Bakanı, Türk Dil Kurumunun Başkanı sıfatıyla ve aynı kurumun yorulmak bilmez Genel Sekreteri olan Bay İbrahim Necmi Dilmen'in ve sair bilginlerin yardımıyla Türk ilmi hakkındaki araştırmalarda kuvvetli bir teşvik ve cidden şayanı dikkat bir entellektüel hareket yaratmağa muvaffak olmuştur.

Atatürk'ün ve münevver arkadaşlarının yaptıkları işler arasında kendilerine en çok şeref verenlerden biri olan Türk yazısına ve Türk Diline ait büyük inkılâbı yakından tetkik etmekle ve Türk arkadaşlarının araştırma ve faaliyetlerinin objesi ilmî mesailin neler olduğunu öğrenmekle pek mesudum.

Bu kongreden elde edilecek neticelerin müstakbel Türk Dilciliğinin inkişafı için çok verimli olmasını bütün kalbimle dilerim. (*Süreklî alkışlar*)

Başkan — Söz Paris Şark Dilleri Okulu Türkçe Profesörü Bay Jean Deny'nindir.

TÜRKÇEDE «LER» EDATININ MENŞEİ

Burada arzedeceğim mütalealar yeni değildir. Ben bunları 1924 te Paris Dilcilik Sosyetesinde de arzemiştim. Ve o tarihte aynı sosyetenin toplantılarına ait bir zabıtta bu mesrudatımın karanlık görünecek derecede muhtasar, iki üç asırlık bir hulâsası intişar etmişti. Bu birkaç satır, sonradan, Finlandiyalı Türkoloğ Bay Räsänen ile daha muahhar bir zamanda Krakovili maruf âlim Bay Kovalski tarafından iktibas edildi. Bununla beraber Bay Kovalski benim bu husustaki noktai nazarıma iştirak etmemektedir; ve kendisinin o aynı makalesinden öğrendim ki benim nazariyem daha geçen asırda, Macar bilgini Munkacsy tarafından serdedilmiş bulunuyormuş. Ancak kullandığı lisanı anlamadığımızdan, Bay Kovalski de, ben de, bunun künhüne erememişiz.

Munkacsy'nin bana takaddüm etmiş olması, benim için sukutu hayali mucip olabilirdi. Fakat ben onun bu takaddümünde, bilâkis, nazariyemi takviye edecek bir mahiyet gördüm.

*

* *

Malûmdur ki iptidâî Türk dilinde bizim sübstantif adını verdiğimiz «être = olmak» fiili yoktur.

Ve meselâ: «ben - im; sen - sin; o - dur» demek için: «Ben Türk, sen Türk, ol Türk» denirdi.

Cemi sıygası da aynıyle: «Biz Türk, siz Türk, olar Türk» şeklinde ifade olunurdu. Gaip sıygası zamirinin bu şekline hassaten dikkat olunmasını dilerim. (Bugün olsa, diğer şahıs ve işaretli zamirlere kıyasen onlar denir.)

Vuzuh kaygusile, Türklerin, şahsî zamiri müsnetten sonra tekrar etmek itiyadını erkenden edinmiş oldukları anlaşılıyor.

*Ben Türk ben,
Sen Türk sen,
Ol Türk ol,
ve böylece, ta:
Olar Türk olar... a kadar.*

Esasen, bugün dahi Şark Türk lehçesinde aynı şekil muhafaza edilmektedir.

*Men Türk men,
Sen Türk Sen, ilâh...*

İkinci zamir, mükerrer bir eleman olduğu için daha hafif tekellüm edilirdi, ve eccent toniği taşıyan müsnet ile kaynaşmış matlûp bir kelime olmak istidadını gösterirdi:

Ben Türk - ben,

*
* *

Bu tekâmülün ilersine gitmeden, *ol Türk ol* gaip sıygasının vaziyetine dair bir parantez açıyorum. Onun bu şekli pek eski zamanlarda teyyüt etmiştir. (Kaşgarî, IX uncu asır). Yine aynı Kaşgarî de, menfi şeklinde, ve *ol* dan önce getirilmiş *dağ* nefi edatı bulunur:

Ol Türk dağ ol.

Bugün kullanılan *değil* kelimesinin aslı bu *dağ-ol* dur.

Demek oluyor ki: *Ol* zamiri menfi şeklele iz bırakmış, fakat müspet şeklele, *dur - mak* fiilinin muzari ile tebadül etmiştir ki tıpkı lâtince mukabili bulunan *stare* kelimesi gibi burada (être = olmak) fiilinin yerine kaim olmuştur. (Fransızca: *esté* yerine *j'ai été*, İtalyanca: *sono stato*, vesaire ile mukayese oluna.)

Böylece, *ol Türk - durur* denir ve Osmanlıca şiiirlerde bir dal harfinden sonra çifte rı koyarak yazılır, ve meşruten *dürür* diye telâffuz edilirdi.

Modern Türk dilinin *dur*, *dür*, *dır*, *dir* ekleri bu şekilden doğmuş ve yine aynı şekil Şark Türk lehçesinde, kendiliğinden *di* olarak kısalmış ve Altay lehçesinde de bir *t* den ibaret kalmıştır.

Binaenaleyh *-dir* şekli, daha eski bir şekil olan *ol Türk - ol*, cemi: *olar Türk olar* in nispeten gecikmiş bir kaimidir.

*
* *

Ben Türk - ben, *Sen Türk - sen* vesaire şekilleri tekâmül eylemekte devam etmişlerdir. ki bu tekâmülü eski Osmanlıca metinlerde açıkça takip edebiliriz. Kaynaşmış zamirlerin telâffuzu gittikçe tegayyür etmek istidadını göstermiştir. Nasıl ki *barmak*, *varmak*; *birmek* te *vermek* oldu ise, *ben* de önce *ven*, sonra da *-en* ve *in* olmuş ve nihayet bu iki unsur da genze intikal ederek *-em* ve *-im* şekline girmiştir.

Bu suretle, bugünkü şekli, sessiz bir harfle başlayan müsnetlerin önüne *-im* ve sesli harfle başlayanların önünde de *-vim* olmak üzere *-(y)im* dir. Je suis = ben - im anlamındadır; lâkin Türkler, haklı olarak buna edat adını vermişlerdir. Filhakika o, ses armonisine tâbi hakikî bir ektir ve: *ben Türk - üm* denir.

Aynı zamanda, bu terkinin esasen aslı bir unsur olan birinci *ben*'i zaitleşmekte olup, badema: *Türk-üm*, yahut ki daha vazih olmak istenilirse, *ben Türküm* demek yetecektir.

Cemide de, *Biz Türk - biz*, *Biz Türk - üz'e* müncer olmuştur.

Muhatap sıygasında iş daha da basitleşmiştir: *Sen Türk - sen*: (Sen) Türk - sün olmuştur. *Siz Türk - siz*, uzun müddet bu şekliyle tutunmuş, ve sonradan; mülkiyet ifade eden ekle bilmünasebe (Siz) Türk sünüz'e inkılâp etmiştir.

Şimdi, gaip sıygası kalıyor, müfredi *ol Türk -ol*, cemi *olar Türk-olar*. Münferit şekilde, *ol* tagayyüre uğramış, fakat yukarda dediğimiz gibi *durur* ile istikbal edilmiştir. Cemide, hiç değilse bize göre, *olar* in o su düşmüştür ki, bu düşme keyfiyeti her dilde sık sık vakidir. Ve ezcümle Türkçede *oş-im-di*, *şimdi* kelimesini vücade getirmiştir.

Lar bir ek olmuş ve *olar Türk - olar* yerine, (daima mümkün olan *onlar* Türk şekli mevcut olmakla beraber), (onlar) Türk-ler denmiştir. Demek oluyor ki daha eski zamanlarda, *Türk - ler* tabiri «onlar Türktür» mefhumunu ifade etmiş ve buradan da gayet tabii olarak, ve mevzuu bahs olan kimseleri göstermek için mutlaka bir de el işareti yaparak «(İşte) Türkler» anlamına geçilmiştir. Sonra, işarete de lüzum kalmıyarak, *ler* eki, gramer bakımından cemi edatı kıymetini kat'i olarak elde etmiştir.

İşte, benim noktai nazarıma göre, cemi edatı olan *ler*, *lar*, onlar manasına gelen *olar* zamirinden bu suretle çıkmıştır.

Tarifteki şahsî şekilleri ekseriya, müsnet olarak bir ismi - meful ihtiva eden eski nominal cümelerden ibaret bulunduğundan, aynı müta-lea *olar gelmiş olar* = (*onlar*) *gelmiş - ler* şekilleri için de varittir.

Burada zikrettiğimiz şekle gelince Fransızca karşılığı olan *ils sont venus* tabiri, gerçi tesadüfî olarak Türkçe - *ler* ile Fransızca *ils sont* un tamamen tekabülünü gösterir .

*
* *

Bu nazariyeyi teyit eden şudur ki, *ler* cemi edatı, prensip itibariyle cemi işareti kabul etmiyen bazı değişmez unsurların bile sonuna getirilebilir.

XVIII inci asra ait bir vesikada şu ibare yazılıdır: *kabaili Tatar muharebeye ikdam üzere - ler - dir*.

Eski uslûba daha müsait bulunan nezaket formüllerine, hâlâ bugün «Efendiler evdeler mi? Yoksa neredeler?» suali kullanılmakta ve buna cevap olarak ta: «Buradalar» denmektedir.

Bu misallerde, esasen lokatif bir kelimenin cemilendirilmek istendiği anlaşılıyor. Halbuki buna Türkçede imkân yoktur. Zira o zaman, cemi edatını lokatiften önceye koymak lâzımgelir ki, böylece hâsıl olacak *ils sont* (à la maison etc.) manasına olan eski kullanım tarzının bir

Hakikatte bu bir görüştür. Burada *ler* bir cemi eki değildir; ancak *ils sont* (a la maison etc.) manasına olan eski kullanım tarzının bir nevi artığıdır. (Misallere bakıla).

*
* *

Kendi izahım, bana yüksek Türkolog Müteveffa M. Bang'ın izahından üstün gibi geliyor. O zat *lar*'ın (katılmak) anlamında *ular* yerine kaim olduğunu ileriye sürüyordu. Filhakika *ula - mak* mastarı *ulatu, ulayu* vesaire gibi kolayca zarf, ve hattâ rabıt edatı olabilen şekiller doğurmuştur. Lâkin bu tabirlerde cemi anlamı yoktur. Esasen Profesör Kowalski de Bang'ın nazariyesini kabul etmemiştir.

*
* *

Verdiğim izahat ortaya başka bir mesele çıkarıyor: Eski cemi şekli *olar*, müfret şekli *ol* ile mukayese edilecek olursa her iki kelimenin arasındaki farkın *ar* unsuruna inhisar ettiği farkedilir.

Bundan da, bir zamanlar, *ler* den daha eski bir cemi edatının mevcut olduğu ve bunun da *er, ar* şeklinde bulunduğu neticesine varılır,

Bu noktai nazar, *biz* ve *siz* cemi zamirlerinin ekleriyle bu eki mukaseye imkânını verdiğiinden dolayı daha kolayca kabili müdafaadır. Filhakika *z* ve *r* Türkçede kolaylıkla tebadül eder: *göz: görmek - gelir: gel - mez, gibi...*

Bay Kowalski, esas itibariyle makul bulduğu benim nazariyeme karşı en büyük itiraz olarak diyor ki: Yalnız *olar* değil bir de *bular* (bugünkü lehçeye göre *bunlar*) şekli vardır ve *bular*, müfret *bu* ile mukayese edildikte, *lar* şeklinde bir cemi edatının mevcudiyetini akla getirir.

Bu iddianın karşılığı basittir: *bular*, zamirlerde birçok emsaline tesadüf edilen kıyasî bir şekildir. *Olar* a kıyasen vücade getirilmiştir. Dikkat edilmelidir ki, bu -*er* eki ile onun hem cinsi olan -*z*, zamirlere has gibi görünür; çünkü isimlerin evvelce başka bir cemi, (*kollektif*) adı vardı ki -*en* idi. Kâşgarî bu hususta iki misal veriyor: *Oğul* un cemi *oğul - an* a mukabil *oğlan*, ve *er* in cemi *er - en*. Bunlar halen müfret olarak kullanılır.

Bu *en* eki, Orhon kitabelerinde görülen *gün (elgün)* kollektif eki ile pek âlâ münasebattar olabilir.

*
* *

Hulâsa, benim kanaatime göre *ler* edatı, *ol* (bugünkü şekliyle *o*) zamirinin cemini temsil etmektedir. Ve cemin hakikî şekli, daha doğrusu şekillerinden biri, - zira bunlardan daha birçok vardır - (-*ar*), (-*er*) dir. (*Alkışlar*)

Başkan — Söz İstanbul Darülfünunu eski Profesörlerinden Alman Türkologu Dr. Bay Giesse'nindir.

Bayanlar, Baylar.

Türk Dil Kurultayına ikinci defa olarak iştirak şerefini bana bağışlayan Türk Dil Kurumuna en derin saygılarımı sunmakla öğünürüm.

Alman ilim âleminin mümessili ve Almanyanın en yaşlı Türkoloğu sıfatıyla Türk Kurultayını yürekten kutlular ve şimdiye kadar olduğu gibi bundan sonra da önemli sonuçlar dilerim.

Türkiyede son yıllarda dilcilik alanında yapılagelen hamleleri takip etmek ve bunun tanığı olmak benim için gerçekten bir sevinçtir.

Türkolog olarak geçirdiğim kırk yılın akınını kısaca gözden geçirirsem yüreğim sevinçle doluyor, göğsüm kabarıyor. Otuz yedi yıl önce üniversite tahsilimi bitirdikten sonra Türkiyeyi yakından tanıyarak pratik bilgi toplamak üzere İstanbul'a geldiğim zaman, ilk işim halk arasında girift Osmanlı dili yerine gerçek arık dil yaratmak için ne gibi denemeler, kalkınmalar olduğunu kestirmek olmuştur. Daha bugün gibi hatırlıyorum. İstanbuldaki Alman mektebinin Türk Öğretmeni Kemal'in yardımıyla Türk Şairi Mehmet Emîni tanımak şerefini almıştım. Mehmet Emin şiirlerini bana okumuş ve gelecekteki plânlarını, düşüncelerini anlatmış idi. O vakitler ilk olarak Mehmet Eminin şiirlerini Almancaya çevirmiş ve edebî vargılarını Alman bilgi âlemine tanıtmıştım. Fakat

o vakitler Türkiyede olduğu gibi Almanyada dahi bu emellere kulak verilmemiş ve tahakkukuna imkân görülmemişti. Lâkin bu zaman zarfında bütün muhalifler sustu ve vakıanın gücü karşısında ortaya atmak istedikleri itirazlar ortadan kalktı. Atatürk'ün yüksek iradesi Türk dilini pratik olarak yarattı ve bu suretle dil ilmine yeni bir hız verdi ve böylece dil ilmi Türk dilinin tarihsel inkişafını takip ve tesbit etmek ödevini üzerine aldı. Türk dilinin araştırmalarını takip edenler için de Yakut, Uygur gibi Türk lehçeleri araştırmalarının hayli genişlemesi ve derinleşmesi yanında on dördüncü yüzyıla ait Türk dil malzemesinin tanınmasının da arttığını görmek büyük bir sevinçtir. Çünkü bu yüzyılın Süheyl ve Nevbahar, Aşık Paşa, Tezkerei Evliya, Yunus Emre... gibi eserleri zamanının bütün diğer Türk lehçelerinin en zengin bir malzemesini teşkil eder.

Garip tesadüftür ki Üçüncü Türk Dil Kurultayının yapıldığı 1936 yılında bir sıra Türk dil bilgisini alâkadar eden eserler çıkmıştır. Türkiyede çıkanları hepiniz bildiğiniz için bunları saymıyorum. Yalnız Alman dilinde çıkmış olup bazılarının haber alamadığını sandığım eserleri anmak isterim. İlkın Kopenhag'da çıkan K. Grönbec'in Türk dil yapısı var ki şimdilik yalnız birinci kısmı çıkmıştır. Bunun hakkında etraflı konuşmak istemiyorum. Çünkü kitabın başlığı her türkologun hafızasında kolayca yerleşir. Buna karşı başlığına ve mutat olan dil bilgisi telâkkinine göre aslında türkolojiyi alâkadar etmediği halde Türk dilciliği için fevkalâde önemli ve çok dikkate şayan bir esere dikkatinizi çekmek isterim. Çok değerli bir dil âlimi olan Karl Meinhof'un çıkardığı bu eserde, geçen Kurultayda huzurunuzda izahına yeltendiğim ve Genel Sekreter İbrahim Necmi Dilmenin Türk Dil Bilgisi kitabında anlattığı Dil Tarihi münakaşasını ortaya koymaktadır ki yüksek heyetinizin henüz bundan haberdar olmadığını sanıyorum. Kitabın adı «Flexion Dillerin Zuhuru» dur. Afrika dillerinin büyük müdekkiki olan müellif Hamburg Üniversitesi Profesörüdür. Müellif bu eserde iğilen veya bükülen demek olan flexion dillerin zuhuru hakkında kendisi kadar kimsenin bilmediği, Afrika dillerini araştırıyor. Türk dili tezahüratının çok nadir olarak anlaması ve kaynak olarak kullandığı eserlerde yalnız Yeliçka (Yehlitschka) nın «Türk konversasyon grameri» ile Heinrich Winkler'in «Ural - Altay Dilkökü» eserinin kullanılmış oluşu Türk dil bilgisi alanındaki anlayışının pek az olduğunu gösteriyor. Türkçenin flexion dillerden sayılmadığı ve Meinhof'un Türkçe bilgisinin anmağa değmediği halde benim geçen Dil Kurultayındaki maruzatıma en iyi bir delil teşkil ettiği gibi Türk dil bilgisi için de gayet önemli olduğunu söylemek isterim. Sayfa on ikide şöyle söylüyor:

«Flexion dillerin zuhuru hakkında yapılacak araştırmalar için bir Afrikanistin işe başlaması çok faydalı olur. Çünkü Afrikanistin çalışma alanı daha ziyade flexion sayılmıyan dillerle uğraşır». Türkoloğ da flexion sayılmıyan dillerle uğraştığından Afrikanistin demek istediği şey bir Türkoloğ için de aynı derecede önemlidir. Meinhof Afrika dillerini inceliyerek flexion dillerin diğer dillerden nasıl çıktığıını gösteren geçit şekillerini tesbite çalışıyor. Demek ki Afrikanın flxion dillerinden flexion dilleri izah ve tayin ediyor. Meinhof, flexion mefhumunu müs-pet, kat'î bir mefhum olarak alıyor, ve bu delilleri aynı mefhum altında topluyor. Fakat flexion dillerin tayini işinde bocalıyor. Flexion diller hangileridir:

Meinhof, isimlerin ahval ve fiillerin tasrif şekli bulunan dillerin flexion sayılabileceği suretindeki mutad tarifi kifayetsiz buluyor. İkinci olmak üzere; kelime kökünün değişmesinin flexion dillerin alâmeti olduğu iddiasına karşı da flexion dillerde dahi birçok hallerde kökün değişmemiş olduğunu söylüyor. Üçüncü olarak; cemi teşkilinin tenevvü iddiasını da isabetsiz sayıyor. Farik alâmet sayılan noktaların araştırmasına devam ederek yalnız kelimelerin erkeklik veya dişiliğini gösteren alâmetin flexion dillere has olduğunu buluyor. şu suretle şimdiye kadar flexion mefhumıyla münasebeti olmıyan bir hususiyeti flexion dillerin alâmeti olarak alıyor ve böylece de eski dil âleminde teamül halinde kullanılmakta olan flexion mefhumu ortadan kalkmış bulunuyor. Keza felxion dillerin birçoğunun flexion hususiyetini artık kaybetmiş olduklarını da tesbit ediyor.

Dillerin ırkla tetabuk etmediklerini ve flexion dillerin bütün ırklar arasında bulunduğunu itiraf etmekle beraber flexion dillerin beyaz ırka mahsus olduğunu söylemek istiyor. Flexion dillerin Hindo - Cermen, Samî ve Hamî ırklar tarafından konuşulduğuna göre bunu şöyle izah etmek istiyor: Ya bu üç dil aslında bir kaynaktan çıkmadır, yahut her üçü de birbirinden ayrı olarak flexion suretinde inkişaf etmiştir. Bundan sonra flexion dillerin aslı olamıyacıklarını bilâkis bir bazalttaşı gibi muahhar bir teşekkül halinde flexion diller arasında durduğunu söylüyor. Fakat son olmak üzere flexion dillerin diğerlerinden vuzuhla ve kat'iyetle ayrılmadıklarını söylüyor ve dilleri bir kaynaktan çıkmış olarak mütalea ediyor.

Dillerin tehalüfünü telâffuzdaki tazyik aksaniyle musiki aksanının muhtelif surette ayırttığı tesire hamlediyor. Aksanın yaptığı değişikliklerin tarif ve tavsifi o kadar üstadane yapılmıştır ki ben hiçbir kitapta bu kadar kısa ve bu kadar vazıh bir benzerini görmedim. Bu nokta benim

son kongredeki görüş tarzımı teyit ettiğinden o tezimi gözden geçirmeği tavsiye ederim.

Meinhof'un mütaleası kısaca şöyledir:

İzole dillerde her hece aynı derece kuvvetle seslendirilir. Çünkü her hecenin değeri aynı derecededir. Demek ki burada bir tazyik aksanı yoktur. Buna karşı her kelimenin musiki aksanı vardır. Bu musiki aksanı yahut ton, kelimenin zuhûriyle aynı zamanda vücut bulur ki bu hâdis e fonetik yardımıyla ilmî ve exact olarak tesbit edilebilir.

Buna karşı tazyik aksanının mahiyeti kat'î şekilde tayin edilememektedir. Önce de denildiği gibi izole dillerde yalnız musiki yahut ton aksanı vardır. Meinhof Afrikanın Eve oymağının izole olan dilinde yalnız musiki aksanının varlığını tesbit etmiştir.

Bitişik olan agglutine dillerle flexion dillerde belki kelimeler birkaç heceyi ihtiva ederler ki biz bunlara form elemanları deriz. Demek ki uzun kelimeler husule gelince bunların telâffuzundan teneffüs tarzı, taksimi tanzim edilmek gerektir. Onun için hecelerle tazyik kuvveti hakkında görüşmek icap ediyor. Önce andığım Eve dilinde geçit noktası olarak alınabilecek, yani birkaç heceden ibaret kelime kabul edilebilecek cümle kısımlarının telâffuzunda Meinhof yerlilerin ilk heceyi daha ziyade seslendirdiklerini söylüyor. Demek ki nefes tazyiki burada ilkin en kuvvetli bir surette oluyor ve gitgide gevşiyor. Aynı hâdis e meselâ Fince ve sairede dahi görülür. şu halde burada tazyik aksanı kelimenin kökünü teşkil eden ilk hece üzerinde oluyor. Meinhof bu tabii olan tazyik aksanına ritmik diyor. Ve insanın şuru ile husule geldiğini söylediği diğer bir tazyik aksanına etimolojik diyor.

İmdi, tazyik aksanı, seslendirilmıyan vokallerin hafif olarak, telâffuz edilmelerini, icabında büsbütün ortadan kalkmalarını istilzam ediyor. Buna karşı telâffuzda tazyik aksanı olmayıp ta musiki aksanı olan dillerde vokaller olduğu gibi dururlar. Çünkü musiki tonunun hamili hecenin vokalidir. Çünkü musiki tonu ses şeritlerine dayanır ve bu yüzden ancak vokal veya sesli konsonantlarla husule gelebilir. Halbuki tazyik aksanının hüküm sürdüğü yerlerde vokal hafifliyor veya kayboluyordu.

şu suretle flexion ve agglutine dillerin, aksanın tehalüfü dolayısıyla husule geldiği açıkça anlaşılıyor.

Benim ikinci Kurultaydaki tezimin üçüncü noktasını teşkil eden görüş tarzı Meinhof'un araştırmalarıyla teyyüt ediyor. Ben türkçenin bize isim ile fiilin aslında aynı şey olduğuna dair bol misaller, nümüneler verdiğini anlatmıştım. Meinhof kitabının 85 inci sahifesinde bu hususta şöyle söylüyor: Her kelimenin aynı zamanda hem isim ve hem

fiil olabilmesi, primitif bir dilde süje ile genitif arasında bir münasebetin bulunduğunu gösterir. Meselâ isim halinde olan adamın vuruşu ifadesi adam vuruyor suretinde de ifade edilebilir. Göbbeç'in yukarıda anılan eserinde bu noktayı tamamiyle aydınlatmayı gözönünde tutulursa mesele daha ziyade ehemmiyet alır. Fiilin isimden çıktığı suretindeki yeni teori ile türkçede bu noktanın vuzuhla izah edilebileceği keyfiyetini henüz vuzuhla kavrayamayan irdemenler için, izole olan Çince ile Eve dillerinin mütaleası çok tavsiyeye değer.

Şu suretle Meinhof'un kitabı hakkında izahatıma nihayet verir ve bu eserin mütaleasını yürekten tavsiye ederim. Bu kitabın değeri ne kadar yüksek sayılsa yeridir. Eğer Meinhof'un bildirdikleri gerçeğe uyar ve benim Türk dilleri hakkındaki görüşlerime yaraşırsa Hindo - Germanistik ilmi alanında flexion mefhumu lexikonlardan çizilmek hiç olmazsa başka türlü formüle edilmek gerektir. Dikkatli araştırmalarla şimdiye kadar Ural - Altay, Hindo - German, Samî, Afrika. . . suretinde gruplara ayrılan dillerdeki müessir kuvvetlerin aynı olduğu ortaya çıkacaktır. Şu suretle dilcilik âleminin dikkat gözünü üzerine çekmiş olan ve bu defa Kurultayda dinlemekle mübahi olduğum esaslarına göre çok esaslı görünen Güneş - Dil Teorisi'nin de gösterdiği, dillerin bir asıldan çıkmış olacağı düşüncesi başka cepheden teyyüt etmiş oluyor. Biz bu suretle, hiç olmazsa bu alanda, dillerin inkişafının müttehit bir surette olageldiğini mukayeseli dil bilgisi vasıtalarıyla ispat edecek olursak çok önemli bir adım olur ve mukayeseli dil tarihi bilgisi bununla gerçekten öğünebilir.

(Alkışlar)

Başkan — Söz, Bulgar Millî Kütüphanesi Şark Kısmı Uzmanı Bay Dr. Miateff'indir.

Yüce Cumurreisi, Yüce Başkanlık, Bayanlar, Baylar;

Bulgar Hükûmeti, Bulgar Maarif Vekâleti ve Millî Kütüphane namına Üçüncü Türk Dil Kurultayını selâmlarım. Beni davet etmekle memleketime verilen şeref dolayısıyla gönülden teşekkürlerimi sunarım.

Kurultaya davet haberini geç aldığım için lâzımgelen hazırlığı yapmak fırsatını bulamadım. Halbuki Türkoloji ve Türkoloji tetkikleri için gerekli malzeme vatanımda da kâfi miktarda mevcuttur.

Yüksek Kurultayca da malûmdur ki Bulgar - Türk münasebetleri çok eskidir; bu münasebetler hattâ akrabalık bağları derecesindedirler bile.

Bizde mevcut olduğunu yukarıda arzettiğim malzeme üzerinde işlemek işi istikbalin vazifesidir. Bu vazifeyi kolaylaştıracağımı sandığım Güneş - Dil Teorisi henüz çok yeni ve Bulgar ilmi için meçhul olduğundan bugün için kat'î bir kanaat izhar edemiyoruz. Böyle olmakla beraber bence yeni Güneş - Dil Teorisi (söylenilen güçlüğüne rağmen) ehemmiyetli ve enteresan bir teoridir. Şimdiye kadar büyük muvaffakiyetler elde ettiğini gördüğümüz misafirseven Türk Dil Kurumuna ilersi için de feyizli ve daha çok başarılı çalışmalar diler ve varmak istediği gayelerin hepsine kavuşmasını temenni ederim.

İlerde vatanım bu kongreye tekrar davet edilmek şerefine nail olursa ona genç Bulgar ilmi Güneş - Dil Teorisi üzerinde kat'î bir kanaat ve aydın bir netice ile iştirak etmiş olacaktır. Şahsıma gelince; yüce Kurultaya iştirak etmek fırsatı ve şerefi ilk olarak bana düştüğü için, ben ondan ve onun mesaisinden en çok derecede istifade etmeği şerefli vazife bileceğim. (Alkışlar)

Yüce Başkanlık,

Bize verilen bu şereften dolayı gönülden gelen teşekkürlerimi tekrarlar, yüksek heyetinizi bir kere daha selâmlarım. (Alkışlar)

Atatürk'ün gazetelerde okuduğum; ecnebi âlimlerine karşı söylenmiş sözlerinden ilham alarak derim ki:

Burada olduğu gibi, ilmin bitaraf âleminde muhtelif milletler birleşmeli, ve müşterek mesai için dostça elele vermelidir. Böylece beşeriyetin; hasretini çektiği hakikî cihan sulhünün temeli sağlamca atılmış olur. (Alkışlar)

Başkan — Beş dakika fasıladan sonra devam edilecektir.

İkinci Toplantı

Saat 15²⁰ - 16⁴⁰

Başkanlık Kuru :

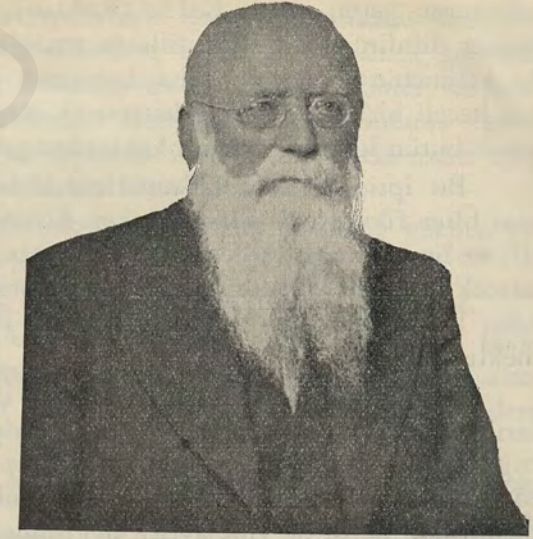
Başkan : Bn. Afet

Sekreterler : Bn. Esmâ Nayman
B. İ. Müştak Mayakon

Başkan — Celse açılmıştır. Söz Fransız Sümeroloğu M. Hilaire de Barenton'undur.

(Profesör tezini Fransızca olarak okudu [¹].)

[¹] Fransızca metin. Ekler: No. 5.

DİLLERİN MENŞEİ VE TÜRKLERİN MENŞEİ

Başkan — Tezin Türkçesi okunacaktır.

Atatürk, Bayanlar, Baylar;

Güneş - Dil Teorisine tahsis edilen bu değerli Kurultayda bana da bir söz payı vermek lûtfundan dolayı Türk Dil Kurumuna teşekkür ederim.

Tezimin başlığı, belki de tahrikâmiz görünebilir: Sumer dili, bütün dillerin anası. . . .

Bununla Türklerden kendilerinin o kadar ciddiyet, meharet, ilim, ve vukuf ve o kadar müessir bir kanaat ile elde ettikleri mevki almak kastinde miyim? Asla.

Türk dilinde de bir madenin içinde bulunan cevherler gibi parıldayan bu söz köklerini ben Sumercede yıkanmış; temizlenmiş bir şekilde bütün kıymetleriyle göstermeğe çalışacağım.

Beş bin yıl önce Mezopotamyada mücerret bir halde bulunan bu Sumer söz kökleri, bugün canlı Türk dilinde de aynen bulunmaktadır. Böylece Türklerle Sumerlerin hep bir asıldan geldikleri iddiasına yeni bir delil ortaya konulmaktadır ki ecdadın bu şerefinden genç Türk nesillerinin iftiharına yolaçar. Bu faraziyenin tahakkuku arzu ve temenisindeyim. (Alkışlar)

I

Bütün diller, hiç değilse bizim şu eski dünyamızın dilleri, kardeşirler. Hepsisi de aynı surette ve doğrudan doğruya aynı dillerin bu

tek anası, geçen asırda Kalde (Keldan) da meydana çıkarılmış olan Sumer dilidir. Ve bütün dillerin analığını Sumerceye izafe ederken, bu kelimenin şumulünü daha daraltmak ve o dilde muhafaza edilmiş, tek heceli birkaç yüz köke hasretmek icap eder ki, bizim şu eski dünyanın bütün lehçeleri işte bu köklerden gelmedir.

Bu iptidai kökler Sumerlerden bize nüansları ve benzerleriyle, esas birer fikir ifade eden birtakım hiyeroglifler şeklinde intikal etmiştir; ve bu hiyerogliflerden herbiri bu esas fikri oldukça vuzuh ile temsil edecek bir şekil ve surette tasvir edilmiştir. Meselâ «su» anlamını ifade eden hiyeroglif, suları taşımakta olan bir sulama cetvelini tasvir etmektedir.

Bu hiyerogliflerin nasıl okunacağı ile bunların muhtelif mefhumları, bize Asurî yazıcılardan intikal etmiştir, ve bu sebeple, her hiyeroglifin ekseriya birbirinden çok aykırı birkaç türlü okunuşu vardır. Misal olarak, faraza «su» hiyeroglifini alalım. Bunun yedi türlü okunuşu olup, hepsi de yine ayrıca değişimler gösterir:

1 — A,aa,â; 2 — e; 3 — me; 4 — eş, aşa; 5 — id; 6 — ur,bur,pur; 7 — dur,t'ur.

Bu muhtelif okunuşları nasıl izah etmeli?

Hatıra gelen, herbirinin, her hiyeroglifin, umumiyetle ifade eylemekte olduğu muhtelif anlamlardan herhangi birine tekabül ettiği. Filhakika, meselâ «su» hiyeroglifi, aynı zamanda hem su, hem de «engin su», içmek, sulamak, yıkamak, arıklandırmak, tenasül, gebe kalmak, baba, çocuk, ağlamak, hayvan sırtında seyahat etmek, v. s. . . anlamınadır.

Bu anlamlardan herbiri için ayrıca bir okunuş mu vardı? Hayır; yoktur; zira, Asurî yazıcıların da şahadetlerine göre, *a* bütün bu «su, içmek, sulamak, yıkamak, tenasül, gebelik, baba, çocuk, ağlamak v.s....» anlamlarını ifadeye yararmış. Öbür türlü okunuşlar, Sumercede, belli belirsiz gösterilmiştir.

O halde, bu öbür türlü okunuşlar neye yarardı? Bu sorunun cevabı, bize dillerin menşeinin sırrını açığa vuracaktır. *A* okunuşu, suyun Sumercedeki adını temsil eder. Öbür türlü okunuşlar da, gene suyun başka dillerdeki adlarıdır. Ve gayet garip ve aynı zamanda mühim olan nokta şudur ki, bu hiyeroglif dolayısıyla Sumerce ile birleşen bu başka diller, birbirleriyle şu veya bu suretle yakın veyahut ki müşterek bulunan kelimelere aittir. Böylece bu hiyeroglife has olan su isimlerinin hepsi de Kalde (Keldan) den kalkarak batıya doğru ilerlemiş ırklara ait bulunmaktadır. Bunu şimdi ispat edeceğiz.

Ancak, izahatımızı kavrayabilmek için, mevzuubahs ettiğimiz basit köklerin nadiren yalnız kullanılmış olduklarını bilmek gerektir. Dedğimiz gibi, bazan birçok anlamlar ifade eden bu kökler, kullanılırken, kendilerine, ifade ettirilmek istenilen hususî anlama göre, eklenen ve tayinî mahiyette rol oynayan ikinci bir unsurla tesbit edilmek lâzımgelmıştır. Bunun örneklerini birazdan görürüz.

A Hiyeroglifinin muhtelif okunuş tarzlarını bir daha gözden geçirelim:

1) *a*, 2) *e*, 3) *me*, 4) *eş*, 5) *id*, 6) *ur*, *bur*, *pur*, 7) *dur*, *t'ur*.

1 — *a*, Sumercede suyun adıdır; Sumerce *e* yi de kullanır, fakat bu *e*, dere, su hazinesi manasına olan başka bir hiyerogliften alınmıştır; Asurî dilinde, akar su demek olan *agu* terkihi vardır ki, dere demeğe gelen *egü* nün değişik bir şeklidir.

Bu *a* okunuşu, ekseriya *kü* hiyeroglifinden alınma ve «yürümek, akmak, koşmak» manasında, tayinî bir ekle birleşik olarak Garpta, «akar su» manasıyla çok kullanılmıştır.

a) Evvelâ, Farsça âb: â = su + be = akar. B eki, *kü* hiyeroglifinin bir okunuş tarzıdır. *Ab* arapçada ve Kelt dilinde de bulunur; İrlanda dilinde *abh*, breton dilinde (dere manasına) *aven*, *avon*. gaelik lehçesinde (yine dere manasına) *abban*, - ki sanskritçedeki *avani* ye tekabül eder, - şekillerinde görülür. *An*, *en*, *on* son ekleri büyüklük işaretidir ve (büyük akar su) yani «dere» mefhumunu verir.

b) Lâtince *agua* = su, kelimesi vardır. Provansal lehçesinde de «akar su» anlamına gelen *aigua* kelimesi vardır ki, *a* nın *a* ve *ai* okunuşlarıyla, *ab* daki *be* gibi, ve aynı anlamda, *kü* hiyeroglifinin yine başka başka iki türlü okunuşu olan *qu* ve *gu* tasrihi eklerinden mürekkeptir. Provansal lehçesindeki bu *aigua* kelimesinin, lâtince *agua* dan geldiği zannediliyordu. Görülüyor ki bu zan yanlıştır. Bu iki kelime *a* ve *kü* hiyerogliflerinin başka başka okunmalarından istikak etmiştir.

Eski Anglosakson, İskandinav, Frizon, Norveç ve İslanda lehçeleri «su» anlamını ifade eden Sumerlerin *a* sını muhafaza etmişlerdi. suyun bu *a â* adının eski dünyanın cenubî ve şimalî iki ucunda konuşulan yalnız bu eski dillerde muhafaza edilmiş olması dikkate şayandır.

2 — Su hiyeroglifinin *e* okunuşu, Asurî diline mahsustur. O dilin mürekkep kelimelerinde de kullanılır: *Egu*, dere.

Bu aynı şekil, grek lehçesinde mürekkep kelimelerde kullanılır: *Ureo* = tebevül etmek (su dökmek): *ura* = zekerden, + *e* = su.

Fransızcada da *urée*, Bourgonya lehçesinde *èa* terimleri vardır. Diğer bazı lehçelerde bulunan ve hep su anlamında olan *eve*, *egbe*,

e = su kökü ile daima *kû* hiyeroglifi ile ilgili + a, be, ge den mürekkep kelimelere raslarız.

İngilizcede *ea*, *ewe* ve eski İslanda lehçesinde, Asuricede olduğu gibi *e* su demektir.

Ewe'in *we* lâhikası çeşme manasına olan *me*'in mukabilidir ki, bu suretle bütün kelime: «çeşme suyu» demek olur.

3 — *Me*'nin *mey* (meti) tarzında okunuşu İbraniceye hastır. Akar su demektir. Başka lehçeler bu okunuş tarzını mürekkep kelimelerde kullanırlar, Asuricede *Mehû* = yağmur, (me = su + hû = kökten); Türkçede *esme* = çeşme, (eş = dipten + me = su); almançada: *melt* = erimek, (me — l = su halinde + t'ê = erimek); macarcada *meder* = dere, (me = su + *dir* = cereyan).

4 — *Es*, *asa*. Bu okunuş tarzı çok az kullanılır. Onun için üzerinde durmağa değmez.

5 — *Id*. Bu okunuş tarzı, Bask (Basque) lehçesinin şu mürekkep kelimelerinde: *Idor* = çorak (id — a = sudan + ur = yoksulluk): *idoi* = kuyu, havuz (id — a = sudan + u = çukur), ve lâtinçe ile fransızcanın da *hummidus*, *humide* = nemli (*bu* — *m* = sudan + *id* = ıslak) kelimelerinde bulunur.

6 — *Ur*, *bur* *pur* okunuşlarının çok büyük ehemmiyeti vardır. Asurî lehçesi bunları «Fırat» ın muhtelif adlarında muhafaza etmiştir: *purattu*, *urruttu*, *buranun* = *ur*, *bur*, *pur* (su) + *at* (hızlı) veya *uttu*, *unr*, (büyük). *Ur* tarzındaki bu okunuş Bask lehçesine hastır: *Ur*, *ur*, *su*; *uria*, yağmur = *ur* + *i* — *a* (gökten yağın su): *Gene* (su bulutu) anlamındaki *buruntzi* + *dur*, (su) — *un* — *zi* (gökten, bulutlarda), kelimesinde *bur* vardır.

Bu, *bur* okunuşu, Cenubî Gol (Gaulle) kıt'asının iptidâi ahâlisi tarafından kullanılmıştır. Üç *Bourbon*'ların, *Bourboule* kasabasının adları buradan gelir. *Bul* lâhikası *evi*, *bun* lâhikası da *sıcak* demektir. Üç *Bourbonlar* filhakika ılıcalarıyla meşhurdurlar: *Bourbon* - *Langy*; *Bourbon* - *Larchambaut* ve *Bourbonne* - *les* - *Bains*. *Bordo*; *Burdigala* (*bur*-*di* = suya yakın + *gal* = şehir, kurul), şehri de adını bu kelimesinden almıştır.

Bu filolojik hâdiselerden, yarı kat'î olarak çıkarılacak hüküm şudur ki, Fıratın kıyılarında en önce oturmuş ve gene en önce oraların toprağını işlemiş olan ırk Basklar ve onların müşarikleridir. Nehrin adını onlar vermiş, sonra da Fransanın, hâlâ yerleşik buldukları cenup kısmına gelerek orasını kolonize etmişlerdir.

7 — *Dur*, *tur* okunuşu da aynı derecede meraklı ve öğreticidir. *Dur*, Bretonlarda suya derler. Aynı zamanda yağmur manasına da ge-

lir: *di* (gökten) + *ur* (su). Teşekküllerinde, bu: *dur* ve *tür* heceleri bulunan nehir ve dere adlarına bakıp, Bretonların yeryüzündeki seyirlerini takip etmek mümkündür. Nil'in, bir aralık adı *ATUR* du. İspanyanın garbında *Duro*, şarkında da *Turia* vardır. Fransada: *Adour*, *Dordogno*, *Puy* - *de* - *Dôme* ilinde: *Durance*, *Douyon* ve *Doruduf*'e raslarız. Bütün bu yerler Bretonlar, yahut ki, Keltlerle meskündür.

A hiyeroglifi üzerindeki tetkiklerime burada nihayet veriyorum.

Şimdi Türk Dilini ve binefsihi Türkiyeyi ilgilendiren başka bir hiyeroglif üzerine dikkat nazarınızı çekeceğim.

Bu: *mun* hiyeroglifidir ki, Türk dili *su* kelimesini buradan almıştır. Okunuşları şunlardır:

1 — *Mun*, *mu*, *mudra*; 2 — *şum*, *şu* (?), *suh*; 3 — *ia*; 4 — *sig*, *sık*, *gu*, *hatim*.

Mu = su, *şamu* = yağmur anlamlarını işaret eder.

Bu hiyeroglif, birçok dillere suyun adını vermiştir ki, o diller arasında bu yüzden bir nevi karabet hâsıl olmuştur.

1 — *Mun*, *mu*, *mudra*; 2 — *şum*, *şu* (?), *suh*; 3 — *ia*; 4 — *sig*, *sına* *miş*, *mugab*: (*mu* = *su* + *ge* = atlamak, sıçramak) vardır. Fransızcada, *mouillé* = ıslak (*mu* — *li* = sudan + *li* = meşbu); Rusçada *mutsit*, *mokrvi*, *moknut* = ıslak (*mu* — *t* = su ile + *si* = sulanmış; *mi* = suya + *kir*, *kin* = garkolmuş) kelimeleri mevcuttur.

2 — *Sum*, *su*, *sub* okunuşları daha çok müstameldir. Evvelâ Türkçede: *su*. Bu kelimenin bugünkü imlâsında, sonuncu *b* harfi yoksa da, eskiden olmuş olması lâzımgelir. Filhakika, bazı diller, bu *b* lâhikasını kolayca kaybederler.

Gene Türkçede: *Sulak*, (*su* + *lak* + kapalı, tıkalı, tevkif olunmuş), *sulama* (*su* + *lam* + akıtmak, serpmek), ve *sulu* kelimeleri vardır.

Çinliler bu okuyuşu hayli genişletmişlerdir. Çince: *Soi*, *sue*, *soe*, *sui* vardır ki, bu son terimin, sonuncu *i* harfi *ku* hiyeroglifinden alınmıştır, ve akar suya işaret eder. E lâhikası da, cereyan, dere, havuz, anlamındadır.

Japoncada da *sui* vardır.

Su ile, Fransızcada *sourdere* = sızmak kelimesini vücade getirmiştir. (*Suh* + *ri* — *d* = çıkmak, gitmek, için için). Sonra, bir de *source* = kaynak; kelimesini teşkil etmiştir ki, (*su* + *ris* = kafa, esas) şeklindeki tahliline göre *c* yerine *s* ile yazılmak lâzımgelirdi.

İngilizcenin: *Shore* = kıyı, kelimesi de (*su* + *ri* = kenar, kıyı) dan mürekkeptir.

3 — *İa* okunuşu Fransanın muhtelif lehçelerinde bulunur. *İa*, aşağı Norman lehçesinde suyun adıdır. Pikardlar (*iau*) derler. Kıpti (kopt) dilinde *ia*, yıkamaktır.

4 — *Sig* ve *siq* okunuşları, *Seine* nehri ile *Sequan*'ların Lâtince adları olan *Sequana* ve *Sequani* kelimelerinin bu hiyeroglif raptını icap ettirir ise de, bu kelimeler, aynı zamanda *sig*, *sik*, *siq* okunuş tarzları bulunan ve dalga, kaynak manasını ifade eden *igi* hiyeroglifiyle de alâkadar olabilir.

Böylece: Türkçe, Çince, Japonca, İngilizce ve Rusçadan mürekkep yeni bir dil grubu buluyoruz. İptidalarda, Türkler, Ruslar ve Çinliler arasında münasebet bulunmuş olması mümkündür; çünkü bunlar yan yana yaşamış ve hâlâ da yanyana yaşamaktadırlar.

Lâkin Türklerle, Fransızlar, veyahut İngilizler arasındaki münasebetler ne olabilir?

Bu meseleyi hal için Türklerle, Rusların, İngilizlerin menşei meselesini incelemek ve hiç değilse grup halinde, bunların müşterek ecdadı olup olmadığını anlamak gerketir.

II

Yahudi müverrih Joseph, *Yahudilerin Kadim Tarihi* adlı eserinin birinci faslının altıncı babında, kendi kanaatine göre bütün kavimlerin menşei olan Patriarches (İlk Resuller) den bahseder; ve sözü (Aram) oğullarına intikal ettirdiği sırada der ki: Aram'ın ikinci oğlu olan Otrus, Ermenistanı işgal etti. «Bu Otrus'un Tivratta adı: Hul'dür.» Otrus'la Hul'ün arasında nasıl bir münasebet olabilir, ve bu iki adın manaları nedir? Bunlar neye taparlar?

Bu her iki ad da, *tür* hiyeroglifi ile ilgilidir ki, dinî anlamında, güvercinle kargayı ifade eder. *Tur*'un muhtelif okunuşları şunlardır:

1 — Tur, tu, du, tud; 2 — Ru, uru; 3 — Ku, kur, gur; 4 — Hu, huduş.

Bu hiyeroglifin bukadar mütehalik okunuşları sayesinde yalnız *Otrus* ve *Hul* adlarını değil de Türk camiasının başlıca kabilelerine alem olan adları da tefsir etmek imkânı vardır. Bu hiyeroglif, o kabileleri aynı ibadetle birleştiren müşterek bir bağıdır. O ibadet te güvercinle kargayadır.

1 — *Otrus*: *Tur* = güvercinin, *issaku* (u) = rahibi, manasına *Otur*'un yerine kaimdir. (V + tur).

2 — *Hu*: Tahlili — *Hu* = güvercininin + *li* = rahibi, sahibi, *énu*, inuadır.

3 — Türk: *Tür* = güvercinin + *ke* = rahip, kalû manasıdır.

4 — Uygur: *Mi*, *wi* = rahip = *gur* = güvercinin.

5 — Turanî: *Tur - a* = güvercinin + *nî* = rahip (issak).

6 — Tuku (Çince Türklerle verilen isim): *Tu* = rahip + *ku* = güvercin.

7 — Kusi (Bir Uygur kolu): *Ku* = güvercin + *si* = rahip (issak).

8 — Ottoman: *Ut* = şarklı veya ak, + *tu* = güvercinin + *ma* = rahip + *ni* = ortakları.

Demek olur ki, Türkler, ibadetleri itibariyle *güvercin* kabile (oba)-sını teşkil ediyorlardı ve belki de Aram ırkından idiler.

«Belki de» diyoruz: Çünkü, Yafes ırkından, gene bir güvercin kabilesi (obası) vardı ki, adı: *Dodanim*'di. (*Bu* = güvercinin + *dan* = ve ulu ağaçların + *i* = Issak mertebesindeki rahipleriyle + *dm* = müşterek.) Burada, o vakitler iki müşterek mezhep, İlk Resullerden Rifat'a bağlanan «ulu ağaçlar» ve «güvercinin» mezhepleri olduğu anlaşılıyor. Zira *ri* ile *dân*, aynı *dân* hiyeroglifinin iki ayrı okunuş tarzıdır ve *dân* hiyeroglifi de (Drüid) lerin inandıkları *ulu ağadar* ve *ulu boğa* mezhebine taallük eder.

Diğer taraftan, Şark abidelerinde, dinî âyinleri tasvir ederken temsil edilen güvercinler daima çifttir. Bundan Samî veya Âramî güvercinin, Yafesten üreme güvercinle birleştiğine hükmetmek mümkündür. Türkmen: (*Tur* = güvercinlerin + *kâ* = çiftleri + *ma* = rahipleri + *ni* = şerikler) kelimesi bunu teyit eder.

Gene Yozef'in yazdığına göre, *Dodanim*'in şeriki olan Rifat, Greklerin Paflagonyen dedikleri Rifatyenlere ad verdi. Malûmdur ki, bu Paflagonyenler de Kapadokyalılar gibi, Surî yani Âramî diliyle konuşurlardı. Bunların Âramîlerle ve binnetice şüphesiz Otrus - Hul ile kaynaşmış olmaları böylece kabili izahtır.

Danimarkalıların cediti olan bu *Dodanim* vasıtasıyla ki, bizim ülkelerimiz Türklerle ve onların kocaman konfederasyonlarıyla münasebettedir.

Bu husustaki kanaatlerimizi şu son vesika tahkim edecektir: Eski bir rivayete göre, *Dodanim*'in şeriki Rifat Danimarkalılarla Fransızların atasıdır. Halbuki Edda'ya göre, İskandinav mitolojisinin başlıca ilâhlarından biri *Tyr* veyahut *Tur*'dur. Bu, *Odin*'in oğlu ve *Balder*'in kardeşi idi. Muharipler, cesurluğu ve yiğitliğinden ötürü ona sığınır, onu ararlardı. Biz, bunda işte *Tur* adında güvercinimizi ve Türk camiasının müşterek mabudunu buluruz. Demek ki o, bizim Garp ülkelerine kadar gelmiştir. Ve Garbın Drüidlerle beraber Fransız ülkesinde oturan kavimleri, iptidada Türklerle birlikteler. Onun içindir ki, dillerini

aynı hiyerogliflerden almış olmalarına şaşmamalıdır. Ve aşağı Normanların suy verdikleri *ia* adı ile, Pikardların *iau* «su» ı Türkiyede kullanılan *su* ile şüphesiz kardeştir. Aynı hiyeroglifin altında bulunmuş ve birleşmiş olmaları da tesadüfün eseri değildir.

Onlar orada buluşmuş ve birleşmişlerdir, çünkü o dilleri konuşan kavimler kimi Şimalişarkkiye, kimi Şimaligarbiye doğru dağılmazdan önce, Keldan (Kalde) ilinde hep bir arada yaşamışlardır.

1870 felâketinden sonra kendisine: «Yurdun kurtarıcısı» adı verilen, ve Fransa Cumur Başkanlığında bulunmuş olan, büyük tarihçimiz Thiers, apaydın dehasile, filolojinin bütün ehemmiyetini kavramıştı.

Şu güzel sözler onundur, derler: «Bana kelimelerin manalarını verin, ben de size dünyanın tarihini yazayım.»

Görüyorsunuz ki, filoloji, daha düne kadar hayaliham sayılan bu iddiayı, hakikaten tahakkuk ettirecek kudrettedir. «Bana kelimelerin manalarını verin; ben de size dünyanın tarihini yazayım.» Bizim bir ata sözümüz vardır ki: «Büyük fikirler buluşur» mealindedir.

Yüce Başkanımız Atatürk, Türkiyesine, milletine âşıktır; ve milleti de bu aşkı ona karşı fazlasıyla beslemektedir. (Alkışlar)

Atatürk, Yurdunun şan ve şerefini, bugünkünü de, yarınkini de, dünkünü de kıskanç bir itina ile korumaktadır. (Alkışlar)

Onun taşımak istediği ad, ATATÜRK adı, Sumer dilinde, hem Türklerin Atası, hem de Türklerin kalesi anlamındadır ki, bu unvanların her ikisine de «O» tamamile lâıktır. (Sürekli alkışlar)

Milletinin mazideki şan ve şerefini bu derece kıskançlıkla gözettiği için, o da, bizim büyük Devlet Adamımız Thiers gibi, filolojinin o maziye keşfetmeğe ve aydınlatmağa yardım edeceğini anlamıştır. Ve onun kuvvetli tahrikiyledir ki, bu kadar az sene içerisinde, Üçüncü Dil Kurultayının hayranlığımıza arzettiği neticeler elde edilmiştir. Dilciliğin bu yepyeni zaferleri hele devam ededursun, anlı, şanlı Başkanıyla birlikte yeni Türkiye, ve onun sayın bilginleri, hiç şüphem yoktur ki, bu işte, sevgili yurtları için bir şeref kaynağı bulacaklardır. (Sürekli alkışlar)

Başkan — Söz İngiltere Şark Dilleri Okulu Direktörü Profesör Sir Denisson - Ross'undur .

Bayanlar, Baylar;

Ulu Şef Atatürk'ün, Türk dilinde vücade getirmiş olduğu ıslahatı derin bir alâka ile takip ettim.

Türk Dil Kurumunun bana lûtfen gönderdiği dokümanları da büyük bir itina ile okudum. Böylece, bu Kurultayın yabancı üyeleri sırasında bulunmak şerefine hazırlanmış gibiyim.

Davetinizden nekadar mütehassis olduğumu ayrıca söylememe lüzum yoktur.

Bu bilginler derneğinin huzurunda söylemek istediğim birkaç söz, bugün konuştuğumuz dile değil de, daha ziyade Türk Dilinin menşelerine ait olacaktır.

Kırk yıldan artık bir zamandanberidir, İslâm dillerini incelemekle meşgulüm; ve Türk dili, hassaten, beni cezbetmiştir. Ne yazık ki, çokluk Şarkta geçen uzun bir ömür esnasında, Türkiyeyi ziyaret fırsatını nadiren buldum.

Bununla beraber, Hindistanda geçirdiğim on beş sene zarfında, eski Türkçe olan Uygurca ile Delhi Büyük Moğollarının dili olan Türkî ile çok meşgul oldum. Bilhassa güttüğüm gaye, bu çok eski ve zengin dilin hazinelerini meydana çıkarıp muhafazasına itina etmek olmuştur.

Zamanımızın en büyük keşfi, hiç şüphesiz, Kâşgarî Divanı Lûgat-it-Türk'ünün meydana çıkarılmasıdır. Fakat daha yeni olmakla bera-

ber, daha az zengin bir kaynak vardır ki, tek bir yazma nüshası British Museum'dadır. Ve ben de size bu kaynaktan bahsedeceğim.

Çinliler, asırlardanberi, Tibet, Moğol ve Türk lehçeleri gibi, kendi sınırları boyunca konuşulan dilleri incelemekle meşgul olmuşlardır.

Çinde bir yabancı diller okulu vardır ki, diplomatlar için sözlükler hazırlardı. Mançuların devrinde, Mançu dili, Çin dili ile bir arada, resmî dil olarak kullanıldı. 1771 de İmparator Kine - Lunk, Çin ve Mançu dillerinin büyük ve tamam bir sözlüğünü yaptırttı. Bu eser, bahislere göre fasılalara ayrılmıştı: Gök - insan - devlet - kuşlar vesaire.

Daha sonra bu sözlük, Moğol dilinin de ilâvesiyle neşredildi. Ve nihayet: «ayna» adı verilen bu kitaba Tibet dili de ilâve olundu.

Halbuki British Museumda bulunan yazma nüshada bir beşinci dil daha vardır ki, Türkçedir.

En zengin bir dil olan Çincenin, bütün kelime ve tabirlerinin, bu eserde, Türkçe karşılıkları zikredilmiş olduğundan, böyle bir servetin azametini düşünün.

Bu eser tektir, ve onu, çok az kimse bilir. 1909 da, ben bunun kuşlara ait olan ve 350 den fazla ıstılah gösteren bir faslını neşrettim.

B. Haenisch te, geçenlerde, dört ayaklı hayvanlara ait olanını neşretmiştir.

İşte bugüne değin, bu eserden edilen istifade bukadardır.

Bu büyük kitapta bulunan bütün kelime ve terimlerin, yalnız Çince - Fransızca veya Çince - İngilizce tercümesiyle Türkçe karşılıklarını da koyarak, tam bir listesini yapmak çok hayırlı bir iş olacaktır.

Bununla alâkadar olacak sayın üyelere gösterilmek üzere, bizzat çıkardığım kuş adlarının listesi ile, British Museumdaki yazma nüshasının ilk iki sayfasının fotografilerini yanımda getirdim.

Şimdi, beni bu Kurultaya çağırarak bana bağışlamış olduğunuz büyük şereften ötürü, hepinize bir kez daha teşekkürlerimi sunmakla sözlerimi sona erdiriyorum.

(Alkışlar)

Başkan — Söz İstanbul Üniversitesi Lâtince ve İtalyanca Profesörü Dr. Baltarini'nindir.

(Profesör Baltarini beyanatını Fransızca olarak okudu. [1])

[1] Fransızca metni. Ekler. No. 6

Atatürk,

Bayanlar, Baylar.

Size hitaben söyliyeceğim şu birkaç söz, bir yabancıнын mutad cemilesi değil, fakat on yıldanberi memleketinizde insanlığa şeref veren bir manzaraya şahit olan bir insanın minnet duygularının ifadesidir.

Güneş - Dil Teorisi, evrensel mahiyetiyle, Türkiyenin büyük insanlık camiasıyla hergün daha ziyade temessül etmek hususundaki azim ve iradesinin yepyeni bir delilidir.

Avrupanın sair yerlerinde, hep aç kurt feryatları yükselip duruyorken, Türkiye insanlara gür sesiyle hitap ederek: «Hepimizin kardeş olduğumuzu, ve vaktiyle, arzı nura boğan güneşin ezeli manzarası karşısında, hep beraber dizüstü kapanarak, ilk sözü, «A», sözünü yine hep bir ağızdan tekellüm etmiş bulunduğumuzu hatırlayın» diyor.

Birkaç sene oluyor ki, - ve bu birkaç sene şimdi bize bir asır gibi geliyor - Atatürk'ün, milletine alfabeyi öğretmek üzere halkın arasına indiğini görmüştük. Bugün, mektepler açıldığı zaman, Bayazıt kulesinin tepesinden aşağı bakacak olursak, Üniversiteye doğru giden bir gençlik ordusu görürüz.

(Alkışlar)

Bu gençlik, Türk gençliği, 1922 de, Atatürk'ün sesine koşan Anadolu evlâtlarının aynı heyecanı ile koşmaktadır. (Alkışlar)

Bu mucize, aşkın bir mucizesidir. Irkın dehası, milletin kalbine ulaştırılan yolu bulmuştur. (Alkışlar)

Ve şimdi, tarihin derinliklerinde kendi öz sesini keşfetmeğe muvaffak olan Türk milleti, beşeriyete hitap için elbette yeni mevzulara maliktir.

19 uncu asrın büyük bir İtalyan cumuriyetperveri olan Giuseppe Mazzini der ki: «Milletler, büyük birer lâboratuvardır; ve her kavim orada, beşeriyetin nef'i için serbestçe çalışmalıdır.»

Ben de bu kürsünün üzerinden yeni Türk lâboratuarını ve onun harikulâde üstadını saygı ile selâmlarım. (Alkışlar)

Başkan — Söz Japonyada İslâm - Türk Enstitüsü Direktörü Prof. Bay Okubo'nundur.

Sayın Atatürk,
Bayan ve Baylar;

Ulu Atatürk'ün himayesi altında ve hürmetli huzurunda açılan değerli Üçüncü Türk Dili Kurultayında bulunmak şerefine nail oldum. Ve bundan dolayı kalben müteşekkirim.

Dört buçuk ay evvel memleketinize geldiğim zaman, benim için ilkönce göze çarpan şey Türk Milletinin her sahadaki çalışmasıdır. Bilhassa ilimlerin muhtelif şubesinde, hususile anadil sahasındaki bütün gayretle çalışma hakikaten şayanı dikkattir.

Kendim tarihçiyim. Lengüist olmasam bile, anadil hakkındaki kıymetli araştırmalarınızın ve bu husustaki bilgi faaliyetlerinizin büyük muvaffakiyetiyle lisan ilmi âlemini aydınlatıp, ona yeni bir yol açmasıyle neticeleneceğine inanıyorum.

İlimlerin hamisi olan Ulu Atatürk'e yürekten hürmetlerimi takdim eder ve değerli himayesi altında çalışmak bahtıyarlığında bulunan Türk âlimlerini tebrik ederim. (Alkışlar)

Başkan — Beş dakika fasıldan sonra tekrar devam edilecektir.

Üçüncü Toplantı

Saat: 17 — 18

Başkanlık Kuru:

Başkan : Bn. Afet

Sekreterler: Bn. Esmâ Nayman
Bn. Zerrin Dilmen

Başkan — Söz Budapeşte Üniversitesi Filozofi Fakültesi Dekanı Bay Nemeth'indir.

Atatürk; Bayanlar, Baylar;

Üçüncü Türk Dil Kurultayını Türk ırkımdan olan Macar Milletinin iki büyük ilmi kurumu, Macar İlimler Akademisi ile Budapeşte Üniversitesi namına kalbimin en derin duygularıyla selâmlarım. Türk Milletinin Büyük Önderinin rehberliğiyle yaptığı yüksek terakki ve hamlelere karşı Macar Milleti sonsuz hayranlıklar duymaktadır. Hususile Türk ilminin filoloji sahasındaki parlak çalışmaları bizi son derece ilgilendirmektedir. Şimdiye kadar bu çalışmalardan çok faydalandık, bundan sonra şimdi iştirak etmekle bahtiyar olduğum bu Üçüncü Dil Kurultayının vücade getirmiş olacağı kıymetli neticelerden bir kat daha istifade etmiş olacağız. Bu münasebetle bizi davet etmek lütfunda bulunan Türk Dil Kurumuna teşekkürler ederken Kurultay çalışmalarının gerek milletlerimiz ve gerek dünya ilmi için verimli olmalarını öz yürekten dilerim.

(Alkışlar)

Başkan — Söz Varşova Üniversitesi Türkoloji Profesörü Zayonçkofski'nindir.

Ulu Başkan;

Sayın Bayanlar ve Baylar;

Son yıllarda diyebilirim ki tabii ilimler belki istisna edilecek olursa, hiçbir ilim sahası, bilhassa Türkoloji kadar ileri gitmemiştir. Eğer biz bugün bir taraftan 30 - 40 yıldanberi Türk kavimleri ve Türk şive ve lehçeleri üzerinde yapılan araştırmaları ehemmiyetle nazarı dikkate alırsak, diğer taraftan da umumî Türkoloji sahasında kazanılmış olan son ilmi muvaffakiyetleri gözden geçirirsek - derhal Türkiyat sahasının geçirdiği müspet tekâmül ve elde ettiği değerli neticeler kendi kendine tebarü zetmiş olacaktır. B usayededir ki, biz yalnız uzak Türk sahası olan Kaşgar ve Turfan gibi vadilerin yüksek medeniyetine aşina olmakla kalmadık, aynı zamanda Türk diline ait birçok yeni malzemelerden haberdar olduk ve Türk dilinin eski medeniyet bakiyelerini bir daha gözden geçirip öğrenmek imkânını bulduk. Bundan başka çok müspet bir muvaffakiyet olarak Türkolojiyi, islâmistik, yahut «şark filolojisi» gibi tesadüfi bir adla tanılan bambaşka bir ilim grupundan ayırt edebildik.

Türkoloji sahasında yapılan son araştırmaların ehemmiyetli neticelerinden biri de, şüphesiz Türkoloji ile islâmistiğin aynı şeyler olmayıp bilâkis ilkinin, ikincisinden daha geniş bir ilim sahası olduğunu meydana koymasındır. Bu bakımdan, Türkoloji ister istemez kendi geniş çerçevesi içersinde tetkik edilerek, Sinoloji, Sümeroloji; İndoloji gibi diğer ilim sahalarıyla da sıkı bir şekilde bağlanmış bulunuyor. Bundan dolayı da, biz daima bu bilgilerin mütehassıslarından bizimle müşterek çalışmalarını ve yardım etmelerini umarız.

Üstelik, yıllardanberi eski Türk medeniyetinin tecelli sahası olan Tukyü ve Uygur gibi parlak Türk devletlerinin yaşamış oldukları yer-

lerde yapılan hafriyat, araştırmalar bize kadim Türk dili medeniyetinin eski manzarasını tanıttığı gibi, bugün de modern Türkiyenin yüksek yaratıcısı ile yanyana, bütün Türk vatandaşlarının Türk diline karşı gösterdikleri ciddi alâka ve sevgide Türkoloji bakımından tamamile yeni bir çağ açmaktadır; bu çağın şimdiye kadar elde ettiği bariz hususiyetler, başlıca iki noktada toplanmıştır.

Evellâ, eski Anadolu Türkçesile yazılan ve şimdiye kadar mahfuz kalan birçok kıymetli yazmalar mütehasıslar tarafından gözden geçirilerek neşredilmeğe başlamış; saniyen de Anadolu dialektolojisine ve etnografisine dair yeni araştırmalar yapılmıştır; bu müspet tetkikler ve incelemeler haricinde, ayrıca kadim Önyasya dilleri süstratumanlarını da aramakla cidden filolojiyi alâkadar eden değerli dil mukayeseleri yapılmıştır. Fakat, pratik mahiyette kalan bu araştırmalarla da iktifa edilmiş, ayrıca çok mühim ve şayanı dikkat yeni bir teori de meydana konulmuştur ki bu teori dilciler için hakikaten tamamile yeni ve dikkati calip vaziyetler izhar etmektedir.

Kurultayın sayın üyeleri: Yüksek huzurunuzda herkesçe malûm ve belli olan bu mevzulardan burada bahsedişim sırf yüksek şefin can ve dilden gelen şerefli himayesi altında çalışan muhterem Türk âlimlerinin kendi ana vatanları ve millî dilleri için gösterdikleri ilgiyi ve hizmeti tebarüz ettirmek değil aynı zamanda bu âlimlerin Türkolojiye ve beşerî ilimlere karşı sadakatle gösterdikleri müspet faaliyeti hürmetle anmak içindir.

(Alkışlar)

Şahsen ben «Eski Anadolunun edebî şiveleri» ve yeni Türkçenin inkişafı tarihinde çalışan bir Türkolog olduğum için, Türk dillerinin bu sahadaki faaliyetlerinin ağırlığını ve değerini hissetmiş, Türk dilci arkadaşlarının yüksek himmetlerini eserlerimde kaç defa yad etmişimdir. İşte ben de bugünkü büyük Türk dil bayramı münasebetile bütün kalbimle ve duygumla size bağlanmış bulunmağı kendime çok yüksek bir şeref bilirim. Ve gerek kendi namıma ve gerek müdürü bulunduğum ilmî müesseseler namına Üçüncü Dil Kurultayında bulunmak fırsatının bana da verilmiş olmasından dolayı büyük bir iftihar duyduğumu arz ederim.

(Alkışlar)

Sözüme nihayet vermeden evvel nazikâne davetimden dolayı, Türk Dil Kurumuna şahsî şükranımı bildirir, Varşovada Josef Pilsudski Üniversitesinin Oryantal Enstitüsü ve Türkoloji Semineri namına da Kurultayın Yüksek Hamî ve Reisi Atatürk'ü ve üyelerini hürmetle selâmlarım. Kurultayınız kutlu olsun.

(Alkışlar)

Başkan — Söz Sovyet Ulûm Akademisi Delegasyonu adına Profesör Bay Samoiloviç'indir.

TÜRKİYE İLE SOVYETLER BİRLİĞİNDE BAŞLICALI DİLCİLİK MESELELERİ VE DİL KURULUŞUNUN PRATIĞI

Üçüncü Dil Kurultayına iştirak eden Sovyet delegeleri, kollektif tezlerini sayın heyetinize sunmadan evvel bu kurultayın üyelerini, Türk Dil Kurumu âzalarını ve yeni müstakil ulusal Türk kültürünü yaratmak yolunda çalışanları, S. S. C. B. İlimler Akademisi ve Sovyet Öğretmen, Muharrir ve Bilginleri namına kutlamağı hoş bir vazife bilirler. (Alkışlar)

Ülkemiz dost Türkiye Cumhuriyetinin ekonomik ve kültürel hayatta elde etmekte olduğu muvaffakiyetleri büyük bir samimiyetle takip eylemekte ve iki memleketin ilim, fen ve san'at sahasında elbirliğile çalışmasına büyük bir önem vermektedir. Bunun içindir ki kongreye iştirak eden heyetimizin tez için seçtiğı mevzu, kongrenin en esaslı iki mevzuu ile, yani Türk Dil - Teorisi ve Türkiyedeki dil inkılâbının amelî yolları meseleleriyle ilgilidir. Tezimizde S. S. C. Birliğindeki dilcilik işlerine de temas etmekteyiz. Ve bu suretle Kurultay üyeleri kanaat getireceklerdir ki Türk ve Sovyet dilcilerinin ilim bakışları arasında bazı farklar bulunmakla beraber, - ki bu farklar ayrı ayrı ideolojilerin icabatındandır - her iki memleket için müşterek nazari müddeiyat ve amelî kararlar bulunup bu müddeiyat ve kararlar Türkiye ve Sovyetler Birliği dilcileri arasındaki dostça mesai teşrikinin inkişafını temin edecek mahiyettedirler. Bu mesai teşrikinin temelini ilk atan, ilmî eserleri Sovyetler elinin iç ve dışında şakirt ve taraftarlarınca idame ettirilmekte olan 1933 yılında Türkiyeye ilmî bir seyahat yapmış olan müteveffa Nikola Marr'dır.

Türk ve Sovyet dil bilginleri, dili dinamik bir halde telâkki etmektedirler. Hind - Avrupa dil teorisi tarafından hiç te inkâr edilemeyen bu nokta, Türk ve Sovyet dilcilerinin eserlerinde daha derin bir telâkki iktisap etmiş olup bu telâkki bizi garbın sosyolojik ekolünün mebadisinden ayrılan ve bazan bu mebadî ile taban tabana zıt olan neticelere sevketmektedir. Meselâ, bu ekolün salıklarından olan Sossür'de tipolojisinin inkişafını yalnız tekâmül olarak ve yalnız ezeli dil kaynağından doğan her daim mevcut ve münferiden ele alınan muayyen bir dil fasilesinin dar çerçevesi içinde kabul etmektedir. Türk âlimleri ise dilin tarihî inkişafı hususunda başka bir telâkki ileri sürmekte ve bu telâkkilerile Sovyet âlimlerinin telâkkilerine yaklaşmaktadır.

Bize göre, dilin tarihî inkişafı, inkılâpçı yıkılış ve kuruluşlarla dolu içtimaî tarihin gidişine bağlıdır. Dil stüktürleri, bu yıkılış ve kuruluşlara göre değişen tarihten evvelki zamana ait olan dil kaynağının müşterek olmasıyla değil dilin merhalevî durumlarının müşterek olmasıyla birbirleriyle bağlıdır. Dil kuruluşunun bu sahasında, yanyana bulunan yeni şekiller arkaizmlerle (yani eski şekillerle) çarpışır ve De-Sossür eski dil arkaizmlerinin el'an muhafazasını tesadüfe atfederken biz tam tersine bu arkaizmlerde zarurî tarihî depolar farketmekteyiz, ki bu depolar bazan dilleri, muhtelif dünya dillerinde mevcut bazı şekillerin benzeyişleriyle birleştirmektedir.

Türk âlimleri tarafından ortaya atılan fikirler, Türk dilile Hind - Avrupaî diller; Ural - Altay dillerile Hind - Avrupaî diller arasında ve nihayet Türk dili ile Maya dili arasında mevcut benzeyişler ve müşterek noktalar tesbit eden birtakım Türk âlimlerince devşirilen bol malzemeye istinat etmektedir. Bu âlimlerin eserlerine göre Türk dili umum dil inkişafının müşterek cereyanına dahil olup onu glossogoni birliğine iştiraki yavaş yavaş meydana çıkarmaktadır. Bu yolda tetkikler yapan Türk âlimleri akademisyen N. Marr'ın tetkiklerinde bir istinat yeri bulmuşlardır. Mumaileyh, bilûmum dillerin tarihî inkişafını, Türk dili olmasaydı «inceden inceye anlamak kabil olmazdı» sözü ile mümasil neticelere varmış oluyor.

(Alkışlar)

Tarihî mevzuat yolunu tutarken, lengüistik dilleri yalnız dil malzemesi hududu içinde «ve bu diller dairesinde ve bizzat onlar için» (De Saussure, Vendriés, Jespersen ve diğerleri gibi) tetkik etmek hakkını bağırlıyan garbin lengüistik mesleklerinin esaslı tezini reddetmek mecburiyeti hâsıl olur. Nitekim N. Marr'ın kullandığı bazı misaller üzerinde tevakkuf edersek, meselâ, «Güneş - Çocuk» manasına gelen «Kongon kun», Gün manasına gelen Çuvaşça «kun» kelimesi Türkçe «kün - gün» yani (Güneş, gün), Baskça «Egi» yani güneş gibi ve «Egun» yani

gün, Rusça «Egony» ve ilâ... ve bunların (meselâ, söyleşmek ve sohbet etmek, daha doğrusu) bir ortaklığa iştirak etmek manasına gelen «Türkçe konuşmak» gibi müştekatını takip eylesek semantik sereyanın, Türk dilinin hududu haricine de ve aynı zamanda tek bir dil malzemesi dairesi haricine çıkararak tetkik etmek zarureti bulunduğunu görürüz. Hiyeroglifik dil sinyalizasyonuna ilâve olarak her şeyden evvel göze çarpmaktadır. Hiyeroglifik, semantik inkişafının (meselâ, «Güneş» teriminin) esaslı gidişini bariz bir şekilde yazı ile göstermektedir. Nitekim eski Mısır tasvirî yazılarında güneş, zaman mefhumu ile umumen ve mevsim, gün ve ömür mefhumları ile hususen ilişkilidir. Mısır materyellerinde güneş hareket mefhumu ifade ettiği gibi yol ve mekân mefhumlarına da delâlet etmektedir. Hitit hiyeroglifi ve mismarî «Mihî» hattın ideografik işaretleri, bu hususta mebzul malûmat temin etmektedir. Tek başına pek kolaylıkla anlaşılmyan fakat hem dil ve hem de grafik bakımından tetkik edilirse anlaşılabilen asarı atika da bu zümreye dahildir. Ezcümle Mısır atik eserlerinde grafik ve resim birbirine o kadar benzerler ki bazan grafik, tasvirî bir mevzua istihale eder ve onunla hemen hemen birleşir.

Güneş bir rüyet ufku ki, yalnız böyle bir rüyet ufkiyle hakikî tarihî nazariyeler vücade getirilebilip, dilciyi kendi dili haricine çıkarıp; dilci, dilin tarihî mazarını araştırmak suretile onu daha derinden kavramaya başlar. N. Marr'ın söylediklerini hulâsa ederek diyebiliriz ki dilci dili daha iyi anlayabilmek için dilin çerçevesi haricine çıkmamalıdır. Türk dil ekolü bu yolu tuttuğu için yalnız tek başına Türk dilinin tetkikleri değil onun muhiti olan bütün sair dillerin de nazarı itibara alınması ve Hititlerden başlayarak Sumerlere varıncıya kadar Küçük ve Önyasa tarihinin araştırması pek tabii görülmektedir. Bu sayededir ki Akdenizin şark havzasının tarihi daha derinden anlaşılmağa başlamakta ve Türk dili de daha konkr olarak incelenilmektedir. Türkolojinin umum dil meselelerine ait tetkikatının vazife ve yollarını tayin eden İstanbul İkinci Dil Kurultayı tarafından ittihaz edilen karar buna göre tanzim edilmiştir.

Dil yapılışının en eski şekilleri dünyanın muasır insanların kafalarında nasıl in'ikâs ettiğini göstermektedir. Bunun içindir ki eski dillerin tipolojisi ne asrî Hind - Avrupaî dillerine, ne asrî Türk dilinin ve ne de sair herhangi asrî bir dilin tipolojisi ile bir olabilir. Asrî dillerden eskiden kalma şekiller bulunabilir ki bu bakayaya mezkûr dillerin evvelce kullanıldığı ve sonradan vazgeçtiği şekillerden yahut ta dil seleflerinden doğrudan doğruya tevarüs ettiği şekillerden ibarettir. Diller tevarüs ettikleri bakaya temeli üzerinde inkişaf eylemekle beraber umumî

heyetince ve keyfiyet itibariyle büsbütün yeni bir varlık teşkil etmektedirler.

Tarzı bizimkinden farklı bir düşünüşün yarattığı ve halen bakaya halinde mevcut dil şekilleri bir taraftan dilin tetkikini güçleştirirken diğer taraftan mevcut malzemenin gösterdiği yol üzerinde çok eski safhaların daha iyi anlaşılması imkânını verir. Bu suretle tarihî bir perspektif husule gelir. Fakat bu takdirde de eski zamanları tetkik etmek veya N. Marr'ın kullandığı tabire göre Paleontolojik bir analiz yapmak hiç te kolay bir şey değildir. Çünkü dili dolduran bakaya ayrı ayrı dil devrelerine ait olup birbirlerine karışır ve üstelik yeni bir mahiyet kespeder. Ve dilde hüküm süren yeni normalara göre telâkki edilmeğe başlar.

Meselâ, N. Marr fonksiyonel semantik üzerine, - yani mevcudatın zahiri şekli nazarı itibara alınmayıp beşerin iktisadi faaliyetinde oynadığı rol hakkındaki tasavvurlar üzerine - kurulan birtakım semantik müştekkat ileri sürmektedir. At manasına gelen Lâtince «kabal», deve manasına gelen Almanca «Kamell» (Arapça «camal»), kayık manasına gelen Çuvaşça «kime» ve sefine manasına gelen Türkçe «gemi» gibi kelimelerin birbirleriyle olan rabitası mezkûr canlı ve cansız mevcudatın tenevvüüne göre değil bir nakliye vasıtasını ifade ettiklerine göre tahakkuk etmektedir. Fakat hali hazırda kullanılan lisanlarda baki kalan bu kelimeler başka bir prensipe dayanan semantik sırasını göstermektedir. Meselâ Almanca «Kameeltreiber» (yani deveci) kelimesinin nakliye vasıtaları semantiği ile doğrudan doğruya alâkası yoktur; deveye tesir eden âmil olarak deveye bağlıdır; hayvanı önüne katıp yürüten bir kimse mevzuubahs olup kayık veya gemi ile hiçbir ilişkisi yoktur. Bununla beraber yukarıda nakil vasıtaları arasında yer bulan at, güneşle de ilişkili olduğu için bambaşka bir sahada benzeyişler husule getirmektedir. (Keldanice «aldi» - güneş ve baskça «sauı» at, ışık ve idiş at manasına gelen, Abaza dilinde ve Tatarca at manasına gelen «alaşa», tan, sabah, ışık ve güneş manalarına gelen «ruş laş» menşesine irca edilir. Burada «güneş atı» hakkındaki ideolojik tasavvur, güneşin hareketi tasavvuruna zamanımızca daha yakın kosmik bir tasavvura bağlıdır.

Bu suretle aynı tasavvur, meselâ hâdisemizdeki at tasavvuru olduğu gibi, dünyayı başka başka telâkki eden ayrı ayrı semantik sıralarına göre değişebilir. Bu takdirde esas ittihaz edilen şey istihsal iken şeyin doğrudan doğruya iktisadi hayatta ezcümle nakliye vasıtası olarak oynadığı rol, öbür takdirde istihsal eseslarının güneşe tapmak âyininde ideolojik in'ikâsıdır. Bu yolda dilci tarihî mevzuları dile dayanarak tet-

kik ederken ve aynı zamanda dil hâdiselerini tarihî bir tefsir ile aydınlatmağa çalışırken tarihçinin umumî vazifeleriyle bir rabita yepda eder.

Meselenin bu tarzdan vaz'ı dilcinin ehemmiyetini azaltmak şöyle dursun bilâkis onun lengüistik mevzilerini bir kat daha tahkim eder. Çünkü eski şekli yani formel metodu taze bir cereyanda canlandırır. Bu yolda dar lengüistik formalizmi korkulacak bir şeydir. Filvaki, tesbit edilmiş olan seda istihallerinin yalnız şekli cihetini bilerek ve yalnız ona dayanarak tekik için alınacak kelimelerin tarihî değişikliklerine ve bu kelimeler arasındaki karşılıklı rabitaları kavramak yolunu kaybetmek tehlikesi vardır. Fakat şekli cihet ve semantik bir araya getirilirse iş kolaylaşmış olur. Amma bu takdirde de şekil ve muhtevanın mevzun ve mütekâmil cereyanına set çeken tarihî hakikatten tegafül etmek daha az tehlikeli değildir.

Tarihî cereyanda inkılâbî yıkılışlar ve yeni baştan kuruluşlar vaki olur. Semantik istihallerini geçirmiş olan eski kelimeler, yeni bir mada istifade edilmek üzere, semantiklerini yeni baştan değiştirebilirler. Nitekim, N. Marr, Rusça «Sobaka» kelimesiyle Türkçe «Köpek» kelimesini ve yine eşya, mal, servet, davar manasına gelen eski Rusça «Sob/Sobe» kelimesini aynı sıraya geçirmiştir. (Fakat hali hazırda Rusça olan Sobstvennosty yani mülkiyet kelimesi «Sobaka» (köpek) sözü ile semantik rabitasını kesmiştir; demek kökü «sob» olan Rusça «Sobstvennost» kelimesi eski; Sob - çobka, köpek semantik sırasına dahil değildir. Rusça «Sobaka» (yani köpek), Lâtince «Kabal» (yani at), çuvaşça «ut» (yani at) ve yine Çuvaşça köpek manasına gelen «yut» (yete) Türkçe «it» kelimeleri, N. Marr'ın işaret ettiği veçhile nakliye vasıtaları semantik sırasını (geyik-köpek-at ve ilâ...) teşkil ederken «Sobstvennost» kelimesi şüphesiz nakliye vasıtalarıyla hiç ilişkili değildir. Bunu anlamak için, semantik sırasının tekâmülü hareketinde bir bozukluk olduğunu kabul etmek mecburiyeti vardır. Semantik sırasında nedense inkılâbî bir yıkılış hâsıl olmuş ve kelimenin aslı maddesi yeni semantik bir sıraya girmiştir. Bu yeni sıra şu suretle gösterilebilir: Köpek - ehli hayvan - davar - servet - ve ilâ...

N. Marr, dil semantiğinin inkişafını gösterirken «Güneş» kelimesiyle müştakkatına önemli bir yer bırakmıştır; Güneşle alâkası olan kelimelerin tenevvüleri, dil tarihinin analizine göre, pek eski zamanlara aittir. Herhalde güneşe bağlı semantik sıralar, Hind - Avrupaî ve Türk dilleri gibi diller için birer arkaizm olarak görülmektedir. Bunlarda, güneşin beşerî tasavvurda hususî bir rol oynadığı devirlerde hüküm süren dünya hakkındaki telâkkilerin vücade getirdiği şekiller bakaya olarak muhafaza edilmiştir.

Dünya hakkındaki telâkkiler ise kendi kendisine neş'et edemiştir. Bu telâkkiler, insan yaşadığı maddî muhiti tanıdıkça inkişaf etmekte idi. Muhitin tanınması ise insanın istihsal faaliyetine ve tabiatle mücadele ederken artan ihtiyaçlarına sıkı bir surette bağlıdır. Beşerî ihtiyaçlar müteakıp tarihî devirlere göre değışe değışe dil semantiğinde makes bulmakta idi. Beşeriyetin tarihten evvelki devirlere ait yazısız dilinin tam şeklini bilmiyoruz. Eski yazılara gelince, bunlar bize dilin oldukça yüksek inkişaf derecesini ve hiç te iptidaî olmıyan içtimaî bir hayat seviyesini arzetmektedir. Meselâ, zamanımızdan en uzak olan Sumer ve Elam dilleri böyledir. Yazısız kalan asrî kavimler dahi iptidaî vaziyetlerini muhafaza etmiş değillerdir.

Beşerî zihinde in'ikâs eden güneşin hususî ehemmiyeti, dil malzemesiyle tenvir edilmekle beraber bu hususta başka yollardan da istifade edilebilir. Güneşin bu husustaki ehemmiyeti asarı atikadan da bariz bir surette anlaşılacaktır. Güneş, Sumerler, Asuriler ve Hititlerden başka yazısız İskitlerin efsanelerinde de büyük bir rol oynamaktadır. Bu efsanelerden biri gökten inen altın bir sapandan ve güneşin karanlıkla mücadelesini temsil eden geyikle Grifon kuşunun çarpışmasından bahseder. Grup, güneşin bir ejderha (yani karanlık bir uçurum) tarafından yutulması şeklinde telâkki edilmektedir. Aynı mevzua Altaydaki Bazırık mezar eşyasında da tesadüf olunmaktadır. Bu mezarda cenaze arabasına koşulu iki attan biri geyik diğeri Grifon maskesini hâmilidir. Avrupa ve Asyada bulunan İskit tasvirlerindeki güneş mitinin mahiyeti vazih bir surette kavranılabilir.

Şunu da kaydetmelidir ki gerek mezkûr yerlerde gerekse kablettarihî Maverayıkafkasta (ki orada da güneşin mitlerdeki hakimiyeti göze çarpmaktadır.) Çobanlık oldukça inkişaf etmiş olup şüphesiz çiftçilik te mevcut idi.

Maverayıkafkasın ve Şimalî Avrupanın tarihten evvelki zamana ait olan ve halihazırda Sovyet bilginleri tarafından etraflıca tetkik edilen kaya resimleri, temas ettiğimiz mevzu için büyük bir dikkate şayandır. Şayanı teessüftür ki Kafkas resimlerinin tarihleri kat'iyetle tesbit edilmemektedir. Şimalî Avrupada bulunan kaya resimlerinin tarihleri ise, 1935 yılında Profesör Ravdonikas tarafından tetkik edilmiş ve bu kayaların yakınında Neolit asarının bulunması hasebiyle kat'iyetle tesbit olunmuştur. Onejskoye gölü ve Barhimüncemidin Akdenizi sahillerindeki kayalar üzerinde pek iptidaî aletlerle (taşla) oyulmuş birtakım resimler meydana çıkarılmıştır. Bu resimlerde vahşî hayvanları tasvir eden maskeler takmış, kürklere bürünmüş ve güneşle ay işaretleriyle mücehhez insanlar görülmektedir. Bu asar, neolit ve iptidaî ziraat zamanı-

na ait olup mevzuları itibariyle avcılığı tasvir etmektedir. Mezkûr resimlerin yapıldığı tarih Profesör Ravdonikasın nazarında hiçbir şüpheyi mucip olmayıp mumaileyh tarafından tereddütsüz taş devrinin nihayetlerine atfedilmiştir.

Bu suretle yalnız dil malzemesi değil maddî kültür asarı da iptidaî avcılık ve çiftçilik eden kavimlerin güneşi işaret etmek âdetleri olduğuna delâlet eder. Bilhassa Onejskoye gölü kenarlarında bulunan asarı atikadaki resim kompozisyonu, güneşin avcılıkla alâkasını gösterdiği için çok enteresandır.

Mezkûr Onejskoye Gölü kenarındaki kayalar üzerine oyulan resimler ait oldukları zamanın esaslı iktisadî faaliyeti olan hayvan ve balık avcılığını bariz bir şekilde göstermektedir.

Filvaki, kâh güneşi andıran bir şeyi çengelvari bir sehpa üzerinde bulunduran, kâh güneş ve ay ile bir arada ve vahşî hayvanları tasvir eden maskeleri hâmil neolit devri insanları, medenî aletleri hemen hemen bilmiyen insanın avcılıkta yaşayışile olan semantik rabitasına delil teşkil ederler.

Bununla, güneşin hemen hemen yalnız çiftçilikle alâkası olduğu hakkındaki eski tasavvurumuz bir dereceye kadar değışmiş olur. Yukarıda gördüğümüz veçhile elde edilen yeni malûmata göre, güneş hakkında tasavvur yalnız iptidaî çiftçiliğe ve göçmen çobanlığına bağlı olmayıp avcılığa da bağlı olur ve bu tasavvur taş devirlerine, daha doğrusu bu devirlerin sonu olan neolite irca edilebilir. Bu suretle, S. S. C. Birliğinde meydana çıkarılan yeni asarı atika, güneşe tapmak âdetine bağlı olan güneşin glossogoni inkişafında oynadığı büyük rolün ta neolite çıktığı hakkında Türk âlimlerinin serdetmekte olduğu fikirlerin doğruluğunu parlak bir surette teyit ve tekit etmekte ve umumî lengüistik cephesinde ilmin Türk âlimlerine borçlu olduğu muvaffakiyetler bizi çok memnun ve mesrur eylemektedir. Güneşin, istihsalde müessir bir kuvvet olarak telâkki edildiği zamanlarda neolitten evvelki zamanlara ait olup, istihsalin başka müessir bir kuvvetini işaret eden terimlerin güneşe dair ideolojik tasavvura intikalinin ihtimali vardır. Meselâ istihsal aleti olan eli işaret eden ve N. Marr tarafından ehemmiyetle kaydolunan kelimelerin güneş terminolojisiyle şekli ve semantik mutabakat ve müşabehetleri asıl bundan ileri gelmektedir.

Türk ve Sovyet dilcilerini birleştiren ilmî meseleleri kaydederken şunu da zikretmek isteriz ki, yeni Türk Dil Teorisi eklerde glossogonik inkişafın evvelki merhalelerinden kalma müstakil kökler veya kelimeler araştırıp bulmakla çok isabet eder. (Ülkü 39 - 13)

Müstakil Türkiye Cumhuriyetinin yeni temelinde kurulmuş olan yeni Türk Dil Teorisi, tercihan Hind - Avrupaî veya Hind - Cermenlilere dayanan ve diğer dillerden (Türkçe de dahil olmak üzere) tegafül eden eski dil teorileriyle bir zıt teşkil etmektedir. Sovyet lengüistiği de yeni yollarda inkişaf etmekte ve eski formalist mukayeseli metodolojiye karşı kendi ilmî metodolojisini ortaya atmaktadır.

Türk ve Sovyet âlimlerini şu tamamıyla doğru ve pek müterakki olan kanaat birleştirir ki dil ilminin vazifesi, yalnız Glosognik inkişafın retkikiyle kalmayıp bu inkişafa kat'î ve inkılâbî bir şekilde müdahale ederek onu muayyen bir mecraya sevk etmekten ibarettir.

Daha 1932 yılında Birinci Dil Kurultayında bu mesele hakkında çok enteresan münakaşalar olmuştu. Halen de Dil Kurumu bu meselede Sovyet dilcileriyle hemfikirdir.

Türkiyede ve Sovyetler Birliğinde görülmekte olan dil kuruluşunun bütün cihetlerine temas etmeden her iki devlet için pek mühim olan, içtimaî, siyasî ve fennî terminoloji meselesi üzerinde biraz tevakkuf edeceğiz.

S. S. C. B. Milletlerinin dillerinde halihazırda işlenen terminoloji esasları, 1933 şubatında umum Sovyet yeni alfabe merkez komitesi ilmî şurasının birinci umumî asamblesi tarafından kabul edilmiştir. S. S. C. B. milletlerinde yeni terminolojiyi besliyen başlıca kaynaklar, evvelâ anadil ile lehçeleri ve saniyen enternasyonal fen ve ilim terminolojisidir.

Biz, Sovyet delegeleri, ilk ve orta okullara mahsus ders kitaplarında Türk kelimeleri ve onların yanında büyük bir mikyasta beynelmilel ilim terimlerinin ve yüksek okullara mahsus kitaplarda ise yalnız beynelmilel terimlerini ve yüksek okullara mahsus kitaplarda ise yalnız beynelmilel terimlerin kullanılmasına dair İkinci ve Üçüncü Kurultay arasında Türk Dil Kurumunun vermiş olduğu pek hakimane ve duredişane kararları memnuniyetle karşılıyor ve alkışlıyoruz.

Sovyet delegeleri tezlerine sonuç verirken Türkiye Cumhuriyeti Ulu Önderi Kamâl Atatürk tarafından irşat olunan Türk Dil Kurumunu, elde ettiği yeni büyük nazari ve amelî muvaffakiyetlerden dolayı tebrik eder ve ileri faaliyetlerinin de parlak olmasını temenni eyler. Türk kadınlarının ilim âlemine çıkarak memleketlere yüksek bir örnek teşkil etmiş bulunmalarını takdir ederken Ankarada açılan Tarih, Dil ve Coğrafya Fakültesinin çok serî ve feyizli neticesi olan Bayan Sabahat ve Bayan Vecihenin şahıslarında Türk Cumhuriyetinin bütün gençliğini selâmlar.z.

(Alkışlar)

Halihazırda dünya Türkolojisinin âlemsumul birer merkezi olan dil ve tarih kurumlarının pek yakın zamanda Türk ulusal ilimler aka-

demisi için temel teşkil etmelerini ve bu suretle büyük Türk milletinin müstahak olduğu Türk kültürünün müstakbel inkişafının temini için geniş bir yol açmalarını candan dileriz. (Alkışlar)

Başkan — Söz Şark Filoloğu Viyanalı Dr. Bay Kiwergiç'indir. (Bay Kiwergiç tezini Fransızca okudu. [1])

[1] Fransızca metin. Ekler No. 7

DÜNYA DİLCİLİK TEORİLERİ KAR- ŞISINDA GÜNEŞ - DİL TEORİSİ

Güneş - Dil Teorisi münasebetiyle toplanan bu dilcilik kongresi, bütün insan tekellümünün esasını ciddî bir şekilde münakaşa edebilmek için müstesna bir fırsat vermektedir. Şahsen bu münakaşadan kaçınmak imkânını göremiyorum, çünkü dilcilik ilmi dolayısıyla insanlığın mukadderatı bakımından bu münakaşaya girişmeği mühim bulurum.

Güneş - Dil Teorisi, iki mudil vakıyı ileri sürmektedir:

1 — «Kök» hakkında: Bütün kökler anlamının terekübü. Bu terekübün elemanları.

2 — Süfiklerin «lâhikaların» hakikî mekanizması.

«Kök» hakkında, Güneş - Dil Teorisi, her kökte (Güneş) tecesüm ettiren bir anlamın ve bir duygunun mevcudiyetini aramak ve tasavvur etmek lâzımgeldiğini ileri sürmektedir. Bu münasebetle atideki mülâhazatı dermeyan etmecliğime müsaadenizi dilerim.

Bugüne kadar tatbik ve izah edildiği şekilde, dilcilik, oldukça indî bir sisteme göre toplamakta olduğu vakıa ve fonemlerin «niçin» ine karşılık vermekten âcizdi.

Halbuki, bu dünyada vukua gelen her şeyin mutlaka esbabı mucibesi vardır. Hiçbir şey sebepsiz vücut bulmaz. Her sebep başka sebeplerin mahsulüdür. Dil, insanın hayatîyet muhitine tâbidir. Bu sebeple,

dil, bu muhitte hükümran olan sebep ve tesirlere bağlıdır. İnsan, dahi- len biyolojik şeraite ve haricen de muhitin tesirlerine tâbi olur.

Bu haricî ve dahilî şerait arasında birçok münasebetler görülür. Dil âlimleri bunlarla alâkadar olmamış gibi davranmışlardır. Onlar, insan dilini, insandan az çok ayrı birtakım vakıaların heyeti mecmuası olarak tasavvur etmişler ve ona o gözle bakmışlardır. O âlimler Plâtonun insanlık haricinde ulûhiyet kesbederek yaşamakta olan «İdéas» lerini adeta takip etmişlerdir.

Dilciler, bu suretle sadece müşkül noktalardan kaçınmış oluyorlar. İnsanlık hemen her zaman müşkülâtтан tevakkîye çalışır. Fakat, bu suretle, ilim ilerliyeemez.

Köklerin manaları noktasından dilcilik aşikâr hatalara düşmüştür.

Hind - Avrupa lûgatleri ve onlardan alarak başka dil gruplarının lûgatleri, kökleri ayırmağa ve bunların anlamlarını tayine uğraşırlar.

Her kelimenin tam karşılığını tayin etmek, işte esas nokta budur.

Son derecede mütehavvil, her türlü tefsire müsait, yanlış, müphem, ve hemen daima abstre manaları haiz, modern kelimelerle o karşılıkları ifade etmeği imkân yoktur.

Her tahavvül, her mana değişikliği, araştırılması icap eden sebeplerden mütevellittir., Hint - Avrupa gruplarının herhangi birinden bahseden Walde - Pokorny, Christian Bartholome ve Meillet lûgatlerinin hepsi de, kelimelerin ve köklerin anlamları hususunda asla sarîh değildirler.

Sanskrit kelimelerin ve köklerin yarısından fazlası, o lûgatlerde, o kadar sathî surette izah edilmektedir ki onların hakikî manalarının bilinmediği hemen kat'iyetle iddia olunabilir.

Etimoloji için, kelimenin manasını bilmek, elbette çok mühim olduğundan sarahatsızlıktan mütevellit hatalar insanı ikinci derecede daha birçok hatalara sürükler.

Yapılacak şeylerden biri, kelimelerin bu manasını tayin için ilmî bir izah yolu bulmaktır. Bu hususta aşağıdaki kaide faydalı gibi görünür.

İlk ve iptidaî dillerde, tabirlerin manaları her zaman konkrete, muayyen ve düzgündür; meğer ki, tarihçe müeyyet, sarîh bir muhtelif diller halitası mevzuubahs olsun. Lâtin, Grek, Hitit, Avesta ve Sanskrit dillerinde olduğu gibi. Fakat bu ahvalde bile dillerin birbirleriyle karışma keyfiyeti usulü dairesinde yapılmış ve kavimlerin karışmasından doğan neticeleri konkrete manalara isal etmiştir.

Her nezaman, insan bir söz söylemiş ise, o söz kendi fikrinde canlanan konkrete şekle uygun olarak ağızdan çıkmıştır. Yalnız ileri mede-

niyetlerdir ki, müteaddit ve müphem manalı abstraksyonlara yardım etmişlerdir. Bu alandaki dilcilik faaliyeti onun için çok haklı birtakım tenkitlere fırsat vermektedir.

Güneş - Dil Teorisi ilk manayı tasrih etmek, ve spekülasyon yoluyla, iptidaî manaların elemnlarını bulmak maksadını güden ilk dil metodudur. Güneş - Dil Teorisi, bir kelimenin manasını, o kelimeyi dekompoze ederek izah etmeğe çalışmaktadır. Fakat kökün ve kelimeye bağlı süfiks, prefiks, enfiks gibi mütehavvil elemanların manasını izahattan tevakkî etmektedir. Bu çok doğru bir usuldür, çünkü, hiçbir zaman ve hiçbir yerde yalnız köklerle konuşulmamıştır. Bir kökün manasını tayin etmek için yaşryan dildeki hayatî teferruata da itibar etmek icap eder.

Güneş - Dil Teorisi, mananın iptidaî teşekkülüne nüfuz etmiştir. Ve métaphysique şekli üzerine bir spéculation getirmektedir.

Bu en esaslı bir noktadır.

Bu sistemdeki ilmî spéculation'a esas teşkil eden ilk phonème'ye gelince, bu hususta aşağıdaki kitabın münderecatına ittila kesbetmenizi rica ederim:

İsviçreli Psikolog C. H. Jung 1914 senesinde dikkate şayan bir kitap neşretmiştir ki, Fransızcaya da «Les symboles de la Libido» adı ile tercüme edilmiştir.

Profesör Jung bütün çağların ve bütün kavimlerin sembollerinin büyük bir kısmını bu kitabında toplamıştır. Bu kitap şüphesizdir ki harpten sonra yapılan tetkikat ve hafriyattan çıkan sembollerle itmam edilebilir. Jung şunu ispat etmektedir.

Bütün kavimlerin muhtelif çağlardaki sembolleri, her tarafta tekerür eden birtakım müstakar suretlerdir. Ve bu sembollerin mefhumu kat'î psikolojik kanunlara tâbidir.

Sembollerin tamik edilen tetkiki şunu tesbit ediyor gibidir ki insan ruhuna derin bir tarzda nüfuz eden tasvirlerden en ehemmiyetlisi Güneş sembolüdür.

Daha birçok semboller arasında bulunduğu anlaşılan Güneş ayrı ayrı çağlarda ve birbirinden çok uzak ülke - kıt'alar da görülmektedir. Çok muhtemeldir ki iptidaî insanlık suret şeklinde düşünmüş ve bu su retlerin hariz izleri el'an muhafaza edilmekte olan tasvirî semboller ile bize kadar gelmiştir.

Başlıca sembol ile onun sonraki değişimleri yalnız gözle görülür şekilde değil fakat aynı zamanda efsane, masal, dinî metin şeklinde de mevcuttur. Eğer Güneş - Dil Teorisi Güneş mefhumunun iptidaî foneminin mevcudiyetini ileri sürüyorsa (ki bu, en mühim ve en güç nok-

tayı teşkil eder), Freud'ın doğrudan doğruya tilmizlerinden olan Zürihli Profesör Jung'un eserinden istifade etmeği çok faydalı görürüm.

Ben, bu hal yolunu şu şartla ileri sürmekteyim ki Jung'un eseri harpten sonra arkeoloğlar tarafından bilhassa Anadolu'da, Indus vadisinde Mohendjodaroda, Irakta, Suriyede ve İranda meydana çıkarılan hakikatlerle tamamlanmalıdır. Ve ihtimal ki dünyanın daha başka kısımlarında buna dair birçok hakikatler meydana çıkmıştır.

Jung'un iptidaî sembollerle bunların bilhassa istikrar ve mahiyetleri hakkındaki tahlillerini iyice anlayabilmek için tahteşşuur kollektif ruh hakkında yine aynı müellifin harpten sonra neşredilen ve Fransızcaya çevrilmiş olan eserini nazarı dikkate almak belki faydalı olur. Zira bu eser önceki eserin semboller hakkındaki tafsilâtını anlamağa yardım eden izahatı vermektedir.

Şimdi, Güneş - Dil Teori'sinin, Jung'un etüdlerini, bu etüdlerin de Güneş - Dil Teorisini teyit etmekte olduğu anlaşılıyor.

Hemen bütün yeryüzünde Güneş sembolünün inkâr edilmez mevcudiyeti ve bu sembolün müstakar mahiyeti, şahsî kanaatime göre Güneş - Dil Teorisinin birinci derecedeki fonemi hakkında mevcut olabilecek son şüpheleri de izale eder.

Suffixe'lere gelince:

Bunlar, Güneş - Dil Teorisine göre, insanın etrafındaki sahayı tayin eden dil elemanlarıdır. İçersinde yaşadığımız bu saha ruhumuza, fikrimize ve duygularımızın heyeti mecmuasına dahil bulunduğundan, duygu muhitinden gelen tabirlerin, birtakım haricî elemanları da ihtiva ettiği muhakkaktır.

Güneş - Dil Teorisi uzak insanlığın ilk iptidaî ve samimî düşüncesini tetkik etmek yolunu bulmuştur. Onun önüne geçen başka hiçbir teori yoktur. Dil bilginlerinin tamamiyle meçhulü olan bir saha üzerinde ilerlemiştir.

Eğer klâsik dil bilgisi kelimelerin manası bakımından hiçbir sisteme dayanmaksızın ve çok müphem bir surette çalışıyorsa, gramer elemanları bakımından büsbütün yoksulluk içersindedir.

Dil bilginlerinin tarifleri hep şu örnek üzerindedir:

— Masa ne demektir?

— Masa masadır.

Filna şeklin muzafünileyh olduğunu söylemek bunu mefulünileyh ile mefahulünbihten ayırt etmeğe varmak içindir. Lâkin bu, asıl mevzu hakkında hiçbir şey ifade etmez. Kezalik muayyen bir şekle muzafünileyhtir demekle muzafünileyhin mahiyeti tefsir edilmiş olamaz.

Husûsî bir şeklin izahı bakımından, modern dilciler, hiçbir şey katmaksızın ortaçağ gramercilerini takip etmişlerdir. Yarı ilmî terminolojinin bu diktatörlüğünden şikâyet eden birçok dilciler olmuştur ki, Türkolog Bang bu meyanadır.

Gayri mantikî, yanlış, uygunsuz birtakım terimlerden artık vazgeçilse idi, bunun pedagoji ve ilim bakımından sonsuz faydası olurdu.

Esasen Hindo - Avrupalilerin mukayeseli gramerleri bu an'aneperest terminoloji yüzünden fena halde karmakarışık olmuştur.

Güneş - Dil Teorisi bu terimlerin yerine ilmî bir tarif ikame etmiştir: İptidâî insanın herhangi bir hâdiseyi dürüst bir surette ifade edebilmek için yapmak mecburiyetinde kaldığı mesafe taksimi.

Güneş - Dil Teorisi bu mesafe taksimi terimlerini yeniden meydana koymuştur.

Mahdut her daireye tekabül eden bir işaret bulunmuştur. Bundan böyle, şu veya bu gramatikal hâdisenin niçin mevcut olduğu ve filânca vaziyette diğer filân işaretin niçin kullanılmadığı lojik bir surette anlaşılabilir.

Dünya dilcilerinin grameri, an'anelere dayanan gramer, herhangi bir «niçin» sualine hiçbir zaman cevap verememiştir. Güneş - Dil Teorisi ise, âlimlerin sormağa cesaret bile edemedikleri bütün suallere lojik ve psikoloji bakımından dürüst bir cevap vermek imkânını bahşetmektedir.

Meseleler ortaya atmak ve onları halletmek için: Vakıfalar toplamak. Tabirler, Suffixe ve Préfixe'ler kaydetmek çıkar yol değildir.

Bunun içindir ki teorimizin, dilciliğin ilmî çağını açmakta olduğu iddia edilebilir. Birçok dilcilerin yaptığı gibi herhangi bir meselenin hallinden ve ona müteallik suallerden kaçınmak hiçbir işe yaramaz, bu gayri ilmî bir harekettir.

Derleme devri olan başlangıç devri kapanmıştır. Şimdi kat'î ve sarîh izah devri başlıyor. Güneş - Dil Teorisi bu başlangıcın âbidesidir. Bu teorinin Türkiyeden doğmuş olması nedendir? Türk Dili ve lehçeleri, tarihî çağlardanberi geniş değişikliklere maruz kalmamışlardır. Bunlar pek fazla karışmamışlar, telâffuz şekillerini aslında olduğu gibi muhafaza etmişler, halbuki Hint - Avrupa dilleri, meselâ: Çekçe ve İtalyanca ve Sanskritçe ve Fransızca, birbirinden tamamiyle ayrı tekellüm tarzlarına malik bulunmuşlardır.

Türk dilleri, meseleyi göstermek için hâlâ mükemmel bir işaret sistemi muhafaza etmektedirler. Suffixe'lerin manası açık, işleme görünür bir şekildedir. Halbuki Hint - Avrupa dillerinde suffixe'ler Türk dillerinin heyeti mecmuasındaki gibi aynıdır, manaların karışması işaret apareyini altüst etmiştir.

Tahlile, ve tamamlanmış bir tahlilin etüdüne ancak el değmemiş bir aparey ile başlamak lâzımdır. Böyle bir tahlile ne zamandır teşebbüs edilmemiş olması teessüf edilecek bir keyfiyettir. Edilmiş olsaydı, şimdiye kadar neler aydınlanırdı!

«Hint - Avrupa» cıların, hodbinlikleri yüzünden, yakın bir grupla büyük Türk grupıyla meşgul olmağa lüzum görmemiş ve bu suretle dilciliğin özünü kavramamış olmaları da aynı derecede şayanı teessüftür.

Bu açık ithamları serdettiğimiz sırada şöyle bir misal göstermeği faydalı buluyoruz:

Unutmak kelimesi Mogolca ve Tunguzca da dahil olduğu halde bütün Türk diyalektlerinde mevcuttur. Bu kelimeyi teşkil eden elemanların tahlili:

(1) (2) (3) (4) (5)

uğ + un + ut + um + ak

«unutulduğu» zaman ne cereyan ettiğini tamamiyle anlamağa yardım eder.

1 — Uğ: Budumücerretle, objelerini ve sonra da temyiz kudreti olan zekâyı ihtiva ve fark ve teşhise yarayan güneşin ilk anlamıdır.

2 — Un: (V. + n) deki (n) konsonu ana kökteki anlamın, yani «esprit distinctif» in ona yapışık olan sahaya çıkışını, uzaklaşmasını işaret eder.

3 — Ut: (V. + t) deki (t) konsonu dinamik bir facteur rolünü ifa eder. Burada yaptığı rol, anakökteki «esprit distinctif» i onu saran sahaya nakletmiş olmaktadır.

4 — Um: (V. + m) deki (m) elemanı burada kendinden evvel teşekkül etmiş olan (uğunut) mefhumu kendinde tecelli ve tecessüm eden bir elemandır.

5 — Ak: Sonuna geldiği kelimenin manasını tamamlar ve kelimeye tam formülünü verir.

Kelime fonetik kaynaşmalardan sonra son morfolojik şeklini alıyor: *Unutmak*; Manası: Kafadan «esprit distinctif» in kafaya saran hariç sahaya intikal etmiş olduğunu ifade eden bir söz olur. Kelimenin delâlet ettiği mana da budur.

Türk Dilinin hemen her tabiri insan esprisini öğrenmek için şayanı istifadedir. Fakat bu misal pedagoji için de pek mühimdir. Bu misal «unutulduğu» zaman, yapılan mekanizmanın bütün inceliklerini göstermektedir.

Modern psikoloji, kafada ve hafızada hiçbir şeyin kaybolmadığını tesbit eylemiştir. Her vakıa, her suret, her işaret ve her söz orada tamamille mahfuz kalır.

Türk ifadesi, hafızanın mahiyeti hakkındaki bu bilgiye çok kıymetli bir şahittir.

Eğer hafızada bir şey kaybolmaz ve fakat her şey muhtelif şerait tahtında orada mukayyet kalırsa, bunun neticesinde mekteplerde tatbik edilen pedagojinin her zaman muvaffak olmayacağı meydana çıkar.

Bir mektepli, bir lisanın yalnız dürüst şekillerini öğrenmekle kalmaz, fakat gerek kendisinin ve gerek arkadaşlarının bütün yanlışlarını da kaydetmeğe mecburdur. Talebenin doğru ile yanlış arasındaki farkı sezmeğe için, boş yere nekadarkayret sarfına mecbur olacağını tahmin etmek zor değildir.

Bu, Güneş - Dil Teorisi'nin hayatî ve dünyevî ehemmiyeti hakkında pratik bir misaldir.

İşte bir ikinci misal daha: Güneş - Dil Teorisi, tedai üzerinde ciddî bir etüt yapmak imkânını vermektedir.

Bu tedainin tamamiyle bilinmesinin pedagojide dillerin pratik olarak öğrenilmesi bakımından herhalde bir inkılâp yaratacağı muhakkaktır.

Diller münhasıran tabii tedailere göre öğrenildiği takdirde fevkalâde kolaylıkla öğrenilebilir, çünkü bundan «unutmak» mekanizması teamülî mikyasta müdahale edemez.

Bu mekanizma tabii tedailerin tatbikından mütevellit olarak muvakkaten, istimal harici bırakılınca, herkes dâhi kesilir; çünkü «unutmak» mekanizmasına, arzu ettiği şekilde hâkim olmak ancak «deha» ya has olan vasıflardandır.

Bu birkaç misal, tamamiyle ilmî bir sahaya yeni ayak basmış olan ilk dil teorisinin ehemmiyet ve kabiliyetini asla ihmal etmemenizi sizden rica etmek imkânını bana bahşetmektedir.

Bu derece pasyon uyandırıcı bir teorinin Kamâlist Türkiye tarafından ortaya çıkarılmış olması beni ayrıca ve bilhassa memnun etmektedir.

Şimdiye kadar meçhul kalan bir sahaya nüfuz edebilmek imkânının Türk Dil grupundan elde edilmiş bulunması bu memnuniyetimi bir kat daha arttırmıştır.

(Alkışlar)

Başkan — Bu son okunan tezin elinizde tercüme olduğu için ve vakit te geciktiğinden, müsaadenizle burada tekrar Türkçesini okutmuyacağım.

Kurultay gündeminin B serisi de bugün bitmiştir.

Bugünkü söylenenler hakkında söz almak isteyenler adlarını lütfen bildirsınler.

Yarın 30 Ağustos büyük tarihi günümüzün yıldönümü olduğu için Kurultay, toplantılarına pazartesi günü devam edecektir.

Pazartesi günü saat 14 te toplanılmak üzere bugünkü içtimar kapatıyorum.

Faint, illegible text from the reverse side of the page, appearing as bleed-through.

Faint, illegible text from the reverse side of the page, appearing as bleed-through.

Faint, illegible text from the reverse side of the page, appearing as bleed-through.

TÜRK TARİHİ

31 Ağustos 1936 Pazarfesi

Son toplantı

Saat: 14 - 15³⁰

Başkanlık Kuru:

Başkan : *B. Saffet Arıkan*

Sekreterler: *Bn. Zerrin Dilmen,*
B. İsmail Müştak Mayakon

Başkan — İçtima açılmıştır. Geçen Cumartesi günü toplantısının zabıt hulâsası okunacaktır.

ZABIT HULÂSASI

Üçüncü Türk Dil Kurultayı 29 Ağustos 1936 Cumartesi günü saat 14 te Dolmabahçe Sarayında, Atatürk'ün yüksek huzurlarıyla, Bayan Afetin Başkanlığı altında altıncı toplantısını yaptı.

İlkönce geçen içtimanın zaptı okunarak aynen kabul edildi.

Başkan, söz sırası Kurultaya iştirak etmiş olan ecnebi mütehasıslara geldiğini söyleyerek Atina Üniversitesi Filoloji Profesörü B. Anagnostopulos'a söz verdi. Prof. Anagnostopulos, Kurultaya iştirak davetini geç aldığı için tez hazırlıyamadığı mukaddemesile söze başlayarak ilim ve edebiyatın sönmez meşalesini parlatan entellektüel kültürün Âlicenap Hâmisi Atatürk'e derin saygılarını sunmuş ve kongerden elde edilecek neticelerin Türk Dilciliğinin inkişafı için çok verimli olması temennisinde bulunmuştur. Başkan bu tezin Türkçe tercümesini okutmuştur.

Bundan sonra, Başkan, sıra itibarıyla Paris Şark Dilleri Okulu Türkçe Profesörü B. Jean Deny'ye söz verdi.

Profesör Deny Türkçe olarak söylediği tezinde Türkçedeki *lar - ler* cemi eki hakkındaki tetkiklerini izah etti.

Bunu müteakıp İstanbul Darülfünunu eski Profesörlerinden Alman Türkoloğu Dr. Giese kürsiye gelerek Alman ilim âleminin Türk Kurultayına tebriklerini sunduktan sonra Atatürk'ün yüksek iradesiyle Türk dilinin pratik sahada aldığı hıza işaret ederek dilcilik âleminin dikkat gözünü üzerine çekmiş olan çok esaslı Güneş - Dil Teorisinin gösterdiği veçhile dillerin bir asıldan çıkmış olduğu teyyüt ettiğini söyledi.

Bundan sonra Başkan, Bulgar Millî Kütüphanesi Şark Kısmı Uzmanı Dr. Miateff'e söz verdi. B. Miateff, Kurultay davetini geç aldığı için bir şey hazırlamadığını, fakat gelecek Kurultaya genç Bulgar ilminin Güneş - Dil Teorisi üzerinde kat'î bir kanaat ve aydın bir netice ile iştirak edeceğini bildirdi.

Saat 15 te 10 dakika istirahat için celseye fasıla verildi.

İkinci celse saat 15,10 da yine Bayan Afetin başkanlığı altında açıldı. Başkan Fransız Sümeroloğu Prof. H. de Barenton'a söz verdi. Bay H. de Barenton, dillerin menşei konulu tezini Fransızca olarak izah etti ve tezin Türkçe tercümesi okundu.

Bundan sonra İngiltere Şark Dilleri Okulu Direktörü Prof. Sir Denison Ross kürsiye gelerek Türk dilinin en eski kaynaklarından olan, British Museum'deki bir lûgat kitabı hakkında izahat verdi.

Kendisinden sonra İstanbul Üniversitesi Lâtince ve İtalyanca Profesörü B. Baltariniye söz verildi.

Bay Baltarini Türk inkılabına olan hayranlığını ve Türk Gençliğine olan inancını söyleyerek Güneş - Dil Teorisinin evrensel mahiyetiyle, Türkiyenin bütün insanlık camiasına faydalı olmak hususundaki azim ve iradesinin yeni bir delili olduğunu söyledi.

Bunu müteakıp Japon Profesörü Bay Okubo Kurultaya ait tahassüslerini ve kendisinin davetinden dolayı teşekkürlerini bildirdi.

Başkan celseye 5 dakika fasıla verdi.

Saat 17 de Üçüncü celse yine Bayan Afetin Başkanlığında açıldı, ve Başkan Budapeşte Üniversitesi Filozofi Fakültesi Dekanı Profesör Nemeth'e söz verdi.

Prof. Nemeth Macar İlimler Akademisi ve Budapeşte Üniversitesi namına Kurultayı selâmlıyarak Büyük Önderin rehberliği altında Türk Milletinin yaptığı terakki hamlelerine karşı Macar Milletinin sonsuz hayranlığını beyan ve Üçüncü Kurultayın kıymetli neticelerinden çok faydalandığını ifade etti.

Bundan sonra söz alan Varşova Üniversitesi Türkoloji Profesörü B. Zayonçkofski Türkoloji ile İslâmistikin ayrı ayrı şeyler olduğuna ve daha geniş olan Türkolojinin müstakil bir ilim olarak tetkiki lâzım geldiğine dair olan tezini anlattı.

Bundan sonra kürsiye gelen ve Sovyet Bilginleri adına söz söyleyen Profesör Samoiloviç «Türkiye ile Sovyet Birliğinde başlıca dilcilik meseleleri ve dil kuruluşunun pratiği» adlı tezini izah etti.

Başkan, son olarak Viyanalı Şark Filoloğu Dr. Kvergic'e söz verdi. Dr. Kvergic «Dünya dilcilik teorileri karşısında Güneş - Dil Teorisi» konulu tezini Fransızca olarak izah etti.

Başkan, vaktin gelmiş olduğunu ve Dr. Kvergic'in tezinin tercümesi matbu olarak azaya dağıtılmış bulunduğu üyelerin bu tercümelerden teze ittila hâsıl edebileceklerini söyledi. Ve pazar günü Zafer Bayramı olması münasebetiyle tatil edileceğini bildirerek Pazartesi saat 14 te toplanılmak üzere celseyi kapattı.

Başkan — Okunan zabıt hulâsası hakkında mütalea var mı?

Zabıt hulâsası aynen kabul edilmiştir.

Arkadaşlar; Malûmu âliniz Kurultaya sunulmuş olan tezlerin A ve B serileri bitmiştir. Sıra C serisine gelmiştir. Bunun hakkında da Hasan Cemil Çambel ve müteaddit arkadaşlarının imzalarını taşıyan bir takrir vardır. Müsaafe buyurursanız bunu okutacağım.

Üçüncü Türk Dili Kurultayı Başkanlığına

26 Ağustos 1936 danbri büyük bir hararetle devam eden Sayın Kurultayda gerek Türk Dil Kurumu adına verilen tezler ve gerek Kurultaya iştirak eden değerli yabancı dil bilginlerinin büyük bir memnuniyetle karşıladığımız söylev ve konferansları mevzuu tamamiyle tenvir etmiş olduğundan, gündemde kalan tezler yeni seçilecek Genel Merkez Kuruluna havale edilmek üzere, ruznamenin tezlere ait olan dokuzuncu maddesi üzerindeki müzakerenin kifayetini ve müteakıp maddelere geçilmesini teklif eder ve bu teklifimizin kurultayın reyine konulması dileğiyle saygularımızı sunarız.

Hasan Cemil Çambel M. Mayakon Mihri Pektaş Ziya Özer
M. Ali Ağakay A. Dilaçar F. Unat Esmâ Nayman
Hami Denizment A. Samoiloviç A. Zayonçkovski Namık Orkun
H. Vedat Fıratlı İshak Dr. Fatma Melik

Başkan — Görüldüğü üzere takrirle tezler hakkındaki müzakerenin kifayeti ve diğer maddelere geçilmesi teklif edilmektedir.

Bu teklifi kabul edenler lütfen el kaldırsın... Teklif kabul edilmiştir.

Ruznamenin onuncu maddesine geçiyoruz. Onuncu madde, ilmi komisyon raporlarının okunması hakkındadır. Raporlar okunmağa başlanacaktır.

GÜNEŞ - DİL TEORİSİ VE DİL KARŞILAŞTIRMALARI KOMİSYONU RAPORU [1]

Üçüncü Türk Dil Kurultayının «Güneş - Dil Teorisi ve Dil Karşılaştırmaları Komisyonu» gerek Kurultay umumî toplantılarında ve gerek komisyonda Türk ve ecnebi dil âlimlerinin yüksek tezlerini dinlemiş, komisyonda Türk ve ecnebi âlimlerinin münakaşa ve mütekabil izahlarını gözönünde tutmuş ve bunlara istinaden şu neticeleri tesbit etmiştir:

1 — «Güneş - Dil» Teorisi, lengüistik âleminde esaslı bir devrim yapacak mahiyette tamamıyla orijinal, enteresan ve derin bir teoridir.

2 — Bu teori, yalnız lisanîyat meseleleriyle değil, aynı zamanda en geniş ve en çetin antropoloji, arkeoloji, istuvar, preistuvar ve biyopsikoloji meselelerinin hallile de ilgilidir.

3 — Şimdiye kadar klasik lisanîyat ilmi, güneşin beşer dilinin menşei üzerindeki derin tesirlerini gereği gibi hesaba katmağı düşünmemiş ve bu mühim amili ihmal etmiştir.

4 — «Güneş - Dil» Teorisinin tevsiki hususunda Türk âlimlerinin mesaisi çok büyük ve mühimdir. Bilhassa Türk ve İndo - Öropeen dil grupları arasında bu teoriyi ilmî metotlara uygun bol misallerle izah yolunda yapılmakta olan ve muayyen kanunlara müncer olmak kabiliyeti gösteren etütlerin devamı temenni olunur. Aynı zamanda bu metoda göre Türk ve Hamito - Semitik dil gruplarının mukayesesi yolundaki çalışmalar da ileri götürülmelidir. Bu sayede bugünkü lengüistik yeni bir istikamet almış olacaktır.

Komisyonda bulunan bütün ecnebi âlimler Türkçenin derin ve esaslı surette tetkiki yapılmaksızın İndo - Öropeen ve Hamito - Semitik dillerin ve umumiyetle lisanîyatın tetkiki noksan kalacağına müttetik-tirler.

5 — Komisyonda bulunan ecnebi âlimlerin arasında «Güneş - Dil» Teorisini yeni tanımakta bulunan bir kısım, pek çok noktalar üzerinde Türk arkadaşlarının görüşleriyle mutabakatlarını bildirmişlerdir. Diğer ecnebi âlimleri bu kadar az bir zamanda «Güneş - Dil» Teorisinin tamamıyla tetkiki mümkün olamayacağını dikkate alarak, memleketlerine avdetlerinden itibaren Türk dil teorisi üzerindeki tetkiklerini esaslı bir surette derinleştireceklerini beyan etmişlerdir.

Aynı zamanda komisyonda bulunan bütün ecnebi âlimleri, «Güneş - Dil» Teorisini mevzu ittihaz ederek etütler neşredeceklerini vadederler ve Türkiye'nin yalnız diltcilik sahasında değil, umumî kültür saha-

[1] Komisyonun müzakere zabıtları. Ekler: No. 8.

sında yepyeni bir hızla mücehhez bulunduğunu ilim dünyasına tanıtmayı kendilerine bir borç saydıklarını bildirirler.

6 — Komisyonun Türk ve ecnebi âzası gelecek Dördüncü Türk Dil Kurultayının toplanacağı zamana kadar «Güneş - Dil» Teorisine ait tetkiklerini birbirlerine bildirmek suretile müşterek mesaide bulunacaklardır.

Komisyon, bu esasları tesbit ettikten sonra, Kurultay Umumî Heyetinin, Türk Dil Kurumunun sarfettiği ilmî mesaiden dolayı teşekkür etmesini ve bu mesainin devamı hususunda teşvikte bulunmasını teklife müttetik karar vermiştir.

<i>Hasan Cemil Çambel</i>	<i>İsmail Hami Danişment</i>	<i>A. Dilaçar</i>	
<i>Esmâ Nayman</i>	<i>Nemet Giyula</i>	<i>Mibri Pektaş</i>	<i>A. İnan</i>
<i>İ. N. Dilmen</i>	<i>Naim Onat</i>	<i>Namık Orkun</i>	<i>Mesçaninof</i>
<i>Abmet Cevat Emre</i>	<i>M. A. Ağakay</i>	<i>D. A. F. Kivergiç</i>	
<i>E. Ekrem Talu</i>	<i>Samoiloviç</i>		

Başkan — Güneş - Dil Komisyonunun sayın üyelerinin müttetik imza etmiş oldukları bu raporu dinlediniz.

Rapor hakkında bir mütalea var mı? Raporu tasvibinize arz ediyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Rapor müttetik kabul edilmiştir. (*Alkışlar*).

Lûgat ve Filoloji raporunu okuyoruz.

LÜGAT VE FİLOLOJİ KOMİSYONU RAPORU

Üçüncü Türk Dil Kurultayı Başkanlığına

Ağustosun 25 inci Salı günü sabahleyin onda ilk toplantısını yapan Lûgat ve Filoloji Komisyonu kendisini alâkalandıran işleri incelemeğe başlamış ve toplantılarının neticesinde, sarfedilen çok ciddi çalışmaları ve vukufu gayretleri görerek Lûgat ve Filoloji Kolunu takdir ve tebrikeye şayan görmüştür. Büyük Türk Kamusu için yüzlerce kitaptan toplanan fişlerin adeta muntazam birer kitap suretinde alfabetik sıraya konulması ve her dakika kendilerinden istifade edilecek bir şekil verilmiş olmasıyle Lûgat ve Filoloji Kolunun mesaisi şimdiden faydalı bir mahiyet almış demektir.

Gelecek yıllar içinde yapılması düşünülen işler de incelenerek çok muvafık görülmüş ve bunlardan bilhassa, aşağıda sayılanlar üzerinde önemle durulmuştur:

A) Büyük gayretlerle hazırlanmakta olan Büyük Türk Kamusunun dilimizin muazzam bir abidesi olacağı muhakkaktır. Ancak, tamamlanması oldukça uzun bir zamana mütevakıf olan bu muazzam kamusun neşrinden evvel şimdiye kadar taranmış eserlerden hiç olmazsa en mühimlerinin ve bilhassa geniş taranmış olanlarının ayrı monoğraflar halinde hemen basılması, yapılması gerekli olan filolojik tetebbüller noktasından pek faydalı olacaktır. Bu monoğraflar memleketimizde ve ecnebi memleketlerinde Türkoloji ile uğraşanlar tarafından büyük bir önemle karşılanacaktır.

B) Türk dilinin tarih ve kültür bakımından mühim bir abidesi olan Kudatku-Bilik'in tenkitli bir tab'ının ve bugünkü dilimize tercümesinin hazırlandığı hakkındaki vaid, komisyonumuzca büyük bir memnuniyetle telâkki edilmiştir. Ancak, derin incelenmelere bağlı olan bu işin ikmalinden evvel Fergane ve Mısır nüshalarının derhal fac-similé suretile neşrinin, bütün ilim dünyasınca geniş bir şükranla karşılanacağı muhakkaktır.

C) Türk Dil Kurumunca bugüne kadar tercüme ettirilmiş olan muhtelif lehçe lûgatlerinin de hemen basılmasına başlanması memleketimizde gündün güne artan dil tetkiklerinin inkişafını artıracaktır.

D) Millî kültürümüzün büyük abidelerinden biri olan Divanü-Lûgat-it-Türk tercümesinin bütün şevahidiyle beraber ve ayrıca gramere, filolojiye, coğrafya ve tarihe, folklor'a... ait muhteviyatıyla birlikte hemen basılması temenniye şayandır.

E) Bizde ve yabancı memleketlerdeki kütüphanelerde bir veya bir iki nüshası ancak bulunup ta Türk dili lûgati ve filoloji bakımından büyük önemleri olan kitapların da bir bibliyografisi yapılarak değerleri sırasıyla basılmaları yolunun araştırılmasını da komisyonumuz lüzumlu görmüştür.

F) Komisyonumuz, eski ve yeni eserlerden tarama işinin yine devam edeceğine dair olan haberi de memnuniyetle karşılamıştır.

Komisyonumuz lûgat ve filoloji kolunun geçen iki yıl içinde gösterdiği isabet ve başarıyla gelecek yıllara ait işlerde de aynı muvaffakiyeti göstereceğine kani bulunuyor, Yüce Kurultay huzurunda Lûgat ve Filoloji Kolunda çalışan arkadaşlarımıza teşekkürü borç biliyor.

Lûgat ve Filoloji Komisyonu

Başkanı	Raportör	
M. F. Köprülü	Kâzım Namî Duru	H. F. Turgal
İ. U. Aykurt	Ali	H. A. Yücel
		R. Özdem
		Behice Köprülü

Başkan — Raporu dinlediniz.

Rapor hakkında bir mütalea var mı?

Raporu aynen kabul edenler... Etmeyenler... Rapor aynen kabul edilmiştir.

Bu rapor muhtevası Kurultay adına, Dil Kurumu için bir direktif olacaktır.

Gramer ve Sentaks Komisyonu raporu okunacaktır.

GRAMER - SENTAKS KOMİSYONU RAPORU

Üçüncü Türk Dil Kurultayı Yüksek Başkanlığına

Gramer - Sentaks Komisyonuna Sayın Kurultay tarafından seçilen Ali Ulvi, Besim Atalay, Emin Dalkılıç, Fakihe Öymen, Fazıl Ahmet, Hakkı Süha, Hıfzı Tevfik, Behçet Yazar ve Yahya Saim 25 Ağustos 1936 Salı günü saat 10 da ilk toplantılarını yaptılar.

Bayan Fakihe Başkanlığa, Hıfzı Tevfik Mazbata Muharrirliğine seçildi.

Başkanlık tarafından Bay Emin Dalkılıç'ın «harflerimiz arasında bir sesli harf ilâvesine», Öğretmen Arif Nihadın «Türkçe cümlede fiillerinin yeri» ne ve Öğretmen Yahya Saimin «Dilimizdeki sentaks hususiyetleri» ne ait tezleri komisyonumuza havale edilmiş olduğu bildirildi ve ilk toplantıda Bay Emin Dalkılıç'ın tezi okunarak incelendi.

Bu tezde harflerimizin sekiz vokalinden «e» vokalinin dilimizde mevcut iki nevi «e» sesini ifade etmekte olduğu meselâ «yed» manasına olan «el» ile «diyar» anlamına gelen «el» in telâffuzlarında başkalık olmasına rağmen ikisinin de aynı «e» ile yazıldığı, halbuki ikinci «el» dedi ki «e» nin «i» den «e»ye geçen bir ses ihtiva ettiği ve dilimizde buna benzeyen pek çok ta örnekler bulunduğu cihetle bu iki «e» sesini ayırt edebilmek için yeni bir harfin kabul edilmesi lâzımgeldiği iddia ediliyordu.

Bu hususta yapılan konuşmalar neticesinde bu «e» ler arasında bir nüans sezilebilirse de bütün vokallerde bulunması tabii olan böyle nüanslar için yeni bir harf ilâvesine kalkışılınca bunun imlâ bakımından da pek çok müşkülât ortaya çıkaracağı ve esasen bu nüansların fonetik bir ayrılık ta teşkil edemeyeceğinden yeni bir vokalin ilâvesine lüzum görülmediği kararlaştırıldı.

İkinci toplantıda Arif Nihadın Türkçe cümlede fiilin yerine ve Yahya Saimin halk dilinde görülen sentaks hususiyetlerine dair yazıları okunarak incelendi.

Arif Nihat, yazısında Türkçe cümlede fiilin daima cümle sonuna getirilmesinin hâsıl ettiği monotoniğden, cümle sonlarının masallarda (miş) ile, fıkralarda muzari sırgasiyle, hikâye dilinde de (dı) lar, (du)-larla nihayetlenmesinden şikâyet ediyordu.

Bu yazının sahibi malûm birtakım fikirleri tesbit ile iktifa ederek müsbet bir teklifte bulunmamıştır. Yalnız Türkçe cümlede fiillerin sona getirilmesinin eski yazılardan kalma bir itiyat olduğunu ileri sürerek yazılacak yeni gramerde bu hususiyetlerin tesbitini temenni etmiştir.

Bay Yahya Saim tarafından verilen komünikede bilhassa halk dilinde mevcut sentaks hususiyetlerine ve cümle enversiyonlarına temas edilerek bunlara dair bazı örnekler gösterilmiştir. Bay Yazar da dilimizdeki enversiyon örneklerinin toplanmasını ve yeni yazılacak gramer kitaplarının sentaks kısmında bu örneklerle bir yer verilmesi temennisini izhar eylemiştir.

Komisyonumuz her iki temenniye raporunda bildirmeği münasip görmüştür.

Bundan sonra yapacak bir iş olmadığından komisyon çalışmasına nihayet vermiştir.

Başkan	Mazbata Muharriri	
F. Öymen	Hıfzı Tevfik Gönensay	A. Ulvi Elöver
M. Behçet Yazar	F. A. Aykaç	B. Atalay
S. Özgül		

Başkan — Bu rapor hakkında mütalea var mı? Raporu aynen kabul edenler lütfen el kaldırsınlar.. .... Etmeyenler.. .... Rapor aynen kabul edilmiştir.

TERİM KOMİSYONU RAPORU

Üçüncü Türk Dil Kurultayı Yüksek Başkanlığına

Komisyonumuz Harp Akademisi Komutanı Korgeneral Fuat Erde'nin Başkanlığında toplandı. Terim kolu tarafından hazırlanarak bültenin 17-18 numaralarında yazılı bulunan terimleri gözden geçirdi. Çocuklarımızı okuma alanında büyük bir zorluktan kurtaracak olan bu terim işine şimdiye kadar verilmiş olan emek ve çalışmaların çok övünmeğe değer olduğunu gördü.

Kolun bulduğu terimlerden birkaç misal arzedelim:

Hayvanatta;

Bugün kullanılan; «adalei medariyyei şefetan» yerine «dudak çev-

re kasısı» ve «azmı fekki ulya», «azmı fekki süflâ» yerine «üst çene», «alt çene kemiği».

Nebatatta;

«Mütevceh ilezziyaişşems» yerine «güneyönelmiş».

Hendese ve hesapta;

«Zûkesiretüladla» a «çoklum»; «müsellesi mütesaviyüssakayn» e «iki yanı bir ölçüm» denilmiştir.

Şimdi ana dilimizde bu çok açık ve güzel karşılıklar dururken daha ilk ve orta tahsil çağında bulunan Türk yavrularına bunları öğretmemek yakışır mı? Bunlar bize Terim Kolunun ödevinin ne kadar önemli ve bu işin ilk ve orta tahsillere ait terimlerin Türkçe karşılıklarının bir gün önce bitmesinin ne kadar gerekli olduğunu göstermektedir.

Terim Kolunun çalışmasını faydalı ve her türlü takdirlere lâyık gören Komisyonumuz aşağıdaki dileklerini yüksek Kurultayın yüce tasvibine arz ederler.

1 — Çocuklarımızı okuma zorluğundan kurtarmak için Terim Kolu bu verimli ve yerinde olan çalışmalarını ileri götürerek ilk ve orta tahsil kitaplarında bugün kullanılan terimlerin bir gün evel Türkçe karşılıklarının bulunması ve Dördüncü Dil Kurultayına kadar bu okullara ait kitapların bu esasa göre yazılmağa başlanması;

2 — Kimya terimlerinin yapılması çok mühim ve gerekli olduğu kadar kolay da olacağından kısa bir zamanda bu işin de başarılmaması için Kurum tarafından hazırlık yapılması ve gerekirse ayrı bir komisyon kurulması;

3 — Terim Kolunun çalışmasını gösteren programın 23 üncü maddesinin - terim bölüklerinin bir düzende çalışmalarını kolaylaştırmak için - Üçüncü Kurultaydan alınacak ilhama ve yeni Dil Teorisinin verimlerine göre genişletilmesi hususlarının gözönünde tutulması Merkez Kurulundan rica olunurken, Yüksek Kurultayın Büyük Kurucu ve Kurucusu Ulu Önderimiz Atatürk'e içten gelen ve coşan çok derin şükran ve saygılarımızı sunmağı kutsal bir ödev biliriz.

Terim Komisyonu Başkanı	Mazbata Muharriri	Kâtip
Korgeneral	Manisa Saylavı	Edirne Saylavı
Fuat Erden	Yaşar Özey	Dr. Fatma Memik

Urfa Saylavı	Dr. Prof.	Seyhan Saylavı	Dr. Prof
Refet Ülgen	K. Cenap	Naci Eldeniz	Akil Muhtar

Ortatedrisat Şube Müdürlerinden
H. V. Fratlı

Başkan — Terim Komisyonunun raporunu dinlediniz. Esasen Dil Kurumu terim işiyle meşgul olmaktadır. Komisyonun bu raporu da tetkika değer bir mevzudur. Bunu bu tarzda takdir ve kararınıza arzedeceğim. Arzettiğim tarzları kabul edenler lütfen el kaldırsınlar.... Etmeyenler.... Kabul edilmiştir.

Şimdi ilmi komisyonların raporları bitti, idarî komisyonların raporları okunacaktır.

TÜZÜĞ KOMİSYONU RAPORU

Türk Dil Kurultayı Yüksek Başkanlığına

Türk Dil Kurumu Anatüzüğünde yapılması teklif edilen değişmelere ait proje Kurultay kararıyla komisyonumuzda incelendi.

Teklif edilen değişmeler Kültür Bakanının Türk Dili Kurumunun da başkanı olduğuna, çalışma kollarından bazılarının aralarındaki münasebetlere göre birleştirilerek kolların sekizden altıya indirilmesine eski nizamname hükümlerinin artan çalışma ihtiyaçlarını karşılayacak surette genişletilmesine dair olup komisyonumuz bunlar hakkındaki mucip sebepleri yerinde bularak teklif edilen değişmeleri esas itibarıyla kabul etmiş ve ibare tashihlerine ait bazı ilâvelerle projenin yeni şeklini Kurultaya sunmuştur.

Başkan Raportör

C. Bilsel M. Mayakon Nakiye Elgin İhsan Sungu Dr. Şükrü Şenozan

Başkan — Komisyon raporunu dinlediniz. Şimdi anatüzüğün projesi okunacaktır. Yalnız, bundan evvel, bir usul hakkında kararınızı almak isterim. Anatüzüğün çalışma programı matbu olarak elinizdedir. Tabii âzayı kiram mütalea buyurmuşlardır. Bu programı böyle madde reye koymaktansa okutup heyeti umumiyesini reye arzedeceğim. Bu usulü kabul edenler lütfen el kaldırsınlar... Etmeyenler.... Kabul edilmiştir.

Şimdi programın heyeti umumiyesi okunacaktır. Heyeti umumiyesinde herhangi bir maddeye bir ilâve teklif olunursa lütfen âzayı kiram haklarını istimal edebilirler.

[Hazırlanan ve basılmış olarak Kurultay üyelerine dağıtılmış bulunan Anatüzüğ taslağı sırası ile okundu.]

Başkan — Arkadaşlar, on altıncı madde için muhtelif imzalarla bir ilâve tavrı vardır. Okutacağım.

«İşlerin gereğine göre yeni kollar yaparak veya kolları taksim ederek bunlara kolbaşılar tayin etmek, bir kolbaşıya yardımcı veya vekil olarak yedek üyeler almak Genel Merkez Kurulunun kararına bağlıdır.»

Başkan — Bu ilâveyi tasvip edenler lütfen ellerini kaldırsınlar... İlâve kabul edilmiştir.

Başkan — Maddelerin okunması bitmiştir. On altıncı maddeye bir ekleme kabul buyurmuşunuz. Diğer maddeler hakkında ekleme veya değiştirme suretile bir teklif var mı?...

Şu halde Tüzüğün heyeti umumiyesini reyi âlinize arz ediyorum. Kabul buyuranlar lütfen ellerini kaldırsınlar.... Kabul etmeyenler.... Tüzüğün heyeti umumiyesi aynen kabul edilmiştir. [1]

12 inci madde mucibince, buna mülhak olan çalışma projesinin okunmasına devam edilecektir.

Başkan — Komisyonca tetkik ve kabul edilen çalışma programını dinlediniz. Bu, kabul buyurulduğu takdirde Dil Kurumuna Kurultayın bir direktifi olacaktır. Reyi âlinize arz ediyorum. Kabul buyuranlar lütfen ellerini kaldırsınlar... Rapor aynen kabul edilmiştir. [2]

Başkan — Şimdi ruznamenin on ikinci maddesine geçiyoruz. Önergeler ve dilergeler komisyonunun raporunu okuyacağız.

ÖNERGELER DİLERGELER KOMİSYONU RAPORU

Üçüncü Türk Dil Kurultayı Başkanlığına

Kurultayın birinci toplantısında seçtiği Önergeler ve Dilergeler Komisyonu 25/8/1936 salı günü saat 10 da toplanarak Başkanlığa Edirne Saylavı Şeref Aykutu, Raportörlüğe Öğretmen Hüseyin Pektaş ve Sekreterliğe Faik Reşit Unatı seçtikten sonra Kurultayca tetkik için kendisine havale buyurulan Genel Sekreterlik raporu ile çalışma programı taslağını incelemiş ve aşağıdaki hususları karar altına almıştır:

A) Genel Sekreterliğin Kurultayın ilk toplantısında okunan raporu Türk Dil Kurumunun, Yüce Kurucusunun Başkanlığı altında yüksek irşat ve direktiflerle Türk Dilini kendi öz benliğine kavuşturmak ve

[1] Anatüzüğün kabul edilen metni. Ekler: No. 9.

[2] Türk Dil Kurumu çalışma programı. Ekler: No. 10.

Güneş - Dil Teorisini dünya ilim âlemine tanıtmak yolundaki değer biçilmez sonsuz çalışmalarının mütevazî bir blâncosudur.

Bunun aynen tasvip edilmesinin ve Türk Dil Kurumu Genel Merkezine Kurultayca teşekkür olunmasının Kurultaya teklifi muvafık görülmüştür.

B) Türk Dil Kurumu Genel Merkezince hazırlanıp Kurultaya sunulan ve incelenmek üzere komisyonumuza havale buyurulan «çalışma programı projesi» uzun bir hazırlık ve geniş bir tetkik sonucunda ortaya konmuş ilim değeri çok yüksek bir programdır; Türk Dil Kurumunun gelecekteki çalışmalarına esas teşkil edecek olan bu programı hazırladığı için de Genel Merkeze ayrıca teşekkür edilmesi ve programın en kısa bir zamanda ve tamamen tahakkuk ettirilmesi dileğiyle ve tertip sehvindeni ileri gelen bir fıkranın çıkarılması suretile Kurultayın tasvibine arzı uygun görüldü.

Komisyonumuzun bu kararlarını pek derin saygılarımızı sunarak yüce katınıza bildirmekle onurlanırız.

Başkan	Raportör	Sekreter
Şeref Aykut	Hüseyin Pektaş	Faik Unat
S. Zibni		Namık Orkun

Başkan — Komisyonun bu raporunda çalışma programının tasvibi ve Türk Dil Kurumuna Yüksek Kurultayın teşekkür etmesi ricası vardır, bunu reyinize bırakıyorum. Kabul edenler lütfen el kaldırsınlar... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

Bu kararınızı Başkanlık Divanı yerine getirecektir. Ruznamedeki bütçe komisyonunun raporuna geçiyoruz.

BÜTÇE KOMİSYONU RAPORU

Üçüncü Türk Dil Kurultayı Yüksek Başkanlığına

Türk Dil Kurumunun 1934-1935 ve 1935-1936 yılları hesabıyla 1936-1937 bütçesini incelemek üzere Yüksek Kurultayca seçilen Heyetimiz Kurumun Saymanı huzur ile toplandı.

Kurulun yukarıda yazılı yıllara ait sarfiyat evrakıyla buna dair olan kayıt defterleri tetkik edildi.

1934 - 1935 yılı sarfiyatının, emanet mahiyetinde olması dolayısıyla hesap hulâsasına alınmamış bulunan 1,600 lira ile birlikte 63,398.76 liradan, ve 1935 - 1936 yılına ait masrafların da 91,398.19 liradan ibaret olduğu ve yapılan bütün sarfiyatın usul ve talimatına uygun bulunduğu anlaşıldı. Kurumun 130,200 lira üzerinden tanzim edilmiş olan 1936 -

1937 mali yılı bütçesiyle geçen iki yıla ait hesaplarının onanması, ve bu hesaplardan ötürü Genel Merkez Kurulunun aklanması yüksek Kurultayın tasvibine arz olunur.

Başkan	Mazbata Muharriri	Kâtip
Benal Arman	R. Ertem	T. Berk
Salâh Cimcoz	Refik Ahmet	

Başkan — Bütçe Komisyonunun raporunu dinlediniz. Bu raporu kabul etmekle Merkez Heyetinizi de aklamış olacaksınız. Binaenaleyh reyinize arz ediyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

Başkan — Ruznamemizin on dördüncü maddesi Genel Merkez Kurumunun seçimi hakkındadır. Şimdi kabul ettiğiniz tüzüğe göre Kurumun Başkanı Kültür Bakanı bulunan zat olacaktır. Merkez Kuruluna bir genel sekreter ve bir muhasebeci ile altı üyeden tereküp eden heyetin seçimini reyinize arz edeceğim. Bunun hakkında bir takrir vardır. İzin verirseniz okuyalım.

Kurultay Başkanlığına

Yeni kabul edilen anatüzüğün 9 uncu ve 10 uncu maddeleri gereğince yeni merkez kuruluna seçilecek olan bir genel sekreter, bir sayman ve altı üye için aşağıda adları yazılı arkadaşların seçilmesini teklif ederiz:

Genel Sekreter	: İbrahim Necmi Dilmen	Burdur Saylavı
Sayman	: Besim Atalay	Kütahya »
Üye	: Ahmet Cevat Emre	Çanakkale »
»	: Ali Canip Yöntem	Ordu »
»	: Hasan Reşit Tankut	Maraş »
»	: İsmail Müştak Mayakon	Siirt »
»	: Naim Onat	Konya »
»	: Refet Ülgen	Urfa »

Dr. Fatma Memik	Namık Orkun	Ge. O. Koptagel
R. Başgöz		H. Türkmən
H. Gönensoy	Yaşar Özgül	
Dr. Şakir Ediz	A. Zibni	H. Toker

Hasan Cemil Çambel
S. Konuk

Esmâ Nayman

C. Moser
Nahit Sırrı Örik

Veli Necdet
S. Ruşenî

Mibri Pektaş

Rahmi Seven
Huriye Öniz

Haydar Çerçel
H. V. Fıratlı

H. Dikmen
İ. Ulukut

Dr. Şükrü Akkaya
Hüsnü Kitapçı

Samih Kuman

Ferdi Çelem
Simkesyan

Yaşar

[Diğer imzalar okunamadı.]

Başkan — Yüce Kurultaya kolaylık olsun maksadile verilmiş olan bu tahrir 60 - 70 imzayı ihtiva etmektedir. Bu tahrir hakkında mütalea var mı? (Muvafık sesleri) O halde reyinize arz ediyorum. Bu tahriri kabul buyuranlar... Kabul etmeyenler... Tahrir kabul edilmiştir. (Alkışlar)

KURULTAY BAŞKANININ KAPAMA NUTKU

Kurultayın Sayın Üyeleri;

Tam bir hafta süren Kurultay çalışmaları, şu anda, sona ermek üzeredir.

Bu yüce ve hayırlı toplantıyı açarken, «Yurdumuzda doğmağa başlayan yeni ve geniş sosyal ve ideal uyanış ruhunun, başlıca, Türk tarih teziyle; Türk Dili Teorisinde merkezlendiğini» ve «bu Üçüncü Dil Kurultayı Konusunun da Türk Dil tezini bütün dünyaya tanıtmak olduğunu» arzetmiştim.

Filhakika söz alan yerli ve yabancı sayın âlimlerimiz; bu vadide çok değerli tezler yaptılar. «Güneş - Dil» Türk teorisinin ana hatları izah edildi. «Güneşin din ve medeniyet bakımından oynadığı esaslı büyük rol» tebarüz ettirildi; bu teoriye dayanılarak pankronik usulle paleososyolojik tetkikler yapıldı. Teorinin antropolojik benliği büyük bir salâhiyetle aydınlatıldı. Yine bu teoriye dayanılarak terminoloji örnekleri verildi ve Grek dilindeki bazı hususiyetler incelendi. Türkçe ve Arapça karşılaştırmalar ve faydalı analiz tetkikleri yapıldı.

Bukadar zengin ve kıymetli mevzulara, sayın konuklarımız da; çok değerli tezler kattılar.

Prof. Jean Deny; uzun araştırmaların mahsulü olan kıymetli tezi ile biz dinleyicileri çok faydalandırdı. Tarih ve dil çalışmalarının elele yürümesi lüzumuna; Prof. Hiler de Barentonun kıymetli tezi, güzel bir işaret oldu. Prof. Nemeth'in Türk lehçeleri tetkik edilmedikçe tam bir etimoloji yapılamıyacağı hakkındaki sözleri; davamıza yeni bir revnak verdi. Sovyet âlimleri adına söz söyleyen Prof. Samoiloviç; çok değerli mütalealarıyla T. D. Kurumu adına söz söyleyen arkadaşlarımızın tezlerini; başka bir yönden, teyit etti. Dr. Kıwergiş orijinal tezi ile bizim inkılâpçı bir zihniyetle hareket etmekte nekadar haklı olduğumuzu gösterdi.

Gerek bu zatlere; gerekse bize çok değerli kaynaklar, belgeler göstermek; yurdumuz ve Kurumumuz hakkında iyi hisler ve dilekler bildirmek, mensup oldukları memleket ve müesseselerden bize sevgi ve

selâm getirmek lûtfunda bulunan sayın âlimlerden Profesör Anagnastopulos, Profesör Dr. Giesey, Dr. Miateff'e, Profesör Denison Ross'a, Profesör Bartaliniye, Prof. Okubo'ya, Prof. Zayonçovski'ye ve sözlerini arkadaşlarına bırakmış olan Prof. Meşçaninof'a, Prof. Bombaçiye, Profesör Hacı Gabidulline candan teşekkürü bir borç bilirim.

(*Alkışlar*)

Sayın konuklarımızın istedikleri gibi Türk Dil Kurumunun kendileriyle çalışma birliği yapmaktan çok bahtiyar olacağını da, Kurum Başkanı sıfatiyle arz ederim.

Bu sıfatla şurasını tebarüz ettirmek isterim ki: Türk Dil Kurumu, bazı mutaassıp dilciler gibi, yalnız bir sahaya saplanıp kalmak; yalnız koyu türkiyatçı olmak fikrinde değildir.

Türk Dil Kurumu; ilmin objektif, bitaraf esaslarına dayanarak hakikati bulmak ve insanîyetçi olmak emelinde, azmindedir ve Atatürkün nur saçan rehberliğiyle, bu hedefine en kısa yoldan varacağına da kanidir.

(*Alkışlar*)

Sayın arkadaşlarım;

Kurultayımızı kapıyacağım şu anda sizleri saygı ile selâmlarken hepimiz ve hepiniz ve bütün Türkiye adına, bir dilekte bulunacağım:

Atatürk; Sen, o, eşsiz varlığıyla, güneş gibi başımızdan eksik olma.

Kurultay hitam bulmuştur.

(*Sürekli alkışlar*).

EKLER

I

GÜNEŞ - DİL

Teorisinin ana hatları

Tezine [*] bağlı grafikler ve analizler

1. ANA KÖK VE PRENSİPAL KÖKLER

Ana kök:	Birinci derece Prensipal kökler:	İkinci derece Prensipal kökler:
V. + ğ	V. + (y, g, k, h) (v, b, m, p, f)	V. + (t, d, n, l, r) (s, ş, c, ç, z, j)
ağ	ay, ag, ak, ah, av, ab, am, ap, af	at, ad, an, al, ar, as, aş, ac, aç, az, aj
oğ	oy, og, ok, oh, ov, ob, om, op, of	ot, od, on, ol, or, os, oş, oc, oç, oz, oj
uğ	uy, ug, uk, uh, uy, ub, um, up, uf	ut, ud, un, ul, ur, us, uş, uc, uç, uz, uj
iğ	iy, ig, ik, ih, iv, ib, im, ip, if	it, id, in, il, ir, is, iş, ic, iç, iz, ij
eğ	ey, eg, ek, eh, ev, eb, em, ep, ef	et, ed, en, el, er, es, eş, ec, eç, ez, ej
ög	öy, ög, ök, öh, öv, öb, öm, öp, öf	öt, öd, ön, öl, ör, ös, öş, öc, öç, öz, öj
üğ	üy, üg, ök, üh, üv, üb, üm, üp, üf	üt, üd, ün, ül, ür, üs, üş, üc, uç, üz, üj
iğ	iy, ig, ik, ih, iv, ib, im, ip, if	it, id, in, il, ir, is, iş, ic, iç, iz, ij

[*] Sf. 56 - 83

2. BİRİNCİ DERECE PRENSİPAL KÖKLERİN TEŞEKKÜL ŞEMALARI

I. Tebadül yoluyla

A.) Ğ = y = g = k = h olarak:

(V. + ğ) = (V. + y) = (V. + g) = (V. + k) = (V. + h): ağ = ay = ag = ak = ah ... gibi.

B.) Ğ = v = b = m = p = f olarak:

(V. + ğ) = (V. + v) = (V. + b) = (V. + m) = (V. + p) = (V. + f): ağ = av = ab = am = ap = af... gibi.

II. Kaynaşma yoluyla:

(V. + ğ) + (V. + ğ) = (V. + ğ): ağ

(V. + ğ) + (V. + y) = (V. + y): ay

(V. + ğ) + (V. + g) = (V. + g): ag

(V. + ğ) + (V. + k) = (V. + k): ak

(V. + ğ) + (V. + h) = (V. + h): ah

(V. + ğ) + (V. + v) = (V. + v): av

(V. + ğ) + (V. + b) = (V. + b): ab

(V. + ğ) + (V. + m) = (V. + m): am

(V. + ğ) + (V. + p) = (V. + p): ap

(V. + ğ) + (V. + f) = (V. + f): af

3. İKİNCİ DERECE PRENSİPAL KÖKLERİN TEŞEKKÜL ŞEMALARI

(V. + ğ) + (V. + t) = (V. + t): at

(V. + ğ) + (V. + d) = (V. + d): ad

(V. + ğ) + (V. + n) = (V. + n): an

(V. + ğ) + (V. + l) = (V. + l): al

(V. + ğ) + (V. + r) = (V. + r): ar

(V. + ğ) + (V. + s) = (V. + s): as

(V. + ğ) + (V. + ş) = (V. + ş): aş

(V. + ğ) + (V. + c) = (V. + c): ac

(V. + ğ) + (V. + ç) = (V. + ç): aç

(V. + ğ) + (V. + z) = (V. + z): az

(V. + ğ) + (V. + j) = (V. + j): aj

4. MONOSİLÂPLARIN TEŞEKKÜL ŞEMALARI

Tip: I.

Ka, ba, ta, sa ... tipindeki monosilâplar:

ağ + ak + ağ = ağakağ = ka [1]

ağ + ab + ağ = ağabağ = ba

ağ + at + ağ = ağatağ = ta

ağ + as + ağ = ağasağ = sa

Tip: II.

Kap, bal, tas, sal ... tipindeki monosilâplar:

ağ + ak + ap = ağakap = kap

ağ + ab + al = ağabal = bal

ağ + at + as = ağatas = tas

ağ + as + al = ağasal = sal

Tip: III.

Kla, bra, tra, spa ... tipindeki monosilâplar:

ağ + ak + al + ağ = ağakalağ = kla

ağ + ab + ar + ağ = ağabarağ = bra

ağ + at + ar + ağ = ağataragağ = tra

ağ + as + ap + ağ = ağasapağ = spa

Tip: IV.

Klan, Plan, Span, Frak ... tipindeki monosilâplar:

ağ + ak + al + an = ağakalan = klan

ağ + ap + al + an = ağapalan = plan

ağ + as + ap + an = ağasapan = span

ağ + af + ar + ak = ağafarak = frak

Tip: V.

Kalk, Senk, Fark, Terk ... tipindeki monosilâplar:

ağ + ak + al + ak = ağakalak = kalk

eğ + es + en + ek = egesenek = senk

ağ + af + ar + ak = ağafarak = fark

eğ + et + er + ek = egeterek = terk

Tip: VI.

Frank, Bronz ... tipindeki monosilâplar:

ağ + af + ar + an + ak = ağafaranak = frank

oğ + ob + or + on + oz = oğoboronz = bronz

[1] İtalik dizilen harfler, düşmüş olan vokal ve konsonları gösterir.

5. KONSON KATEGORİLERİ

1. ğ, y, g, k, h.
2. v, b, m, p, f.
3. t, d, n, l, r.
4. s, ş, c, ç, z, j.

6. KONSON DEĞİŞMELERİ

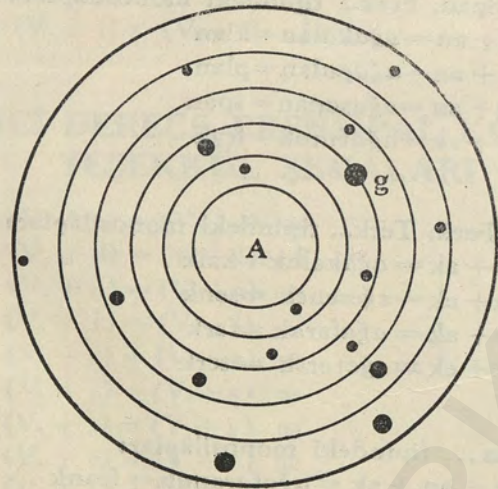
I. Kategorik değişmeler:

1. ğ = y = g = k = h.
2. v = b = m = p = f.
3. t = d.
4. s = ş = c = ç = z = j.

II. Arsıkategorik değişmeler:

1. ğ, y, g, k, h = v, b, m, p, f.
2. ğ, y, g, k, h = s, ş, c, ç, z, j.
3. v, b, m, p, f = s, ş, c, ç, z, j.
4. ğ = ng = n.
5. ğ, y, g, k, h = t, d.
6. t, d = s, ş, c, ç, z, j.
7. ğ = l.
8. ğ = r.

7. İLK ŞUUR OBJESİ

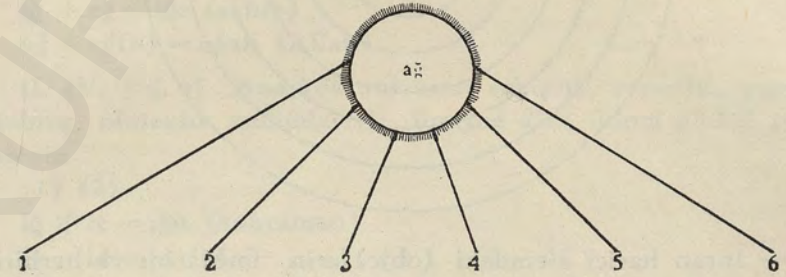

1 — A: İlk insanın bulunduğu mıntaka; buradan kendisini saran haricî âlemdeki (obje)leri temaşa ve tetkik ediyor.

2 — G: Güneştir; ilk insanların bütün dikkat ve alâkasını üzerine çeken güneş oluyor.

3 — Haricî âlemi teşkil eden (obje) ler, insanın bulunduğu yere göre büyüklük veya küçüklük, parlaklık veya sönüklük, yakınlık veya uzaklık itibariyle farklı bulunurlar. Başka başka dairelerdeki noktalar onları gösterir.

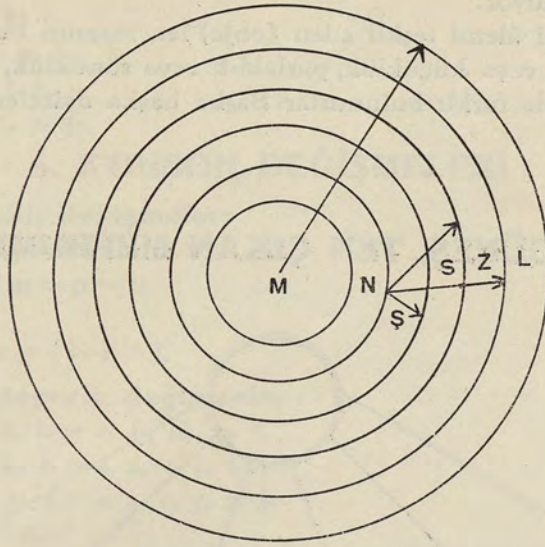
8. "GÜNEŞ,, TEN ÇIKAN MEFHURLAR

Güneş	Işık	Sıcaklık	Hareket	Renk	Ses
Ay	Aydınlık	Ateş	İmtidat	Su	Söz
Yıldız	Parlaklık	Duygu	Zaman		
Yıldırım	Zekâ	Heyecan	Mesafe		
Esas	Güzellik	Sevgi	Buut		
Sahip		Sevimlilik	Yer		
Allah		Koku	Kara		
Efendi			Toprak		
Benlik			Gıda		
Kuvvet			Hayat		
Kudret			Faaliyet		
Yükseklik			Ruh		
Büyüklik					
Çokluk					
Çoğalma					
Büyüme					

9. EKLER

1 — İnsan haricî âlemdeki (obje)lerin farklarını ve herbirinin bulunduğu sahayı, bu sahaların birbirleriyle ve kendi ile olan münasebetlerini gösterebilmek gayreti neticesinde türlü vokalleri ve konsonları icat ediyor.

2 — I. Vokaller asıl anlamı göstermezler.

II. (Ğ, y, g, k, h, m, b, p, v, f) konsonları, (süje) nin veya (obje) nin tam kendini, içini gösterirler.

III. (N) konsonu, (süje) veya (obje) nin en yakın sahasını, kendine bitişik olan sahayı gösterir.

IV. (Z) konsonu, oldukça geniş bir sahayı gösterir; (s) ve (ş) sahaları (z) sahası içindedir; (ş) sahası (n) sahasına en yakın dar bir mıntakayı gösterir. (c, ç, j) konsonları esas olarak (z) sahasında (ş, s, z) gibidir.

V. (L) konsonu, en uzak mıntakalara kadar, her sahadaki (obje)leri ve hareketleri gösterir.

VI. (R) konsonu (süje) veya (obje) nin gayet muayyen, müspet ve kat'î bir sahada tekrür ve temerküz etmiş olduğunu gösterir.

VII. (T, d) konsonları, çok kuvvetli yapıcı ve yaptırıcı hâkim unsurdur.

VIII. (K, ğ, g, y, h, v, m, b, p, f) konsonları kelimenin manasını tamamlamağa, tayin ve ifadeye, kelimeyi isimlendirmeye yarar.

10. ANALİZ ÖRNEKLERİ

(1) V. + ğ (ağ, oğ, uğ, ığ, eğ, öğ, üğ, ığ):

I. Güneş, kuvvet, kudret, sahiplik, efendilik, büyüklük, Allah; II. Zaman; III. Aydınlık, parlaklık, zekâ, IV. Ses, söz; V. Ateş, sıcaklık; VI. Hareket, VII. İmtidat, VIII. Su.

(2) I. (V. + ğ, y, g, k, h): Ana kök anlamını üzerine alarak telli ettiren birinci derece prensipal eleman:

(1) (2)

ağ + ağ = ağa

eğ + eğ = eğe (kraliçe)

ığ + eğ = ığe (sahip)

oğ + ağ(n) = oğan (Allah)

II. (V. + d, t): Ana kök anlamını sahiplik, yapıcılık, yaptırıcılık, yapılmış olmaklık anlamlarıyla üzerine alan ikinci derece prensipal eleman:

1) (2)

ığ + it = ığit (kahraman)

ığ + id = id (eda)

oğ + ot = ot (ateş, ot)

öğ + üt = öğüt (nasihat)

ağ + it = ağıt (mersiye)

III. (V. + s, ş, c, ç, z, j): ana kök anlamını geniş bir saha üzerinde temessül ettiren ikinci derece prensipal eleman:

(1) (2)

ağ + as = as (baş, asma)

eğ + es = es (his, esme)

ığ + ıs = ıs (sıcaklık)

uğ + us = us (akıl, zekâ)

üğ + üs = üs (esas, üst)

ağ + aş = aş (yemek, aşma)

uğ + uş = uş (işte)

ığ + ış = ış (ışık)

eğ + eş = eş (çift, arkadaş)

ığ + iş = iş (faaliyet)

öğ + üş = öğüş (çok, üş «üşmek»)

ağ + aç = ağaç

ağ + aç = aç (açma, açlık)

uğ + uç = uç (uçma)

iğ + iç = iç (derun, içme)
ağ + az = az (azlık, azma)
oğ + uz = oğuz (guz, uz)
ağ + ız = ağız
öğ + öz = öz
üğ + üz = üz (üzme)

(3): I. (V. + ğ, y, g, k, h, v, b, m, p, f):

1) kelimenin anlamını tamamlar, tayin ve ifade eder, kelimeyi isimlendirir:

(1) (2) (3)

ağ + at + ağ = ata
eğ + ed + ağ = eda
iğ + id + iğ = idi (sahip)
iğ + it + iğ = iti »
eğ + et + eğ = ete »
eğ + ed + eğ = ede = dede
iğ + ış + ik = ışık
iğ + ısı + iğ = ısı (sahip, sıcak)
iğ + iz + iğ = izi (sahip)
eğ + ec + eğ = ece (kraliçe)
ağ + ak + ağ = aka (hâkim)
öğ + ök + eğ = öke (dahi)
iğ + ik + eğ = ike (sahip)
iğ + iy + eğ = iye »
oğ + ok + uğ = ku (ses)
oğ + ok + uğ = oku (okuma)

2) Ana kök anlamının taallûk ettiği süje veya objeyi gösterir:

(1) (2) (3) (4)

ağ + ad + am + . = adam
eğ + et + ep + . = tep (sıtma)
eğ + et + ef + . = tef (hararet)
oğ + ot + op + . = top
eğ + et + em + ek = etmek
iğ + it + im + ek = iğitmek (terbiye etmek)
iğ + it + im + ek = itmek.
öğ + öd + em + ek = ödemek
eğ + ed + ev + am = devam
eğ + ed + ev + ir = devir
iğ + id + eğ + eğ = idée (fikir)

iğ + id + eğ + ağ = idea (fikir)
eğ + et + eğ + os(ğ) = Teos (Allah)
eğ + ed + eğ + us(ğ) = Deus (Allah)
iğ + id + iğ + öğ = Dieu (Allah)
ağ + ad + av + iğ = dav' (ziya)
iğ + ız + ıy + ağ = zıya
eğ + ez + ev + is(ğ) = Zevs
iğ + iz + . + is(ğ) = İzis

II. (V. + r): Ana kök anlamının tekrarrü ve temerküzünü gösterir:

(1) (2) (3) (4) (5)

eğ + ed + er + eğ + . = dere
eğ + ed + er + ey + ağ = derya
iğ + id + ir + . + . = iğdir
iğ + ık + ır + eğ + . = ikre (oku)
iğ + ık + ır + ağ + at = kıraat
ağ + ak + ar + iğ + . = kari (okur)
ağ + ak + ar + eğ + eğ = karee (okudu)
eğ + ed + er + ek + . = derk (anlama)
iğ + id + ir + ağ + ak = idrâk (anlama)
üğ + üd + ür + eğ + eğ = durée (imtidat)
üğ + üs + ür + üm + ek = sürmek (devam)
oğ + oz + ir + . + is (ğ) = Oziris

III. (V. + t, d): Kelime anlamının yapıcısını, yaptırıcısını, yahut yapılmış olduğunu gösterir:

ağ + ay + it + im + ak = ayıtmak (söylemek)
eğ + ey + it + im + ek = eyitmek (söylemek)
ağ + ay + et + . + . = âyet (söz)
ağ + ay + it + . + . = ayıt (söz)
uğ + uk + ut + . + . = kut (baht, talih)
oğ + og + ot + . + . = got, good
uğ + uk + ud + ay + . = Kuday (Allah)
uğ + uh + ud + ağ + . = Huda (Allah)
eğ + eh + ad + (eğ) + . = ehad (bir, tek)
iğ + ısı + it + im + ağ = sıtma
oğ + ov + od + . + ağ = voda (su)
iğ + ig + it + im + ek = gitmek

11. ANA KÖK MANALARINA GÖRE KELİMELERİN ANLAMLARI

I. Allah anlamlı kelimeler:

	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Ogan	: oğ	+ an (ğ)	+ .	+ .	+ .
Kut	: uğ	+ uk	+ ut	+ .	+ .
Got	: oğ	+ og	+ ot	+ .	+ .
Good	: oğ	+ og	+ od	+ .	+ .
Hudâ	: uğ	+ uh	+ ud	+ ağ	+ .
Kuday	: uğ	+ uk	+ ud	+ ay	+ .
Ehat	: eğ	+ eh	+ at	+ .	+ .
Zevs	: eğ	+ ez	+ ev	+ is (ğ)	+ .
İzis	: iğ	+ iz	+ .	+ is (ğ)	+ .
Oziris	: oğ	+ oz	+ ir	+ is (ğ)	+ .
Yupiter	: uğ	+ uy	+ up	+ it	+ er
Jupiter	: uğ	+ uj	+ up	+ it	+ er
Teos	: eğ	+ et	+ eğ	+ us (ğ)	+ .
Deus	: eğ	+ ed	+ eğ	+ us (ğ)	+ .
Dieu	: iğ	+ id	+ iğ	+ öğ	+ .

II. Sahip, Hâkim, Hükümdar anlamlı kelimeler:

	(1)	(2)	(3)
Ağa	: ağ	+ ağ	+ .
Eğe	: eğ	+ eğ	+ .
İğe	: iğ	+ eğ	+ .
Aka	: ağ	+ ak	+ ağ
İke	: iğ	+ ik	+ eğ
İye	: iğ	+ iy	+ eğ
İdi	: iğ	+ id	+ iğ
İti	: iğ	+ it	+ iğ
Ete	: eğ	+ et	+ eğ
İzi	: iğ	+ iz	+ iğ
Ece	: eğ	+ ec	+ eğ
Is	: iğ	+ is	+ .
Ata	: ağ	+ at	+ ağ
Dede	: eğ	+ ed	+ eğ

III. Konkre olarak ışık anlamlı kelimeler:

	(1)	(2)	(3)	(4)
Işık	: iğ	+ ış	+ ık	+ .

Dav': ağ + ad + av + ığ

Zıya: iğ + ız + ıy + ağ

IV. Abstre olarak ışık = zekâ anlamlı kelimeler:

	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Öke	: öğ	+ ök	+ eğ	+ .	+ .
İdée	: iğ	+ id	+ eğ	+ eğ	+ .
idea	: iğ	+ id	+ eğ	+ ağ	+ .
İdrak	: iğ	+ id	+ ir	+ ağ	+ ak
Derk	: eğ	+ ed	+ er	+ ek	+ .
Dirayet	: iğ	+ id	+ ir	+ ay	+ et
Zekâ	: eğ	+ ez	+ ek	+ ağ	+ .

V. Hararet ve ateş anlamlı kelimeler:

	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Ot	: oğ	+ ot	+ .	+ .	+ .
Oda	: oğ	+ od	+ ağ	+ .	+ .
Otak	: oğ	+ ot	+ ak	+ .	+ .
Isı	: iğ	+ is	+ ığ	+ .	+ .
Sıcak	: iğ	+ is	+ ı c (ğ)	+ ak	+ .
Sıtma	: iğ	+ is	+ it	+ ım	+ ağ
Ateş	: ağ	+ at	+ eş	+ .	+ .
Otaş	: ağ	+ ot	+ aş	+ .	+ .
Tep	: eğ	+ et	+ ep	+ .	+ .
Tef	: eğ	+ et	+ ef	+ .	+ .

VI. Zaman anlamlı kelimeler:

	(1)	(2)	(3)
İdi	: iy	+ id	+ iğ
Di	: iğ	+ id	+ iğ

VII. Hareket ve imtidat anlamlı kelimeler:

	(1)	(2)	(3)	(3)	(4)	(5)
İd	: iğ	+ id	+ .	+ .	+ .	+ .
Eda	: eğ	+ ed	+ ağ	+ .	+ .	+ .
Devir	: eğ	+ ed	+ ev	+ ir	+ .	+ .
İdare	: iğ	+ id	+ ar	+ eg	+ .	+ .
Ödemek	: öğ	+ öd	+ em	+ ek	+ .	+ .
Etmek	: eğ	+ et	+ im	+ ek	+ .	+ .
İtmek	: iğ	+ it	+ im	+ ek	+ .	+ .
Gitmek	: iğ	+ ig	+ it	+ im	+ ek	+ .
Getirmek	: eğ	+ eg	+ et	+ ir	+ im	+ ek

Götürmek: öğ + ök + öt + ür + üm + ek
Devam : eğ + ed + ev + am + . + .
Sürmek : üğ + üs + ür + üm + ek + .
Durée : üğ + üd + ür + eğ + eğ + .

VIII. Ses anlamlı kelimeler:

	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Ku	: uğ	+ uk	+ uğ	+ .	+ .
Okumak:	oğ	+ ok	+ um	+ ak	+ .
Kiraat	: iğ	+ ık	+ ır	+ ağ	+ at
Kari	: ağ	+ ak	+ ar	+ iğ	+ .
Ikre	: iğ	+ ık	+ ır	+ eğ	+ .
Karee	: ağ	+ ak	+ ar	+ eğ	+ eğ
Ayıtmak:	ağ	+ ay	+ it	+ im	+ ak
Eğitmek :	eğ	+ ey	+ it	+ im	+ ek
Ayıt	: ağ	+ ay	+ it	+ .	+ .
Âyet	: ağ	+ ay	+ et	+ .	+ .
Demek	: eğ	+ .	+ ed	+ im	+ ek
Dire	: iğ	+ .	+ id	+ ir	+ eğ

IX. Su anlamlı kelimeler:

	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Su	: uğ	+ us	+ uğ	+ .	+ .
Voda:	oğ	+ ov	+ od	+ ağ	+ .
Aqua:	ağ	+ ak	+ uv	+ ağ	+ .
Avva:	ağ	+ ağ	+ av	+ ağ	+ .
Eau	: eğ	+ ağ	+ oğ	+ .	+ .
Iğdır :	iğ	+ ıd	+ ır	+ .	+ .
Ter	: eğ	+ et	+ er	+ .	+ .
Dere :	eğ	+ ed	+ er	+ eğ	+ .
Derya:	eğ	+ ed	+ er	+ ey	+ ağ

II

PROF. H. REŞİT TANKUT'UN GÜNEŞ - DİL TEORİSİNE GÖRE PANKRONİK USULLE VE PALEO - SOSYOLOJİK DİL TETKİKLERİ ADLI TEZİNDE [*] GEÇEN ÖRNEKLER

1 - Her kelimedede bir ana kök bulunduğu muhakkaktır.

Ot : Oğ + ot = oğot . . . . Ot

Ar : Ağ + ar = ağar . . . . Ar

As : Ağ + as = ağas . . . . As

* *

2 - «Ot» kelimesinin birçok manaları arasında akıl ve fikir anlamları da vardır.

Ot (Uygur) : Akıl ve hûş (Rad. c. I.)

Ut » : Fikir, hicap (B. T. L.)

Öt » : Nasihat (Ongin yazıtları)

* *

3 - A - Güt : İdeal (Adana taraflarında)

Güdü: Tasavvur, tahayyül (Müteferrika, Veled Çelebi)

* *

3 - B - Ar = (ağar) : Bu kelimenin birçok anlamları arasında birde yükseklik, beyazlık ve parlaklık vardır. Meselâ :

4 - Ar mank : Kırmızı sarı şey (Kaşgari C. I S. 76)

Ar : Muhterem, muhteşem, koca, büyük, mukaddes, ilâhî. (Yak. Pekarski S. 126)

Arı : Halis, helâl, iffetli, mukaddes, münezze, pak, saf, tahir, temiz, (Rad. garp, koman)

Bunlara mukabil ana kökü düşürmemiş şekli ile.

Ağar : Sadık (Orhun).

Ağarma : Fecir (L. O., Çorum)

Ağarmak: Beyazlanmak, parlamak.

* *

5 - Hint-Avrupa dillerinde:

Sanskrit: *aruna* = Altın sarısı, kırmızımsı.
» : *Aruşa* = Ateş rengi, kırmızı.

Ve ana kökü yalnız (vokal halinde) muhafaza etmiş olarak:

Avesta: *au ruşa* = beyaz renk.

Lâtin : *au rora* = şafak (Fransızca *aurore*)

**

6 - As (ağas)ın manaları arasında yukarı, yüce ve faide manaları da vardır.

As : Menfaat (Garp Türkçesi B. T. L.).

Ası : Menfaat (Kamusu Türkî)

Asığ : » } (Çağatay, Kamusu Türkî)

Asık : İstifade (Çağatay. Radlof. C. I.)

As : Kalmak, yükselmek (bir şeyden yukarı) (Kırgız, Sağ, Koy. R. C. I.)

Üs : } Yukarı, üst taraf
Üst: }

Asmak : Bir şeyi yukarı almak.

Aş : Üstün gelmek, tebarüz etmek, (Rad. C.I. S. 586)

Ana kökü muhafaza etmiş olarak da:

Ağası yır : Miraç (Kuran tercümesi: Bursa)

Ağış : Yüceye çıkmak, yücelmek suud (Kaşgari C. I.

S. 59)

Ağış : Kaldırmak, yükselmek (Uygur Radl. C. I.

S. 169)

Agas : Ağaç, sırık (Koybal, Radl. C. I. S. 152)

Ağışmak : Dağa doğru tırmanma yarışı (Çağatay, Kaşgari)

Hint-Avrupa dillerinden Farsçada:

Asman : Gök

Eski nord: Ass } Allah (Eski Cermen ilâhlarına verilen isim.)
Anglosakson: Os }

**

7 - Profesör Dr. Dilemre'nin neşredilmiş bir yazısından aldığım şu kelimeler bu bahsın en tipik misallerindendir:

- 1 - Ün : Şöhret (K. T.)
Öğünmek : Kendini medhetmek (K. T.)
- 2 - Un : Tertip (Kuran tercümesi)
Ugun : Karar (Hürşit ve Ferahşat)
- 3 - Ura : Fali hayır (Garp Türkçesi)
Uğur : » (K. İ., D. L.)
- 4 - İt : İktidar (T. D.)
İğit : Kudretli (Uygur metinleri)
- 5 - İş : Zorluk (K. T.)
Eğişmek : İnat etmek (Garp Türkçesi)
- 6 - Eç : Hemşire (» »)
Egeç : » (Balkar)
- 7 - Uz : Selâmet, sulh (K. T.)
Uğuz : Mübarek, kutsî (Çağatay B. T. L.)
- 8 - Us : Sekinet, mantık (K. T.)
Ukus : Zekâ (D. L. T.)
- 9 - İm : Kapalı söz, remz (D. L. T.)
İğim : Kuruntu (Garp Türkçesi)
- 10 - İr : Erken (D. T.)
İğirik : Fecir (Garp türkçesi)

**

8. A - Klâsik ekola göre (g - v) tebadülü:

Frankça : Witan } Kılavuzluk etmek, sevk etmek.
Fransız : Guider }
Frankça : Wardon } Muhafaza etmek.
Fransız : Garder }

olmuştur

8. B - Hind-Avrupa: Gueio }
Sanskrit : Jivah (civah) } Canlı, dir.
Lâtin : Uiuos (vivos) }
Grek : Bios }
Eski İrlanda: Beo } Can, hayat.

olur.

**

9 - Güneş-Dil Teorsine göre konson değişimleri:

- 1 - ğ, y, g, k, h
2 - v, f, m, b, p

**

10 - Kategorilerine göre iğit kelimesi dokuz şekil alabilmektedir, onlar da şunlardır :

İğit = İyit, igit, ikit, ihit
İvit, ifit, imit, ibit, ipit

**

11 - Bu kelime bütün Türk lehçelerinde halen yaşamaktadır
Şunlar canlı misalleri olabilirler:

Ev }
İve } Acele (Aybetülhakayık)
Eve }
İvik acele
İvek acele, çevik (D. L. T.)
İveti acele (Anadolu)
İvi }
Evi } İstimâl (Garp. Radlof.)
Eveti Seri (Anadolu)
Evidi Acele (T. D. müteferrika)
Evdik Acele
İvitlemek İstimâl (Anadolu)
İvit (Çuv.) fırlatmak, atmak.

**

12 - İğit ve ivitin Hind-avrupa dillerinde karşılıkları :

A - Hind-Avrupa ana kök: (qéi)
Grek : Kio = Gitmek, uzağa gitmek.
Lâtin : Cio (kio) = harekete getirmek.
Cornwall «Kornvol ölü kelt dili» = ke
Breton : Kae
Sanskrit : Kit = gitmek, kovalamak

B - Hind-Avrupa ana kök: (Madh)

Lâtin : Vado = giderim
Es. Nordea : vadha = gitmek
Anglosaks : vadan = gitmek
Eski yük. Alm. : vatan = gitmek

C - Hind-Avrupa ana kök: (sidh)

Sanskrit : Sadhatı bir hedefe doğru ilerlemek.
Avesta : Haidhišta bir hedefe doğru götürün.
Grek : İdhio zorlama, ileri doğru hücum.

**

13 - İğit ve ivitin başka dillerde karşılıkları :

Samî

İbranice : Atha = geçmek, gitmek
Arapça : Eta = geldi
» : Âde = geri geldi

Ham

Eski Mısır : it = uzaklaştırmak, alıp götürmek.

Fin - ugr

Fin : Kayda « keyde » = gitmek
Macar : Ki = dışarıya doğru hareket gösteren lâhika

Yakın Asya dilleri

Sumer : Ed = çıkmak
gud, kit, git yükselmek uzaklaşmak
Eti : İt = git
» : İtten = gidiniz

**

14 - (İt) kelimesine elemanlar katılınca:

- A - (·+z): Âli (Koman)
Ediz }
İdiz } : Yüksek, yücelmiş, kıymetli (Uygur)
B - (·+s) : Edis = (Uygur) mürtefi
C - (·+c) : İtçi = (Uygur) halik
Ç - (·+k) : İtik
D - (·+n) : diken

*
**

15 - (it) kelimesinin ana kökü muhafaza ederek aldığı şekiller:

- Yitiz }
Çitiz }
Sitiz } Çalâk, keskin, sivri
Titiz }

Hind-Avrupa şekli:
Vitesse (fransızca)

*
**

16 - Yetiz, çitiz, sitiz, titiz kelimelerinin muhit ve sosyoloji tesiri ile yan ve yakın manalar içinde kullanıldığını gösteren misaller:

Yakutçada: Sitis = Öc ve intikam almak, birinin arkasından yetişmek, kovalamak

Yakutçada: Cet = Yeğit, olgunluk, erlik, insan yaşının parlaklık devri

Çağatay : Çet = Muharebe, kuvvetli, savaş

- Garp Türkçesi {
Çete
Çetin
Çetrefil
Çatmak
Çatışmak

Kırgız: Çetiz = açık göz, döneç, aceleci, çevik

Kırgız: Cetis = 1 - irmek, ve olgunlaşmak 2 - nazlanmak şımarmak, yüzüzlenmek

Altay : Yit = (yegit) = delikanlı, yeğit.

Çuvaş: Çit = dayanmak, tahammül etmek.

*
**

17 - (st) Fonemindeki (s) nin (ğ) olduğunu şu misallerde görüyoruz:

- Farsça : Sitiz
Pehlevi : Stej
Avesta : Stij
Sanskrit : Tej
Grek : Stizo
Lâtin : (in) stigare
Almanca : Stechen
Hind - Avrupa anakök: Stek

Bunlardaki ana kelime (ğ) tek'dir; türkçeleri şunlardır:

Teğmek = Harbetmek (Orhun)

Teğ = Saldırmak, hücum, hamle (Fars B. T. L.)

Tokuş = Dokunma, müsademe, cenk, savaş (B. T. L.)

Tokımak = Vurmak, döğmek (Kazan B. T. L.)

Tik = Bir şeyle veya bir şeye vurmak, çarpmak, fiske vurmak, sokmak (haşerat için) (Pekarski: Yakut)

Tik = Dikmek, sokuş (arı, yılan gibi), (Pekarski s. 2666)

*
**

18 - (it) (V. + K) elemanı alarak şu şekilde kelimeler çıkarır:

Türk : Atak

Türk : Atagasta = (Yakut) hücum, Taarruz.

Fransız: Attaque

Fransız: Attacher

*
**

19 — Türkçe (Teğ, tak, tok) mak kelimelerinin Hind - Avrupa karşılıkları :

(A) Hind - Avrupa ana kök: teg
Sanskritçesi : Takti = Silâh atar, acele eder, hücum eder
Avestacası : Taka = Koşuş
Farsçası : Tak = »
Litvancası : Teku = Akmak, koşmak
Slaycası : Tok = Cereyan

(B) Hind - Avrupa ana kök: tag
Grekçe : thiğgano = dokunmak, değmek
Lâtince : tango (tâge) = dokunurum
Avam lâtince: toccare = değmek
Gotça : taikns = dokunma izi, işaret, değme
» : tekan = değmek, dokunmak
Flamanca : tokken = vurmak, tokmak
Fransızca : toquer = tokmak
Lâtince : tactus = dokunma
Fransızca : tact = dokunma

**

20 — Türkçe dokunarak ve söyliyerek işaret manasına (değ)-mek, (de)-mek (sumercesi «dug») kelimelerinin Hind - Avrupa şekilleri :

Lâtin : dicare } söylemek.
dicere }
Lâtin : digitus } Parmak.
Grek : daktylos }

**

21 — Yine bu asıldan :

Almanca : Zeugen = şahitlik etmek
Zeigen = göstermek
Zichen = çekmek
Zeichen = işaret.

**

22 — Güneş - Dil teorisinin paleo - sosyolojik sahada semantik tatbiki :

Almanca rica ve dua manasına gelen «Betan», «bitten» kelimeleri :
«Got» : Bidjan yalvarmak, rica etmek.
Anglosaks: Bidden » » »
Eski Nord: Bidhja » » »
Cermenceden önceki kökü Bheidh yahut = Bhidh idi.
Grekçesi : Pith (fith) = istirahat etmek, rica ile elde etmek.
Lâtincesi : Fido = birisine teslim olmak.
Türkçe karşılıkları :
Batan : Telkinci rahip (sumer) (Deimel, glossar)
Ağabıtta : Hayır dua ile selâmetlemek, ölümlere dua okumak Pekarski. Yak. s. 14
Ağabıttan: Dua okumak (Pekarski. Yak. s. 14)
Ağabıttah: Bir rahibe teslim olmak (Pekarski. Yak. s. 14)
Bütmek : İman etmek, dua etmek (Çağatay, Orhun, Radlof. s. 1897)
Büdüm : İman etmek, sadakat (Televut, Radlof. s. 1409)
Badalmak: » », ısrar etmek, (Kırgız, Radlof. C. IV)

**

23 — Eleman olarak :

(Ağab) ana kelimesinin sonuna (. + t) gelince ağabit yani papaz, ruhanî ve babamız kelimesi meydana çıkmaktadır. Bugünkü arapçada bu kelimenin âbid olarak yaşadığını öğrendik. Bu kelimenin âramice abba dan Hind - Avrupa dillerine

Almanca	: abt	} Manastırlara mahsus (baş rahip)
İngilizce	: abbot	
Muahhar Lâtince	: abbat em	
Anglosaksonca	: abbed	
İtalyanca	: abate	

olarak geçtiği kabul edilirse de türkçe abba (baba) aslındandır; Hind - Avrupa şekilleri şunlardır :

Hind - Avrupa : apa : baba, büyük
Grek : Appha: »
Got : Aba : aile reisi
Eski İzlanda : Afi : » »

24 - (ağabit) in bir şekli de «bit» dir :

Türkçe Bütücü : mutekit, müemmen (Uygur. B. T. L.)
Bütmek: iman etmek, sebat etmek, sadık olmak.
(Uygur B. T. L.)
Betmek: İman etmek (Kazan B. T. L.)
Butmak: » » (Behçetülhakayik)
Bütgin : Müemmen: (Kıyası Rabguzi)
Bütöy }
Bötöy } : Hamail, muska (Kazan Radlof c. IV)
Büdik : Raks, dans (dinî)

Hind - Avrupa dillerinde de
Hind - Avrupa k. Bhdudh arz ve takdim, dua, heyecan vecd hâli.
Sanskrit : Bodhatı = Uyanıktır
Ezki İzlanda: Bjodha = Sunmak, takdim etmek

**

25 - (Ağabit) + al. olunca :

Türkçe : Apdal (bazı tarikat dervişleri).
Yakutça : Abıdal: Rahib
Arapça : Ebdal.

Onamastik şekli: Ephtalite «eftalit»

Arapça : Bedel } Dinî manada
Fransızca : Fidèle }

**

26 - (Agab) yani ab ana kelimesine (V. + ğ) ve bu kategori-
den elemanlar ilâvesiyle esas, Allah mefhumlu birçok kelimeler çı-
kar, meselâ :

Türkçe : Bay = Asıl, zengin, gani.
Baya = Allah
Beya = » kadim [Çağatay B. T. L.]
Bayat = » » [Çağatay, Uygur, Radlof]
Bağı = Sihir, efsun [Lehçei Osmanî]
Büğü = Sihir
Büyük = Âli, bâlâ, celil, cesîm, muazzam
(hep Allah isimleri)
Bik } = âmir [Çağatay lûgati]
Bek }

Bunlara mukabil Hind - Avrupa dillerinde :

Avesta : Bağa = Allah, efendi
Slav : Bog = »
İngiliz : Big = Büyük
Slav : Bogat = Zengin

*

**

27 - Paleo - Sosyolojinin maddî hayatta tetkiki :

Sumercede: Eb = mahal, yer
Ub = » » } Deimel, Glossar.
İb = » » }
Ab = » mesken }

Bu kelimeler bugünkü Türk lehçelerinde de aynen vardır.

eb }
ef }
em }
ev } Hane, mesken (çeşitli lehçeler Radlof. c. I.)
ep }
iv }
üğ }
üy Hane (Çağatay B.T.L.)
öy Mesken (Çağatay Radlof c. I.)

Bu kelimenin Hind - Avrupa ana kökü «au» dir.

Hint lehçeleri : ava = ev
Grekçesi : iaio = uyurum
» : aulis = geceliyecek yer, konak, menzil
» : auli = mesken, avlu
Almanca : av = ada, sulak yer, sosyal
Anglosakson : eg = ada
Eski Nordça : ey = ada

Bu kelimeler bizim oba, avlu, ova ve yuva kelimelerimizin aynıdır.

*

**

28 - V. + K olarak:

Bük : Köşe, kavis, iktidar, meşcere (Çağat. Rad. C. IV.)
Büge : Bent (Garp lehçesi)
Puk : » (Televut Rad. C. IV.)
Bağ : Meyva bahçesi
Bugu : Bağ (Altay. altay grameri)

29 - Ağaçlık ve ağaç manaları veren Hind - Avrupa «Bük» le-
rinden :

Fransızca	: Bocage	küçük orman
Eski Lâtince:	Boscus	» »
Grekçe	: Pyksos	şimsir ağacı
Lâtince	: Buxus	» »
Almanca	: Buehe	kayın ağacı

*
**

30 - Kuvvet ve kudret anlamı veren «bük» ler :

Büke	: Pehlivan atlet (Orhun)
Böke	: Kahraman (Garp)
Bükü	: Kâhin, âkıl, âlim (Kaşgari)

*
**

31 - Hind - Avrupa karşılıkları

Sanskritçesi	: Bhaj	: Bükmek, içmek
Grekçe	: Feugein	: (kaçmak)
Lâtince	: Fugere	: Kaçmak
Gotçe	: Biugan	: Bükmek, içmek
İzlânda	: Boygja	: » »
Anglosakson:	Bugan	: » »
Almanca	: Biegen, Büeken, Beugen.	

*
**

32 - Bek şekli ile de :

İrlandaca	: Bac	: Çengel
Lâtince	: Beccus	: Gaga
Fransızca	: Bec	: »

*
**

33 - Bakan ve bekçiye eş Hind - Avrupa kelimeleri :

Almanca	: Wache	: Bekçilik, nöbet, beklemek.
Eski Nordça	: Vaka	: » »
Anglosakson	: Wacu	: » »
İngilizce	: Watch	: »
»	: Wake	: uyanık olmak
Gotçe	: Wakan	: uyanık olmak

*
**

34 - «Bük + et» biçiminde :

Türkçe:	Büket	: bend [Çağ. Pavet de Court].
	Böket	: » [Çağ. Rad. c. IV]
	Böget	} » [Garp Türkçesi]
	Büget	
	Büvet	
	Bögöt	: Mania, set [Kırgız Rad. c. IV]

ve figure anlamda :

Beket : Hudut, hudut karakolu (Garp T. ve Kırgız)
bekitmek, bekütmek, beketmek böketmek yani tahkim, tarsin takviye
kelimeleri hep bu aslın mecazî medlüllerine işaret eder. Bu kelime-
lerde bük aslına (. + t) katılarak olmuş kelimelerdendir.

Yakut Lehçesi:	Bögötüy	: Sağlamaşmak, muhkemleşmek, berkimek
	»	: Bögötük : Sağlamak, muhkem, berk

*
**

35 - Bu kelimeye hem semantik hem morfolojik bakımdan eş
olan Hind-Avrupa kelimesi :

Almanca	: Bucht =	Küçük liman, mersa, koy
Garp Cermencesi	: Buhti =	bükülme, kıvrılma
Orta İngilizce	: Boght =	» »
Orta aşağı Almanca:	Bocht =	» »
Eski Nordça	: Böt	

*
**

36 - Yatılacak yer ve örtü gibi hususî mahiyette :

Buyet	} : Yastık, hamut yastığı	(Balintin)
Bövet		(Kazan Lûgati)
Pivet	: » » »	(Çuvaş Lûgati Paasonen)
Pit	: Kılıp	(» » s. 198)
Vid	: Örtmek, giydirmek, gölge yapmak	(Çuvaş. Zolot- nitki. Lûgati s. 27)
Vide	: Ahir	(Çuvaş. Paasonen s. 293)

*
**

37 - Almanca «Bueht» tan «Bett»e istihale:

- A. { Şimal Almancasında: Bett : Ehlî hayvan ağılıdır.
Norveç lehçesinde : Bed : Bir hayvan yatağı
İsveçcede : Baedil : » »
- B. { Hind-Avrupa ana kök: Bhodh = eşmek, toprağı kazmak
Lâtinçe : Fodere = » » »
Litvanca : Bedu = Çukur
Kmyr : { Bedd
Breton : { Bez (dz) = Çukur, hendek

Türkçe eşleri:

- Baz : Hendek [Karayim Radlof c. IV.]
Biz : Mağra [Çağatay. B. T. L.]
Biz : Ağaç kovuğu, yuva [Azerî. Radlof. IV. s. 1784]
Boz : Ehlî olmıyan, ekilmıyen [Kamus tercümesi ; Garp
lehçesi]
Bos : Meskûn olmıyan, تنها [Garp Türkçesi]
Basaga : Mezar, kabir [Çağatay. B. T. L.]
Bozaki : Serseri [Kırgız. Radlof. c. IV]
Bisik : Beşik, salıncak [Pekarski. S. 477]
Mitol : Yüssüz ve çarşafsız yorgan [B. T. L.]

*
**

38 - Türkçede elbise anlamı verenler:

- Böz : Hırka [Tuhfettüzzekiye]
Besmet : Hırka [Kazan B. T. L.]
Bezek : Elbise [Çulluk kapan lûgati]
Bizek : Kıyafet [Mukaddimetüledep]

Bu kelimeler (. + t) unsuru alarak da aynı manayı verirler.

- Post : Hayvan derisi, nikap, makam, yer
Pusat : Çamaşır, zırh ve emsali korunma aletleri
«Garp» } B.T.L.
Postal: Bir nevi ayakkabı «Garp»
Postav: Bir nevi yün kumaş «Kazan»

*
**

39 - (. + s) elemanı da alarak:

Eski Fransızca	Yeni Fransızca
Beste	Béte = Hayvan
Pasturage	Pâturage = Mer'a
Bastir	Bâtire = İnşa etmek

*
**

40 - Hind-Avrupa dillerinde elbise anlamı verenler:

Sanskrit : Vasanam = elbise	} (1)
Gotçe : Vasyan = giyinmek	
Lâtinçe : Vestis = elbise	
Grekçe : Gestra = giyinmek	

III

GÜNEŞ - DİL TEORİSİNE GÖRE TÜRKÇE - ARAPÇA KARŞILAŞTIRMALAR TEZİNİN [*] ANALİZ VE KELİME ÖRNEKLERİ

Genel analiz tipi

Tip	(1)	(2)	(3)
I.	ak + aş + am		
II.	.k + aş + am		
III.	. . + aş + am		
IV.	. . + .ş + am		

1 - Akşam, gece, karanlık ve karalık anlamlarında:
[Burada ana kök anlamı «güneş» ve «güneşin ziyası»dır].

	(1)	(2)	(3)	(4)
T. Akşam	: ak + aş + am + .			[**]
Ar. Ağzaf	: ağ + az + af + .			= Karanlık gece
Ağsame	: ağ + as + am + eğ			= Gece kararı
Akise	: ak + is + eğ + .			= Karanlık gece
Ağza	: ağ + az + ağ + .			= Gece kararı
T. Kaşan (Çağ)	: ak + aş + an (ğ) + .			= Karanlık
Ar. Gasak	: ag + as + ak + .			= Karanlık
Gasm	: ag + as + ım + .			= Akşam olmak
T. Gece	: eg + ec + eğ			
Ar. Heci'	: eh + ec + iğ + .			= Geceden bir müddet
Asa'	: ağ + as + ağ + .			= Gece karanlık çökmek
Aşiy	: ağ + aş + iy + .			= Akşam
Üziy	: üğ + üz + iy + .			= Güneş batmağa yaklaşmak
	(1)	(2)	(3)	(4)
T. Şam (Tar.)	: ağ + aş + am + .			= Akşam
Ar. Zeb	: eğ + ez + eb + .			= Akşam yaklaşmak
Şefv	: eğ + eş + ef + iv			= Güneş batmağa yaklaşmak

[*] Sf. 151 - 189

[**] Bu örneklerde, kolaylık olmak üzere, birinci derece prensipal kökler başa alınmıştır.

1 - Akşam, gece, karanlık, karalık anlamlarında:

Türkçede:

Akşam, ahşam (D. L. T.)

Gece: Güneş battıktan sonraki vakit.

Kaşan(ng): Karanlık. (Çagatay) R.

Kas: Gece (Çuvaş)

Keş: Akşam. (Kırgız R.) = gece «tarancı» - R.

Keç: Akşam (Altay) - Verbitski

Kiese: Gece (Yakut)

Kusmak: Solmak, rengi atmak, kararmak (Altay, Televut, Şor, Lebed, Koybal, Sağay, Kaç, Güerik, Tobul, Kırım) R.

Kiç kurun: Akşam üstü (Çagatay lûgati)

Oş: Grup, (Anadilden derlemeler)

Şam: Akşam. (tarancı) R.

Şap: Gece. (tarancı) [Radlof, bu kelimenin farsçadan alındığını sanmaktadır.]

Sim: Karanlık (Çuvaş)

Samala: Zift (İdrak)

Arapçada:

اغسم — Aksam,a: Akşam oldu, gece kararı. [قد اغسمنا في آخر العشي - لسان العرب]

اغسام — Agsâm: Bulut parçaları.

اغسى — Agsa: Akşam oldu, gece kararı. [قد اغسينا: امسينا - تهذيب الالفاظ]

اغسف — Agsaf,e: Karanlık içinde kaldı.

اخشع — Ahşaa: [Güneşe isnadile] batmağa yaklaştı = akşam oldu.

اغسق — Agsak,a: Gece kararı.

اغضن — Agzan,a: » » , karanlık bastı.

اغضى — Agza: Gece kararı.

اغضف — Agzaf: Karanlık gece.

عكيسه — Akise: » »

اقصر — Aksar,a: Akşam oldu. (المخصص)

اعثى — A'sa: Karaya çalan renk.

اغثر — Agsar: » » »

حمام — Husam: Uzun, devamlı gece.

خشا — Haşa: Soğğun çalmasından simsiyah olmuş ot (خشف - Haşf): Gece yürüyüşü.

غشى — Gaşiy,e: Gece kararı.

غشاش — Gaşaş: Akşam vakti, gecenin karanlığı.

غسف — Gasef: Karanlık, kara.

غسم — Gasm: Gece kararmak, akşam olmak.

غسق — Gasak: Karanlık.

غضا — Gaza: Gece kararı. [غازى - Gazî: Kapalı gece.]

غسك — Gasek,e: Gece kararı.

قسقاس — Kaskas: Çok karanlık gece.

قصر — Kasr: Akşam. [كسور - Kusur akşam olmak.]

كسوره — Kasvere: Akşam, gece yarısı.

عجمه — Hecme: Gecenin ilk karanlığı

عجيج — Heci: Geceden bir müddet.

ازی — Üziyy: Güneş batmağa yaklaşmak. [Mazisi: ازی - eza - لسان العرب]

عشى — Aşiyy: Akşam, bulut. [Sumerce: Uşu]

عشواء — Aşvâ': Karanlık.

عساء — Asâ': Gece karanlık çökmek.

عصر — Asr: Akşam, ikindi.

عجسه — Ucse: Geceden uzun müddet, karanlık = [عجاسى - Acâsa]

شام — Şam: Siyah develer, siyah lekeler [bu kelime —Şâme) nin cem'i sanılmıştır.]

ذب — Zebb,e: Güneş batmaya yaklaştı = Akşam oldu.

ذب — Zebb: Akşam yaklaşmak, renk, yüz solmak.

شبح — Şabah: Karaltı.

شفر — Şeffe,e: Akşam oldu.

شفو — Şefv: Güneşin batmaya yaklaşması.

شفا — Şefa: Güneş batmak.

سمر — Semer: Gece ve onun karanlığı.

صبر — Sammar,a: Akşamı yaptı, Akşam vaktine girdi. — اصبر

— Asmar,a fiili de böyledir. (صبر) — Sumeyr: Güneşin batması)

2 — Örtmek, kapamak, gizlenmek, girmek anlamlarında:

[Burada ana kök anlamı «güneş» ve ondan çıkan genel mefhumlardan «esas varlık» tir].

	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
T. Ağsınma	: ağ + as + in + im + ağ	= Korunma, saklanma			
Ar. Ahsana	: ah + as + an + . + ağ	= Sakındı, sakladı			
Ahsafa	: ah + as + . + af + ağ	= Yaprakla örtündü			
A'sama	: ağ + as + . + am + ağ	= Gizlendi, sığındı			
Ağşa	: ağ + aş + . + . + ağ	= Bürüdü, örttü			

	(1)	(2)	(3)	(4)
T. Köşimek	: ök + öş + im + ek	= Güneşin ışığını kapamak		
Kaşmak	: ak + aş + am + ak	= Gizlenmek, saklanmak		
Kistê [Yak.]	: ik + is + it + eğ	= Kapatmak, gizlemek		
Ar. Hacb	: ah + ac + ib + .	= Gizlemek, örtmek		
Haşefe	: ah + aş + af + eğ	= Kayboldu		
Kası'	: ak + as + . + ığ	= Elbiseye bürünmek		

	(1)	(2)	(3)	(4)
T. Sama [Yak.]	: ağ + as + am + ağ	= Elbisenin yırtığını kapamak		
Sap [Yak.]	: ağ + as + ap + .	= Kapatmak, örtmek		
Sım [Yak.]	: ığ + is + im + .	= Kapamak		

(1) (2) (3) (4)

Ar. Samm : ağ + as + am + ağ = Kapatmak
Semm : eğ + es + em + eğ = Kapatmak

(2) Örtmek, kapamak, gizlenmek, girmek anlamlarında:

Türkçede:

Ağsınma: Tahaffuz, korunma. (Dergi)

Kiste: Kapatmak, gizlemek. (Yakut)

Kus: Kucaklamak, ihata etmek. (Yakut)

Kesin: Üzerine bir şey atmak = kapamak (Yakut)

Gizlemek: Kapatmak, örtmek.

Köşimek: Güneşin ışığını kapatmak, güneşin ışığına mâni olmak. (D. L. T.)

Kaşmak: Gizlenmek, saklanmak (Altay), Ver. = Kaçmak

Os: Kapanmak. (Yakut)

Eşümek: Örtmek, kapatmak. (D. L. T.)

Aşulmak: Gizlenmek. (D. L. T.)

Sama: Elbisenin yırtığını kapatmak = Yamamak (Yakut) [yapmak = Kapatmak]

Sap: Kapatmak, örtmek, kilitlemek (Yakut)

Sım: Kapamak, gözlerini yummak. [sım = yum] (Yakut)

Semey: Gizlice, sessizce (Yakut)

Şemci: Hafiye (Tabul) R.

Arapçada:

اهضام — Ahzam: Göze görünmeyen, gözden kapalı şeyler.

احصن — Ahsan,a: Sakladı, fenalığtan sakındı.

اخصف — Ahsaf,a: Vücudünü yapraklarla örttü.

اعصم — A'sam,a: Gizlendi, sığındı.

اغشى — Agsa: Örttü, kapattı. = (اغشا - gasa)

اغضى — Agza: Örttü, kapattı

اغشى — Agşa: Bürüdü, örttü.

اكتم — Eksem,e: Gizlendi, girdi

حجب — Hacb: Gizlemek, örtmek

حجرو — Hacv: Saklamak, gizlemek [bu kelime ile bağlılığı olan

حجبه = uhciyye: Bilmece = gizli, kapalı söz حجا - Hicâ: örtü.]

حسر — Haser,e: Su yere girdi, battı.

حصر — Hasır: Saklıyan, gizliyen

خشف — Haşef,e: Gizlendi, kayboldu, gece dolaştı.

خسف — Hasefe: Kayboldu, battı.

[خسوف - Husuf: Ay tutulmak
خسف - Hasf: Bulut.]

خصف — Hasf: Ağaç yapraklarıyla vücudü örtmek [kesmek = giyinmek].

خزن — Hazn: Saklamak.

قشم — Kaşam,a: Girdi, kayboldu.

قصف — Kasa': Elbiseye bürünmek, örtünmek.

كسوف — Kûsuf: Güneş tutulmak.

كظم — Kâzm: Kapalı herşey [كظامه - kizâme: Kapak].

كشب — Keseb,e: Girdi.

سم — Semm: Kapatmak

صم — Samm: Kapatmak [صمد - samd Şişenin ağzını kapatmak]

(3) Örtü, elbise, kap anlamlarında:

3— Burada ana kökün anlamı «güneş» aslından çıkan mefhumlardan «esas» mefhumudur.

	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
T. Hasa [Çağ.]	: ah + as + ağ + . + .	=	Giyilecek bez		
köşik [Divan]	: ök + öş + ik + . + .	=	Örtü		
közeç [Uyg., bardağı Divan]	: ök + öz + eç + . + .	=	Kap, kazan, su		
kuşak	: uk + uş + ak + . + .	=	Bele bağlanan şey		
Ar. Kisa'	: ik + is + ağ + . + .	=	Elbise		
Gışa'	: ıg + ış + ağ + . + .	=	Örtü, zar		
Kıza'	: ık + ız + ağ + . + .	=	Vücudü kapatan her şey		
Kûze	: uk + uz + eğ + . + .	=	Su bardağı		
T. Şim [Sart.]	: iğ + iş + im + . + .	=	Şalvar, pantolon		
Sabı [Yak.]	: ağ + as + ab + ığ + .	=	kapak, örtü		
Şapan	: ağ + aş + ap + an + .	=	kaftan, entari		
Şapa [Der.]	: ağ + aş + ap + ağ + .	=	Maşrapa		
Ar. Şemle	: eğ + eş + em + el + eğ	=	Örtü, ehram		
Sebele	: eğ + es + eb + el + eğ	=	Elbise		
Seby	: eğ + es + eb + ey + .	=	Yılan kavi		

Türkçede:

Hasa: Giyilecek bez. (Çağatay) Pa.

Kas: Ağaç kabuğu, at derisinden yapılıp içinde süt ve kırmızı saklanan kap = Kasuk (D. L. T.)

Kaza: Kayın ağacı kabuğu (Televut) R.

Kastalık: Sedef (Tuhfei zekiye)

Kaz: Kışır, kabuk (D. L. T.)

شام — Şâm'e: Bir şeye girdi, bir şeyi bir şeyden gizledi, kılıcı kınına koydu. [اشام - Eşam'e fiili de bir şey'e girip kayboldu anlamındadır.]

صبر — Sabr: Kapamak.

Keci: İpekle karışık bez, ipek böceği. (Anadolu)

Göcen: Kürk ve bu deriyi veren hayvanın adı. [Kamusulervam]

Keş: Deri, post, (Soyot) R.

Keş: Kemer. (Kırgız) R.

Kezmek: Giyinmek (D. L. T.)

Kesmek: Giyinmek. (Şor, Sagay, Koybal) R.

Kesim: Kıyafet (Dergi)

Kezim: Atlara örtülen çul (Kırgız) R.

Kezüt: Elbise (D. L. T.)

Keseh: Ok kını (Yakut)

Kis: Kürk, samur kürkü (Yakut)

Kisten: Tabut (Yakut)

Kiz: Sandık, kutu, elbise konacak kap (D. L. T.)

Közeç: Kap, kazan (Uygur endeksi)

Közeç: Su bardağı (D. L. T.) [Arapçada: Kôze]

Köşik: Örtü (D. L. T.) [Gölge de demektir.]

Köşeke: Perde (Tar) R.

Kujah: Zırh, cübbe (Yakut)

Kuosan: Yünsüz deriden yapılmış kısa hırka. (Yakut)

Kuşam: Elbise.

Kuşak: Bele bağlanan kemer ve saire.

Sabı: Kapak, örtü (Yakut)

Sappı: Bir nevi ayakkabı (Yakut)

Sapiyi: » » » »

Semer: Hayvanın sırtlığı. [Çağatayca: Samar]

Sep: Silâh. (Yakut), gelin cihazı, eşya (D. L. T.)

Şim: Şalvar, pantolon (Sart) R.

[Farsçada, Câme] ve iş elbisesi

anlamında: Şâmâk, kadınların başörtüsü yerinde kullanılan şame de böyledir.]

Şımuldik: Perde (Kırgız) R.

Şapan: Kaftan, entari. (Kırgız) R.

Şapa: Maşrapa. (Dergi)

Arapçada:

اخصام — Ahsam: Göz kirpiklerinin yumulduğu yer. Göz kapaklarının gözü kapatan tarafı.

اغتر — Agsar: Yünü çok elbise [karamlık renkte demektir.]

اكسيه — Eksiyeh: Giyilecek şeyler

[müfredi: كساء — kisa' bundan çıkmıştır (كشي — kes') kelimesinin

cem'i sanılan (كساء — eksa') da

(ekse) nin kendisi olduğu gibi, Farsça: Eksun da süslü siyah elbise demektir.

عجم — Hecem: Kalın su kabı.

حشر — Haşer: Kepek.

حذا — Hiza: Ayakkabı.

حصير — Hasir: Döşeme örtüsü.

حما — Hicâ: Örtü.

حف — Haf: Deriden yapılmış kalkan.

حشيب — Haşib: Kalın elbise.

خصف — Hasf: Çarık, çizme [yaprakla vücudü örtmek te demektir.]

حصفه — Hasafe: Kalın elbise, hurma konulan sepet.

خذف — Hazef: Saksıdan çanak, çömlek, testi, küp gibi şeyler.

خصمه — Hasme: Zırh ve buna benzer şeyler.

غشاء — Gışâ: Örtü.

غزر — Gazr: Kap.
 قصب — Kasab: Yumşak keten elbise.
 قصب — Kasa': Elbiseye bürünmek.
 قزاع — Kızâ': Vücudü kapatabilen herşey. [قناع — kışa' da böyledir.]
 قزاع — Kazaa: Giyecek herşey.
 قضى — Kazıy: Hem iyi elbise yapmak hem de sağlam ev inşa etmek.
 قسوب — Kasub: Mest, çizme.
 قشعر — Kışr: Kabuk.
 قشعر، قشعر — Kışra: Elbise, örtü [gerrek yaradılıştan, gerek sonradan olsun.]

قشوة — Kaşve: Sepet. [hurma yaprağından örülmüş. Cem'i قناع — Kışa']

قشع — Kaş': Zmebil.
 قشم — Kasm: Çömlek, tencere.
 كوزه — Köze: Su bardağı.

شمله — Şemle: Örtü, ihram.
 ثوب — Sevb: Elbise.
 سبلة — Sebele: Elbise.
 صب — Sabb: Zırh geyinmek.
 سبي — Seby: Yılan kavı

4— Burada ana kökün anlamı yine «Güneş» ve «Güneşin ziyasıdır».

(1) (2) (3) (4) (5)

- T. Öğüze (Taran, : öğ + üz + eğ + . +. = Dam, örtü Çağ.)
 Köşige (D.L.T.): ök + öş + iğ + eğ + . = Gölge
 Ar. Ahzan : ah + az + an + . +. = Kucaklar
 T. Kası (D.L.T.) : ak + as + iğ + . +. = Hayvanların barındığı yer
 Kaza (Altay) : ak + az + ağ + . +. = Mandıra
 Kazı (Çuv.) : ak + az + iğ + . +. = Köyün muayyen bir kısmı
 Kasığ (D.L.T.) : ak + as + iğ + . +. = Avurt içleri
 Kuzı (D.L.T.) : uk + uz + iğ + . +. = Kuyu
 Kızığ (D.L.T.) : ık + ız + iğ + . +. = Kıyı
 Kuz (Anad.) : uk + uz + . +. = Gün görmiyen yer
 Koz (Kır.) : ok + oz + . +. = Çadır
 Kas(Koyb.Sağ.): ak + as + . +. = Kıyı, sınır
 Ar. Kasa : ak + as + ağ + . +. = Köşe, bucak, kasaba
 Haşa : ah + aş + ağ + . +. = Sığınak
 Gaza : ag + az + ağ + . +. = Siper
 Kuzuf : uk + uz + uf + . +. = Düşülecek yer

- Huss : uh + us + uğ + . +. = Tahta ve kamışla örülmüş ev
 Kasse : ak + as + eğ + eğ + . = Küçük köy
 Kos : ok + os + . +. = Avcı evi
 T. Üçek (Tar.) : üğ + üç + ek + . +. = Hayvanların kış yatağı
 Öz (D.L.T.) : öğ + öz + . +. = Dağ arası, dere
 Ezi (Der.) : eğ + ez + iğ + . +. = Köşe, zaviye
 Ar. Uşş : uğ + uş + . + uğ + . = Kuş yuvası
 Eza : eğ + ez + . + ağ + . = Zırhlar
 Üsre : üğ + üs + ür + eğ + . = Sağlam zırh
 Asur : ağ + as + ur + . +. = Kuyu
 T. Şip (Sart., Çağ.) : iğ + iş + ip + . +. = Dam
 Şapak (Kır.) : ağ + aş + ap + ak + . = Ufuk, gök kenarı
 Şamyan (Çağ) : ağ + aş + am + ay + an = Çadır
 Ar. Şeba : eğ + eş + eb + ağ + . = Pusu
 Şefa : eğ + eş + ef + ağ + . = Kıyı, uç
 Şafak : ağ + aş + af + ak + . = Köşe, kıyı
 Zabak : ağ + az + ab + ak + . = Hapis damı

(4) Gölge, sığınacak yer, köşe, bucak, derinlik, kuytu, çukur, yarık anlamlarında :

Türkçede:

Öğüze: Dam, örtü (Tarancı, Çağatay) R.
 Ağız: Kuyu, küp gibi şeylerin ağzı, oyuk yeri (D. L. T) [Sagay ve Koybalca: aks, Yakutça: uos, türlü Türk lehçelerinde (ags, agıs, auz, üz, ás)

Hasa: Yazın atları koymaya yarayan ahır. (Yakut)
 Kaza: Hayvan koymaya mahsus yer [bazı Türk lehçelerinde] Pekarski
 Has: Kazmak (Yakut) = Kasmak, kazmak.

Kas: Kıyı, sınır (Koybal, Sagay)
 R. Yolun bir tarafında bulunan evler (Çuvaş)

Kazı: Köyün muayyen bir kısmı, ayrı bir mahallesi (Çuvaş)

Kası: Ağaç ve buna benzer şeylerden yapıp koyun ve sair hayvanların konulduğu yer. (D.L.T.) farsçada: kâz Türkçede (kesmelik) adı verilen davar yatakları ve dağlardaki mağara demektir.]

Kasnak: Hazine = Gömü [Kaznak ta böyledir.] R.

Kaspak: Çukur, mezar. R.

Kasıg: Ağzın sağlı, sollu iç tarafı, avurt içleri. [Bu kelime, ağız sözümüzün vokali düşmüş bir şekli olarak görülür. Arapçada (غز — guzz) kelimesi de aynı anlamdadır. Oğuz Türklerinin

adı da yine bu dilde vokali dü-
şerek (غز — guzz) olmuştur.]

Kasık: İnsanın gün görmiyen,
gölgeli ve kapalı yeri. [Sümerce:
kisim ve farsça: küs, arapça: keys
hep kapalılık, gizlilik, kuytuluk
fikrinden çıkmıştır. Bunu teyit
edecek pek çok örnekler vardır.]

Kesik: Hendek, çukur. (Dergi)

Kesmelik: Mağara. R.

Kez: Okta giriş bindirecek kertik
(Kamus tercümesi)

Gez: İki dağ veya tepenin birleş-
tiği ingin nokta (Anadolunun
birçok yerlerinden)

Kecebe: Koçı adı verilen ve deve-
lerin üstüne konulan kadınlara
mahsus üstü örtülü mahfe (Neh-
cülferadis)

Kızığ: Kıyı (D. L. T.)

Koçu: Hendek, çukur. (Dergi)

Kos: Seyyar yurt, çadır (Kırgız) R.

Kuşun: İkametgâh. R. [= Farsça:
Kâşane]

Kuzı: Kuyu (D.L.T.)

Kuz: Gün görmiyen yer, gölgelik.

Kuş: Gölge (Behcetüllûgat)

Kuşlak: Av evi. [= Farsçada kâşe]

Kucak: Ağuş [Farsça sanılan (agûş)
bunun vokali düşmemiş şeklidir.]

Ezi: Köşe, zaviye (Dergi)

Öz: Dağ arası, dere (D. L. T.)

Ezik: Deride husule gelen uzun çizgi
(D. L. T.)

Oçak: Kucağa alma. R.

Üçek: Hayvanların kış yatağı, in
(tarancı) R.

Çap: Köşe, bucak. (Dergi)

Cıbık: Köşe, bucak. (Dergi)

Cubuk: Hendek. (Dergi)

Çopul: Hendek. (Dergi) [çeper:
Siper]

Samah: İki ormanlığın aralığı (Ya-
kut) [tenasül uzuvları da de-
mektir.]

Şapak: Ufuk, gök kenarı (Kırgız) R.

Şip: Dam. (Sart, Çağatay) R.

Şibe: Kale. (Televut, Altay) = Ce-
be. R.

Şamyan: Çadır. (Çağatay)

Arapçada:

اعصم — A'sam,e: Bir fenalıktan
korundu.

احصن — Ahsan,a: Sığındı.

احضان — Âhzan: Kucaklar [bu keli-
me de kucak anlamında (حصن —
Hızn)ın cemi sanılır. (احضان) ge-
ceye izafetle karanlık anlamında
kullanılır].

حجر — Hıcr: Kucak.

حجرة — Hucre: Nahiyeye, oda, kabir.

حما — Haca: Köşe, sığınak.

حجاج — Hıcac: Köşe, yan

حجلاه — Hacle: Gelin çadırı.

حجل — Hecl: İki dağ arasındaki
çukur.

حجيج — Hecic: Derin vadi.

حسيف — Hasif: Taşlık yerde ka-
zılmış kuyu.

حصير — Hasir: Karanlık, zından.

حصن — Hısn: Sığınak.

حصن — Hızn: Kucak, köşe.

حصى — Huss: Tahta veya kamışla
örtülmüş ev.

حصاصه — Husase: Her nevi delik,
aralık [aynı kelime bulut ta de-
mektir.]

حصب — Husb: Yan köşe, gölge.

حسفف — Hasf: Kuyunun su çıkan
gözü, kuyu kazmak.

حشا — Haşa: Sığınak, himaye.

حاشيه — Haşiyeye: Köşe, gölge.

غضا — Gaza: Siper, insanı gizli-
yen, göze göstermiyen herşey
(Lisanülârap).

قضا — Kasa: Köşe, nahiyeye, avlu.

قصى — Kusva: Derenin yanı,
köşesi = Kuz

قذف — Kuzuf: Ayak kayıp düşü-
lecek yer = Kuzı = kuyu.

قذم — Kuzum: Kör kuyular. [غذيم —
gazime: Geniş kuyu.]

قذف — Kuzf: Köşe, bucak.

قصبه — Kasaba: Köşk, köşkün içi,
memleket, yeni kazılmış kuyu.

[قصب — Kasab: Nefes boruları.]

قصر — Kasr: Köşk.

قصاره — Kusara: Geniş ev, oda.

قصوره — Kasûra: Gelin odası, ça-
dırı.

قصرع — Kasa': Eve kapanıp kalma.

قاصعاء — Kasîa': Gözsüz yuvası.

قوس — Kus: Avcı evi, papaz hü-
resi.

قسه — Kasse: Küçük köy

قصف — Kazz: Delmek, delik açmak

قضاء — Kazza': Sağlam zırh.

قضب — Kazib: Erkeğin tenasül
uzvu [قيس — Kays, قاسب — Kasb
da böyledir.]

عصم — Asm: Korumak, saklamak
عائور — Âsur: Kuyu.

اضا — Aza: Zırhlar.

عش — Uşş: Kuş yuvası.

اجم — Ücüm: Kal'e, köşk [aynı
kelime birbirine girmiş koyu
gölgeli ağaçlar da demektir ki
müfredi: اجم — eceme dir.]

عصر — Asr: Sığınak.

اسره — Üsre: Sağlam zırh.

سامه — Same: Kuyunun ağzını ge-
nişletmek için kazılan çukur,
dağın asıl toprağına uymıyan
maden damarları, kayalarda su
irkilecek çukur; cemi: سام — sâm

شبا — Şeba; Pusu.

شفا — Şefa: Kıyı, uç, [bu kelime
aynı zamanda güneş batmak ta
demektir.]

شفه — Şefe: Kıyı, dudak.

شفر — Şufr: Köşe, kıyı, kirpikle-
rin kökü, dibi = شفير — şefir.

شفق — Şafak: Köşe, kıyı [güneş
batarken hâsıl olan kızılık ta
demektir.]

صفق — Safk: Köşe, kıyı.

شبره — Şebre: Çukur.

زبن — Zebn: Köşe, nahiyeye, hü-
cra ev.

زفن — Zifn: Damların üstündeki
gölgelik.

زبق — Zabak: Hapis damı.

زابوقه — Zabuka: Evin köşesi.

صبر — Sumr: Avuç, Köşe = صبر —
Subr.

5— Burada ana kökün anlamı yine «Güneş» ve ondan çıkan genel mefhumlardan «Esas» mefhumudur.

	(1)	(2)	(3)	(4)	
T. Akuşak (Çağ.)	: ak + uş + ak				+ . = Kalbin içi, merkezi
Üöz (Yak.)	: üğ + öz + .				+ . = Öz, merkez
Ar. Ahaş'	: ah + aş + ağ				+ . = Karnın içindeki yer
Ekzam	: ek + ez + am				+ . = Nefes boruları, boğazın çukur yerleri
T. Öz	: öğ + öz + .				+ . = Asıl, kalp
İç	: iğ + iç + .				+ . = İç
Ar. Üss	: üğ + üs + üğ				+ . = Öz, kalp
Ass	: ağ + as + ağ				+ . = Öz, asıl
Izz	: ığ + ız + ığ				+ . = Öz, asıl
Iys	: iy + is + .				+ . = Öz, asıl
Asıl	: ağ + as + ıl				+ . = Öz
Asal	: ağ + as + al				+ . = Bağırsak
T. Simî	: iğ + is + im				+ iğ = Hayvanın bağırsak kısmı
Sime	: iğ + is + im				+ eğ = Usare
Ar. Sâme	: ağ + as + am				+ eğ = Ağacın özdeği
Semm	: eğ + es + em				+ eğ = Delik
Samîm	: ağ + as + am				+ im = İç, öz
Zamîr	: ağ + az + am				+ ir = Kalbin içi

(5) Öz, iç, merkez anlamlarında:

Akušak: Kalbin içi, merkezi (Çağatay) Pa. [Farsça: *Kâşâk*] bir nesneyi zamirde tutup gizlemek demektir.]

Öğuz: Irmak özü, suyun en derin yeri. [mutlak ırmak yerinde kullanılmıştır.]

Üös: Öz, merkez, ağacın özü [Tün-nöz: Gece yarısı, en karanlık zaman] (Yakut)

Osogos: Barak, karın. (Yakut)

Gez: (Orta Anadolu dil derlemeleri)

Özek: Merkez (Çağatay, Azeri) R.

Kazı: İç yağı (Altay)

Öz: Bir şeyin içi, en gizli yeri, kalp, ruh [iç, Yakutça aynı anlamda: (is) ve divanda ağaç, boynuz gibi her şeyin içi anlamında gösterilen (üş) de böyledir.]

Ezre: Nüve (Dergi)

Os: Karın (Yakut) [is-os şeklinde]

Simî: Ahşa, hayvanın barsak kısmı (Yakut)

Sime: Usare (Yakut)

Arapçada:

اکظام — âkzâm: Nefes boruları, boğazın çukur yerleri

اتصاب — Aksab: Barsaklar [yukardaki kelime gibi bu da cemi sanılmaktadır.]

احشاء — Ahşâ': Karnın içindekiler. [bu da (حش- Haşv)ın cemi sayılır.]

اس — Üss: Öz, kalp. (Lisanülârap)

اص — Uss: Asıl.

اصل — Asl: Temel

عص — Ass: Öz, asıl.

عض — Izz: " "

عص — İs: " "

عصاره — Usare: Öz, bir şeyin sıkılıp çıkarılan suyu

عصل — Asal: Barsak.

سامه — Sâme: Ağacın özdeki.

سم — Semm: Delik. [سم- Simam: Ağız, burun ve kulaklar].

ضمير — Zamîr: kalbin içi.

صميم — Samîn: İç, öz.

صفر — Safar: kalbin içi, özü

[صفره — *Sufra:* karalık. صفر — *Safir, sıfır, sufr:* boş]

6— Burada ana kökün anlamı yine «Güneş» esasında çıkan «Ziya» mefhumunun insan ruhunda tecellisi olan «his, idrak, zekâ»dır.

	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	
T. Ahsun (Çağ.)	: ah + as + un					+ . + . = Sarhoş
Eksin (Der.)	: ek + es + in					+ . + . = Âciz
Ar. Ağsa	: ağ + as + ağ					+ . + . = Ahmaklar
Ahsa	: ah + as + ağ					+ . + . = Şaşkınlık
Ahşam	: ah + aş + am					+ . + . = Burnu koku almıyan
A'sa	: ağ + as + ağ					+ . + . = Ahmak
Ahz	: ah + az + .					+ . + . = Şarabın sekir vermesi
Ahaz	: ah + az + .					+ . + . = Deve delirmek
T. Keşe (Kır.)	: ek + eş + eğ					+ . + . = Ahmak
Kes (R.)	: ek + es + .					+ . + . = Şaşkınlık
Kösün (Yak.)	: ök + ös + ün					+ . + . = Uyuşukluk
Ar. Has'	: ah + as + ağ					+ . + . = Göz yorulmak, görmez olmak
Hizr	: ih + iz + ir					+ . + . = Ahmak
Hic'a	: ih + ic + ağ					+ . + . = Ahmak
Kazf	: ak + az + af					+ . + . = Saçma söylemek
T. Azık (Der.)	: ağ + ız + ık					+ . + . = Yolunu şaşırma
İser (Türkm.)	: iğ + is + er					+ . + . = Aptal, akılsız
Uçuk	: uğ + uç + uk					+ . + . = Sara nöbeti
Ospah (Yak.)	: oğ + os + op + al					+ . = Körümsü adam

Üşermek (Di-

van): üğ + üş + er + em + ek = Gözü kararmak	
Ar. Accan	: ağ + ac + ağ + an + . = Ahmak
Aşa'	: ağ + aş + ağ + . = Görmek
Azh	: ağ + az + ah + . = Şaşkınlık vermek
T. Şim (Tel.)	: ığ + ış + im + . = Ahmak
Sapık	: ağ + as + ap + ık + . = Akılsız, deli
Seme	: eğ + es + em + eğ + . = Sersem
Ar. Semeh	: eğ + es + em + eh + . = Aklını kaçırma
Zebb	: eğ + ez + eb + eğ + . = Deve delirmek
Asf	: ağ + as + af + . = Yolunu şaşırma, azma
Şamak	: ağ + aş + am + ak + . = Şımarıklık
Samm	: ağ + as + am + ağ + . = Sağırılık

(6) Körlük, sarhoşluk, aptallık, ahmaklık, baygınlık, şaşkınlık, duygu uzuvlarının işlemezliği anlamlarında :

Türkçede :

Ahsun: Sarhoş, betmest. (Çağatay) R.

Ahsun(uğ): Sarhoş (D.L.T.)

Ağışmak: Dalâlete düşmek, yolunu şaşırma (Çağatay) (B.T.L)

Eksin: Âciz (Dergi)

Kasgı: Âtıl, derbeder. (Koybal, Sagay, Kaç) R.

Kes: Şaşkın, mebhut. (Lehçe) şaşkınlık. R.

Geç: Aptal, beceriksiz (Çağatay) R.

Keş: Kör. [Anadolunun bir kısım yerlerinde: "gözün keş olsun,, ilencinde kullanılır. Keş: Kırgızca akşam demektir.]

Keşe: Ahmak. (Kara Kırgız) R.

Keçe: Hissini kaybetmiş. Keçeleşmek: Uyuşmak

Kaçık: Deli

Kısır: Delirmek. (Yakut)

Kızbay: Âtıl. (Kumuk)

Küsün: Hissiz, kaba, uyuşukluk. (Yakut).

Kücül: Ebleh, aptal. (Dergi)

Azık, azgı: Dalâlet, yolunu şaşırma

Azımak: Gürültüden kulak duymaz hale gelmek (D. L. T.)

Esrik: Serhoş.

Esürük: Deli. (Dergi)

Usan: Tembel, gafil (Çağatay). Pa. [Sümerce Usan: Akşam demektir].

Osan(ğ): Sersem. (İdrak haşiyesi)

Ösrük: Sarhoş (Çağatay) (B.T.L.)

İser: Aptal, akılsız (Türkmen) R.

İsirmek: Tefekkürünü kaybetmek, sarhoş olmak (Karayım) R.

Üşermek: Gözü kararmak, dumanlanmak (D. L. T.)

Uzuşmak: Uyuşmak = keçeleşmek (D. L. T.)

Uçuk: Sara nöbeti. (بحر الفرائد، كتاب اللغات العربية)

Ospah: Körümsü adam. (Yakut)

Sapık: Akılsız, deli. [Sapmak: Dalâlete düşmek, yolunu şaşırma.]

Samarık: Sersem. (Dergi)

Samarak: Sersem, akılsız. (Dergi)

Samrama: Ahmak, hissiz „

Samsuk: Sadedil „

Seme: Ahmak, sersem. „

Sümülgün: Hastanın kendinden geçmesi, zihin dalgınlığı (Elidrak)

Sümlim: Türkçe konuşamayan. (D. L. T.)

Şapşal: Derbeder. (Dergi)

Şım: Ahmak, (Tobul) R.

Arapçada :

اهساء — Ehsâ': Şaşırılmış adamlar. [bu kelime müfredi olmıyan bir cemi sanılmıştır].

اخشم — Ahşam: Burnu koku almıyan.

اعشى — A'sa: Gece görmiyen, kör.

اعشر — A'sar: Ahmak, aptal

اغتر — Agser: Cahil, ahmak.

احسف — Ahsefe: Kör oldu. [Göze isnat olunarak.]

اغث — Agass'e: Saçma sapan söyledi.

اعثى — A'sa: Ahmak.

اخذ — Ahz: Şarabın sekir vermesi, tutması.

اخذ — Ahaz: Deve delirmek.

اغساس — Agsas: Ahmaklar. (Lisa-

nülarap) [bu kelime (عس — guss) un cemi sanılmıştır].

اغضى — Agza: Sustu ve gözünü kapadı.

حتر — Hasir: Gönül, dil, kulak için aciz vasfı olarak: Bir şey zapt edemez, tat duymaz, iyi işidemez.

حسیر — Hasîr: âciz, bitap [حسور — Husûr: Göz fazla bakmaktan yorulmak, göremez hale gelmek].

حصر — Hasır: Söz söyleyememek, tutulup kalmak.

خسأ — Has' خسوء — Husû': Göz yorulmak. Görmez olmak.

خسر — Hasr: Yolunu şaşırma.

خسف — Hasf: Gözü kör etmek.

خشوع Husû': Göz yumulmak, eğilmek, ses kesilmek, dinmek [aynı fiil: Akşam olmak demektir].

حجعه — Hic'a: Ahmak. [جمع — Hac' — Hic' kelimeleri de bu anlamdadır. (جمع) de: Gecedden bir müddet demektir].

حجابه — Hecace: Ahmak.

هذيان — Hezeyan: Saçma söylemek, sayıklamak.

كذف — Kazf: Saçma sapan söylemek, [aynı kelime kuskamak ta demektir].

هزر — Hizr: Ahmak, avanak = iser

هجاه — Hü'e: Ahmak.

هزيع — Hezi': Ahmak. [Bu kelime gecedden bir müddet anlamına da gelmektedir].

عجاج — Acac : Ahmak. [[ayni kelime toz, duman da demektir].

عجان — Accan : Ahmak.

عجز — Acz : Âcizlik, bir şey elden gelememek.

عسف — Asf : Yoldan azmak, şaşkınlık, şaşkınlık.

عشا — Aşa : Körlük.

عشواء — Aşvâ' : Şaşkın, mütereddit.

عضه — Azh : Dehşete düşürmek, şaşkınlık vermek (الخصص)

سمه — Semeh : Dehşet, korku, akıllı kaçırma.

ذمه — Zemeh : Dehşet, korku, akıllı kaçırma.

سباه — Sebâh : Saçma sapan söyleyen [سبه Sebeh: Ateh getirmek].

صابه — Sâbe : Sapıklık, delilik, beyinsizlik.

سفيه — Sefih : Beyinsiz = Sapıg.

صم — Samm : Kulağı duymamak, kapanmak.

صمت — Samt : Susmak.

سامد — Samid : Gabi, gafil. [Anadoluda bu gibilere: Samıt denir].

سبط — Sabit : Beceriksiz, ahmak.

سبح — Sebc : Sözde beceriksizlik, saçma, sapan söylemek.

شباة — Şebât : Akıllı az, beyinsiz.

شماق — Şamak : Şımarık, deli.

ذب — Zebb : Deve delirmek [ayni kelime akşam olmak ta demektir. ذباب — zubbab : Delilik].

ذاب — Zab,e : Akıllı iken eblehleşti.

7 — Burada ana kökün anlamı yine «Güneş» aslından gelen umumî anlamlardan «Hareket» mefhumudur.

(1) (2) (3) (4) (5)

T. As (Yak) : ağ + as + . + . + . = Geçmek, uzaklaşmak, kaybolmak.

Eksimek (Kel. ek + es + im + ek + . = Meyletmek

Dim.):

İkis (K.Kır.) : ik + is + . + . + . = Sıçramak, ileri geçmek.

Iğış (Altay) : ıg + ış + . + . + . = Geçe kalmak, vaktinde yapmamak.

Ar. Akş : ak + aş + . + . + . = Geçmek, ileri gitmek

Îaz : iğ + az + . + . + . = İlerlemek, geçmek

Agazza : ag + az + ağ + ağ + . = Koştı

Agaşsa : ag + aş + ağ + ağ + . = Koşturdu

Akşaa : ak + aş + ağ + ağ + . = Azaklaştı

T. Kes (Yak.) : ek + es + . + . + . = Hududu aşmak

Kos (Çuv.) : ok + os + . + . + . = Bir şeyden geçmek, hicret

Kaza (Alt.) : ak + az + ağ + . + . = Çabuk

Kas (Çuv.) : ak + as + . + . + . = Koşmak

Ar. Kass : ak + as + ağ + . + . = Koşmak

Gass : ag + as + ağ + . + . = Bir yere uğrayıp geçmek

Gazza : ag + az + ağ + ağ + . = Gecikti

Gazz : ag + az + ağ + . + . = Koşmak

Haşşe : ah + aş + eğ + eğ + . = Geçti

T. Aşga (Kaz.) : ag + aş + ağ + ağ + . = Acele

Uza (D.L.T.) : uğ + uz + ağ + . + . = Geçmiş zaman

Ösük (Yak.) : öğ + ös + ük + . + . = Mazi

Aşuk (Çag.) : ağ + aş + uk + . + . = Acele

Ar. Aşar : ağ + aş + ar + . + . = Aşırı hareket

Aşa : ağ + aş + ağ + . + . = Aştı, geçti

Azk : ağ + az + ak + . + . = Koşmak

Acr : ağ + ac + ar + . + . = Kaçmak

Ass : ağ + as + ağ + . + . = Havadis gecikmek

Ezük : eğ + ez + uk + . + . = Gecikmek

T. Şeb (D.L.T.) : eğ + eş + eb + . + . = Sürat, çabuk

Şimga (Alt.) : iğ + iş + im + ag + ağ = Aceleci

Sapmak : ağ + as + ap + am + ak = Geçmek

Ar. Sabe : ağ + as + ab + eğ + . = Koştı

Same : ağ + as + am + eğ + . = Geçti

Zebbe : eğ + ez + eb + eğ + eğ = Vakit geçti

Safh : ağ + as + af + ah + . = Vaz geçmek

Sebk : eğ + es + eb + ek + . = Geçmek, ileri gitmek.

(7) Geçmek, göçmek, aşmak, kaçmak, uzaklaşmak, koşmak, ayrılmak, gecikmek, vazgeçmek, geri kalmak, geri bırakmak, engel anlamlarında:

Türkçede:

âs = (agas) : Gelip geçmek, koşmak, uzaklaşmak, kaybolmak, yokolmak. (Yakut)

Eksinmek: Meyletmek. (Kelîle ve Dimne) tercümesi)

İkis: Sıçramak, atılmak, ileri geçmek. (Kara kırgız) R.

Geçmek: İleri gitmek. [Farsça: Heş: gitmek]

Göçmek: Bir yerden ayrılmak, başka bir yere gitmek.

Kaçmak: Süratle gitmek. [Farsça: *Kâç*: kaçmaktan kinayedir:(Burhan.)]

Kaşu: Firar. (Kara kırgız). R.

Kes: Hududu aşmak. (Yakut)

Kos: Bir şeyden geçmek, hicret etmek (Çuvaş) [=Yakutça: *Kös*, kara kırgızca: *Köş*]

Kas: Geçmek. (çuvaş) [bu kelime aynı lehcede: gece de demektir]

Kıstavul: Acele. (Nogay halk edebiyatı)

Hız: Sürat.

Kışmak: Yoldan sapmak, güneş batıya doğru eğilmek (D. L. T)

Kasmak: Kaçmak. (Sagay, Koybal)

Kaza: Çabuk (Altay)

Aşmak: Geçmek, ilerilemek, ileri gitmek.

Azırlmak: Ayrılmak (D. L. T.)

Aşga: Acele. (Kazan) R.

Aşuk: Acele. (Çagatay)

Uşma: Sürat. (Çulluk Kapan Lûgati)

Öza: Geçmiş zaman (D. L. T.)

Özek: Güneşin zevali. (Mukaddimetüledep tercümesi)

Ösek: Güneşin zevali

Usük: Mazi, geçmiş zaman (Yakut)

Çapmak: Acele etmek (İstanbul kuran tercümcisi)

Şep: Sürat. (D. L. T.)

Çabuk: Süratli. [=Farsça: *Çabük*]

Şınga: Aceleci. [Altay] R.

Şımdamak: Acele etmek. (Altay)R.

Savmak: Defetmek savuşturmak.e

Sapmak: Udûletmek, yolu geçip gitmek, inhiraf etmek.

Sappırı: Bir yerden öbür yere çabukca gitmek (Yakut)

Şımutmak: Azletmek. (Mukaddimetüledep tercümesi)

Arapçada:

عكش — *akş*: Geçmek, ileri gitmek.

اعش — *Aaşş,e*: Koşturdu, acele ettirdi.

احش — *Ahaşş,e*: Koşturdu, acele ettirdi.

اغش — *Agaşş,e*: Koşturdu, acele ettirdi.

اعد — *Agazz,e*: Koşturdu [Ağas(Yakut)]

ايغاز — *Îâz*: İlerlemek, geçmek [Ağas (Yakut)]

اكص — *Akâss,e*: Kaçtı, koşturdu.

اقش — *Akaşş,e*: Koştu, kaçıştı.

اقشع — *Akşaa*: Uzaklaştı, çekildi.

اعسب — *A'seb,e*: Kurt kaçtı.

احصف — *Ahsaf'a*: Uzaklaştırdı.

اعصف — *A'saf,a*: Süratle geçip gitti.

اعزب — *A'zeb,e*: Uzaklaştı, uzaklaştırdı.

احصب — *Ahsab,a*: Vazgeçti.

احصر — *Ahsar'a*: Alıkoymak.

احزق — *Ahzak,a*: „, gitmesine mani oldu.

اغزى — *Agza*: Borcunu geciktirdi.

اقصى — *Aksa*: Uzak, en uzak.

عكظ — *Akz*: Habsetmek, alıkoymak.

عكص — *Aks*: Habsetmek, alıkoymak.

حصب — *Hasb*: Korkup kaçmak.

حجر — *Hacr*: Menetmek, alıkoymak.

حث — *Hass*: Hızlandırmak, teşvik etmek

حض — *Hazz*: „

حاص — *Has,a*: Vazgeçti, udul etti.

حجم — *Hacm*: Menetmek, alıkoymak.

حشر — *Haşr*: Yurdundan uzaklaştırmak, aşımak.

حش — *Haşş,e*: Koşturdu.

حجول — *Hacûl*: Uzak.

حجا — *Hace,e*: Vazgeçirdi [=حجن — *Hacen,e*]

خزر — *Hazr*: Kaçmak.

خسف — *Hasef,e*: Geçti.

خش — *Haşş,e*: „

خشر — *Haşar*: Korkup kaçma.

خشف — *Haşf*: Koşma.

حجم — *Hecm*: Geçmek, sakinleşmek

حسع — *Hes'*: Koşmak.

حجر — *Hecr*: Bırakmak, vazgeçmek.

[Arapçada (ح) den önce gelen (د) lerin pek çoğu (ğ) nin değişimi olarak görülür.]

حجب — *Hecb*: Koşmak.

قس — *Kass*: Koşmak.

قس — *Çass*: Bir yere uğrayup

geçmek, bir adamı geçmek = hicvetmek.

غض — *Çazz,a*: Gecikti. (الانفاظ الكتابية)

قسقسه — *Kaskasa*: Bütün gece uyumayıp yürümek.

قشوش — *Kuşuş*: Kaçışmak, kaçmak.

قذوف — *Kazûf*, قذيف — *Kazîf*: Uzak.

قاصى — *Kasî*: Uzak.

قذل — *Kazel*: Meyletmek.

غذ — *Çazz*: Koşmak.

غذو — *Çazv*: Koşmak.

كاص — *Kâs,a*: Kaçtı.

كصم — *Kesam,e*: Geçti gitti.

كشج — *Keşah,a*: Vazgeçti.

كشمر — *Keşr*: Koşmak, kaçmak.

كشكشه — *Keşkeşe*: Kaçmak.

كشيش — *Keşiş*: Tard = Kaçırma

كشف — *Keşef*: Kavgada bozulmak, Kaçmak.

عسل — *Asl*: Koşmak.

عس — *Ass*: Havadis gecikmek.

عصف — *Asf*: Yoldan azmak = Şaşmak, koşmak.

اشر — *Aşar*: Aşırı hareket etmek

عشا — *Aşa*: Aştı, geçti (Lisanülarap)

عزوب — *Uzûb*: Kaybolmak, gitmek.

(uzmak = geçmek) = ازوف *Ûzûf*

عزم — *Azîm*: Çok süratli gidiş.

عشاء — *Asvâ'*: Acul.

عس — *Ass*: Gece gitmek, gece yürüyüşü. (أس *Âs'e* de böyledir.)

عجس — *Acs*: Geciktirmek.

عصر — Asr: Geç. [İkinci, akşam da demektir]

عزق — Azk: Koşmak.

ازوح Uzuh: Gecikmek. [uzaklık sözünün de divanda aynı anlamda olduğu görülür.]

عجر — Acr: Kaçmak.

ساب — Sáb,e: Koştu.

زاب — Záb,e: Kaçıp gitti.

سام — Sám,e: Geçti.

سبي — Seby: Uzaklaştırmak.

زب = Zeb: Vakıt geçmek. [akşam olmak ta demektir].

ذب — Zebb: Menetmek, alıkoymak.

زبن — Zebn: Savmak, defetmek, uzak ev.

ثبر — Sebr: Savmak.

صبر — Kapamak, menetmek.

صبن — Sabn: Menetmek, alıkoymak.

زبر — Zebr: Menetmek.

صفح — Safh: Vazgeçirmek.

ثبط — Sabat: Geçikmek, geri kalmak.

سبق — Sebk: Geçmek, ileri gitmek.

Uçunmak: Korkmak, tavahhuş etmek (Babus)

Arapçada:

احشم — Ahşam'a: Utandırdı.

احزى — Ahza: Korktu.

اخشى — Ahşa: Korkuttu.

اقزاء — Akzâ: Utananlar.

حصر — Hasb: Korkup kaçma.

حجاب — Hicab: Utanma.

خجل — Hacer: »

خزى — Haza: Utanmak.

حشم — Haşm: Utandırma.

حشمه — Hişme: Utanma.

حصر — Hasır,a: Utandı.

خشية — Haşyet: Korku.

خشر — Haşar: Korkup kaçma.

كاش — Kâşe: Korktu [= kaçtı]

كزم — Kezim: Korkak.

ذاب — Ze'b: Korkutmak [-Zebb: Akşam olmak demektir.]

شفق — Şafak: Korku [Aynı kelime: Akşam kızılığı da demektir.]

8— Burada ana kök anlamı yine «Güneş» aslından gelerek onun yerine ikame edilen «ego = ben» mefhumudur.

(1) (2) (3) (4) (5)

T. Kaska (K.Kır.): ak + as + ak + ağ + . = korkunç
Keselte (Yak.): ek + es + el + et + eğ = Gözünü yıldırımak
Kes (R.): ek + es + . + . + . = Utanma
Kocuk (Anad.): ok + oc + uk + . + . = İhtiraz, korku.
Kiçem (Çuv.): ik + iç + em + . + . = Mahcubane
Ar. Ahza : ah + az + ağ + . + . = Korktu
Ahşeme : ah + aş + em + eğ + . = Utandırdı
Akzâ : ak + az + ağ + . + . = Mahcup adamlar.

(8) Korkmak, Kaçınmak, utanmak, anlamlarında:

Kaska: Müthiş, korkunç (Kara kırıgız)

Keselte: Korkutma. (Yakut)

Keset: Gözünü yıldırımak. (Yakut)

Kıçanmak: Tehdit etmek (Altay)

Kazır: Korkunç. (Altay)

Kuşku: Tevehhüm, Kaçınma

Küşüm: Endişe, tevehhüm, Hicap, (Dergi)

Küşümlemek: Utanmak (Dergi).

Kes: Utanma. (R.)

Kiçem: Mahcubane. (Çuvaş)

Kocuk: Korku, ihtiraz (Anadolu).

Kecey: Kadın şamanlarından dünyaya gelen ve insanlara delilik ve türlü hastalıklar veren ifrit. (Yakut)

Öçü: Korku ifade eden ses. (Yakut)

Uçuk: Cin, peri. (Dergi)

Öcü: Dev, gulyabani. (Anadolu)

9— Burada ana kökün anlamı «güneş» ve «güneşin sıcaklığı»dır.

(1) (2) (3) (5)

T. Kas(Sağ.) : ak + as + . + . = Yağmurlu, sisli hava
Kıs (Yak.,Sağ.): ık + ıs + . + . = Kış
Kösüy (Yak.): ök + üs + üy + . = Donmak
Ar. Kass : ak + as + ağ + . = Kırağı
Kasiyy : ak + as + iy + iğ = Soğuk
Haşef : ah + aş + ef + . = İri iri düşen kar

(9) Kış, souk, üşüme, donmak, kar, buz anlamlarında:

Kıs: Kış. (Yakut, Sagay Koybal, Kırgız) R.

Kaz: Kartipisi (D. L. T.)

Kâs: Yağmurlu, sisli, fena hava. (Sagay) R.

Kus: Teşrinisani (Sagay) R.

Kuz: Güneş görmeyen yer, gölgelik, Şimal tarafı (Anadolu)

Güz: Sonbahar, hazan. (Anadolu)

Kuzgurmak: Kar saganaklı yağmak (D. L. T.)

Küşküay: Teşrinisani (Küerik) R.

Gücü: Karakış. (Anadolu)

Güçük: Kışın en şiddetli zamanı, Şubat (anadolu)

Küşikmek: Donmak. (Kazan) R.

Kösüy: Donmak, sertleşmek. (Yakut)

Kasnatmak: Soğuktan zangır zangır titretmek (D. L. T.)

Üşüme: Üşüme.

Üşik: Meyvaları Çalan soğuk (D. L. T.)

Arapça :

اكر — Ekezz.e: Soğuktan titretti, üşüttü.

احص — Ahass: Ayaz, şiddetli soğuk.

قسي — Kasiyy: Soğuk, katı.

قس — Kass: Kırığı.

حس — Hâss: Soğuk, ekini yakmak

حص — Hass: Soğuk, ekini yakmak

خسر — Hasar: Soğuk.

خشف — Haşef: خشيف — Haşif: iri düşen kar. [bu kelimeden çıkan müştakların pek çoğu, gece gezmek ve batıp kaybolmak anlamlarına da gelmektedir.]

حاشف — Hâşif: Soğuk.

خشف — Haşf: Soğukluk.

قشع — Kaş': Suyun üzerinde donmuş ince buz tabakası.

غاسق — Gasık: Soğuk. [ayni kelime: akşam ve güneş battıktan sonraki vakit anlamlarına da gelmektedir.]

قسقاس — Kaskas: Çok şiddetli soğuk. [çok karanlık gece de demektir.]

10 — Burada ana kökün anlamı yine «Güneş» aslından gelen «varlık» genel mefhumdur.

	(1)	(2)	(3)	
T. Eksik	: ek + es + ik			= Nakıs, kusur, ayıp
Aksak	: ak + as + ak			
Eksin	: ek + es + in			
Ar. Aksah	: ak + as + ah			= Aksak
Aksa	: ak + as + ağ			= Kulağının ucu kesik deve
Ekşem	: ek + eş + em			= Bir uzvu eksik olan
Akız	: ak + iz + .			= Kısa adam

حجمه — Hecme: Kışın şiddetli soğuşu.

هجوم — Hücum: Kış çabuk gelmek [hücum anlamı, gece ve kış düşüncesinden gelmiştir; yoksa Arap lûgatçilerinin sandığı gibi, soğuk ve kış hücum anlamından doğmamıştır.]

سبرات — Seberat: Kışın şiddetli soğukları = صبرات — Sabbarat

شيم — Şebem: Soğuk.

شبا — Şiba: Dolu yağmur sağanağı.

شنان — Şeffan: Soğuk, fırtına, tipi.

شفيف — Şefif: Soğuşun şiddeti.

شيبان — Şiyban: Soğuk, bulutlu gün.

صبر — Sabr: Buz.

صبره — Sabra: Şiddetli soğuk.

صبا — Sab': Kış gelmek.

صاف — Saf: Soğuk, ayaz.

صبيب — Sabîb: Kırığı.

زمهرير — Kışın şiddetli soğuşu. [Farsçada da (Zem) soğuk demektir.]

T. Kıs (Uyg., Çağ.): ik + is + . = az, nadir
Kizin (Çuv.) : ik + iz + in = küçük, ufak
Kiçi : ik + iç + iğ = küçük
Kısa : ik + is + ağ

Ar. Kası' : ak + as + iğ = Kısa, bodur çocuk
Kîs : ik + is + . = Kısa
Hıss : ih + is + iğ = Eksik
Hasf : ah + as + af = Eksilmek
Kass : ak + as + ağ = Kesmek

T. Az : ağ + az + . = Eksik
İsik (Anad.) : iğ + is + ik = En küçük
Oçug (Alt.) : oğ + oç + ug = En küçük
Oça (Alt.) : oğ + oç + ağ

Ar. Azz : ağ + az + ağ = az ve nadir olmak
İzb : iğ + iz + ib = kısa adam
Ezy : eğ + ez + ey = gölge kısaltmak, az ve nadir olmak

asûm : ağ + as + um = azlık, ihtiyaç

(10) Eksilmek, küçülmek, kısaltmak, azalmak, kusur, aksaklık, sakatlık anlamlarında:

Türkçede :

Ökşümek: Küçülmek, (Uygur, Çağatay) R.

Eksümek: Eksiltmek. (D. L. T.)

Eksemek: Yediğini eritmek, hazm etmek (Bursa Kuran tercümesi)

İksime: Hazm (مصرحات لامياء)

Aksak: Topal.

Aksamak: Eksik kalmak, iş yolunda gitmemek

Eksin: Aciz. (Dergi)

Eksik: Kusur, Ayıp. (Anadolu)

Ges: Kısa. Bu ip ges geldi. [Anadolunun birçok yerlerinde]

Kıs: Ayıp, kusur. (Dergi)

Kız: Kıtılık. (Kamusulervam)

Kısa: Kesmek.

Kasmak: Kısaltmak, kırmak, ceviz kırmak (Şor, Sagay) [Farsçada: Kâsten: Eksiltmek]

Kestek: Kısa. (Anadolu)

Kıs: Az, nadir. (Uygur, Çağatay) R.

Kiçi: Küçük. (Tuhfei zekiye)

Kicik: » (D. L. T.)

Kizin: » ufak (Çuvaş) [= Tatarca: Keçe, Çermik lehçesinde: izi, Votçada: içi]

Kısturmak: Kısaltmak. (D. L. T.)

Kızırmak: Azaltmak, eksiltmek (Altay) (Ver.)

Az: [Bazı yerlerde (ız) da: Az demektir.]

Esmek: Eksiltmek. (Anadolu)

[İkramını dilden ve lâftan yapan adamlar için kullanılan bir ata sözü: «Doluyu esme, bütünü kesme, buyur Allhı seversen!»]

İsilmek: Eksilmek. (D. L. T.)

Üzmek: Kesmek, ipi koparmak. (D. L. T.)

Uc: Tükenme (D. L. T.)

Oçug: En küçük (Altay) (Ver)

Oça: » » » »

Simelit: Azaltmak, küçültmek. (Yakut)

Arapçada :

اقشى — Akşo: Malı tükendi, fakirledi.

احش — Ahaşş,e: [Ele isnat ile] : Çolak oldu.

اعسم — A'sem: Aksak, çolak.

اعشك — A'sek: Solak = اعسر — A'ser

اقزام — Akzam: Kısa, bodur olanlar.

اقزل — Akzel,e: Aksadı.

اكسد — Eksed,e: Alış veriş aksadı.

اقصى — Aksa: Kulağının ucu kesik deve.

اقزن — Akzen,e: İnciğini kırdı = aksak yaptı

اكرم — Ekzem: Burun, el ve sair uzuvlarından biri kısa olan.

اكشم — Ekşem: Uzu veya hasebi eksik olan.

اكس — Ekess: Dişleri kısa.

اتصف — Aksaf: Ön dişi ortasından kırılan.

اقصم — Aksam: Ön dişi ortasından kırılan.

اتصاد — Aksad: Kırık süngü.

اقص — Kulağının ucu kesik deve.

احص — Ahass: İhtiyaç, uğursuz, yokluk.

عكيط — Akiz: Kısa adam.

اعسر — A'ser,e: Fakirledi, rızkı eksildi.

اكس — Ekâs,e: Hakkını eksik verdi — [eksüdü]

احسن — Ahass,e: eksiltti.

اقسر — Aksar'a: Eksiltti.

اخسر Ahser,e: Eksiltti.

اقصا — Kasa: Koyunun ve devenin kulağındaki kesiklik.

اقصر — Kasr: Kasmak, kısaltmak. [ayni kelime: Akşam olmak ta demektir.]

اقصر — Kısar: Kısalık.

اقصور — Kusur: Acizden bir iş yapamamak, kudret kısalığı.

اقزم — Kezem: Burun kısalığı.

اقزم — Kazam: Kısalık, bodurluk, adilik.

اقصيص — Kasîs: Kısa.

اقصع — Kasî': Kısa, bodur çocuk =

اقصع — Kasî'

اقصير — Kâsîr: Kısa.

اقص — Kîs: Kısa.

اقصر — Kesr: Az, eksik.

اقوس — Kevs: Sekmek, aksamak, malını değerinden eksige satmak [mazisi: كاس — kâs,e.]

اقصاص — Hasas: Fakirlik.

اقصص — Hîss: Eksik, kesik. [His - His: Hakkını kısmak, eksik vermek]

اغذ — Gazz,e: Eksiltti.

اخسف — Hasf: Eksilmek.

اهضم — Hazm: eksemek, yediğini eritmek.

احزقه — Huzukka: kısa, bodur adam = kıska.

اخاس — Has,e: Alış veriş aksadı.

اكساد — Kesad: Alış verişte eksiklik, aksaklık.

اقصص — Kass: kesmek. [Arapçada kesmek anlamına gelen yüze yakın kök vardır ki bunların hepsi de ya (k-s) konsonlarından veya bunların fonetik değişmelerinden doğmuştur. Bunları burada saymağa lüzum görmedim.]

اعاز — Âz,e: Azlık ve ihtiyaç içinde kaldı. [Masdarı: اعوز — Avez]

اعز — Azz: Az ve nadir olmak.

اعزى — Eza: Eksik ve az oldu. [ayni kelime: Akşam yaklaştı da demektir.]

اعس — Ass,e: Misafire az ikram etti. [Hâs,e de böyledir.]

اعزف — Ezef: Az ve küçük olmak, azlık ve ihtiyaç içinde olmak.

اعزب — İzb: Kısa adam.

اعزى — Ezy, اعزى — eza: gölge kısaltmak.

اعسوم — Asûm: Azlık.

اعاصص — Âis: İhtiyaç = Azlık [Lisanülarap]

اعش — Aşş: Az vergi.

اعشيب — Aşîb: Kısa.

اقشفر — Şafar,a: Eksiltti. [Şafar,a fili de: hem malı elden gitti, hem de akşam yaklaştı demektir.]

اقشف — Şeff: Eksilmek.

اقصبن — Zabn: Bir şeye vurarak azasından birini kesmek ve eksiltmek. (المخصص)

اقشفه — Şefh: Tüketmek, bitirmek.

11— Burada ana kök anlamı yine «Güneş» aslından gelen «kuvvet ve kudret» mefhumlarıdır.

	(1)	(2)	(3)	(4)	
T. Egez (Der.)	: eğ	+ ez	+ .	+ .	= Mecalsiz
Egeze (Der.)	: eg	+ ez	+ eğ	+ .	= Hasta
Ar. Akassa	: ak	+ as	+ ağ	+ ağ	= At zayıflıktan bitkin hale geldi
T. Kesel(Tar.,Çağ.)	: ek	+ es	+ el	+ .	= Hasta
Kecü (Kom.)	: ek	+ ec	+ .	+ üğ	= Tembel
Ar. Kesel	: ek	+ es	+ el	+ .	= Tembellik
Kâzz	: ak	+ az	+ .	+ ağ	= Yılgın
Gass	: ag	+ as	+ .	+ ağ	= Zayıf
Keşa'	: ek	+ eş	+ .	+ ağ	= Yorgunluk

- T. Çuman (Çağ.) : uğ + uç + um + an = Tembel
 Sobü (Yak.) : oğ + os + ob + üğ = Hastalanmak, zayıflamak
- Ar. Şeff : eğ + eş + ef + eğ = Kuvvetten düşmek
 Zebül : eğ + ez + eb + el = Solmak

(11) Yorgunluk, tembellik, hastalık, zayıflık, dermansızlık anlamlarında :

Türkçede :

- Eğez : Mecalsiz, (Dergi)
 Eğeze : Mecalsiz, hasta (Dergi)
 Kesel : Hasta, (Tar, Çağatay) R.
 Kösürsün : Tembel, kesel. (Yakut)
 Kecü : Tembel. (Koman) R.
 Kajan : Tembel (at hakkında (Altay) - Ver -
 Kösülmek : kudretten düşmek, bitap kalmak. (Anadolu)
 Köslemek : Kudretten düşmek (Dergi)
 Kösmek : Kudretten düşmek (Dergi)
 Kaşan(ng) : Burada, zayıf at (Çağatay) [aynı kelime: karanlık da demektir.]
 Usanmak : Aciz getirmek, yorulmak, bıkmak. [Sümerce : Usan : akşam]
 Çaban : Tembel. (Nogay halk edebiyatı)
 Çuman : Tembel (Çağatay) R.
 Sobü : Hastalanmak, zayıflamak. (Yakut)
 Sabıkı : Bitkin. (Yakut)
 Zabın : Zayıf. (Farsçada : Zebun)
- Arapçada :**
- اقص — Akass,a : At, zayıflıktan bitkin ve yerinden kalkamaz hale geldi.

- كسل — Kesel : Tembellik.
 كسر — Keser : Tembellik.
 نصار — Kasar : Tembellik.
 قاصم — Kasım : Âciz, bitkin.
 قصور — Kusur : Her işte aczinden bir şey yapamamak.
 كظ — Kâzz : Yılgın.
 غث — Gass : Zayıf.
 خاسف — Hâsif : Zayıf
 كسح — Kesh : Âcizlik.
 هزال — Hüzâl : Zayıflık, üzülmek.
 هزله — Hezre : Son derecede tembellik.
 حنون — Hacun : Tembel.
 كسع — Keşa' : Yorgunluk.
 خمل — Hachel : Bıkmak, usanmak.
 حشم — Haşem,e : Bitap oldu.
- عزل — Uzl : Zayıflamak = üzülmek = هزال — Hüzâl.
 عزوف — Uzûf : Usanmak.
 عسش — Aşes : Zayıflamak.
- شف — Şeff : Kuvvetten düşmek, zayıflamak
 شفق — Şefak : Zayıf elbise.
 ذب — Zebbe : Soldu. [Akşam oldu da demek]
 ذبل — Zebel,e : Soldu

12— Burada ana kök anlamı yine «güneş» aslından gelen «varlık, kuvvet, kudret, ışık» anlamlarıdır.

- (1) (2) (3) (4)
- T. Keçmek (Div.) : ek + eç + em + ek = Ölmek
 Kösmek (Div.) : ök + ös + em + ek = Solmak
 Kocamak : ok + oc + am + ak = İhtiyarlamak
- Ar. A'sem : ağ + aş + em + . = Çok ihtiyarlamış
 Akassa : ak + as + ağ + ağ = Eceli geldi
 A'safa : ağ + as + af + ağ = Öldü, bitti
 Kass : ak + as + ağ + . = Eceli gelmek
 Kazy : ak + az + ay + . = Ölmek
 Gâsî : ag + as + iğ + . = Çok ihtiyar
 Kuzam : uk + uz + am + . = Ölüm
- T. Ös (Yak.) : öğ + ös + . + . = Yok olmak, kaybolmak
 Ösük (Yak.) : öğ + ös + ük + . = Eski
 Eski : eğ + es + ek + iğ =
- Ar. Asf : ağ + as + af + . = Ölüm
 Azûm : ağ + az + um + . = İhtiyar
 Asv : ağ + as + av + . = Çok ihtiyarlamak
 Aşeme : ağ + aş + em + eğ = Yaşlı kadın

(12) İhtiyarlamak, eskimek, sönmek, uyumak, ölmek, bitmek, yok olmak anlamlarında :

Ohşamak : Uyumak. [at hakkında] (D. L. T.)

- Keçmek : Ölmek (D. L. T.)
 Geçinmek : „ (Anadolu)
 Kesermek : Ölmek (Dergi)
 Kocamak : İhtiyarlamak.
 Hocuray : Kuvvetten düşmek, kocamak. (Yakut)
 Kiciki : Eski, kadim (İstanbul Kuran tercümesi)
 Kösmek : Solmak (D. L. T.)
 Kıcımak : heder olmak. (Dergi)

Geçmek : Uyumak. [Anadoluda : “uyuyuvermişim,, yerinde : geçivermişim denildiği gibi, “uyumuşum,, yerinde de: bağrım geçmiş, canım geçmiş de denilir.]

- Ös : Yok olmak, kaybolmak (Yakut).
 Öçmek : Telef olmak, sönmek, kaybolmak. (Tarancı, Uygur, Altay, Televut, Çağatay). R «yiğitlik geçer, oltiriklik öçer» Kudatku-bilik
 Öçük : Sönmüş. (Çağatay)
 Ösük : Eski, mazi. (Yakut)
 Uzumak : Uyumak. [Uzu : Uyku] (D. L. T.)

خدر — *Hadar* : Karanlık = Yağmur.

خدف — *Hadf* : Kar atıştırmak. [= Uygurca *Kad*, divanda قاذ — *Kaz*] yine yağmur anlamında: هطف — *Hatf*, هطل — *Hatl*, هتل — *Hetl*, هتن — *Hetn*, هده — *Hedme* de böyledir.

Arapçada aynı fonetiği taşıyan ve tezime mevzu olan yirmi anlam serisindeki mefhumlarla birleşikli görülen daha bir çok kelimeler vardır ki bunların Gece ve Karanlık anlamlarına geldikleri görülür :

خدر — *Hader*, خاطر — *Hatir* : Gece karanlığı,

خدع — *Had'* : Güneş batmak, غدر — *Gadr*, غطر — *Gatv*, غطى — *Gaty*, غطل — *Gatal* : Gece olmak, ortalık kararmak, kap karanlık olmak.

هتر — *Hitr*, هتك — *Hüt*, هتا — *Het'*, هته — *Hit*, هده — *Hed'* : Gecedden bir müddet

حدو — *Hudv* : Gece, gündüzü takip etmek.

قتام — *Katam* : حتمه — *Hutme* : Karanlık.

Aynı kelimenin türlü türlü söyleniş şekillerinden başka olmayan bu sözler, ya tıpkı tıpkına yahutta pek az sesi değişmiyen tezimde saydığım bütün anlamlarla birlik ve birleşiklik göstermektedir. Bunları değerli dinleyicilerimin karşılaştırmalarına bırakarak sözü daha fazla uzatmak istemiyorum.

Uzıtmak : Uyumak (D. L. T.) [bu kelime: südü yoğurt, peynir yapmak ve ateşi söndürmek anlamlarında da gösterilmektedir].

Arapçada :

اغسان — *Agsân* : Eski elbiseler.

اعشم — *A'sem* Çok ihtiyarlamış adam. [= كاشم - *Kaş'am*]

اعصف — *A'safa* : Öldü, bitti, ekin erdi.

اكد — *Aksad,a* : Öldürdü.

احصد — *Ahsad,a* : Ekin biçme zamanı geldi. [حصد — *Hasad* : ölüm]

اقص — *Akass,a* : Eceli geldi.

حص — *Hass* : Yok etmek, kökünden kazımak.

حس — *Hass* : Öldürmek.

قص — *Kass* : Eceli gelmek.

حشيف — *Hâşif* : Eski elbiseler

قاصيه — *Kasiye* : Yaşlı koyun.

قضى — *Kazy* : Ölmek. [كزيى *Kaziyy* : ölüm.]

قضى — *Kazi,e* : Elbise eskidi.

هصا — *Hasa* : İhtiyarladı.

غاسى — *Gâsî* : İhtiyar = عامى - *âsî*

خسر — *Hasir,e* : Öldü, yok oldu. [Hasar : ziyan]

قشم — *Kaşm* : Ölmek. [كاشم *Kaşim* : ölüm]

كشعه — *Kaş'a* : Kocakarı.

هشيم — *Heşim* : Kuru ot.

هزأ — *Hez'* : Ölmek.

خشفه — *Haşefe* : Koca karı.

خشوف — *Huşuf* : kaybolmak.

قزام — *Kuzam* : Ölüm. [Lisanül-arap]

عجد — *Heced,e* : Uyudu.

عجم — *Hecea* : Gece uyudu.

هاجل — *Hâcil* : Uyuyan.

عفف — *Asf* : Ölüm.

عزوم — *Azûm* : İhtiyar.

عسو — *Asv* : عساه — *asâ* : çok ihtiyarlamak. [Aynı kelimeler: karanlık çökmek te demektir].

عجول — *Acul* : Ölüm.

اجل — *Ecel* : Ölüm.

هاج — *Hac,e* : Ot kurudu.

عصود — *Usud* : Ölmek.

عشمه — *Aşeme* : Yaşlı.

صمى — *Samy* : Av ölmek.

صم — *Simm* : Felâket.

سام — *Sâm* : Ölüm.

ذماء — *Zema'* : Son nefes.

صمير — *Samir* : Eti kemikleri üzerinde kurumuş adam; çok zaif. [صمير — *Sumeyr* : Güneşin batması.]

شم — *Şebim* : Ölüm.

شبر — *Seber,e* : Öldü.

13— Burada ana kök anlamı yine «Güneş» aslından gelen genel anlamlardan «cihet ve istikamet» mefhumlarıdır.

(1) (2) (3) (4) (5)

T. Ekse (Koyb,Sag.): ek + es + eğ + . + . = ense

Ar. Aksa : ak + as + ağ + . + . = son, gaye

Ar. Aks : ak + as + . + . + . = ters çevirmek

T. kiçge (Çağ.) : ik + iç + ig + eğ + . = art, ense

Ar. kes' : ek + es + eğ + . + . = ense

kusb : uk + us + ub + . + . = arka

T. Uç : uğ + uç + . + . + . = son, münteha

Uça (Şor.) : uğ + uç + ağ + . + . = sonuncu

Uş (Div.) : uğ + uş + . + . + . = hayvanlarda kuyruk sokumu kemiği

Ar. Acüz : ağ + ac + üz + . + . = art

» Ucm : uğ + uc + um + . + . = kuyruk sokumu

T. Şap (kır.) : ağ + aş + ap + . + . = Atın arka kısmı

Ar. Sebbe : eğ + es + eb + eğ + eğ = art

(13) Son, arka, ense, ters anlamlarında :

Türkçede :

Ekse : Arka. (Sagay, koybal) = ekçe [Yakutça: emese]

Giçge : Ense, arka, (Çağatay Lûgati)

Kes : Tersine hareket etmek; emrin, kanunun aksini yapmak. (Yakut)

Kıç : Ense, arka.

Kisre : Sonra (Orhun)

Köçük : Kıç. R.

Kocut: Bir az sonra, geç. Yakut)
Kuzruk: Kuyruk, kış. (Altay),
[divanda: Kudruk]
Uç: Son, münteha.
Uca: Arka. (Çağatay) R.
Oça: Sonuncu. (Şor) R.
Uzmak: Uymak = Arkasından git-
mek (D. L. T.)
Uş: Hayvanlarda kuyruk sokumu
kemiği (D. L. T.)

Şap: Atın kığı, karnının arka kıs-
mı. (Kırgız) R.

Arapçada:

اكساء — Eksa': Ardlar, geriler. [bu
kelime de cemi sayılarak bundan
(كس — Kes', كسو — Kūsū' şekille-
rinde müfret sigaları çıkarılmış-
tır. Arapların, umumiyet anla-
tan kelimeleri cemi sanarak bun-
lardan ayrıca türlü müfret şe-
killeri çıkarmış olmaları inkâr edil-
mez bir hakikattir.]

14— Burada ana kök anlamı yine «Güneş», «Güneşin ziyası» mefhumu-
nun insan ruhuna naklile teşekkül eden «iyilik, temizlik, mer-
hamet» anlamlarıdır.

(1) (2) (3) (4)

T.	Eges	: eg + es + . + .	= Muhalif
	Öküş	: ök + üş + . + .	= Aksi hayvan
Ar.	Akıs	: ak + ıs + . + .	= Huysuz, hırçın adam
	Akiş	: ak + iş + . + .	= kötü, huysuz adam
T.	Kas (Tar.)	: ak + as + . + .	= Suikast
	Kes (Yak.)	: ek + es + . + .	= Söz dinlememek, inat
	Kısa (Kır.)	: ık + ıs + ağ + .	= Tehevvür
	Kısır (Yak.)	: ık + ıs + ır + .	= kızmak, tehevvür

عكس — Aks: ters çevirmek, ters.
اقصى — Aksa: son, gaye.
قصوى — Kusva: Son; münteha.
نصب — Kusb: Arka.
قصرى — Kusra: نصارى — Kusara
işin sonu.
كس — Kes': Ense. [ayni kelime;
geceden bir müddet te demektir.]
فاشر — Kaşir: Koşuda son gelen
at

عجز — Acüz: Ense.

عجم — Ucm: Kuyruk sokumu =
Uca

سببه — Sebbe: Kış

زباء — Zebbâ': = [زب — Zebb:
Akşam olmak]

صميرى — Sumârâ': [صمير — Sumeyr:
Güneş batmak]

Ar.	Gaşm	: ag + aş + am + .	= Zulüm
	Kasr	: ak + as + ar + .	= Cebir, kahr
	Kaz'	: ak + az + ığ + .	= Kahr ve galebe
	Asu (Kır.)	: ağ + as + uğ + .	= Hiddet
	Açığ (Az.)	: ağ + aç + ığ + .	= Hiddet
	Öçük (Çağ.)	: öğ + öç + ük + .	= Şerir, hiddetli
Ar.	Asy	: ağ + as + ıy + .	= Azmak; isyan etmek
	Asf	: ağ + as + af + .	= Zulüm
	Ezûh	: eğ + ez + uh + .	= Azgın, haşin adam.
	Azık	: ağ + az + ık + .	= Azgın
	Eşah	: eğ + eş + ah + .	= Gazap
T.	Şap (Kaz.)	: ağ + aş + ap + .	= Kuvvetli, cesur.
	Şabu (Tob.)	: ağ + aş + ab + uğ	= Hücum, taarruz
	Sum (Kır.)	: uğ + us + um + .	= Kindar
Ar.	Sevm	: eğ + es + ev + em	= Zulüm
	Şeber	: eğ + eş + eb + er	= Şırmak
	Zamy	: ağ + az + am + ay	= Zulüm
	Zamd	: ağ + az + am + ad	= Zulüm

(14) Zulüm, gadır, gasp, gazap,
kavga, güçlük, gurur, azamet,
muhalefet, küsme, darılma,
inat... anlamlarında:

Türkçede:

Eges: Muhalif. (Kırgız) R.
Eğişme: Ziddiyet. (Dergi)
Ekiş: Baş kakıncı »
Öküş: Harın, aksi hayvan (D.L.T.)
Eksilenmek: Hiddetlenmek. R.

Kas: Kötü niyet, suikast. (Tar)
Hiddetli: (Kırgız)
Kazmak: Birisi hakkında kötü
düşünmek. (Kırgız) R.
Kaştasmak: Muharebe etmek.
(Kırgız, Karayım) [= Farsça:
Gâş: Büyük kavga]
Kazanmak: Galip gelmek.

Kaskalan: İsyân. (Dergi)
Kazu: Ganimet. (Çağatay) R.
Kasalak, Kaska: Mağrur, azametli
(Anadolu)
Kasamak: Hâkim olmak, mağrur
olmak.
Kaşka: Bahadır. (Çağatay) Pa.
Kaçut: Takip, hücum. (D.L.T.)
Kıçanmak: Tehdit etmek. (Altay)
—Ver.—
Kes: Söz dinlememek, inat etmek.
(Yakut)
Kezen: Tehdit. (Televut) R.
Kezik: Cür'et, cesaret (D. L. T.)
Kezimci: İmha edici. (Uygur) R.
Ksirilenmek: İnat etmek. (Kır-
gız) R.
Kısa: Tehevvür. (Kırgız) R.
Kısıruv: Cebir, tazyik » R.
Kısır: Hiddetlenmek, kızmak.
(Yakut)

Kısmak: Sıkmak, (Bütün doğu lehçeleri) R.; (D. L. T.)
Kızmek: Kin bağlamak. (Dergi)
Kışarmak: İnat etmek (Tobul) R.
Kışan: Muannit. (Tobul) R.
Guç: Zulüm. (D. L. T.)
Gücemek: Zulüm etmek (D. L. T.)
 [Gücenmek: Darılmak, küsmek]
Gic: Hiddet. (Dergi)
Kıcık: Gazap. (Dergi)
Kıcılama: Hücum etmek, diş bilemek. (Anadolu)
Kıcı: İntikam. (Dergi)
Kıcu: Muahaze, sitem (Kazak) R.
Kücem: Gasp, yağma (Mükadde-metüledep tercümesi)
Küstah: Güçlü, kuvvetli. (Yakut)
Kostak: Güçlü, yiğit (Anadolu)
Küsmek: Gazap etmek. (İbnimühenna)
Küsü: İğbirar. (Dergi)
Koç: Kahraman. „

Aza: Şerir [ruh. عزازيل — azazil, Azrail de bundandır.] [1]
Azmaq: İsyan etmek. (Anadolu)
Asu: Hiddet. (Kırgız) R.
Asav: Vahşi, harın hayvan (Çağatay, Kırgız) R.
Açu: Hiddet (Kazan, Kırım) R.
Açığ: „ (Azerî) R.
Acığ: İnat. (Dergi)
Acık: Hiddet, gazap. (Dergi)

[1] Aza öcü gibi karanlık ve gece tanrısı olsa gerektir:
 Ot sığırar polza ıraktan: «Kizi Keler» ter;
 Kece tünne edir polza: «Aza kelir» ter.
 Radloff. Türk halk edebiyatı nümune-leri. C. IX S. 634 — usân: Soir; le dieu des ténèbres. L'origine des langues I — 98

Ezmek: Mahvetmek, parça parça etmek.
İş: Muharebe (Çağatay, Azeri) R.
Üz: Adavet, buğz. (Uygur endeksi)
Üzmek: Cefa etmek, can sıkmak.
Üzmemek: İsyan etmek, söz tutma-mak (D. L. T.)
Öçük: Şerir, hiddetli. (Çağatay)R.
Öcemek: Düşmanlık etmek (Sagay)
Öç: İntikam.
Öcüt: Kin, intikam (D. L. T.)
Ös: Kavga, düşmanlık. (Yakut)
 [başka lehçelerde öş, öç]
Ösür: Düşmanlık etmek (Yakut)

Şamnu: İblis, şeytan. (Uygur in-deksi)
Şap: Kuvvetli, cesur, çevik (Ka-zan) R. [Tarancı lehçesinde (Şap: Gece)
Şabu: Hücum, taarruz (Tobul) R.
Çapgulamak: Cenk etmek (Çağatay) Pa. [Çabgun = Şebhun]
Çapım: Hücum, taarruz (Dergi)
Çapartı: „ (Çağatay) R.
Şamar: Sille.
Şamırgan: Hiddetlenme, darılma. (Kara Kırgız) R.
Şımarık: Küstah. (Anadolu)
Şımmak: Feveran etmek, taşkınlık göstermek. (Çağatay) Pa.
Şap: Kuvvetli, cesur, çevik (Kazan)
Sum: Kindar (Kırgız) R. [Sumsuk: Yumruk, darbe (Anadolu)]
Süme: Gurur, (Türk Dili) hud'a (Televut, Sagay, Şor) harbe (Ba-raba) R.
Samas: İnat, ısrar (Elidrâk)

Arapçada:

احشم — Ahşam,a: Kızdırdı, öfke-lendirdi.
احشب — Ahşab,a: Kızdırdı, öfke-lendirdi.
احسب — Ahseb'e: Kızdırdı, öfke-lendirdi.
اغسف — Agsef,e: Zulmetti.
حكش — Hakş: Zulmetmek. [حكش - Hâkiş: zalim.]
عكش — Akiş: Kendisinden iyilik umulmıyan adam.
عكص — Akıs: Huysuz, hırçın adam = aksi
عكس — Aks: Aksilik, hırçınlık bu-ğuz [aynı köke bağlı (عكسه — akîse: Karanlık gece demektir.)]
عكر — Akiz: Hırçın, huysuz adam.
اخذ — Ahz: Zorla malını almak, iş-kence etmek.
احضن — Ahzan,a: Malını, hakkını gasbetti.
حسف — Hasef: Kinlenmek, gazap-lanmak. [Bir kimseye kalbi ka-rarıp kin ve küduret bağlamak. - kamus tercümesi -]
حساكه — Husâke: Gazap, küskü.
كشع — Keşah: Husumet.
حشنة — Hişne: Kin, husumet.
حشمة — Hişme: Gazap [Farsça: Hişm
حج — Hacc Muhalefette ısrar etmek.
خشاش — Hişaş: Gazap
غشم — Gaşm: Zulüm = غشپ — Gaşb.]
غش — Gışş: Hiyanet.

غزو — Gazv: Kavga, yağma.
خيس — Hays: Gadr. [Mazisi: خاس — Hâs'e]
قسر — Kasr: Cebir, kahr = Kısü
قضع — Kaz': Kahr: ve galebe.
هضم — Hazm: Zulüm.
خصم — Hasm: Düşman. [= Has-mar (Yakut) = Arapça: غصمه — Gazmara: Kızmak, öfkelenmek]
غضب، غيظ — Kızma, öfkelenme.
هاس — Has'e: Ezdi = هس — Hess'e.
 [حزب — Hazb de ezmek demektir.]

عاز — âz'e, عا — âs'e, عاص — âs'a, عظ — azz'a, عصى — azz'a, عصى — asa: Azdı, isyan etti, şiddetlendi, katılaştı.
عصى — Asy: Azmak, isyan etmek.
أذى — Ezâ: Üzdü, eziyet verdi.
أز — Ezz'e: Azdırdı.
عسف — Asf: Zulmetmek, azmak.
عسوف — Asûf: Zalim, gaddar,
أزم — Ezm: Ezmek, bitirmek (Teh-zibül'elfaz), kuvvet (Tacülarus)
ازوح — Ezûh: Azgın, harın.
عذاب — Azab: İşkence, ezgi.
عز — Azz: Kuvvetli olmak, kuv-vetli adam.
عزق — Azık: Azgın = Azığ.
عذقانه — Azkane: Azgın, huysuz kadın.
عسر — Asir: Hırçın, huysuz Adam; meş'um, felâketli zaman.
عسير — Asir: Güç, zor.
عثره — Asre: Harp, kavga.

أزام — Ezam: Şiddet = اضم Azam: غضب.

اشح — Eşah: Gazap.

عشا — Aşa: Zulm, (المخصص) [عشى — aşıyy: akşam demektir.]

عجر — Acr: Hamle, hücum.

هيجاء — Heycâ': Kavga, savaş. [aynî kelimenin bağlı olduğu (هيج — Heyc) kökü kavga anlamına gelmekle beraber güne izafetle de bulutluluk ve yağmurluluk anlatılmaktadır ki gece ve karanlıkla olan ilgisine bu da kuvvetli bir tanıktır.]

هجوم — Hücum: Göçüm, yumulmak = hamle etmek.

زم — Zemm: Burnu yukarda, kibirli.

زمك — Zemek: Gazap.

زميع — Zemî': Cesur, şeci.

زمع — Zemi': Çabucak kızan.

زمر — Zemer: Mürüvetsizlik, adilik.

زخ — Zemah: Azamet, kibirlilik.

زج — Zeme: Gazab

ذماره — Zemare: Şecaat.

سوم — Sevm: Zulüm. [mazisi: سام Sâm'e: bundan gelen سوم — Sevvem'e: fiili yağmacılık etti de demektir.]

ضم — Zaym: Zulüm: [mazisi: ضام Zam'a]

ضمي — Zamy: Zulüm, hak yemek.

ضمد — Zamd: Zuüm.

شمم — Şemem: Tekebbür, burnu yukarda olma.

شبر — Şeber: Şıarmak.

صم — Sam': Kılıçla vurmak.

شفر — Şafar'a: Eziyet etti, [شفر — Şaffar,â: akşam yaklaştı]

15 — Burada ana kök anlamı yine «Güneşin ziyası» aslından gelen «parlaklık ve iyilik» mefhumlarıdır.

	(1)	(2)	(3)	(4)
T. Hosu (Yak.)	: ah + os + uğ +.	= Tayıp, hiciv		
Kıcu (Kaz.)	: ik + ic + uğ +.	= Muahaze,		
Hoci (Yak.)	: oh + oc + iğ +.	= Hiciv		
Ar. Hasf	: ah + as + af +.	= Tahkir etmek		
Gass	: ag + as + ağ +.	= Hicvetmek		
Kass	: ak + as + ağ +.	= Koğuculuk		
Kazm	: ak + az + am +.	= Kınamak		
Hicv	: ih + ic + iv +.	= Hiciv		
T. Usuk (Der.)	: uğ + us + uk +.	= Tezvir		
Ar. Asb	: ağ + as + ab +.	= Kınamak		
Azm	: ağ + az + am +.	= Zemmetmek		

T. Seme (Yak.) : eğ + es + em + eğ = İtap

Zeme (Buryat) : eğ + ez + em + eğ = Tekdir

Ar. Zemm : eğ + ez + em + eğ = Kınamak

Sebb : eğ + es + eb + eğ = Söğmek

Zâme : ağ + az + am + eğ = Kınadı

(15) Zem, hiciv, tezvir. tahkir anlanlarında :

Türkçede :

Egiz: Tarız (Dergi) [ekis de başa kakma, darılma anlamındadır.]

Kazranmak: Tahkir etmek. (Şor) R. Hosu: Tayıp, hiciv, söğüp sayma. (Yakut)

Geçmek: Hicvetmek, Geçinti yapmak [=keçmek = (amusülevram)]

Hıcn: Muahaze. (Kazan) R.

Hoci: Tayıp, hiciv [Arapca هجو = Hicv]

Usuk: Tezvir. (dergi)

Seme: İtap, tekdir, tevbih (Yakut)

Zeme: İtap, tekdir, (buriyat) — Pekarski —

Sümmek: Tahkir etmek. (Dergi)

Arapçada:

احس — Ahass,e: Tahkir etti.

احص — Ahass,a: Kötüledi, kınadı.

اقزع — Akza,a: Sövdü, darıldı = انذع

اخزي — Ahza: Terzil ve tahkir etti.

احضن — Ahzan,a: Kınadı, takbih etti.

حسل — Hasl: Kötületmek.

خشل — Haşl: Kötületmek, haşlamak.

خسف — Hasf: Tahkir etmek, baltırmak.

هجو — Hicv: Aleyhte bulunmak, [türkçede olduğu gibi arapçada da (هجا — Heca fiili hem geçmek, savuşmak hem de geçmek: Bir adamı zemmetmek anlamlarında ortaktır.]

هجل — Hecl: Hicvetmek.

غس — Gass: Hicvetmek. [Bu kelime de her iki geçmek anlamında ortaktır. Türkçe de geçmek, geç: gece ile bağlı olduğu gibi (غس) de : Karanlık, akşam olmak anlamlarına gelen: (غسم)

(غسف، غسق، غسك، غضا) kelimelerile ilgilidir. Karalamak ta bir adamı hicvetmek demektir.]

قس — Kass: Koğuculuk.

قصب — Kasb: Kınamak, sövmek.

فصع — Kas': Tahkir, terzil.

فزم — Kazm: Kınamak = فزم — gamz.

قشب — Kaşb: İftira, bühtan.

عزم — Azm: Zemmetmek [Türkçede olduğu gibi arapçada da

vokalli, vokalsiz aynı anlama gelen birçok kelime vardır].
عصب — Asb : Dilile incitmek, azarlamak.
عض — Azz, عزم — azm, عز — azr, عذل — azl : Kınamak, azarlamak.
ازرى — Ezra : Kınadı.

اشب — Eşeb,e : Kınadı.
ذم — Zemm : Kötülemek, kınamak.
ذام — Zam,e : Ayıpladı, kınadı.
سب — Sebb : Sövmek.
ذأب — Ze'b : Zemmetmek.

16 — Burada ana kök anlamı yine «Güneşin ziyası» aslından gelen «iyilik» manasıdır.

	(1)	(2)	(3)	(4)
T. Eksüme (Der.)	:	ek	+ es	+ üm + eğ = Hasislik
Ar. Ekzem	:	ek	+ ez	+ em + . = Hasis
Aks	:	ak	+ as	+ . + . = Bahil
T. Kız	:	ık	+ ız	+ . = Bahil
Kıça (Alt., Tel.)	:	ık	+ ıç	+ ağ = Hırs
Kücey (Yak.)	:	ük	+ üc	+ ey = Aldatmak
Ar. Hass	:	ah	+ as	+ ağ = Hile
Kezz	:	ek	+ ez	+ eğ = Hasis
Hac'	:	ah	+ ac	+ ağ = Bahillik

(16) Hisset, haset, hırs, hile anlamlarında :

Türkçede :

Egeşme : Haset. (Dergi)
Eksüme : Hasislik

Kazıb : Haris, tamahkâr adam.
Keser : Hasis R.
Kız : Bahil. (D. L. T.)
Kısınmak : Hasislik yapmak. (Dergi)
Kısmık : Hasis. »
Kısmır : » »
Kısır : Verimsiz »
Kıskanmak : Haset.

Kıça : Hırs. (Altay, televut) R.
Kücey : Aldatmak. (Yakut)

Aşırmaq : İhtilâs.
Aşımak : Gabv. (Tuhfe zekiye)
Özün : Hile. (Dergi)
Üzütlük : Bahillik. (D. L. T.)
Şeber : Hasis. (Şor) R.
Şüme : Kurnazlık, hilekârlık. (Televut, Altay) R.
Çap : Hile. (Türkmen) (B.T.L.)
Çabı : Hırs, tama. (Televut, Altay) R.
Sapalıç : Hile. (Bahrülğaraip)

Arapçada :

اکزم — Ekzem : Hasis.
عقص — Aks : Bahil.
عكش — Akiş : Hayra yaramıyan adam
حصر — Hasar : Bahillik.
حس — Hass : Hile.
حسد — Haset : Kıskanma.

كز — Kezz : İstiyenlere yüz buruşturan hasis.
كزم — Kezem : Bahillik.
كسح — Kesih : Yardım istiyene yüz çeviren namert.
حأ — Hac' : Bahillik
حجو — Hacv : »
عس — Ass : Lûtfünü kısmak.
عش — Aşş : » »
عشم — Aşm : Aç gözlülük, tama.
صمصم — Samsam : Çok bahil adam.

17 — Burada ana kök anlamı yine «Güneşin ziyası» aslından gelen «iç ışığı, neşe» mefhumudur.

	(1)	(2)	(3)	(4)
T. Öksüme (Alt., Tel.)	:	ök	+ ös	+ üm + ek = Ağlamak
Ar. Eksefe	:	ek	+ es	+ ef + eğ = Kederlendirdi
T. Keser (Kır.)	:	ek	+ es	+ er + . = Felâket, belâ
Kazgu	:	ak	+ az	+ ağ + uğ = Keder
Ar. Haser	:	ah	+ as	+ er + . = Şiddetli teessür
Hasır	:	ah	+ as	+ ir + . = İç sıkıntısı
Hazze	:	ah	+ az	+ ağ + eğ = Gönül endişesi
T. Açu (Alt.)	:	ağ	+ aç	+ uğ = Keder, dert
Asiy (Yak.)	:	ağ	+ as	+ iy = Kederlenmek
Ar. Esef	:	eğ	+ es	+ ef = Kederlenme
Esâ	:	eğ	+ es	+ ağ = Hüzün, keder
Azak	:	ağ	+ az	+ ak = Sıkıntı

(17) Sıkıntı, keder, ıstırap, teessür, felâket anlamları :

Türkçede :

Öksüme : Ağlamak. (Altay, Televut, Kırgız, Karakırgız) R.
Aksım : Nedamet. (Çağatay) Pa.
Öksünmek : Nedamet etmek (D.L.T.)

Iğs : Sıkmaq. (Yakut) - Bötlingk-
Üğim : Keder. (Kür) R.
Ikış : Zor nefes. R.
Ikışmak : Ağır bir şeyin altında bo-
calamak. (Anadolunun birçok yerlerinde)
Keser : Felâket, belâ (Kırgız) — Pe-
karski

Kazgu: Kaygı, keder (Nehcülferadis)

Haçan: Felâket çekmek. (Yakut)

Köş: Nefes darlığı, nefes alamıyacak bir halde bulunma. (Altay) - Ver -

Açu: Keder, dert (Altay)

Acık: Keder, ıstırap = acı (Dergi)

Asiy: Kederlenmek. (Yakut)

Ası: Keder. (Yakut)

Azbuy: Gussa. (Çağatay) (B. T. L.)

Üzüntü: Keder, gönül ezgisi.

Esirgemek: Kaybettiğinden dolayı tahassür ve teessüfetmek (D.L.T.)

Şemen: Midede hâsıl olan ıstırap, acı. (Kara Kırgız) R.

Şamama: Hastalıklı çocuk. R.

Arapçada:

اغشف — **Agşafa:** Hastalandı.

اخشم — **Ahşaa:** Kederlendirdi.

اكسف — **Eksef'e:** »

احزان — **Ahzan:** Tasalar, kederler

اقض — **Akazza:** Felâkete uğradı.

18— Burada ana kök anlamı yine «Güneş» aslından gelen «iyilik ve temizlik» mefhumlarıdır.

	(1)	(2)	(3)	(4)
T. Köş (Der.)	: ök + ös + . + .	=	Aşağılık, kötü	
Kösege (Yak.)	: ök + ös + eg + eğ	=	Uğursuz zaman	
Kuşuk	: uk + uş + uk + .	=	Karışık	
Ar. Guss	: ug + us + uğ + .	=	Adi, aşağılık adam	
Kuz'e	: uk + uz + eğ + .	=	Ayıp, bozukluk	
Kaza	: ak + az + ağ + .	=	Çörcöp	
Gışş	: ıg + ış + ığ + .	=	Karışıklık, bulanıklık	

كاسف — **Kâsif:** Mahzun, ümidi kesik
كظم — **Kazım:** كظيم - Kazız: Çok kederli, sıkıntılı.

غصه — **Gussa:** Kaygı.

حزه — **Hazze:** Gönül endişesi, iç ezginliği.

حصير — **Hasır:** İçi sıkıntılı.

حزن — **Hüzn:** Üzüntü, keder.

خيس — **Hays:** Gam.

حسر — **Haser:** Şiddetli teessür, telehhüf.

اسف — **Esef:** Yanma, kederlenme

اس — **Esâ:** Hüzn, keder.

اض — **Azz:** Sıkıntı; keder, müşkülâta uğramak.

ازق — **Azak:** Sıkıntı, ezgi.

أزل — **Ezl:** Sıkma üzme.

آز — **Âz:** Sıkıntılı

شفيف: Soğuktan dişlere arız olan ağrı.

شوف: Hastalık zayıflatmak, eritmek.

T. Şam (Kır.) : ağ + aş + am + . = fena

Şama (Barab.

Çağ.) : ağ + aş + am + ağ = Tortu

Şum (Çağ.) : uğ + uş + um + . = Kötü, şerir

Şöp (Kır.Şor.) : öğ + öş + öp + . = Çörcöp

Ar. Şum : uğ + uş + um + . = Uğursuzluk

Şeba : eğ + eş + eb + ağ = Yosun

Sufl : uğ + us + uf + ul = Tortu

Sebel : eğ + es + eb + el = Tortu

(18) **Kötülük, pislik, adilik, aşağılık, karışıklık, kalıntı, döküntü, yalan, günah anlamlarında:**

Türkçede:

Öğus: Selin sürüklediği odun, ağaç yığını = çörcöp (Televut) R,

Küs: Düşkün, aşağılık, kötü. (ana dilden derleme)

Kaz: Ağaç kabuğu. (D. L. T.)

Kez: Tencerenin dibine yapışıp kalan kazıntı. (D. L. T.)

Kusağan: Kötülük. Her türlü fenalık, değersiz adam (Yakut)

Kuosa: Kusur, hata. (Yakut)

Kösege: Uğursuz zaman. (Yakut)

Kuşuk: Karışık. R.

Kuzgamak: Karıştırmak (Behce-tüllûgat)

Aşak: Adî, hakîr (Dergi)

Azuk: Günah (Uygur) = Yazuk

Asık: [yüz için]: Purtarmış

Eçek: Fena, (Kara Kırgız) R.

Eşeki: „ (Kazan) R.

Oçak: Pek fena (Altay) — Ver —

Ösküre: Solma, kuruma. (Televut)R.

Şam: Fena (Kırgız) [aynı kelime bu lehçede akşam da demektir]

Şam görmek: Nefret etmek. (Kır-gız)

Şama: Çay tortusu. (Baraba, Çağatay, Tarancı) [arap dilinde de شام — Şamâc: Yenildikten sonra atılan üzüm döküntüsü, çörcöp demektir.]

Şapşak: Miskin, pis (Kazan) R.

Şum: Kötü, şerir (Çağatay) R.

Şum: Çirkin mahlûk, u'cube. (Tarancı, Sart) R.

Şeprek: Tortu, cibra (Çağatay R.

Şöbik: Yenildikten sonra atılan yemiş çöpü ve çekirdeği [(ş) harfi (c) nin değişmişidir.] (D. L. T.)

Cob: Her şeyin tortusu ve sıklıktan sonra kalan çörcöp (D.L.T)

Şöp: Çörcöp. (Kırgız, Şor) R.

Çepel: Kötü. (Dergi)

Çapak: Gözlerden akıp kuruyan pislik.

Seme: Suç kabahat. (Yakut)

Zeme: » » (Buryat)

— Pekarski —

Sümü: Boş, nafile (Çağatay Lûgati [Anadoluda: Sümeye: Boşuna, faydasız yere şeklinde].

Sumduk: Günah (Kırgız).

Samurtug: Müşevveş, sonu belirsiz (D. L. T.)

Arakçada :

- اعشم — A'sam: Kurumuş ağaç =
اخشاب — Ahşap: [اعيشم — Ayşem
Kuru ekmek]
اقضم — Akzam: Dişleri çürüyüp
siyahlanmış adam.
اقدن — Akzen'e: Türlü ayıplarla
alüde oldu.
اغثر — Agser: Yosun
اقدار — Akzar: Pislilikler. [Bu ke-
lime de (قذر — Kazr) sözünün
cemi sanılır; halbuki yukarda
geçen kelime de anlma olduğu
gibi fonetikçe de bunun aynıdır.
Aşağıdaki kelimeler de bunun
başka çeşitleridir.]
اقزی — Akza: Doğru, dürüst iken
bir kusurla lekelendi.
اكذوبه — Ükzûbe: Yalan, uydurma
söz.
اخشاء — Ahsâ': Hayvan tezeleri
اخس — Ahass: En kötü, en adi
اشاب — Akşab: Paslar, kirler.
اخشن — Ahşan: Mezmun adam.
احسن — Ahşen'e: Pislendi, koktu.
اخشف — Ahşef: Her tarafı uyuza
karmış deve.
اقشف — Akşaf: Uğursuz yıl = اقشر
— Akşar.
عكش — Akış: İşe yaramıyan adi
adam.
عكص — Akıs: İşe yaramıyan adi
adam.
غسق — Gasak: Buğdayın içinde
bulunan karamuk gibi yabancı
tohum ve saire... [Aynı kelime:
Akşam karanlığına da denir.]

- حصل — Hasal: =
حسافه — Husâfe: Hurma dökün-
tüsü = حسابه — Kusabe.
حشاره — Huşare: Adi insanlar.
حشر — Haşer: Kepek = حشر — Kışr
حشف — Haşef: Hurma döküntüsü.
حشو — Haşv: Aşağı takım insan.
حشاة — Haşat: İşe yaramıyan adam
حيس — Hays: Karıştırmak.
حشن — Haşen: Kir, yağır.
حشف — Haşef: Kuru ekmek.
حثل — Hasl: Fenalık, suihal
حمله — Hasleme: Karışma
غش — Gışş: Bulanıklık, karışıklık,
purtarik yüzlü.
غس — Guss: Adi, aşağılık adam.
غسر — Gasr: İş karışmak.
غسر — Gaser: Gölün üzerinde top-
lanan çörcöp.
غشو — Gasv: Et bozulmak, su pis-
lenmek.
هث — Hess: Yalancılık.
قزم — Kazem: Adilik, denilik.
قاشی — Kaşî: Geçmez, kalp para.
قشب — Kaşib: Pash kılıç.
قشب — Kışb: Pas, kir.
قشبه — Kışte: Adi, aşağılık adam.
قشفت — Kaşef: Vücut kirliliği, mülev-
veslik, kıyafetsizlik, dirlikdarlığı.
قصاره — Kusara: Döküntü.
قصری — Kusra: Elenti.
قصيف — Kasıf: Elenti.
قضاً — Kaz': Tulum bozulup pis-
lenme, elbise eskimek, yıpramak.
قضاه — Kuz'e: Ayıp, bozukluk.
قضه — Kuzza: »

- قذل — Kazel: »
قذی — Kaza: Çörcöp.
قسم — Kasm: Şek, tereddüt.
قسو — Kasv: Para kalp olmak
[Gece kararmak ta demektir.]
كسف — Kesf: Abusluk, dürük
yüzlülük.
كصيص — Kâsîs: Tiksinecek şey.
كس — Kâss'a: Yüksek iken al-
çaldı.
كصي — Kâsy: Aşağılamak, al-
çalmak.
كسید — Kesîd: Aşağı adam.
عثر — Aser: Yalan.
عضه — İza: »
اساء — İsâe: Bozmak, kötüleştir-
mek.
ازب — İzb: Aşağı, adi adam.
اسون — Üsün: Su bozulmak, içil-
mez hale gelmek.
اشابه — Üşabe: Haram karışık
kazanç.
عشم — Aşem: Kuru, bozulmuş,
çillenmiş ekmek.

- عجام — Ucam: Çekirdek.
زبله — Zebble: Deve kığı زبل — Zebil:
Pislik. [Anadoluda pislige: Zibil
denir.]
زبد — Zebed: Çörcöp, köpük.
ثبل — Sebel: Çepel, tortu.
سفل — Süfl: Dibe çöken tortu.
ثفل — Süfl: » » »
جفافة — Cüfâfe: Döküntü.
جفال — Cüfâl: Köpük, selin ge-
tirdiği çörcöp.
جباب — Cübab: Çörcöp, köpük.
شوم — Şü'm: Uğursuzluk.
شماج — Şamâc: Yenildikten sonra
atılan üzüm döküntüsü, çöpleri.
شمط — Şamt: Karışarmak.
شاب — Şab,e: Karıştırdı. [شاب —
Şâibe: Kir, nakise]
شبا — Şaba: Yosun.
شبك — Şebek,e: Karıştırdı.
شبهه — Şübh,e: Düşünce karışık-
lığı, tereddüt.
شفاق — Şafak: Kötü, pis = Çapak.

19— Burada ana kök anlamı yine «Güneş» aslından kopuşan «esas,
iyilik, güzellik» gibi mefhumlardır.

T.	Akşu (Şar.	(1)	(2)	(3)	(4)	
	Türkis.)	: ak + aş + uğ + .	=	Gaseyan		
	Ekşik	: ek + eş + ik + .	=	Ekşi		
Ar.	Ahşeme	: ah + aş + em + eğ	=	Et bozuldu, ekşidi.		
	Akeşe	: ak + eş + eğ + .	=	Ekmek çillendi.		
T.	Kes (Yak.)	: ek + es + . + .	=	bozmak		
	Kucur (Kar.)	: uk + uc + ur + .	=	Ekşi		
	Kis	: ik + is + . + .	=	Gidişme, kaçınma		

Ar. Hays : ah + ay + as + . = Kaksımak, bozulmak
 Hazz : ah + az + ağ + . = süt ekşimek.
 Hazk : ah + az + ak + . = ekşimek

(19) **Tadı kaçmak, ekşimek, acımak, bozulmak, bayatlaşmak, iç bulanmak, tiksinek, kaşınmak, saçma söylemek, mizah anlamlarında :**

Türkçede :

Aksımay : Alaycı (Altay) — Ver — Ekşimek : Yemek bozulmak.

Okşu : Gaseyan. Şarkî Türkistan. R.
 Ekşik : Ekşi (D. L. T.)

Kes : Bozmak. (Yakut)

Köjü : Ekşimiş, tahammür etmiş. (Yakut)

Gıcı : Acı kelimesile birlikte ve aynı anlamda söylenen bir kelime. Yakutçada : (Aji-Keji) günah ve fena demektir.

Gücüle : Karga büken denilen acı ve ağulu bir ot.

Kis : Gidişme, kaşınma. (Çuvaş).

Kıçık : Kaşınma. (Nehcülferadis).

Kusmak : Yediğini geri çıkarmak.

Kucur : Ekşi : (Karayım) R.

Kıç : Ağaçların ifrazatı. (Anadoludan gelen fişlerden)

Kızmek : Nefret etmek. (ben senden kızdım.) (Anadolu)

Kesinti : İstihza. (Biyanki)

Kaşmer : Maskara. R.

Kajan : İstihza. (Şor) R.

Ğuşamak : Maskaraya almak (Azeri)

Ğismek : İstihza etmek (Dergi)

Asiy : Ekşimek. (Yakut)

Asıt : Ekşitmek, Kaşındırmak. (Yakut)

Azmak : Tadı bozulmak, süt için : ekşimek (Anadolu, Kamus tercümesi)

Acımak : Ekşimek (D. L. T.) yağ ve sairenin tadı bozulmak (Anadolu)

Aznamak : Bozulmak, değişmek (D. L. T.)

Eçik : Ekşi. (İbnü Mühenna)

Samaykımız : Taze, henüz ekşimiş kımız. (Yakut)

Samramak : Hezeyan etmek (Babus, Elidrâk haşiyesi)

Sümülgen ; Hezeyan. (Elidrâk)

Simil : Miskin. (Dergi)

Sümsük : Miskin, kokmuş. (Dergi)

Arapçada :

اخشام — Ahşam,a : Tadı bozuldu, ekşidi, (et için) süt için de bunun bizde (ekşi = eşki) gibi değişmiş bir şekli olan : (اشخم — aşham,a) şekli kullanılır.

عكش — Akkeş,e : Ekmek çillendi.

اخذ — Ahaz,e : Süt ekşidi. [masdarı : (اخذوه — uhûze) dir.]

اخذن — Ahşen,e : Su tulumu koktu, pislendi.

حصف — Hasaf : Kuru gıcık ve uyuzluk.

خشى — Haşiyy : Kuru. (خشيش) kuru ot.

خجل — Hacer : Bozulma, değişme.

خيس — Hays : Et, ceviz gibi şeyler kaksımak, bozulmak.

حزن — Hazn : Etin bozulup kokması.

حذق — Hazk : Ekşimek.

حتر — Haser : Balın bozulması, kükremesi, ermiyen ekşi meyva.

حزر — Hazr : Süt ve sıranın ekşimesi, azması. [حازر — Hazir : ekşi surat.]

حشيش — Haşîş : Kuru ot.

كسى — Kasıyy : Kalp, karışık para.

كشى — Kaşiyy : » » »

كشب — Kaşb : Bozmak.

كز — Kazz : Kusmak, tiksinek, iğrenilecek hal.

كغث — Gass : kusmak, tiksinek.

كخور — Husur : Kusmak, tiksinek.

كغذ — Gazz : Kusmak, tiksinek, iğrenilecek hal.

كقذف — Kazf : Kusmak, tiksinek.

كغسقان — Gasakan : Kusmak, tiksinek.

كغشى — Gasy : = [iç bulanmak anlamındaki bu kelime, hava bulutlanmak da demektir]

كقدر — Kazr : Pislilik.

كهدى — Hezey : Sayıklamak, saçma söylemek.

كعجر — Hucr : Sayıklamak, saçma söylemek.

كهدر — Hezr : Saçma, sapan söylemek.

كهزأ — Hez' : Alay etmek.

كهزل — Hezl : Alay etmek.

كعشم — Aşm : Bozulmuş kuru ekmek.

كعشب — Aşb : Ekmek kurumak.

كعش — Eşş : Kuru ekmek.

كعجن — Ecn : Su bozulmak = عجم — ecm : yemekten tiksinek.

كعجاج — Ucâc : Tuzlu, acı su.

كعص — Ass : Sertleşmek.

كعصاره — Isara : Kuru ekmek.

كعاصل — Asal : Suyun bozulup kokması.

كعاصل — Assal,a : Et bozuldu.

كعسو — Asv : İşten el azmak, sertleşmek.

كعجم — Ecm : Tiksinek.

كعاصمر — Asmara : Süt pek ekşidi.

كصمر — Samr : Pek fena koku.

كصمر — Samar : Süt ekşimek.

كصمكوك — Samakûk : Yapışkan, buluşuk şey = sümük.

كصمل — Samel : Kurumak.

كسميل — Semîl : Ekşi süt.

كذمم — Zemîm : Bozulmuş iğrenç su, sümük.

كذى — Zema : Pis koku.

20 — Burada ana kök anlamı yine «Güneşin uzaklaşması» mefhumundan çıkan «kesafet ve sıklık» anlamıdır.

(1) (2) (3) (4)

T. Öküş (Uyg.) : ök + üş + . + . = çok

T. Oguş (Div.) : og + uş + . + . = aşiret

Ar.	Akiş	: ak + iş + . + . + . = çok, toplu
Ar.	Ahşam	: ah + aş + am + . + . = kalabalık
T.	Kos (Çağ)	: ok + os + . + . = cemiyet
	Koşum (Kum)	: ok + oş + um + . + . = zümre, fevç
	Kazır	: ak + az + ır + . + . = iri, kocaman
	Kuşa (Yak.)	: uk + uş + ağ + . + . = yığın, küme
Ar.	Gaşş	: ag + aş + ağ + . + . = üşütmek
	Kaşş	: ak + aş + ağ + . + . = toplamak, biriktirmek
	Kess	: ek + es + eğ + . + . = sık, çok
	Gazîr	: ag + az + ir + . + . = çok
T.	Asru	: ağ + as + ar + uğ = ziyade
	Üşmek (Div.)	: üğ + üş + em + ek = toplanmak, üstüne birirmek
Ar.	Ezr	: eğ + ez + er + . + . = ot birbirini sarmak, kaplamak
	Üsre	: üğ + üs + er + eğ = aşiret, oymak
	Aşd	: ağ + aş + ad + . + . = toplamak
	Asv	: ağ + as + av + . + . = toplamak, üşüşürmek
T.	Simm (Yak.)	: iğ + is + im + iğ = toplamak, yığmak
	Cum (Çağ.)	: uğ + uc + um + . + . = cemi, toptan
	Çıma (Tel.)	: iğ + iç + im + ağ = halk
Ar.	Samara	: ağ + as + am + ar + ağ = topladı
	Cemm	: eğ + ec + em + eğ = toplamak
	Subbe	: uğ + us + ub + eğ = cemaat

(20) **Çokluk, kesafet, kalabalık, irilik, cisim, gövde anlamlarında:**

Türkçede:

Öküş: Çok. (Uygur) R.; (D.L.T.)
Okuş: Bereket. (Kamus tercümesi)
Iksa: Sık, kesif (Yakut)

Koş: Cemiyet (Çağatay)
Koşmak: Artırmak, ilâve etmek (Altay) - Ver -
Kos: Muhteşem, muzaaf, iki kat (Televut, şor, Çağatay) R.

Kos: Birleştirmek, artırmak (Altay)
Kuşu: Birleşme, birbirine katma (Kazan) R.

Koşun: Komşu (D. L. T.)

Koşulmak: Artmak, çoğalmak (Çağatay) R.

Koşun: Halk, askerî kıt'a (Tüzükât)

Koşum: Zümre, fevç (Kumuk)

Koca: İri, büyük.

Kuja: Yığın, küme. (Yakut)

Kazır: İri kocaman (Altay) - Ver -

Kiçeyi: Biriktirme (Yakut)

Köşmen: Mülâhham (Dergi)

Köşermek: Dolmak, taşmak (D.L.T.)

Aşırı, aşâ: Çok.

Aşmak: Çoğalmak (Dergi)

Aşıl'nak: Çoğalmak, artmak (Uygur) P. P.

Asru: Ziyade. (Uygur)

Üzremek: Artmak, üremek (D.L.T.)

Üşmek: Toplanmak, üstüne birirmek (D.L.T.)

Simm: Toplamak, yığmak (Yakut)

Simileh: Ormanın kesafeti, geçilmez ormanın sık yeri. (Yakut)

Çıma: Halk. (Televut) R.

Camramak: Toplanmak, üşmek (Kırgız) R.

Cum: Cemi, toptan. (Çağatay) Pa. [gerek bu, gerek yukarıda geçen kelime: kapamak anlamına gelen (yama - yum) sözlerimizin fonetik değişişidir. (yumgı): Cem'i, cümle demektir. (Yumru, yumruk, yumak, yumulmak = tehalük) hep bundandır. Arapça (جمع، حمل، ضم) sözleri de hep bundan alınmış söz kökleridir.]

Arapçada:

Ahşam — Ahşam: Kalabalık. [Bu kelime, toplantı anlamında ve cemî şeklinde ise de müfredi yoktur. -المخصص-].

عكش — Akiş: Çok, toplu. [عكش - akş: Toplamak, köpekler üşüşmek, kıl, ot çoğalmak, gür ve sık olmak.]

حكش — Hakş: Toplamak, çoğaltmak.

اعسام — A'sam: Cisim, gövde, yaradılış.

اكاسم — Ekâsim: At yığını.

اكسوم — Uksûm: Otları birbirini sarmış bahçe.

اكثم — Eksem: Karnı kocaman adam. [اكثم — Eksem'e fiili de: kaba su doldurmak demektir.]

اكزم — Ekzem'e: Çok yedi.

اكثر — Ekser: Pek çok. [اكثر — Ekser'e Öküşledi — İbni Mühenna]

عكز — Akz: Toplanmak, takabbuz.

عكسه — Akise: Çok deve [Bu kelime: karanlık gece de demektir.]

اغضف — Agzaf'a: Mal, meyva çok ve bol olmak: [Gece karardı da demektir.]

اخصاب — Ahsab: Ot ve mal bollukları.

احز — Ahazz'e: Artırdı, fazlalaştırdı.

احشد — Ahşed'e: Toplandı, üşüşdü.

اغز — Agazz'e: Halkın hayvanları, sütleri bolaldı, çoğaldı.

حش — Haşş: Malı çoğaltmak.

حشد — Haşd: Topluluk, çokluk.

حشر — Haşr: Toplamak, üşürmek.

حشوك — Huşûk: Dolmak, halk toplanmak = üşük.

حجل — Hacel: Otlar uzayıp çoğalmak.

حائره — Hâsire: Cemaat.

هوش — Hevş: Halk toplanmak, üşüşmek
غنا — Gasa: Yer yüzünde ot çoğalmak, yeri kaplamak.
غاص — Gass: Dolu, sıkışık.
غاضى — Gazıy: Bol, çok nesne.
[Aynı kelime karanlık gece de demektir.]
غشى — Gaşy: Üşüşmek. (lisanül-arap)
غذمه — Guzme: Çok süt, çayırı, otu mebzul yer.
قش — Kaşş: Toplamak, biriktirmek.
قشب — Kışb: nefis, zat. [Karaltı, yığın mülâhazasıyla
قت — Kass: Malını toplayıp çoğaltmak. [كاسه — Kasâse: Cemaat demektir.]
قشو — Kasv: Malı çoğaltmak.
غزير — Gazîr: Çok.
قض — Kazz: Çok.
قصف — Kasf: Halk sıkışıp izdiham hâsil etmek.
كش — Kesb: Toplamak.
كس — Kesb: Malı çoğaltmak, kazanmak.
كساب — Kusab: Çok,
كس — Kess: Sık, çok, kalın.
كظ — Kâzz: Sıkı, kalın.
كشف — Kesf: Çokluk, cemaat.
كشيف — Kesîf: Sık, koyu.
كثر — Kusr: Kocaman, pek çok.
كثار — Kisar: Cemaat, topluluk.
كشج — Kesc: Çok yemek.
كشحه — Keshame: Sık sakal.

كشل — Kesl: Toplamak, çoğaltmak
كشم — Kesm: Toplamak, çoğaltmak
كشو — Küsv: Toplanmış toprak yığını.
كص — Kâss,a: Uşüşdü.
—
ازر — Ezr: Ot azmak, birbirini sarmak, kaplamak [ازار — izâr: örtü]
اش — Eşeb: Ağaçların geçilemeyecek kadar sıklığı.
عصا — Asa: Toplanma, cemaat.
عصو = Asv: Toplanma, cemaat
عصبه — Uste: Cemaat
اسره — Üsre: Bir adamın yakın kavim ve kabilesi, oymağı.
اثرى — Esra: Malı çok adam. [vokalı düşerek çıkan (اثر — Sarâ') ve (اثر — Serve) de böyledir. Bizdeki (sürü) ve bunun daha kısalmış olan (Sü) de aynı şeylerdir].
اصير — Asîr: Sık, gür kirpik
اصيله — Asîle: Topluluk, cemaat (المخصص)
ازب — Ezebb: Bol, ucuzluk yıl. [اب — Ezebb,e fiili güneşe isnat ile: batmağa yaklaştı anlamına da gelir.]
عشل — Asil: Çok, kalın, kaba.
عشد — Aşd: Toplamak.
عسكر — Asker: Çokluk, cemaat [Bu kelime gece karanlığı da demektir.]
—
صمر — Samar'a: Topladı [اصمر — Asmar,a da böyledir.]

صم — Samm: Katmak, biriktirip çoğaltmak.
جم، جمع حجر، جبل، حى: Bu göklerde toplamak, biriktirmek anlamlarında müşterektir.
شفو — Şefv: Bir karaltı belirlemek.
شفر — Şefr Kimse [karaltı, yığın mülâhazasıyla] شبره — Şebre: Boy

شفره — Şefre: Kimse [karaltı, yığın mülâhazasıyla]
سامه — Semame: Vücut karaltısı
شبح — Şabah: Şahs, karaltı.
شبيع — Şebî': Çok. [شبع — Şeba': Tokluk]
صبه — Subbe: Cemaat = به — Sübe

IV

L'ALLOCUTION DU PROF. ANAGNOSTOPULOS [1]

Je regrette, ayant reçu très tard l'invitation bien aimable de participer au Congrès, de n'avoir pas eu le temps de préparer ma thèse sur l'influence mutuelle exercée par le turc et le grec. Ce serait un chapitre important de l'histoire de deux langues qui éclaircirait en même temps l'histoire des peuples qui les parlent, leur vie commune, leur collaboration civilisatrice. Je me permets de la promettre pour le Congrès prochain. Je me bornerai aujourd'hui à présenter mes hommages respectueux à son Excellence M. le Président de la République Turque, qui a le rare privilège de diriger d'un manière géniale et éclairée les destinées de ce pays noble et ami, d'être le Protecteur généreux de la culture intellectuelle, de savoir allumer dans les palais jadis impériaux la flamme immortelle des lettres et des sciences.

Je dois aussi saluer respectivement M. le Président du Conseil et M. le Ministre de l'Instruction Publique, qui en sa qualité de Président de l'Association Turque de Philologie, a su donner - avec la collaboration infatigable de l'éminent collègue et Secrétaire Général de l'Association, M. İbrahim Necmi Dilmen, et d'autres savants - une forte impulsion aux recherches scientifiques turques et créer un mouvement intellectuel vraiment remarquable.

J'ai été très heureux d'étudier de près la Grande Réforme de la langue et écriture turques, qui constitue une des œuvres qui honorent le plus Atatürk et ses collaborateurs éclairés, et d'apprendre quels sont les questions et problèmes scientifiques, qui font l'objet des études et de l'activité de nos collègues turcs.

Je souhaite de tout mon cœur que les résultats de ce Congrès soient très féconds pour le développement ultérieur de la linguistique turque.

[*] Türkçesi : Sf. 289

V

L'ORIGINE DES LANGUES [1]

Toutes les langues, du moins celles de notre Ancien Monde, sont sœurs; toutes, elles dérivent également et en ligne directe, d'une même source; elles ont une même origine, une seule mère; et cette mère unique de toutes les langues est la langue sumérienne, découverte en Chaldée au siècle dernier. Et, en assignant au seul sumérien la maternité de toutes les langues, nous devons diminuer encore l'extension de ce mot et le restreindre à quelques centaines de radicaux monosyllabiques, conservés dans cette langue et d'où dérivent tous les parlers de notre Ancien Monde.

Ces radicaux primitifs nous ont été transmis par les Sumériens sous forme d'hiéroglyphes, exprimant une idée principale, avec ses nuances et aussi ses homonymies; et chaque hiéroglyphe est dessiné de façon à représenter, sous une image sensible, cette idée principale. Ainsi l'hiéroglyphe de l'eau figure un canal d'irrigation aux eaux débordantes.

La lecture de ces hiéroglyphes, avec leurs sens variés, nous a été transmise par les scribes assyriens, et il se trouve que chaque hiéroglyphe possède plusieurs lectures souvent très disparates.

Prenons un exemple, celui de l'hiéroglyphe de l'eau: il se lit de sept manières différentes, compliquées elles-mêmes de variantes. Voici:

1 — *a*, *aa*, *â*; 2 — *e*; 3 — *me*; 4 — *es*, *asa*; 5 — *id*; 6 — *ur*, *bur*, *pur*; 7 — *dur*, *t'ur*.

Comment expliquer toutes ces lectures si diverses?

On pourrait croire qu'elles correspondent chacune à l'un ou à l'autre des sens variés que possède, en général, tout hiéroglyphe. Ainsi, en effet, l'hiéroglyphe de l'eau signifie, à la fois, «eau, hautes eaux, boire, arroser, laver, purifier, engendrer, concevoir, père, enfant, rejeton, pleurer, voyageur à monture, etc.»

Est-ce qu'une lecture spéciale serait réservée à chacun de ces sens? Il n'en est rien, car la lecture *a*, au témoignage des scribes as-

[*] Türkçesi : Sf. 303 - 310

syriens, servait à exprimer tous ces sens: eau, boire, irriguer, laver, engendrer, concevoir, père, enfant, pleurer, etc. L'emploi des autres lectures est à peine indiqué pour le sumérien.

A quoi donc servaient ces autres lectures?

La réponse à cette question va vous révéler le secret de l'origine des langues. La lecture *a* représente le nom de l'eau chez les Sumériens; les autres lectures sont le nom de l'eau en d'autres langues. Et chose curieuse et importante à noter, ces autres langues, qui communient dans cet hiéroglyphe avec les Sumériens, appartiennent à des peuples apparentés ou associés entre eux de quelque manière. Ainsi les noms de l'eau propre à cet hiéroglyphe appartiennent tous à des races qui, parties de Chaldée, sont dirigées vers notre Occident. Nous allons en donner la preuve.

Mais pour comprendre notre exposé, il faut savoir que ces radicaux simples sont rarement employés seuls. Comme ils sont susceptibles de plusieurs sens, avons-nous dit, ils ont toujours eu besoin, dans l'usage, d'être fixés, dans le sens spécial qu'on voulait leur faire exprimer, par un second élément qu'on leur ajoutait, et qui exerçait la fonction de déterminatif. Nous allons en voir des exemples à l'instant.

Rappelons les lectures de l'hiéroglyphe *a*:

1 — *a*, 2 — *e*, 3 — *me*, 4 — *es*, 5 — *id*, 6 — *ur*, *bur*, *pur*, 7 — *dur*, *t'ur*.

1° — *a* est le nom de l'eau en sumérien; il emploie aussi *e*, mais cet *e* est emprunté plutôt à un autre hiéroglyphe qui a le sens de rivière, réservoir; on trouve en assyrien, le composé *agû*, cours d'eau, variante de *egû*, rivière.

Cette lecture *a* a été très usitée en notre Occident, en union avec un déterminatif qui a le sens de «marcher, couler, courir», emprunté le plus souvent à l'hiéroglyphe *kû*, ce qui donne le sens «d'eau courante».

a) C'est d'abord le persan *âb*: *â*, eau + *be*, courante, une lecture de l'hiéroglyphe *kû*. Cet *ab* se retrouve en arabe et en celtique, où il prend les formes *abb*, en irlandais, *aven*, *avon* en breton avec le sens de rivière; *abhan*, en gæl, avec le sens de rivière, qui répond au sanscrit *avani*. Les terminaisons *an*, *en*, *on*, signifient grand et donnent le sens de «grande eau courante» ou rivière.

b) Le latin possède *aqua*, eau; le provençal *aigua*, composés des deux lectures *a*, *ai* et des deux déterminatifs *qu*, *gu*, qui sont deux lectures aussi de l'hiéroglyphe *kû*, comme *be*, dans *ab*, avec le même sens: «eau courante». On a cru que le provençal *aigua* venait du latin *aqua*;

on voit qu'il n'en est rien; ces deux mots dérivent des hiéroglyphes *a* et *kû*, dont ils sont des lectures différentes.

1. L'anglo-saxon ancien, scandinave, frison, norvégien et islandais avaient conservé l'*â* sumérien pour désigner l'eau. Il est curieux de noter que ce nom *a*, *â*, de l'eau ne se soit conservé que dans ces langues anciennes parlées aux deux extrémités sud et nord de l'Ancien Monde.

2. La lecture *e*, l'eau, est propre à l'assyrien, qui l'emploie aussi dans les composés, *egû*, rivière.

Le grec en use dans ses composés: *ureo*, uriner (*ur* ur-a de pénis + *e*, l'eau).

Le français a aussi le mot *urée*, le bourguignon *éa*, eau; d'autres dialectes *ève*, *eghe*, eau qui s'analysent par *e*, eau + *a*, *be*, *ge*, courante, relevant toujours de l'hiéroglyphe *kû*.

L'anglais possède *ea*, *ewe*, eau, et le vieil islandais avait *e*, comme l'assyrien. La finale *me* de *ewe*, est pour *me*, fontaine, ce qui donne «eau de fontaine».

3. La lecture *me* sous la forme *mey*, eau courante (*me* + *i*) est propre à l'hébreu. Les autres langues emploient cette lecture dans les composés: assyrien *mehû*, pluie (*me*, eau, + *hû*, du ciel); turc: *esme*, fontaine: *es*, du fond, de source, + *me*, eau; allemand: *melt*, fondre (*me-l*, en eau + *t'ê*, fondre); hongrois: *meder*, rivière: *me*; d'eau + *dir*, courant.

4. *es*, *asa*. Cette lecture est peu employée; il n'y a pas lieu de s'y arrêter.

5. *id* Cette lecture se trouve dans les composés; en basque: *idor*, aride: *id-a*, d'eau + *ur*, manque; *idoi*, mare, puits: *id-a*, d'eau + *u*, creux, puits; en latin et français, humidus, humide: *hu-m*, par l'eau + *id*, humecté, rat'bu.

6. Les lectures *ur*, *bur*, *pur*, ont une grande importance. L'assyrien les a conservées dans les noms de l'Euphrate *uruttu*, *buranunu*, *purattu*: *ur*, *pur*, eau + *at*, rapide, *uttu*, *nun*, grande. Cette lecture, sous sa forme *ur*, est propre au basque: *ur*, eau; *uria*, pluie; *ur*, eau + *i-a*, du ciel; on trouve aussi *bur* dans *buruntzi*, nuage d'eau, *bur*, eau + *un-zi* du ciel, dans les nuages. Cette lecture *bur* a été celle de la population primitive du sud de la Gaule; elle a donné leur nom aux villes de Bourbonnais, des trois Bourbon, où la finale *bul*; signifie bon et *bun*, chaud. Les trois Bourbon, en effet, sont célèbres par leurs eaux thermales: Bourbon-Langy, Bourbon-Larchambault, et Bourbonne-les Bains. La ville de Bordeaux, *Burdigala* (*bur-di*, près de l'eau + *gal*, ville, établissement) lui doit aussi son nom.

De ces constatations philologiques on peut induire avec une quasi-certitude que c'est la race basque et ses associés, qui ont les premiers cultivé et habité les rives de l'Euphrate, puisqu'ils ont donné à ce fleuve un nom de leur langue; puis ils sont venus coloniser nos pays du sud de la France, où ils habitent encore.

7. Aussi intéressante et instructive est la lecture *dur*, *t'ur*: *dur* est le nom de l'eau chez les Bretons, il y désigne aussi la pluie: *di*, du ciel + *ur*, eau. On peut suivre les migrations de ce peuple aux noms des fleuves et rivières qui portent ce *dur t'ur* dans leur appellation. Le Nil a porté un instant le nom *atur*, l'Espagne a son *Douro* à l'ouest et sa *Turia* à l'est. La France a l'*Adour*, la *Dordogne*, la Dore au Puy-de-Dôme, la *Durance*, le *Douron* et le *Dourduf* en Bretagne. Ce sont tous pays habités par les Bretons ou les Celtes.

Nous arrêtons ici nos inductions sur cet hiéroglyphe *a*.

Nous voulons attirer l'attention sur un autre hiéroglyphe, parce qu'il intéresse la langue turque et la Turquie elle-même. C'est l'hiéroglyphe *mun*, auquel le turc a emprunté son nom de l'eau, *sou*. Voici ses lectures:

1) Mun, mu, mudra; 2) sum, su?, suh; 3) ia; 4) sig, siq, gu, hatim.

Il désigne l'eau, *mû*, et la pluie, *samu*.

Cet hiéroglyphe a fourni le nom de l'eau à plusieurs langues, qui tirent de ce fait une certaine parenté.

1° — *mû* est, avec *e*, le nom de l'eau en assyrien; l'arabe possède *mugob*, *mugab*; flot: *mu*, eau + *ge*, sauter; danser; le français a mouillé: *mu-il*, d'eau + *li*, humecté; le russe, *mutsit*, *mokryi*, *moknut*, mouillé (*mu-t*, d'eau + *si*, arrosé; *mu*, d'eau + *kir*, *kin*, inondé).

2° — Les lectures *sum*, *su*, *sub* sont plus usitées.

C'est d'abord le turc, dont le nom de l'eau est *su*, sans aspirée dans son orthographe actuelle, mais qui a dû l'avoir aux origines. Certaines langues, en effet, perdent facilement l'aspirée. Le turc possède encore *sulak*, marais; *su*, l'eau + *lak*; barrée, fermée, arrêtée; *sulama*, arroser: *su*, d'eau + *lam*, arroser; *sulu*, liquide; juteux.

Le chinois a développé largement cette lecture: il a *sui*, *soi*, *sue*, *soe*, *sui*, où la finale *i*, empruntée à l'hiéroglyphe *kû*, désigne l'eau courante; et la finale *e* indique le courant, la rivière, le bassin.

Le japonais a aussi *sui*.

Le français, avec *su*, a formé *sourdre*; *sub*, l'eau + *ri-d*, dans son, sortir, partir; il a formé encore *source*, qui devrait s'écrire par un *s* pé-

nultième: *su*, de l'eau + *ris*, la tête, le principe; l'anglais a *shore*, rivage: *su*, de l'eau + *ri*, côté, rive.

3° — La lecture *ia* se trouve en plusieurs dialectes de France: *ia* est le nom de l'eau en bas-normand; les Picards disent *iau*; on trouve *ia*, laver, en copte.

4° — Les lectures *sig*, *siq* invitent à rattacher à cet hiéroglyphe les noms latins de la Seine et des Sequanes, *Sequana*, *Sequani*, qui peuvent aussi relever de l'hiéroglyphe *igi*, qui a également les lectures *sig*, *sik*, *siq*, avec le sens de flot, source.

Nous trouvons ici un nouveau groupement de langues: le turc, le chinois, le japonais, le français, l'anglais, le russe. Qu'il y ait eu à l'origine des relations entre Turcs, Russes et Chinois, c'est très vraisemblable puisqu'ils ont vécu, et qu'ils vivent encore côte à côte.

Mais quels rapports a-t-il pu y avoir entre les Turcs et les Français, ou les Anglais?

Pour résoudre cette question, il nous faudrait nous étendre sur la question de l'origine des Turcs, des Russes, des Chinois, des Anglais, et voir s'ils n'ont pas eu, au moins dans leurs groupements, des ancêtres communs.

LES PEUPLES SE DISTINGUENT PAR LEURS RITES L'ORIGINE DES TURCS

Josèphe, l'historien juif, dans son *Histoire Ancienne des Juifs*, livre Ier, chap. VI, parle des patriarches dont, à son avis, sont issus tous les peuples; et, parlant des fils d'Aras, il dit: «Otrus, qui était le second, occupa l'Arménie». Cet Otrus est appelé *Hul* dans la Bible. Quel rapport peut-il exister entre *Otrus* et *Hul* et quel est le sens de ces noms? Quels rites représentent-ils?

Ces deux noms relèvent du même hiéroglyphe *tur* qui dans son sens sacré, désigne la colombe et le corbeau. Voici ses diverses lectures:

1) *Tur*, *tu*, *du*, *tud*; a) *ru*, *uru*; 3) *ku*, *kur*, *gur*; 4) *bu budus*.

Or, il se trouve que les lectures si diverses de cet hiéroglyphe permettent d'interpréter non seulement ces deux noms *Otrus* et *Hul*, mais encore la plupart des noms qui désignent les principales tribus de la confédération turque: Cet hiéroglyphe est le lien commun qui les réunit dans le même rite, celui de la colombe ou du corbeau.

1° — *OTRUS* est pour *Otur* avec le sens de prêtre, *issaku* (*u*), de la colombe *tur*.

2° *HUL* s'analyse par *hu*, de la colombe + *li*, prêtre, seigneur, ênu, înu.

3° — *TURC* signifie *tur*, de la colombe + *ke*, prêtre, *kalû*.

4° — *OUIGOUR* veut dire mi = wi, prêtre + *gur* de la colombe.

5° — *TOURANIENS*: *tur-a*, de la colombe + *nî* prêtres ou *issak*.

6° — *TUKU*, nom que les Chinois donnaient aux Turcs: *tu* prêtres + *ud* + *ku* de la colombe.

7° — *KUSI*, branche des Ouighours: *ku* de la colombe + *si*, prêtres *issak*.

8° — *OTTOMANS*: *ut*, d'orient ou blanche + *tu*, de la colombe + *ma*, prêtres + *ni*, associés.

Les Turcs étaient donc, d'après leurs rites, la tribu de la colombe, et peut-être de la race d'Aram.

Nous disons «peut-être» car il y avait une autre tribu de la colombe de la race de Japhet, et qui s'appelait *Dodanim* (*du*, de la colombe + *dan* et des grands arbres + *î'* prêtres du rang d'Issak + *im* associés). On avait ici deux rites associés, celui de la colombe et celui des grands arbres qui se rattache au patriarche Riphath, car *ri* et *dân* sont deux lectures du même hiéroglyphe *dân*, consacré au rite des grands arbres et des grands taureaux; pratiqué par les Druides de chez nous.

Or, les monuments d'Orient, quand ils représentent la colombe dans les rites culturels, les représentent toujours par couple. On peut donc en déduire que la colombe sémite ou araméenne s'était unies à la colombe issue de Japhet et le nom de *Turcoman* nous en apporte une confirmation: *tur* des colombes + *kâ*, doubles + *ma*, prêtres, + *ni*, associés.

Riphath, l'associé de *Dodanim*, écrit encore Josèphe, donna son nom aux Riphathiens que les Grecs appellent Paphlagoniens. Or, on sait par ailleurs que les Paphlagoniens, comme les Cappadociens, parlaient le syrien ou araméen. Leur union avec les Araméens, et dès lors, sans doute, avec Otrus-Hul, est donc suffisamment indiquée. C'est par ce *Dodanim*, père des Danois, que nos pays se trouvent en communion avec les Turcs et leur immense confédération.

Un dernier document achèvera d'apporter la conviction.

Riphath, l'associé de *Dodanim*, est le père des Danois et des Français d'après une tradition ancienne; or, d'après l'Edda, un des principaux dieux de la mythologie scandinave est *Tyr* ou *Tur*. Il était fils d'Odin et frère de Balder. Les guerriers l'invoquaient à cause de sa grande

vaillance. En ce Tur nous retrouvons notre colombe et la rite nationale de la confédération turque; il est donc bien parvenu en nos contrées d'Occident. Et les peuples de cet Occident, qui habitaient le pays de France avec les Druides, avaient été les associés des Turcs à l'origine. Il n'est donc pas étonnant qu'ils aient puisé leurs langues aux mêmes hiéroglyphes, et le nom de *ia* que les Bas-Normands donnent à l'eau, et *iau* des Picards sont bien les frères du *su* usité en Turquie, et ce n'est pas un hasard s'ils se trouvent associés sous le même hiéroglyphe. Ils s'y trouvent associés, parce que les peuples qui les parlaient se sont trouvés unis en Chaldée avant leur dispersion, les uns vers le nord-est, les autres vers le nord-ouest.

Thiers qui, baptisé du titre de «Sauveur de la patrie» fut le président de la république après le malheur de 1870, avait génialement compris toute l'importance de la philologie.

Ces bonnes paroles sont attribuées à lui: «Donnez-moi le sens des mots, je vous écrirai l'histoire de l'Univers.»

Vous voyez que la philologie qui hier encore n'était qu'un vague rêve a bien en soi une force de réalisation. «Donnez-moi le sens des mots je vous écrirai l'histoire de l'Univers» c'est comme notre proverbe qui dit «Les grands esprits se rencontrent».

Notre illustre Chef Atatürk aime la Turquie et son peuple. Le peuple Turc également nourrit pour Lui un amour profond.

Atatürk sauvegarde avec un soin jaloux, l'honneur et la gloire de son pays pour aujourd'hui, pour demain, aussi bien que pour le passé.

Le nom d'Atatürk qu'il a choisi veut dire en Sumerien et l'Aieul et la forteresse. Lui, il est également digne de ces deux qualificatifs.

Sauvegardant avec un soin bien jaloux l'honneur et la gloire de son pays Lui aussi, comme notre grand homme d'Etat, Thiers, a compris que la philologie peut servir à découvrir le passé et à l'éclairer. C'est grâce à sa poussée énergique qu'en si peu de temps on a pu obtenir les résultats fascinants qui furent exposés durant le troisième congrès de linguistique. Cette nouvelle victoire continuant la Turquie, son illustre Chef et les savants qui le suivent prépareront j'en suis sûr une nouvelle page de gloire pour leur pays.

VI

L'ALLOCUTION DU PROF. BARTALINI [1]

Les quelques mots, que je vous dirai ne sont pas l'hommage conventionnel d'un étranger, mais l'expression de la reconnaissance d'un homme, qui assiste depuis dix ans dans votre Pays à un spectacle, qui honore l'humanité.

La théorie de la langue-Soleil, par son caractère universel, est une preuve nouvelle de la volonté de la Turquie de s'identifier toujours davantage avec la grande famille humaine.

Tandis au'en Europe on n'écoute chaque jour que des hurlements de loups, la Turquie dit aux hommes avec sa voix claire: — Rappelons-nous que nous sommes tous des frères et que tous, un jour, devant le spectacle éternel du soleil resplendissant sur la terre, tous nous sommes tombés à genoux en prononçant le premier mot «ağ».

Il y a quelques ans - et cela semble un siècle; — nous avons vu Atatürk descendre dans les places au milieu de son peuple pour lui enseigner l'alphabet. Aujourd'hui, si nous regardons du sommet de la tour de Bayazit, à la réouverture des écoles nous voyons une armée de jeunes gens qui marchent vers l'Université. Cette jeunesse marche avec le même élan des rils d'Anatolie qui accouraient en 1922 à la voix d'Atatürk.

Ce miracle est un miracle de l'amour. Le génie de la race a trouvé le chemin qui conduit au coeur du peuple. Mais, à présent que le peuple turc, des profondeurs de l'histoire, a retrouvé sa propre voix, il a certainement une parole nouvelle pour l'humanité.

Un grand républicain italien du XIXème siècle, Giuseppe Mazzini, a dit que les Nations sont des grands laboratoires, où chaque peuple doit travailler librement pour la famille humaine.

Permettez-moi de saluer du haut de cette tribune le nouveau laboratoire turc, qui est en plein rendement, et son magnifique usta.

[1] Türkçesi: Sayfa 313 - 314.

VII

LA GÜNEŞ-DİL THÉORIE: VIS Á VIS DES THÉORIES LINGUISTIQUES DU MONDE [1]

Ce Congrès linguistique au sujet de la théorie Güneş-Dil prête une occasion unique de discuter sérieusement la base de tout parler humain. Il ne me semble pas possible d'éviter la discussion, car je trouve important d'abord pour la science linguistique, et ensuite pour le sort de l'humanité que cette discussion soit entamée.

La Théorie Güneş-Dil avance deux faits complexes:

- 1) Concernant la «racine»: la composition du sens de toute racine; les éléments de cette composition.
- 2) Le véritable mécanisme des «suffixes».

A Propos de la racine, la Théorie Güneş-Dil avance qu'il faut dans toute racine rechercher et supposer la présence primaire du sens, sentiment, image du SOLEIL.

A ce sujet, permettez que je remarque le suivant:

La linguistique telle qu'on la pratiquait et développait jusqu'à présent, ne pouvait pas expliquer les «Pourquoi» des faits, des phénomènes qu'elle rassemblait suivant un système assez arbitraire.

Or, tout ce qui arrive sur ce monde, est enchaîné dans une causalité stricte. Rien n'arrive sans cause. Toute cause est le produit d'autres causes. Le langage dépend de l'homme dans son milieu vital. Le langage est donc soumis à des causes et effets qui y règnent souverainement. L'homme dépend des conditions biologiques - intérieurement - et des conditions extérieures: du milieu.

Entre ces conditions intérieures et extérieures, il y a de nombreuses relations.

Les savants linguistes ont fait semblant de ne pas s'en occuper. Ils ont supposé et traité le langage humain comme un ensemble de faits qui est plus ou moins détaché de l'homme. En quelque sorte, ils ont suivi Platon avec ses «Idées» qui vivent déifiées en dehors de l'homme.

[1] Türkçesi: Sayfa 328 - 334.

Les linguistes ont ainsi tout simplement évité les points difficiles. L'humanité tâche presque toujours d'éviter les difficultés. La science ne peut pas avancer ainsi.

Au sujet du SENS d'une racine, la linguistique a commis des erreurs manifestes:

Les dictionnaires du groupe indo-européen (suivant leur exemple ceux d'autres groupes de langues) tâchent de détacher des racines et d'indiquer le sens de celles-ci.

La description du Sens respectif — voilà un point capital: On ne peut arriver à décrire ce sens avec des mots modernes de sens énormément variable, pliable, incorrect, vague, presque toujours abstrait.

Toute variante, tout changement du Sens est dû à des causes qu'il faut rechercher. Les dictionnaires de WALDE POKORNY, Christian BARTHOLOMÆ, MEILLET, qu'ils traitent de n'importe quel groupe indo-européen, se distinguent tous par un manque total de précision du SENS des mots, racines. Plus de la moitié des mots et racines sanscrits sont décrits dans les dictionnaires d'une façon superficielle de sorte qu'on peut affirmer qu'on ne connaît pas leur véritable sens. Comme le Sens est nécessairement important pour l'étymologie, les erreurs qui dérivent du manque de précision, conduisent à de nombreuses erreurs d'ordre secondaire.

Une des tâches à accomplir c'était de trouver un moyen de description scientifique pour établir ce SENS des mots. A ce sujet la règle suivante semble utile:

Dans les langues primitives, primaires: le SENS des expressions est toujours CONCRET, déterminé, correct, sauf dans des cas où il s'agit d'un mélange de langues manifestes historiquement prouvé. C'est le cas en Latin, Grec, Hittite, Avesta, Sanscrit. Mais assui dans ces cas, le mélange s'est opéré suivant des règles. Les résultats du mélange de populations ont conduit à des SENS concrets. L'homme n'a jamais parlé autrement que suivant l'image concret dans sa pensée au moment où il prononça une parole. Seulement les civilisations avancées ont contribué à des abstractions de sens multiple et vague.

L'activité linguistique dans ce domaine prête donc le flanc des critiques bien fondées.

La Théorie Güneş-Dil est la première méthode linguistique qui s'est donné comme but de préciser le SENS primaire et de trouver les ELEMENTS du SENS PRIMAIRE, par voie de spéculation.

La Théorie Güneş-Dil tâche de décrire le SENS d'une expression en décomposant l'ensemble. Mais elle évite de décrire le sens de la racine

et des éléments variables attachés: suffixes, préfixes, infixes. C'est un procédé juste, parce que l'on n'a jamais et nulle part parlé avec des racines pures. Pour que le sens d'une racine soit déterminé il faut considérer aussi les accessoires vitaux dans le parler vivant.

* * *

La Théorie Güneş-Dil a pénétré dans la composition primaire du sens: elle apporte une spéculation sur l'image métaphysique.

C'est un point capital:

Au sujet du Phonème primaire qui forme la base de la spéculation scientifique de ce système, je vous prie de prendre connaissance de cet ouvrage:

Le psychologue suisse: C. H. JUNG a publié en 1914 un ouvrage remarquable: Les symboles de la libido. Il fut depuis traduit en français.

Dans cette œuvre, le professeur Jung a recueilli une grande partie des symboles de tous les peuples et de toutes les époques. L'ouvrage pourrait être complété, certes, par les symboles que les fouilles et recherches d'après guerre ont révélés.

Jung prouve ceci: Les symboles de tous les peuples aux époques différentes, sont des images stables qui se répètent partout, et le sens de ces symboles est soumis à des lois psychologiques strictes.

L'étude approfondie des symboles semble déterminer que:

Le Symbole, l'image profondément imprégnée dans l'âme humaine, le plus important c'est le symbole du SOLEIL.

Il semble faire partie de nombreux autres symboles et ce symbole: SOLEIL, se retrouve à des époques tout à fait différentes et dans des territoires - continents - très éloignés. Il semble fort probable que l'humanité primitive a pensé sous forme d'images dont nous conservons des traces distinctes par les symboles dessinés, conservés.

Le symboles principal et ses variantes ultérieures se retrouvent non seulement sous forme visible, mais aussi sous forme de légendes, contes, parties de textes religieux. . . etc.

Si la Théorie Güneş-Dil avance l'existence primaire d'un phonème du SENS: SOLEIL, (et c'est le point capital, mais aussi le plus difficile) je suppose fort utile de se servir de l'ouvrage du professeur JUNG de Zürich qui lui, est un élève direct du professeur psychanaliste: S. FREUD.

J'avance cette solution à condition que l'on tâche de compléter l'ouvrage de JUNG par les nombreux faits mis à jour après la guerre par les archéologues, surtout en Anadolou, à Mohendjodaro (vallées de l'Indus), en Irak, Syrie, Iran, Mais peut-être y a-t-il aussi de nombreux faits à ce sujet que l'on a trouvés dans d'autres parties du monde.

Pour bien comprendre les analyses de Jung au sujet des symboles primaires, surtout leur stabilité et caractère, il serait peut-être utile de prendre en considération l'ouvrage du même auteur, paru après la guerre, traduit en français, au sujet de l'âme collective subconsciente.

Car ce dernier donne des explications qui aident à comprendre des détails du premier sur les symboles.

Il me semble maintenant que la Théorie Güneş-Dil appuie les études de Jung et vice versa.

L'existence indéniable du symbole SOLEIL sur presque toute la terre, le caractère stable de ce symbole, écarte, suivant mon opinion personnelle, les derniers doutes qui sont permis au sujet du phonème primordial de la Théorie Güneş-Dil.

* * *

Pour les suffixes: il s'agit d'éléments du langage qui déterminent, suivant la Théorie Güneş - Dil, l'espace autour de l'homme. Comme cet espace dans lequel nous vivons, est introduit dans l'âme, la pensée, l'ensemble de sentiments, il est certain que des éléments extérieures font partie d'expressions qui proviennent de la sphère des sentiments.

La Théorie Güneş-Dil a trouvé un moyen d'étudier la pensée primaire, intime, primitive, lointaine de l'humanité. Elle n'a pas de théorie qui la précède Elle s'est avancée sur un territoire totalement ignoré de la part des linguistes.

Si la linguistique universitaire procède sans système et fort vaguement au sujet du sens des mots, elle est au sujet des «éléments grammaticaux» dans un état de misère complète. Les définitions des linguistes se font sur le schéma suivant:

Qu'est-ce que c'est qu'une table?

Une table, c'est une table.

Indiquer que telle forme est «un génitif», veut aboutir à le distinguer du «datif, accusatif». Mais cela ne veut rien dire du sujet lui-même. On ne peut encore rien comprendre de la nature du génitif, quand on donne ce nom à une forme distincte.

Au point de vue de la définition d'une forme spéciale, les linguistes modernes ont suivi les grammairiens du moyen-âge, sans y ajouter

quelque chose. Il y a eu de nombreux linguistes, par exemple le turcologue BANG, qui se sont plaints de cette dictature de la terminologie quasi-scientifique.

Il serait d'une utilité pédagogique et scientifique incomparable, si l'on se décidait à en finir avec des termes qui sont illogiques, incorrects, inappropriés.

Du reste la grammaire comparative des indo-européanisants a été embrouillée terriblement par cette terminologie traditionaliste.

La Théorie Güneş-Dil a remplacé ces termes par une description scientifique: la division de l'espace, que l'homme primitif a dû entreprendre pour signaler correctement un phénomène. La Théorie Güneş-Dil a reconstruit les termes de cette division de l'espace. Le signal correspondant pour chaque cercle limité est découvert. On peut enfin comprendre logiquement pour quelles raisons: POURQUOI tel ou tel phénomène d'ordre grammatical existe et pourquoi tel autre signal n'est pas utilisé dans tel cas spécial.

La grammaire des linguistes du monde, la grammaire traditionaliste n'a jamais pu fournir une réponse à n'importe quel Pourquoi. La Théorie Güneş-Dil donne la possibilité de répondre dans un système logique, psychologiquement correct, à toutes les questions que les savants n'osaient même pas poser.

Collectionner des faits, enregistrer des expressions et des suffixes n'est pas une méthode susceptible de poser et de résoudre des problèmes. C'est pourquoi on peut affirmer que notre théorie ouvre l'ère scientifique de la linguistique. Eviter toute question et toute solution d'un problème - l'attitude de beaucoup de linguistes - ne sert à rien: c'est une attitude non scientifique.

L'époque préparatoire: l'époque pendant laquelle on a collectionné, est terminée. Commence l'époque de l'explication définitive. La Théorie Güneş-Dil s'érige au début de cette époque.

Pour quelle raison provient-elle de la Turquie? Les langues dialectales turc n'ont pas subi de profonds changements depuis les temps historiques.

Les langues turques ne furent pas l'objet de profonds mélanges. Elles ont conservé leur caractère initial de prononciation, tandis que les langues indo-européennes possèdent des caractères de parler tout à fait différents, par exemple le tchécoslovaque et l'italien, le sanscrit et le français.

Les langues turques ont encore conservé un appareil parfait de signalisation concernant l'espace. Le sens des «suffixes» est clair, leur fonctionnement transparent. Tandis qu'en indo-européen, dont les «suffixes» sont identiques avec ceux de l'ensemble turc, un mélange de sens a brouillé l'appareil signalisateur.

Ce n'est donc qu'avec un appareil intact qu'il faut commencer l'analyse et l'étude d'une analyse accomplie.

Il est regrettable qu'une analyse pareille n'ait pas été faite depuis longtemps, on aurait pu éclaircir un grand nombre de questions. Il est regrettable que l'égoïsme «indo-européanisant» n'ait pas cru nécessaire de s'occuper d'un grand groupe proche, le groupe turc, pour apprendre l'essentiel de la linguistique.

Au moment où nous formulons des accusations directes, il nous semble utile de citer un exemple:

Unutmak: oublier, se retrouve dans tous les dialectes turcs, y compris le mongole, le tungus. L'exposition de ses éléments:

(1) (2) (3) (4) (5)

uğ + un + ut + um + ak : permet de comprendre exactement qui se passe quand on «oublie».

- (1) Uğ : Racine-mère: esprit distinctif, intelligence.
- (2) Un : Le (n) qui s'y trouve désigne que la signification de la racine-mère, à savoir l'esprit distinctif, s'éloigne et sort dans l'espace environnant, extérieur.
- (3) Ut : Le t (d) joue toujours le rôle d'un facteur dynamique. Son rôle consiste ici à transporter le sens d'esprit distinctif de la racine-mère dans l'espace environnant extérieur (un) ci-haut indiqué.
- (4) Um : Le (m) est ici l'élément dans lequel s'est fixé la signification de (uqunut), formé par les phonèmes précédents.
- (5) ak : Complète le sens du mot à la fin duquel il se trouve et lui donne sa dernière forme.

Après des infiltrations phonétiques le mot revêt sa dernière forme morphologique: Unutmak. Il signifie que «l'esprit distinctif se trouvait dans la tête et s'est transporté dans l'espace environnant extérieur.» C'est précisément la signification de ce mot.

Presque chaque expression de la langue turque est instructive pour la connaissance de l'esprit humain et cet exemple me semble très important pour la pédagogie:

Cet exemple donne tous les détails du mécanisme qui se déroule lorsqu'on «oublie».

Or, la psychologie moderne a établi que rien ne se perd dans la tête, la mémoire. Chaque fait, image, signal, parole y demeure strictement conservé dans la mémoire. L'expression turque est une preuve très précieuse de cette connaissance sur la nature de la mémoire.

Si rien ne se perd de la mémoire, mais que tous y reste enregistré sous conditions différentes, il s'ensuit que la pédagogie de l'école ne peut pas réussir toujours. L'écolier apprend non seulement les formes correctes d'une langue, mais il est obligé d'enregistrer toutes les fautes. Les siennes et celles de ses collègues. On peut s'imaginer le travail superflu qu'il est forcé d'accomplir pour distinguer entre le vrai et le faux.

Voici un exemple pratique de l'importance vitale et mondiale de la méthode analytique de la Théorie Güneş-Dil.

Et voici un second exemple: La Théorie Güneş-Dil permet d'envisager une étude sérieuse sur les associations d'idée.

Or, il est certain que la connaissance parfaite des associations permettra de révolutionner la pédagogie concernant l'étude pratique des langues. Si l'on étudiait des langues uniquement suivant les associations naturelles, on les apprendrait immensément plus vite. Car, le mécanisme de «oublier» ne pourrait intervenir dans la mesure usuelle. Au moment où ce mécanisme est mis hors usage momentanément, effet produit par l'application des associations naturelles, chacun devient un «génie». Car c'est du caractère du génie de disposer en maître du mécanisme de l'oubli.

Ces quelques exemples me permettent de vous adresser la prière, de ne pas négliger l'importance ni l'endurance au sujet de la première théorie linguistique qui a débarqué sur un terrain purement analytique et scientifique.

Je me réjouis particulièrement de voir la Turquie Kemaliste mettre en train d'une théorie si passionnante. Je me réjouis encore de constater que c'est dans ce domaine le groupe turc qui a enfin donné la possibilité de pénétrer dans un domaine inconnu.

KOMİSYON ÜYELERİ

<i>Profesör Abdülkadir İnan</i>	Türk Dili Kurumu Başuzmanı, Ankara Tarih, Dil, Coğrafya Fakültesi Profesörlerinden
<i>Bay Agop Dilaçar</i>	Öğretmen
<i>Bay Ahmet Cevat Emre</i>	Türk Dil Kurumu Genel Merkez Kurulu üyelerinden, Çanakkale Saylavı
<i>Pofesör Anagnastopulos</i>	Atina Üniversitesi Filoloji Profesörü
<i>Dr. Bartalini</i>	İstanbul Üniversitesi Lâtin ve İtalyanca Lektörü
<i>Dr. Bombaçi</i>	Napoli Şark Enstitüsü Profesörlerinden
<i>Sir Denison Ross</i>	Londra Şark Dilleri okulu Direktörü
<i>Bay Ercüment Ekrem Talu</i>	Eski Varşova Büyük Elçilik Yönetkeri
<i>Bayan Esmâ Nayman</i>	Seyhan Saylavı
<i>Profesör Gabidullin</i>	Moskova Üniversitesi Şark Tarihi Profesörlerinden
<i>Dr. Gese</i>	Prusya Akademisi Üyelerinden
<i>Bay Hasan Cemil Çambel</i>	Türk Tarih Kurumu Başkanı, Bolu Saylavı
<i>Profesör Hasan Reşit Tankut</i>	Türk Dil Kurumu Genel Merkez Kurulu Üyelerinden, Ankara Tarih, Dil, Coğrafya Fakültesi Profesörlerinden, Maraş Saylavı
<i>Père Hilaire de Barenton</i>	Fransız sümerologlarından
<i>Bay Hüseyin Namık Orkun</i>	Gazi Terbiye Enstitüsü Tarih Öğretmeni
<i>Profesör İbrahim Necmi Dilmen</i>	Türk Dil Kurumu Genel Sekreteri, Ankara Tarih, Dil, Coğrafya Fakültesi Profesörlerinden, Burdur Saylavı
<i>Bay İsmail Hakkı Cendey</i>	Eski Kurmay Albay, Biçki Yurdu Müessisi

Bay İsmail Hami Danişmend Öğretmen ve Muharrir
 Profesör Jean Deny Paris Şark Dilleri Okulu Profesörle-
 rinden

Dr. Kwerğiç Viyana Şark Filolojisi Doktorlarından
 Profesör Koji Okubo Japonya İürk islâm Enistitüsü Direk-
 törü

Dr. Mehmet Ali Ağakay Hakimiyeti Milliye Okulu Göz Hekimi
 Profesör Meşcaninof Sovyet Birliği İlimler Akademisi Üye-
 lerinden

Dr. Miatef Sofya Kral Kütüphanesi Uzmanlarından
 Bayan Mihri Pektaş Malatya Saylavı
 Profesör Naim Onat Türk Dil Kurumu Genel Merkez Ku-
 rulu Üyelerinden, Ankara Tarih, Dil,
 Coğrafya Fakültesi Profesörlerinden,
 Konya Saylavı

Profesör Németh Gyula Budapeşte Üniversitesi Felsefe Fakültesi
 Dekanı

Bay Muzaffer Muhittin Dal- Eski Mektupçulardan
 kılıç

Profesör Dr. Saim Ali Dilemre İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi ve
 Ankara Tarih, Dil, Coğrafya Fakültesi
 Profesörlerinden, Erzurum Saylavı

Profesör Samoiloviç Sovyet Birliği İlimler Akademisi Üye-
 lerinden, Türkiye ile İlmî münasebetler
 komisyonu Başkanı

Profesör Yusuf Ziya Özer Ankara Hukuk Fakültesi Profesörlerin-
 den, Eskişehir Saylavı

Profesör Zayançkovski Varşova Üniversitesi Profesörlerinden

KOMİSYON BAŞKANLIK KURU

Komisyon Başkanı : Bay Hasan Cemil Çambel
 » Raportörü : Profesör İbrahim Necmi Dilmen
 » Sekreteri : Bay Ercüment Ekrem Talu
 » » Bay İsmail Hami Danişmend

KOMİSYON RAPORUNU HAZIRLAMAĞA MEMUR

TALİ KOMİSYON

Tali Komisyon Başkanı : Profesör İbrahim Necmi Dilmem
 » » Raportörü: Dr. Bartalini
 » » Sekreteri : Bay İsmail Hami Danişmend
 » » Üyesi : » Ahmet Cevat Emre
 » » » : Père Hilaire de Barenton
 » » » : Profesör Samoiloviç
 » » » : Profesör Zayançkovski

Birinci Toplantı

25.VIII.1936 Salı

Celseyi saat 10.15 te Kültür Bakanı ve Türk Dil Kurumu ve Üçüncü Türk Dil Kurultayı Başkanı Bay Saffet Arıkan açmış ve komisyon üyelerini birbirine tanıtmak üzere isimlerini okumuştur. Profesör Anagnastopoulos, Sir Denison Ross, Profesör İbrahim Necmi Dilmen ve Profesör Koji Okubonun mazeretleri yüzünden bulunamadıkları bildirilmiştir.

Saffet Arıkan, Komisyon Başkanlığına Türk Tarih Kurumu Başkanı Bolu Saylavı Bay Hasan Cemil Çambel'in, raportörlüğe Türk Dil Kurumu Genel Sekreteri Burdur Saylavı Profesör İbrahim Necmi Dilmen'in, sekreterliklere de Muharrir Bay Ercüment Talu ile Muharrir ve Muallim Bay İsmail Hâmi Danişmend'in seçilmelerini teklif etmiş ve bu teklif ittifak ile kabul edilmiştir. Saffet Arıkan, bunun üzerine başkanlığı Hasan Cemil Çambel'e bırakmıştır.

Hasan Cemil Çambel, başkanlığa seçildiğinden dolayı heyete teşekkür ettikten sonra, Kurultay programına girmiş olan bütün tezlerin doğrudan doğruya Güneş - Dil teorisine ait olduğunu, bunların büyük kısmının bugünden itibaren genel toplantılarda okunacağını, okunacak tezlerden başka komisyona havale edilmiş olan bazı tezler de bulunduğunu, bütün bu tezlerin tetkik ve münakaşası komisyonun vazifesi olduğunu ve bunlardan en mühimlerinin hulâsa ve tercümeleleri de bastırılarak dağıtılmış olduğundan teorinin esasları herkesçe malûm bulunduğunu söyledikten sonra, henüz teoriyi tetkika vakit bulamamış olanları da tenvire medar olmak üzere komisyona havale edilmiş olan tezlerden Bay Ahmet Cevat Emre'nin tezinin okunmasını ve tez okunurken istek edenlerin not almalarını ve Fransızca olan tezin okunması bittikten sonra münakaşasına geçilmesini teklif etmiştir.

Bu teklifin kabulü üzerine Bay Ahmet Cevat Emre kopyeleri yabancı dil bilginlerine verilmiş olan Fransızca tezini okumağa başlamıştır.

Saat 12.15 te başkan, tezin okunmasına yarın da devam edilmek ve saat 10 da toplanılmak üzere celseyi kapamıştır.

İkinci Toplantı

26.VIII.1936 Çarşamba

Celseyi, Başkan H. Cemil Çambel, saat 10 da açtıktan sonra evvelki toplantının zaptı okunarak kabul edilmiştir.

Müteakiben, geçen celsede okumağa başladığı tezini bitirememiş olan Bay Ahmet Cevat Emre söz almıştır.

Bay Ahmet Cevat Emre, dünkü toplantıda «tahminî» kaydile bahsettiği bir kelimenin, Türk dilinde hakikaten mevcut olduğu Profesör J. Deny tarafından bir sözlükte gösterilmek suretile ispat edilmiş olduğunu arz ederek tezine devam etmiştir.

Saat 11.20 de, 10 dakikalık bir teneffüsten sonra, 11.30 da celse tekrar açılmıştır.

Bay Emre, tezine devam ederek, 12.30 da kıraatini bitirince Başkan Bay H. Cemil Çambel, bu değerli etüdün büyük bir alâka ve takdirle dinlenildiğini söyleyip, komisyon namına, Bay Emre'ye teşekkür etti. [1] Ertesi gün saat 10 da toplanılmak üzere celseye nihayet verildi.

Üçüncü Toplantı

27.VIII.1936 Perşembe

Celse, Başkan Çambel'in riyasetinde saat onda açıldı. Evvelki celse zaptı okunup kabul edildi.

Başkan Bay A. Cevat Emre'nin dünkü celsede okunması biten tezinin münakaşasına geçildiğini bildirdi.

PROFESÖR GIESE'NİN SÖZLERİ

Profesör Giese söz aldı ve şu sözleri söyledi:

«İki gündür çok mühim şeyler dinledim: Bunlar bizim için yeni şeylerdir. Avrupa dilcilik sahasında prehistorik dil meseleleriyle uğra-

[1] Bay Emre'nin Fransızca olan bu etüdü 21-22 sayılı «Türk Dili» belleteninde çıkmıştır.

şılamamaktadır; onun için biz bu yeni esaslara alışkın değiliz. Çok alâka ile dinlediğim bu enteresan tez hakkında soracağım noktalar vardır: Meselâ (Akan) gibi bir kelime işittik: Bu kelimenin doğru şekli (kang) dır ve böyle olduğu Uygur metinleriyle sabittir; tezde iddia edildiği gibi bunun (ik) ve (ak)şekilleriyle münasebeti yoktur; onun için bu hususta bize izahat verilmelidir. Bir de şu nokta vardır: Bunlar hangi esasa göre yapılmaktadır? Kat'î delillere mi istinat ediliyor, yoksa intuition ile mi hareket olunuyor? Bunlar çok enteresan şeyler olmakla beraber, herhalde bir metoda istinat etmek lâzımdır. Bu metot nedir? Bu mesaiden çıkarılmak istenilen netice bir intuition'dan ibaret midir, yoksa bir kanun iddiası mıdır?»

Başkan bunun üzerine Bay Cevat Emre'den tenkitlere ayrı ayrı mı, yoksa hepsini dinledikten sonra mı cevap vermek istediğini sordu ve Bay Emre de hepsini dinledikten sonra cevap vereceğini söylediğinden, evvelce söz istemiş olan Profesör Meşçaninof'a söz verildi Profesör Meşçaninof, aynen şöyle söyledi.

PROFESÖR MEŞÇANİNOF'UN NUTKU

«Dostlarımız Türk bilginlerinin çalışmalarına iştirak fırsatını bulmaktan pek bahtiyarım. Bu fırsattan istifade ile dostlarımızı ve bilhassa aziz meslekdaşım Bay Ahmet Cevat Emre'yi çalışmalarından elde edilen büyük muvaffakiyetten dolayı tebrik ederim. Bu bakımdan Türk bilginlerinin klâsik okul dedikleri eski lengüistik okullarının çalışmalarını tetkik yolunda büyük bir gayret sarfettiklerini görüyorum. Bay Ahmet Cevat Emre'nin yüksek nutkunda yaptığı gibi materyeller üzerinde tenkidî bir şekilde derinleşebilmek için buna lüzum vardı.

Bay Ahmet Cevat Emre ve diğer Türk bilginleri, genel lengüistiğin Türk dilini bir yana bırakmakla büyük bir noksan ve hataya düştüğünü ileri sürmekte tamamiyle haklıdırlar. Çünkü, bir defa, Türk dili olmadıkça, genel lengüistiğin üzerine dayandığı birçok dil vakıaları karanlık kalmaktadır. İşte bunun içindir ki, Türk bilginlerinin yaptığı gibi, doğrudan doğruya ve açıkça, genel lengüistik meseleleri ileri sürüldüğü zaman, Türk dilinin de yeryüzü dilleri arasında yer alması lüzumunu söylemeği gerekli sayarım.

Türk dili materyellerine dayanılırsa genel lengüistik çalışmaları yeni bir devre açılmış olacaktır.

Dil, insanın bir mahsulü olarak etüt edilmiştir ve dil materyelleri insanlığın eskiden yaşadığı tarihi açar. İşte bu sayededir ki Türk bilgin-

leri dil materyellerinin etüdünü zihniyet devrelerinin eüdü ile birleştirmektedirler.

Biz, Sovyet bilginleri de dili bütün insanlık tarihi içinde etüt etmekteyiz. En eski zamanlarda birtakım içtimaî grupların varlığını ve bunların sonradan halklar ve milletler teşkil ettiğini görüyoruz. Aynı zamanda eskiden ayrılmış diller de halk ve millet dili olarak birleşmektedir. İçtimaî hayatta olduğu gibi dil tarihinde de devirler vardır. Semantik de birçok devreler geçirmiştir. Bidayette ilkel insan, sözlerine kendi ilkel yaşama ve çalışma ihtiyaçlarına göre mana vermiş, bundan sonra semantik, mantikî zihniyet inkişafını takiben inkişaf etmiştir. Böylece birbirine karışan birçok semantik muvazatları ortaya çıkarmaktadır.

Bugünkü günde her bir lisan, kendisinin ve kendinden önceki başka dillerin geçirdiği muhtelif devrelerin bir mürekkebi olarak, gayet kompleks bir birlik halindedir.

İşte böylece en ziyade inkişaf etmiş muasır dillerde bulunan elemanların bile, dil tarihinde mevcut devrelere ait elemanları gösterdiği ortaya çıkmaktadır.

Bay Ahmet Cevat Emre, başlangıçta bir mimik dil devresi olduğunu kabul etmektedir. Profesör Marr tarafından derinleştirilmiş olan bu meselenin dilciler, antropoloğlar, arkeoloğlar ve tarihçiler tarafından etüt edilmesi lâzımdır.

Türk bilginleri, Bay Ahmet Cevat Emre'nin raporunda da gördüğümüz gibi, söz dilinin neolitik devrede inkişaf ettiğini ve bu zamanda Güneş kültürünün de inkişaf eylediğini ileri sürmektedirler.

Bugüne kadar Güneş kültürünün oldukça asrî olduğunu, insanlığa güneşe tapma meylini ziraatin verdiğini zannediyorduk. Bugün, dinleyicilerimi temin edebilirim ki, Güneş kültürünün yalnız ziraat devrinde görüldüğü iddiası doğru değildir.

Son iki yıl içinde bu mesele hakkında pek mühim ve enteresan yeni materyeller elde etmiş bulunmaktayız:

1935 te Profesör Rafdonikası, Onega gölü ve Şimal Akdenizi kıyılarında, huzuruza getirdiğim birtakım resimler bulmuştur ki neolitik devirde oldukça inkişaf etmiş bir güneş temsili bulunduğunu hiç şüpheye mahal bırakmıyacak yolda meydana çıkarmaktadır. Bu resimlerde görülen insan, bir çiftçi değil, bir avcıdır ve size gösterdiğim bu resimlerde Güneş, yalnız olarak, birtakım hayvanlar ve bilhassa kuşlarla birlikte, ayla beraber gösterilmektedir ve ayla güneşi elinde tutan da hayvan maskesi giymiş bir insandır.

İşte böylece Türk bilginlerinin ve Bay Ahmet Cevat Emre'nin neolitik devirlerde Güneş kültürünün varlığı hakkındaki iddialarında haklı oldukları görülüyor.

Bu temi derinleştirmek lâzımdır. Türk dilcilerinin okulu; genel lengüistik için çok enteresan ve çok mühim olan çalışmalarında bütün kuvvetiyle devam etmektedir. Biz, Sovyet bilginleri, eğer dostlarımız Türk bilginleri arzu ederlerse, bu çalışmalara büyük bir memnuniyetle iştirak ederiz.

Üçüncü ve Dördüncü Kurultaylar arasında, müstakbel Türk İlim Akademisi demek olan Türk Tarih ve Dil Kurumlarının benzersiz çalışmalarının devamile elde edilecek parlak ve yüksek neticeleri sabırsızlıkla beklemekteyiz.» [1]

PROFESÖR JEAN DENY'NİN BEYANATI

Bundan sonra söz alan Profesör Jean Deny şu sözleri söyledi:

«Türk dili daha pek çok tetkik edilecek bir sahadadır. Umumiyetle Türk âlimlerinin ve hususiyile Bay Cevat Emre'nin çalışmalarında çok dikkat ve takdire şayan neticeler görüyorum. Herhalde Türk lehçelerinin tetkikinden daha birçok mühim neticeler çıkacak ve bunlar dilin en eski şekilleri hakkında ilim dünyasını tenvir edecektir. Onun için bu tezden çok mütehassis oldum. Türk ilim âlemine bu mesainin hızını veren Atatürk'tür. İlham ondandır; Türk ilim âlemine bu hızı verdiği için dolayı bütün ilim dünyası Atatürk'e şükran duyacaktır; bundan dolayı bu küçük encümende toplanan Türk bilginlerini tebrik ederim. Ancak, bence bu tez ihzarî mahiyette bir şeydir; daha yapılacak pek çok şeyler vardır; onların da yapılacağından ümitvarım.»

PROFESÖR ZAYONÇKOVSKI'NİN SÖZLERİ

Bundan sonra Profesör Zayonçkovski söz alıp şunları söyledi:

«Ben İndo - Öropeen lisanıyatı az alâkadarım. Öyle görüyorum ki şimdiye kadar umumî lisanıyat yalnız İndo - Öropeen zümresiyle meşgul olmuştur; şimdi ise Türk âlimlerinin yeni çalışmalarında gösterdikleri muvaffakiyet Türk dillerinin de umumî lisanıyat sahasında büyük bir mevki almasını temin etmektedir. Bu bakımdan Bay Cevat Emre'nin tezi şayanı dikkattir. Kendisi bize öyle örnekler gösterdi ki bu gibi tet-

[1] Profesörün bu nutkunun kendi tarafından verilen fransızca metni bu toplantı zaptına bağlıdır. Aynı nutuk profesörün bahsettiği Onega gölü ve şimal Akdenizi kıyılarında bulunmuş eski eserlerin resimleriyle birlikte 21 - 22 sayılı «Türk Dili» belletenine konulmuştur.

kiklere devam edildiği ve daha şamil sahalarda tatbikatı yapıldığı takdirde çok müspet ve güzel neticeler alınacağından hiç şüphe etmiyorum. Şu da var ki eskiden Yakut ve Çuvaş dilleri çok az tetkik edilebilmiş olduğu halde, şimdi Türk âlimleri bu mühim dil kaynaklarından geniş nisbette istifade etmektedirler. Bu şekilde çalışmaya devam edilip umumî kanunlar çıkarılabilecek olursa, bütün ilim dünyasını minnettar edecek yeni ve çok ehemmiyetli bir netice elde edilmiş olacaktır. Bundan dolayı kendi namıma Türk bilginlerine ve hususiyile Bay Cevat Emre'ye teşekkür ederim.»

PROFESÖR NÉMETH'İN MÜTALEALARI

Bunun üzerine Profesör Németh söz alarak dedi ki:

«Bu tezi ilmî bir şekilde tenkit etmek kolay iş değildir; çünkü yıllarca ve hiç olmazsa aylarca üzerinde çalışılmıştır; onun için ben de en az bir sene kadar tetkik etmeliyim ki bu tez hakkında bir fikir beyan edebileyim. Ancak şunu söyleyebilirim ki tezin istinat ettiği esas doğrudur.»

Profesör burada tahta başına geçip izahatına şöyle devam etmiştir:

«... Pek eski zamanlarda Altay'ın garbinde Fino-Ugriyen kavimleri, cenubu garbisinde Hind - Avrupa zümresi ve şarkında da Türk kavimleri yaşamıştır: Bu vaziyetin birçok delilleri vardır; biz bunu ispat edebiliriz. Zaten Fino - Ugriyenlerle Hind - Avrupalıların münasebetleri eskidenberi malûm bir şeydir: Bu iki zümrenin müşterek kelimeleri vardır. Meselâ Fince (su) kelimesi (Vete) şeklindedir; bu kelime macarcada (Viz), cermencede (Water) ve grekçede (Hidor) şeklini almaktadır. Onun için Fino - Ugriyen, Türk ve Hind - Avrupa zümreleri arasındaki sıkı münasebet inkâr edilemez. Bu noktayı ben bundan birkaç sene evvel Macar Akademisi Lisaniyat Mecmuasında çıkan bir makalemde ispat etmiştim. Bununla beraber bu meseleye temas eden yalnız ben değilim.

Eski Türk ve Fino - Ugriyen zümreleri arasındaki müşterek kelimelerin ehemmiyeti büyüktür. Meselâ (uyumak) kelimesinin Fino - Ugriyen zümresindeki şekli (Udu) dur: Eski türkçede de (Udu-mak) şekli vardır. Bunun gibi 30-40 iştikak örneği vardır; bu hal eski bir dil birliğini ve bu üç zümrenin bir vahdet teşkil ettiğini gösterir. Türklerle Hind - Avrupalılar arasında şimdiye kadar müşterek bir lisan emaresi bulunmamıştır: Yalnız Finlerde (insan) manasına gelen (kum) kelimesi, lâtince (Homo) ve mongolcada (kum) şekillerinde tesbit edilmiş ve

türkçede de bunun (Kün) şeklinde bulunduğu görülmüştür. Fin dilcisi (Setele) bunların Fin dilinden geldiğini kabul etmiştir: (Kün) filhaka kavim demektir, fakat aynı kelime olduğu muhakkaktır. Şimdiye kadar Hindo - Avrupalılarla müşterek olarak işte yalnız bu bir kelime bulunabilmiştir. Halbuki Cevat Emre bize çok misaller göstermiştir. Bunların hepsinin kabul edilmeyeceği muhakkaktır: Fakat yüzde onu bile kabul edilse, en büyük inkılâplardan biri olacaktır.»

PROFESÖR ANAGNASTOPOULOS'UN SÖZLERİ

Bundan sonra Profesör Anagnatopoulos söz alıp türkçe bilmediği için yalnız Genel Sekreter İ. N. Dilmen'in verdiği fransızca broşürlerden edinebildiği malûmat üzerine birkaç söz söyleyeceğini bildirerek Türk âlimlerinin çalışma ve araştırmalarında dilin menşei ve diller arasındaki akrabalık meseleleri gibi pek büyük sorumlara doğru genişleme görüldüğünü ve çok değerli materyellerle ileriki araştırmalara geniş bir cephe açıldığını söyledi ve Türk meslektaşlarını tebrik etti. [1]

DOKTOR BOMBAÇI'NİN BEYANATI

Bunun üzerine Doktor Bombaçi söz alarak demiştir ki:

«Tezi çok şayanı dikkat buldum; bu tez birçok müşküllerin hallini kolaylaştıracaktır. Metot meselesine gelince, her şeyden evvel Hind - Avrupa kelimeleri gibi Türk kelimelerinin fonetik ve morfolojileri de kronoloji bakımından tetkik edilmelidir: Bunlar tetkik edildikten sonra karşılaştırma yapılması kolaylaşır. Hind - Avrupa dillerinde kronoloji tesbit edilmiştir. Halbuki türkçe için kronoloji yapılmamıştır. Onun için bu tez ihzarî mahiyette bir etüt sayılabilir. Zaten bu günkü vaziyette yalnız bunu yapmak mümkündür. Türkçe için kronoloji tesbiti çok güçtür: Onun için Bay Cevat Emre daha fazla birşey yapamamış olmakta haklıdır. Kendisini tebrik ederim. Zaten mensup olduğum İtalyan mektebinin mühim şahsiyetlerinden olan (Trombetti) aynı usulü takip ederek kısmen aynı neticelere vâsıl olmuştur; bu da bir ispat ciheti teşkil eder.»

Başka söz istiyen olmadığı için Başkan Bay Cevat Emre'ye söz verdi:

[1] Profesörün tevdi ettiği metin ilişiktir.

AHMET CEVAT EMRE'NİN CEVABI

Bay Emre şu cevabı verdi:

«Hakkımda gösterilen teveccühü ve okuduğum etüt hakkındaki lütufkâr beyanatı teşekkürden başka nasıl karşılayacağımı bilmiyorum. Benim için büyük bir şeref olmuştur. Her şeyden evvel Profesör Jean Deny'ye teşekkür ederim: Çünkü bu çalışmaların hakikî ilham kaynağının Atatürk olduğunu sarîh olarak o söylemiştir. Hakikat te bundan ibarettir. Biz burada ancak o ilhamların, ayrı ayrı mevzular üzerinde çalışmak suretile hâdimi olabildik. Profesör Meşcaninof'un burada okuduğu rapor benim travayım için çok kuvvetli müdafaa maddelerini ihtiva etmektedir. Bunların bir kısmı profesör Giese ve Németh tarafından ileri sürülen ihtirazî suallere cevap teşkil ettiğinden ayrıca kendilerine cevap vermek lüzumunu görmüyorum. Genç Doktor Bombaçi tarafından kronoloji hakkında gösterilen arzu yerindedir; fakat bu umumî bir arzu olmakla beraber, Hind - Avrupa dilleri içinde dahi bu kronoloji meseleleri halledilmiş değildir; muhtelif grupların idiomları içinde husule gelen büyük küçük birçok tahavvüllerin dahi kronolojisi tesbit edilmiş değildir. Biz ise takip ettiğimiz metotla dillerin teşekkül ve inkişaf kronolojilerini şimdiye kadar tatbik olunan metotalrın hepsinden daha iyi tesbit edebileceğimizi umuyoruz. Lisanın kendisi tabaka tabaka olan teşekkülleriyle kronolojik bir hazinedir ve biz bu tabakaların en derinlerinin idantik olduklarını ispat etmekle ta menşeden itibaren bir beraberlik sabit olmuş olacaktır. İki gün devam eden ekspozemde arzettiğim gibi elliden ziyade semantik serisi karşılaştırılmıştır. Bundan başka ehemmiyetli nispette süfiklerin tetabuku dahi tesbit edilmiştir ki bununla lisanların teşekkül tabakalarının hayli yukarıda kalanlarının dahi müşterek bir tarih içinde husule geldikleri anlaşılmaktadır. Zamanın noksanından dolayı travayı tam olarak prezante edemediğim için müteessirim. Fakat arzu eden arkadaşlarla elimdeki dokümanlar üzerinde dahi münakaşa ve müzakereye imkân vardır. Umumî surette bu etüdüm hakkında beyan olunan lütufkâr ifadelerle tekrar tekrar teşekkür ederim.»

İSMAİL HÂMİ DANIŞMEND'İN SÖZLERİ

İsmail Hâmi Danişment söz alıp hulâsaten şunları söyledi:

«Sayın Doktor Bombaçi kronoloji itibarıyla Türk dilinin Hind - Avrupa dilleriyle mukayeseye pek müsait olduğundan bahsettiler: Klâsik metot bakımından kronoloji meselesinin büyük bir ehemmiyeti

bulduğunda biz de kendileriyle beraberiz. Türk dilinin en eski vesikaları bin iki yüz küsur seneliktir: Dilin menşe devirlerine nispetle bunun ne kadar az olduğu gözönündedir; hattâ Hind - Avrupa ana dil devrine nispetle bile pek muahhar bir zamandır; yalnız kronoloji itibariyle en eski vesikaları Türk dilinden çok, yeni birtakım Hind - Avrupa dilleri bulunduğu ve bunların aynı zümredeki daha eski dillerle mukayesesinde hiçbir mahzur görülmediği Avrupa âlimlerince her nedense hesaba katılmamaktadır: Meselâ Lituan dili böyledir: Ferdinand de Saussure, Meillet ve Vendryès gibi bu sahada meşhur âlimler en eski vesikaları itibariyle Türk dilinden çok muahhar olan bu dilin mahiyet itibariyle Grek ve Lâtin dillerinden daha eski olduğunda ittifak etmektedirler. Hind - Avrupa grupunda böyle birçok diller daha vardır; hattâ onlara nispetle Türk dili vesikalar itibariyle Hind - Avrupa grubunun birinci derecedeki dilleriyle beraber gelir. Bu hususta nazarı itibara alınacak iki nokta daha vardır: Türk dilinin en eski vesikaları olan Orhon yazıtları, bütün türkologların ittifakıyla sabit olduğu gibi, çok uzun bir tekâmül seyrini ve Milâttan asırlarca evvele çıkan eskiliğini temsil eden vesikalardır: Bunları yalnız taşıdıkları tarihe bakarak bin iki yüz yıllık bir devre munhasır göstermek doğru değildir. Şurası da var ki biz mukayeselerimizde ilk insanların herhalde kullanmış olmaları zarurî ve muhakkak olan mefhumlara ait kelimelere istinat ediyoruz: Bu gibi kelimelerin çok eski devirlere çıkan bir mazisi bulunduğu muhakkaktır; onun için yalnız Hind - Avrupa ana dil devrine değil, hattâ menşe devirlerine çıkmak teşebbüsünde bile bulunmakta haklıyız. Avrupa dilciliği her nedense şimdiye kadar bu hakikatleri nazarı itibara almamış ve Türk dilini mukayese sahasından uzak tutmuştur. Halbuki türkçe, yalnız etimoloji itibariyle değil, gramer ve fonetik bakımından da, Hind - Avrupa dillerine esas teşkil edebilecek bir hususiyet göstermektedir. Onun için arkadaşımız Bay Cevat Emre'nin yaptığı mukayeseleri kronoloji bakımından zayıf saymak doğru değildir.»

İBRAHİM NECMİ DİLMEN'İN NUTKU

İbrahim Necmi Dilmen, rahatsızlığı hasebiyle komisyonun ilk iki celsesinde bulunmadığından ve bugün ilk defa olarak içtima gelebildiğinden dolayı özür diledikten sonra demiştir ki:

«Komisyona iştirak eden yabancı dil bilgini arkadaşlarımızda bir tereddüt ve ihtiyat hissediyorum. İki gündenberi okunan ve bugün münakaşası yapılan Bay Ahmet Cevat Emre'nin etüdü üzerinde tereddüt

gösterilmesine hayret ediyorum. Halbuki, açıkça söylemem lâzımdır ki, değerli arkadaşım Bay Ahmet Cevat Emre'nin etüdü, «Güneş - Dil» teorisinin görüşlerine nisbetle, daha dar bir saha üzerinde yürümektedir. Bay Ahmet Cevat Emre, Aylarca insan kudretinin son haddine kadar mesai sarfederek çalışmış, ortaya birtakım karşılaştırma listeleri çıkarmıştır. İzahlarını bir yana bırakarak Türk ve İndo-Öropeen gruplarına mensup kelimelerin sadece yanyana müşahedesi bile kanaat verici bir kuvvettir. Muhtelif geniş mana familyaları için iki dil grubunun kullandığı kelimelerin tam bir mutabakat gösterdiği açıkça görülmektedir.

Değerli arkadaşım Bay Ahmet Cevat Emre'nin mesaisi Türk Dil Kurumunca ötedenberi teşekkürle karşılanmakta olduğu gibi, bu defaki etüdünün burada huzurlarıyla bizi şereflendiren sayın misafirlerimiz yabancı, dil bilginlerinin takdirine mazhar olmasından dolayı da kendisini alenen hem tebrik, hem de yeniden teşekkür ederim.

Bununla beraber, arkadaşımın bililtizam Avrupa etüt sisteminden ayrılmıyarak ileri sürdüğü karşılaştırmaların, bütün «Güneş - Dil» teorisi demek olmadığını söylemeğe de mecburum. İki gündenberi genel toplantıda irat edilen tezler, teorisinin daha ne kadar geniş verimlerle ileri atıldığını burada herkese göstermiştir sanırım. Bugün ve daha ileriki günlerde okunacak tezler, sahanın bütün şumulünü gittikçe daha açık olarak gösterecektir. Bu bakımdan, şimdi münakaşa edilmekte olan karşılaştırma etüdü, ancak bir materyel olarak alınabilir. Bunun gibi daha pek çok karşılaştırmaların sentezinden ilmî metotlarla çıkarılmış olan «Güneş - Dil» teorisinin münakaşasında, dilci arkadaşlarımızın daha ziyade cesaretle, inkılâpçı Türk dilciliğini anlamağa çalışmalarını temenni etmek isterim.

Meselâ, Profesör Németh, demin burada tahta üzerine yukarıdan aşağı bir çizgi çekerek buna «Altay Dağları» dedi; Türkleri bunun şarkına, Fino - Ugriyenleri garbine, İndo - Öroppenleri de bir az daha cenubu garbiye koydu.

Bu taksim neye müstenittir? Altayların şarkında Türkler vardı da garbinde yoktu demeğe hangi tarihçi cesaret edebilir. Hazer denizinin bir Türk denizi olduğu, Ural ve İdil boylarının Türk malikânesi bulunduğu malûm değil midir? Eski ve ilkel Aryalar denilen adamlar hakkında verilebilen malûmat, tam Türk tipinin ifadesinden başka birşey midir?

Hakikat şudur: Müsaadeleriyle, bu üç daireyi şöyle bir tek daire içine alalım:...»

Burada İbrahim Necmi Dilmen'de tahta başına geçerek Profesör Németh'in henüz tahtada yazılı duran dairelerini birleştirdikten sonra, sözüne devam ile demiştir ki:

«İşte bütün bu daire, neolitik ve ilk maden medeniyetleri devirlerinde brakisefal Türk mıntakasıdır. Neolitik ve ilk maden medeniyetlerinin ve bu medeniyeti ifadeye yarıyan kültür dilinin kaynağı da burasıdır. Buradan muhtelif kollarla bu medeniyet ve bu dil, yalnız Avrupaya değil, bütün yeryüzüne yayılmıştır.

Yine Profesör Németh, Türk ve İndo - Öropeen dil grupları arasında, yalnız bir tek kelimenin karşılaştırıldığından bahsettiler. Bu söz, Türk dili tetkik edilmemiş genel lengüistik ve dil karşılaştırmaları meselelerinin halledilmeyeceği yolundaki mütaleaları ile mütentakıdır.

Bu tek kelimeyi de ele alalım: (Kum), (homo), (kün) kelimelerini mukayese ederken, gözümüz bu mürekkep şekillere aldanmamalıdır. Müsaadenizle, burada büyük dairenin ortasına (kim) yazacağım. Bunun şahsı gösteren müphem bir Türk zamiri olduğunu hepimiz bilirsiniz. Bunun (m) i (kün) de (n) oluyor, diye tereddüt etmemeniz için, altına (köme) de yazayım; hattâ bir de (kişi) ilâve edeyim. Görüyorsunuz ki ikinci konson boyuna değişebiliyor. Bu halde asıl olarak birinci konsonu alalım. Bunu, başında bir vokalle «ik» ve ana kökle birlikte «iğ + ik» şeklinde göstereyim.

İşte esas buradadır. Bundan sonra bu (k), (h) olarak, lâtince denilen (homo) yu doğurabilir. Hattâ (köme) şekli ta Arabistan yarımadasına kadar giderek orada (kavm) kelimesini teşkil edebilir. Ancak bu kadar geniş düşünürsek «Güneş - Dil» teorisinin muhitini kavrayabiliriz.

Yine Profesör Németh, Grekçe denilen ve «su» anlamına gelen (hidor) kelimesini fince, macarca ve almanca şekilleriyle mukayese ederken türkçenin (dere) sözünü de hatırlamalıydı. Çünkü (hidor) ve (Water) ile (dere) nin birliği gözönündedir.

Dil mukayeselerinde bu geniş görüşü elde ettikten sonra, artık herhangi bir metinde «kang» diye görülen bir kelimenin «aslı» «akang» mıydı, diye tereddüt edilemez ve muhterem Doktor Giese'nin gösterdiği tereddüde meydan kalmaz.

Tetkikiyle meşgul olduğumuz mesele, ancak bütün ferileri geniş bir sentez içinde toplıyan ve hepsini birden ana hatlar üzerinde neticeye bağlıyan inkılâpçı ilim görüşüyle halledilebilir.

Profesör Meşçaninof'un, Güneş kültürünün neolitik devreden ve çiftçilikten önceki avcılık hayatına kadar çıkararak arkeoloji delillerini bize getirmesi, Sovyet diltçiliğinin Türk diltçiliğiyle elele yürüdüğünü gösterecek yardımlardandır. Bu gibi yardımların iki dost ve komşu memleket ilim arkadaşlığında daima devamından eminiz.

Yarımdan itibaren, girişilecek münakaşalar, doğrudan doğruya «Güneş - Dil» teorisinin esasları üzerinde olacaktır. Bunun için teorisinin nasıl ilmî bir inkılâp hamlesi olduğunu burada hatırlatmayı borç bilirim. Biz büyük bir inkılâbın her sahaya yayılan hamleleri arasında uğraşan bir milletiz. Dilde de büyük bir buluşun ve yalnız Türk dilinde değil, bütün diller muammasına yeni bir hal şekli veren bir tezin önünde bulunuyoruz.

Değerli ve sayın misafirlerimizin düşüncelerimizi ve duygularımızı bu bakımdan gözönüne almalarını tekrar tekrar rica ederim.»

MUZAFFER MUHİDDİN DALKILIÇ'IN SÖZLERİ

Bundan sonra, Muzaffer Dalkılıç söz alarak demiştir ki:

«Klâsik metotlarla araştırmaların dil ilminde müspet bir neticeye ulaşmadığı malumdur. Bugüne kadar dil hâdise ve muammalarının texte'lerde olduğu zannı galipti, ve dil ilmi yalnız bu malzeme üzerinde bocalayıp durmuştu. (Güneş - Dil) metodu, yaşayan dillerin bünyesine istinat eder ve texte'leri yalnız müeyyit vesikalar telâkki eder.

Sayın ecnebi bilginlerinden Profesör Giese Profesör Ahmet Cevat Emre'nin (Güneş - Dil) metoduna müstenit tetkiklerinin bir intuition mahsulü olup olmadığını, kanuniyet kıymetleri bulunup bulunmadığını sordular.

Dil ilminin bütün meçhullerini aydınlatan (Güneş - Dil) teorisi, sabit ve mutlak kanuniyetler üzerine kurulu ilmî bir metottur. Bunu yaratan bir intuition değildir. Kat'i, müspet (Güneş - Dil) metodu üzerine kuruludur.

Sayın Profesör Németh'in söylediği gibi, yalnız yüzde on kabul edilebilecek benzerlerle iktifa edemeyiz. Biz, metodun müspet ve reel kanunlarla bütün dünya dillerinde bir vahdet bulunduğunu ve bu vahdetin yüzde yüz mutlak sonuçlar verdiğini ve bütün dil unsurlarını asil ve asıl Türk diline bağladığını iddia ve ispata amade bulunuyoruz. Bilâkis, diyebilirim ki, teorisinin muayyen kanunları karşısında klâsik metot ve bilgilerin bir (intuition) a dayandıklarını ispat etmek mevkindeyiz.»

İSMAİL HAKKI CENDEY'İN BEYANATI

Müteakiben İsmail Hakkı Cendey, Profesör Németh'in milletler tasnifi hakkındaki beyanatını esas alarak; Profesör Dilmen'in mütaleasına ilâveten şunları söylemiştir:

«Profesör Németh, Ortaasyada üç grup gösterdi: Birisi Altayların şarkındaki Türkler, ikincisi Altayın garbindeki Fin - Ugriyenler, üçüncüsü de bunların garbi cenubisindeki Hind - Avrupa grubu... Profesör Dilmen bunlar ibir grup halinde tevhit etti. Ben de bu ciheti teyiden derim ki esasen bu mıntakalarda bulunan halk (saka) lardı. Dârâ kitabelerine nazaran üç nevi (Saka) görüyoruz. Bunun bir tanesi şimalde, diğerleri de cenup ve şarktaadır.

Milâttan takriben 50-55 asır evvel Hazerde büyük bir arzî inkılâp oldu. Bunun neticesi olarak (ısıık) gölü meydana çıktı. (Aral) Hazerden ayrıldı ve burada bulunan milletler etrafa dağıldılar. Bunlardan Fin - Ugriyen'ler Avrupanın garbi şimalisine doğru göçtü. Profesör Németh'in değil Hind - Avrupalılar da — ki bunlar şimalde oturan sakalardır — Hazerin şimalinden Avrupaya geçtiler. cenuptakiler de garbi cenubiye gittiler.

Şu halde bu üç mıntakada bulunanlar da aynı millettendir. Yani Türklerdir. Biribiriyle münasebetten sarfınazar tamamen aynı (Saka) lardır.»

PROFESÖR YUSUF ZİYA ÖZER'İN DEDİKLERİ

Bundan sonra Profesör Yusuf Ziya Özer söz aldı ve şunları söyledi:

«Ben münakaşanın başında bulunmadım, ortasında geldim, işittiklerime göre bir iki örnekle vaziyeti tavzih etmek isterim: Meselâ, almançada (see) deniz demektir. Bu kelime bizdeki (su) kelimesinden başka birşey değildir. Hattâ lâtincedeki (Mare) ve fransızcadaki (mer) kelimeleri de türkçenin (ırmak) kelimesinde gördüğümüz (ır) kökü ile alâkadardır. Kökün başında birtakım fonetik tahavvüller olmuştur. Tıpkı bunun gibi Sanskrit dilinde de (kurt) manasına bir (Varka) kelimesi vardır, bu kelime farsçada (kürk), (gürk), yunancada (Belikos), lâtince (Velipus) şeklini almış ve sonra bu şeklin başındaki (vo) sesi düşüp (lupus) kalmıştır. Bu tebadülleri tayin eden (Meillet) dir. Halbuki türkçenin aynı manaya gelen ve sanskritteki (Varka) şekline daha yakın olan (böyü) kelimesi bu mukayesede hesap edilmemiştir. Tabii bu Türk şekli (Verka) ya lâtincenin (lupus) kelimesinden daha yakındır. Türkçe ile Hind - Avrupa dilleri arasında da birtakım münasebetler vardır. İşte bütün bu münasebetler Türk, Hind - Avrupa ve Semitik gruplarının esasen bir oldukları halde sonradan birbirlerinden ayrılmış olduklarını göstermektedir.»

BAŞKANIN BEYANATI

Bundan sonra başka söz alan olmadığı için Başkan şu beyanatta bulunmuştur:

«Türk âlimlerinin ecnebi meşlekdaşlarıyla beraber çalışmaları en büyük kuvvettir. Biz, Büyük Şefimizin ilhamıyla çalışanlar, dil meselesinin yalnız lisanîyat sahasında halledilebileceğine kani değiliz. Onun için dilin menşeyini tayin hususunda tarih, arkeoloji, antropoloji, psikoloji, filozofi ve sasyoloji gibi muhtelif ilimlerin yardımıyla hareket etmek vazifesini yükledik. Bu vaziyette bir ilim sahasında gördüğümüz boşluğu diğer ilim sahasında, bulunduğumuz esaslarla telâfi etmekteyiz. İntuition ile değil, ilmî metotla çalışıyoruz. Metodumuz, (Güneş-Dil) metodudur. Her teori evvelâ müşkülâta uğrar onun için bunun da birdenbire benimsenmemesi tabiidir.

Fakat ümit ederiz ki arkadaşlarımız birbirlerini anlıyarak fransızca tabiri ile large bir görüşle davayı tetkik ederse herhalde kanaatlerinde bir tahavvül hâsil olacaktır.

Biz Hind - Avrupalı değiliz; Türkçü de değiliz: İnsancıyız. Beşeriyetin bir kül olduğuna kaniiz. İtikadımızca akvamın tekâmülü müşterek bir iştir. Onun için insan kültürünün de menşeyi müşterektir. Biz, bu neticeye ilmî bir metotla gidiyoruz. Dil Kurumu Tarih Kurumu ile eleledir. Mesaimizi daima karşılaştırırız.

Büyük Şefimiz herşeyi bir esas ve metoda istinat ettirmek için Ankara Fakültesini kurmuştur.

Bütün millet bu maksat için seferber edilmiştir. Şimdi biz bununla da iktifa etmiyerek bütün ilim âlemini seferber edip sizlerden de istifade etmek istiyoruz.

Biz yalnız sıkı ve dar ihtisas çerçevesi içinde sıkışıp boğulmak istemiyoruz. Çünkü küllü kaybetmek tehlikesi vardır. Gösterdiğiniz alâka bizi çok sevindirdi. Biz burada her milletten gelen murahhaslarla bütün beşeriyetin timsali vaziyetindeyiz. Yakında bu el birliği sayesinde hakikati bulacağız.»

Bu beyanatı müteakıp Başkan yarın yine saat onda toplanılmak üzere celseyi saat 12 yi 20 geçte tatil etti.

PROFESÖR MEŞCANİNOF'UN NUTKUNUN FRANSIZCA METNİ

M. Ahmet Djévat ainsi que les autres savants turcs ont parfaitement raison quand ils trouvent que la linguistique générale faisait un grand défaut en laissant la langue turque de côté.

Premièrement sans la langue turque plusieurs faits linguistiques sur lesquels se basait la linguistique générale, restaient obscures. C'est pourquoi je trouve qu'il faut tout directement dire ce que font les savants turcs, que la langue turque doit trouver sa place actuelle parmi les autres langues du monde quand nous posons des questions sur la linguistique générale.

Si on s'appuie sur les matériaux de la langue turque, la linguistique générale ouvre une nouvelle période de ces travaux.

La langue est étudiée comme la production de l'homme et ouvre dans ses matériaux l'histoire survécue par l'humanité.

Grâce à cela les savants turcs unissent les études des matériaux linguistique avec les études des périodes de la mentalité.

Nous aussi les savants soviétiques étudions la langue en pleine histoire humaine. Nous constatons que dans les temps les plus anciens se trouvaient des groupes sociaux qui après forment des peuples et des nations. En même temps, les langues auparavant séparées se ressemblent aux langues des peuples et langues nationales.

Comme dans la vie sociale ainsi que dans l'histoire de la langue, nous avons des périodes.

La sémantique aussi a survécu à diverses périodes; au commencement l'homme primitif a donné le sens à ses paroles suivant ses besoins primitifs de vivre et de travail. C'est après que la sémantique se développe, suivant le développement de la mentalité déjà logique.

Ainsi nous avons divers parallèles sémantiques qui se mêlent.

Chaque langue à présent unit comme un complexe et en même temps un compositum de diverses périodes survécues par elle et par les autres langues précédentes.

Ainsi nous trouvons qu'il existait des périodes dans l'histoire de la langue dont les éléments se montrent comme des éléments survenus même dans les langues contemporaines les plus développées.

M. Ahmet Djévat admet qu'au commencement nous avons une période de la langue mimique. Cette question approfondie par M. le Professeur Marr doit être approfondie par les linguistes, anthropologues, archéologues, c'est à dire par les historiens.

Les savants turcs, comme nous le voyons aussi dans le rapport de M. Ahmet Djévat, trouvent que la langue en paroles se développe à l'époque néolithique et qu'à cette époque, se développait aussi le culte solaire.

Jusqu'à présent, nous avons pensé que le culte solaire est assez moderne que c'est l'agriculture qui a donné à l'humanité l'idée de

cultiver le soleil. A présent je peux assurer l'auditoire que cette conclusion que le culte solaire se montre seulement à l'époque agricole n'est pas juste.

Nous avons obtenu de nouveaux matériaux exceptionnellement intéressants pour ce problème, pendant ces deux dernières années.

En 1935, le Professeur Rafdonikas, sur le côté du Lac Onéga et de la Mer Blanche, a trouvé des dessins que j'ai l'honneur de présenter à l'assistance, qui sans aucun doute confirment qu'à l'époque du néolithique, on avait déjà une représentation du soleil assez développée.

Ce n'est pas un agriculteur mais c'est un chasseur et ces travaux que je viens de montrer nous donnent la représentation du soleil, seul, du soleil qui accompagne les animaux, surtout les oiseaux et le soleil avec la lune qu'il tient dans sa main un homme masqué en animal.

Ainsi nous pouvons constater que les savants turcs et Ahmet Djévat Bey, ont raison en affirmant que le culte solaire existait déjà à l'époque néolithique.

Il faut approfondir la thèse et l'école des linguistes turcs est en pleine force en continuant leurs travaux très intéressants et très importants pour la linguistique générale.

Nous, les savants soviétiques, avec un grand plaisir, prendrions part à ces travaux, si nos amis les savants turcs nous demandent notre concours.

Nous attendons avec impatience des résultats splendides qui doivent suivre entre le 3me et le 4me Congrès dans les travaux uniques des grandes associations: la société historique et la société linguistique, la future Académie des Sciences turques.

PROF. ANAGNASTOPULOS'UN KOMİSYONA
VERDİĞİ FRANSIZCA BEYANAT

Je regrette beaucoup de ce que je ne sais que très imparfaitement le turc et par conséquent je n'ai pu connaître et étudier les recherches de nos collègues turcs que - à peu près - seulement par les brochures en français, que l'illustre général secrétaire M. İbrahim Necmi Dilmen a eu l'amabilité de nous donner.

Je les ai lu avec un grand intérêt et j'ai été très heureux de constater que les recherches turques élargissent d'une manière importante

le grand problème de l'origine et de la parenté des langues donnent de nouveaux et précieux matériaux et ouvrent de nouveaux aspects pour les recherches futures.—

Je me permets d'en féliciter sincèrement nos chers et distingués collègues turcs.

Dördüncü Toplantı

28. VIII. 1936 Cuma

Celse saat 10 da açıldı. Evvelki celsenin zaptı okunup kabul edildi. Bunun üzerine Başkan yeni Türk Dil metodu olan ve Kurumun ilmi araştırmalarını sistematize eden «Güneş - Dil» teorisi hakkında umumî celselerdeki tezler kâfi derecede fikir vermiş olduğundan bu mevzu üzerine münakaşayı açtı. Bu sırada Kültür Bakanı ve Türk Dil Kurumu Başkanı Bay Saffet Arıkan ecnebi âlimlerini İstanbul Kumandanı namına 30 Ağustos Bayramı şenliklerine ve Türk Dil Kurumu adına geçit resminden sonra Tarabyada öğle yemeğine davet etti. Bay İbrahim N. Dilmen Tarih Kurumunun neşrettiği 4 cilt tarihle Bay İsmail Hâmi Danişmend'in «Türklerle Hind - Avrupalıların Menşe Birliği» ismindeki eserinden birer nüshasının ecnebi profesörlerine takdim edilmek üzere büroda hazır bulunduğunu söyledi. Bundan sonra Profesör Hilaire de Barenton söz alıp şu beyanatta bulundu:

PÈRE HILAIRE DE BARENTON'UN NUTKU

Bay Ahmet Cevat Emre'nin tezi, dilin ta başlangıcından son inkişafına kadar hertürlü seyrini takip eden çok orijinal, kuvvetli, tam, yeni ve lengüistiğin kat'î kanunlarına müstenit bir etüttür.

Bay Emre'nin raporu bana bu thème'in en iyisi olarak göründü. Eminim ki bu rapor dilin terakkisi ile alâkadar olan bütün âlimler tarafından tasvip ile karşılanacaktır. Şimdi, benim fikrimi öğrenmek isteyenler karşısında çok müşkül bir vaziyette kalıyorum, çünkü ben de aynı mevzuu kendi eserimde tetkik etmiş bulunuyorum. Bir işte muayyen bir vaziyet alanın başka görüşlerle uyuşması çok güçtür. Bununla beraber, bir ata sözünün gösterdiği gibi, ışık fikirlerin çarpışmasından doğar. Fakat bu çarpışma acı verecek bir çarpışma değildir. Bu tıpkı birbirine

uzanan iki el gibidir ki herkes bu iki elin birbirine fenalık edeceğini zannederken onlar arkadaşça yekdiğerini bulurlar.

Ümit ederim ki Bay Emre ile de bu böyle olacaktır. Ekseri noktalarda hemfikiriz, ayrıldığımız noktalar ise gayet ehemmiyetsiz şeylerdir.

Birinci anlaşmamız: Bütün dillerin menşei, orijini birdir.

Çok zamanlardanberi âlimler diyorlardı ki: Bütün dillerin menşei bir olmalıdır ve bu menşe şarktır. Bu iptidaî kökler hangileri idi? Zannediyorum bunlar Sümer türkçesinde mevcuttur. Hattâ eski Sümercede daha kolaylıkla görülebilir.

Türkçedekiler teraküm etmiş vaziyettedirler. Bu tıpkı topraktan ayrılmış madene benzer. Çok güçlükte ayrıldığı halde saf bir maden bulunmadığını anlamak daha güçtür. Sümercede ise ilk kökler bize tam tarifleri ve imlâları ile serbest olarak görünüyor, kelimelerin tahlilini yapmak için böyle bir lisanı almak tabii kelimeleri karışmış, composé olanlardan birini almaktan çok daha kolaydır. Türkçede olduğu gibi.

Bay Emre bunları ayırmış. Fakat bu böyle ince çalışmadır ki bir çok hatalar tevlit edebilir. Yeni buluşlar çoktanberi aranan monosyllab'ları bulmağa imkân vermiştir.

Garpte zaten iptidaî kökleri monosilab olarak söyler ve öğretirlerdi.

Sümercede mahfuz kalmış monosyllablar birkaç yüzü geçmez ve Asuri scribe'lerince bütün lâzımgelen izahat ile tamamıyla tarif edilmiş olan bu birkaç yüz kelimeyi etüt ederek dünyanın bütün lisanları meydana konabilir. Sümer hiyeroğliflerini başka başka okunuşlarıyla alıp başka başka lisanlara tatbik edersek bütün lisanların analizi bulunabilir, ve bütün dünya lûgatlerinden daha mükemmel bir lûgat elde edilebilir.

Bu tez Bay Cevat Emre'nin tezini cerhetmiyor.

Mümkündür ki kökleri muhafaza eden millet Türk milleti olsun; orijine gelince bu öyle bir meseledir ki üzerinde etüt yapılmak lâzımgelir ve benim bu hususta muayyen bir fikrim yoktur.

Bu iptidaî kökler Sümer lisanında mevcuttur ve eğer eski Sümerler Türk idiseler bugün lengüistiğin esası Türklerde bulunmuş demek olur. Dilleri yeniden kurmak için işe buradan başlamak lâzımgelir.

Yazdığım eserimde türkçeyi birçok başka lisanlar gibi tetkik ettim ve gördüm ki türkçenin Sümerce üzerinde çok tesiri vardır. Türk lisanını iyi bilenler herhalde benim göremediğim müşabehetleri göreceklerdir. Çok mümkündür ki türkçenin bu iptidaî lisanla daha hususî müşabehet-

leri olsun ve bunlara istinaden türkçe, dillerin orijinindeki birliğinin en kuvvetli şahidi bulunsun.

Güneş esasına gelince bu dayanılabilen bir tezdır. Bütün tekâmülcü dil mektebinin temleriyle uyuşabilir.

Bay Cevat Emre bütün lisanların bütün kelimelerini bir tek iptidaî élément'dan Güneşe verilen isim olan ağ'dan çıkarıyor. Eski tekâmülcülerin yaşryan mahlûk kütlelerini bir tek bathbius'dan çıkardıkları gibi.

Hakikaten Mısır lisanında ve Sümerce de ah ha'a kelimeleri «Doğan Güneş» demektir. Fakat bu tek kelimedden bütün diğer kelimeler çıkarılabilir mi? Bu nokta çok enteressandır ve bize gayet mahirane bir şekilde arzedilmiştir. Fakat ben şahsen henüz tamamiyle kani olmuş değilim.

Ben daha ziyade şuna kaniim ki lisanlar, dil denilen uzvun eşyanın hareketlerini temsil eden mimique'lerinden doğmuştur. Çünkü herşeyin kendine mahsus bir hareketi vardır: «Girmek, çıkmak, inmek...» gibi. Dilin, dudakların, haçerenin ve kelimenin telâffuzuna yarıyan bütün élément'ların harekâtiyle dünyadaki varlıkların bütün hareketlerinin birer timsali verilebilir. İşte dilin ve onu ihata eden bütün uzuvların hareketleri taklit edebilmek kabiliyetidir ki eşyaya isimler vermeğe yaramıştır.

Bunu neşredilmiş olan eserimde izah ettim. Fakat bunu bir hypothèse olarak ileri sürdüm; bütün lisanların bu yolda teşkil edilebileceğine inanıyorum. Ben diyorum ki: lisanı icat eden, herşeyin karakteristik hareketini kavriyabilen çok zeki bir adamdı. Herşeye, kendine mahsus olan harekâtını taklit ederek bir isim vermiş ve bu isim o hareketin tamamiyle müşabihi olduğundan dolayı herşeyi isimlendirmek isteyenlerin hafızasına nakşolunmuştur. Bay Emre'nin tezi ile benimki arasındaki fark bundan ibarettir. Ben bu lisanların bir tek iptidaî bathbius'dan çıkmış olduğuna inanıyorum. Bana göre çok mütekâmil bir kafa herşeye kendine has harekâtına göre bir isim vermiş ve böylece herşey ismini almıştır. Hattâ şimdiye kadar kullanılan isimler de aşağı yukarı bunlardır.

Lisanların bu menşei sebebiyledir ki, bir tek insanın dehasından doğmuş olan bütün lisanlar köklerini bir tek lisanda, Sümercede buluyorlar...

Sümerceden sonra tekâmül olmamıştır. Sümerce köklerin değişik birleşmelerinden değişik kelimeler vücutte gelmiştir. Birçok kelimeler çince gibi - hemen gramersiz kalmışlardır, çünkü sadece Sümer köklerini muhafaza etmişlerdir.

İşte Bay Cevat Emre'nin teziyle bir az hemfikir olduğum nokta... esaslı noktalarında benim fikirlerimle birleşebilir ve yaptığı analizler benim analiz prensiplerimin aynıdır. Fakat Bay Emre'nin dayandığı kaynaklar türkçe, benimkiler ise Sümercedir. Sümer lûgati bize Sümercedeki iptidaî Sümer köklerini tanıttı. Aşağı yukarı bin iptidaî kökü vardır. Ve bu bin kök bütün lisanları lisan dictionnaire'lerin en iyilerinden daha iyi tahlil imkânını verir... Her yeni élément'ın manasını alarak ayrı ayrı tarifi yapılır. [1]

PROFESÖR GIESE'NİN BEYANATI

Bundan sonra Dr. Giese söz alıp dedi ki:

«Dünya Avrupa lisanıyatıyla Türk lisanıyatının çok farklı olduğundan bahsedildi. Bizim için Güneş - Dil yenidir. Biz henüz bu teoriye alışmadık. Hattâ Kurultay günlerinin buna kâfi olmadığını zannederim. Onun için kat'i bir hüküm vermek kabil değildir. Yalnız şunu söyleyebilirim ki çok sevinçle karşıladığımız bu teori çok enteresan ve meraklı bir şeydir. Bu hususta sarfedilen büyük mesai beni hayret içinde bırakmıştır. Bu teoriyi tetkik edeceğim. Bu esas büyük bir inkılâp yapacaktır. Fakat şimdilik bu teori haklı mıdır, haksız mıdır bunu tayin etmek kabil değildir fikrindeyiz.»

PROFESÖR ZAYONÇKOFSKI'NİN SÖZLERİ

Bundan sonra Profesör Zayonçkofski söz alarak şunları söyledi:

«Dün umumî fikrimi söyledim. Ben de Dr. Giese ile hemfikirim. Bugün için şayanı dikkat gördüğümüz yeni teoriyi sonra tetkik ederiz. Ancak şimdiden diyebilirim ki Bay Dilmen'in konferansında şayanı dikkat bir kısım buldum. Bu kısım ekler hakkındadır. Ben vaktile bu hususta bir doktora ve agregasyon kitabı, bir umumî ekler tablosu yaptım. Başka tetkikler de yapılırsa iyi neticeler çıkaracağını umarım.»

DOKTOR SAİM ALİ DİLEMRE'NİN NUTKU

Profesör Saim Ali Dilemre şunları söyledi:

«Yabancı Profesör arkadaşlarımız Güneş - Dil Teorisinin kendileri için çok yeni olması dolayısıyla memleketlerine dönüşte kesin bir çalışma yaptıktan sonra şümulü bir fikir edinebileceklerini ve şimdilik teori

[1] Père Hilaire de Barenton'un nutkunun fransızca metni ilişiktir.

hakkında kat'î birşey diyemeyeceklerini ve yalnız ehemmiyetli bulduklarını söylediler. Dr. Giese (maksadınız yeni bir metot koymak gibi gözüküyor) dedi. Şu halde neticeli bir münakaşa yapamıyacağımız demektir. Bu münakaşaların bizimle beraber olmaması çok mahzurludur. Teoride birdenbire anlaşılması güç olabilen şeyleri beraber münakaşa etmemiz lâzımdır. Meselâ Dr. Giese'nin dediği metottan gelme çözümlerini formüllemek işi kastedildi.

Bu formülleri dil hadiselerini göstererek tetkik etmek lâzımdır ve Dr. Giese'nin (şimdiye kadar böyle birşey görmedik) demesinin altında acaba ne vardır? Bu formüller birer şemadır, yahut diyagram, yahut grafik sayılabilirler.

Bunlar her kelimenin maruz kaldığı ekleme ve ekleşme, yani dédoublement, redoublement ve aşınma yani usure hadiselerini binnazariye gösterirler. Bunları okurken bu şeyleri nazarı itibara almalı. Bizce her formül sinoptik bir tarihsel nema tablosudur.

Güneş - Dil'in ikinci mühim faydası, formüllerinin okunmasında dilde mevcut sârvivansları bulmaktır. Bunlar gözümün önündedir. Bilhassa çok aşınmış olan vahdetler yani lâhikalar Güneş Dil asıllarına iblâğ edilirse birtakım müstakil manalı sözler yani bu lâhikaların manalı etapları meydana çıkar.»

Profesör Dilemre, burada tahta başına geçerek birtakım lâhikalar üzerinde misaller göstermiş, ezcümle türkçe «mek - mak», «siz» ve «lik - lık» lâhikalarının Güneş - Dil metoduna göre analizlerini yaparak beyanatını teyit ettikten sonra, Hind - Avrupa dilleriyle türkçenin başka sistem diller olması bahsine geçerek, bu gibi eski nazariyelerin burada mevzu bahis bile olamayacağını ve hiçbir zaman büyük dilcilerin böyle birşey dememiş olduklarını söyledi, ve birkaç misal gösterdi.

Bay Dilmen söz aldıysa da, Dr. Giese ile B. Hilaire de Barenton gittikleri için sözünü yarına bıraktı ve Başkan yarın saat 10 da toplanılmak üzere 12.20 de celseyi tatil etti.

PÈRE HILAIRE DE BARENTON'UN NUTKUNUN FRANSIZCA METNİ

La thèse de M. Cevad est une très nouvelle, originale, fortement construite, complète, portant l'étude de la langue depuis sa première origine jusqu'à son complet épanouissement et tout cela selon des lois précises, bien déterminées, fondé, déjà établies par la linguistique.—

Le rapport de M. Ahmed Djévat m'a paru le meilleur de ce thème, certainement ce rapport sera apprécié de tous les linguistes qui s'intéressent au progrès de la linguistique.

Maintenant, si l'on veut connaître davantage mon impression, je suis dans une situation des plus difficiles, parce que j'ai traité moi-même le même sujet dans mon ouvrage et quand on a sa position prise on n'est pas d'accord; Mais dans notre Occident il y a un proverbe qui dit: du choc des esprits, du choc des idées naît la lumière. Mais ce choc n'est pas un choc douloureux, c'est comme deux mains tendues qui se choquent, qui s'imposent il semble que ces mains vont se faire du mal, mais elles ont signé l'amitié.

Je crois qu'il en sera ainsi avec M. Ahmed Cevat. Sur la plupart des points nous sommes d'accord, il y a des points sur lesquels nous serions en variance d'opinion, mais cela n'a pas une grande importance.

Le premier accord est celui de l'origine des langues. Toutes les langues ont la même origine, la même source.

Il y a longtemps, des savants disaient que les langues doivent avoir une source et cette source c'est l'Orient.

Quels étaient les radicaux primitifs? Je crois qu'ils se trouvent réellement dans le turc Sumérien; mais ils existent aussi dans le Sumérien ancien, d'une manière plus facile à saisir.

En turc ils existent en état d'agglomérés, tel le métal de la mine qui n'est pas séparé de sa gangue. On le sépare par beaucoup de travaux, mais c'est plus difficile à découvrir que si l'on avait un métal pur tandis que dans le Sumérien les radicaux primitifs nous apparaissent entièrement libres avec leur définition précise avec leur orthographe complète et il est plus facile de construire une analyse des mots avec les matériaux entièrement dégagés de leur gangue que de prendre dans une langue ou ils sont à l'état de composition. Certainement comme le Turc.

M. Ahmed Cevat les a dégagés mais c'est un travail délicat qui amène beaucoup d'erreurs, puisque les découvertes modernes nous ont permis de découvrir les monosyllabes qu'on cherchait depuis longtemps.

En Occident on disait, enseignait déjà que les radicaux primitifs étaient monosyllabiques.

Les monosyllabes conservées dans le Sumérien sont au nombre de quelques centaines et, en étudiant ces quelques centaines qui sont

entièrement définis avec toutes les précisions voulues par les scribes assyriens, on peut reproduire toutes les langues du monde; on peut en prenant toutes les hiéroglyphes Sumériens, avec leurs diverses lectures, en les appliquant aux divers langues du monde on trouve l'analyse de toutes ces langues, on obtient une définition de tous les mots meilleurs que celle des meilleures dictionnaires du monde.

Cette thèse ne contredit pas la thèse de M. Ahmet Cevat.

Il est possible que le peuple qui a conservé ses radicaux fut le peuple turc, quant à c'est une question à étudier sur laquelle je n'ai pas d'opinion.

Ces radicaux primitifs se trouvent dans le Sumérien si par hasard les anciens Sumériens étaent des turcs, aujourd'hui ils se trouveraient à la base de la linguistique.

C'est donc de là qu'il faut partir pour reconstituer toutes les langues.

C'est donc dans le travail que j'ai écrit, et j'ai étudié le turc avec les autres langues, et j'ai vu que le turc avit sa raison dans le Sumerien et ceux qui connaissent le turc pourraient trouver des analogies que je ne peux pas trouver. Il est possible que le turc ai des analogies plus spéciales avec cette langue primitive et soi le témoin le plus autorisée.

En ce qui concerne l'origine solaire, c'est une thèse que l'on peut soutenir, c'est une thèse froidée sur les thèmes évolutionnistes, M. Cevat fait sortir tous les mots de toutes les langues d'un seul élément primitif, qui est le nom solaire aĝ; comme autrefois les évolutionnistes faisaient sortir la variété des êtres vivants d'un bathbius primitif.

On trouve en effet, dans le Sumérien et dans l'égyptien le mot ah, ha'a qui désignent le soleil levant.

Mais est-ce qu'on peut dériver de ce mot unique tous les autres mots? C'est une entreprise qui est intéressante à étudier et qui nous est habilement présentée, mais je suis pas convaincu je crois plutôt que les langues sont dérivées d'une espèce de mimique de la langue qui représentait les mouvements des choses parce que chaque chose a son mouvement propre: «entrer, sortir, descendre» et par le mouvement de la langue des lèvres, du gosier et de tous les éléments qui constituent la parole; ont peut donner une image de tous les mouvements des que les langues sont dérivées d'une espèce de mimique de la langue qui l'entourent de pouvoire imiter le mouvement, a donné le nom aux choses.

J'expose cela dans mon travail qui a déjà paru, je donne cela comme hypothèse et je crois que l'on peut constituer toutes les langues de cette façon.

Celui qui a inventé le langage était, je pense, un homme très intelligent, et il savait saisir le mouvement caractéristique de toute chose. C'est en imitant ce mouvement spécial de chaque chose qu'il lui a donné son nom et ce nom parce qu'il était une similitude du mouvement s'est gravé follement dans la mémoire de ceux qui voulurent nomer chaque chose.

Il y a donc cette différence entre la thèse de Cevat et ce que j'ai écrite dans mon travail. Il y a cette différence c'est que je ne crois pas que ces langues soient sorties d'une sorte de bathbius primitif, mais les langues sont sorties d'un cerveau développé; apparu un certain moment et qui a pu reproduire les mouvements essentiels des choses par sa langue et il a donné un nom à chaque chose en reproduisant le mouvement spécial de chaque chose, et chaque chose a reçu aussi son nom, un nom très conforme à sa nature qui s'est transmis jusqu'à nous. C'est à cause de cette origine des langues, due au génie d'un seul homme que toutes les langues trouvent leur radical dans une seule langue, le Sumérien.

Il n'y pas eu d'évolution depuis le Sumérien. Il y a eu des mots variés composés par das assenblages variés des radicaux Sumériens. Beaucoup de langues, comme le Chinois, sont restées presque sans grammaire. Or ils ont conservé les radicaux Sumeriens à l'état isolé.

Voilà le point sur lequel je suis un peu d'accord avec la thèse de M. Ahmet Cevat. Elle peut s'assimiler avec la mienne dans ses points principaux et les analyses qu'il a faites sont faites d'après le même principe que les miennes. Mais la source d'où M. Cevat les tire est le turc, tandis que ma source et le Sumérien.

Le lexique Sumérien nous a fait connaître les radicaux primitifs qui sont conservés dans la langue Sumérienne. Elle a près d'un millier de radicaux primitifs, alors ce sont des radicaux qui permettent d'analyser toutes les langues et de donner une analyse meilleure que les dictionnaires de la langue.

Beşinci Toplantı

29. VIII. 1936 Cumartesi

Celse saat 10 da açıldı. Evvelki celse zaptı okunup kabul edildi.

İBRAHİM NECMİ DİLMEN'İN NUTKU

Bay İbrahim Necmi Dilmen söz alarak şu beyanatta bulundu:

«Evvelâ ecnebi arkadaşlarımızın «Güneş - Dil» Teorisi hakkındaki alâkalarını memnuniyetle kaydetmek isterim. Türk teorisini orijinal ve şayanı tetkik buldular. Zaten biz kendileri gibi yüksek ve mümtaz âlimlerden ne daha fazla, ne daha eksik birşey beklemeydik. Çünkü biz de bu teorinin genişliği karşısında heyecan ve tereddüt ayları geçirdik. Bilhassa bundan yirmi sene evvel İstanbul Üniversitesinde muaviniğinde bulunmakla şeref yap olduğum muhterem Dr. Giese'nin izhar buyurdıkları tereddüdü tamamiyle haklı bulurum. Tabii bu tereddütlerin izalesi için meselenin etrafiyle tetkiki lâzımdır. Bunun için de, hepinizin söylediğiniz gibi, zaman lâzımdır. Biz bu lüzumu da takdir ederiz. Onun için, ecnebi arkadaşlarımızın müsaadeleriyle, kendilerinden bir ricada bulunacağım: Önümüzdeki Kurultaya kadar geçecek zaman içinde «Güneş - Dil» e ait tetkikatımızı müteakiben birbirimize bildirelim. Bu suretle bu komisyon iki Kurultay arasında içtima halinde bulunsun; böyle yapmakla gelecek Kurultaya müşterek mesaimizin temin edeceği hazırlıkla çıkmış oluruz. (Muvafıktır sesleri).

Yalnız bu münasebetle bir iki söz daha söylemek isterim: Bizim dil tezimiz yalnız lengüistik sahasına sıkışmış bir tez mahiyetinde değildir. Bütün dünya âlimlerinin de tasdik ettikleri gibi, dil menşeinin tayini hususunda lisaniyattan başka psikoloji, sosyoloji, tarih ve arkeoloji gibi ilimlerin de yardımı lâzımdır. Bilhassa dille tarih bu hususta daima temeldir. Onun için Türk Tarih tezini Türk dil tezinden ayırmak imkânı yoktur. Bu hakikat dün ecnebi arkadaşlarımıza takdim edilen

ve Tarih Kurumumuzun eseri olan kitaplardan da anlaşılır. Bizim tarih tezimiz Avrupa ve Amerika âlimlerinin yaptıkları en son tetkiklerin meydana çıkarmış olduğu hakikatlere istinat etmektedir. Bu vaziyete göre, beşer tarihinde medeniyetin merkezi Orta Asyadır.»

Bay Dilmen buradan itibaren harita üzerinde izahatına devam ederek demiştir ki:

«Şimalinde eskiden buzlarla mestur olan Siberya, cenubunda Himalaya, şarkında Mançuri ve garbinde Hazer Denizi bulunan bu geniş mntakada eskiden büyük bir iç deniz bulunduğu malûmdur. Bugün suları çekilmiş olan bu iç deniz esasını biz tahmin etmiş değiliz. Bunu söyleyen yine sizlersiniz. İlmin buralarda yaptığı tetkikler, birtakım deniz nebat ve hayvanlarının fosillerini bulmakla neticelenmiştir. Hattâ meşhur Kâşif (Sven Heden) bu mntakanın daha şarkında da böyle bir eski deniz sahası tesbit etmiştir. Eskiden bu denizin etrafında neolitik ve ilk maden devirlerini vücude getiren brakisefal bir kavim yaşamıştır. Fakat bu kavmin bir de etrafa yayılma hadisesi vardır ki onu da arkeolojik izler üzerinde her tarafta takip etmek mümkündür.

Bu brakisefal kavim, neolitik ve ilk maden medeniyetlerini Orta Asyadan muhtelif istikametlere yaymıştır? Buraya kadar söylediğim esaslarda tabii müttetikiz: Çünükü bunlar ilim âleminde zaten tesbit edilmiş hakikatlerdir. Yalnız ilim âleminin henüz söylememiş olduğu küçük bir nokta vardır ki o da kavmin isnimnden ibaretedir. Türk tezi işte bu noksanı telâfi ederek boş duran bu isim yerini doldurmuş, yani bu brakisefal Orta Asyalıların Türk olduklarını tasrih etmiştir. Dünya ilminin bütün esasları bu hakikati teyit etmektedir. Zaten Türk ırkının bugünkü vaziyeti bu neticenin canlı bir delilidir.

Tabii herhangi bir medeniyet muayyen bir noktadan etrafa intişar ederken, daima ve mutlaka o medeniyet diline ait kelimeler de onunla beraber intişar eder. Meselâ Orta zamanlarda Akdeniz ticaretine bilhassa Venedikliler hâkim oldukları için o zaman bütün bu deniz havzasında hep İtalyan gemicilik ıstılahları intişar etmiş ve bugün de o sahada failiyet İngilizlerde olduğu için şimdi eski İtalyan tabirleri yerine İngilizce ıstılahat kaim olmuştur. Herhangi bir memlekete dünyada ilk defa olarak otomobil girdiğini tasavvur edelim; otomobilin kendisiyle beraber mutlaka ismi de girecektir: Otomobilin girip isminin gümrükten geri çevrilmesine imkân ve ihtimal yoktur. Onun için medeniyetlerin intişarı, daima birtakım dil unsurlarının da intişarıyla tevem olmuştur. Bu vaziyete göre brakisefal Türkler, neolitik ve maden medeniyetleriyle beraber, ilk medeniyet kelimelerini de etrafa yaymışlar demektir. Lisa-

niyatın tarihle ittisali işte bu noktadan başlar. Onun için biz de dil tezi-mizi ispat etmek üzere bu noktayı esas ittihaz ettik ve buradan itibaren lengüistik ve filoloji sahasına girdik. Çünkü klâsik lisanîyatın o dar çerçevesi içinde sıkışmak, boşuna çırpınıp durmaktan başka bir netice veremezdi. Bazı dil bilginleri vardır ki tek bir kelimenin tetkikine bütün bir ömür sarfederler, fakat yalnız o kelime etrafında dolaşmaktan başka birşey yapamazlar. Biz bu gibi mesaiye de hürmet ederiz. Fakat bizim işimiz büsbütün başka bir iştir. Bu sahada tek tek kelimelerde değil, geniş ve genel dil meseleleri üzerindeyiz. Bu kadar da delil: ta menşelere kadar çıkarken, bir yandan tarihin, prehistoire'm, arkeolojinin, antropolojinin; bir yandan da filozofinin, psikolojinin, sosyolojinin verimlerini toplamak ve hepsini bir araya getirerek, dilin ilk kuruluşunu görmek gayretindeyiz. Bu geniş görüşü gözden uzak tutmuyarak Orta Asya brakisefallerinin bir az evvel bahsettiğim yayılma hareketini müsaadenizle biraz daha takip edelim. Bu hareket şöyle oldu:

Merkezden muhtelif kollar, muhtelif sahalara yayıldılar:

Doğrudan garbe yayılan bu yol göç kolu, Ural ve Volga üzerinden, şimdi Rusya denilen büyük kıt'aya yayıldı; buradan bir kısmı cenuba, Kafkas illerine, bir kısmı cenubu garbiye, Tuna boylarına, büyük kısmı da garbe, Avrupaya doğru aktı. Şimalden dolaşan bu zümre (Nordik) ismini aldı ve medenîyetin kaynağı nordiklerdedir diyen teori buradan kuvvet aldı. Büyük göç kolunun izlerini Almanyada, Fransada, Britanyada, İtalyada, İspanyada buluyoruz. Galler, Keltler, İberler, Basklar, Etrüskler, buralarda yerleşen bu Türk topluluklarıdır.

İran yaylâsı üzerinden geçen diğer bir kol Kafkaslara, Anadoluya yayıldı. Buradan, Yunanistana, Kıbrısa, Giride geçti. Suriyeye inerek Mısır ve Şimalî Afrikaya yürüdü. Yeniden Septe-Boğazını geçerek İspanyada öteki kolla buluştu.

Bütün kolların seyrini ayrı ayrı arzedecek değilim: yalnız şu noktayı tesbit edeyim ki arkeoloji sahasında bulunan diller bize Orta Asya brakisefallerinin Amerikaya varıncıya kadar bütün dünyaya dağıldıklarını göstermektedir. Meselâ Alaska üzerinden ve Behrenk Boğazından giden bir kol Amerikada mühim medenîyetler vücade getirmiştir. Gerek arkeoloji, gerek lisanîyat sahasında bunun birçok delilleri vardır. Meselâ bir arkadaşımızın Maya dili üzerinde ve mahallinde yaptığı tetkikler bu dilde, iki yüz kadar Türk kelimesi meydana çıkarmıştır. Avrupalıların keşfinden evvel Amerika yerlilerinin Meksikada, Peruda muhteşem bir medenîyetleri olduğunu bilirsiniz. Peruya Avrupalılar girdiği zaman orada bir hükümdar vardı. Bunun yine Avrupa tarihlerine geçen

hikâyesine göre emrinde otuz bin kişilik bir ordu vardı. Kendisi Musannağ bir altın taht üstünde otururdu. Yalnız toplarıyla tüfekleri olmadığı için müsellâh Avrupalılar bunları «medenî» saymamışlardır. Bu yerli kavmin hükümdarlarından (Atahu Alpa) yani (Ata Alp), Avrupa misyonerlerinin dine davet için «Allah sözü» diye gösterdikleri İncile göziyle bakmış, kulağıyla dinlemiş ve burnuyla koklamış ondan sonra, kitabı yere atarak:

— Biz emirleri şundan alıyoruz:

diye gökyüzünde parlıyan Güneşi göstermiştir.

Bütün bu hikâyeyi yazan Avrupalılar, neden bu ismin Türklüğüne ve Güneş kültürünün izlerine dikkat etmemişlerdir, diye sormak isterim.

Orta Asyadan Hinde giren kol da Umman sahillerine kadar inip denizcileşmeğe başlamıştır. İşte buradan ve belki de kısmen kara yoluyla şimal ve şark istikametinden gelenler de Cenubî Mezopotamyada «Sümer» medenîyetini kurmuşlardır. Bu da dil ve arkeoloji delilleriyle sabittir.

Muhterem (Hilaire de Barenton) bütün dillerin Sümer kaynağından çıktığını iddia etmektedir. Biz böyle demiyoruz. Biz yalnız dünya dillerinde birer kültür mefhumu ifade eden unsurların kültür ve medenîyet kaynağı olan Orta Asyadan, yani bizden gitmiş olduğunu söylüyoruz. Kanaatimizce bütün insanlar Orta Asyadan çıkmış değildir. Başka taraflarda da birtakım yerli insanlar, Otoktonlar bulunmuştur. Fakat bunlar neolitik ve ilk maden medenîyetlerini bizden almışlardır. Yine muhterem (Hilaire de Barenton) Sumerceyi esas ittihaz etmesinin sebebi bu dilde dört yüz kökü saf, kendi tabiriyle (dégagées) olarak bulmuş olmakla izah etmiştir. Halbuki Sumer küneiformları bazen yirmi otuz türlü okunabildiği gibi, her kıraat şeklinin de o kadar manası olmak ve bu muhtelif manalar bir biriyle hiç alâkadar olmamak itibarıyla bunların saf kök sayılabilmesi müşkül görünür.

Onun için biz monosilâbları sağlam bir esas saymıyoruz: tabir caizse, biz dilin esasını (monofonemik) şekillerde buluyoruz. Fakat bu şekillerin başlarında hep vokal vardır. Bu vaziyet fizyoloji kanunlarına istinat etmektedir. Prototip olan (Ağ) şeklindedir. Bunun vokali (a) dır ki, vokallerin en kolay söylenebilendir. Bu ilk ana vokali takip eden (ğ) sesi de bir (dömi konson) dan ibarettir. Bu ana şeklin her dilde birçok izleri vardır. Bu meseleye ait etütlerimizi, muhterem Hilaire de Barenton'dan rica ederiz, lütfen tetkik buyursunlar.

Bu umumî cepheden sonra bir az da meselenin semantik cephesinden bahsedeceğim: Türk tezi, fonetik ve fizyoloji kanunlarının tayin

ettiği bu ilk ana köke muayyen bir mana izafe etmektedir. (Ağ) ın manası (Güneş) tir. Çünkü neolitik devri, insanın artık kâinatta bir esas aramıya başlamış olduğu devirdir. Arkeoloji ve sair ilimler bunu böyle göstermektedir. Muhterem Profesör Meşçaninof'un bize göstermiş oldukları vesikalar, avcılık devrinde bile insanın güneşi esas ve totem ittihaz etmiş olduğunu teyit etmektedir. Onun için insanın hayvanlıktan hakikî ve şuurlu insanlığa çıktığı andan itibaren Güneş ana unsur olmuş demektir. İlk insan bu ana unsura tapmıştır. Güneş kültü o kadar kuvvet bulmuştur ki, Amerika yerlileri ilk Avrupalıların oralara vardığı zamanlarda top seslerini gök gürültüsü, beyaz insanları da Güneşin çocukları zannetmişlerdir.

Bir kere «Güneş» e (ağ) adını verdikten sonra, neolitik medeniyetin sahipleri, bu sesle «Güneş» e atfettikleri bütün genel mefhumları da ifadeye başlamışlardır. Bu (ağ) sesinin vokal ve konson bakımından değişmelerini ve (Güneş) ten çıkan mefhumların tenevvüünü ve nihayet monofonemik ve monosilâbik devirlerden sonra agglutination devrinde bu köklerden birtakımının ek manaları alışını genel toplantıdaki tezimde uzunuzadıya izah ettiğim için burada tekrarını fazla görürüm.

Biz, işte bu esaslara istinat ederek aldanmadığımızı tecrübe ile de teyit etmiş bulunuyoruz. Şimdi maksadımız; ecnebi arkadaşlarımızın teorimizi hemen tasdik etmeleri değil, tetkik etmeleridir. Bizim sabrımız çoktur. Lûtfen tetkik buyursunlar.»

İbrahim Necmi Dilmen'in nutkunu müteakıp Başkan beş dakika istirahat verdi.

Başkan, beş dakika istirahatten sonra celseyi tekrar açarak söz istiyen var mı? Ecnebi arkadaşlarımızı söze davet ediyorum; dedi.

Dr. Giese — Bay Dilmen'in sözünü kabul ediyorum: Çünkü kendisi de benim dünkü fikrimi teyit etmiş oldu. Gelecek Kurultaya kadar meseleyi tetkik edip ancak ondan sonra (Güneş - Dil) hakkında kat'î bir hüküm verebiliriz.

Profesör Németh — (Güneş - Dil) çok orijinal ve çok yeni bir nazariyedir. Fakat doğru olup olmadığına dair bir fikir söylemek henüz mümkün değildir. Bence bu nazariye mühim neticeler verecektir. Herşeyden evvel umumî lisaniyatta birçok meseleler vardır ki bunun halli yalnız Türk lisaniyatının yardımıyla mümkün olabilir. Benim bu itikadım yeni değildir. On beş senedenberi bu kanaatime ait bir makale yazmak

niyetindeyim. Lisaniyatın en mühim meselelerinden biri, ses tebedülleri- nin kıyasî mi, yoksa gayrı kıyasî mi olduğu meselesidir. Ses kanununda müstesna tahavvüller var mıdır, yok mudur? Bu hususta tetebbuatta bulundum ve netice olarak bu meselenin yalnız Türkçe ile halledilebileceğine kani oldum.

Şurası şüphesizdir ki, Güneşin lisan teşekkülündeki rolü lisaniyat âleminde çok ihmal edilmiştir. Onun için bu teori dilcilere yeni bir ufuk açacak ve Güneşin rolünü dilin menşesinde tetkika onları teşvik etmiş olacaktır. Ben, kendi hesabıma, buradan aldığım ve alacağım kıymetli malzemeleri memleketime götüreceğim ve Almanca bir makale ile neşredeceğim. (Güneş - Dil) Teorisini anlamak için elimden geleni yapacağım, bunu vadederim.»
(Alkışlar)

Başkan— Ecnebi arkadaşlarımızdan başka söz istiyen kimse var mı?

Kimse söz istemediğinden, Başkan şu beyanatta bulundu:

«Dr. Giese ve Prof. Németh'in bizimle beraber çalışmak ve teoriyi tetkik etmek vaatlerinden dolayı kendilerine çok teşekkür ederim. Herhalde artık netice almak zamanı gelmiştir. Onun için bir teklifim var: Müsaadenizle bir tâli komite seçelim: Bu komite bir mazbata hazırlayıp komisyonumuza arzetsin. Komisyon da bu mazbatayı tetkik edip meseleyi neticelendirir. İntihaptan sonraya pazartesi sabahı, yahut yarın Tarabyadaki ziyafetten sonra çalışıp mazbatayı hazırlıyabilir. Hangisi münasipse onu yapalım.»

Agop Dilâçar söz alarak komiteye Raportör İbrahim Necmi Dilmen'le Ahmet Cevat Emre'nin ve Sekreter İsmail Hâmi Danişmend'in ve yabancı bilginlerden de Hilaire de Barenton, Profesör Samoiloviç, Profesör Zayonçkovski ile Doktor Bartalini'nin intihabını teklif etti. Bu teklif reye konularak ittifakla kabul edildi.

Başkan pazartesi sabahı onda umumî komisyon toplanmak üzere saat 12 de celseye nihayet verdi.

Altıncı Toplantı

31.VIII.1936 Pazartesi

Celse, saat onda açıldı.

Evvelâ, eski celsenin zaptı okunup, kabul edildi. Ondan sonra Başkan Hasan Cemil Çambel Tâli komitenin raporu okunacağını söyledi ve raporun Türkçe ve Fransızca nüshaları okundu. Bunun üzerine İsmail Hâmi Danişmend söz alıp dedi ki:

«Bu rapor Tâli Komisyon azasının ittifakı ile kabul edilmiştir. İçinde bulunan esaslar hep asıl komisyon heyetince tesbit edilmiş noktalardır. Bizim tarafımızdan ilâve edilmiş birşey yoktur.»

İ. N. Dilmen şunları söyledi:

«Herhangi bir mütalea imposable edildiği zannına imkân bırakmak için sarahaten söylemek isterim ki, biz, kendi tarafımızdan bir müsvedde hazırlamadık. Raporun ilk Fransızca müsveddesini Doktor Bartolini yazdı. Bu initiative'i almış olmasından dolayı kendisine teşekkür ederim. Doktor Bartolininin hazırladığı Fransızca metin, İsmail Hâmi Danişmend tarafından Türkçeye tercüme edildikten sonra, dün komitede dört saat süren müzakere ve tetkiklerden sonra bu nihai metne vâsil olduk. Bunu komisyonun tasdikına arz ediyoruz.»

Profesör Zayonçkovski, raporda iki kısma ayrılan ecnebi bilgilerin isimlerinin tasrihi, yahut ekseriyetin hangi tarafta olduğunun işareti muvafık olacağı mütaleasında bulundu.

Raportör İbrahim Necmi Dilmen, bunun üzerine dedi ki:

«Şimdiye kadar açıktan açığa «Güneş - Dil» teorisini kabul ettiklerini bildiren arkadaşlarımız, Sovyet Ulûm Akademisi delegeleri olan Profesör Samoiloviç, Meşçaninof ve Gabidullin ile Viyanalı Şark Dilleri Doktor Mösyö Krvergic ve İtalyan Bilgini Doktor Bartalinidir. Profesör Jean Deny ile Sir Denison Ross ve Profesör Anagnatopoulos, şahsî mazeretleri hasebiyle iki gündüneri İstanbuldan ayrılmışlardır. Kalan

arkadaşlar, son kararı vermezden önce tetkikat icrası ihtiyacını bildirmişlerdir. Bunun rapora konulması, yahut bu sözlerin zapta geçmesi bizce müsavidir.»

Profesör Németh, raporda bu noktaların zikrine hiçbir lüzum olmadığını ve raporun hiç değiştirilmeden aynen kabulünü teklif etti.

Bu teklif reye konularak rapor olduğu gibi müttefikane kabul edildi.

BAŞKANIN KAPAMA NUTKU

Başkan Hasan Cemil Çambel şu nutku söyledi:

«Komisyonumuz, bir hafta permanent surette çalıştıktan sonra kıymetli bir netice ve semereye vâsil oldu. Şimdiye kadar ayrı ayrı yapılan lengüistik çalışmaları bugün Güneş - Dil ile beraber bir kül teşkil etmiş oluyor.

Her asrın kendisine göre bir fikir cereyanı vardır. On dokuzuncu asır ilminde ihtisas cereyanı vardır. Onun için o asır âlimleri ayrı ayrı sahalarda çalışıyorlar ve ilmî bir vahdet teşkil etmiyorlardı. Fakat yirminci asır başka bir istikamet aldı ve Almanların (Ganzheit) dedikleri iş birliği hâsıl oldu.

Bizde de tarih ve lisaniyat tezlerimiz arasındaki vahdet yirminci asrın ortaya çıkardığı işte bu kültür vahdeti esasının bir ifadesidir.

Hakikat ancak bu suretle ortaya çıkabilir. Siz de bu hakikata hizmet etmekle dünya kültürüne hizmet etmiş oldunuz.

Bu büyük hizmeti tahakkuk ettiren ve mümkün kılan Yüce Şefimiz Atatürk, yalnız Türk âlimlerini değil, bütün dünya âlimlerini himaye etmek suretiyle beşeriyet için büyük bir fayda temin buyurmuşlardır.

Bu vaziyet çoktanberi hasret çekilen müttehit insanlık idealinin tahakkukuna doğru atılmış bir adımdır.

Onun için, Türk ve ecnebi, hepimiz bize bu imkânı bahşeden Büyük Şefe karşı şükran ve duygularımızı bildirmeliyiz. Sizlere de bilhassa teşekkür ederim.»

GENEL SEKRETERLİĞİN TEBLİĞİ

Genel Sekreter İbrahim Necmi Dilmen söz alarak dedi ki:

«İngiltere Kıralı gelmekte olduğu için Kurultay bugün kapanacaktır. Bu sebeple programda bulunan birkaç tez okunamayacaktır.

Bu tez sahiplerinin kat'iyen müteessir olmamalarını rica ederim. Hazırlanan tahrir genel toplantıda kabul edilirse bu tezler yeni Genel Merkez Kuruluna havale edilecektir.

Rapora gelince bunu şimdi imza edebiliriz.»

Bunun üzerine rapor imza edilmiş [1] ve Başkan:

«Komisyonun bu son, hayırlı celsesini tatil ediyorum.» sözleriyle saat 11 20 de celseye nihayet verdi.

[1] Raporun Türkçe metni. Sf. 342 - 343. Bu raporun Fransızca metni 21 - 22 sayılı «Türk Dili» belleteninde çıkmıştır.

IX

TÜRK DİL KURUMU ANA TÜZÜĞÜ

BİRİNCİ AYRIM

Kuruluş ve amaç

1 — Ulu Önder Atatürk'ün kutlu elile ve onun yüce Kurucu ve Koruyucu Genel Başkanlığı altında 12 Temmuz 1932 de kurulmuş olan «Türk Dili Tetkik Cemiyeti», «Türk Dil Kurumu» adını almıştır.

2 — Türk Dil Kurumunun amacı, Türk dilinin öz güzelliğini ve zenginliğini meydana çıkarmak, onu yeryüzü dilleri sırasında değerine yaraşır yüksekliğe erdirmektir.

3 — Türk Dil Kurumunun merkezi Ankaradadır.

4 — Türkiye Kamutayının Başkanı ile Türk Cumhuriyeti Başbakanı ve Genel Kurmay Başkanı Türk Dil Kurumunun onursal Başkanlarıdır.

5 — Türkiye Kültür Bakanı, Türk Dil Kurumunun Başkanıdır.

6 — Kendisinde kanunî şartlar bulunan her Türk, Kuruma üye olabilir. Birinci Türk Dil Kurultayında üye olarak bulunmuş olanlar, Kurumun kurucu üyeleridir. Kurumun çalışma kollarına seçilenler Kurum üyeliğini de almış olurlar. Kuruma yeniden üye olmak isteyenler, adlarını, işlerini, adreslerini bildiren bir dilekçe verirler; bunun üzerine Genel Merkez Kurulunca verilecek karar ile üyeliğe alındıkları kendilerine bildirilir.

7 — Türk olan ve olmıyan dil bilginlerine onursal üyelik, yahut aytar üyelik verilmesi, Genel Merkez Kurulu kararına bağlıdır.

8 — Kurumun işlerine ve çalışmalarına Genel Merkez Kurulunca düzen verilir.

İKİNCİ AYRIM

Genel Merkez Kurulu

9 — Genel Merkez Kurulu, bir Başkan, bir Genel Sekreter, bir sayman ve altı üye ile kurulur.

10 — Genel Merkez Kurulunun Genel Sekreteri, Saymanı ve üyeleri Kurultayca seçilir. Her Kurultayda yeniden seçim yapılır. Kurultay, eskileri yeniden seçebilir.

11 — Genel Merkez Kurulu, üyeleri arasından altı Kolbaşı seçer, Kolbaşılarından her biri 18 inci maddede gösterilen iş ve çalışma kollarından birinin başkanıdır.

12 — Kuruma yeniden üye olmak isteyenlerin dilekleri hakkında karar vermek, iş ve çalışma kollarına alınacak üyeleri ayırmak, genel çalışma programını yürütmek, Kurumun bütçesini ve kadrosunu yapmak, merkez ve dışarı örgütlerinin çalışmalarını yoluna koymak, Kurumun bürolarında çalışacak uzman, mütercim, sekreter, daktilo ve memurları seçmek, Kurumun türlü işleri için astüzüğüler yapmak ve kararlar vermek Genel Merkez Kurulunun işidir.

13 — Başkan, Kurumun ve Genel Merkez Kurulunun başıdır. Genel Merkez Kurulunun ve çalışma kollarından her istediğinin toplantısında başkanlık eder.

14 — Genel Sekreter, Kurumun mümessili ve mes'ul murahhasıdır. Kurum çalışmalarını ve muhaberelelerini idare, Genel Merkez Kurulu zabıtlarının tutulmasını temin, Kurumun kararlarını tatbik etmek Genel Sekreterin işidir. Genel Sekreter, Kurum adına imza koyar, kolların, uzmanların çalışmalarını tanzim, büroları idare eder. Bütçeyi tatbik ve harcanacak paralar için ödeme emri imza etmek, Genel Sekretere aittir. Başkan bulunmadığı zamanlarda Kurum toplantılarında Genel Sekreter başkanlık eder.

15 — Kurumun gelirlerini toplamak, harcıyacağı paraları beşinci ayırimda gösterilen yollarda harcamak, hesaplarını ve demirbaş eşyasının defterlerini tutmak, Kurumun bütün para işlerini çevirmek saymanın işidir.

16 — İki Kurultay arasında Genel Sekreterlikte, saymanlıkta ve üyeliklerde açılacak yerlere Genel Merkez Kurulu yenilerini seçer.

İşlerin gereğine göre yeni kollar yaparak veya kolları taksim ederek bunlara kolbaşılar tayin etmek, bir kolbaşıya yardımcı veya vekil olarak yedek üyeler almak Genel Merkez Kurulunun kararına bağlıdır.

17 — Genel Merkez Kurulu kararları ekseriyetle verilir. Ekseriyet, hazır bulunan üyelerin yarısından fazlasının reyleriyle elde edilir. Reyler denk gelirse Başkanlık edenin bulunduğu taraf üstün sayılır.

ÜÇÜNCÜ AYRIM

İş ve çalışma kolları

18 — Kurumun iş ve çalışma kolları şunlardır:

- 1) Lengüistik - Etimoloji Kolu,
- 2) Gramer - Sentaks Kolu,
- 3) Lûgat - Filoloji Kolu,
- 4) Terim Kolu,
- 5) Derleme Kolu,
- 6) Yayın kolu.

19 — Lengüistik - Etimoloji Kolu, genel dil bilimini ilgilendiren sorumluları incelemek, Türk dilinin etimolojik lûgatine temel olacak materyelleri toplamak, yeryüzündeki türlü dillerin etimolojik lûgatlerini, yahut bunlardan birtakım bölümleri dilimize çevirtmek, bunları dilimizin söz kökleriyle karşılaştırmak, lengüistiği ve etimolojiyi ilgilendiren yerli ve yabancı eserleri inceliyerek bunları bastırmak veya dilimize çevirtmek işleriyle uğraşır.

20 — Gramer - Sentaks Kolu, Türk dilinin söz kurma yollarını incelemek, dilin gramer ve sentaksı üzerinde araştırmalar yapmak, Türk dilinin türlü lehçelerinin ayrı ayrı gramerlerini ve bunların birbirleriyle karşılaştırılmalarını araştırmak, Türk sözlerinin analitik kuruluşlarını derinleştirerek Türk analitik gramerini hazırlamak, Türk dilindeki sentaks değişmelerini gözden geçirerek tam bir Türk sentaksının temellerini kurmak, dilimizin fonetik, morfoloji ve sentaks bakımından incelenmesine yarıyan eserleri bastırmak veya dilimize çevirtmek işleriyle uğraşır.

21 — Lûgat - Filoloji Kolu, Türkiye Türkçesinin tam ve büyük bir Kamusunu hazırlamak, bütün Türk lehçelerinin lûgatlerini dilimize

çevirmek, bundan Türk lehçelerinin lûgat materyellerini toplamak, gerek büyük Türk kamusu gerek Türk Lehçeler lûgati için kitaplar taratmak, dilimizin eski varlıklarını gösteren anıt, yazıt, basma ve yazma kitap, lûgat. . . gibi dil ve edebiyat yolundaki yazılar üzerine incelemeler yaparak Türk dilinin lehçelerini ve bunlardan herbirinin tarihsel akışını ortaya koymak, Türk sözlerinin şekillerinde ve anlamlarında zamanla olmuş değiştirmeleri araştırmak, bu işleri ilgilendiren eserleri bastırmak veya dilimize çevirmek işlerine bakar.

22 — Terim Kolu, Türk dilinde kullanılacak bütün terimleri toplayarak bunların karşılıklarını koymak işiyle uğraşır.

23 — Derleme Kolu, Türk dilinin halk ağzında yaşayan canlı varlıklarını ve halk arasındaki deyişler, masallar, maniler, koşmalar. . . v. s. gibi halk bilgisi materyellerini halk ağzından derliyerek incelemek ve bunları ortaya koymak işiyle uğraşır.

24 — Yayın Kolu, Kurum bülteninin ve Kurumca basılması kararlaştırılan eserlerin basımına ve gazete ve dergilerde dil üzerine olan yayınların idaresine bakar.

25 — Çalışma kolları, Kolbaşlarının Başkanlıkları altında çalışır. İcap eden kollar, bölüklere ve bölükler takımlara ayrılır. Bunlara da kendi aralarından birer Başkan ile birer Sekreter seçilir. Kol, bölük ve takımlar, herhangi bir iş veya çalışma için üyeleri arasından birini raportör seçebilirler.

26 — Çalışma kollarının işleri, kısım kısım sona erdikçe Kolbaşının raporiyle Genel Sekreterliğe verilir ve Genel Sekreterliğin önergesiyle Genel Merkez Kuruluna gönderilerek oraca son karara bağlanır.

27 — Genel Merkez Kurulu, lüzum gördüğü ayrı çalışmalar için daimî veya muvakkat komisyonlar kurabilir. Bu komisyonların çalışmaları da kolların çalışmaları gibi olur.

28 — Kolların, bölüklerin, takımların ve komisyonların çalışma programları ve astüzüğü Genel Merkez Kurulunca yapılır.

29 — Kollarda, bölüklerde, takımlarda ve komisyonlarda kararlar ekseriyetle verilir. Ekseriyet 17 nci maddede yazıldığı gibi elde edilir.

DÖRDÜNCÜ AYRIM

Kurum Merkez Bürosu

30 — Kurumun merkezde Genel Sekreterin idaresi altındaki bürosu, uzmanlar, mütercimler, sekreterler, daktilolar ve türlü memurlardan kurulur. Bunların işe alınmaları ve işten çıkarılmaları Genel Merkez Kurulu kararıyla olur. Çabukluk isteyen işlerde Genel Sekreterlik önce işe başlatıp, yahut işten çıkarıp sonra Genel Merkez Kurulundan karar isteyebilir.

31 — Uzmanlar ve mütercimler bir Başuzmanın, sekreterler, daktilolar, başka memurlar bir büro şefinin idaresi altında çalışırlar. Başuzman ve büro şefi doğrudan doğruya Genel Sekreterliğe bağlıdır.

32 — Uzmanların ve mütercim, sekreter, daktilo, memurların ödevleri Genel Sekreterlikçe tayin olunur.

33 — Kurum Merkez bürosunun çalışma yolları Genel Merkez Kurulunca bir iç astüzüğü ile kararlaştırılır.

BEŞİNCİ AYRIM

Kurumun dışarı örgütleri

34 — Türk Dil Kurumunun dışarı örgütleri, halkevlerinin Dil - Tarih - Edebiyat komiteleridir. Bu komiteler Türk Dil Kurumunca kendilerine verilen ödevler için doğrudan doğruya Türk Dil Kurumu Merkeziyle muhabere ederler.

35 — Halkevi bulunmayan yerlerde lüzumuna göre şube açılması Genel Merkez Kurulunca kararlaştırılır. Böyle bir şube açıldıktan sonra orada Halkevi de açılacak olursa, şube, işlerini ve çalışmalarını Halkevinin Dil - Tarih - Edebiyat komitesine devreder.

36 — Kurumun dışarı örgütlerinin çalışma programları Genel Merkez Kurulunca kararlaştırılır.

37 — Kurumun dışarı örgütlerinin başlıca ödevleri şunlardır:

a) Bölgelerinde halk ağzından söz derleme işlerini yoluna koymak;

b) Bölgelerinde halk arasındaki inanlar, masallar, maniler, türküler, koşmalar, deyişler. . . ve bunlara benzer halk bilgisi materyellerini toplayarak merkeze göndermek;

c) Bölgelerinde bulunan yazma ve basma eski Türkçe kitapları araştırıp adlarını, mevzularını, kimin yazmış olduğunu merkeze bildirmek ve bu kitaplardan merkezce lüzumlu görülenleri merkezin koyacağı esaslar ve göstereceği yollar dairesinde tarıyarak içindeki öz Türkçe sözleri derlemek ve Türk diliyle ilgili yerlerini incelemek;

d) Bölgelerinde dil işleriyle ilgili olanların dil araştırmalarını toplayarak merkeze göndermek;

e) Bölgelerinde çıkan gazete ve dergilerin dil işleri üzerine yazılar yazmalarına ve elden geldiği kadar herkesin kolayca anlayacağı dili kullanmalarına çalışmak;

f) Dil işleri üzerine merkezden gönderilecek bildiriğlerin icap ettireceği çalışmaları yapmak.

ALTINCI AYRIM

Para işleri

38 — Türk Dil Kurumunun geliri, kendisine yapılan yardımlardır. Filen çalışmayan üyelerden Merkez Kurulu kararıyla üç lirayı geçmemek üzere yıllık alınır.

39 — Türk Dil Kurumunun işleri için para harcanması Genel Merkez Kurulunun kararına bağlıdır.

40 — Genel Merkez Kurulu her yıl Haziran başından tutulmak üzere bir bütçe yapar. Evvelki yıllardan artan paralar, o yıllar içinde kararlaştırılmış olan işlerin bitirilmesine harcanır. Bundan sonra da yine artan para olursa bunun nereye harcanacağını Genel Merkez Kurulu kararlaştırır.

41 — Bütçeye ve Genel Merkez Kurulu kararlarına göre harcancak paralar, Genel Sekreterliğin, Saymanlığın, Kolbaşlıkların, Başuzmanlığın, büro şefinin ve başka şeflerin verecekleri gerekli kâğıtları üzerine Genel Sekreterliğin ödeme emriyle Saymanlıkça ödenir. Saymanlık kendisine verilen ödeme kâğıtlarında işçe eksiklik görür, yahut bu paranın bütçedeki ayırım ve bölümlerde yazılı paraları aştığını an-

larsa bunu yazarak, kâğıdı Genel Sekreterliğe geri gönderir. Bu gibi işlerde Genel Sekreterlikle Saymanlık arasında düzelemiyen sorumlular Genel Merkez Kurulunca karar altına alınır.

42 — Para işlerinde en az iki imza bulunmak ve bu imzalardan biri Başkanın veya Genel Sekreterin, öteki de Saymanın imzası olmak lâzımdır.

43 — Saymanlık, her ayın ilk haftası içinde ondan önceki ayın girdi çıktılarını ve ay başındaki para durumunu gösterir bir liste yaparak Başkanlığa ve Genel Sekreterliğe verir.

44 — Her altı ayda bir Genel Merkez Kurulunun seçeceği iki enspektör genel hesap kontrolü yapar. Enspektörlerin raporları Genel Merkez Kuruluna sunulur Genel Sekreterlikle Saymanlığın aklanmaları kararı istenir.

45 — İki Kurultay arasındaki bütün hesaplar Kurultayın onayına sunulur ve Genel Merkez Kurulunun aklanması kararı Kurultaydan istenir.

YEDİNCİ AYRIM

Kurultay

46 — Türk Dil Kurultayı, en az üç yılda bir, Genel Merkez Kurulunun seçeceği zamanda ve yerde toplanır. Kurultayın toplanacağı yer ve zaman, en az üç ay önce herkese bildirilir.

47 — Türk Dil Kurultayında üye olarak bulunmak, söz söylemek, rey vermek, 6 ncı maddede yazılı yollarla Kurumun üyeliğini almış, yahut 7 nci maddeye göre kendisine onursal veya aytar üyelik verilmiş olanlarla Kurumun 5 inci ayırında gösterilen dışarı örgütlerinin Kurultay için seçip gönderecekleri delegelerin hakkıdır. Kurultaya yalnız dinleyici olarak gelenler söz alamaz ve rey veremez.

48 — Yerli ve yabancı dil bilginlerinden Kurultaya çağrılacakları ayırmak, bunlara dil bilgisi ve dil işleri üzerine söz söyletmek, Genel Merkez Kurulunun kararına bağlıdır.

49 — Kurultay, Kurum Başkanının bir söyleviyle açılır. Bundan sonra Kurultaya bir Başkan, iki Asbaşkan ve dört Sekreter seçilir.

Bunlar, Kurum Başkanı ve Genel Sekreteriyle birlikte Kurultayın Başkanlık divanını kurmuş olurlar.

50 — Kurultay, biri Kurumun tüzüğünü, biri bütçesini ve hesaplarını, biri de çalışma programını ve üyelerin önerge ve dilemelerini gözden geçirmek üzere üç komisyon seçer.

51 — Kurultaya sunulmuş tezler ve ilmî meseleler üzerine incelemeler yapmak üzere gerekli görülen ilmî komisyonlar ayrıca kurulur.

52 — 50 ve 51 inci maddelerde yazılı komisyonların üye sayısı Kurultayca kararlaştırılır. Bunlar aralarından bir Başkan, bir Rapor-tör ve bir Sekreter seçerler. Komisyonların raporları Kurultaya sunulur ve son karar Kurultayca verilir.

53 — Kurultayın toplanma şekli ile üzerinde çalışacağı sorumlular Genel Merkez Kurulunca kararlaştırılır. Gündemi üzerinde değişiklik yapmak Kurultayın hakkıdır.

54 — Kurultay, kararlarını verdikten ve yeni Genel Merkez Kurulunu seçtikten sonra Kurultay Başkanının bir söyleviyle kapanır.

55 — Kurultayı üsnomal olarak toplanmağa çağırarak, yahut Kurultaya bir arsulusal toplanış şekli vermek Genel Merkez Kurulunun kararına bağlıdır. Arsulusal toplanış halinde merkez ve dışarı örgütlerinin yalnız mümessilleri Kurum üyeleri yerini tutar.

SEKİZİNCİ AYRIM

Kurumun bayram günleri

56 — İlk Türk Dil Kurultayının toplandığı 26 Eylül günü, Türk Dil Kurumu üyeleri arasında dil bayramı olarak her yıl kutlanır.

57 — Kurum, ilk kurulduğu gün olan 12 Temmuz günüyle yeni Türk alfabesinin kararlaştığı 30 Ağustos gününde kendisini kuran ve koruyan Ulu Öndere saygı ve kutlamalarını sunar.

DOKUZUNCU AYRIM

Tüzüğün yerine getirilmesi

58 — Bu tüzüğün Kurultayca kabulü tarihinden muteberdir.

59 — Bu tüzüğün tatbiki Genel Merkez Kurulunun ödevidir.

60 — Bu tüzüğe uymıyan tüzüğ, astüzüğ ve kararlar ortadan kalkmış sayılır.

Muvakkat Maddeler

1 — Kurumun şimdiye kadar üyeliğini kazanmış olanlar, bu tüzüğün icraya konulması üzerine sıralanarak 6 ncı, 8 inci ve 38 inci maddelere göre hangi kısım üyelerden olduğu tayin edilir ve üyelerin her bir kısmının tam bir listesi Kurum Bülteninde basılır. İş ve çalışma kolları üyeleri de bu listede yerlerini alırlar.

2 — Vilâyet ve kazalarda bulunan Derleme Heyetleri ellerindeki işleri, bu tüzüğe göre Kurum Merkezinden verilecek emir üzerine Halkevi Dil - Tarih - Edebiyat Komitelerine devrederler. Halkevi olmıyan yerlerde şube kuruluncıya veya Halkevi açılıncıya kadar Derleme Heyetleri Kurumun muvakkat şubesi olarak çalışmağa devam ederler.

X

TÜRK DİL KURUMU ÇALIŞMA PROGRAMI

1. Lengüistik - Etimoloji Çalışmaları:

Bu sahadaki çalışmalar, Türk Dil Tezinin dünyaya yayılmasına ve ispatına yaramak gayesiyle, Kurum ve Fakülte elemanlarının elbirliğiyle yapılacaktır.

Bu çalışmaların başlıca hedefleri şu noktalarda toplanabilir:

1 — En eski Türk din ve itikatlarında «Güneş» kültürünün izlerini gösterecek mitoloji, masal, an'ane ve itikat materyelleri toplanacak, Türk totemlerinin itikatlarda ve dillerde bıraktıkları izler araştırılacak, Avusturalya ve Şimalî Amerika yerlilerinin totemleri ile Türk totemleri ve en eski dinlerin kaynaklarıyla Türk «Güneş» kültürü karşılaştırılacak, böylece «Güneş - Dil» Teorisinin sosyolojik ve filozofik bazları ortaya konacaktır.

2 — Türk lehçelerinde ve İndo-Öropeen ve Hamito-Semitik dil familyalarında (V. + K.) şeklindeki fonemler ve bunların manaları toplanacak, prensipal kök anlamlarının (V. + ğ) ana kökünden geldiğini gösterecek dil materyelleri bir araya getirilecek, ana kök manalarının birinci ve ikinci derece prensipal köklere geçerken aldığı nüanslar tespit edilerek ilkel monofonemik dilin teorik bir lûgatçesinin ihzarına doğru yürünülecek, ek olarak kullanılan elemanların hangi kök manalarından ne yolda ek mahiyetine geçtikleri etüt edilecek, (K. + V.) ve (K. + V. + K.) şeklindeki monosilâpların (V. + K.) fonemlerinden doğduğu, vokalsiz konson ve konsonsuz vokal olamıyacağı esasları üzerine etütler yapılacak, vokal ve konson değişmelerinin tam bir listesi örnekleriyle birlikte hazırlanacak, böylece «Güneş - Dil» Teorisinin fonetik, morfolojik, etimolojik, semantik ve lengüistik bazları da meydana çıkarılacaktır.

3 — Sumer, Eti, Bask, Etrüsk, Maya, Lituan, Kelt, Provansal, Asurî, Geldanî, İbrani, Arap, Fars, eski ve yeni Grek, eski Slav, Lâtin, Galo - Romen, Cermen dilleriyle bugün yaşayan Fransız, İngiliz, Alman, Rus. . . gibi dillerin etimoloji bakımından Türk dili ile karşılaştırılması yolundaki çalışmalar ileri götürülecek, böylece Türk dilinin Indo-Öropeen, Hamito-Semitik, Fino-Ugriyen dil familyalarıyla mukayeseli etimoloji lûgatleri hazırlanarak, mukayeseli Türk Etimoloji Kamusunun vücade getirilmesine doğru yol alınacaktır.

2. Gramer - Sentaks çalışmaları:

Bu sahadaki çalışmalar, bir yandan Güneş - Dil araştırmalarının, bir yandan da lûgat, derleme ve terim çalışmalarının verimleriyle mütenazır olarak ileri götürülecektir.

Bu çalışmaların başlıca hedefleri şunlardır:

1 — Dilimizin fonetik ve morfolojisi üzerine elde edilen bütün bilgileri esaslı bir tarzda toplayarak bir Türk Dili Ana Grameri vücade getirmek.

2 — Bütün Türk lehçelerinin ayrı ayrı gramerlerini toplayarak bunları yeni Türk dil tezinin ışığı altında mukayese ettikten sonra Mukayeseli Türk Lehçeleri Grameri yapmak.

3 — Türk dilinin preistorik devirlerdeki ilkel gramer varlıklarını ve bunların preistorik ve istorik devirlerdeki tekâmülünü takip ederek bir istorik Türk grameri vücade getirmek.

4 — Sentaks anketi verimlerinden de istifade ile dilimizde cümle teşekkülünün tâbi olduğu bütün şekilleri ve bunların mana nüanslarını toplayarak tam bir Türk Sentaksını ortaya çıkarmak.

3. Lûgat - Filoloji çalışmaları:

1 — Tercümesine başlanan «Radlof Lûgati» esas olmak ve buna «Divanü Lûgat-it-Türk», «Büyük Türk Lûgati», «Uygur Metinleri», «Yakut Lûgati», «Çuvaş Lûgatleri», «Altay - Aladağ Lûgati», «Kırgız - Kazak Lûgati». . . gibi lûgatlerden ve biri ötekini tamamlayan bütün kaynaklardan taranacak fişler ile «Tarama Dergisi» nin «İndeks» kısmı da katılmak suretiyle bir «Türk Lehçeler Lûgati» yapmak.

2 — Büyük Türk Kamusuna esas olmak üzere yapılmakta olan kitap taramalarına devam ederek, bunlardan gerekli görülenleri mo-

nografiler halinde ortaya koymakla beraber, bir yandan da yapılacak bibliyografya dairesinde bütün lûgatleri taramak ve bütün bu tarama fişlerine derlemeden gelenleri de katarak «Büyük Türk Kamusu» nu ortaya çıkarmak.

4. Terim çalışmaları:

1 — İlk ve orta tahsil ders terimlerini tamamladıktan sonra, bütün karşılıkları bir yandan yeni Dil Teorisinin verimlerine ve yeni Türk gramerinin kelime teşkil kanunlarına, bir yandan da okullarda okuyan Türk çocuklarının en az zaman ve zahmetle en çok bilgi elde edebilmeleri gayesine göre, son defa gözden geçirerek kararlaştırmak.

2 — Üniversite, yüksek tahsil ve ihtisas terimlerini tamamlayarak bunların karşılıkları üzerine esaslı karar almak ve böylece modern Türk ilmüne yeni bir inkişaf sahası açmak.

3 — İlk ve orta tahsil terimleriyle ihtisas ve üniversite terimleri arasını bağlayarak esaslı tedbirleri kararlaştırmak.

5. Derleme çalışmaları:

1 — «Derleme Dergisi» nin neşrine devam edilecek ve bir an önce tamamlamak üzere hazırlık ve kontrol komisyonlarından daha çok ve daha çabuk verim alma yolları etüt edilecektir.

2 — Söz ve Folklor derlemelerine devam edilerek elde edilen kelimeler, halk inanları, halk edebiyatı, san'at ve meslek tabirleri ayrı ayrı dergiler halinde ortaya konulacaktır.

6. Telif ve tercüme çalışmaları:

1 — Yeni Türk Dil Teorisi üzerine her türlü orijinal etütler yaptırılarak bunların Türk ve ecnebî dillerle neşrine çalışılacaktır.

2 — Sumer, Eti, Etrüsk, Bask, Maya, Toltek, Keşuha, Sanskrit, Zent, eski Fars, Lituan, Kelt, Provansal, eski İrlanda, eski Slav, İbrani... gibi dillere ait lûgatler; eski Grek, Lâtin, Fransız, İngiliz, Alman, Rus, Arap, Fars, Macar, Fin. . . dillerinin etimolojik lûgatleri tercüme ettirilecektir.

3 — Indo-Öropeen, Hamito-Semitik, Fino-Ugriyen, Uralo-Altayik dil gruplarının mukayeseli gramerleri ile en eski dillere ait etütler dilimize çevrilecektir.

4 — Türk dilinin bütün lehçelerine ait lûgatler, gramerler ve başka eserler elde edildikçe olduğu gibi, yahut tercüme veya şerh yollarıyla ortaya konacaktır.

5 — Bütün dil meselelerine ve bilhassa Türk diline ve Türk dil tezine ilgili eserlerin listeleri yapılarak bunların sırasıyla millî kütüphanemize maledilmesine çalışılacak, bu hususta Cumhuriyet hükümetinin ve bilhassa Kültür Bakanlığının yardımı rica olunacaktır.

7. Yayın ve basım işleri:

1 — «Güneş-Dil» Teorisi üzerine Fakülte dersleri, konferanslar, her türlü orijinal etütler, hem türkçe hem de ecnebî dillerde olarak hazırlanıp bastırılacaktır.

2 — Derleme Dergisi, Türk Lehçeler Lûgati, Büyük Türk Kamusu, Türk Ana Grameri, Mukayeseli Türk Lehçeleri Grameri, Türkçenin istorik ve preistorik gramerleri, Türk sentaksı, hazırlandıkça bastırılacaktır.

3 — Kitap taramaları ile folklor derlemesinin verimleri arasında değerli görülenler ayrıca monografiler halinde de ortaya konacaktır.

4 — Eski Türk yazıtları ile yazma eski Türk eserlerinin elde bulunan veya edinilecek olan fotografileri olduğu gibi basılacak ve bunlar üzerine şerh, izah, tercüme gibi etütler yapılması da teşvik edilecektir.

5 — «Büyük Türk Lûgati» nin henüz basılmamış kısmının baskısı bitirilecek, Divanü Lûgat-it-Türk tercümesiyle, Çağatay Lûgati bastırılacak, Türk dili bültenlerinin daha faydalı bir şekilde neşrine devam edilecektir.

İÇİNDEKİLER

	Sahife
Başlarken	III
Üçüncü Dil Kurultayı Başkanlık Kuru	V
Üçüncü Türk Dil Kurultayına Türk Dil Kurumunun davetiyle gelen ecnebi bilginler	VII
Üçüncü Türk Dil Kurultayına gelen Halkevi delegeleri	IX
Üçüncü Türk Dil Kurultayına Türk Dil Kurumu Üyesi olarak gelenler	XI
Üçüncü Türk Dil Kurultayına gelen Ankara Tarih-Dil-Coğrafya Fakültesi Türkoloji talebesi	XXV
Üçüncü Türk Dil Kurultayı çalışma programı	XVII
Üçüncü Türk Dil Kurultayı gündemi	XXXII

BİRİNCİ GÜN

Kültür Bakanı ve Türk Dil Kurumu Başkanı Saffet Arıkan'ın açma söylevi	3
Bayan Afet'in söylevi	6
T. D. K.nun 1934 - 1936 çalışmaları üzerine Genel Sekreterliğin raporu	8
Komisyonların seçimi	29
Profesör Yusuf Ziya Özer'in tezi: <i>Din ve medeniyet bakımından güneş . . . . .</i>	37

İKİNCİ GÜN

Birinci çalışma günü zabıt hulâsası	53
İbrahim Necmi Dilmen'in tezi: <i>Güneş-Dil Teorisinin ana batları . . . . .</i>	56
Bayan Vecihe Kılıçoğlu'nun tezi: <i>Ata kelimesi "Lallwort" "çocuk sözü" değildir . . . . .</i>	84

ÜÇÜNCÜ GÜN

İkinci çalışma günü zabıt hulâsası	93
Profesör Hasan Reşit Tankut'un tezi: <i>Güneş-Dil teorisine göre pankronik usullerle Paleo-sosyolojik dil tetkikleri . . . . .</i>	95

	Sahife
Sabiha Türkân'ın tezi:	
<i>Güneş - Dil teorisine göre toponomik dil tetkiki:</i>	
<i>Halicarnasse</i>	140

DÖRDÜNCÜ GÜN

Üçüncü çalışma günü zabıt hulâsası	149
Profesör Naim Onat'ın tezi:	
<i>Güneş - Dil teorisine göre türkçe, arapça karşılaştırmalar</i>	151
Ahmet Cevat Emre'nin tezi:	
<i>Terminoloji ve Güneş - Dil Teorisi</i>	190
Profesör Abdülkadir İnan'ın tezi:	
<i>(V. + K.) eki kanunu</i>	202
İsmail Müştak Mayakon'un tezi:	
<i>Güneş - Dil teorisinin analiz metodu tabikası</i>	210

BEŞİNCİ GÜN

Dördüncü çalışma günü zabıt hulâsası	227
Agop Dilaçar'ın tezi:	
<i>Güneş - Dil antropolojisi</i>	229
Dr. Mehmet Ali Ağakay'ın tezi:	
<i>Güneş - Dil teorisine karşısında Grek dilinin bazı hususiyetleri</i>	261
Hami Danişmend'in tezi:	
<i>İşaret dili ve tasrihsiz fiil</i>	274

ALTINCI GÜN

Beşinci çalışma günü zabıt hulâsası	287
Profesör Anagnostopulos'un tezi:	
<i>Türkçe ve Grekçenin mütekabil tesirleri</i>	289
Profesör Jean Deny'nin tezi:	
<i>Türkçede "ler" edatının menşei</i>	291
Profesör Dr. Giesse'nin tezi	296
Dr. Miataeff'in tezi	301
M. Hilaire de Barenton'un tezi:	
<i>Dillerin menşei ve Türklerin menşei</i>	303
Profesör Sir Denisson-Ross'un tezi	311

	Sahife
Profesör Dr. Balter'in tezi	313
Profesör Okubo'nun tezi	315
Dekan Nemteh'in tezi	316
Profesör Zayonç Kofski'nin tezi	317
Profesör Samoiloviç'in tezi:	
<i>Türkiye ile Sovyetler Birliğinde başlıca dilcilik meseleleri ve dil kuruluşunun pratiği</i>	319
Dr. Kiwergiç'in tezi:	
<i>Dünya dilcilik teorileri karşısında Güneş-Dil teorisi</i>	328

YEDİNCİ GÜN

Altıncı çalışma günü zabıt hulâsası	339
Kurultay başkanının kapanma nutku	353

EKLER

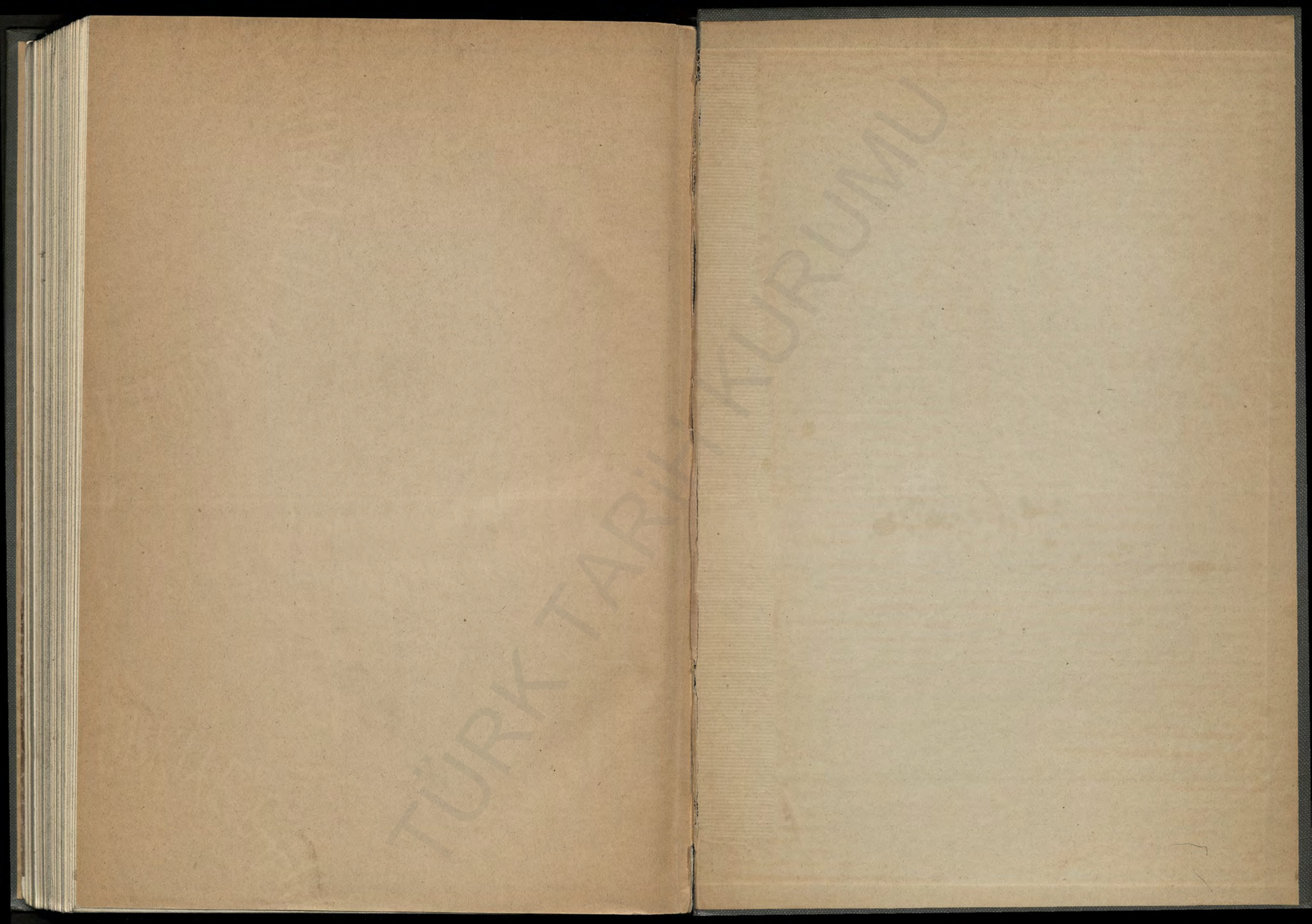
I. Güneş - Dil teorisinin ana hatları	357
II. Prof. H. Reşit Tankut'un Güneş - Dil teorisine göre pankronik usulle ve paleo-sosyolojik dil tetkikleri adlı tezinde geçen örnekler	369
III. Güneş - Dil teorisine göre türkçe - arapça karşılaştırmalar tezinin analiz ve kelime örnekleri	384
IV. L'allocution du Prof. Anagnostopulos	430
V. L'origine des langues	431
VI. L'allocution du Prof. Bartolini	438
VII. La Güneş - Dil théorie: Vis à vis des théories linguistiques du monde	439
VIII. Güneş - Dil teorisine komisyonu müzakere zabıtları	447
IX. Türk Dil Kurumu ana tüzüğü	485
X. Türk Dil Kurumu çalışma programı	495

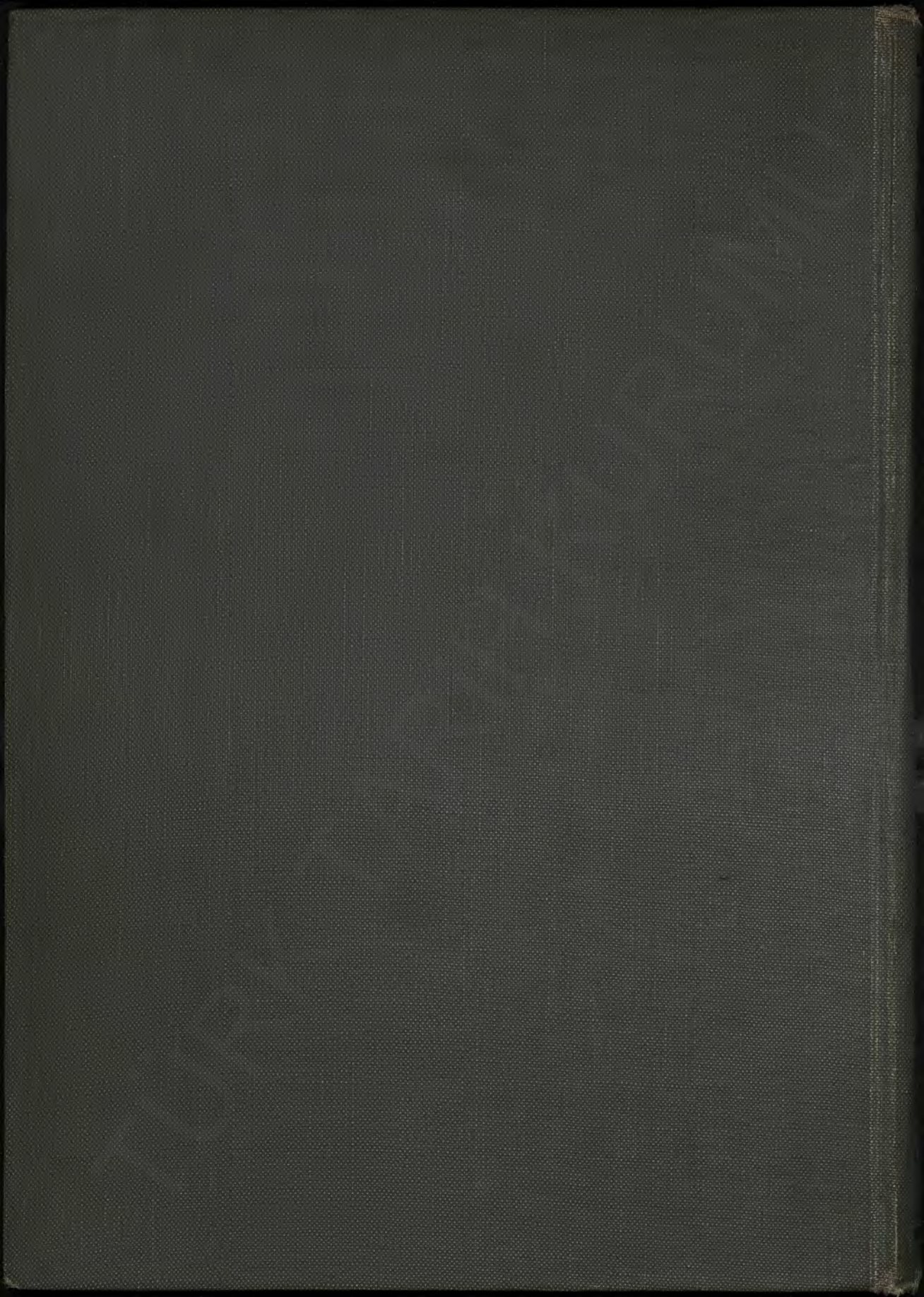
Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page. The text is mirrored and difficult to decipher.

TÜRK TARİHİ KURUMU

Blank page with a light beige background, showing signs of aging and discoloration.

ÜÇÜNCÜ
TÜRK DİL
KURULTAYI

A.İ.

2908

ESME

1957